

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

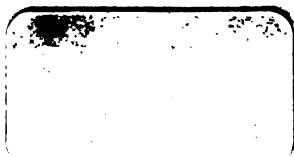
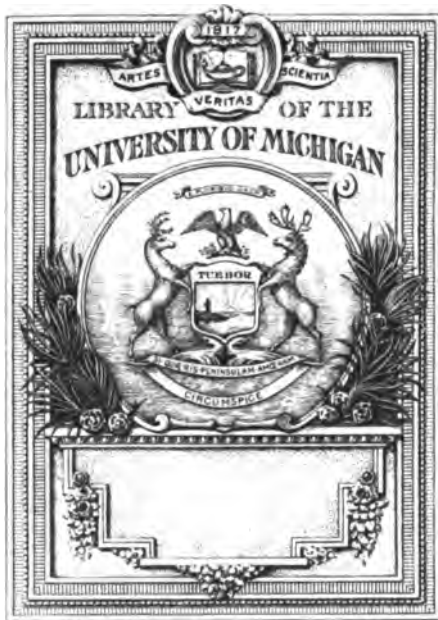
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

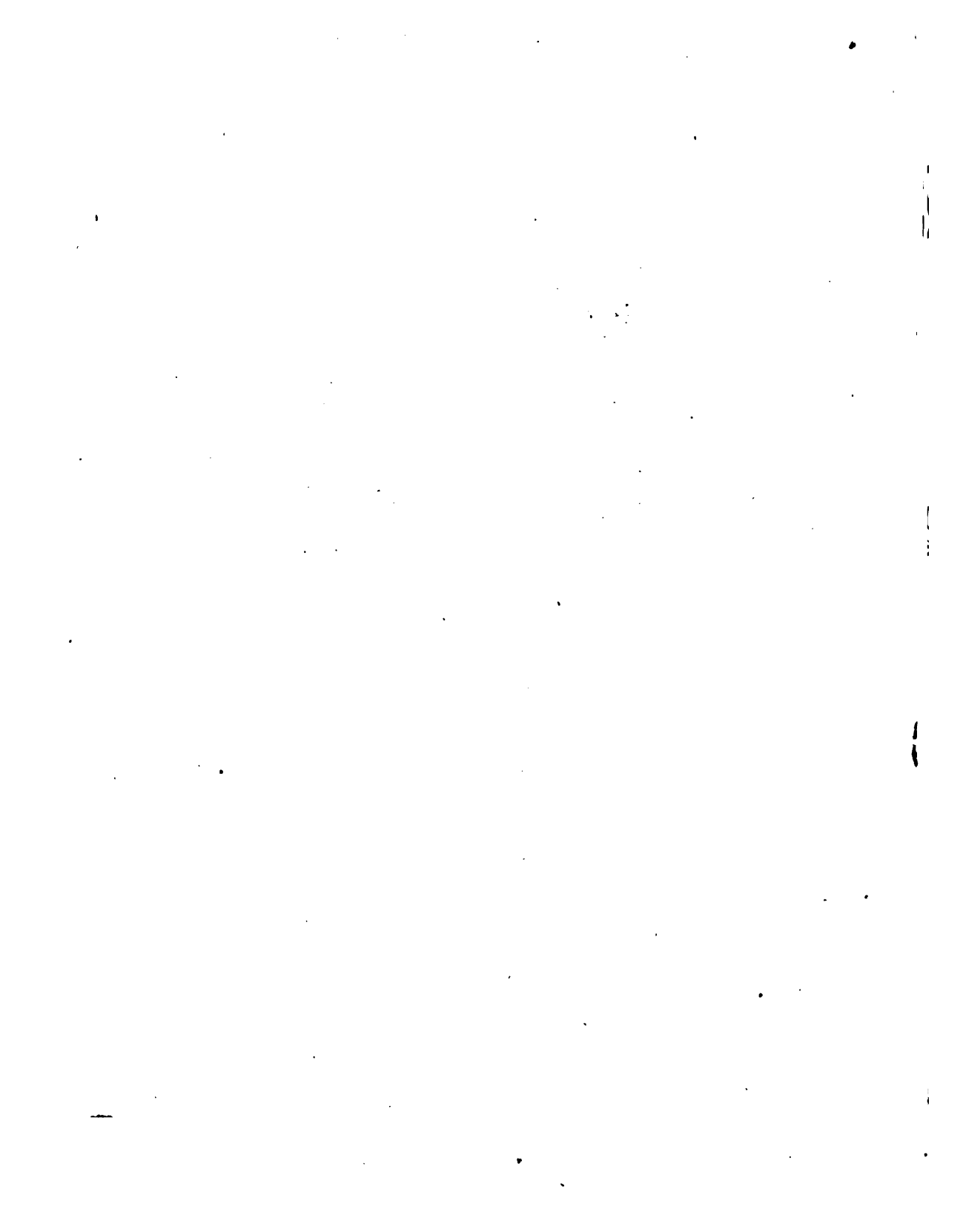
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

BX
865
H7

**NON
CIRCULATING**

NOVA
SCRIPTORUM

AC

MONUMENTORUM

PARTIM RARISSIMORUM,

PARTIM INEDITORUM

COLLECTIO

OPUS AD ILLUSTRANDAM HIST. CIVILEM,
ECCLESIASTICAM, LITTERARIAM, NEC NON JURISPRUDENTIAM
PUBLICAM ET PRIVATAM CUM MAXIME
COMPARATUM.

TOMUS I.

PRÆTER ALIA SÆCULI XVI. MONUMENTA

SAM. GUICHENONI

BIBLIOTHECAM SEBUSIANAM

ET

PARIDIS DE CRASSIS

DIARIUM CUR. ROM.

COMPLEXUS.

RECENSUIT

CHRIST. GODOFREDUS HOFFMANNUS,

JCT. REG. BOR. MAJ. CONSIL. INTIMUS ET ORDIN.

JURIDICI IN ACAD. FRANCOF. ORDINARI.

L I P S I Æ,

Sumptibus HERED. LANCKISIANORUM,

M DCC XXXL

FORN AFFAIRS

DEPARTMENT OF STATE

OFFICE OF THE SECRETARY

WASHINGTON, D. C.

SECRET

ILLUSTRISSIMO ATQUE EXCELLENTISSIMO

DOMINO

LUDOVICO OTTONI,

NOBILI DOMINO

DE PLOTHO,

S. REGIÆ MAJESTATIS PRUSSICÆ

ADMINISTRO STATUS INTIMO, SUPRE

MORUM TRIBUNALIUM PRÆSIDI, DYNASTÆ IN PARREY,

GERBSTÆDT, REESEN, GUTTER ET ILENBURG

CÆTERA,

PATRONO AC PROMOTORI SUO

SUBMISSO HONORIS GULTU

VENERANDO

PERENNEM FELICITATEM.

ILLUSTRISSIME DOMINE.

ORATIONE

D quem potius tenderet præsens scriptorum ac monumentorum collectio, quam ad TE, DOMINE ILLUSTRIS-
SIME, quem indulgentissimum literarum
barum Protectorem omnes esse noverunt,
quibus vel semel benefici Tui alloqui ho-
nore

libr.
B. d. n.
2. 5. 41
11805
2v

nore frui, vel splendidissimam & præstantis-
simorum librorum ac Codicum copia abun-
dantem Bibliothecam intrare licuit, quæ,
ut impressorum æque ac manuscriptorum
operum pretiosum exhibet thesaurum, ita
de illustrissimi Possessoris favore & admi-
randa in omne scientiarum genus propen-
sione manifestum præbet testimonium. Cu-
jus gratiam majori ac sinceriori studio am-
biret, tenue hoc opusculum, quam commu-
nis literarum Patroni, quem ad tuendos
& excitandos Literatorum conatus æque
prorum & prociroem omnes experiuntur, ac
æquissimum rerum harum judicem atque
arbitrum, a quo justum illis pretium sta-
tui queat, esse intelligunt, ita ut in præ-
sidium atque tutelam rei literariæ cum præ-
sentis sæculi insidiis colluctantis, natus esse
videaris. Hæc quamvis temeritatem me-
am, qua levidensem hæc compilationem Tuo

conspicui subjicere ausus sum, a culpa quodammodo liberare queant: nolui tamen ad illas confugere excusationes, quas cum aliis communes habeo, cum graviores & plures mihi sint propriae, quas silentio praeterire haud permittit pietas, qua **TIBI, DOMINE, ILLUSTRISIME**, me obstrictum profiteor. Vix enim in has regiones ex Academia Lipsiensi delatus, quem absens & tantum favorem immerens, ignotus Patronum & Promotorem expertus eram, jam Mæcenatem & Protectorem benignum atque certum deprehendi, qui gratia sua, favore, commendatione, moritis ac consiliis, quantum res meas promoverit, nunquam grati animi memoria excidet, verum potius me indies ad observandum **ILLUSTRISIMUM TUUM NOMEN** magis magisque incitabit. Patere igitur **INDULGENTISIME DOMINE**, ut hoc publicum meæ in **TE** pietatis

*tis documentum proftet, quod, quāvis lede
TUIque nominis præsidio indignum, ad lo-
cum si vel maxime inferiorem in Bibliothecæ
TUÆ exquisitissimæ scriniis obtinendum
adspirat: Mibi vero, quæ TUA est insignis
ac incomparabilis humanitas, locum inter il-
los relinques, qui omni pietate & observan-
tia, placendique studio Gratiā ac Favorem
TUUM demereri, admittuntur. Ego nun-
quam ab illorum recedam societate, qui non
tantum consummatam illant prudentiam,
vigilem sedulitatem, intemeratam fidem,
qua sublimem difficilemque, quā TIBI
POTENTISSIMI REGIS NOSTRI
gratia, Personam imposuit, tot annos jam
sustinuisti, pio animo venerantur: verum
etiam benignitatem illam & benevolentiam,
qua litterarum studia, liberaliaque ingenia,
quorum honos & gratia hoc seculo passim
jacet, inaudito prorsus favore sublevas, eri-
gis;*

*gis, ornas, illisque asyllum quasi praebes, ad-
mirantur. Hinc quoque votis, quae pro
TUA TUORUMQUE salute fiunt, &
supplicationibus, quae pro illis sine inter-
cessione nuncupantur, ardentissimas acce-
do precibus, ut publicis privatisque com-
modis cum admirabili TUO animi robore,
& infracta corporis valetudine quam di-
tissime firmus vegetusque superfis. Ceter-
um patrocinii TUI perpetuitate benevole
porro digneris.*

**ILLVSTRISSIMI ATQUE EXCEL-
LENTISSIMI TUI NOMINIS**

*Dab. Francof. ad Viadrum.
d. 10. Mart. 1731.*

*Cultorem ac Clientem
perpetuum*

CHRIST. GODOF. HOFFMANNUM

LECTO-

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

Um in producendis
præteriti ævi mo-
numentis, iisque par-
tim renovandis, quæ
raritate sua plurimum
usui se subdlexerant,
partim ex privatis carceribus, quibus
inclusa delituerant hæctenus inedita,
emittendis certatim quasi occupantur
Viri omnis rei literariæ promovendæ

b

studi-

studiosi: vitio mihi verti haud poterit, quod tam illustribus exemplis excitatus, collectionum illarum, quæ restituendis, conservandis ac publicandis præteriti ævi monumentis inserviunt, numerum augere constituerim. Neque mihi excusatione, aut commendatione operis indigere videor: illa certe in instituto, quod Literatorum calculo jam dudum approbatum, non opus est: de hac autem minime sollicitus sum, cum iudicium sit penes æquos rerum illarum æstimatores & utilitas ac dignitas scriptorum præfenti collectione contentorum, ex illorum inspectione, ac evolutione rectius pateat, quam editoris studio, ac conquisitis rationibus doceri possit. Præ-

terea,

terea , quæ de singulis operis hujus scriptis monenda aut referenda fuerunt, in discursibus, quos suo loco præmisi, legi poterunt, mihi que in præfenti otium faciunt.

Nihil igitur restat, quam ut paucis exponam, quid de suscepta collectione impofterum polliceri habeam. Duplicis generis sunt scripta, quæ in hoc, & si Deus vitam viresque largitus fuerit, futuris voluminibus exhibere constitui: alia jam edita prostant, alia publicam hæctenus lucem nondum viderunt. Major in eruendis ineditis cura erit, quorum aliqua copia ad manus est, digna forte ex illis nonnulla, quæ aliorum quoque usui communicentur. Et quamvis materiam formandorum ali-

quot fasciculorum mihi non defuturam certissime confidam; operæ tamen pretium esse credo, nonnunquam opuscula, quæ jamjam prelum experta sunt, inferere, cum & ea, si inventu sint difficilia, in numero manuseriptorum haberi queant, & sæpius utilitate ac dignitate superent multos ineditos Codices, quos fere nihil, quam novitatis inane præjudicium, & primæ editionis lubrica fama commendat. Ita pleraque primi hujus voluminis folia **SAMUELIS GVICHENONII** *Bibliotheca Sebusiana* occupat, opus, quod in nostris terris rarissime occurrit, ad illustrationem autem veteris Italicæ, atque Burgundici regni, communicato antiquissimorum documentorum

rum

rum eximio apparatu, egregie facit. Ex ineditis hoc volumine eminet PARRIDIS DE CRASSIS *fragmentum diarii curiæ Romanæ*, qui Leone X. Pontifice ceremoniarum in aula Romana arbiter erat. Scriptum hoc tantam acquisivit auctoritatem, ut etiam sæpius in publicis, de prærogativa sessionis & ordinis controversis, ad illud provocatum fuerit, unde forte enatus fuit ille error, quod PARRIS DE CRASSIS librum quendam sub titulo *Ceremonialis Romani* composuerit, Romæ typis exscriptum. Hæc enim sine fundamento asseri, atque editiones libri nunquam impressi falsissime narrari, in dissertatione opusculo præmissa, luculenter probatum dedi.

In dispositione autem scriptorum, certo me ordini adstringere, haud necessarium esse duxi. Cum enim opuscula, quæ in hanc collectionem conferre statuerim, plerumque nulla prorsus connexionem se invicem attingant, libertati, qua aliante me in congerendis similibus scriptis usi sunt, non renunciandum esse credidi. Hinc neque ætatis, neque materiarum ratio sollicitè tenenda erit; sed prout se obtulerint, ac prelo parari commodissime poterunt, in lucem prodibunt. Hanc solam mihi statui legem, ne admitterem alia, quam historiæ cum profanæ tum ecclesiasticæ, nec non juris publici, ac privati germanici illustrationi inservientia, non penitus exclusis, quæ
histo-

AD LECTOREM

historiæ literariæ lucem aliquam inferre possint. Et ita non tantum scripta historica, diplomata, aliaque, veteris inprimis ævi monumenta recensabo; verum etiam juris patrii prisca reliquias, doctorumque Virorum in illas commentationes, exhibebo, quibus etiam literæ Virorum Clarorum, ac de eorum gestis & vita relationes immiscentur; nihilque intermittam, quo opus varietate, atque utilitate se commendare possit. Indices instructissimos addi, quanta fieri poterit attentione curabo, cum illorum adminiculo facilius usus pateat, atque in editione talium scriptorum, nihil Lectori gratius præstari possit, quam si evolendi facilitati ac commoditati accu-

rato

AD LECTOREM.

rato rerum & materiarum indice con-
sulatur. Hæcque præmittenda cen-
fui; Nihil addo, quam alterum colle-
ctionis volumen proxime insecutu-
rum esse; si hoc quaecunque institu-
tum Tuo, L.B. favore ac approbatione
dignum existimaveris. Vale. Da-
bam Francof. ad Viadrum d. X. Mart.
Anno MDCCXXXI.

BIBLI-

**BIBLIOTHECA
SEBUSIANA,**

SEU

**VARIARUM CHARTARUM, DIPLO-
MATUM, FUNDATIONUM, PRIVILEGIORUM,
DONATIONUM ET IMMUNITATUM A SUMMIS
PONTIFICIBUS, IMPERATORIBUS, REGIBUS ETC.
CONCESSARUM ECCLESIIS MONASTERIIS ET ALIIS
LOCIS ET PERSONIS MISCELLÆ CENTURIÆ DUÆ;
EX ARCHIVIS REGIIS, TABULARIIS ET CODICL-
BUS MANUSCRIPTIS COLLECTÆ NOTISQVE
ILLUSTRATÆ**

SAMUELE GVICHENON.

LUGDUNI

APUD BARBIER ANNO MDCLX

EDITIO NOVA

CUM PRÆFATIONE

**DE VITA AC SCRIPTIS SAM. GVICHENONII,
HUJUSQVE COLLECTIONIS UTILITATE.**

THE
MILITARY

OF THE
ARMY
AND
NAVY
OF THE
UNITED STATES
OF AMERICA

DISSERTATIO
DE
VITA ET SCRIPTIS
SAMUELIS GVICHENONII,
HUIUSQUE COLLECTIONIS UTILITATE.

Primum in presenti collectione locum rarissimo opusculo, quod industriae SAMUELIS GVICHENONII debemus, optimo jure dedimus. Insignem inter superioris seculi Historicos nactus erat famam celeberrimus Editor, cujus commentarii historici pretiosissimum thesaurum documentorum continent, magna cum fide collectorum, neque minori cum judicio digestorum. Natus erat *Matiscone*, urbe in Ducatu Burgundiae non ignobili, capite tractus *Matisconensis*, qui olim proprios habuit Comites. *Burgi*, civitatis in *Bressiae* comitatu, Advocati munere fungebatur. Non tamen ita fori studiis se mancipaverat, quin aliis elegantioribus se posteritati exhibere potuerit, quo famam dignitatemque suam auxit, eoque prodixit, ut a Rege Galliae Duceque Sabaudiae multis ornaretur honoribus, qui ex titulo, quem scriptis suis praefigere solebat, patent. Hic enim docet, fuisse eum *Dominum de Pameffuyt*,

Regi Franciæ a consiliis, Franciæ, Sabaudia & Dombarum Historiographum, Equitem auratum & Comitem Palatinum, Sacræ Religionis S. S. Maurisii & Lazari militem. E his omnibus dignum se effecerat immortalibus scriptis patriæ suæ historiam illustrantibus, quibus, cum ea methodo elaborata essent, ut narratis probationes ex cartulariis & archivis subjectæ legerentur, lucem sane egregiam antiquitati & historiæ mediæ ævi accendit, ea ratione non tantum de patriâ, sed vicinis etiam regionibus, imo universo literato orbe egregie meritis. Primum quidem opus, quod ab Autore nostro prodiisse nobis constat, consecratum erat ecclesiæ Bellicensi, Archiepiscopo Bisontino subjectæ. Excusum fuit Parisus anno 1642. apud Du Puis, *in quarto*, titulumque habet: **EPISCOPORUM BELLICENSIVM CHRONOLOGICA SERIES.** Accessit *Catalogus Priorum Charitatis ad Ligerim*, item, *Prioratum & aliarum ecclesiarum, ex eo dependentium.* Majori apparatus Historiam Comitatus Bressiensis, Beugefixque contulit, atque Lugdani apud Huguenotum duobus voluminibus anno 1650. in folio publicam in lucem emisit, sub titulo: *Histoire de Bresse & Bugey, Gex & Valromey, contenant ce qui s'est passé de memorable sous les Romains, Rois de Bourgogne & d'Arles, Empereurs, Sires de Beaugé, Comtes & Ducs de Savoie & Rois très-chrétiens jusqu'à l'échange du Marquisat de Saluces avec la fondation des Abbayes, Prieures, Chartreuses & eglises collégiales, origine des villes, châteaux, Seignouries, Fiefs & Genealogies, de toutes les familles nobles, justifiés par preuves authentiques.* Quid illustri hoc opere consignatur vel ex adducto constare poterit titulo. Complectitur historiam nobilissimarum provinciarum, * quæ olim partem **REGNI ARELATEN-**

* *Ha Provincie cum in dominium Ducis Sabaudia transfissent, saltem partem inter Regem HENRICUM IV. & CAROLUM EMANUELEM Sabaudia Ducem, anno superioris seculi primo Lugdani die 27. Januarii concessis, Regno Gallia restituerunt.*

LATENSIS constituēbant, eoque nomine non exiguam utilitatem in vicissitudinibus regni hujus investigandis præbet. Epitomen vasti operis dedit GERMANUS GVICHENON, Lugduni anno 1709. *in octavo*. Censorem autem nactus est PHILIBERTUM COLLETUM, Medicum Divionensem, cujus vero opus hæcenus lauit, forte nunquam proditurum, cum auctor nobilitatem atque antiquitatem nonnullarum hodie florentium familiarum in dubium vocasse perhibeatur. Successu temporis ad scribendam historiam SERENISSIMÆ Domus SABAUDICÆ se convertit, excitatus jussu CHRISTINÆ, Magni HENRICI IV. filia, quæ matrimonio juncta erat VICTORI AMADEO. Hujus etiam Ducissæ vitam peculiari scripto delineavit, quod autem evalgatum esse, non reperimus. Regium & magnificum opus est, quod de SERENISSIMA Domo SABAUDICA confecit, cui etiam ratione formæ externæ nihil deesse videtur, quod ad splendorem requiri poterat. Titulus operis est: HISTOIRE GENEALOGIQUE DE LA ROYALE MAISON DE SAVOYE, *justifiée par titres, fondations de monasteres, manuscrits, anciens monuments, histoires & autres preuves autentiques, enrichies de plusieurs portraits, sceaux, monnoyes, sepultures & armoiries &c.* à LYON chez Guillaume Barbier, Imprimeur ordinaire du Roy & de S. A. S. de Savoie à la place de Confort. anno 1660. *in folio*. Reclusit in hoc opere inastimabilem profus thesaurum monumentorum & diplomatum, quæ ejus studio in lucem protracta inexhaustum usum Historiæ mediæ ævi præbent. Dolendum modo, opus hoc pretiosissimum, inventu quoque difficilissimum esse, imo in paucissimis comparere Bibliothecis, cujus raritatis causam aliqui eam dare volunt, quod operis, sumptibus Ducalibus impressi distributio a ducali quoque beneficio & liberalitate dependerit, de quo quid certum, asserere non possumus. Id certissimum est, rarius

in nostris regionibus inveniri, quo etiam factum, ut, qui splendidissimi operis copiam habuerunt, non dubitarint ex illo integra diplomata describere, atque reipublicæ literariz tanquam ex archivis & manuscriptis novissime deprompta commendare. Quantum alias in nobilissimo hoc opere præstiterit, testantur honorifica elogia, quæ viri doctissimi illi tribuere non dubitarunt. Cæterum nihil omisit, quod ad honorem SERENISSIMÆ DOMUS dici poterat, quamvis etiam aliquando affectui indulgisse videatur, quorsum forte ea referenda sunt, quæ ad infirmandum nexum feudalem Ducis Sabaudiz cum Imperatore Germanorum *Tomo primo, pagina 83.* disseruit: quo loco homagii obligationem cum titulo & jure VICARII GENERALIS non subsistere posse argumentatur, ratiocinio, in quo vim concludendi desiderari, facile perspicimus. Verba GUICHENONII adducamus. *On pourroit dire, que dignité de Vicair perpetuel du St. Empire est incompatible avec l'hommage, que les Ducs de Savoye rendent a l'Empereur, car il faut necessairement, que celuy, qui porte la qualité de Vicair ou de Lieutenant, ne soit point feudataire de celuy, de qu'il est Lieutenant, a cause que la puissance absolüe, que le Vicair reçoit ne peut subsister ensemble avec la submission, qu'il est tenu de faire, autrement il se porroit rendre les devoirs de foy & d'hommage a soi même, ce qui seroit une grande absurdité.* Certe, quæ in hunc sensum proferuntur, ignorantiam, sed, ni fallimur, simulatam, Status Imperii Romano-Germanici sapere videntur. Graviorem censuram expertus est GVICHENONIUS a VARILLASIO * qui cum plagii reum egit, cum ipsi deprehensus fuerit pleraque in Sabaudiz historia de ultimis Ducibus adducta verbotenus ex BAPTISTÆ NANI Historia descripsisse, nulla Scriptoris Italici facta mentione. Cæterum inter Historicos nihil frequentius accide-

dere

* VARILLAS Preface III. Tome de l'histoire de l'herese. BAYLE Dictionnaire.

dere solet, quam ut ab uno scribantur jam ab altero annotata, cum eandem scribendi materiam habeant, & gesta factaque recensenda non ex ingenio, sed ex actorum vera serie sint depromenda. Neque hoc VARILLASSII judicium existimationi præstantissimi hujus operis aliquid detraxit, cui æquum semper statuerunt pretium Historiz amatores, qui in illustrem hunc Scriptorem laudes ingenui atque exactissimi Historici communi quasi applausu conferre non dubitarunt. Quod reliquum, nulla forte alia opera a doctissima GVICHENONII manu lucem publicam aspexerunt. Historia tractus DOMBARUM a GVICHENONIO duobus voluminibus inclusa memoratur quidem a LE LONGIO in Bibliotheca historica Franciz Num. 15107. sed ea æque ac HISTORIA DOMUS VIENNENSIS, a GVINEMAUDO, Medicinæ Doctore, primum confecta, a GVICHENONIO vero aucta & emendata, intra privatos adhuc delitescit parietes. Tot tantisque monumentis inclauit GVICHENONIUS, qui anno 1664. octava mensis Septembris vivere desit. De Religione ejus varia circumferuntur judicia. BÆLIUS, ex testimonio JOANNIS LEGERI, celeberrimi Autoris Historiz Waldensium ecclesiarum, cum primæ ætate, Reformatorum fidei addictum fuisse, postea vero ad Catholicorum sacra transiisse probat, contra Autores diarii Trivultiani, qui mense Januarii anno 1703. Guichenonium ab hac imputatione liberare tentarunt.

Et hæc sunt, quæ de Vita & Scriptis celeberrimi hujus Historici reperire atque adducere potuimus. Jam de ejus BIBLIOTHECA SEBUSIANA, cujus novam editionem exhibemus, quadam dicenda erunt. Prodiit Opus Lugdani anno 1660. apud *Barbier*, in quarto. Inscriptionem libri quodammodo obscuram reliqua tituli verba explicant, quæ contenta operis amplissime recensent. Duas diplomatum
centu-

centurias complectitur hæc bibliotheca, inde, si numerum & contentorum dignitatem spectes, magni æstimanda. Cæterum libellus inprimis in his terris vix conspiciebatur, & ut **GVICHENONII** scripta omnia, propter summam raritatem, vix pretio redimi possunt, ita etiam hoc mole sua exiguum opus non facile comparari potuit. Hæc me commovere potuerunt, ut de opusculi nova editione cogitarem. Consilium hoc promovit consideratio utilitatis, quam ex collectione hac exquisitissima capere possunt historiarum studiosi, in qua certe non vulgaria, non trita, non otiosa, sed selecta & curiosorum indagatione digna comparent. Ad hæc agerem, si de librorum hujus generis usu & pretio multa disserere vellem. Vivimus enim in eo jam seculo, quod antiquas membranas atque chartas summa cum sollicitudine conquirat, & didicimus jam jam innumeris pene exemplis, quantum præsidii Historia præteriti ævi ex his monumentis capere possit. His tanquam satis cognitis non immorabimur: ea attingenda vero paucis sunt, quæ ad præsentis libelli commendationem proxime spectant. Primo quidem ex operis perlustratione patet, usum collectorum documentorum fines agri Sebusiani multum egredi. Multa enim reperiuntur in hoc libro, quæ res Sabaudia, Pedemontii, Montisferrati, Delphinatus, Provincia, aliarumque regionum concernunt. Cumque nonnulla documenta ad antiquissima tempora Burgundici & Arelatenis regni assurgant, varia ex illis in obscura hac historiae periodo illustrari poterunt. Ipse **GVICHENON** in quibusdam notis usum hujus collectionis ostendit. Ita invenies *Cent. I. num. XXIX* Genealogiam Comitum Juxensium, ex quibus aliqui Navarrae Reges prodierunt, eadem *Centuria n. XXXII.* originem Comitum Genevensium *n. L.* Regum Lusitaniae genealogiam *n. LII.* natales Vicecomitum Poliniacorum *num. LXVIII.* stemma Comitum Gebenensium, *n. LXXI.* Caprariorum gentem *n. LXXX.*

noticiam

notitiam de comitibus Metensibus *n. LXXXIII.* Adelrami, Montisferratenfis Marchionis familiam: CENTURIA II. *num. 3.* singularia de Comitibus Matisconensibus *num. LII.* quædam de Alingiorum familia, *num. LXIV.* nonnulla de Duce Zeringensi, *num. LXXXV.* Genealogiam Turrensium, ob infinitam observationum genealogicarum materiam, ex subscriptionibus nominum petendam. Qui HISTORIÆ ET JURIS PUBLICI subsidia in hac collectione quæserit, eam non frustraneo conatu perlustrabit. Ut quædam specimina exhibeamus, jam succurrunt, quæ ad COLONIENSIS ARCHI-EPISCOPI Cancellariatum Italiæ referri possunt, *Cent. I. num. LXXIV. num. LXXXIII. C. Cent. II. n. II. & LXXV. LXXVIII. num. LXXX. LXXXVIII.* Non contemnenda sunt, quæ de officiis Ecclesiasticorum aulicis Buticularii, Constabularii & Camerarii *Cent. I. n. XXXVI.* de Comitum Capellanis & Cancellariis, *n. XLIX.* de advocatis ecclesiarum *n. LXVII. & LXXI. Cent. II. num. LXXX.* de Archicancellariatu in regno Burgundiæ *Cent. I. num. LXXXI.* de Episcopo Spirensi Archicancellario *num. XCII.* de Archiepiscopo Ebrodunensi, S.R.I. Triscamerario *Cent. II. n. XXXI.* de Burggravio Magdeburgensi, Magistro curiæ imperialis, *ibidem* de Episcopo Ratisbonensi Cancellario *num. LXXXIV.* de Æymaro Comite Pictaviensi, Vicario Imperii, *num. LXXXVII.* observari poterunt. Animadversione porro dignum homagium Narbonensis Ducis, Archiepiscopo Ecclesiæ Ebrodunensis præstitum, *Cent. I. num. XXXI.* promissio protectionis, a LUDOVICO R. Franciæ Prioratui Amberti facta, *num. XXXVI.* erectio Comitatus Matisconensis in Pariatum, *num. LXXII.* oblationem Comitatus Ebrodunensis, Archiepiscopo Ebrodunensi facta, *num. LXXVIII.* Donatio Marchionatus Montisferratenfis, facta per investituram cum baculo, *num. LXXXVI.* Venditio insulæ Cretensis & civitatis Thessalonicæ cum refutatione, *num. LXXXIX.* Friderici II. donatio castellorum quorundam, Gui-

lielmo, Marchioni Montisferratenſi, facta, *n. XCII.* conſeſſio regalium ab Henrico Imperatore, Bonifacio Marchioni Montisferratenſi anno 1191 facta, *n. XCVI.* Inveſtitura Comitatus Forcalcherii de a. 1164. *Cent. II. n. II.* Bulla Caroli IV. pro Archiepiſcopo Ebredunenſi, *Cent. II. n. XXXI.* confirmatio jurium Epiſcopi Genevenſis, tanquam Principis Imperii, a Friderico I. an. 1153. facta, *n. XXXV.* appellatio Principis Imperii, Epiſcopo Valentino tributa, *n. LXXXVI.* Quæ omnia ampliffimum diſſerendi campum aperirent, ſi id præſens jam ferret inſtitutum, cum nobis jam ſufficiat primaria obſervationum capita per indicem quaſi indicaffe. Non deſunt quoque, illuſtrationi JURISPRUDENTIÆ FEUDALIS inſervientia. Huc facit *Cent. I. n. XXVIII.* qui exemplum inveſtituræ rerum allodialium præbet. *Num. XXXIII.* formulam homagii in feudo eccleſiaſtico exhibet, *n. XXXVII.* docet feudum ſuperiori non offerendum: *Num. XLIII.* formulam feudi ab eccleſia conſeſſi continet. *Num. LIV.* reſervationem banni & jurisdictionis criminalis recenſet. *Num. LXXXIV.* inveſtituram per terram & ramum arboris oſtendit. *Cent. II. n. XVI.* liberum & francum allodium, atque ſingularis obſtagii ſpecies. *num. XLVII.* videmus Vaſallos in homagiis excipere potuiſſe alios dominos. *Num. LIV.* ſolennis feudi oblatis formula deprehenditur *n. LXI.* hominis ligii, feudi & caſamenti ligii mentionem facit. *Num. XCIV.* conſenſum Domini directi in donationem declarat, & *n. XCIX.* directi domini meminit. Neque ſterilem hanc collectionem invenimus quoad JURIS CANONICI doctrinas uberius explicandas. Ita *Cent. I. n. XLV.* antiquum uſum tituli: DEI GRATIA ab Epiſcopis uſurpati oſtendit. *Num. LXII.* conſecrationem & dotationem Eccleſiæ recenſet. *Num. LXXXV.* inſtitutionem Abbatiz. *Num. XCIV.* interdictum Clericis, ne criminales jurisdictionem affectent. *Num. XCVIII.* diſiſionem eccleſiæ. *Cent. II. n. I.* Archipreſbyteri honores. *Num. XXV.* formulam Treugæ. *Num.*

Num. XXXVI. sententiam privatoriam contra, Ecclesiam Balmenfem latam. *Num. XLI.* Canonorum obligationem bona propria relinquendi. *Num. XLVIII.* prohibitionem, ne pro officiis ecclesiasticis aliquid solvatur. *Num. LVI.* privilegium monetandi, monasterio concessum. *Num. LXXIII.* Epistola Patriarchæ Hierosolymitani ad capitulum Fructuariense datam. Denique JURIS PRIVATI disciplina, in primis quatenus ad origines legum & consuetudinum ascendit, varia inveniet observatione digna. Ita præstariæ formula reperitur *Num. XXIII. Cent. I.* De doçe, quæ *Vercheria* appellabatur, loquitur *n. XXXI.* Vocabulum consuetudinis onera & præstationes quandoque denotare, docet *n. XXXIV.* Graves execrationes donationibus adjectas recenset *n. XL.* Venditionem secundum legem Salicam factam, *n. LXVI.* usus ab usufructu differentiam, *n. LXIX.* formulam antiqui testamenti nuncupativi, anno 1236. conditi, *n. LXXXI.* singularia de jure in servos, jurisdictione. In primis differentem jurium diversorum usumprehendimus *Num. LXXXIV.* quo dicitur, *lege romana vivere,* quemadmodum *Num. XCIV.* invenimus, alios *lege Salica,* alios *lege Alamannorum* vixisse. *Num. XCVIII.* Consilium jurisperitorum de an. 1244. exhibet. Invenimus *Cent. II. n. XV.* transactionem de non alius tollendo *n. XVIII.* privilegium immunitatis ab inquisitione, quo loco etiam titulus Professorum Juris Civilis occurrit: In *n. XIX.* singularia Processus, & *n. XX.* vestigia usus juris romani, in transactionibus, substitutionibus, donationibus inter vivos, investitura per anulum, positis manibus, & interveniente osculo conspicimus. *Num. XLIV.* memorabile exemplum revocatae donationis, *n. XLVI.* servitorum de prædiis præstandorum determinationem. *Num. LXI.* peculiarem formulam fidejussionis. *Num. LXVII.* Testamentum Ermesindæ. *Num. LXXXVIII.* Inquisitionem & Processum singularem. *Num. XCVI.* clausulas emtionis & venditionis notabiles memorant, & quæ sunt alia multa, quæ se sponte Lectori industrio ac curioso objicient.

Habebunt etiam, qui investigandis mediæ ævi verbis operam navant, quod ex hoc opusculo vel discant, vel ad confirmandas harum vocum interpretationes annotent. Huc referas vocabula, quorum frequens fit mentio: *Alorum, Abodi, Portitor diplomatum, Aldionis, Aldie, Portinaticum, Palificatura, Tholonium, Ripaticum, Navium ligatura, Sacri Palatii scriptor, Becharia, Verpitio, Condamina, Pedaticum, Concambium, Monibula, Dotatitia, & similia, quæ augendo Glossario juris antiqui inservire egregie poterunt.*

Et ita rem haud ingratam rerum harum æstimatoribus nos fecisse, persuasi sumus, cum rarissimum hoc opusculum primo collectionis nostræ loco posuimus. Speramus, fore, ut ex adducto indice rerum, quas obiter tantum observavimus, utilitas operis constare possit, de cujus raritate multi hæcenus conquesti sunt. Præferendæ multis modis nobis videntur ejusmodi collectiones vastissimis compilationibus Scriptorum Historicorumque mediæ ævi, in quibus sæpius integræ volumina pervolvenda esse deprehendimus, antequam unam aut alteram observationem attentione dignam invenire liceat. Et cum pleraque ab ancipiti privatorum, rudiorumque Monachorum fide privata dependeant, in publicis his documentis ingenuas rerum gestarum probationes & certissima publici privati que juris vestigia detegimus. Egregie de historia reque literaria merentur, qui vindicandis ab interitu pretiosissimis his antiquitatis monumentis operam suam impendunt: neque minori laude mactandi sunt, qui illis explicandis insudant, rerumque harum usum amplissimum docent. Adjecit notas Editor breves, sed accuratas, multaque doctrina refertas. Pinguior adhuc messis relicta est, cui vero nos immittere, temporis aliorumque negotiorum ratio haud permittit.

**BIBLIOTHECA
SEBUSIANA,**

SIVE

**VARIARUM CHARTARUM, DIPLO-
MATUM, FUNDATIONUM, PRIVILEGIORUM,
DONATIONUM ET IMMUNITATUM, A SUMMIS
PONTIFICIBUS, IMPERATORIBUS, REGIBUS, DUCI-
BUS, MARCHIONIBUS, COMITIBUS, ET PRO CERIBUS;
ECCLESIIS, MONASTERIIS ET ALIIS LOCIS AUT
PERSONIS CONCESSARUM,**

NUMQUAM ANTEA EDITARUM

MISCELLÆ CENTURIÆ II.

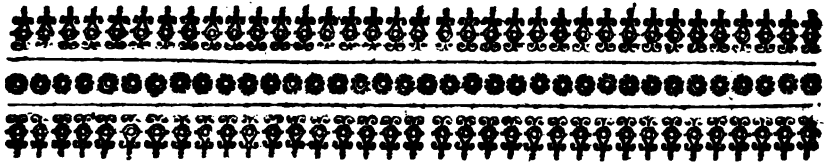
**EX ARCHIVIS REGIIS, MONASTERIORUM
TABULARIIS, ET CODICIBUS MSS. AD HISTO-
RIÆ LUCEM COLLEGIT, ET AD LOCORUM EXPLICA-
TIONEM, ET FAMILIARUM ILLUSTRATIONEM,
NOTIS ILLUSTRAVIT**

SAMUEL GVICHENON,

DOMINUS DE PAINESSUYT,

**REGIA CONSILII, FRANCIAE, SABAUDIÆ, ET DUM-
BARUM HISTORIOGRAPHUS, EQVES AURATUS, ET
COMES PALATINUS, SACRÆ RELIGIONIS
SS. MAURITII ET LAZARI MILES.**

AMICO LECTORI.

Uli Scriptorum monumentis aliquam apud posteros famam comparare student, ad argumenta numquam tentata, animum meo iudicio applicare debent. Ex alienis siquidem vigiliis gloriam aucupari odiosum perinde est ac iniquum; & ut omni profus laude indignus esset, quisquis alienos sibi labores adscriberet, ita nulla Reipublicæ utilitas, si jam vulgata atque ab aliis dudum authoribus tractata proferret. Pauca hæcenus edidi, sed mea; jam novum Opus tibi offero, antiquitate venerandum, fide sine omni controversia commendandum, & amœna rerum varietate non injucundum. Quodque, ni fallor, non exigua Historiæ lucem afferet. Id ante me nullus, quod sciam, aggressus est. Si unum excipias apud Belgas eruditissimum *Aubertum Myreum*, & apud nostrates numquam satis laudatum R. P. PHILIPPUM LABBE, & *Societate Jesu*, magno rei literariæ emolumento & ornamento. Utinam e singulis Regni Provinciis prodirent plures, qui hujuscemodi Historiæ rudera e tenebris eruerent. Meum interim hac in re aux consilium, aut exemplum, æqui bonique Lector consule; & tibi qualiscumque hæc Opella si arriserit, majorem expecta.

BIBLIOTHECÆ SEBUSIANÆ

CENTURIÆ I.

CAPITUM SERIES.

Fundatio Paterniaci Monasterii	Cap. I.
Fundatio Abbatiz Gollianz	II.
Donatio Monasterio Agaunensi	III.
- - Prioratus de Condominio	IV.
Privilegium Ecclesie Durbonensis	V.
Donatio a Guilelmo Comite Pontivi	VI.
Homagium Castri de Bracon Eccles. Agaun.	VII.
Fundatio Carthusie Repaufatorii	VIII.
Homagium Bernardi de Turre	IX.
Confirmatio Donationis Eccles. Cluniac.	X.
Donatio Conradi Regis Monasterio Clun.	XI.
Confirmatio Donationum Abbatiz S. Loci a Domino de Sinemuro	XII.
Fundatio Abbatiz S. Victoris Genevensis	XIII.
Donatio Rosselini Vicecomitis Cœnomanens.	XIV.
- - Spina de Corona Domini a Ludovico Rege Franc.	XV.
Formula antiqua manumissionis	XVI.
Bulla Aurea Conradi Roman. Regis	XVII.
Litera protectionis Monaster. Liuncelli	XVIII.
Aliud Privilegium ejusdem Monasterii	XIX.
Concordia inter Ecclesias Novalicensem & Contaminens.	XX.
Donatio Rodolphi de Thoria Carthusie Valonis	XXI.
Donatio Ecclesie Cluniac. a Jofferanno Grosso	XXII.
Concessio in feudum Alberico Comiti-Matiscon. a Monasterio Agaunensi	XXIII.
Promissio Guilelmi & Rostagni de Sabrano	XXIV.
Donatio Monasterio Saviniacensi	XXV.
	Notitia

Notitia Verpitionis Monaster. Gigniaci	Cap. XXVI.
- - Super morte Prioris de Cuffy	XXVII.
- - Comitissæ Valentinenfis	XXVIII.
Donatio Monasterio de Six	XXIX.
- - Odonis, Ducis Burgundiæ	XXX.
Homagium Amalrici Narbonæ Ducis Archiepiscopo Ebredunensi	XXXI.
Donatio Eldegardis, Comitiss. Gebennens.	XXXII.
Fendi præstatio Amedei Domini de Gex Monasterio S. Jurensis	XXXIII.
Privilegium Carthusiæ Sellionis	XXXIV.
Donatio Monasterio Cassaniæ	XXXV.
Litera Ludovici Regis, qua Prioratum Amberte sub potestate sua ponit	XXXVI.
Donatio Ecclesiæ Ynimontis	XXXVII.
Donatio Monasterio Nantuaci	XXXVIII.
- - Artaldi, Comitis Lugdunensis	XXXIX.
- - Ecclesiæ Peloniaci	XL.
Carta quædam de <i>Lege Salica</i>	XLI.
Venditio a Domino Nantonis Prioratui S. Petri de Belna	XLII.
Præstatio feudi a Domino de Turre Eccles. Lugdun.	XLIII.
Præceptum Rodulphi Regis de Talveris	XLIV.
Carta Raynaldi, Archiep. Lugdun. pro Eccl. Clun.	XLV.
Donatio Guilelmi Gebennens. Comitiss.	XLVI.
Verpitiio Eccles. Cluniac. a Comite Matiscon.	XLVII.
Privileg. Monaster. Portarum	XLVIII.
Fundatio Prioratus Campi-Muniti	XLIX.

Donatio Monast. Clun. ab Hug. Duc. Burgund.	Cap. L.
- - Monast. Saviniac. a Comite Foresii	LI.
- - Ecclesiz Brivatensi a Dalmatio Vice-Comite	LII.
Concordia Monaster. Miratorii & Gigniaci	LIII.
Notitia Arduii, Episcop. Gebennens.	LIV.
Præceptum Rodulphi Reg. pro Monast. Clun.	LV.
Carta Protection. Carthusiz Majorevi	LVI.
Decretum Conradi Reg. pro Eccles. Saviniac.	LVII.
Donat. Monaster. Saviniac. a Gauffredo Comite	LVIII.
Carta Comitis Nivernensis pro Eccles. Clun.	LIX.
Donat. Monast. Saviniac. a Comite Foresii	LX.
Carta Domini Bracedun. pro Eccles. Clun.	LXI.
Consecratio S. Pauli de Botavilla	LXII.
Donat. Domus Carthusiz S. Crucis	LXIII.
Confirmat. Privil. Monaster. S. Ragniberti	LXIV.
Donat. Eccl. Clun. a Comitissa Nivernensi	LXV.
Carta Raynaudi, Episc. Matiscon.	LXVI.
Donat. Eccles. Clun. a Comit. Clarimontis	LXVII.
- - Monast. Talveriarum a Comit. Gebenn.	LXVIII.
Testament. Hutaberti, Domini Montis Lupelli	LXIX.
Carta Comit. Matiscon. pro Eccl. Clun.	LXX.
Litera Composit. inter Comit. Matiscon. & Eccles. Cluniacensem	LXXI.
Erectio Comitatus Matiscon. in Pariatum	LXXII.
Donat. Monaster. Clun. a Comit. Monstroliens.	LXXIII.
Donat. Henrici IV. Imp. Monaster. Fructuariens.	LXXIV.
- - Comitis Metensis, Monast. S. Benigni	LXXV.
Privileg. Civitat. Savonæ	LXXVI.
- - Dona-	

Donatio Leotaldi, Comit. Matiscon.	Cap. LXXVII.
Paſſum inter Andream Delfinum Viennensem & Archi- episcop. Ebredun.	LXXVIII.
Carta Joannis, Comitis Cabilonenſ.	LXXIX.
Donat. Roberti, Francorum Regis	LXXX.
Litera Protection. a Friderico Imper.	LXXXI.
Donat. Episc. Gebennens. Monast. S. Eugendi	LXXXII.
- - Hugonis & Lotharii Italiae Regum	LXXXIII.
- - Monasterio Noyalicensi	LXXXIV.
Notitia fundationis Abbatiae Inter montium	LXXXV.
Donat. Marchionatus Montisferrati a Theod. Paleol.	LXXXVI.
- - Othonis III. Imp. Episc. Taurinensi	LXXXVII.
Donat. Guygonis, Comit. Albonensis	LXXXVIII.
Venditio Insulae Cretensis Duci Venetiarum	LXXXIX.
Immunitas Pedagogii Carthusiae Durbonis	XC.
Donat. Monaster. S. Benigni Divionens.	XCI.
- - Friderici II. Imperat. Guil. March. Montisf.	XCII.
Carta Conradi Imp. pro Episc. Taurinensi	XCIII.
Donat. Monaster. Grassaſi	XCIV.
Donat. Guilelmo Archiep. Ebredun.	XCv.
Concessio Henrici Imp. Bonifac. March. Montisf.	XCVI.
Notitia Fundat. Abbatiae Grandisvallis.	XCVII.
Charta de submissione Abbatiae Grandisvall.	XCVIII.
Donat. confirmatio Monaster. Cariloci	XCIX.
Charta Berengarii & Adalberti Italiae Regum, pro Monaster. de Azano	C.

BIBLIOTHECÆ SEBUSIANÆ

CENTURIA II.

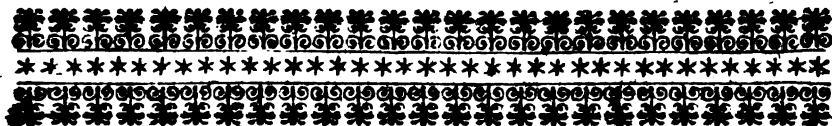
Donatio Vuidonis, Episc. Genevens. Monast. S. Eugendi	Cap. I.
Investitura Comitatus Forcalcheriens. a Frid. Anobarbo	II.
Donat. Otthonis Comitis, Arduini Italiae Regis filii, Eccl. S. Syri Papiensis	III.
- - Leolaldi, Comitis Matisconensis	IV.
Notitia Conradi, Burgundiae Regis	V.
Donat. Ogerii, Episcop. Eporediensis	VI.
Verpitiō Ecclēs. Matiscon. a Bernardo Grosso	VII.
Donat. Ecclēs. Cluniac. a Comit. Burgund.	VIII.
Litera Aymonis, Comitis Matiscon.	IX.
Donat. Ardoini Italiae Regis, Eccl. Papiens.	X.
Donat. Guidonis Domini de Serceyo	XI.
- - Humberti, Episcopi Gebennens.	XII.
Fundatio Carthusiae Porverii	XIII.
Confirmatio fundationis Pomerii	XIV.
Carta Guilelmi, Lugdun. Decani	XV.
Donat. Stephani Domini de Villars	XVI.
Carta Hugonis Ducis Burgund.	XVII.
Privileg. Humberti Dalphini Viennens.	XVIII.
Notitia Verpitionis Dominorum Lusciaci & Castellio- nis jurium omnium &c.	XIX.
Donat. Stephani, Domini de Villars & Bernardi	XX.
- - Conradi, Burgund. Reg. Monast. Clun.	XXI.
Transactio inter Humbertum Dalphinum Viennens. & Philippum de Vienna	XXII.
Donatio	

Donatio Humberti Dalphini Viennens.	Cap. XXIII.
Obedientiæ præstatio a Priorissa Brueriz	XXIV.
Carta Treugarum inter Dominum de Thoire & de Villars, & Priorem Nantuaci	XXV.
Concessio Abbatis Ambroniaci	XXVI.
Donat. Guilelm. Archiepisc. Bisuntini	XXVII.
Fundatio Abbatiz de Six	XXVIII.
Carta Odonis Ducis Burgundiz	XXIX.
Donat. Otthonis Guilelmi Comitis Monasterio S. Benigni Fructuariens.	XXX.
Bulla A. Caroli IV. Imperatoris in gratiam Episcopi Ebredunensis	XXXI.
Donatio Leotaldi, Comitis Matiscon.	XXXII.
Confirmatio Alexandri Papæ Privilegiorum Abbatiz S. Benigni Fructuariens.	XXXIII.
Sententia Delegatorum Papæ	XXXIV.
Confirmatio Friderici Anobarbi Imp.	XXXV.
Carta Humberti Bisuntin. Archiep.	XXXVI.
Donat. Ferrandi Castelle Regis	XXXVII.
Privileg. Domini Anthon. Ordini	XXXVIII.
- - Henrici Imper. Monast. Fructuar.	XXXIX.
Donat. Matildis, Comitissæ Nivernensis	XL.
Privilegium Leonis Papæ	XLI.
Donatio Hugonis, Ducis Burgundiz	XLII.
- - Hugonis de Calomonte	XLIII.
- - Matildis, Comitissæ Tornodori	XLIV.
Immunitas Pedagii Girardi, Comit. Matiscon.	XLV.
	Dona-

Donatio Aymonis Comitis Genevens.	Cap. XLVI.
Conventiones & Pacta inter Episcopum Genevens. & Dominum de Gex	XLVII.
Carta Guilelmi & Girardi Comit. Matiscon.	XLVIII.
Bulla Celestini III. confirmatoria	XLIX.
Carta Raymundi, Comitis S. Egidii	L.
Pacta inter Hugonem Abbat. Clun. &c.	LI.
Concessio Amedei, Comitis Genevens.	LII.
Compositio inter Ecclef. Cluniac. & Jofferana.	LIII.
Pacta inter Girinum Abbatem & Steph. de Villars	LIV.
Concessio Ulrici de Villars, Decani Lugdun.	LV.
Privileg. Beatric. Comitissæ Cabilon.	LVI.
Compositio inter Cartusiam Pontarum &c.	LVII.
Carta Humberti, Domini Montis lupelli &c.	LVIII.
Pactum inter Ecclef. Clun. & Dominam Branceduni	LIX.
Impignoratio Castri de Roccatailla	LX.
Homagium Ecclesiæ Bisuntinæ	LXI.
Pacta inter Raynaldum Baugiaci Dynastam, & Aymo- nem Episcop. Matiscon.	LXII.
Sententia Amedei, Lugdun. Archiep.	LXIII.
Litera Bertholdi, Zeringiæ Ducis	LXIV.
Carta Joannis, Comitis Burgundiæ	LXV.
Donatio Hugonis, Comitis Viennæ	LXVI.
Testament. Ermesindæ, Comitissæ Melgorii	LXVII.
Donatio Ecclef. Stephani Bisuntini &c.	LXVIII.
Donat. Ecclesiæ Lemenci a Comite Genevensi	LXIX.
	Litera

Litera Regis Arragonum Vicario & Civitati Massi- liensi scripta	Cap. LXX.
Carta Bosonis Regis Monasterio Carilosi	LXXI.
Donatio Monasterio Fructuar. ab Orthone Wilelmo, Burgundiæ Comite	LXXII.
Epistola Patriarchæ Hierosolymitani, Abbati Fructua- riensi	LXXIII.
Confirmatio Privilegiorum & Donationum Monasterii S. Benigni Fructuar. ab Henrico II. Imp.	LXXIV.
Privilegium Conradi Imp. Monasterio Fructuariensi	LXXV.
Donatio Henrici IV. Romanorum Regis, Monasterio Fructuariensi	LXXVI.
Epistola Agnetis Imperatricis Abbati Fructuariensi	LXXVII.
Privilegium Henrici Imperat. Monasterio S. Beni- gni Fructuariensi	LXXVIII.
Carta Lingonensis Episcopi, qua Monasterium Fructua- riense ab ejus subjectione liberat	LXXX.
Privilegium Friderici, Romanorum Regis, Monasterio Paterniaci	LXXX.
Permutatio inter Wilelmum Abbatem S. Benigni Di- vionensis, & Gerardum Comitem	LXXXI.
Donatio Conradi Regis Burgundiæ, Monasterio Pater- niaci	LXXXII.
Donatio Monasterio Paterniaci a Bertolfo Zering. Duce	LXXXIII.
Diploma Friderici Imp. pro Monaster. Paterniaci	LXXXIV.
Noticia Prioratus Animontis	LXXXV.
	Litera

Litera Henrici Romanorum Regis, quo Aymarum a Pictavia, Comitem Valentinensem, Vica- rium Imperii constituit in Regnis Arela- tensi & Viennensi	LXXXVI.
Donatio Otthonis Imp. Aymon. Comiti	LXXXVII.
Diploma Caroli Roman. Regis	LXXXVIII.
Donatio Othonis Imp. Manfredo Marchioni	LXXXIX.
Donatio Arduini Regis, Eccles. Vercellens.	XC.
Bulla Adriani Papæ confirmatoria Privileg. & Jurium Monaster. Agaunens.	XCI.
Privileg. a Comite Foretii Monast. Cassan. concessum	XCII.
Verpitió Hugonis de Thoria, Eccl. Matiscon.	XCIII.
Charta Prattum de Thoria Eccles. Matiscon.	XCIV.
Epistola Hugonis Domini Baugiaci	XCV.
Venditio Domini Montislupelli, Abbatiz Insulæ Barbaræ	XCVI.
Immunitas Pedagii & Leydæ a Domino de Villars	XCVII.
Litera Compromissi inter Priorem Nantuaci & Ste- phan. Dominum de Thoire	XCVIII.
Litera Guilelmi Palatini Militis	XCIX.
Litera Concordiz inter Priorem Nantuaci & Hum- bertum Dominum de Thoire & de Villars	C.

BIBLIOTHECÆ SEBUSIANÆ CENTURIA I.

I.

*Fundatio Paterniaci Monasterii, a BERTA
Regina Burgundia.*

Ex vetusto Ecclesiæ Patern. Cartulariæ.

Undis sane considerantibus patet, quod ita Anno Christi
Dei dispensatio quibusque divitibus consu- 966.

lit, ut ex rebus transitorijs, quæ possidentur, si eis bene utantur, semper mansura præmia valeant promereri; quod videlicet divinus sermo possibile ostendens, atque ad hoc omnino succedens dicit: Divitiæ Viri, redemptio animæ ejus; quod ego BERTHA, (a) dono Dei Regina, sollicitè perpendens, ac propriæ salutis, dum licitum est, provide- re cupiens, ratum, imo pernecessarium duxi, ut ex rebus, quæ temporaliter mihi collatæ sunt, ad emolumentum animæ meæ aliquantulum impertiar, quippe quæ adeo in his videor excrevisse, ne fortassis totum ad curam corporis, in supremo redarguar expendisse, quin potius cum suprema fors cuncta rapuerit, quiddam mihi gaudeam reservasse. Quæ scilicet causa nulla specie vel modo congruentibus posse fieri videtur, nisi ut juxta præceptum ad tempus, sed continue peragatur, monastica professione congregatos ex propriis

D sum-

(a) *Bertha, dono Dei Regina*] tunc Vidua Rodolphi II. Burgundia, Alemaniz, Provincia & Italia Regia, & Burchardi Alemaniz Ducis filia.

sumtibus sustentem, ea siquidem fide, ea spe, ut, quamvis ipsa contemnere nequeam; tamen cum mundi contemptores, quos justos credo, susceperim, justorum mercedem accipiam. Igitur omnibus in unitate fidei viventibus, Christi quæ misericordiam præstantibus, notum sit, quod ob amorem Dei & Salvatoris Jesu Christi, res juris mei, Sanctæ Mariæ videlicet, & Sancto Petro, & Sancto Joanni, & Sancto Mauritio, cum sociis suis, & illis Sanctis, qui in isto loco conquiescunt, qui dicitur PATERNIACA, (b) & consentientibus filiis meis, CONRADO *gloriosissimo Rege*, nec non & RODOLPHO (c) *Duce*, de propria trado dominatione, ipsum oppidum PATERNIACUM, cum omnibus rebus ad ipsum pertinentibus, mancipiis utriusque iexus, cum prædiis suis, quorum nomina hic tenentur scripta (excepto uno prato ad domum Petri) campis, pratis, sylvis, aquis, aquarum decursibus, farinariis, exitibus & regressibus, cultis & incultis, unam Ecclesiam ad carcerem cum appendiciis suis, & aliam Ecclesiam ad Pulliacum, tertiam, id est, Capellam ad Pibirsin, cum omnibus illuc pertinentibus, & tale prædium, quale acquisivi in *Votone, & Vocilino, & Iispurga*, & filiis ejus, cum omni integritate. *Dono Sanctæ Mariæ & supra dictis Sanctis: Ego BERTHA, gratia Dei Regina; Primum pro amore Dei: Deinde pro anima Domini mei, Beati RODOLPHI Regis, &*
 pro

(b) *Paterniacis* vulgo *Beyerne*; Gallis; Helvetico vero idiotismo *Paterlingem*. Vicus est Monasterio celsis in pago Bernens, medio fere itinere inter Friburgum & Eburacum.

(c) *Rodolpho Duce* qui de Regibus Burgundiæ Transjurana hactenus traxerunt. *Rodolphum* hunc inter Rodolphi II. Regis & Berthæ liberos non adscribunt. Nullam enim de eo fecit mentionem Andreas Quercetanus in *Hist. Burgund. lib. 2.* ac veratissimus alibi qui scriptor; sed qualis istius Principis fuerit exitus, nobis nondum liquet.

pro anima Filii mei BURCHARDI (d) Episcopi, & eorum
 quorum debitores sumus, & OTHONIS (e) *gloriosissimi*
Regis, nec non pro anima filie meae, Reginae ADHELEIDÆ, &
 filiorum meorum CONRADI *serenissimi Regis*, (f) & RO-
 DOLPHI *Ducis*, & pro me ipsa, & pro salute animarum no-
 strarum, & corporum, & omnium, qui propter amorem Do-
 mini istud templum Dei gubernare aut augere volunt, pro
 statu etiam & integritate Catholicæ Religionis ea siquidem
 dono tenore, ut in honore Sanctæ Mariæ & supra dictorum
 Sanctorum Monasterium regulare construatur, *ibique Mona-*
chi juxta Regulam Beati Benedicti viventes congregentur, qui
 ipsas res perenni tempore possideant, teneant, habeant, at-
 que ordinent; ita duntaxat, ut ibi venerabile orationis do-
 micilium votis ac supplicationibus fideliter frequentetur,
 conversatioque celestis omni desiderio & ardore intimo per-
 quiratur & expectetur; sedula quoque orationes, postulatio-
 nes atque obsecrationes Domino dirigantur, tam pro me,
 quam pro omnibus, sicut eorum memoria supra digesta est;
 sinque ipsi Monachi, cum omnibus præscriptis rebus, sub po-
 testate & dominatione MAIOLI (g) *Abbatie*, qui, quamdiu
 vixerit, secundum suum seire & posse eis regulariter præsi-
 deat, post discessum vero ejus, habeant iidem Monachi po-
 testatem & scientiam quemcumque sui Ordinis, secundum
 D 2 placit-

(d) *Burchardi Episcopi*] scilicet Lausanensis, & postea Archiepi-
 scopi Lugdunensis.

(e) *Othonis gloriosissimi Regis*] ejus generi, qui secundis nuptiis
 Adelaidem, ejusdem Regine Berthæ filiam, Lotharii Regis Italie
 Viduam, sibi conjunxerat, cujus Adelaidis proxime meminit.

(f) *Conradi serenissimi Regis*] cognomento Pacifici, qui obiit Anno
 993. septimo Agautæ.

(g) *Maioli Abbatis*] Cluniacensis, quamdiu Paterniacum Monasti-
 rium regnit; Monachi sub Regula Divi Benedicti Ordinis Clu-
 niacensis vivere, Abbatibus Cluniacensibus per omnia submissi.

placitum Dei atque Regulam Sancti Benedicti promulgatam, eligere maluerint Abbatem atque rectorem, ita, ut nec aliquis potestatis contradictione contra religiosam dictionem impediatur; per quinquennium autem Romæ X. solidos ad lumina Apostolorum ad concinnanda luminaria præfati Monachi persolvant; habeantque tuitionem ipsorum Apostolorum, atque Romani Pontificis defensionem, & ipsi Monachi corde & animo pleno prælibatum locum pro posse & nosse suo ædificent. Volumus etiam, ut nostris successorumque nostrorum temporibus, prout opportunitas atque possibilitas ejusdem loci sese dederit, quotidie misericordiae opera pauperibus, indigentibus, advenis, peregrinantibus summa intentione ibidem exhibeantur: Placuit etiam huic testamento inseri, & ab hac die nostro, nec parentum nostrorum, nec fastibus regiae magnitudinis, nec cujuslibet terrenae potestatis jugo subjiciantur Monachi ibidem congregati. Nec aliquis Principum secularium, non Comes quisquam, nec Episcopus quilibet, nec Pontifex supra dictæ Sedis Romæ, per Deum & in Deum, omnesque Sanctos ejus, & tremendi Judicii diem contestor, deprecor, invadat res ipsorum, Dei servorum non distrahat, non minuat, non præambiat, non beneficiet alicui, non aliquem Prælatum super eos contra eorum voluntatem constituat, & ut hoc nefas omnibus temerariis ac improbis arctius inhibeat; adhuc idem inculcans subjungo, & hoc obsecro vos, o Sancti Apostoli & gloriosi Principes terræ, Petre & Paule, & te Pontifex Pontificum Apostolicæ Sedis, ut per auctoritatem Canonicam & Apostolicam, quam a Domino accepisti, alienes a consortio Sanctæ Dei Ecclesiæ & sempiternæ vitæ prædones, & invasores atque distractores harum rerum, quas Sanctæ Mariæ & prædictis Sanctis hilari mente promptaque voluntate dono, sitisque tutores & defensores jam dicti loci *Paterniaci*, & servorum Dei ibi commorantium, ac commanentium, harum quoque

omni-

omnium facultatum propter eleemosynam & clementiam ac misericordiam piissimi Redemptoris nostri; si quis forte, (quod absit, & quod per Dei misericordiam & patrocinia Apostolorum evenire non aſtimo) vel ex propinquis aut extraneis, vel ex qualibet conditione vel potestate, qualicumque calliditate contra hoc testamentum, quod pro Dei amore omnipotentis, ac veneratione Sanctæ Mariæ Matris Domini & prædictorum sanctorum fieri sancivi, aliquam concussionem inferre tentaverit: Primum quidem iram Dei omnipotentis incurrat, auferatque Deus partem illius de terra viventium, fiatque pars illius cum his, qui dixerunt Domino Deo, recede a nobis, & cum Dathan & Abyron, quos terra aperto ore deglutivit, & vivos infernus absorbit, perpetuam incurrat damnationem: Socius quoque Judæ, Domini proditoris, effectus, æternis cruciatibus retrusus teneatur, & ne ei in præſenti sæculo humanis oculis impune transire videatur; in corpore quidem proprio futuræ damnationis tormenta experiatur, sortitus duplicem direptionem cum Heliodoro & Antiocho, quorum alter acris verberibus coërcitus, vix semivivus evasit, alter vero superno nutu percussus, putrescentibus membris, & scatentibus vermibus miserrime interiit, cæterisque sacrilegis, qui ararium domus Dei temerare præsumpserunt, particeps existat, habeatque, nisi resipuerit, Archilavum socius Monarchiæ Ecclesiarum, juncto sibi Sancto Paulo, obſtitorem, & ameni Paradisi aditus contradictorem, quos si vellet habere, poterat per se piissimos intercessores; secundum mundialem vero legem his, quibus intulerit calumniam, centum auri libras, cogente judiciaria potestate, compulsus exsolvat; & congressio illius frustrata nullum omnino obtineat effectum, sed hujus firmitas testamenti omni authoritate suffulta semper inviolata ac inconcussa permaneat, cum omni stipulatione subnixa. *Signum Domine*
BERTHÆ Reginz, quæ hanc traditionem cum manibus

filiorum suorum, CONRADI Regis, ac RODOLPHI Ducis subtus confirmavit. Signum CONRADI (h) filii Regis. Signum HENRICI Comitis. Signum ELEARDI. Signum GAUSSENI. Signum ABO. Signum WAN- DALRICI. Signum AZZONIS. Signum HLIVONIS. Signum BURAWALDI. Signum ENGESCALDI. Signum MERIE. Signum RUDOLPHI Comitis. Signum ANSHELMI. Signum ADELGOHHI. Signum WORADI. Signum BORNØ.

Ego SUNFHARDUS hanc cartam ad vicem PON-
CHONI Cancellarii scripsi. Data in die Martis Kal. Aprilis.
Anno (i) XXIV. regnante CONRADO Rege. Actum ve-
ro LAUSONA (k) Civitate.

II. Fun-

(h) *Signum Conradi Filii Regis*] incognitus prorsus Historicis nostris fuit Conradi Regis hic filius, qui tamen jam provecta erat ætate, cum huic Tabulæ signum apposuerit. Obiter hic notandum est, graviter hallucinatos scriptores, qui Rodolpho II. Regi & Berthæ Reginae Dozonem filiam, Arelatensem Comitem tribuunt; hujus siquidem, sicut & aliorum liberorum, Berthæ meminisset.

(i) *Anno XXIV. regnante Conrado Rege*] Et est, Anno Christi 966. licet enim Rodolphus II. ejus Pater obiit Anno 957. nihilominus anni Regni Conradi ab eorum tantum Burgundiæ tantum quille possessione computantur, quod Anno 939. evenit, restitutum ei ab Othone Imperatore, sororio, Burgundiæ Regno, quod prius occuparat.

(k) *Lausana Civitate*] Lanfanam dicimus, hodie civitas Latobrigam sive Vaudensium caput, ubi Episcopalis sedes Bernensibus jam subest, quæ olim Serenissimos Sabaudia Ducis tanquam Principes suos agnovit. Episcopus Friburgi Helvetiorum degit, cujus nominationem Sabaudia Dux lucusque sibi vendicavit.

II.

Fundatio Abbatiæ Gallianæ.

Ex Autographo Ecclesiæ Abundantiæ, quem nobis perhumiliter exhibuit R. P. Hieronymus S. Joanne Baptista, Juliensis, ejusdem Monasterii Prior.

Sicut tempus nunquam est stabile, sed semper defluit, ita quoque cum ipso tempore temporalia fluunt, & defluunt actiones; ergo ne labatur cum tempore, quod modo geritur, confirmari debet & voce testium, & testimonio literarum. Sciant ergo præsentés & posteri, quod ego GALCHERUS (a) *Salinensis Dominus*, laudante MORA (b) *Matre mea Comitissa*, ad construendam Abbatiam in eo loco, in quo prius erat Prioratus, qui modo *Bellilocus* (c) dicitur, concessi Deo & Domui *Abundantiæ* (d) pro redemptione animæ meæ & Prædecessorum meorum viculum illum, qui *Villare* appellatur, cum omnibus appenditiis suis & pertinentiis libere & sine omni tallia, & exactione, & irredemptitate, hoc tantum mihi in præ-

1218.

(a) *Galcherus, Salinensis Dominus*] Filius Girardi, Comitæ Viennæ & Matisconensis, Salinarum Domini, cujus Anniversarium in Monasterio Abundantiæ ad 12. Augusti celebratur.

(b) *Laudante Mora, Matre mea Comitissa*] quæ proprio nomine *Gugona* vocabatur, Filia & Heres Galtherii sive Galcherii, Salinensis Dynasta; plura ejus acta nuperrime publicavit eruditissimus R. P. PETRUS FRANCISCUS CHIFFLETUS, e Societate Jesu, in Diatriba sua de *Beznice, Gabilonsulsi*.

(c) *Bellilocus*] antiquum nomen est loci, in quo Abbatia constructa fuit, quæ hodie *Gollia* nuncupatur, vulgò *Nôstre Dame de Golle*, in Diocesi Bisuntina Ordinis Divi Augustini, juxta Salini oppidum.

(d) *Domui Abundantiæ*] Monasterium est in Chablasio, juxta Dranciam Fluvium, olim Canonico et Regularium Ordinis S. Augustini, ab Abbatia celebri S. Maurii Agaunensis dependens, nunc Congregationis Juliensis.

prætaxati Villarum donatione retinui, quod si quis in memorato Villari residens in aliquo enormi delicto reprehensus fuerit, videlicet in prodicione vel homicidio, Ego in corpore jus habebō pro iustitia faciendā; pecunia vero, si qua super fuerit, tota in jus Abbatis & fratrum ibidem residentium cedit; Abbas vero Abundantiæ de consilio fratrum suorum concessit Abbatiaē ædificandæ, quicquid circa Castrum *Jarense* (e) habebat in redditibus, & vineis, & ædificiis, & quibuscumque aliis, hoc tantum excepto, quod tres Bulliones ad usum Domus Abundantiæ singulis annis percipiendos sine omni impensa & missione aliqua, in manso *Nicolai Vernel* sibi retinuit, in Burgo videlicet Imperatoris; hujus rei testes sunt: Ego *Galcherus*, Salinensis, & *Mora* mater mea Comitissa, *Rogerius* Dominus de Munnet, *Humbertus de Laix* & *Petrus* frater ejus, *Richardus de Ufyé*, Præpositus Salinis, Dei filius mercator, *Borno Serjant*, *Arduinus Actor*, *Sibuns* filius Berengarii. Ex parte Fratrum Abundantiæ; testes sunt *Willelmus* Abbas, *Willelmus* Prior de Pellionay, *Humbertus de Vayfi* Canonicus, *Hugo de Sabinis* Canonicus, *Stephanus Serjant* Presbyter, *Willelmus* Ruffus matricularius S. Anatholii, *Petrus* Magister de Ponte.

III. Do-

(e) *Castrum Jarense*] Castrum de Joux, apud Sequanos.

ANDREAS QUERCETANUS *Lib. 3 Cap. 64. Part. 2. Cap. 61. in Hist. Burg.* & JO. JACOB. CHIFFLETIUS in *Vesent*; viri toto orbe notissimi ajunt, Abbatiam Gollianam fundatam fuisse a *Galbero* Salinensi Domino, Anno 1219. quod stare non potest; Guillelmus siquidem Abbas Abundantiæ, de cujus consensu hoc actum est, vixit ab Anno 1198. usque ad Annum 1218. quo obiit, & Successorem habuit Albertum. *Hist. Can. Regul. Lib. 2. Cap. 33. n. 9. Gall. Christ.* Itaque fundatio hæc referri necessario debet potius ad Annum 1218. quam ad Annum 1219. GABRIEL PENNOTUS eam male Anno 1200. adscribit, & SAMMARTHANI fratres perperam Anno 1207.

III.

*Donatio Monasterio Agaunensi a RODOLPHO**Burgundie Rege.**Ex Cancellaria Agaunensi.*

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

RODULPHUS REX. (a) Maximum Regni nostri augere credimus munimentum, si concessionis nostræ munificentia S.S.Ecclesiæ & debitis aliquid concedimus, atque Ecclesiasticam indigentiam nostræ opis propensius fugamus auxilio, plurimum nobis ad æternam beatitudinem, Regniq; nostri stabilitatem prodesse confidimus, & ad commodum procul dubio credimus: Omnium itaque fidelium nostrorum, tam præsentium, quam futurorum certitudo comperiat, quoniam Venerabilis Archiepiscopus Lugdunensis, qui est *Agaunensis Abbatia* (b) Præpositus, nostrum adiens prospectum rogavit suppliciter, ut pro anima *Serenissimi Patris nostri* CONRADI, sicut idem distribuerat, *Pulliacum* (c) Villam in eadem Abbatia Deofamulantibus, per præceptum concederemus, quod in modi-

998.

E

co

- (a) *Rodolphus Rex*] Burgundiæ Transjurane ejus nominis tertius, ignavus ab omnibus Historicis cognominatus, Conradi Regis filius.
- (b) *Agaunensis Ecclesia Præpositus*] Archiepiscopus Lugdunensis, de quo Charta loquitur; Burchardus est Rodolphi II. Regis filius: qui & Agaunensis Ecclesiæ Præpositus erat. Est autem *Agaunum* Monasterium celeberrimum, juxta Rhodanum in confine Chablasi, sub Sedunensi Episcopo, vulgo *S. Maurice en Chablais*. In *Chronico*. De quo plura alibi: Marius Aventicensis, *Agaunum* vocat.
- (c) *Pulliacum*] Vicus est in Vauxtatibus ad Lacum Lemmanum, vulgo *Pemilly*.

co iussimus adnotare in jam dicta Villa, quæ dare potuimus iuste & legaliter, cum suis omnibus appenditiis, regia & præcepti autoritate *S. Mauritio* suæ legioni & Canonicis æternaliter distributa corroborando confirmavimus; ut autem nemo futuris temporibus immutare possit ullo modo hoc præceptum erga Ecclesiam & Canonicos pro divinæ remunerationis amore, & animæ patris nostri redemptione, insuper etiam, ut æternam sibi vigoris firmitatem defendat, & a cœtu Sanctæ Dei Ecclesiæ inviolabiliter conservetur, hoc donativum summæ pietatis gratia peractum, hanc præceptalem fieri præcepimus scripturam, & manu propria corroboravimus, hoc & addens, ut, quicumque hoc inviolabiliter conservare studuerit, benedictionem & gratiam consequi mereatur. Si quis autem in pejus mutare tentaverit, divinum incurrat periculum, in die iudicii a Christo alienus habeatur. *Signum Serenissimi Domini nostri Regis.*

• P. ANSELMUS, almi Mauritii & Domini Regis *Cancellarius*, unius notas implevit Anno Incarnationis Domini DCCCC LXXXIII. regni vero Domini Regis I. (d) Acta in *Siatzo* prid. Kal. April.

IV. Do-

(d) *Regni vero Domini Regis I.*] Si Annus Domini 993. quo donatio hæc subscripta est, primus fuerit Regni Rodulphi III. ut nobis præc. HERMANNUS CONTRACTUS & QUERCEFANUS in *Chron. Hist. Burg. lib. 2. c. 24.* graviter errarunt, qui Conradum Regem, Rodulphi hæjus patrem, dicunt obiisse Anno 994. scripserunt, quis jam Rodolphus ejus Filius regnabat Anno 993. idcirco Conradum decessisse paulo ante, & eodem Anno 993. dicendum est.

IV.

*Donatio Prioratus de Condominio Abbati
Cluniacensis.*

Ex Cartulario Ecclesie Cluniacensis.

GUIDO, (a) Dei gratia Genevensis Episcopus, venerabili Domino & amico nostro PONTIO, *Cluniaci Abbati*, ejusque successoribus in perpetuum *Ecclesiam de Condominio*, (b) cum omnibus appenditiis suis, pro anima mea & pro animabus antecessorum meorum, Ecclesie Cluniaci concedimus, laudamus & confirmamus; ea tamen conditione, ut *Rodulfus* Nepos meus, & illi, qui habuerint principalem dominationem in Castro *Fulciniaci*, semper habeant *Advocatum* (c) *Condominii* & rerum pertinentium ad eam; & si pro qualicumque injuria, controversia exorta fuerit inter homines illius, qui fuerit Dominus de *Fulniaco*, & Monachorum habitantium homines apud Condominium, clamor non ad aliam qualemcumque personam secularem deferatur, nisi ad Dominum de *Fulniaco*, & ad Priorem Condominii, ita ut Justitia fiat apud *Fulniacum*, aut apud Condominium. Hanc donationem facio Deo & sanctis Apostolis Petro & Paulo, & Cluniacensi Monasterio, pro anima Patris mei *Lodoci*, & Avii mei *Ermerardi*, & *Wilelmi* Fratris mei, & Filiorum ejus *Rodulfi*, *Lodoci*, *Raymondi*, & Episcoporum *Gerardi* *Lausanensis*, & *Amedei* *Maurianensis* Nepotum meorum, & Matris eorum *Utilie*, & Matris *Tesberge*, & omnium, qui nati sunt, vel nasci-

1119.

E 2

turi

- (a) *Guido Genevensis Episcopus*] e familia *Fulciniaca*, vulgo de *Roucigny* oriundus, quem *PETRUS*, *venerabilis Abbas Cluniacensis*. *Lib. I. de Miracul. cap. 25.* magnæ, ait; fuisse secundum seculum Nobilitatis.
- (b) *Ecclesiam de Condominio*] alias de *Contamina*, de *Contamine*, in pago *Gebeonensi* juxta *Arvam* fluvium.
- (c) *Advocatum*] id est, protectionem & defensionem.

turi de nostra progenie & generatione *S. Aymonis*, Comitis Genevensis, *S. Wilhelmi*, Filii ejus. *S. Wilhelmi Dardelini*, *S. Gauderami*, Canonici, *S. Richardi*, Vicedomini Militis, conservantibus hæc, pax conservetur æterna; si quis autem, quod absit, contra hanc nostræ constitutionis paginam sciens temere venire tentaverit; donec ad satisfactionem veniat, alienus a corpore & sanguine Domini fiat. Feci autem hoc donum, ego GUIDO; Episcopus Genevensis, publice in Civitate Gebenna, in Claustro B. Petri, astantibus & collaudantibus Canonicis meis *Alberico*, Decano, & *Wilberto*, Priore de Condominio, & *Pontio*, Capellano, nec non *Wilhelmo*, ejusque filio *Rudolpho*, *Girardo*, Lausanensi Episcopo, & *Amedeo* Maurianensi Episcopo, & multis aliis tam Clericis quam Laicis. Præsentate quoque Domino Catalaunensi Episcopo, qui cum prædicto Abbate, pro pace Regni & Sacerdotii ad Dominum Imperatorem HENRICUM proficiscebantur. Actum Anno Domini Incarnationis M. CXIX. II. mensis Septembris.

V.

Privilegium Ecclesia Durbonensis.

Ex Cartulario Durbonensi nobis a *Clarissimo Viro, Domino JO. BOUCHETO*, transmissum.

1287.

EGO TAILLAFERS, (a) Viennensium & Albonensium Comes, (b) pro remedio animæ meæ, & pro animabus Prædecessorum & Parentum meorum, dono & laudo Deo & *P. Ma-*

(a) *Taillafers*] filius Raymondi, Ducis Narbonæ, Comitis Tholosæ, & Constantiæ a Francia, qui fuit S. Egidii Comes. vid. QUERCET. in *Hist. Delphin.* c. 5.

(b) *Viennensium & Albonensium Comes*] quippe qui Beatrici, Albonensium & Viennensium Comitissæ nupserat, ex qua multi liberi.

B. Mariae, & S. Joanni, Baptista & Durbonensibus fratribus, (c) tam presentibus quam futuris, pasqua animalibus eorum, liberum transitum & usaticum, & omne pedaticum, ut immunes ab exactione eant & redeant per totam terram meam & aquam; nec aliquid ab eis omnino prorsus exigatur. Et insuper confirmo Sigillum & Eleemosynam, quam Pater meus RAYMONDUS, Dux Narbone, Comes Tholose, Marchio Provinciae, eisdem fratribus concessit; hanc autem donationem fieri apud Visilia (d) Castrum, in presentia Domini Chaberti, Prioris de Durbone, Anno Domini M. C. LXXXIII. Testes Guido de Podio Bosonis &c.

Donationem hanc, siye potius immunitatis privilegium, eisdem Monachis confirmavit Raymondus, Dux Narbone, Comes Tholose, Marchio Provinciae, & Dominus Gratianopolis Civitatis, sine die & Consule, quem Patrem Taillaferris suspicor fuisse. vid. Cartul. Durbon.

VI.

Donatio a Guilelmo Comite Pontivi, Monasterio Agaunensi.

Ex Cancellaria Agaunensi.

EGO *Guilelmus*, Comes *Pontivi & Monstrolii*, (a) notum facio omnibus, tam futuris, quam presentibus, quod ego ob remedium animae meae, Patris & Matris meae, & *Alaidis* uxoris meae, & *Mariae* filiae meae, & Praedecessorum meorum, contuli in perpetuum in Eleemosynam Canonicis

1210.

E 3

S. Mau-

(c) *Durbonensibus fratribus*] vulgo *Durbon*, Monasterium est Ordinis Carthusiensis in Dioecesi Vapineensi; initium habuit Anno 1116. instante Domino de Beaudisner.

(d) *Visilia Castrum*] *Visile*, antiquum Castrum in Delphinatu, non longe a Gratianopoli Civitate.

(a) *Comes Pontivi & Monstrolii*] Comites de Pontieu & de Monstreuil in Picardia.

S. Mauriti de Chablais tredocim libras Parisienſium, ad Guiharam meam in Abbatis-Villa, (b) quisquis eam tenuerit, annuatim recipiendos in Nundinis Treocarum, mense Julio conſtitutas, ad emendas viginti ulnas ſcarlatæ, ad ulnam de Prunis, ad faciendâ Capucia, quæ prædicti Canonici in ſignum Martyrii beatorum Martyrum, Mauriti Sociorumque ejus, jure ordinis & conſuetudinis in Eccleſia *geſtare rubea* (c) dignoſcuntur. Conceſſi etiam Canonicis præfati loci octo ſolidos cenſuales, in Abbatis-Villa annuatim accipiendos a Firmino de Sernapont, Burgenſe meo, & ab hæredibus ejus de quatuor *Stallis Carnificum*, quæ prædictus Firminus de meo tenebat; & ut hæc firma & inconcuſſa permaneant, præſens ſcriptum ſigilli mei munimine roboravi. Actum hoc eſt *Anno ab incarnatione Domini MCCX. mense Martio.*

VII.

Homagium Caſtri de Bracon, Eccleſiæ Agaunenſi præſtitum.

Ex eadem Cancellaria Agaunenſi.

In Nomine Sanctæ & individue Trinitatis.

1546. **N**OS JOANNES, *Comes Burgundie, & Dominus de Salina*, in præſentia Nobilium Virorum *Amedei*, Comitis Sabaudie, & *Hartmanni de Harberg, Nantelino*, Dei gratia Abbati Agaunenſi, pro feudo de *Bracon* (a) homagium ligium fecimus, eo modo, quo aliqui de Dominis de Salins, Prælatiſ Eccleſiæ Agaunenſis, melius & fidelius antea fecerunt, & fidelitatem in ſancta manu ejus, ſicut Domino ei promiſimus;

reco-

(b) *Abbatis-Villa*] Abbeville vulgo, in eadem Provincia.

(c) *Geſtare rubea*] adhuc hodie Canonici S. Mauriti Agaunenſis Capucia rubea geſtant ex antiquo ordinis inſtituto, ſed Comitibus Pontivi liberalitate a multis annis non gaudent.

(a) *Bracon*] Caſtrum eſt in Sequanis, juxta Salini oppidum.

recognovimus autem & manifestavimus ipsi coram omnibus, qui aderant, tenere ab Ecclesia Agaunensi omnes illas terras & possessiones, quas GALCHERUS, *Dominus de Salins*, olim Domino GUNTHERO, *Abbati S. Mauricii Agaunensis*, Prædecessori suo recognoverat, & recordatus fuerat, sed tenere ab Ecclesia, *Bracon* cum omnibus appenditiis, & omnibus, quæ pertinent ad ejus Dominium, *Vallem de Miesges*, (b) *Aresche*, *Chamblacium*, super hoc prædictus Abbas apponebat in eodem feudo *Chalme de Arlie & Hufé*, cum appenditiis suis, & circum illud, quod dicitur *Castrum S. Mauricii* censuales & *Pontarlié*, sicut in suis Privilegiis erat. Nos tamen non negamus, nec affirmamus, sicut prædictus *Galcherus* prædicto *Gunthero* non negaverat nec affirmarat, pro his omnibus esse debemus homo ligius Ecclesie Abbati & ejus successoribus, & sicut Domino devotum illi obsequium impendere. Quando vero placuerit Abbati, ut veniat ad *Castellum de Bracon*, (c) honorifice debemus eum suscipere, & claves Castellum ei reddere, & ipse debet portario commendare. Nos autem Domino Abbati debemus in expensis & sociis suis regularibus honorifice providere.

(b) *Vallem de Miesges, Aresche*] loca sunt in Comitatu Burgundie, quæ olim a Castro de Bracon, sicut & Chamblacium dependebant. Item & Castra de Arlay, Ufié & Pontarlié, de quibus Carta loquitur.

(c) *Castrum de Bracon* donatum fuit a Sigismundo Rege in fundatione Monasterii Agaunensis, quod postea sub homagio Méynerius, Præpositus S. Mauriti, Alberico Matisconensi Comiti tradidit, ut suo loco videbitur, ejus Castri aliasque rerum feudaliæ ab eo moventium, homagium præstiterunt variis temporibus. *Galcherus*, Dominus Salinensis, Anno 1199. *Raynaldus* de Casello & *Aladis* ejus Conjux 1224. *Oibo*, Comes Burgundie, *Palatina* & *Domina de Salins* 1307, & *Joanna*, Francie & Navarraz Regina, Comitissa Burgundie, *Palatina* & *Dominæ Salinensis*.

dere. Recognoscimus enim & protestamur pro recipiendo ejusmodi feudo & usagio faciendo, Nos & quemlibet alium, ad quem spectaverit receptio feudi, ad Augonensem Ecclesiam *personaliter accedere*, de jure teneri, & in Ecclesia Augonensi feudum recipere, secundum ejusdem Ecclesiæ consuetudines; recognoscimus etiam, dictum feudum hac vice extra Ecclesiam Augonensem ex gratia contulisse; de his omnibus præcepimus, ut charta fieret, & sigillo nostro roboraretur. Testes hujus rei fuerunt *Cono Præpositus, Wilelmus Theaurarius, Jacobus de Grelliaco, Stephanus, Prior de Lustriaco, Stephanus, Monachus Lustriacensis, Wilelmus de Belfort, Wilelmus de Estroayé, Guygo de Ponte vitreo, Conradus, Advocatus Friburgensis, Hugo de Giffyé, Dominus Petrus de Alingio, Aymo de Blonay milites, Boso Major de Montois, Emericus de Miribel, Petrus de Palatio, Petrus de S. Sigismundo, Canonici Agaunenses, & multi alii.* Actum in Domo Episcopali Lausanensi, Anno ab Incarnatione Domini, M CC XLVI. 6. feria post festum beati Michaelis proxima.

VIII.

Fundatio Cartusie Repausatorii.

Ex Tabulario ejusdem Ecclesiæ.

In Nomine Domini Jesu Christi.

1151.

NOtum sit omnibus, & generationibus præsentibus & futuris, quod Ego AYMO DE FULCINIACO, (a) multum desiderium, & promptam jam a multo tempore habens voluntatem, quatenus pro animæ meæ salute, omnisque meæ posteritatis & successionis, Domum (si fieri posset) Cartusienſis Ordinis in meo ædificarem & construerem territorio; tandem a Domino exauditus, cujus benignissima auris, post

(a) *Aymo de Fulciniaco*] filius Rodolphi Domini de Foucigny, qui obiit sine liberis.

post multos labores, quos pro hac re obtinenda iutunui, & preces, quas erga Dominos & Patres Carthusienses per me & amicos obtuli, ad opatum hujus rei effectum perveni; unde, divina gratia administrante, supradicti Domini Carthusienses, meæ petitioni assensum præbentes, ad hunc locum possidendum, & inhabitandum, ut ipsa a me diu desiderata & quaesita Domus in meo ædificaretur patrimonio. Joannem, quendam Venerabilem Virum & Religiosum, pro Priore, cum quibusdam fratribus in eadem Religione, Viris præclarissimis, quorum ista sunt nomina: Petrus Monachus, Robertus, Pontius, Girardus, Wilelmus, alius Petrus Michael conversi, dixerunt, qui ad locum pervenientes, qui antea *Beol* vocabatur, & cum aptum & honestum, & secundum ordinem & propositum Carthusiense inveniētes, ei nomen aliud, videlicet *Repausatorium*, (b) imposuerunt; quem locum sicut diu optaveram, devoto affectu, & effectū secundum eorum consilium & voluntatem, & eorum omnium, qui ad eos missi fuerant, conciliandos, illis in perpetuum tradidi possidendum, & ex omni parte, ut melius potui, & intellexerunt & petierunt liberum ab omni conditione & exactione servili, deinceps remotum & alienum, & juxta bonos mores & consuetudines Carthusiensium, omni firmitate & stabilitate fundatum & sancitum, quas consuetudines, ne ab aliquo meæ posteritatis & successionis contumpantur, per aliquam ignorantiam & præsumptionem, (quod omnibus modis prohibeo atque defendo.) Volo ad memoriam posterorum, quantum in præsentiarum audivi & didici a supra dictis fratribus, eas scriptas & sigillatim denotatas transmittere: & ut illas diligentissime & irrefragabiliter custodire pro animæ meæ & eorum salute studeant, mando & adjuro per Dominum Jesum, qui

F

qui

(b) *Repausatorium*] vulgo le Repofoir, Carthusia est in summis Fulciniaci montibus, loco aspero.

qui Judex venturus est vivorum & mortuorum, ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, & reddituri sunt de factis propriis rationem. Habent enim sequentes terminos positos & determinatos, extra quos nil possessionis accipiant, a septentrionali parte ad radices montis, intra planum de Valle dicti loci Repausatorii, tendendo inde versus occidentem; sicut terra pendet in planum, ad rivulum, qui vocatur *Bernet*, ascendendo per ipsum rivulum in summitatem montis, qui dicitur *Randiez*, prospiciens Repausatorium, & inde recte per crepidinem montium venientes usque ad collum, revertuntur ad meridiem per crepidinem *de Fiennes* usque ad farcam *de Platuys*, unde versus orientem tendunt, in adversum usque ad *Fenestralles*, & ad passum *de la Leziere* ad *Prestam de Perluys*, & descendendo ad fontem de cruce, & ad fontem de palude, deinde tendendo ad pratum *Cucuatorum*, & ad nemus *de Canali*, & per locum, quem appellant *Balmam Rossam*; ad prædictum *Foron* regrediuntur ibidem, ab orientali parte fluvii exitum accipientes, ubi ab occidentali sumpserunt initium, intra quos nulla præda a me, nec ab aliquo nunquam debet transduci, quod si aliqua arrogantia vel ignorantia patratum audaciter fuerit, præda ad integrum reddatur & restituatur, & digna satisfactione emendetur; nunquam ibi aves capi, nec aliqua venatio ab aliquo de feris debet fieri; per viam, qua quis ingreditur illuc, per eam egrediatur, arma bellica nunquam intra terminos debent portari, unumquemque propositum veniendi habentem ad locum hunc, ex quo inceperit iter eundi, donec sit reversus, securum esse: Omnes utique, quicumque ibi ad refugium confugerint, pro quocunque reatu vel metu, salvos & tutos, quanto tempore ibi manserint, esse, & permanere; universos etiam ex omni mea potestate, tam Clericos quam Laicos, qui ibi sese ad habitum religionis transferre, & ad Dei servitium donare voluerint, liberos a me &

a posteris meis fore, & de se suaque substantia, secundum instituta sui ordinis, libere agere; habent etiam extra terminos, quos incolendos inhabitant, alios terminos pascuales, ad alenda vel hyemanda pecora, in quibus solummodo pascua obtinent, qui determinati sunt a Ponte de Marnax, sursum versus, per omnem meam potestatem & advocacionem, usque ad Flumet, & ne circumveniantur & infestentur minis, & constringantur deinceps a nullis, stabilio, laudo & dono, ut nulla unquam Religionis domus ædificetur a nullis personis, a rivo, qui dicitur Borna, sicut Arva determinat sursum versus, per cunctam meam ditionem & subjectionem, homines operarios, qui ad ipsorum opera venerint; similiter stabilio, quamdiu apud ipsos operabuntur, ut æquaquam exire cogantur, & ad mea ire; & omne etiam commendatum, seu depositum, quod ibi ad custodiam commendatum fuerit ab aliquo, secundum voluntatem & dispositionem Commendatoris, & illorum fidele propositum & institutum ordinetur; siue in morte sit ille Commendator, siue in vita, mercenarios etiam ipsorum cum omni re sua, quanto tempore cum eis obsequendo manserint in universa mea potestate, salvos & securos esse; si quis furtum intra terminos eorum vel de illorum re, vel aliorum perpetraverit, seu per vim inde aliquis rapuerit, siue hominem ibi pro aliquibus inimicitiiis capere præsumpserit, uterque videlicet, fur & raptor, quando inventi fuerint & deprehensi, tali pœna mulctentur, ut & ipsi corrigantur, & cæteri timeant, ne ulterius talia agere præsumant: Hanc libertatem illis & omnibus successoribus donavi, & donando firmavi, ex hoc nunc & usque in seculum, ne ab aliquo posterorum meorum de tali re molestentur; & contra bonos suos mores & consuetudines agere, & deviare, (quod omnino prohibeo & defendo) cogantur, & ut Deus omnipotens, pro cuius amore hoc decrevi & deliberavi, animam meam, & omnis meæ posteritatis & successionis secundum

suam gratuitam gratiam & misericordiam liberam & expertes reddet, & eruat a pœna & suppliciis externis. De hoc testes sunt *Joannes*, (c) ejusdem Prior cum suis fratribus, qui hoc donum a me acceperunt. *Othmannus* & *Berno* Conversi Carthusiæ, *Arduus* Gebennensis Episcopus, frater meus, & *Rodulphus Alamandi*, (d) similiter frater meus *Uugrinus*, Conventus Portarum. *Petrus de Bueges*, *Perrudinus de Tosimo*, *Pontius Manfredus*, *Sanfo de Melfinge*, *Petrus Gaudinus de Marnax*, *Girolodus de Bosrem*. Actum XI. Kal. Februar. Domino Antelmo (e) Priore Domus Carthusiæ, sedente anno Domini M. C. LI.

IX.

Homagium Bernardi Domini de Turre,
Abbate Cluniacensi.

Ex Cartulario Cluniacensi, nobis a R. P. *Petro Francisco Cibiflet*, & Societate *Jesu*, edito.

1191.

NOTUM sit omnibus, tam futuris, quam presentibus, quod Ego BERNARDUS de TURRE, sequens vestigia Antecess-

(c) *Joannes*, ejusdem Domus Prior] cognomento Hispanus, quoniam Hispania oriundus erat, prius Eremita, postea Carthusianus, Vir sanctitate & miraculis clarus; cujus ossa illustrissimus & Reverendissimus CAROLUS AUGUSTUS DE SALES, Episcopus & Princeps Gebennensis, levare curavit, ut pie coleantur.

(d) *Rodulphus Alamandi, Frater meus*] alibi Theutonicus cognominatur; Posterius ejus, Alamanni nomine retento, primitivum dereliquerunt. Ab eis Domini Vallonesii, Albonæ & Copeti, magnæ apud Sabaudos & Delphinates auctoritatis, derivati sunt.

(e) *Antelmo*] qui postea Episcopus fuit Bellicensis, & inter Divos relatus.

recessorum meorum, *Bertranni* (a) Patris mei, & *Guilielmi* Patruī, qui intuitu Dei, & pro remedio animarum suarum, mera donatione dederit Deo, & beatis Apostolis Petro & Paulo, & Abbati Cluniacensi Dominium *Castelli de Turre*, (b) Domino Hugoni, Abbati Cluniacensi, memoratum feodum recognovi, & hominum pro ipso illi fieri & fidelitatem juravi, in præsentia Illustris Regis Philippi, & multorum Baronum, sub tali conditione, ut in posterum, Ego & successores mei Castellum dictum & tutelam Domus *de Sancto Pardulpho*, (c) & *de Carnis* justam & non malitiosam ab Abbate Cluniacensi habeamus & teneamus; quemadmodum præfati Antecessores mei, *Bertrandus* & *Guilelmus*, legitime tenuerant, tali conditione & modo, ut jus istud & Dominium jam dictum ad nullam aliquam Abbas Cluniaci transferat personam, quocunque alienationis titulo; quod ut ratum & firmum, huic Cartæ sigillum meum apponi feci. *Actum Anno Incarnati Verbi 1191.*

F 3

X. Con-

(a) *Bertranni Patris mei*] Hinc patet, Clariss. Virum CHRISTOPHORUM JUSTELLUM, *Hist. Arvern. lib. 3.* lapsum fuisse in Turriana Genealogia, qui Dominum de Turre circa annum 1181. viventem *Gerandum* vocat; cui patrem *Guidonem* dedit, citra titularum fidem; *Bernardus* siquidem Dominus de Turre, de quo hac in Carta, *Bertrandum* patrem habuit & Patrum *Guilelmum*.

(b) *Castelli de Turre*] in Arvernia.

(c) *De S. Pardulpho*] vulgo *S. Pardoulf*, in eadem Provincia.

X.

*Confirmatio Donationis Ecclesie Cluniacensis,
ab Eustachio, Comite Bononiensi.*

Ex eodem Cartulario.

In Nomine Sanctæ & individuz Trinitatis.

1125. **E**GO EUSTACHIUS, (a) olim *Comes Bononiensis*, nunc autem, disponente Deo, Monachus Cluniacensis, quod in ultimis Ecclesie Cluniaci dedi, præsentis Cartula sigillo meo munita, corroboro & confirmo; videlicet, ut de villa mea, quæ est in Anglia, & vocatur *Fobinges*, annuatim sine ullius contradictione vel diminutione tradantur prædictæ Ecclesie decem libræ Anglicæ monetæ, & alia decem ejusdem monetæ Ecclesie de Rumiliaco, quam & ego cum alia *Uxore* mea, (b) dedi Monachis Cluniaci; hoc feci Ego *Eustachius* in manu Bernardi, Prioris Cluniaci, publice apud *Rumiliacum*, anno Verbi Incarnati M. CXXV. laudante, simulque confirmante *Stephano*, (c) Comite Bononiensi, cui hereditatem meam cum *Matildi* Filia mea dedi, qui & hoc donum laudavit atque confirmavit præsentibus multis, quorum nomina sunt hæc: *S. Eustachii*, qui hoc fecit, *S. Stephani*, Comitis Bononiæ, qui laudavit, *Matildi* Comitissæ, quæ & laudavit, *Bernardi*

(a) *Eustachius Comes Bononiensis*] ejus nominis tertius.

(b) *Uxore mea*] omnes Historici, qui de Comite Eustachio sermonem habuerunt, unicam uxorem, scilicet *MARIAM*, *Malcolmi*, Scotorum Regis, Filiam ei tribuunt; at tamen confirmatio hæc alteram eum habuisse, satis indicat, cujus nomen & familia ignorantur.

(c) *Stephano Comite Bononiensi*] qui, priusquam *Matildam*, Eustachii Comitis filiam & heredem, in uxorem sibi conjunxisset, *STEPHANUS BLESENSIS* Mortagnii Comes vocabatur; is est, qui postea anno 1135. *Anglia Rex* inauguratus fuit.

nardi Prioris, in cuius manu factum est, Balduini, Abbatis S. Almari, Balduini de Chafol, Wilelmi de Edinot, Clarambaudi de Tiberona, Balduini Constabularis, Eufredi Dapiferi, Ufredi Pincerna & Eustachii de Fiales.

XL

Donatio CONRADI Regis Monasterio Cluniacensi.

Ex Tabulario Ecclesie Cluniacensis, ab Authore Cluniaci viso.

In Nomine Dei æterni.

CHURANS, (a) nutu Dei Rex; quisque pro Dei amore impendere aliquid curaverit, meritum sibi in futuro confidat; quapropter notum sit omnibus fidelibus nostris presentibus & futuris, qualiter pro Dei amore, atque remedio anime nostræ, ADELANIÆ (b) videlicet Reginae, & *Infantium nostrorum*, (c) res nostras, quæ sunt sitæ in *Pago Morienſe*, videlicet locum, qui vocatur *Croatus*, cum omni appenditia, una cum Molendino ad Monasterium S. Petri Cluniacensis & Monachorum suorum, per præceptum concedimus; quod & libenter fecimus; volumus namque, & firmiter per hoc nostrum præceptum decernimus, ut S. Petrus, vel Monachi ipsius famulantes, omnem obtineant vigorem perpetualiter, abs-

966

- (a) *Conrans*] idem est, quod Conradus, Rex Burgundie transjuranz.
- (b) *Adelania Regina*] Vidua erat Lotharii Regis, Othonis Alemannorum Regis Soror, & Conradi Regis Uxor.
- (c) *Infantium nostrorum*] A. QUERCETANUS, *Hist Burgund. Lib. 2 cap 24* in Regis Conradi profapia quinque liberos numerat, quos Maaldi Regina, secunda Conradi uxori, adserbit, nihilominus aliquos ex Adelaide prima uxore suscepisse, quorum hic mentio fit. ex hac carta videre est, quos tamen Conradus aliter non designavit.

absque ullo obfistente, vel contradicente; ut autem hoc nostrum præceptum ab omnibus observetur, & a nemine unquam violetur, manu nostra firmavimus, & de Sigillo nostro sigillari iussimus. *Data X. Kal. Aprilis, anno XXVI. regnante CONRADO Rege (d) feliciter Amen.*

XII.

*Confirmatio Donationum factarum Abbatia S. Loci,
a Domino de Sinemuro.*

Ex Cartulario Abbatie Septemfontium.

1219.

EGO MARIA, (a) *Soror Ducis Burgundie*, notum facio presentibus & futuris, quod Dominus *Simon de Sinemuro*, (b) maritus meus, testamentum suum faciens, recognovit se promississe Petro, quondam Abbati & fratribus *Sancti Loci*, (c) quod nihil mali faceret rebus eorum, sed potius in omnibus locis, pro posse suo, bona fide custodiret; & præcipue Domum & Cellarium, quod habent apud Borbonium, ita ut, quicumque se vel res suas, ibi reponerent, tanquam in Eccle-

(d) *XXVI. regnante Conrado Rege*] anno scilicet salutis restitute 966. quia Conradus regnare tranquille in Burgundia transjurana tantum anno 939. coepit, uti jam *cap. 1.* diximus.

(a) *Maria, Soror Ducis Burgundie*] scilicet Eudonis III. & Hugonis III. Ducis Burgundie, & Adelaidis *Lotharingia Filia*, cujus non meminerat A. QUERCETANUS, in *Hist. Burgund. cap. 7.* eam e tenebris primi inter Historicos nostros eruerunt hujusce cartæ auxilio *Clarissimi SAMMARTHANI fratres. Hist. Gen. Franc. Lib. 18. cap. 7.*

(b) *Simon de Sinemuro*] Dominus de Semur & de Luzy, illustri apud Burgundos genere.

(c) *Sancti Loci*] olim ita nominabatur Monasterium, quod hodie Septem-Fontium, vulgo *Sept. Fons*, in Borboneſi Provincia Ordinis Cisterciensis, & Diocesis Augustodunensis. *vid. CASP. JONGELLIN.*

Ecclesia liberi essent; exceptis videlicet homicidiis & incendiariis. Quando autem vinum vendi ibi forte contigisset, tam ille Simon, quam homines sui, legitima vadimonia mitterent; quæ videlicet plus valendo tertiam partem pretii excederent; sua autem, si post quadraginta dies, redempta non essent, cæterorum vero post quatuordecim dies licite & libere vendi potuissent. Quidquid autem Domus sancti loci interris, in nemoribus, in planis, in aquis suis habebat, quando hæc promissio facta est, totum liberum eidem Domui dedisse & concessisse; & quam talem promissionem credo esse profuturam, tam animæ Domini Simonis, quam meæ; universa quæ supra dicta sunt, laudo, concedo & dono, & me fideliter tenenda promitto. Præterea Dominus Simon dedit eisdem Monachis in manso *Affulamon*, duos solidos debitaes, & alios duos solidos in manso *Escoffenis*, de Marcilly, & in manso *Esparpards*, duodecim denarios in festo sancti Nazarii persolvendos, in manso Adenet de Marcilly, duos solidos in festo sancti Nazarii, & alios duos solidos in Carnisprivio, in manso Asquibans de Dio septem quartas avenæ, in manso Afrabandentis septem quartas avenæ, persolvendas annuatim, in cujus rei confirmationem & testimonium, præsentem cartulam sigilli mei munimine roboravi, *Ad. hoc est hoc anno gratie M. CC. XIX.*

XIII.

Fundatio Abbatia S. Victoris Genevensis, ab Hugone Genevensi Antistite.

Ex Cartulario Cluniacensis Cœnobii, ab Authore Cluniaci vife.

UNICUIQUE mortalium pro salute animæ rationabiliter tractare est necessarium, Domino & indubitanter acceptum: Quapropter Ego indignus nomine HUGO, *Genevensis* Ecclesie Præsul, peccatorum meorum obliterationem Deo annuente promereri desiderans; sæpe mecum tacitus, frequen-

ter etiam cum *Seniore* (a) RODULPHO, cæterisque amicis tractare disposui, qua ratione loca in nostra Diœcesi posita, & ad nostræ sedis locum pertinentia, in meliorem statum repararentur, nostra industria, & eorum protectione assidua. Hæc autem sæpissime tractante accidit ut bonæ memoriæ ADALHEID, (b) *Imperatrix Augusta*, nostri Pontificatus Urbem ingressa, Ecclesiam beatissimi Victoris Martyris Christi orandi gratia intraret, quæ, omnibus, propter quæ venerat, rite peractis, eandem locum Monasticæ disciplinæ & religionis congrui fore prospexit, & ut id omnino peragerem, consilium dedit, non multo post tempore, ejusdem beati Martyris membra invenire nos contigit, argenteo loculo diligentissime recondita, quæ hætenus per plurima tempora hominum aspectibus fuerant occultata; his autem sanctissimis membris ab humo, quæ diu latuerant cautissime levatis, & strenuissime, ut oportebat, procuratis; in festivitate ipsius Martyris *Seniore nostro* RODULPHO, *Domna* quoque *Regina* EGILDRUDE, (c) maximo etiam conventu Episcoporum, Comitum & aliorum Religiosorum & Nobilium Virorum congregato communi consilio; statuimus eadem præfata Martyris membra, sub ara ipsius Basilicæ esse locanda. Cum ergo cœptum opus devota mente complevissemus, cogitare mecum cœpi frequentius, ut prædictum locum amplificare in melius, statuendo scilicet illuc Monasticæ religionis

(a) *Seniore.*] id est, Domino, infimæ Latinitatis loquendi formula.

(b) *Adalheid*] Uxor Imperatoris OTHONIS, cujus vitam sanctitate & virtutibus coruscantem descripsit ODILO *Cluniacensis Abbas*, ejus contemporaneus.

(c) *Regina Egildrude*] hinc collige Rodulphum III. Burgundiæ transjurane Regem, plures habuisse uxores, hanc scilicet *Egildrudem* a nullis Historicis memoratam & *Hermengardam* vel *Trainsfadam* a QVERCETANO *Hist. Burgund. lib. 6. c. 25.* notas.

nis viros, qui eundem locum religiosis exornarent cultibus, & suo ordini congruis circumstruerent habitaculis; quia vero in eodem loco non erat tanta facultas possessionis, ut aliquis ibi potuisset ordinari loco Abbatis; memorandum Cluniensis Cœnobii Abbatem, *Odilonem*, ad hoc peragendum evocavi, & permissione Domini *Rodulphi* Regis, consensu etiam fratris ejus *Burchardi*, (d) Lugdunensis Archiepiscopi, cæterorumque Comitum & Nobilium Virorum hortatu, prædictum locum sancti Martyris Victoris ejus Ordinationi commisi, ut ipsi, sui que successores prælibatum locum, prout potuerint, in melius studeant reparare, & nostrorum successorum autoritate, deinceps in perpetuum possideant. Hanc autem constitutionem non ideo statuimus, ut a potestate nostræ Ecclesiæ aliquid (quod absit) detrahere velimus; sed tali hoc gerimus dispositione, ut prædictus locus in perpetua valeat manere religione, & inter nostros successores Cluniensisque Cœnobii Abbates, charitas excellentissima firmetur, & apud illos nostra memoria specialiter observetur; Successorum præ-

G 2

terea

(d) *Burchardi Lugdunensis Archiepiscopi,*] Adverte duos *Burchardos* Lugdunenses Archiepiscopos fuisse, quorum *primus Rodolphi II.* Burgundiz Regis & *Berta* Reginae filius fuit, ut ex fundatione Monasterii Paterniaci patet. *Alter vero Conradi Pacifici* filius, & *Rodolphi tertii*, Regis Burgundiz Frater, de quo hic sermo, & sic vacillantes & errantes PARADINUM & SEVEDTUM in *Archiv. Lugd. sub Burchard.* sublevamus, qui ex duobus *Burchardis* unicum conflarunt, licet diverso tempore vixerint. Obiter nota etiam DAVIDEM BLONDELLUM in *Genealog. Franc.* deceptum fuisse, qui *Burchardum* secundum Archiepiscopum Lugdunensem *Aymonis Genevensis* Comitis filium fuisse ait. v. *Tabul. Comitum Gen.*

Etiamsi fundationis hujus Carta sine die & Consule sit, nihilominus conijcere facile est, eam circa An. 1019. scriptam fuisse, quia tunc Hugo Genevensis Præsul Rudolphus III. cognomento *agligens*, & Odilo Abbas Cluniacensis vivebant.

terea hortor & obsecro sincerissimam charitatem, nostram dignentur sua confirmatione stabilire devotionem, quam statuere cupio propter salutem animarum Successorum nostrorum *R. Regis & CHUONRADI Regis*, pro stabilitate quoque Ecclesie nobis a Domino commissæ, concedendo scilicet Cluniensis Coenobii Rectoribus, omni reliquo tempore ordinationem prælibati loci Victoris Martyris Christi, ut in eodem loco memoria & religio perpetuo valeat observari, & ipsi de consortio Religiosorum Virorum diutius possint gratulari.

XIV.

Donatio Rosselini, Vice-Comitis Cenomanensis, Monasterio Cluniaci.

Ex eodem Cartulario Cluniacensi.

1272

Quandoquidem in multis terrarum partibus beneficium Cluniensis Ecclesie immotuit, ROSSELINUS (a) *Vice-Comes Cenomanus & sanctæ Sufannæ*, in remissionem peccatorum suorum & Antecessorum dedit, & in perpetuum concessit Ecclesie Cluniacensi Basilicam *de Ponte-Novo*, cum Cimiteriis & omnibus appenditiis, quæ sita est supra *Sartam*, (b) juxta Castrum Bellimontis, (c) ita scilicet, ut omnes homines Monachorum ibi accipiant omne servitium Christianitatis, tam in vita, quam in morte, ibique sepeliantur non solum isti, sed omnes illi, qui gratiam beatorum Apostolorum P. & P. in quorum honore fundata est Basilica, petierint, & ibi se contulerint; concessit namque Monachis Cluniacensibus, ibidem Deo fervientibus, Decimam omnium reddituum Castri Bellimontis & totius Castellaniæ, & duos Furnos, quos in eodem Castro

(a) *De Ponte-Novo.*] vulgo: le Pont-neuf, in Agro Cenomanensi.

(b) *Sartam.*] flavius est la Sarte.

(c) *Bellimontis.*] Beaumont, Ducatus hodie.

stro habebat, ita liberos, quod certis terminis per annum ministros mutare poterunt; & de tribus Feriis, quæ apud Pontem-Novum in solennitatibus Apostolorum P. & P. sunt, & unam liberam & immunitem illam, videlicet de morte & aliarum duarum medietatem, & decimam omnium reddituum suorum de Anglia, atque quandam medietatem terræ apud locum . . . ita ut si quis ex supra dictis rebus aliquid inde Monachis auferret, tantumdem Justitiæ Vice-Comes ipsis faceret, ac si de suo aliquis raperet; & si quis Baronum suorum terram suam vel vineas, seu ædificia sua, aut aliquid aliud præfate Ecclesiæ in elemosynam dare voluerit, hoc idem Vice-Comes *Rosselinus*, & *Richardus* filius ejus, liberum & immune fore voluerunt; & quidquid in feodo illorum juste acquirere poterunt, coram Deo & Apostolis P. & P. & omnibus sanctis se servaturos, tam ea, quam cetera omnia, quæ ad prædictam Ecclesiam pertinent, promiserunt Burgenfes, seu homines Monachorum *Pontis-Novæ*, pro nullo foris facto alicui quod jus faciant, nisi in Curia Prioris; & si quid de Consuetudinibus Vice-Comitis retinuerint, vel aliud aliquod delictum fecerint, nihil amplius quam XII. nummos pro foris facto, Vice-Comiti aut ejus Ministro reddant; sed si homicidium ab aliquo prædictorum hominum perpetratum fuerit alicubi, quamvis in Curia Prioris ad jus veniant, tamen de hoc solo Vice-Comes medietatem habebit, & Prior aliam: Si vero alius homo undecumque veniat, & simile opus peregerit, aut etiam majus isto, etiam infra Cimeterium supra dictum intrare potuerit, aut sub custodia Prioris ejusdem loci, de tota terra Vice-Comitis sanus & incolumis exire licebit. Burgenfes autem, & homines Prioris, ita liberos & immunes concessit, ut in nullo negotio suo peragant, præter causam belli, aut causam perdendi Castrum, aut causam custodiendi Castrum Bellimontis: Si homines desint, tantum hoc facere debent, ut idem Vice-Comes aut Seneschallus ejus Priori

Pontis-Novii, super hac re suppliciter petendo rogaret. Hanc Cartam CONSTANTIA *Vice-Comitissa* precibus Domini STEPHANI, (d) *Abbatis Cluniacensis* laudavit, & cum liberis suis concessit, & ne oblivioni tradatur. Ego ROSSELLINUS *Vice-Comes*, Sigilli mei caractere muniri feci.

XV.

Donatio Spina de Corona Domini, a B. Ludovico Rege, Monasterio Agaunensi.

Ex Cancellaria Agaunensi.

1261. LUDOVICUS, *Dei gratia Francorum Rex*. Dilectis sibi in Christo Priori & Conventui S. Mauritii Agaunensis, salutem & dilectionem sinceram. De pretiosis Beatorum Martyrum Agaunensium corporibus, quæ nobis per Venerabilem Abbatem & Concanonicos nostros, ac Nuntium nostrum, vestra liberalitas venerabiliter destinavit, charitatem vestram dignis prosequimur actionibus gratiarum. *Mittimus autem vobis per ipsum Abbatem sacro-sanctæ Coronæ Dominicæ spinam unam*, quam propter redemptoris reverentiam, petimus a vobis devotissime honorari, & ut nos & nostros, vestris orationibus habeatis specialiter commendatos. Actum Parisiis, anno Domini M. CC. LXI. mense Februarii.

XVI.

Formula antiqua Manumissionis.

Ex Cartulario Carthusiæ Montis-Merulæ.

1261. EGO HUMBERTUS de *Asneris*, (a) Domicellus, notum facio universis, quod Ego pro me, & hæredibus meis, & suc-

(d) *Stephani Abbatis*] qui vivebat Anno 1173. quo tempore notitia hæc scripta fuit. v. *Bibliothec. Cluniac.*

(a) *Spinam unam*] extat adhuc hodie in Ecclesia Agaunensi, ubi pie colitur.

(a) *Humbertus de Asneris.*] Dominus S. Juliani supra Reyssouzâ fluvium in Sebusianis.

successoribus in perpetuum, *recepta siquidem tertia parte, ut moris* (b) est, bonorum WILELMI, Filii quondam Petri Chavalet de Montefantet, dictum inquam *Wilelmum* & hæredes suos mera libertati dono & trado, ipsumque & suos quitto penitus, & concedo Domui & fratribus *Montismeruli*, (c) Carthusiensis Ordinis, perpetua libere possidendos, sine aliqua interpellatione, seu requisitione a me de cætero facienda, in præfato *Wilelmo*, Successoribusque & rebus suis, & promitto, me, præfatis juramento & stipulatione solemni, omnia præscripta bona fide observaturum, nec & venire contra verbo vel factum, & renuntio omni auxilio Juris Canonici & Civilis, nec mori & consuetudini, per quam possem contravenire, & specialiter legi dicenti manumissionem servorum irritari posse, & servos glebæ ad pristinam servitutem reduci posse. In cuius rei testimonium præsentibus literas eidem W. tradidi. Sigillo HUMBERTI Capellani nostri S. Juliani sigillatas, quoniam ego careo sigillo proprio, & volo, quod illud sigillum pro authentico habeatur, & robur obtineat & Sigilli authentici firmitatem. Datum Anno Domini M. CC. LXL die Jovis post quindecim Paschæ.

XVII.

- (b) *Ut moris est*] notatu digna prorsus est consuetudo illa, qua Dominus, qui servum, sive *Taxillabilem* aut Manus - mortuum hominem (ut apud nostrates Sebustianos loquimur) manumittere vellet tertiam bonorum servi partem, retinebat in pretium libertatis concessæ, quam consuetudinem secuti sunt CAROLUS VI. *Francorum* Rex, edicto 1402. & Serenissimus EMANUEL PHILIBERTUS, *Sabaudia* Dux, Edicto manumissionis, anni 1561.
- (c) *Montis Merula*] Carthusia est, apud Sebustianos olim Vallis S. Stephani dicta, vulgo *Montmerle*, juxta *Reyssouze* fluvium, & S. Juliani Oppidum.

XVII.

*Bulla Aurea CONRADI Romanorum Regis,
pro Ecclesia Ebredunensi.*

Ex Tabulario Ecclesiæ Ebredunensis.

In Nomine Sanctæ & individuz Trinitatis.

1147. **C**ONRADUS, *Dei gratia Romanorum Rex II.* *Wilelmo,* Urbis *Ebredunensis* (a) Archiepiscopo, ejusque Civitatis Clero & populo, gratiam suam & bonam voluntatem. Antiqua consuetudo celebris, & Imperatorum Instituta, Regum Romanorum discretionem sollicitant; quatenus Ecclesiarum utilitatibus studeant providere, Clericos defendere, bona illarum ad laudem & gloriam nomini Christi illibata observare, & ne aliqua impiorum tyrannide affligantur, maxime operam dare: Si qua etiam eisdem damna truculenter inferantur, pie & misericorditer reformando, eadem resarcire; imperialia itaque decreta non deferentes, Antecessorum clementiam imitando. Tibi venerabilis prætaxatæ urbis *Wilelmo* Archiepiscopo, & per te, Ecclesiæ tuæ & Successoribus tuis, Ebredunensis urbis voto, *nostra Regalia* concedimus *justitiæ, Monetam, Pedagium, utraque strata telluris & fluminis Durantie*; concedimus etiam tibi quæcunque in Regno nostro Prædecessorum nostrorum autoritas, vel quorumlibet pietas Principum Ecclesiæ tuæ & antecessoribus tuis charitatis studio concessit; verumtamen, ut donatio ista firma & stabilis posteris tuis æternaliter permaneat; paginam præsentem Sigillo nostro insigniri jussimus. Si qua vero improborum temeritas confirmationem istam præsumeret inquietare; *Banno* Regali subjaceat.

Hujus

(a) *Ebredunensis*] vulgo Ambrum, Apium maritimarum Metropolis, tunc in regno Arelatensi sita. Ideo Romanorum Reges & Imperatores, qui se Reges etiam Arelatenses prædicabant, Civitatem illam & Ecclesiam variis decorarunt privilegiis.

Hujus donationis testes esse volumus Episcopos, *Ordibium* Basiliensem, *Burchardum* Argentivum, *Bucam* Garroatiensem, *Arnulphum*, Cancellarium Constantiensem, *Anselmum* Elicherium, Archidiaconum, *Rogarium*, & alios multos. Anno ab Incarnatione Domini M. CXLVII. anno vero X. Regni ejus.

XVIII.

Litera Protectionis & Immunitatis, Monasterio Liuncelli a Vuilelmo Comite Valentino concessa.

Ex Cartulario Abbatis Liuncelle, inter schedas Domini de Peregis reperto.

VUILELMUS (a) Pictaviensis, Dei gratia *Valentinus Comes*, G. Abbati & Fratibus *Liuncelli*, (b) in perpetuum; Nobilitatis insigne indicium est, atque gladii nostri exposcit autoritas, pupillos & viduas defendere, custodire, judicium facere, justitiam in necessitatibus suis pauperibus ministrare. Hoc attendens & diligens Ego *Wiliel. Pictaviensis* cognomine; Officio (c) vero *Valentinus Comes*, & divina ordinatione, fratres *Liuncelli* sub protectionis nostrae suscipio numine, & per totam terram nostram immunes a Pedagiis, & omni violentia & actione, atque liberos constituo, eorumque me trade servitio, quatenus eorum elemosynis & orationibus a peccatis meis merear redimi, ac Deo omnipotenti, Domino meo, per ejus misericordiam reconciliari.

H.

XIX.

- (a) *Wilelmus*] Ademari Comitis Valentini filius, ut ex sequenti patet carta.
- (b) *Liuncelli*] vulgo *Lioncel*, Monasterium ordinis Cisterciensis, in Diocesi Valentina Bona-Vallis filia.
- (c) *Officio Comes*] titulus Comitis Valentini tantum erat tunc dignitatis & officii nomen, non patrimonii.

G. Abbas *Liuncelli*, qui hoc donum recepit, vivebat Anno 1183. ideo hujusce litera data ad hunc annum referri debet.

XIX.

*Aliud Privilegium, eidem Monasterio LIUNCELLI
concessum ab eodem Comite Valentino.*

Et eodem Cartulario.

VUILELMUS (a) Pictaviensis, Comes Valentinus &c. uni-
versis Castellanis suis & *Bajulis*, atque hominibus majo-
ribus & minoribus, salutem & debitum amorem. Notum
sit omnibus, me Domum *Liuncelli*, & omnes res ejus mobi-
les & immobiles, in securitate mea & protectione, atque
guidagio suscepisse, sperans pro hoc magnam mercedem apud
Dominum Jesum Christum & ejus Matrem sanctissimam, in
cujus honore prædicta Domus fundata dignoscitur, promere-
ri. Audivi quidem, quod quidam pestilentes, & etiam de
Terra mea & Patris mei Domini Ademari, Liuncellensibus
injuriari non metuunt, & bona eorum rapere, & violenter
abducere non formidant. Mando igitur Vobis, & firmiter
præcipio, ut nemo vestrum manum mittat de cætero in
prædictos servos Beatæ Virginis, vel res eorum; & præcipue
in *Mulos*, quibus in montanarum degentes angustiis, sibi sua
omnia necessaria habent, imò, quantum poteritis, eos ab alio-
rum injuriâ, & inquietatione indebita, defendatis. Si qui
verò vestrum de eis juste conquesti fuerint, Liuncellenses se
stare judicio nostro promiserunt. Quisquis meorum homi-
num Mandatum istud transgressus fuerit, sciat se iram meam
& odium incurrisse.

XX.

(a) Manuscriptus quidam Codex, loquens de Wilhelmo Pictaviensi,
Comite Valentino, cujus uxorem Philippam quandam QUER-
CETANUM fuisse suspicatus est. Ait eum nupsisse Comitissæ
Diensi, quæ circa annum 1190. Rambaudi Bauçiani, Arausicani
Principis, amore exarsit. Hujus Cartæ meminerunt clarissimi
SAMMARTIANI fratres. *Gall. Christ. Tom. 4.*

XX.

Concordia inter Ecclesias Novalicensem & Contaminiensem pro Ecclesiis Thiesi & Castillonis.

Ex Cartulario Cluniacensi.

Certa & vera sit omnibus significatio, quod controversia, 1150.
 quæ de Ecclesiis *Thiesi & Castillonis*, (a) & earum appenditiis diu & sæpe inter *Novalicensem* (b) & *Contaminiensem* (c) ventilata fuit a *Bernardo* Bremetensi Abbate, tunc Priore Novalicensi, & *Anguizone* Cluniacensi Camerario, tunc Priore Contamine, sic in pace terminata stetit: Placuit itaque *Stephano Clusii* Abbati, (d) qui iudex & conciliator hujus negotii ab *Adriano* Papa constitutus erat, & *Bernardo* Abbati prædicto, communi Capitulo Novalicensi & *Bremetensi*, (e) & cæteris suis aliorum locorum Confratribus, ut ab *Anguizone*, Priore Contamine, mille quingentos solidos secusenses, eo pacto & tenore acciperent, ut præfata controversia in perpetuo delata & scripta jaceret: Contaminiensis autem, prædictas Ecclesias, cum beneficiis & appenditiis suis, firma & perpetua pace deinceps haberet & possideret, quod factum ratum & confirmatum fuit, ex consensu & voluntate omnium prædictarum partium. Et *Arduii* Gebennensis Episcopi, & *Aymonis* Fulniacensis, qui Advocatus hujus rei erat, *M. C. L. anno ab Incarnatione Domini*, *Friderico* Imperatore regnante, & guer-
 ram cum *Mediolanensibus* agitante. Hi sunt testes *V. Comes*
 H 2 Mau-

(a) *Thiesi & Castillonis*] vulgo Thies & Chastillon, vici in Ducatu Gebennensi.

(b) *Novalicensem*] celebre Monasterium Ordinis Divi Benedicti, ad montis Cinesii radices, juxta Susæ oppidum, Novalise.

(c) *Contaminiensem*] Contamini-Prioratus in Pago Gebennensi, de quo supra sermonem habuimus.

(d) *Clusii Abbati*] S. Michaelis de Clusa, in Principatu Pedemontensi.

(e) *Bremetensi*] vulgo Breme, in Agro Mediolanensi.

Maurianensis, A. Fulciniacensis, R. ejus Filius, G. de Volse-
no, B. Prior Aquæ-bellæ, & fere omnes Parochiani Thiesii.

XXI.

*Donatio Rodolphi de Thoria Carthusiæ
Valonis.*

Ex ejusdem Carthusiæ Autographo, nobis a R.P. Compain Societatis
Jesu exhibitio.

1434.

EGO Rodolphus de Thoria, (a) pro remedio animæ meæ, &
pro anima Patris mei, Raymundi de Fulciniaco, (b) dedi
& concessi unam caballatam vini puri, in vinea mea de Mou-
vant, Domui de Valone (c) annuatim persolvendam, ut inde
celebrentur Missæ in Domo Valonis: Actum anno Domini
M. CC. XXXIV. apud Bossé, mense Decembri.

XXII.

Donatio Ecclesiæ Cluniacensis, a Jofferando Grosso.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis, ab Authore Cluniaci viso.

1074.

Jofferanus, cognomento Grossus, (a) anno Domini MLXXIV.
donavit Ecclesiæ Cluniacensi Ecclesiam S. Laurentii, pro-
pe

(a) Rodolphus de Thoria] cujus Nobilis posteritas adhuc hodie du-
cat in agro Fulciniacensi, in Dynastia de Bouffy, de Bellecombe
& d'Arbuzemer.

(b) Raymundi de Fulciniaco] nota corruptelam seculi, cum Filius
alio nomine designetur, quam paterno; Filius namque ditio-
rum suarum ut plurimum nomina usurpabant.

(c) Valone] Carthusia est in Montibus Fulciniacensibus, vulgo Va-
lon, unita Carthusiæ de Ripaliâ, ad Lacum Lemanum, juxta
Thononi oppidum.

(a) Grosso] Branceduni; Uxellarum & aliorum locorum in Pago
Matisconensi Dominus, qui inter Burgundiæ Proceres locum
fere primam tenebat, sive ob generis antiquitatem, sive ob di-
tionum amplitudinem.

pe *Matisconem*, (b) ultra flumen Sagonæ, & quosdam Manfos, cum hominibus & pertinentiis suis, sitos in diversis locis in *Matisconensio*, nihil penitus sibi in prædictis, vel suis retinendo.

XXIII.

*Concessio in feudum Alberico, Matisconensi Comiti,
a Monasterio Agaunensi.*

Ex Cancellaria S. Mauritiï Agaunensis.

In nomine Dei æterni.

Quicumque res Ecclesiæ sub usu beneficii acquirere desiderat, ab ejusdem Rectoribus Ecclesiæ suffragium & tuitionem petat, quorum videntur subesse dominati. Quapropter omnibus Christianis notum esse volumus: Quod nos Fratres de Congregatione S. Mauritiï Agaunensis Monasterii, Meynerius videlicet Præpositus, seu & cæteri Fratres, inibi Domino famulantes, qualiter tu *Albrice*, (a) Comes petiisti humiliter, & quasdam res nostras, quæ sitæ sunt in Pago *Warascum*, (b) in Comitatu *Scodingum*, (c) scilicet Ecclesiam, quæ est constructa in honore S. Petri in Calme Arlicana, cum omnibus appenditiis, quæ ibi aspicere videntur,

943.

H 3

(b) *Prope Matisconem*] S. Laurentii vicus, hodie est in agro Sebastianiano juxta Araris Pontem, quasi in Matisconensi suburbio, licet a Matisconensi Provincia minime dependeat.

(a) *Albrice Comes*] alibi vocatur *Albericus Matisconensis Comes*, quem de Narbona cognominatum fuisse *Severius & Sanjulianus* perperam scripserunt. in *Episcop. Matic. p. 64. in Antiqu. Matic.*

(b) *In pago Warascum*] ea pars Comitatus Burgundiæ, quæ Sebastianis contermina est; olim vocabatur Pagus *Varascus*, sive Comitatus *Warasci*.

(c) *In Comitatu Scodingum*] Vallis ea est, in qua Salinarum Oppidum, vulgo *Salins*, a Salinis ita dictum.

Fiscum Francium, cum appenditiis suis, medietatem de *Foosingo*, & quidquid ad ipsam medietatem pertinet, *Chiuricum* Fiscum, cum omnibus appenditiis suis, *Bracum*, & quidquid in salinis habere videtur ex supra dicta re, cum omnibus appenditiis, potestatem *Arecii*, cum Ecclesia *S. Melanii*, cum decimis & omnibus appenditiis, excepto Altari; Ecclesiam *S. Mauriti* in *Camblasio*, cum potestate ipsa & decimis, & omnibus appenditiis suis, & aliis in has potestates insertis, ubicunque acquirere potest. De Turna vero Jurense, scilicet *Ozeias*, & quidquid in has partes pertinere videtur, tibi & filiis tuis *Leutoldo* & *Humberto*, post tuum discessum, *jubente et consentiente Domino nostro CONRADO, excellentissimo Rege*, concedere deberemus, quod & ita fecimus, ea vero ratione, ut annis singulis ad festivitatem *S. Mauriti*, censum persolvatis ad fratres, solidos viginti & septem; ad Secretarium XII. solidos, a Turna Jurense, solidos duos; de unaquaque Ecclesia solidos XV. & de ipso censu negligentes non appareatis; & si negligentes in uno anno fueritis, in alio duplum componatis, & hoc super insertum, alienare potestatem non habeatis, sed post vestrum decessum omnis integritas emeliorata, quandoquidem Dominus voluerit, ad nos revertatur, & hæc *Præstaria* (d) firma & stabilis permaneat, cum stipulatione subnixa. *Meynerius*, Præpositus, consensit & subscripsit, *M. Simon* Levita consensit & subscripsit. *Chuonradus* Levita, *Leucherius* Levita.

Ego *Henricus Gynk*, Notarius, hanc *Præstariam* scripsi, datam die Dominico, anno V. (e) regnante *Chuonrado*, Domino Rege.

XXIV.

(d) *Præstaria*] idem est, quod apud Feudistas Beneficium, dicimus nos infeudationem, sive in feudum concessionem.

(e) *Anno V.*] annus V. Regni Regis *Conradi* cadit in annum Christi 943.

XXIV.

Promissio Guilelmi & Rostagni de Sabrano, aliorumque Comitatus Provincie Procerum, Raymundo Berengarii, Comiti Barchinonensi.

Ex Archivo Regio Aquisani.

ANno ab Incarnatione Domini MCLVI. Juro ego *Guilelmus de Sabrano*, tibi RAYMUNDO BERENGARII, Comiti Barchinonensi, & Nepoti tuo (a) *Raymundo Berengarii, Filio Fratris tui Berengarii Raymundi*, quod si *Stephanis* (b) uxor *Raymundi de Baucio & Hugo* Filius ejus, & *Guilelmus, & Bertrandus, & Gisbertus*, commoti per vos, aut per unum nuntium, vel nuntios vestros, uni ex vobis vel ambobus, (c) *Castrum de Trencatallia*, cum omnibus fortitudinibus suis, sine vestro Enganno non redderent: Ego *Guilelmus de Sabrano* jam dictus, veniam in potestatem vestram, vel nepotis vestri, vel illorum, qui locum vestrum tenebunt ad decem dies, ex quo a vobis, vel vestris commonitus fuero, vel illud sciero in *Volubricis* (d) Insula, sicut undique circumclauditur Rhodano; ita tamen, quod ibi securus sim a vobis per omnia; præter *Ofaticum* tenendum, sine vestro Enganno, quod inde aliquo modo

1156.

(a) *Nepoti tuo*] Comiti Provincie, qui Raymundus Berengarii Junior vocabatur.

(b) *Stephanis*] uxor Raymundi, Domini a Baucio, & Gilberti Michaldi-Comitis filia; quidquid in contrarium scripserint Historici nostri, qui Stephaniz Patrem ajunt fuisse Gilbertum, quemdam Provincie Comitem. Alfonsi Tholosani, Comitis, & Faydidz, Comitissæ Provincie filium, quod omni fide caret.

(c) *Castrum de Trencatallia*] vulgo Trinquetaille, juxta Rhodanum, in vicinia Arelatensis civitatis.

(d) *Volubricis Insula*] dicitur hodie Vallabregues, Insula est in Rhodano, non longe a Tharascone.

modo non egrediar, donec supra dicti *Stephanus*, *Vgo* filius ejus, & *Guilelmus*, & *Bertrandus*, & *Gisbertus*, reddant vobis decem millia solidos *Melgoriensis monetae*, sine vestro Enganno; & insuper convenio vobis, quod ex quo *Stephanus* supra dicta, & *Vgo* filius ejus, & *Bertrandus*, & *Gisbertus* communiti per vos, vel per vestros, Castellum de *Trenatallia* vobis sine vestro Enganno reddere noluerint, exinde ad tollendum vobis Castrum de *Trenatallia*, aut de guerra, quam propter hoc facerent vobis, eis adjutor non ero, neque vobis nocebo ullo ingenio, nec aliquis homo de tota terra mea eis adjutor erit, meo consilio, nec meo mandato, nec mea voluntate gratuita, neque vobis nocebit ullo ingenio, quod hoc totum ad intellectum vestrum sine vestro Enganno, sicut superius scriptum est, ita tenebo & attendam *Ego Guilelmus de Sabrano*. Idem juraverunt iisdem fere verbis: *Rostagnus de Sabrano*, *Raymundus Raynaldi de Roccamaura*, *Stephanus de S. Egidio*, *Guilelmus de S. Stephano*, *Petrus de Serra*, *Bertrandus de Laudun*, *Guilelmus de Roccamaura*, *Bernardus Ademari* & *Bertrandus Rabinet*, & sunt fidejussores pro istis supra dictis, scilicet *Guirardus de Simiana*, per duo millia & quingentos solidos. Et Comes *Melgorienis B. Peleti*, per duo millia & quingentos solidos, & *Bertrandus de Armadoricus* per duo millia & quingentos solidos. Signum *Guilelmi Petri*, Scribe.

XXV.

*Donatio Monasterio Saviniacensi, ab Eurardo,
Episcopo Maurianensi.*

Ex Cartulario Monasterii Saviniacensis, nobis a Domino *Le Labourcur*, Insula *Barbaræ* Præposito subministrato.

1022.

EGO in Dei nomine *Eurardus* (a) indignus, gratia tamen Dei Præful sanctæ Matris Ecclesiæ *Maurianæ*, (b) cum consilio

(a) *Eurardus*] alias *Lborardus*, vel *Hurardus*, qui anno 1025. Concilio *Aulæ* interfuit. *Chron. Eccles. Ped. cap. 45.*

(b) *Mauriana*] vulgo *S. Jean de Maurienne*.

lio amicorum meorum, pro remedio animæ meæ, & *Senioris mei* CONRADI Regis, Filiique ejus RODULPHI Regis, nec non etiam Patris mei, & Matris, & omnium Parentum meorum, dono sanctæ Ecclesiæ *S. Martini Saviniacensis* (c) Monasterii, ubi Dominus *Durannus* (d) Abbas, cum grege Monachorum habitare videtur, Ecclesiam sancti Veranni, quæ est in Villa, quæ vulgo vocatur *Erbins*, juxta ripam *Isare* fluminis, cum suo Presbyteratu, & omnibus adjacentiis suis, quæ infra terminos subtitulatos sitæ sunt. Sunt autem prædictæ res sitæ in Pago Gratianopoli, in Agro *Savogensi*, (c) & terminantur a mane Villis Marini, a sero terra Vorni, a meridie *Isare* volvente, a septentrione vero Montem Benedictum; & in alio loco in villa, quæ dicitur *Balbiacus* mansum unum, & quantum ad ipsum adspicit usque in exquisitum; tali igitur tenore dono prædictas res Deo & sancto Martino, ut ab hodierno die habeant Seniores ejusdem loci in suo Dominicatu, & annis singulis, in festivitate beati Andreae, ad Altare beati Joannis sanctæ Matris Ecclesiæ *Maurigæ* decem solidatas cere persolvant; S. Euradi Præsulis, qui hoc donum fecit, & firmare rogavit; S. Riculfi qui consensit; S. Leotardi Præpositi, Arberti, Adalberti, Desiderii, Franconis & Desiderii filiorum Eurardi. *Data III. Kal. Jul. feria II. anno XVII regni Rodulphi Regis.*

I

XXVL

(c) *Saviniacensis Monasterii*] Abbatia de Savigny, in pago Lugdunensi, Ordinis Divi Benedicti.

(d) *DURANNUS Abbas.*] In Cartulario Saviniacensi *Durannus* vocatur, qui anno 1007. electus fuit de Burchardi Lugdunensis Archiepiscopi consensu, & consilio Odilonis Abbatis Cluniacensis, Raynaldi Abbatis Athanacensis, Bernardi Abbatis Insulæ Barbaræ, & Wigonis Abbatis sancti Theuderii, Domino Rodulpho Rege lucidissime se exhibente; hæc sunt verba Cartularii Saviniacensis.

(e) *Savogensis*] id est Sabaudiensis. Anno XVII. Regni Rodulphi Regis, hoc est, anno Christi 1012.

XXVI.

*Notitia Verpitionis Monasterii Gigniaci, facta a
Comite Bernardo.*

Ex Gazophylacio Camere Computorum Parisiensi; cura Clarissimi Domini *Pion-
d Heroufal* transcripta.

ANno ab Incarnatione Domini VCCCLXXXVIII.
Indict. VIII. Cum convenissent *Ermengardis* (a) Regina,
& cuncti Principes (b) LUDOVICI Filii BOSONIS † in
loco, qui dicitur *Varennas*, ad placitum; accesserunt ad ejus
presentiam Monachi de *Gigniaco* (c) Monasterio, *Berno* (d)
videlicet Abbas, alique sub ejus regimine positi, conquiren-
tes, & monachali humilitate conclamantes, quod *Bernar-
dus*, (e) ejusdem Regine Vasallus, eorum res injusto ordine
invadendo possedisset. Hoc est *Bahnam Cellam*, quam olim a
RODULPHO (f) Rege per praeceptum acquisierant; quod

-
- (a) *Ermengardis Regina*] filia Ludovici II. Imperatoris & Regis
Provinciæ, Bosonis Provinciæ Regis uxor.
- (b) *Principes*] id est, Proceres Regni. † *Ludovici Filii Bosonis*, qui
postea fuit Imperator & Provinciæ Rex, cognomento cæcus.
- (c) *Gigniaco*] Monasterium est insigne in Sequanis, Ordinis Clunia-
censis, non longe ab Andeloto Castro, vulgo *Gigny*.
- (d) *Berno*] ex Comite, Abbas Gigniacensis Cœnobii a se fundati,
qui, ut Author est SIGEBERTUS, in *Chron. ad an. 895. & 912.* ex
dono Avie Comitissæ, construxit Cluniacum Cœnobium in Cel-
lam Gigniacensem ea conditione, ut Ecclesia Cluniacensis an-
nuatim solveret Ecclesiæ Gigniacensi censum duodecim dena-
riorum. Hodie tamen Gigniacum a Cluniaco dependet.
- (e) *Bernardus*] suspicor, nec vana erit conjectura, Bernardum hunc
fuisse Comitem Plantapilosam cognomine, qui eo tempore vi-
vebat; cujus ditiones in Burgundiam utramque protende-
bantur.
- (f) *Rodulpho Rege*] ejus nominis I. Burgundiæ Transjuranz, scilicet
uti jam supra diximus.

quod tam benignissima & venerabilis Regina, quam omnes undecumque confluentium locorum Principes diligenter attendentes, diligentiusque audientes, prædictumque Bernardum in medium vocaverunt, & cur easdem res teneret, interrogaverunt. Ipse autem respondit, per donum Ludovici prædictas res se tenere, credere, cujus responsionibus nec Regina consentit, nec alii consentire dignum fore dijudicaverunt, & tunc ipse per iussionem Reginae, jam dictam locum in præsentia omnium invertevit; & ut ultra easdem res non invadoret, spondit. Tunc, his ita expletis, iussit Dominatrix Regina, tam Abbatibus, quam fratribus cæteris, hanc firmitatis scribere notitiam, ut nullo deinceps contradicente, præscriptum locum quieto teneant ordine, & ut hæc notitia manere valeat firma per multorum temporum curricula, manu propria, manibus tam Episcoporum, quam Procerum, undique confluentium, firmavit, affirmarique rogavit, & Bernardi, qui invertituram istam fecit. S. Ermengardis Reginae, quæ fieri iussit, & firmari rogavit. S. Rosagnus, Archiepiscopus Arelatensis. S. Andradus, sanctæ Cabilonensis Ecclesiæ Episcopus. S. Isaac Gratianopolitensis Episcopus. Richardus, (g) gloriosus Comes, firmavit. Vindo Comes firmavit. Vigo Comes firmavit. Ratterius Comes firmavit. Teubertus Comes firmavit. Ragerardus Comes firmavit.

XXVII.

*Notitia Concordia, super morte Prioris de Cussy,
Cum Abbate Jurensi.*

Ex Manuscripto Codice Cameræ Computorum Paris, qui liber Principum vocatur, nobis a Domina & Heronfal edito.

EGO *Blanca*, Comitissa Trecentis Palatina, notum facio universis, præsentem literas inspecturis, quod dilecti & fideles mei,

I 2

mei,

(g) *Richardus gloriosus Comes,* non Bofonis Regis, Frater, Comes Heduensis, & Dux Burgundiz. Sed potius Ricardus Rossillonis Comes, Abbatiarum Vezellaci & Pulariz fundator. **QUER-
CET.** in *Hist. Burgund. lib. 2. c. 11.*

mei, Luca relicta Lamberti de Barro, & Petrus filius ejus, in
 præsentia mea constituti, creantaverunt, & fiduciaverunt, &
Plegios dederunt Joannem Brebant, & Petrum de Maffey, quod
 Simoninus de Barro, Filius præfatæ Lucæ, super foris facto
 illo, quod ei imponitur de morte Prioris de Cussy, *stabit*
 arbitrio & Ordinationi Venerabilium Virorum, *H. Trecentis*
 (a) *Episcopi G.* (b) *Abbatis Cluniacensis*, & Fratris Haymardi
 Templarii, videlicet de poenitentia faciendâ, & de satisfactione
 exhibenda Deo & (c) *Ecclesiæ*; & specialiter *Ecclesiæ Jurenſi*, &
 Episcopo Bellicensi, prædictæ *Ecclesiæ Abbati*. (d) Sciendum est
 autem, quod istud factum est de assensu & voluntate præfati Episcopi
 Bellicensis, & B. de Monte sanctæ Germanæ, & B. S. Petri
 de Barro, Priorum, qui cum præfato Episcopo coram me, cum
 hoc fieret, affuerunt. Ego Episcopus Bellicensis, cum hoc fieret,
 affui; & factum istud concessi & laudavi; & Sigillum
 meum apposui in testimonium hujus rei. Actum anno Domini
 MCCXV, mense Novembri.

XXVIII.

*Notitia Comitissa Valentiniensis, pro Abbate
 Liuncelli.*

Ex Cartulario Liuncellano.

NOS FLOTTA (a) *Domina de Roianis*, uxor quondam
 Nobilis Viri, Willemi de Pictavia, & Mater Nobilis Viri
 Ademari

-
- (a) *H. Trecentis Episcopi*] Hervzi.
 (b) *G. Abbas Cluniac.*] Guilelmi.
 (c) *Ecclesia Jurenſi*] Monasterium est sancti Eugendi Jurenſis, apud
 Sequanos antiquissimum & celeberrimum Ordinis S. Benedicti,
 vulgo Saint Claude.
 (d) *Abbati*] Bernardi scilicet Thoria, qui, depositis Episcopatus
 infulis, ex Episcopo Bellicensi electus fuit, sancti Eugendi Jurenſis
 Abbas, retento semper Episcopi Bellicensis nomine, ut in *Hi-*
storia Sebusiana Part. 2. in Ep. Bellic. monuimus.
 (a) *Flosta Domina de Roianis*] hæc fuit uxor Willemi Pictaviensis, &

Ademari de Pictavia, Comitis Valentinenſis. Notum faci-
mus univerſis, præſentibus pariter & futuris, quod, cum di-
ſcordia verteretur inter Religioſum Virum, Dominum An-
dream, Abbatem *Liancellis* Domus, nomine dictæ Domus ex
una parte, & Petrum Sablon ſuper hoc, quod dictus Abbas
dicebat; quod prædicti homines poſſidebant & diu poſſede-
rant, quædam præta ad Tertium, quæ ſunt de dominio dictæ
domus, tandem partibus compromittentibus in nos tanquam
in amicis communem, viſis & auditis, quæ partes propone-
re voluerunt; diſcordiam taliter concordamus: videlicet,
quod homines ſupra dicti & eorum Succeſſores poſſideant
eadem præta, ſub annuo cenſu quinquaginta ſolidorum Vien-
nenſium, in ſignum domini, & de novo inveſtiant dicta
præta; & pro inveſtitura ſolvant dicto Domino Abbati de-
cem libras Viennenses. Actum in Caſtro de Granna, anno
Incarnat. Dominicæ M CC LXIII. *menſe Junii.*

XXIX.

Donatio Monasterio de Six.

Ex veteri Codice M. 8.

Aymo, Dominus de Foucigniaco, univerſis præſentem pa- 1126.
ginam inſpecturis, æternam in Domino ſalutem. No-
verit univerſitas veſtra, quod Dominus Stephanus Miles de
I 3 Rou-

mater Ademari Comitis Valentinenſis, ejus nominis II. quod
hucusque incognitum Historicis noſtis, ita, ut ſi *M. S. Codici,*
de quo ſupra cap. 26. locuti ſumus, fides adhibenda ſit, Wilel-
mum Pictaviensem primis nuptiis Comitiffæ Dienſi nupſiſſe
neceſſe eſt; a qua nullos habuerit liberos. Cæterum Dyna-
ſtiam *de Roiani* apud Delphinates eſſe in Valentinenſi Comi-
tatu, obiter notandum eſt, a qua dependent *Pons Roiani,*
Chabertum & S. Nazarius. Stemma Domus Roianæ, ut ex
ſigillo huic cartæ appenſo patet; Liliatum ſcutum eſt cum ſcu-
tata coronide.

Rouys, renuncians seculum, & regularium Canonicorum regularem habitum in manu Domini Jacobi, Ecclesie de Six Abbatis, suscipiens, dedit Deo, & beatæ Mariæ & Servitoribus Ecclesie de Six, pro salute animæ suæ, & Antecessorum suorum, quidquid decimarum habebat in Parochia de *Mycury & Geneveydon, de Granneche*, & tenementum ejus, cum vinea, quæ prædictus *Geneveydus* faciebat in perpetuum. Nos vero, qui jam dictam domum, & ejus possessiones, tanquam Patronus & Dominus, ab omnibus defendere tenemur; hanc elemosynam volumus, & promittimus conservare; & ut ista donatio firmiter habeatur, & magis integra ad preces utriusque, scilicet memorati Abbatis de Six, & prædicta Stephani, præsentem cartulam sigilli nostri duximus munimine corroborandam. Hujus rei testes sunt, *Jordanus*, Capellanus de Castellione. *Rodolphus* de Taloire. *Wilelmus* de Boege. *Nantelmus de Graillie* (a) Milites, & multi alii. Anno Domini MCXXVI.

XXX.

(a) *Nantelmus de Graillie*] e Gralliorum familia Nobili ortus, quæ apud Geseos nostros (Baillage de Gex) in pago Gebennensi sedem habet, ubi adhuc Castrum de *Grailly* (sive patrio idiomate, *Gréilly*) visitur. • Hinc produunt Domini de *Ville la Grand & de Veygite*, qui inter Nobiles Sabaudos non ultimum locum tenent; & olim produit Dominus de *Grailly*, Miles, Aquitanie Senescallus, circa annum 1300. qui rebus pro Eduardo Rege Angliæ strenue & fortiter gestis, Vicecomitatum Benaugii & Castellionis habuit, filiumque reliquit ejusdem nominis, qui *Blanca Fuxia*, Comitissæ Fuxi filia, nupsit, e qua *Petrus* Dominum de *Grailly*, Vicecomitem Benaugii, & Capitalem Buchi, *Rassemburgia* Petragoricensis maritum, suscepit; horum unicus filius *Arcebalduus*, Dominus de *Grailly*, Benaugii & Castellionis Vicecomes, & Captalis Buchi, *Isabellam Fuxiam*, Comitatus Fuxii hæredem, uxorem habuit, anno 1381. Is est, qui a *Bonnia Borbonia*, Comitissa Sabaudie, Castrorum *Greilliaci*,
Villæ

XXX.

*Donatio Odonis Ducis Burgundie, Monasterio**Sancti Andochii.*

Ex ejusdem Monasterii originali littera.

EGO ODO, Dux Burgundie, notum facio presentibus & 1195.
futuris, quod Regnaldus, Viarius meus Eduensis, (a) ad vo-
lunta-

Villæ & Rotuli investituram, Petro de Montagne Domicello, ejus nuntio, mediante, 19. Septembris anno 1392 accepit; quorum posteritas assumpto *Fuxi* cognomine, Comites Fuxenses, Lautrecios, Candallæos, Gursomios, Flexienses & Meillenses, Benearni Principes, & Navarræ Reges, aliquot stupendo eventu gloriose protulit; hujus rei veritas, quæ nulli historiorum nostrorum innotuit; ex eò patet, quod anno 1447. die 14. Augusti, *Guilelmus de Alingio*, Coudrea Dynasta, tanquam Franciscæ a Verreto Maritus, illustri Joanni a Fuxo Castellionis Vicecomiti, Grailliaci; Villæ magnæ & Rotuli Domino, feudum præstitit pro quibusdam rebus, a Castro Rotuli moventibus. Qui quidem Joannes Fuxus Margareta Suffolcensis, Candalæ in Anglia Comitissæ, matrimonio se junxit, sed cum in pugna, Anglorum partes secutus, a Regiis copiis jure belli captus fuisset & detentus; *Gasto Fuxus*, ejus Pater, Longavillæ Comes, Meillæ in Aragonia, Grailliaci, Villæ magnæ & Rotuli Dominus, ut filium a carcere liberaret, Margareta Candalæ Comitissæ, ejus uxori subveniret, & se erga creditores Aragonios magno ære exoneraret, mandatum dedit *Petro de Grailly*, Domicello & *Arnaudo Bonin*, Amanuensi suo, die 3. Maji 1455. ut castra *Grailliaci*, Villæ magnæ & Rotuli venderent, qui hujus mandati virtute Grailliaci Castrum, cum omni jurisdictione, de Ludovici Sabaudie Ducis consensu, Ludovico Bonnavardi Consiliario, Cambellano, & Ducalis hospitis Magistro, in Genuensi Civitate 27. Augusti ejusdem anni vendiderunt.

(a) *Viarius meus Eduensis*] idem est apud Eduenses, quod *Divione Vicecomes Major*, vulgo *Maire*. Viarii dignitas olim *Æduæ* suore-

luntatem & instantiam meam, spontanea etiam voluntate, guerpivit & donavit Deo & Ecclesie Sancti Andochii Eduensis, (b) *Galcerum Goisso*, & hæredes ejus, in perpetuum pacifice possidendos. Præterea notum fieri volo, quod quidquid habebam in *Alberto de la Coruée*, & in hæredibus ejus, pro redemptione animæ meæ, & Prædecessorum meorum, præfatæ ecclesie dono & concedo: Decernens igitur, & volens, utramque donationem firmam & stabilem in posterum permanere, sigilli mei impressionem feci præsentis cartulæ in testimonium apponi: Huic facto interfuit Venerabilis *Galcerus*, Eduensis Episcopus, qui ad instantiam meam & ad preces *Adelinæ*, & sanctimonialium Sancti Andochii, præsentem cartulam sigilli sui munimine roboravit. Hujus rei testes sunt Dominus *Guido*, Prior Sancti Symphoriani. *Hugo* Eduensis, Præpositus. *Seguinus*, Dominus Castri canini. *Huo*, Miles de Edua. *Regnaldus*, Viarius Eduensis. *Regnaldus de Belna*, cognatus ejus. Acta hæc sunt *Eduæ* apud vicum Sancti Joannis, in domo *Regnaldi* Vicarii. Anno verbi *Incarnati* M. C. LXXXV.

XXXI.

supremi Magistratus nomen erat, qui jus vitæ & necis in Cives habebat, *Vergobretum* vocabant; nunc depravato nomine *Vieng* dicitur, ut nobis plena manu effundet Venerabilis & Clarissimus Dominus THOMAS, *Censor & Canonicus Eduensis*, in sua *Eduensi* Historia.

- (b) *Sancti Andochii Eduensis*] Monasterium Virginum est in civitate Eduensi, Ordinis Sancti Benedicti, soli sedi Romanæ subditum; quod olim Sanctæ Mariæ appellabatur, postea Sancto Andochio dicatum, a *Brunechilde*, Francorum Regina, fundatum, ut ex epistol. S. Gregorii magni liquet.

XXXI.

Flammarini Amalrici, Narbone Ducis,

Ebredunensi Archiepiscopo.

Ex Cartulario Ecclēzie Ebredunensi.

UNIVERSIS, ad quos præsens scriptum pervenerit, AMALRICUS, (a) Dei providentia Dux Narbone, Comes Tholose, Vicerex Biterrensis, & Dominus Montisfortis, salutem in auctore salutis. Universitati vestre presentibus innotescat, quod Ego feci fidelitatem venerabili Patri & Domino nostro, Bernardo, Ebredunensi Archiepiscopo, de omnibus illis, que habeo in Ebredunensi Civitate, & in *Caturicis*, (b) & *Montegardino*, & in aliis locis in Ebredunensi Archiepiscopatu, ratione *Vercherie*, (c) uxoris meæ, filie Comitum Daphini, (d) scilicet Andrea. In cujus rei testimonium præsentem litteram curavi sigilli mei munimine roborari. Actum apud *Montem*, anno ab Incarnatione Domini M^oCC^oXXII. in festo Sancti Lucie. XXXII.

1290:

- (a) *Amalricus*] Simonis illius Comitum Montisfortis, & Leycestrin famulissimi contra Albigenas, Ducis filius, postea Gallie Comes, & Regis.
- (b) *Caturicis*] vulgo Chorges, in Diocesi Ebredunensi.
- (c) *Vercheria*] id est, dotis; olim enim Allobroges, fundos & terras, in dotem mulieribus datas, Vercherias patri sermone vocabant, unde dotem Vercheriam appellarunt.
- (d) *Filia Comitum Daphini Andrea*] Beatrix Delphina ea fuit, cujus mater Beatrix, Rainerii a Sabrano, Domini de Castellar, & Garfendæ, Comitissæ Forcalcheriensis, filia. QUERCETANUS in *Hist. Delph. cap. 6.* & fratres SAMMARTHANI, *Hist. Gen. Franc.* de matrimonio Amalrici cum Beatrice Delphina, contra huiusce tabulæ fidem dubitarunt, quamquam ex ea plures haberit liberos.

K. 1290. q.

XXXII.

*Donatio Edelgardis, Comitissa Gebennensis, Ecclesia
Saviniasi, stylo semi-Barbaro.*

Ex Archivo Camerae Computorum Cambesienfis.

1007. **S**acrosancta Ecclesia, ac Domus Dei, quæ in honore beati Petri, Apostoli Christi, sita videtur apud Villam *Savinias*, (a) quæ est in pago Equestri. Ego quidem ELDEGARDIS, cogitans Deum & salutem Domini RODULPHI Regis nostri, ac remedium animæ jugalis mei, quondam bonæ recordationis, *Ayberti* (b) Comitæ, seu pro absolutio-
ne factorum meorum, & refrigerio Parentum nostrorum, sumpsit mihi voluntas, ut aliquid de rebus meis propriis vel mancipiis, quæ ipse bonæ memoriæ mihi delegavit, & memoriale suum, quem ipse in voluntatem habebat, post se constituere & perficere iussit, ut ad ipsum locum sanctum, vel suis Rectoribus concedere, ac reddere deberem, quod ita feci & dono; itaque ad ipsum altare & sepulcrum ipsius, qui mihi easdem res delegavit, ubi & ego tumulari opto. Mansum illum indominicatum in prædicta villa *Savinias*, cum omni eo ibi aspiciente, præter hoc, quod in *Cauliaco* & in *Peliciaco* habere videor. Similiter dono ibi alias res in ipso
pago,

(a) *Savinias*] hodie dicitur *Versoy*, in Gessii Ballivatu, ad Lacus Lemani ripam.

(b) *Ayberti Comitæ*] scilicet Gebennensis, a quo antiqua Comitum Genevensium tabula Genealogica, quæ in Genevensis Civitatis Gazophylacio etiamnum videtur, incipit. Ex tam illustri familia, in cujus commendationem & laudem plura deinceps datur sumus, solus superstes est *Illustrissimus & Excellentissimus Dominus*, ALBERTUS EUGENIUS A GENEVA, *Lullini & Pancalerii Marchio, Ordinis Annuntiate Virginis Miles, Sabaudia Equitatus Prefectus*, rerum militarium gloria, & pluribus Legationibus clarus.

pago, & in villa *Calerge*, tam Mansum indominicatum, cum Ecclesia in honore beatissimæ Virginis Mariz, omnibusque appenditiis ibi aspicientibus, excepto illo, quod in villa *Cætz* habetur. Inde in *Lagratis* villa similiter dono omnes res, quas ibi possidere videor, tam Mansum indominicatum, quod & illud sub jam dicto pago. Dono etiam ibi alias res sub ipso pago, & in villa *Felgerias*, quidquid ibi aspicit, vel ad me pertinet; præter hoc quod in *Gonziaco* habere videor; hoc est, tam terris quam agris, casalibus cum ædificiis, tam indominicatis, quam & incolitis, cum servis & uxoribus eorum, qui ipsas *Colonicas* profervire videntur, vineis, pratis & sylvis, rivis, fontibus, alpibus, arboribus pomiferis, & impomiferis, cultis & incultis, omnibus ad ipsas res pertinentibus, omnia & in omnibus, ad ipsum locum sanctum, vel suis Rectoribus dono, lego & transfundo, & reservo mihi servum, id est, nomine *Wolbertum*, cum uxore sua; usum vero & fructum de ipsis rebus, vel servitium de ipsis mancipiis diebus vitæ meæ mihi reservo. Spondeo tamen annis singulis ad festivitatem Sancti Petri in censum Solidos V. ad Canonicos Sancti Petri *Geneve* Civitatis, ob memoriam & refrigerium annum ipsius defuncti. Similiter post me faciant annis singulis, qui ipsum locum regendi priores fuerunt, ad terminum æstivum: subjectionem vero ac patrocinium, vel piam defensionem ad jam dictam Ecclesiam *Genevensem*, volo & decerno, ac constituo, ubi *Dominus RICULPHUS* (c) Pontifex & Rector adesse videtur omni tempore, absque ullius contradictione; & si ullo tempore vetum & constitutionem istam infringere tentaverit, aut in beneficium, vel *prebendam* cuicumque aliquis voluerit transferre: Quia Eleemosynam

K 2

synam

(c) *Riculphus Pontifex*] cujus meminit vetustissimus *Genevensium* Episcoporum catalogus, in quo quadragesimus primus in ordine ponitur.

synam pervertere visus fuerit, habeant Pontificum auctori-
tate propinquiores parentes nostri in usus proprios ipsas res,
vel mancipia revocandi. Sane si quis verò, quod fieri non
credo, Ego, aut ullus meus de meis heredibus, vel qualibet
persona, contra hanc cessionem meam, ad ipsum locum fan-
ctum factam, venturari, aut eam infringere tentaverit, non
valeat evindicare quod repetit, & sit Rectoribus ejusdem loci
culpabilis, & impleturus duplum tantum, quod ipsas res tre-
horatas, vel eadem mancipia multiplicata fuerint, & ita cesso
mea firma permaneat, stipulatione subnixâ S. ELDEGARDIS
Comitissæ, quæ hanc cessionem post votum & fideicommis-
sum jugalis sui feci, & firmari rogavi.

Ego in Dei nomine, *Majolus Levita*, ad vicem *Ulrici*
Archi-Cancellarii, & præsentis atque dictantis, hanc cessionem
scripsi, & datum die *Veneris X. Kal. Martii, Anno XXIV.* (d)
regnante Domino nostro **KODULPHO** Rege.

XXXIII.

*Feudi Præstatio Amedei Domini de Gex, Monaste-
rio S. Eugendi Jurenfis.*

Ex ejusdem Ecclesiæ monumentis.

1225. **E**GO AMEDEUS DE JAS, (a) notum facio universis, ad
quos presentes litteræ pervenerint, quod ego de con-
sensu & voluntate Matris meæ, & hominum meorum, dona-
vi & concessi Deo & Ecclesiæ Sancti Eugendi, in alodio feudum
de *Divona*, (b) sicut Dominus de *Divona* a me tenet, & vil-
lam

(d) *Anno XXIV. regnante*] cum RODULPHI I. Burgundiæ trans-
juranz Regis, regnum ab anno 888. inceperit, ut omnes Histo-
rici conveniunt, annus regni ejus 24. Christi nati est 1007.

(a) *Amedeus Dominus de Jas*] Amedei de Geneva, Domini de Gex,
filius, *Aymonis I.* Comitis Gabeanenlis nepos.

(b) *Divona*] Castrum est in Gexii Ballivatu, vulgo *Divonne*.

lam de *Soverniaco*, & villarium de *Clusa*, quod ipsius erat, mihi in *feodum* concessit, & centum viginti quinque libras Gebenhenses donavit; pro quibus omnibus ego idem Ecclesie hominum feci, salva fidelitate Comitis Gebennensis; ad hoc faciendum haeredes meos in perpetuum obligavi; ita quod ille de haeredibus meis, qui Castrum de *Jas* possidebit, quale *Kontagium* ego feci Ecclesie, tale eidem ipse faciet, & supra dictum feodum tenebit; & Ego, tactis sacrosanctis reliquiis, juravi, fidelitatem eidem Ecclesie me perpetuo servatprum; nec unquam aliquo tempore vel pacto me contraventurum. Actum anno gratiae M CC XXV. mense Junio.

XXXIV.

*Privilegium Carthusiae Sellionis, a Dominis
CUSELLI concessum.*

Ex ejusdem Ecclesiae Autographo.

NOTUM sit omnibus, praesentes litteras inspecturis, quod ego *P. Dominus Cuiselli*, (a) & *Hugo* dilectus filius meus, dedimus & concessimus in puram & perpetuam elemosynam, toti Ordini Carthusiensi, & specialiter Domui *Sellionis*, (b) pedagium, & omnes consuetudines & exactiones per totam terram nostram, & praecipimus fidelibus nostris, quod, quando per eos transierint, eos tueantur & defendant. Datum anno Domini M CC XXX.

K 3

XXXV.

(a) *P. Dominus Cuiselli*] id est Pontius, Oppidi Cuiselli in patria Reverli-montis Dominus, dicitur *Cuseau*, qui Laurentiz Milonis Barri ad Sequanam Comitis Nepti nupsit, ex qua Hugonem, de quo hic sermo, *Cuiselli* Dynastam, & tres filias suscepisse legitur, quarum prior *Amedei* Domino de Gex, 2. *Hugoni* Albaz Spinaz Domino, & 3. *Fromondo*, Domino de Tramelay collocatae sunt.

(b) *Sellionis*] Carthusia est prope forum Sebastianorum, vulgo Seillon.

XXXV.

*Donatio Monasterio Cassania, a Guidone,
S. Triverii Domino.*

Ex Cartulario ejusdem Monasterii.

1177. **N**overint presentes & posteri, quod GUIDO de S. Triverio (a) dedit Deo & Fratribus de Cassania (b) jure perpetuo, quidquid juris habebat in territorio de *Fayssens*, & quidquid juris habebat in tribus partibus terre, quæ erant fraterum de Villa, quæ dicitur *Frens*; (c) calumniam vero, quam movebat pro terra de *Buzo*, prorsus reliquit; hæc omnia filii ejusdem Guidonis, Hugo videlicet, Guido & Guigo laudaverunt. Fidejussores pacis sunt, Stephanus Dominus de Villars, Constantius de S. Triverio, Petrus de Vassalico, Bertho & Wicardus filii ejus, testes Ulfredus (d) Abbas, qui hoc donum recepit, & Wicardus Sub-Prior. Actum anno M. C. LXXVII.

XXXVI.

*Littera Ludovici Regis, qua Prioratum Amberte
sub potestate sua ponit.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis, a R. P. Petro Francisco Chifflet, & Societate Jesu, nobis edito.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, Amen.

1169. **E**GO LUDOVICUS, Rex Francorum, omnibus in perpetuum: Regiæ Magnificentiæ opus esse dignoscitur; non solum

(a) *Guida de S. Triverio*] e Santriveriorum familia, apud Dombenses Nobilis & antiqua: olim *Chabeu* vocabantur.

(b) *Cassania*] Abbatia est Ordinis Cisterciensis in Sebusia nostra, Chaffagne.

(c) *Frens*] Vicus est in Dombensi Principatu.

(d) *Ulfredus*] primus Cassaniæ Abbas.

solum Ecclesias Regni beneficiis ampliare, verum & brachio defensionis amplecti; & ne a dignitate Coronæ in manus alienas processu temporis deveniant, præcavere: Notum itaque facimus universis, tam futuris, quam præsentibus, quod rogatu amici & fidelis nostri, venerabilis Viri, STEPHANI, Cluniacensis Abbatis, & totius Ecclesie, quæ magnum ejus Regni membrum existit, & cujus Religio diebus nostris in signe sanctitatis præbet exemplum; crebra etiam petitione dilecti & familiaris nostri, Artaldi, Prioris de Amberta, (a) eandem Ecclesiam, videlicet Ambertan, cum omnibus appenditiis suis, in manu & protectione nostra suscipimus, decernentes, ut Ecclesia & possessiones sue universæ in perpetuum sub Regio permaneant dominio & protectione, auctoritate etiam Regia prohibentes, ne alicui hominum nostrorum, aut alii unquam homini, liceat eam aliquo modo ad aliam transferre potestatem. Quod ut ratum impostertum, & immobili firmitate subnixum permaneat, scripto notari, & sigilli nostri auctoritate confirmari præcepimus. Actum publice apud Fontemblianch, anno Verbi Incarnati M C LXIX. Regni vero nostri XXXIII. PHILIPPI, filii nostri, nativitate 5. Subtus etiam inscripto nominis nostri caractere, astantibus in Palatio nostro, quorum appolita sunt nomina: S. Guidonis Buticularii, S. Mathæi Camerarii, S. Radulphi Constabularii. Data per manum Hugonis Cancellarii, & Episcopi Suesfionis.

XXXVII

(a) *Amberta*] Prioratus erat in Focensis celebratissimus, Ordinis Cluniacensis.

XXXVII.

*Donatio Ecclesie Inimontis, ab Alberto**Dominus de Turre.*

Ex eodem Cartulario Monasterii Cluniacensis.

In Nomine Sanctæ & individue Trinitatis.

1202.

EGO ALBERTUS, (a) Dominus de Turre, notum facio universis, presentes litteras inspecturis, me anno ab incarnatione Domini M. CC. II. in manu Domini Abbatis Cluniacensis, quondam Abbatis Radingensis, dedisse Domui *Inimontis*, (b) pro omnibus injuriis Ecclesie illi, & aliis membris Ecclesie Cluniacensis illatis, possessionem illam apud *Neyriacam*, (c) quam tuleram in partem meam a *Bernardo de la Cra*, integre & sine aliqua retentatione in perpetuum possidendam libere & quiete, excepto Dominio pastuorum, & similiter dedi eidem Domui apud *Sarrarias*, (d) locum sultorum, & aquam sultionibus necessariam; similiter & campum sub illa via, que ducit ab Ecclesia ad rivum, quantum juris illic habebam, & pro damnis a me illatis hominibus *Inimontis*, dedi eisdem hominibus & Ecclesie, ut in villa mea de *Lays*, (e) ab omni *leuda*, quantum ad me, in perpetuum sine immunes, hac conditione, ut ipsi remitterent mihi omnia

(a) *Albertus Dominus de Turre*] id est, de Turre-Pini, in Delphinatu, non de Turre in Arvernia, sicut male opinatus est Clarissimus Vir CHRISTOPHORUS IUSTELLUS, in *Hist. Arvern.* lib. 5. c. 9.

(b) *Inimontis*] Prioratus est in Bugese, Ordinis Cluniacensis, vulgo Ynimont.

(c) *Neyriacam*] Vicus est non ignobilis ad Rhodanum, non longe a Grolez Castro, Neyrieu.

(d) *Sarrarias*] vulgo Serrieres, juxta Rhodanum, in Bugensi Provincia.

(e) *Lays*] Castrum est prope *Neyriacam*.

injuriam & rancorem: Recognovi etiam in prænominati
Abbati, & Stephani Prioris Portarum, & aliorum plurimorum
 præsentia, me in domo, villa & rebus *Ynimontis*, nullam gar-
 dam, dominium, aut consuetudinem debere habere; hoc
 tamen retento, quod recognitio ista non possit mihi nocere
 in posterum, si possem probare legitimis scriptis, me aliquid
 ibi debere habere *dominis vel usagi*: Hoc autem totum in
 perpetuum bona fide servaturum per me & per meos, &
 quod nullam Ecclesie *Ynimontis* facerem injuriam, tacite
 sacrosanctis Evangeliiis promisi & juravi, tali conditione, quod
 ego non tenerer super hac donatione vel juramento, si do-
 mus *Ynimontis* aliquod dominium vel Gardam tribueret ali-
 cui personæ *super se Nobili vel potenti*, ne forte super hoc mihi
 posset damnum aliquod evenire. Super hac autem pactio-
 ne fideliter conservantia, constitui Dominos Lugdunensem &
 Viennensem Archiepiscopos, & super eorum Capitula fide-
 jussores, super iustitia contra me facienda, si a præscriptis
 pactioibus resilirem: hæc autem omnia supra scripta jura-
 vis *Albertus* filius meus, se bona fide in perpetuum servatu-
 rum, super hac autem donatione, recognitione & juramento
 meo *Testes* sunt *Nantelinus* Prior, *Bozo de Briford*, *Guigo de*
Marestel & *Jofferanus de Longes*, & alii, qui, super horum
 omnium confessione & juramento facto a filio meo, simili-
 ter testes sunt.

XXXVIII.

Donatio Monasterio Nantuaci, a Simone de Join-
villa, & Lyoneta de Gex.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

NOs *Simon de Joinville*, (a) Miles, Dominus *de Jays*, & 1276.
 Nos

(a) *Simon de Joinville* alterius *Simonis* Domini de Joinville, Cam-
 pænie Seneshalli, & *Donatus* Burgundæ, Dominus de Mar-
 nay,

Nos *Leoneta*, (b) uxor ejus, *Domina de Jays*, notum facimus universis, presentibus & futuris, quod Nobilis V. r. *Amedeus*, quondam Dominus *de Jays*, Pater dictæ *Leonete*, bonæ memoriæ, dedit & assignari jussit Prioratui *de Nantua*, (c) in eleemosynam perpetuam quinque florenos, annuatim persolvendos, pro remedio animæ suæ & Antecessorum suorum; & dicti floreni nunquam fuerunt soluti dicto Prioratui, nec etiam assignati. Nos volentes ipsius ultimam voluntatem, prout melius possumus & debemus, adimplere, illos quinque florenos assignamus in pedagio *de Jays*, & præcipimus, ut quisquis pedagium emerit, sive tenuerit, illos quinque florenos solvat dicto Prioratui, vel ejus mandato, in festo **Benedicti**

nay, filius *Joannis*, Domini de Joinville, Seneschalli Campaniæ, & *Goffredi* de Joinville, Domini de Vaucouleurs frater, uti e Feudi pto Castro de *Marnay* a nostro *Simone* de Joinville, Domino de Gex, *Joanni* Comiti Burgundiæ, Salmensi Domino, & Avunculo suo, præstatione sancta mense Novembri 1255, constat patrem, matrem & fratres nominat. Quod diligenter CLAUD. MENARD, in sua *Joynvillanorum Prosopos*, in Not. ad vitam S. Ludovici.

- (b) *Leoneta*] unica filia & hæres *Amedei* Domini de Gex, & *Beatrix* *Baugiacæ*, ejus primæ uxoris.
- (c) *Nantua*] inigne Monasterium est Ordinis Cluniacensis in Burgesia, cujus foundationem Sancto *Amando* Trajectensi Episcopo, & consecrationem Sancto *Gregorio* in *Hist. Sebusiana* perperam me tribuisse doctissimus & R. P. GODEFRIDUS HENSCHENIUS, *Societatis Jesu Theologus*, in sua *de Trajectensi Episcopatu Disserta*, æquo pariter animo scripsit, contra Martyrologii & variorum ejusdem Monasterii titulorum Historicorumque fidem. Quoniam Epistola *Gregorii Magni*, ætati *Childerici* Regis; qui foundationem confirmavit, non convenit, quam ideo suspectam disertis verbis agnovimus, & tanquam interpolatam ad calcem operis inter elucidationes adjecimus, ut benignus lector videre poterit.

dicti Michaëlis Archangeli annuatim; promittentes bona fide, quod contra prædictam eleemosynam & assignationem non veniebat in futurum. Et Nos *Joannes*, Prior de Nantuaco, si aliquid retentum fuerit de dicta Eleemosyna contra voluntatem testatoris, vel minus plene solutum, vel etiam, si prædictus *Amedeus*, quondam Dominus *de Jays*, in vita sua aliquid de rebus nostris, per se, vel per alium, minus juste cepit, vel habuerit, illud remittimus & quittamus, in cujus rei testimonium nos prædictus *Simon*, Dominus *de Jays*, & Nos *Leoneta*, uxor ejus, & Nos, Prior de Nantuaco, præsentibus litteris sigilla duximus imponenda. *Actum in octava Nativitatis B. MARIE Virginis, anno Domini MCCLXXVI.*

XXXIX.

Donatio Artaldi Comitis, Monasterio Saviniacensi.

Ex Cartulario ejusdem Ecclesie.

In Dei Nomine.

EGO *Artaldus* (a) Comes, *Geraldi*, (b) quondam nobilis ab Anno 984.
 Viri, & *Gimbergie* filius, ad Ann. 995. reminiscens malorum omnium,
 quæ tam pro acquisitione, quam etiam pro defensione honoris mei, contra Dei præcepta egi; paveſco Dei judicia, pro his metuens æterna perpeti supplicia; verum quia longanimis est super me Domini patientia, non differo diutius poenitentia subire remedia. Nuper itaque Sacerdotum ac Ministrorum Dei adii Consilium; quærens ab eis salubre consilium,

L 2

filium,

(a) *Artaldus Comes*] Lugdunensis scilicet & Forensis, Historicis Lugdunensibus & *Quercetano* notus. Horum Comitum pleniorē expectamus Historiam ab eruditissimo Domino de la MURE, *Ecclesie Mantukrisonis Collegiæ Canonico & Sacrifera dignissimo.*

(b) *Geraldi*] cujus pater fuerat alter *Artaldus Comes.*

filium, qui dijudicantes me secundum Sanctorum Canonum statuta, hæc inter cætera mihi indixerunt monita, quo possint levius mea solvi peccata. His salutaribus præceptis magnitus, considerans, quæ & quanta erga Sancti Martini Monasterium, quod vocatur *Saviniacum*, (c) commiserim malè in depradando villas ejus, ac devastando agros, privatum ipsi *Beato Martino* aliquid ex rebus meis possessionis tribuo. Igitur Ego *Artaldus* dono de hæreditate mea Ecclesie Sancti Martini, quam regie Dominus *Abbas HUGO*, (d) una cum grege sibi commisso. Est autem ipsa hæreditas sita in pago Lugdunensi, in agro Cogniacensi, super fluvium *Ararim*, in villa *Toriniaco*, hoc est, vinea indomiticata, cum curtibus viridariis, campis, pratis, sylvis, aquis, aquarumque decursibus, servis etiam & ancillis, quantumcunque in ipsa villa visus sum habere, & in villa *Cafocco* mansum unum, cum omnibus appenditiis suis, id est, curtibus, campis, pratis, sylvis, & quidquid ibi visus sum habere hæreditatis, & quidquid in *Miseriaco* & in *Mota* videor habere, id est, portum cum piscationibus, terras cultas & incultas, servos & ancillas utriusque sexus, quidquid ego in prædictis villis, & a rivulo *Morgone* usque in *Konnencum* visus sum habere totum ac integrum, usque in exquisitum, dono Sancto Martino, & Monasterio Saviniacensi ad stipendium fratrum, Deo ibi inservientium, pro emendatione mali facti, pro absolutione omnium peccatorum meorum, & omnium parentum meorum; tali vero ratione hanc elemosynam in donationem fieri jussi, ut

a die

(c) *Saviniacum*] jam supra diximus esse Monasterium Ordinis Sancti Benedicti, Divo Martino dicatum, in pago Lugdunensi, non longe ab oppido la Btesle.

(d) *Abbas Hugo*] qui electus fuit anno 984. Indict. 2. consentiente Conrado Rege, & Burchardo Archiepiscopo Lugdunensi, vid. *Carul. Saviniac.*

a die prescatis supradictæ res in dominio & potestate Sancti Martini permanant. Nullique hominum liceat ab hodiernæ die, & deinceps, quidquam de ipsis rebus ab ipsa Ecclesia auferre & diminuerè, nec mihi, nec alicui Parentum meorum, vel propinquorum, nec Episcopo, nec Abbati, nulli inquam potestati. S. *Antaldi* Comitis, & uxoris ejus *Theodebergie*, (a) qui ita fieri & firmare rogaverunt. S. *Fredelanni*, *Vithardi*, *Altoni*, & *Bernardi*, & alterius *Beraldi*, *Esteni*, *Leudgerii*. Data per manum *Gerberini*, mensis Martio, regnante **CONRADO** (f) Rege.

XL.

Donatio Ecclesie Peloniaci, a Roberto Genevensi Comes, stylo prorsus barbaro.

Ex Archivo Abbatie Abundantie.

Sacrosanctæ Ecclesiæ perpetuæ Virginis Mariæ, & Sancti **Vernini**, & Sancti **Andree** Apostoli, & illis reliquiis, quæ in ista Ecclesia consistunt, quæ est constructa in pago Genevensi, & in villa de *Peloniaco*, (a) donat **ROBERTUS** Comes (b) de aloto suo, hoc est, Terram dominatam in pago Genevensi, & in villa de *Peloniaco* mansos XII. & *Lunaticum* unum, & illos *Casalis* quos in *Peloniaco* habebant, & in *Broliaco* mansos II. & in *Rumblatis* mansum I. & *Lunaticum*

1019. vel
1020.

L 3

unum

(c) *Theodebergia*] alibi *Tetbergia* vocatur.

(f) *Regnante Conrado Rege*] annus hic d. est; sed cum *Hugo Saviniacensis* Abbas vixerit ab anno 984 usque ad annum 1005. & *Conradus* mortuus sit anno 995. uti jam superius judicavimus, necesse est, illud evenisse ab anno 984. usque ad annum 995.

(a) *Peloniaco*] vulgo *Pellionex*, in Diocesi Gebennensi.

(b) *Robertus Comes*] videlicet Gebennensis; hic notæ tres Comitum Gebennensium generationes, *Conradum* nempe, istius *Roberti* patrem; & alterum *Conradum*, *Roberti* filium.

unum, & inter pratos, & campos, & Nonas mansos II. in Peloniaco, in Loyas mansos X. inter Felignatus & Alpiniaco mansos III. in Marfolatis Lunaticum unum, ad tertium mansum I. in Severnatis mansum I. a Avaliaco decimam de uno lunatico, a Presennio decimam de *aloto*, que Roberto fuit, ad Maciliaco Casalem unum cum vinea insimul tenere inter Bresenatis & Acisia & Estabulo mansos septem a Scursio mansum I. a Peloniaco mansum I. a Flenno mansum I. istam terram tenent Canonici sex in beneficium, qui in ipsum locum servitium faciunt, & donat Robertus de intus Clusas Ecclesiam de Paciaco, & vineam indominicatum unam medietatem, & Contamineam indominicatum unam medietatem, & Bosco indominicato unam medietatem, quod in defectum est, & de alia terra, quam *Robertus* pro *Aloto* tenet mansos XX. in ipsa Valle, in ipsa Ecclesia, que Magistratum tenet de sex Canonicis, unam medietatem habet Ecclesia de Paciaco in ante; ipsam terram donat Robertus in Communia de intus Clusas, excepto unam medietatem de Ecclesia de Paciaco, quam Magister tenet per decessum *Hugonis* Nepotis, & donat Robertus Comes istam terram, sicut in ista Carta commemorat pro Dei amore & bona voluntate, pro anima Episcopi *Geroldi*, (c) qui locum construxit, & pro anima patris sui *Conradi*, & pro anima ipsa *Roberti*, qui istam Elemosynam fecit, & pro anima filii sui *Conradi*, & pro anima *Hugonis* Clerici, parentis *Roberti*; & donat Robertus ad Usturia in Peloniaco mansum I. in Marfolatis mansum I. ad tectum reparandum; & donat Robertus istam terram de intus Clusas, que ista Carta commemorat in communia, in tali communia,

(c) *Geroldi*] is erat Gebennensis Episcopus, cujus antiquum Ecclesie Genevensis Tabularium, in quo Episcoporum Genevensium Catalogus reperitur, meminit his verbis: *Girardus vel Giroldus, qui Ecclesiam de Pellionex fundavit*, quod huic Cartæ optime congruit.

nis, ut incipit forte ab initio Quadragesimæ, usque ad primum Lunæ post octavam Pasche, & per tres Festivitates Sanctæ Mariæ, & festum Sancti Andree, & festum Sancti Veranni, & festum Sancti Petri, & festum omnium Sanctorum, & die S. Pentecostæ, & donat Robertus, sicut ista carta commemorat, Sanctis qui in ista carta denominati sunt, pro Dei amore & bona voluntate, & pro anima Episcopi Geroldi, qui illum locum construxit, & pro anima Hugonis Nepotis, Senioris Roberti, & pro anima Conradi Patris Roberti, & pro anima ipsius Roberti, & pro anima filii sui Conradi, & pro anima Ugonis Clerici, Parentis Roberti, & donat Robertus istam Eleemosynam ad illos Sanctos, qui in ista carta denominati sunt; & pro ipsis animabus, quas Dominus perduxit in vitam æternam, Amen.

S. Roberti, qui hanc donationem fieri & firmari rogavit. S. Conradi, filii Roberti, qui concessit & laudavit istam eleemosynam. S. Everardi testis. S. Walteri testis. Si ullus homo istam eleemosynam voluerit tollere, quam Robertus fecit ad illos Sanctos, qui in ista carta denominati sunt, sit excommunicatus, & maledictus, & damnatus, & anathematizatus, & vituperatus a Patre, & Filio, & Spiritu Sancto, & Sancta Maria, Matre Domini nostri Jesu Christi, & a Sancto Michael, cum novem ordinibus Angelorum, & a quatuor Evangelistis, Marco, Mathia, Luca & Joanne, & a Sancto Petro, Principe Apostolorum, qui habet potestatem ligandi & solvendi, & a Sancto Andrea, & a Sancto Veranno, & a Sancto Justo, & ab aliis Sanctis, quibus ista eleemosyna data est, & a centum quadraginta quatuor millia innocentium, qui pro Christo passi sunt, & ab omnibus Sanctis Dei, & ab universa potestate, quæ in cælo & in terra scripta est, sit ligatus & excommunicatus, & damnatus anima & corpore, sicut Datan & Abiron, & Judas & Pilatus, qui Dominum tradiderunt, usque ad tenebras exteriores. Fiat.

Ego

Ego HUGO Episcopus de Geneva (d) Civitate, per diem Dominicam Missam cantabam super altare Sancti Petri, Principis Apostolorum, qui istam excommunicationem & maledictionem feci, contra eum, qui istam elemosynam voluerit destruere, quam Robertus Comes fecit; sicut ista carta commemorat.

Ego BENEDICTUS, (e) Sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ Præsul, confirmans decrevi, ut nullus homo supra dictam hereditatem Sanctæ Mariæ Dei Marris, & Sancti Veranni, & Sancti Andree, ab eorum jure subtrahat; quod si fecerit, Apostolico anathemati sit submissus.

XLI.

Carta quadam de Lege Salica.

Ex Cartulario Ecclesiæ S. Vincentii Matisconensis.

Domino fratri *Adalgiso*. Ego *Alasia* & filii mei *Beraldus* Presbyter, & *Wlfardus* venditores, vendimus res nostras, quæ sitæ sunt in pago Matisconensi; in *Agru Fuscianense*, in *Villa Varenas*, (a) hoc est, curtile cum vineis, & arboribus, & campo, qui dividitur a mane terra *Rumat*, a meridie de via publica, a sero - - - *Lentgando* Presbytero, quæ res intra istos terminos sunt mihi obventæ in sponsalicio de parte *Senioris* mei, *Humberti*, ego & filii mei, *Beraldus* videlicet,

(d) *Hugo Episcopus de Geneva*] qui *Geroldo* immediate successit.

(e) *Benedictus*] nominis hujus octavus Pontifex, qui obiit anno 1023. Ideo confirmationem hanc, secundum *Hugonis* Genevensis Episcopi tempora factam fuisse circa annum 1019. vel 1020. conjicio.

(a) *Fuscianense & Varenas*] Vici sunt in Comitatu Matisconensi, vulgo *Fuisse & Varennes*.

licet, atque Wlfardus, tibi vendimus secundum *Legem Salicam*, (b) tradimus atque transfundimus, & accipimus de vobis pretium Valent. X. solidos, & pro ipso pretio de ipsis rebus verpitionem tibi facimus, ut facias de ipsis, quidquid volueris. S. Altax, S. Beraldi, S. Aldonis, S. Hivaldi, S. Bernolfi.

XLII.

Venditio a Domino Nantonis, Prioratus S. Petri de Belna.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

NOverint universi, presentes & futuri, quod *Leobaldus de Nanto*, (a) miles, & uxor ejus, *Matildis*, laude & assensu filiorum suorum, *Guidonis* militis, & Joannis fratrum, & Anselici filii ejusdem *Matildis* vendiderant. W. Priori S. Petri Cluniacensis *de Belna*, (b) mansum, qui est inter domum ipsius Prioris & mansum Bergamorum, & ab eodem receperunt pretium venditionis, scilicet Valentiam quatuor viginti & decem librarum, & tenentur, ut venditores, *garentire*. In cujus rei memoriam & testimonium presentens carta, ad preces utriusque patris, munita est sigillo communi *Belnens*. Actum est hoc publice & solemniter apud *Belnam*, anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi, M CC XIV. mense Octobris.

1214

XLIII.

- (b) *Secundum Legem Salicam*] viderint hic authores hujus seculi, qui iniquo prorsus animo contra legem *Salicam* tam acriter declamarunt: eam non fuisse incognitam in *Comitatu Matifconense*, sicut eam apud *Sebusianos* & *Helvetios* viguisse, jam alibi diximus.
- (a) *Nanto*] Castrum est in Diocesi Cabilonensi, unde Nobilis & antiqua Familia de *Nantom* prodit.
- (b) *Belna*] vulgo *Beauna*.

XLIII.

*Præstatio Feudi a Domino de Turre Ecclesie
Lugdunensi.*

Ex Cartulario majosi Ecclesie Lugdunensis.

3229.

EGO ARBERTUS, (a) Dominus de Turre, notum facio per presentes litteras universis, quod Dominus Robertus, Archiepiscopus & Ecclesia Lugdunensis, contulerunt mihi & hæredibus meis in feodum & casamentum, castrum *S. Andreae*, cum mundamento & pertinentiis ejusdem, propter quod ego & hæredes mei tenemur reddere dictum castrum dictis Archiepiscopo & Ecclesie Lugdunensi, vel eorum alteri, cum a nobis petierint; ob hoc etiam debemus ego & hæredes mei *hominium & fidelitatem* ligiam dictis Archiepiscopo & Ecclesie, excepta fidelitate & hominio ligio Ecclesie Viennensis & Comitum Sabaudia. Pro hac autem concessione, Ego castrum *de Antone*, (b) quod ab eisdem Archiepiscopo & Ecclesia habebam, juravi, me eis redditurum, vel eorum alteri, quoties fuero requisitus; insuper, quidquid ego habeo, vel alius habet a me citra *Chareis* versus Rhodanum & Lugdunum, cepi ab eisdem Archiepiscopo & Ecclesia, eo excepto, quod habeo in terra *del Malchi*, munitiones quoque, quas infra dictum terminum habeo, vel in futurum fecero, vel habuero, teneor
cis

(a) *Albertus Dominus de Turre*] hujus nominis III. Alberti II. domini de Turre-Pini, & Mariæ de Turre Comitissæ, filius Hugonis de Turre, Episcopi Claromontensis frater. CHRISTOPH. JUSTELLUS *Hist. Arvern. lib. 5. cap. 9.* Bernardum quemdam Dominum de Turre in Arvernia ei fratrem primogenitum addit, quod omni fide caret.

(b) *Castrum S. Andreae*] ad fluvium Suranum in Sebusianis meis, vulgo S. André sur Suran, quod hodie possidet Abbae Ambra-niacensis.

eis reddere. De aliis autem, quas alii a me habent, vel in futurum habuerim, eo modo eis teneor, vel tenebor, quo alii mihi tenentur, vel tenebuntur; in concessione autem mihi facta retinuerunt dicti Archiepiscopus & Ecclesia in *pedagio* legitimo & antiquo, pro singulis *troffellu* octo denarios, quot percipere debent, & levare in perpetuum, ubicumque levabitur *pedagium*, sive in terra de *Coloniaco*, sive alibi, occasione terra de *Coloniaco*. Hanc retentionem *pedagii*, & omnia supradicta, pro me & heredibus meis eisdem bona fide concessi, promittens cum juramento, super sancta Dei Evangelia prestitum, me omnia supradicta bona fide servaturum, & nulla ratione contraventurum. *Beatrix* (c) quoque, uxor mea, omnia supradicta concessit & promisit juramento, super sancta Dei Evangelia corporaliter prestitum, se ea bona fide servaturam, & nulla ratione contraventuram. In cuius rei securitatem & testimonium, Ego & ipsa presentem cartam concessimus eidem Archiepiscopo & Ecclesie, sigillorum nostrorum testimonio communitam. *Actum anno Domini, MCCXXVIII. mense Junii.*

XLIV.

Præceptum Rodulphi Regis de Talveris.

Ex Consuetudine Monasterii Saviniacensis.

In Nomine Sanctæ & individue Trinitatis.

RODULFUS, (a) divina favente gratia Rex. Rebus nostris ab anno 1007. usque ad ann. 1032.
Ecclesias Dei augmentare, more Regum Prædecessorum nostrorum, utile ducimus, & honestum iudicamus. **Qua-**

M 2

pro-

(c) *Beatrix*] Hugonis Coloniaci & Reveri-montis Reguli filia; cuius illustri familie Historiam Genealogicam scripsit *Clarissimus Vir, D. JOAN BOUCHETIUS*, quæ adhuc sub prelo est, magno omnium Gallie literatorum desiderio.

(a) *Rodulfus III.*] scilicet Burgundie transjurane Rex.

propter notum sit omnibus Dei, Ecclesiarum, & nostris fidelibus, natis, & nascituris, qualiter ob animarum nostrarum remedum, & petitione IRMINGARDIS (b) Reginae, conjugis nostrae dilectae, & Burchardi Archiepiscopi, fratris nostri, & Burchardi, Viennensis Archiepiscopi, ceterorumque nostrorum fidelium. Damus in pagis Albanense (c) Talveris, (d) villam cum appenditiis suis, & cum Ecclesia in honore Sanctae Mariae, & Sancti Petri, & Sancti Mauritii consecratam, ad Sanctum Martinum, & Monasterium Saviniacense, & ad regimen & subjectionem Ikerii Abbatis, (e) & successorum eius, & utilitatem fratrum, Talveris monastice Deo famulantium; ita ut in nostra ratione & Irmingarda Reginae, & successorum nostrorum Regum remaneat. Et ut hæc a nobis facta credantur, carta nostra roboravimus, & sigillari iussimus, S. Domini Rodulphi Regis.

XLV.

*Carta Raynaldi Archiepiscopi Lugdunensis
pro Ecclesia Cluniaci.*

Ex Cartulario ejusdem Monasterii.

1203.

Noverint tam presentes, quam futuri, quod ego R. (a)
Dei gratia primæ Lugdunensis Ecclesiarum Archiepiscopus,
de

(b) *Irmingardis*] eadem est, quæ postea anno Domini 1025. Priortum Talveriarum fundavit, ut dicemus in *Historia nostra Sabaudica*

(c) *Albanense*] Pars est Ducatus Gebennensis; quæ Anneciaca, Talverias, Rumiliacum, & loca circumvicina continet. Pagus Albanensis vocabatur, vulgo Albanois.

(d) *Talverias*] insigne Monasterium est Ordinis Sancti Benedicti, ab Abbacia Saviniacensi dependens, ad lacum Anneciacum, vulgo Taloire

(e) *Ikerii Abbas*] qui Duranno Abbati anno 1007 electo successit, ideo præceptum istud ante fieri non potuit; sed quando non liquet, deficiente anno regni Regis Rodulphi, qui obiit 1031.

(a) R.] Raynaldus.

de mandato *Guidonis* (b) fratris mei, Comitum Forensis, cum haberem Comitatum Forensensem in manu mea nomine tutelæ Liberos ejus, nepotum meorum, assignavi Abbati & Conventui Cluniacensi totam decimam *Ville de Nerviac*, (c) citra aquam & intra aquam, scilicet majorem & minorem decimam pro decem libris Lugdunensis monete, quas debitas annis singulis de mandato præfati fratris mei eis assignare tenebar, libere & sine aliqua diminutione jure perpetuo possidendam; ita, quod nec Ego nomine Archiepiscopi, vel aliquis successorum meorum, sive Capitulum Lugdunense, pater meus, sive nepotes mei, vel heredes eorum; aut aliquis alius in prædicta decima aliquid vendicare possint; sed ea integra in annonâ, cum nutrimentis animalium, ad faciendum anniversariis sapsæ dicti fratris mei Ecclesiæ Cluniacensi quietâ & in pace remaneat, & sciendum, quod ad hanc decimam colligendam nullus minister est per hereditatem, vel per aliquam successorem; sed ille eam colligit & feret ad utilitatem Ecclesiæ, cui Abbas vel nuntius ejus ipsam committere voluerit colligendam & ferendam in ea libertate, in qua tempore fratris mei hoc fieri consuevit. Ego quoque ad majorem firmitatem autoritate Archiepiscopi ratum istud habeo, & sigilli mei autoritate confirmo. Hoc laudaverunt Pater meus (d) & nepos meus *Guigo*, & sorores ejus *Guigona* & *Marquissa*, (e) & uxor fratris mei *Adaladix* (f) Comitissa.

M 3

Testes

- (b) *Guidonis*] usque ad annum 1205, vixit Comitem hunc Forensensem. QUERCETANUS scripsit, quod possibile non est; Raynaldus siquidem Archiepiscopus Lugdunensis, ejus frater, jam ante annum 1203, hereditatem suam tutelam gesserat.
- (c) *Nerviac*] vulgo Nervieu, in Comitatu Forensi.
- (d) *Pater meus*] Guigo II. scilicet Lugdunensis & Forensis Comes, qui Guidone III. filio supervixerat.
- (e) *Marquissa*] ea est, cujus proprium nomen in Forensium Comitum prosapia apud *Quercetanos* deest.
- (f) *Adaladix Comitissa*] ejus quoque nomen Quercetano incognitum fuit.

Testes sunt Hugo Benedictiois Dei & Eustorchius Mauriciensis, Abbates, Guilelmus Archipresbyter de Nerunda, Duranus de Spodis, & Joannes de Vaura, Joannes Roche, Aymardus de Vernol, Catardus de Suire, & Chatardus de Tierno. Actum anno Incarnat. M CC III. mense Decembri.

XLVI

Donatio Guilelmi Gebennensis Comitis Monasterio Agaunensi.

Ex Cancellaria ejusdem Monasterii.

1245. **N**Os *Guilelmus* Gebennensis, universis Christi fidelibus, presentem paginam inspecturis, rei gestæ notitiam cum salute: Quoniam labilis est hominum memoria, & eorum vita in momento transitoria; capropter universitati vestræ, tenore presentis paginæ volumus fieri manifestum, quod nos pro remedio animæ nostræ, *Alaidis* (a) uxoris nostræ, & filiorum nostrorum, omniumque Antecessorum nostrorum in perpetuum, Ecclesiæ S. Mauricii Agaunensis & Abbati, ejusdemque loci servitoribus, dilectis & carissimis nostris, quibus integræ & veræ fidelitatis & fidei tenemur & adstringimur ligamento *pedagogum*, quod nobis, aut alicui nomine nostro apud castrum *de les Clez* solvere tenentur, pro rebus eorum, quæcumque fuerint, & quancumque ipsas per illum locum transire contigerit, vel etiam deportari remittimus; & hoc pro nobis & nostris hæredibus seu successoribus, promittimus, solenniter stipulando, futuris temporibus tueri, & inviolabiliter observare. Si quis autem ex nostris hæredibus, sive successoribus, contra donationem istam aut elemosynam venire præsumserit, maledictionem induat pro benedictio-

(a) *Alaidis*] filia erat *Alberti III* Domini de Turre Pini, & *Mariæ* de Turre-Averniz, quæ in dotem habuit Castra Cornillonis & de Bornant, ut ex ejus testamento patet, anni 1256.

ditione, & Dominus Iesus in districto die iudicii dignam retribuatur rationem. Hujus rei testes sunt Dominus Abbas dicti loci, Wilhelmus *Thesaurarius*, Nicolaus *Cantor*, Aymo de Sancto Paulo, *Canonici*, Dominus Albertus de Compeys, *Miles*, Vakerus de Albiaco *Miles*, Wilhelmus *Maresch*. *Actum anno Domini MCCXLV. mense Augusto.*

XLVII.

Verpittio Ecclesie Cluniacensis, a Comite Matisconensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

Universis presentes litteras inspecturis.

Joannes, Comes Matisconensis, (a) & A. Comitissa, uxor ejus, salutem in Domino. Universitati nostrae notum facimus, quod Nos in quadam domo Cluniacensis Ecclesiae, quae dicitur *Montis-Bertholdi*, (b) prope Lugdunum, unam habuimus, vel percepimus, vel exegimus aliquam *Procuracionem*, (c) aut giftum

- (a) *Joannes Comes Matisconensis*] Joannes Drocentis vocabatur, e Comitum Drocentium stirpis Regiae familiae, qui Alexiae Comitissae Matisconensi nupsit.
- (b) *Montis-Bertholdi*] vulgo Montberthod, Prioratus in Dombis Ordinis Cluniacensis.
- (c) *Procuracionem*] id est, annuae cibaria, quibus Episcopus visitans, item Episcopi Comites & jumenta pascuntur, de quo subsidio in cap. *conquerente de Off. ordin. cap. cum Apostolus, cap. supra de censibus*. Quod verbum non adeo insolens in hoc significato videri debet, quandoquidem scriptores Classici verbum procurare, pro cibo vires reficere nonnunquam usurpaverint, ut summus Poetarum. *Aeneid 9.*

*Quod superest laei bene gestis corpora rebus
Procurate viri.*

Apud FULBERT. ep. 110. & JUON, Carnol. ep. 49. Procuratio vocatur Cirrada, quia circumstantibus & circumneuntibus, id est, visitantibus, debetur. Visitationi enim annexa est procuratio, cap. cum Venerabilis de Censib.

gustum seu exactionem; & si quid de prædictis in eadem domo habere de jure possumus, vel debemus, vel Prædecessores nostri aliquo modo habuerunt. Hoc penitus libere & absolute pro nobis & successoribus nostris damus, concedimus & quitamur in perpetuum, Abbati & Cluniacensi Ecclesiæ supradictæ, ut nostri nostrorumque memoria a Successoribus in Ecclesia Cluniacensi in perpetuum habeatur; in cujus rei testimonium & confirmationem præsentibus litteris Sigilla nostra fecimus apponi. *Actum anno Domini MCCXXXVII, mense Januario.*

XLVIII.

Privilegium Monasterio Portarum a Domino Montislupelli.

Ex Portarum Cartophilacio.

1217.

EGO Humbertus, Dominus Montislupelli, (a) notum facio omnibus hominibus hanc Cartam inspicientibus, pro salute & remedio animæ meæ, & parentum meorum, me dedisse domui Portarum per totam terram meam, tam terram quam in aqua, pedagia & usagia, videlicet, ut quidquid aliquis conversus, sive alius Nuncius Domus Portarum (b) emerit, vel vendiderit, nullum *Osagium* dare, quidquid duxerit, vel per terram, vel per aquam, tam in descensu quam ascensu, nullum *pedagium* solvere teneatur; præterea omnes homines, qui ad Domum Portarum gratia visitationis, vel negotiationis, vel operationis acceperint, & secum Nuntium Portarum habuerint, tam in adventu quam in reditu, ab omnibus hominibus meis amicis accipio perpetuo in *guidagio*, & conductu

(a) *Montislupelli*] vulgo Montluel, in agro Vallis-Bonæ apud Sebusianos.

(b) *Portarum*] Carthusia est in Bugefio, *Portes*, totius Ordinis post magnam Carthusiam antiquissima, non longe a S. Ramberti Oppido.

ductu meo; ut autem hæc elemosyna mea rata sit in perpetuum, præsentem cartam sigilli mei munimine roborari feci. Anno ab Incarnat. Domini MCGXVII. actum est istud.

XLIX.

Fundatio Prioratus Campimuniti ab Aymone.

Comite Gebemensi.

Ex veteri Codice M. S. xij

In Nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis.

EGO AYMO, Comes Gebemensis, & filius meus *Giroldus*, da-ab anno 1088.
 mus & concedimus Domino Deo Salvatori nostro, & usque ad an-
 num 1099.
 Sancto Michaeli Archangelo *de Clusa* (a) omnem *Campum-*
munitum, (b) cum appenditiis suis, ex aqua, quæ vocatur
Dersaz, & rupe, quæ vocatur *Alba*, usque ad *Balmas*, sicut ex
 integro ad Comitatum meum pertinere videtur, id est, ter-
 ras, sylvas, Alpes, venationes & banna, & Monachi Deo &
 Archangelo servientes hoc totum habeant, & teneant sine
 contradictione alicujus hominis, & nihil nobis nisi elemosy-
 nas & orationes pro animabus nostris, & Parentum nostrorum
 retinemus, ut Sanctus Michael Archangelus perducatur nos &
 illos in Paradisum exultationis. Si quis autem, quod absit,
 hoc donum confringere voluerit, in anathemate & maledic-
 tione sit, sicut *Datan* & *Abiron*, quousque resipiat, & sa-
 tisfaciat; ex istis ergo donis sunt legitimi testes uterini fra-
 tres Comitis, *Wilhelmus Fulcigniacus* & *Amedeus* & *Turumbertus*
de Nangiaco, & *Albertus Miles*, & *Angobardus* Presbyter &
Silico. Ego

(a) *Michaeli de Clusa*] Monasterium est insigne Ordinis S. Bene-
 dicti in Pedemontio.

(b) *Campum-munitum*] vulgo *Chamonix*, Prioratus Benedictinorum,
 ab Abbacia Divi Michaelis de *Clusa*, dependens in editissimis
Fucigniacæ Provinciæ jugis.

Ego *Andreas, Comitis Capellanus*, hanc Cartam præcepto
 ipsius Comitis scripsi & tradidi *feria 7^a Iunij XXXVII° Papa*
 URBANO *regnante.* (c)

L

Donatio Monasterio Cluniaci, ab Hugone Duce
Burgundia.

Ex Cartulario ejusdem Ecclesie.

ab anno 1075.
 usque ad an-
 num 1078.

Quoniam humana sæpe vita in decursu est, & quotidie in
 proclivia labitur, tam in progressu dierum, qui semper
 ascendendo minuuntur, quam præteritorum delapsu, qui
 volentes, nolentesve nos semper infestant, ad mitigandam
 tantam miseriam, oportet, nos aliquid medelæ, dum vacat,
 nobis adhibere. Quod ego HUGO, (a) *Dux Burgundia*,
 considerans pro semper permanentibus, transeuntia mutua-
 re cupiens; Ideo dopo Deo & Sancto Petro, Cluniacensique
 Cœnobio, potestatem juris mei, quæ vocatur *Mandis*, & omnia
 quæ ad illam pertinent, pro peccatorum meorum redemptione,
 & progenitorum meorum venia culparum, & ut partici-
 pes fiant omnium bonorum, quæ sunt in illo loco, & in
 centum locis ad ipsum pertinentibus. Hujus autem dona-
 tionis laudatores & testes sunt, imprimis *Sibylla* (b) uxor mea,
 cui eandem villam in dotalitio dederam, & *Henricus* (c) frater
 meus,

(c) *Papa Urbano regnante*] ejus nominis II, ideo hujuscæ fundatio-
 nis carta referri debet anno 1088. usque ad annum 1099. quo
 Urbanus obiit.

(a) *Hugō Dux Burgundia*] ejus nominis I.

(b) *Sibylla uxor mea*] HILFUS, QUERCETANUS *Hist. Duc.*
Burg cap. 3. & SAMMARTHANI fratres, *Hist. Gen. Franc.*
lib. 38 cap. 3 tendentes uxorem Hugonis, *Tolandam*, *Wilelmi*
Nivernensis Comitis filiam fuisse existimaverunt, cum hæc Sibylla
 vocetur.

(c) *Henricus frater meus*] Portugallie Comes, a quo Reges Lusitanie.

meta, & Comes *Guilhelmus*, genitor jam dictæ uxoris meæ, *Ray-
surus* Seneschallus, *Hambertus de Fonuens*, *Hugo* Vicecomes
de *Belna*, & *Raymundus* frater ejus, & *Seguinus* de *Belna*;
Lisendus de *Ruclia*, *Laudricus* de la *Frescurce*, & alii multi de
familia mea. Hoc autem potestas, sive *Villa*, in pago *Eduenſi*
est sita, & hoc donum factum est tempore *Aganoni*, (d) *Au-
gustodunensis* Episcopi.

LI.

*Donatio Monasterio Saviniacensi, a Comite**Forisſi.*

Ex Cartulario Saviniacensi.

DOMINO *HENRICO Augusto*, bellum cum *RODULFO* 1078.
Duce gerente, Sanctoque Papa *HILDEBRANNO* in
Apostolico ſeſſo residente, atque Archiepiscopatu *Lugdun-
ſenſi*, ſub regimine Domini *GEUINI* quiescente, Domno
etiam *DALMATIO*, *Saviniensis* Monasterii baculum tenen-
te, *WIDELINUS* (a) *Comes Forisſi*, atque *Palco*, cum *Be-
rardo* & aliis fratribus ſuis, *Umberto* & *Wichardo*, *Theotarino*
quoque cum fratribus ſuis, *Milone* & *Altardo*, ſive *Agnone*;
Beralduſ etiam cum *Rotbáldo* fratre ſuo, *Durannusque Varen-
narum* cum fratribus ſuis, ac *Lino Sancti Nicetii*, & *Durandus*
Monachor, *Arnulſusque*, *Guigo* cum uxore ſua *Pentia*, omnibus-
que ſuis hæredibus, omnes concorditer hanc Cartam de Ec-
clesia

N. 2

(d) *Aganoni*] qui ab anno 1072. usque ad annum 1087. *Eduæ* se-
dit. Cum autem *Hugo* in *Burgundia* anno 1075. tantum regnare
coeperit, & vestem monachalem *Chuniaci* anno 1078. in-
duerit, necesse est, hanc donationem factam fuisse ab anno 1075.
usque ad 1078.

(a) *Widelinus, Comes Forisſi*] nulli historicorum nostrorum hucus-
que notus, qui, ut opinor, pater *Guilelmi Comitis Lugdunensis*
& *Forisſi*, a quo *QUERCETANUS* in *Hist. Burg. lib. 3.*
cap. 70. profapiam Comitum *Forisſenſium* inchoavit, erat.

clesia Sanctæ Paulæ, quæ sita est in Parochia Sancti Laurentii, cum finibus suis, fieri iussit, et laudaverunt: *hanc Comes Araldus, pater ejus, Sancto Moerino Severiniensi, cum consensibus supradictis pro anima filii dedit, & ut a libere, quod non Vicarius, nec ullus homo in Ecclesia, nec in honore episcopi, ad aliquid & fraude apprehendere possit, sine anathemate, a Vernea usque ad Balneum, & a Balneo usque ad *alodas*, & a *alodis* usque ad sylvam, quæ vocatur *Kuironella*, & ab illa usque adeorsum ad *Verneam*; atque dedit licentiam nobis accipiendi & extendendi ab omnibus hujus terræ potentioribus. Quod si quis aliquid campi, aut vineæ & sylvæ, & pro anima sua, & pro pretio nobis dare voluerit, quod nos sine ulla offensione & occasione nullius hominis accipere possimus. S. Videlini, Comitis, Falconis, Agnonis, Berardi, Humberti, Wichardi Teotgrini, Milonis & aliorum supradictorum. Facta est carta istius domi, mense Majo feria 12. 85. X. IV. anno Domini M. LXXV. III. Indict. I. concurrente VI. Epacta XV. scripta manu Laurentii Monachi.*

LII.

Donatio Ecclesie Brivatensis, a Dalmatio Vicecomite Potimidi.

Ex Cartulario Ecclesie Brivatensis, nobis a Clarissimo Viro, Domino *Johanne B. velasto* transmissis.

ab anno 923.
usque ad an-
num 936.

SACROSANCTE DEI ECCLESIE, S. JULIANI MARTYRIS VICO BRIVATE, (a) qua ipse Sanctus Dei Martyr corpore, cum ceteris Sanctis, requiescit, sub quo loco *Dalmatius* (b) Dei gratia *Vicecomes*, Rector præesse videtur temporibus *Cuneberti* Præpositi

(a) *Brivare*] Brioude in Arvernia.

(b) *Dalmatius Dei gratia, Vicecomes*] Stephani Vicecomitis filius, Armandi Vicecomitis nepos. a quibus vetustum & illustre Vicecomitum Poliniacorum genus.

potest, Rectorisque Decani curam administrantes, ita nos in Christi nomine *Godefridus*, Episcopus, *Aurelius*, Episcopus, *Dubertus* Vicarius, *Suffraganeus*, *Gerardus*, *Odilus*, *Heraclius*, *Desiderius*, *Raynerius*, *Bernardus*, *Bernardus*, *Elisamofynarib* *Guilhelmus*, qui fuit quondam per fidicommissum, & per suam donationem, & per absolutionem animæ suæ, ut ei plus Dominus per intercessionem *Beati Juliani*, & omnium Sanctorum de peccatis suis indulgentiam tribuere dignetur. Cedimus & in communem victum *Canonicorum* suorum, res illius proprias, quæ ex hereditate parentum suorum evenirent, suntque sitæ in patria *Arvernica*, in *Comitatu* *Beverensi*, in *Vicaria* *Vejonensi*, in villa quæ dicitur *Prate*, in ipso *Villate*, cedimus *Deo* *Sancto* *Juliano*, *monasterio* *duplo*, cum *massis*, & *campis*, & *pratis*, & *sylvis*, *cultis* *seu* *incultis*, *quæstum*, vel quidquid acquirendum, & quæ duabus partibus ex decima totam cedimus *Deo* & *Sancto* *Juliano* in *Comitatu* *Arvernico* ad habendum & vendendum, donandum seu commutandum, & ab hodierno die, & deinceps, quicquid iusto iudicio, & inde, facere volueritis, licentiam habeatis faciendi absque ulla contradictione dictorum, sane si quis homo aut heres meus voluntates nostras immutare voluerit, hæc quælibet subrogata persona *Canonice* *Sancti* *Juliani* conturbare elaboraverit. In primis iram *Dei* incurrat, & cum *Datan*, & *Abyron*, & cum *Juda* traditore, qui *Dominum* tradidit, in infernam præcipientur, nisi resipuerint, & ad emendationem venerint, & insuper auri puri libram unam coactus persolvat, & ejus nullum habeat locum. *Facta affirmatio ista fuit* *III. Non. Junii*, apud *Casurum*, quod vocatur *Radunniacus*, (c) regnante *R. O. D. U. L. P. H. O.* (d) *Rege Francorum*, nec non *Aquitano-*

N 3

rum;

(c) *Podunniacus*] ita avulso corrupte *Poliniaci* Castrum in *Velavnis* vocabatur.

(d) *R. d. ulfo* *Rege*] *Duce* *Burgundie*, qui in *Regem* *Francorum* contrarius anno 923. *Caroli* *simplicis* *Regis* *facilitate* & *desidia* abutens, electus fuit, obiit 936.

rum; hæc carta, tunc temporis conscripta, omni tempore firma permaneat. *Testibus* istis Godescalco Episcopo, Aurelio, Dalmatio, Suficianio, Giraldo, Odilone, Herachio, Desiderio, Raynerio, Bernardo, Bertranno, isti omnes Bloemofynarii Guilelmi cartam istam fieri rogaverunt, *Austardo* & Bernardo *Austerajo*.

LIII.

Concordia inter Monasteria Miratorii & Gigniaci,

Ex Cartulario Ecclesie Cluniacensis.

1155.

Notum sit omnibus, quod fratres de *Miratorio*, (a) reddiderunt Domui Cluniacensi, mediantibus Dominis *Eraclio*, Lugdunensi Archiepiscopo; Apostolicæ sedis Legato, & *Henrico* (b) Wintoniensi Episcopo, undecim millia solidorum Lugdunensis monete pro X. & 7. millibus solidis, de quibus Domus prædicta Cluniacensis ab illis de *Miratorio* investiri præceperat pro omnibus decimis; quas *Gigniacenses* exigebant; dictum est, quod fratres de *Miratorio* LXX. solidos *Ledonensis Monete*, (c) eis annuatim persolvant, & prohibis de iis inter eos perpetuo pax permanebit: de pascuis dictum est, quod illi de *Miratorio* pascua in terris *Gigniacensibus* sine damno, eorum bona fide interveniente, habeant. Similiter Monachi *Gigniacenses* de propriis animalibus pascua in terris de *Miratorio* habeant; si quis etiam *Gigniacensis* aut ab Ecclesia illa egressus, vel alius quispiam potestati eorum subditus, illis de *Miratorio* damna vel injurias inferret, ipse Prior *Gigniaci*, & alii fratres, illum ad restitutionem damnorum vel injuriarum bona fide compellent; si vero malefactor ille penitus a potestate *Gigniaci* recederet, & postea aliquis

(a) *Miratorio*] vulgo le Marois, Monasterium est Ordinis Cisterciensis, non longe a Cusello oppido, in Baillivato Cabilonensi.

(b) *Wintoniensi*] in Anglia.

(c) *Ledonensis Moneta*] quæ olim apud Ledonem in Comitatu Burgundiæ cudebatur.

aliquis hominum suorum, tam Clericorum, quam Laicorum, eundem suscipere, vel ipsi auxilium præbere, seu etiam consilium causa malignandi reperiretur, Prior Gigniaci cum aliis fratribus receptorem vel consulatorem illum ad restituendum damna coerceret. Postquam etiam a potestate eorum fortiter penitus egressus, Domini Archiepiscopus Lugdunensis, Episcopus Wintoniensis, Abbas Cluniaci, Prior Gigniaci & sui, ipsam graviter bonæ fide usque ad satisfactionem persequerentur, similiter illi de Miratorio, Gigniacensibus de suis, facerent, de terris vel querelis, quas Gigniacenses & fratres de Miratorio hinc inter se habent. Dictum est, quod attestations bonorum Virorum, si fieri possit, conveniant, ut ibi unusquisque jus suum recipiat; si autem inter se ad aliquo concordare non possint, ante Dominos Lugdunenses, Archiepiscopum, & Henricum Wintoniensem Episcopum, ad terminandam querelam remeant. Hoc itaque totum tant Cluniacensis Conventus, quam Gigniacenses, nec non & Miratorienfes, laudaverunt & fieri concesserunt. *Et sum ab omnibus illis confirmatis. Domini E. Lugdunensi Archiepiscopo, Apostolicæ sedis Legato, Henrico Wintoniensi Episcopo, P. Cluniacensi & E. Miratorienfi Abbatibus, & G. Priore Gigniaci, quod & omnium Sigilla præsentis cartæ inserta declant. Hæc autem facta sunt anno ab Incarnat. Domini M O L V. VI. Non. Martii, confirmata in Capitulo Cluniacensi.*

LIV.

Notitia Arduiti Episcopi Gebennensis, pro Ecclesia de Condaminio.

Et Cartulario Monasterii Cluniacensis.

Ardutius (a) Dei gratia Gebennensis Episcopus, cunctis in Christo fidelibus, tam presentibus quam futuris, æternam

1178.

(a) *Arduim*] e familia Fucigniacensi, ut jam supra tetigimus.

nata in Domino salutem. Tranquillitati & libertati Ecclesiarum; Deo jugiter famulantium, ex officio nobis indicto, & ex debito charitatis, quæ in suo fonte non admittit alienos invigilare; debemus ut in beneplacito creatoris vel ad martirium respiret Sancta Dei Ecclesia, quæ a Principibus hujus sæculi frequenter gemit inter malleum & incudem. Hinc est, quod Ecclesia de Condominio post persecutores & naufragia portum suæ liberationis adinvenit. *Henricus* (b) Dominus de Focigniac, Nepos noster, apud *Salanchiam* (c) convocatis majoribus terræ suæ, quicquid juris in Ecclesia de Condominio haberet, in nostra præsentia, & R. Teutonici & Raimundi fratrum nostrorum, Willemi & Aymonis nepotum nostrorum, recordari fecit post fidelitatis examen, & juramenti interpolationem a *Dapiferis* & *Administris* & ab aliis ad quos tum ex ævi longinquitate, partim ex ipsis rebus constabat noticia, talis facta est recordatio; si contingeret, terram de Fulcignaco impugnari ab hostibus, in tutamentum terræ esse debent homines Ecclesiæ de Condominio, & si caperetur, ipsius venationis dimidium ad Dominum de Focigniac portaretur, justitia adulterii, homicidiorum, furtique banne ad Dominum de Focigniac pertinent, in aliis omnibus libera est Ecclesia supradicta ab omni exactione & gravamine, nisi esset ejus spontanea voluntas. Hoc in manu nostra firmius stabilitum est, & laudatur a Domino Henrico de Focigniac, & a fratribus suis Guilelmo, & Aymone, & Marchese; ita tamen, quod, si quando inde præteriret querimonia ex parte Ecclesiæ de Condominio, quod gravaretur vel molestaretur in aliquo districtu a Nobis & a nostris successoribus, pro illo excessu fieret justitia, ne temeritas remaneret impunita.

Hanc

(b) *Henricus*] Humberti Domini de Focigniac filius, qui sine liberis obiit.

(c) *Salanchiam*] oppidum est in patria Focigniaci, vulgo Salancha.

Hanc presentis paginae sigillo nostro subscriptionem confirmavimus & munivimus, ut nullam habeat repulsam, quod justitia stabilivit. *Actum est hoc Domino ALEXANDRO, S. Romanae Ecclesiae Praesidente, FEDERICO Imperatore, Amadeo Comite Gebennensi, tempore Prioris Guilelmi, qui multum pro hac pace & pro libertate Ecclesiae laboravit, anno ab Incarnat. Domini nostri Jesu Christi MCLXXVIII. die Veneris, mense Junio.* Ego Gilbertus, Gebenn. Canonicus & Magister, scripsi & feci hanc Cartam, jussu Domini Arduii, Gebennensis Episcopi, habentis *vices Cancellarii*; pro testibus adfuerunt multi Canonici & Monachi, Rodolphus Tevonicus & Raymundus de Focigniaco fratres Episcopi, Pontius Pilatus, Guido de Fraxino, Aymo de Siriaco, Guilelmus de Fraxia miles, Alimarus de Castellione, Turamberus filius ejus M - - - de Salanchia, & alii.

LV.

Præceptum Rodulphi Regis, pro Monasterio Cluniacensi.

Et Cartulario ejusdem Ecclesie.

Notum sit omnibus fidelibus nostris, tam presentibus, quam absentibus, quod ego RODULFUS, (a) Dei gratia Rex, *Monasterio Cluniacensi*, sito in Comitatu Matisconensi, quod in honore Beatissimorum Apostolorum Petri & Pauli constructum est, pro Dei amore, nec non pro reverentia ipsorum Apostolorum, invictissimus cupio esse. Quapropter jubemus, ut ipsum Monasterium, ac ipsas res ad ipsum pertinentes, quiete ac secure absque ullius improbitate permaneant jugiter,

994

(a) *Rodolphus*] scilicet III. Burgundiae transjuranae Rex, qui anno 994. regnare cepit, ut supra notavimus, tempore *Majoli* Abbatis Cluniacensis, quo præceptum Regis emanavit, ut indicat cartularium Cluniacense; cujus ideo data ad illum annum referri debet, quo ipse *Majolus* obiit.

jugiter, sicut dudum per nostræ authoritatis præceptum fancivimus; de rebus vero, quæ in loco, qui dicitur *Colviriacus*, consistunt, quæ nuper ad ipsum Monasterium in Eleemosyna data fuerunt, præcipimus, ut, sicut antiquitus determinata fuerunt, restituantur; eodem quoque modo commendamus, ac omni sollicitudine delegamus, ut omnia prædia ac possessiones, quæ eidem Monasterio pro Dei amore fuerunt concessa, & quæ jam futuris temporibus donanda speramus fore, perpetualiter absque alicujus inquietudine illibata perseverent. Vos quoque, o Principes Judices, sive Rectores Comitatus illius, & regionis, in qua illud Monasterium consistit, quicumque in præsentia mea estis, aut quicumque futuri estis, obsecrando jubemus, & jubendo obsecramus, quatenus pro præmio vitæ æternæ, & pro amore ipsorum Apostolorum, sitis in adiutorium & protectionem, atque in defensionem vestra vice, loci illius, sive Monachorum ibidem consistentium, Christoque servientium, in quocumque negotio indigerint, ut nostro vestroque fructu ab illo fructu, qui pro nobis, quam pro statu regni totius nostri, Domino nostro Jesu Christo, Regi Regum, supplicare valeant, & in inceptis bonis perpetualiter perseverent; quod si quis ulterius idem Monasterium, seu habitatores ejus, resque ibi collatas, temerare aut inquietare præsumpserit, primitus Dei atque Apostolorum iram incurrat, ac deinde nostræ severitatis experietur censuram. Insuper coram, ut notitia hæc firma sit, nostro Sigillo roborare studuimus.

LVI.

Carta Protectionis Carthusia Majorevi, ab Henrico Delphino concessæ.

Ex Archetypo Majorevi.

1327.

HENRICUS DALPHINI, *Baroniarum Montis albanis & Medullionis Dominus.* Omnibus Baillivis, Judicibus, Castell-

Castellanis, Præpositis, Chacipollis, cæterisque familiaribus, cujuscumque conditionis existant in terra *Dalphinatus Viennensis, & terra Turris*, qui nunc sunt, & pro tempore fuerint constituti, salutem & dilectionem sinceram. Cum Nos & prædecessores nostri semper habuerimus, & adhuc habemus magnam affectionem & dilectionem erga ordinem *Carthusiensem*, & Domus *Majorevi* sit quoddam membrum ejusdem ordinis, quod *Meyrié* vulgariter appellatur, & quod Domus *Majorevi* posita est in terra charissimi consanguinei nostri, Domini *Humberti, Domini de Thoire & de Villars*, quam domum cum religiosis, Monachis, hominibus, rebus & familiaribus ejusdem domus, volumus inviolabiliter custodiri, cum in divinis & orationibus, quæ fiunt & fient ibi, credimus fore participes & consortes. Quare tenore præsentium vobis & vestrum cuilibet præcipimus, injungimus & mandamus fortiori modo quo possumus, & in quantum indignationem nostram volueritis evitare; quatenus ipsam domum, Monachos, conversos, homines, bona, res, possessiones, nec non familiares dictæ domus, ubicumque existentes & existens, custodiatis, defendatis, & inviolabiliter observetis, mandato alio super hoc a nobis, vel altero, minime expectato, & ad hoc faciendum alter vestrum, alterum super hoc non expectet. Volumus etiam, quod vos Castellani prædicti præconisari faciatis publice & in generali, sub poena X. librarum Viennensium, ne aliquis de terra Turris & Dalphinatus dictæ domui *Majorevi*, Monachis, conversis, hominibus, familiaribus ejusdem domus, nec rebus, neque bonis eorundem, tam tempore pacis, quam tempore Guerræ, aliquod malum seu damnum inferant, neque inferri patiantur. Datum, cum appositione Sigilli nostri apud *Poncins*, (a) die Jovis post festum, ex-

(a) *Poncins*] oppidum est non ignobile in *Bugeña*, non longe ab *Idano* fluvio.

*altationis S. Critici, anno Domini MCCCXXVII. Reddantur
Portitori, (b) viso tenore eorundem, expedita per me Hen-
ricum prædictum oretenus.*

LVII

*Decretum seu Præceptum CONRADI Regis,
pro Ecclesia Saviniacensi.*

Ex eodem Cartulario Monasterii Saviniacensis.

In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi.

976.

CONRADUS, divina ordinante providentia investitissimus Rex. Si petitionibus fervorū Dei pro quibuslibet Ecclesiasticis necessitatibus aurem Serenitatis nostræ libenter accommodamus. Ideo nobis & ad mortalem vitam temporaliter deducendam, & ad æternam feliciter obtinendam, profuturum liquido credimus. Ideirco nosū fore volumus cunctis fidelibus Sanctæ Ecclesiæ Dei, & nostris, præsentibus scilicet & futuris: Quia AMBLARDUS, (a) Sanctæ Lugdunensis Ecclesiæ Præsul, cum cæteris nostrorum fidelium Episcopis seu Comitibus, supplex nostræ Serenitatis adiit Majestatem, quo per largitionis nostræ scriptum, quoddam Monasterium, quod *Saviniacus* vocatum est, in quo *Gaufmarus* (b) præesse dignoscitur Abbas præsentialiter, ac perpetuo faceremus munitum; metuensque, ne futuris tem-

(b) *Reddantur Portitori*] nihil frequentius hac clausula, in hisce Provinciis, quæ Diplomatibus apponi solebat, quando horum pluribus in locis opus erat; sufficiebat enim, ut ostenderentur & legerentur, sive alia per scriptum notificatione.

(a) *Amblardus*] cujus gesta ab anno 957 ignoravit *Jacobus SEVERTIUS, Archiepiscopus Lugdun. Cartul. Savinias.* nec cum Lugduni sedisse usque ad annum 976 novit.

(b) *Gaufmarus*] qui electus fuit Abbas Saviniacensis anno 955.

poribus ea, quæ pro divino amore, vel ab ipso, vel a Christianis fidelibus ei concessa sunt, aut in futuro concederentur a suis successoribus, parvi pendendo annullarentur, deprecatus est nostram Sublimitatem, ut paternum morem servantes, nostræ immunitatis præceptum fieri censeremus, per quod declaratur, quatenus nullus Pontifex Lugdunensis Ecclesiæ ex prædicti rebus Monasterii seu possessionibus, aliquid injuste minorare præsumat, nec mansionaticos, nec ullas reditiones exigere tentet. Fratres vero Monasterii prælibati debito ei servitio ac subjectionis reverentia, impeata, omnia quæ ad hoc pertinent, absque ulla diminutione, seu impulsionem, teneant & possideant; habeant etiam potestatem eligendi Abbates ex eorum Cœnobio, & electos ante præsentiam ejusdem Civitatis Episcopi deducere, aut ab eo benedictione accepta congregationem sibi commissam regulariter gubernare studeant; cujus petitionibus libenter assensum præbimus, & hoc nostræ autoritatis præceptum erga ipsum Monasterium, immunitatis atque tuitionis gratia, pro divini cultus amore, & animæ nostræ ac successorum nostrorum remedio, fieri decrevimus, per quod præcipimus atque jubemus, ut sic ab eodem *Archiepiscopo Amblardo* hæc res statuta vel ante præsentiam nostram declarata esse dignoscitur; ita deinceps a nobis vel nostris successoribus, & ab omnibus Sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, etiam ab ipsis Episcopis, & ab omni Clero Lugdunensis Ecclesiæ conservetur, quatenus Episcopus, subjectionis, sive obedientiæ recepta reverentia debita, nostram jurisdictionem ac successorum nostrorum conserveat, & Monachi, Deo ibidem militantes, Abbati suo, ut decet, humiliter devotione obediens existant, ut Præpositum suum, Domino largiente, libere conservare valeant. Præcipientes etiam jubemus, ut nullus Judex publicus, ad causas audiendas, vel fræda aut tributa exigenda, nec paratas, aut mansiones exigendas, vel faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ejus-

dem Monasterii, tam ingenuos, quam servos, distinguendos, aut ullum censum, aut ullam redhibitionem exigendam, sive ea, quæ supra memorata sunt, exacturi minime præsumant. Ut autem hæc auctoritas firma habeatur, & a fidelibus Sanctæ Ecclesiæ futuris temporibus diligentius conservetur, de annulo nostro subter iussimus sigillari. Signum Domini CHUONRADI, *invictissimi Regis*. Ego *Vincentius* recognovi. Datum Non. Octobris, anno scilicet Incarnat. Christi VCCCCLXXVI. Indict. II. & anno XXXVII. imperii Domini CHUONRADI, *Serenissimi Regis*. Actum Lugduno publice feliciter.

LVIII.

*Donatio Monasterio Saviniacensi, a Gaufrido,
Engolismensi Comite*

Ex Cartulario Saviniacensi.

Ante Annum
1028.

Meta mundi meante, crebescunt mundi ruinae, mala sæculi inundant, finem ejus nunc demonstrant, quam celeriter occurrit dies judicii, ostendit. Quapropter vigilare debet quisque, & summo studio curare, ne cum possit ipsa dies anticipare: Domini enim vox in Evangelio fideles suos admonet, dicens: Date Eleemosynam, & ecce! omnia munda sunt vobis. Et Prophetam: Sicut aqua extinguit ignem, ita Eleemosyna extinguit peccatum. Salomon etiam affirmat, dicens: Redemptio animæ viri propriæ divitiæ. Istarum admonitionum ob auditores fieri cupientes: Ego *Gaufridus*, & uxor mea *Petronilla*, (a) delegimus Ecclesiam Sancti Pauli, quæ est sita in Santonensi territorio, subter Castrum, quod vocatur *Botavilla*, (b) mancipandam servitio Dei,
pro

(a) *Gaufridus & Petronilla*] Gaufridi istius meminit JO. BESLY in *Comis. Pictaviens. Hist. cap. 20.* uxoris autem nullus adhuc quod sciam.

(b) *Botavilla*] vulgo Bouteville, in Ducatu Engolismensi.

pro animabus nostris, Patrum etiam & Matrum nostrarum, seu filiorum nostrorum, & filiarum nostrarum, & omnium Parentum nostrorum, sub Regula Monachorum; freti vero adjutorio Domini, & consilio *Willemi Comitis Engolismensis*, (c) & uxoris ejus, *Dominæ Gerbergæ*, Patris videlicet mei & *Dominæ Matris*, & Domini *Elduini* (d) fratris mei, nec non *Dominæ Isfi*, Episcopi Santonensis, & aliorum fidelium nostrorum; Donamus Deo & Rectoribus Ecclesiæ Sancti Martini, Saviniacensis Monasterii, scilicet Domino Abbati *Itherio*, & Monachis sub eo degentibus, & omnibus successoribus eorum, sub Regula Sancti Patris *Benedicti*, in eodem Monasterio Deo servantibus, quatenus ipsa Ecclesia Sancti Pauli, cum omnibus, quæ ibi delegavimus, & quæ in antea daturi sumus, vel quantum ipsa Ecclesia, a fidelibus Christi acquisita est, gubernationi Abbatum & Monachorum, & eorum ditioni subiaceat; perpetuo enim anathemate damnamus, & omnibus maledictionibus, quæ in libris Veteris & Novi Testamenti continentur, maledicimus omnes illos homines, sive feminas, qui hanc elemosynam calumniaverint, & subtraxerint, & de potestate Abbatum & Monachorum Saviniacensium abstulerint, quamdiu ipsum Monasterium in Regula Patris *Benedicti* steterit, *S. Domini Gaufredi & uxoris ejus Petronille*, qui hanc elemosynam fecerunt, & scribi jusserunt, & firmari rogaverunt. *S. Domini Willemi, Comitis patris*

(c) *Willemi Comitis Engolismensis & Gerbergæ*] Comes hic *Willemus II* ejus nominis, fuit cognomine *Taillefer*, de quo plura apud *Beslium in Hist. Comm. Pictev. cap. 20. 22.* obiit autem anno Domini 1028. ut refert *Chronicon* quoddam ms. continens gesta Episcoporum & Comitum Engolismensium a *R. P. LABBE*, & *Societate Jesu*, relatum, *Tam. I. Miscell. §. 2.* sed uxoris nomen tacetur.

(d) *Elduini*] qui post Patris obitum Comes Engolismensis fuit, & sine liberis decessit. *JQ. BESL. in ead. Hist. cap. 23.*

patris ejus. S. Gerbergæ, Comitissæ matris. S. Alduini, fratris ejus. S. Falconis & Wilelmi, filiorum eorum. S. Domini Isli, Episcopi Santonensis, qui laudavit, Syntodum, quam prædictæ Ecclesiæ suæ debebat, dedit. S. Aymardi. S. Aymonis, Wilelmi, Ademari, Wilelmi, Iterii Presbyteri, Otgerii. *Data per manum Duranti Monachi, mense Junio, feria III. regnante ROBERTO (e) Rege in Francia, & RODULFO in Gallia,*

LIX.

Carta Comitis Nivernensis, pro Ecclesia Cluniacensi.

Ex ejusdem Monasterii Cartularia.

1214.

H Comes Nivernensis, (a) dilectis suis Burgensibus de Caritate, de S. Stephano, Nivernensi, de S. Salvatore, Nivernensi, de S. Maria de Prato, de Luperciaco, (b) de Chauvo, de Sancto Reveriano & omnibus aliis hominibus ad Ecclesiam Cluniacensem, & de Caritate, tam in capite, quam in membris pertinentibus, sub custodia & nostro dominio constitutis, salutem & dilectionem. Mandamus vobis, rogamus & volumus, quatenus dilecto nostro Abbati Cluniacensi faciatis competens auxilium de . . . vestris, ita quod . . . ipse

(e) *Roberto Rege & Rodulpho*] duorum Regum, eodem tempore regnantium, Regno subscripta hæc fuit carta, Roberti Regis Franciæ, nempe quia Comes Engolismensis sub ejus clientela erat; Rodulphi autem, Burgundiæ Regis, quoniam Monasterium *Sarviniacense*, cui Comitis filius donabat, in regno Burgundiæ situm erat. Hanc vero donationem ante annum 1028. quo *Wilelmus* Comes e vivis decessit, scriptam fuisse oportet.

(a) *H. Comes Nivernensis*] *Hervæus* Baro de Donzy, Conii & S. Aniani, Comitis Genabensis filius, qui postea Nivernicæ Comes extitit, ut infra dicemus.

(b) *Luperciaco*] vulgo *le Val de Livres*.

ipse nobis exinde gratia habere debeat; & sciatis pro certo, quod si hoc non faceretur, non possemus sustinere, quin vim nostram ad hoc apponeremus, & hoc auxilium ei faciatis, si non diligetis, pro debitis Ecclesie sue pagandis. *Actum apud Maximianum, anno Domini MCCXIII, mense Octobri.*

LX.

Donatio Monasterio Saviniacensi a Comite Foresii.

Ex Cartulario Ecclesie Saviniacensis.

In Dei nomine.

EGO Gerardus, (a) Comes, consilio fidelium meorum, dono de rebus meis Deo & S. Martino Saviniacensis Monasterii, ubi Dominus Durandus (b) Abbas preest, pro remedio anime mee, & pro animabus patris mei, Altardi, & matris mee, Theotbergie, & fratris mei, Altardi. Est autem in pago Lugdunensi, in agro Tarnautensi, in finibus Villae, que Conziacus vocatur, Mons, qui dicitur Ledaicus, triticee sationi habilis, concluditurque finibus villarum, quarum nomina subjecimus, a mane villa, que dicitur Conziacus, a meridie Versennacus & Appiunacus, a sero Amantiniacus, a Cacia terra Sancti Martini. Hunc supradictum Ledaicum Montem, cum juncta sylva, sicut antiqua distributione in finibus denominatarum villarum, sibi circumpositarum, constat, aspicitque, & aspicere ad ipsum montem videtur, communi consensu fidelium meorum dono jam dictae Ecclesie, ad mensam

(a) *Geraldus Comes*] Lugdunensis, & Forisensis, nostris Historicis non notus.

(b) *Domnus Durannus Abbas*] anno Christi, (uti jam supra notavimus) 1007. electus, & ideo donationis istius datam ejusdem anni esse, nihil vetat. *vid. Cartular. Saviniac.*

mensam fratrum perpetuo servaturam, ac aeternaliter permanurum, & de nostra potestate transfundimus in eorum dominationem. Ut autem hæc scriptio firma permaneat, Ego *Geraldus*, Comes, manu propria firmavi, ac fideles meos firmare rogavi. S. Vinfredi, Sylvi, Berardi, Girardi, Potationis, Jarentonis, Sylvionis.

LXI.

Carta Domine Branciduni, pro Ecclesia Cluniaci.

Ex ejusdem Monasterii Cartulario.

1224.

EGO *Beatrix Grossa*, (a) Domina de *Osellis*, omnibus notum facio, præsentis litteras inspecturis, quod nos laudamus & concedimus pactum, quod Dominus *Jocerannus*, (b) filius noster, fecit cum Ecclesia Cluniaci, in villis de Saviniaco, de Lornando, & de Marfiliaco, & in terra, quæ sita est apud Lornandum, quæ partitur cum Domino *Joanne Milite*, & quod contra dictum pactum per Nos, nec per aliquos veniemus. In cujus rei testimonium præsentibus *Sigillum nostrum apposuimus*. Actum anno gratiæ M. CC. XXIV. mense Julio.

LXII.

(a) *Beatrix Grossa, Domina de Osellis*] Henrici Grossi, Branceduni & Osellarum Dynasta, inter Burgundiæ Proceres præcipui, Vidua, & Gautherii, Domini Vangionis rivi (vulgo Vignori) soror, quæ Castro de Osellis (Uxelles nunc dicunt) pro dotalitio fruebatur.

(b) *Jocerannus*] cognomine Grossus, Branceduni (Bracion) & Osellarum, in pago Matisconensi Dominus.

LXII

*Consecratio & dotatio S. Pauli de Botavilla,
a Comite Engolismensi.*

Ex Cartulario Saviniacensis Monasterii.

Supertia dispositio omnipotentis Dei, & Salvatoris nostri 1029.
Jesu Christi, qui dixit in Evangelio, sine me nihil potestis
 facere in quarumlibet rerum initiis, summo studio ac fideli
 exhortanda est, ut, a quo omne bonum incipitur, ejus per-
 ceptione finiatur. Omnipotentis enim gubernatio, qua re-
 gitur omne quod est, ad redemptionem humanæ nostræ in
 thalamo uteri Virginalis conjunctam sibi sponsam quotidie
 adoptionis filios generare non cessat: quatenus Sancta Eccle-
 sia diversis Ordinibus venerabiliter adornata, ac regenerationis
 lavacro mundata, indefessas laudes Creatori suo perpetuali-
 ter solvat. Dominus ergo Redemptor noster, **J**esus Christus,
 qui omnes vult salvos fieri, & neminem vult perire, ipse per
 semet ipsum fideles suos docet, & ex talento sibi credito re-
 demptionem peccatorum, & repromissionem æternæ heredi-
 tatis acquirant; quatenus eleemosynarum fulci juvaminibus,
 cum ipso feliciter gaudeant. Hujus igitur admonitionis &
 promissionis socius & particeps cupiens fieri, Ego in Dei no-
 mine *Gaufredus*, (a) filius *Wilelmi*, Comitis Engolismensis,
 notum fieri volo omnibus Sanctæ Matris Ecclesiæ filiis, tam
 presentibus, quam futuris, qualiter in nomine sanctæ & in-
 dividuæ Trinitatis misericordissima pietas animo meo inful-
 sit, ut Ecclesiam Sancti Pauli, sitam in pago Santonenſi, in
 Vicaria Christiolenſi, in villa, quæ vulgo dicitur *Botavilla*,
 quam ego & uxor mea *Petronilla* ex nostro proprio fecimus

P 2

adi-

(a) *Gaufredus*] qui *Inculismensis* sive Engolismensis, post Atduini pri-
 mogeniti fratris obitum, Comes evasit; cui Falco ejus filius
 in Comitatu successit. JO. BESL. in *Hist. Comm. Pic.* c. 23.

ædificare, & sub Dominatione Sancti Martini, Saviniacensis
 Monasterii, & Domni Ierii Abbatis, & Monachorum, in
 prædicto Monasterio commorantium, constituimus, & ad con-
 secrationis & benedictionis sublimitatem ab Episcopis feci-
 mus roborari. Placuit hæc convenientia amicis & fidelibus
 meis, & una cum consilio Domni Ierii Abbatis experti, sus-
 fragia, & adiutorium vicinorum meorum Episcoporum,
 Domni videlicet *Gotafredi*, Archiepiscopi Sanctæ Mariæ Ec-
 clesiæ Burdegalensis, & Domni *Iffonis*, Episcopi Santonen-
 sis, & Domni *Arnaldi*, Episcopi Petragoricensis, quibus in unum
 conventis, antequam ad consecrationis gratiam pedem verte-
 rent, dixerunt nullo modo Ecclesiam Catholicam posse be-
 nedici, nisi sub nomine dotis; convenit autem mihi, ut jus-
 sionibus eorum obtemperarem, & sponsarem ipsam Ecce-
 siam in nomine Domini, ex proprio meo constituens ibi, se-
 cundum posse meum, ex redditibus meis & uxoris meæ *Pey-
 tronillæ*, quam Dominus jam de hoc sæculo vocavit, ad vi-
 ctus Monachorum, ibi degentium, quæ propriis nominibus
 subter vocabantur, videlicet *Maximatis* villæ unam medietate
 cedo, & *Fossatis* villam, quantum ibi visi sumus habere,
 ex terris etiam inibi adjacentibus, quas boni homines dede-
 runt Deo & Sancto Paulo, pro animabus suis, cum censu, qui
 mihi advenit in vino & denariis, totum in dotem dono; si-
 militer etiam de ipsis terris, quæ in antea daturæ sunt, cen-
 sum dono. Decimas etiam similiter ex molendinis dono,
 acresco etiam juxta *Marinacum*, culturam terræ amplissimæ,
 & valde bonæ in sponsalio, & in villa, quæ dicitur *Trissis*
 terras, vineas & sylvam, quæ *Maynardus Gaisserius* per bene-
 ficium tenet. Actum ab Incarnat. Domini anno *MXXIX*.
Indict. XI. sceptrum regni Domino ROBERTO, invictissimo
 Rege, tenente; summæ Cathedræ Pontificalis, honoris Sanctæ
 Mariæ Ecclesiæ Burdegalensis, Domno *Gotafredo* decentissime
 insidente, Domno vero *Iffone*, Sanctæ Mariæ Ecclesiæ Santo-
 nensis

nenſis Ep. ſcopali folio præunte; nec non Domno *Arnaldo*, Sanctæ Matris Eccleſiæ Engoliſmenſis Pontificali ſtola fulgente; aſtante Domno *Gauſfredo*, nobiliſſimo Comite, coram eis publice Beati Pauli Apoſtoli, Doctoris Gentium, hæc diſpoſitio ſive inſtitutio a prædictis Ep. ſcopis ſolidata & confirmata eſt. Laudantes eum Abbates & Monachi, ſeu plurimæ populorum catervæ, inibi ad conſecrationem Eccleſiæ convenientes. Amen. *Data manu Almanni Monachi præcipiente Domno Iterio, Abbate.*

LXIII.

Donatio Domus Carthufiæ ſanctæ Crucis, a Joannetta de Montelupello.

Ex Archivo Carthufiæ Saletarum in Delphinatu.

NOS *Petrus de Eſchalone, Canonicus Valentinenſis*, officialis Curiæ Lugdunenſis, notum facimus univerſis, præſentibus & futuris, quod cum inſlytæ recordationis JEANNETA *Nata Viri Nobilis Guyoti*, quondam Domini Montislupelli, in infirmitate de qua deceſſit, rogaverit Nobilem Dominam *Montislupelli & Coloniaci*, (a) quondam Matrem ipſius *Joannette*, & Virum illuſtrem, *Joannem*, Dominum Montislupelli, fratrem quondam dictæ Joannetæ, ut matri & fratri ſuis placeret; quod ipſa daret pro remedio animæ ſuæ, Parentum & Anteceſſorum ſuorum, Viris Religioſis, Priori, & Conventui *Domus Sanctæ Crucis*, (b) Carthufienſis Ordinis, Lugdunenſis Diœceſis medietatem reddituum de *Versaco*, & directum Do-

1319.

P 3

mini-

(a) *Coloniaci*] *Margareta* Domina Montislupelli, Domina etiam Coloniaci dicitur, quia *Guilelmi* Domini Coloniaci filia erat & hæres.

(b) *Sanctæ Crucis*] in *Jareſio*, Monafterium & Carthufianorum a *Beatrice de Turre-Pini*, *Guilelmi* Domini *Roffillonis* & *Annoniaci* uxore, anno 1280. fundatum.

minium ipsorum reddituum, ad dictum Dominum Montislupelli pertinentium, pro eo, quod Prior & Conventus dicti loci ponerent in dicto Prioratu, & manutenerent tres Monachos sui Ordinis Carthusiensis, ulterius Monachos jam ibidem institutos, videlicet sacerdotes, seu aptos ad sacerdotium promovendum, qui in dicto Prioratu divina celebrent officia, prout ceteri Monachi dicti Ordinis celebrare consueverunt, pro remedio animæ ipsius *Joanneta*, Patris & Patru sui, Prioris quondam Sancti Spiritus, Parentum & Antecessorum suorum, volens & præcipiens eadem *Joanneta*, quod si forsan, quod absit, Prior & Conventus, seu Monachi ad prædicta facienda instituti, vel instituendi, in præmissis deficerent, quod Dominus *Montislupelli*, qui nunc est, vel qui pro tempore fuerit, ipsos redditus in illo casu & non aliter possit aliis Religiosis concedere & donare, pro divinis celebrandis ad sanam intentionem *Joanneta* prædictæ, quæ siquidem *Dominna Margareta* & *Joannes Dominus Montislupelli*, rogationi & voluntati dictæ *Joanneta* insistere cupientes, & volentes toto posse desiderium & pium propositum dictæ *Joanneta* adimplere, prædictos redditus de *Versifaco*, & directum Dominium ipsorum, & medietatem molendini & Domus de *Versifaco*, (c) per dictam *Joanneta* acquisitæ, dictæ Domui sanctæ Crucis ex causa prædicta, & pro prædictis faciendis grato animo concesserunt, & donaverunt. In qua concessione & donatione Religiosus Vir, frater *Petrus de Moyrenco*, Prior & Conventus dictæ Domus sanctæ Crucis, pro se & successoribus suis in medietate dicti loci de *Versifaco*, prout nunc est, dictum Dominum *Montislupelli* superiorem recognoverunt, & dimiserunt omnimodam Jurisdictionem, merum & mixtum imperium, *hanna grossa & minuta*, tallias & homines loci prædicti, pertinentes ad medietatem prædictam; prout idem Dominus

(c) *Versifaco*] vulgo *Versieu*, in *Delphinatu*.

minus Montislupelli & prædecessores sui ipsam Jurisdictionem, & alia supradicta retroactis temporibus tenuerunt; quæ quidem omnia & singula supradicta Domina *Margareta*, & *Joannes*, Dominus Montislupelli, pro se & hæredibus suis, ac Prior & Conventus pro se & successoribus suis promiserunt, videlicet dictus Dominus Montislupelli per juramentum suum super Sancta Dei Evangelia corporaliter præstitum, & dicti Domina *Margareta*, Prior & Conventus bona fide, contra per se, vel per alium, modo aliquo non facere, nec venire, nec consentire, & alicui volenti seu volentibus contraire. *In quorum testimonium segillum nostrum presentibus duximus apponendum XXI. mensis Aprilis, anno MCCCXIX.*

LXIV.

*Confirmatio Privilegiorum & Immunitatum**Monasterii Sancti Ragniberti Jurensis, a PAULO*

III. P. M.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

PAULUS, *Episcopus, Servus Servorum Dei, Dilectis filiis Francisco Bachodi*, (a) cubiculario de numero participantium familiari, continuo commensali nostro, perpetuo Commendatorio, & Conventui Monasterii *Sancti Ragniberti*, (b) *Jurensis*, Ordinis Sancti Benedicti, Lugdunensis Diocesis, salutem & apostolicam benedictionem; cum a nobis petitur, quod & justum, & honestum, tam vigor æquitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Quapropter dilecti in Domino

1538.

mingo

- (a) *Francisco Bachodi*] qui postea Episcopus & Princeps Gebennensis fuit.
- (b) *Sancti Ragniberti*] vulgo *Saint Rambert*, de Joux, Abbatia est in Bugesio antiquissima, medio quasi inter Forum Sebusianum & Bellicensem civitatem itinere.

mino filii vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, omnes libertates & immunitates a felicitis recordationis CELESTINO III. (c) & aliis Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris, sive per privilegium, vel alia indulta vobis & Monasterio vestro, in quo divino estis obsequio mancipati, ac illius membris concessas, nec non libertatis & exemptionis sæcularium exactio- num, a Regibus, Principibus, ac aliis Christi fidelibus, vobis & Monasterio vestro, ac illius membris prædictis rationabiliter indultas; specialiter autem census, redditus, proventus, possessiones & alia bona a fundatoribus & benefactoribus vestris vobis erogata & concessa, sicuti ea juste & pacifice possidetis, vobis, & per vos Monasterio, & membris ejusmodi confirmamus, & præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ M CCCC XXXVIII. X. Kal. Januarii, Pontificatus nostri anno V.

LXV.

Donatio Ecclesie Cluniaci, a Comitissa Nivernensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1226. EGO MATILDIS, (a) Comitissa Nivernensis, omnibus notum facimus, tam præsentibus quam futuris, quod nos

(c) *Celestino III.*] Bulla anni 1191. quam integram dedimus in *Historia nostra Sebusiana.*

(a) *Matildis*] Curteniaca, Petri Domini de Courtenay & Agnetis, Nivernensis Comitissæ unica filia & hæres, quæ nupsit Hervæo, Baroni Douziaci, ratione uxoris, idem Comiti Nivernensi.

Nos pro remedio anime nostræ, & *Herovi* bonæ memoriæ, quondam Comitum Nivernensis, & Domini & mariti nostri, dedimus & concessimus Ecclesiæ B. Petri Cluniacensi, pro anniversariis nostris, annuatim in ipsa Ecclesiâ celebrandis, X. libras redditus cursualis monetz, in censu *Desfise*, (b) post decessum nostrum annuatim in perpetuum percipiendas; volumus siquidem & præcipimus, ut Episcopus, qui pro tempore erit, ponat sententias Excommunicationis in personas hæredis aut successoris nostri, & interdicti in terram ipsius, si contra donum istud ullo modo ire attentaverit, nec ipsam relaxet, quousque dictæ Ecclesiæ de dicto reddito ad plenum fuerit satisfactum: Quod ut ratum permaneat, præsentem litteras fecimus sigilli nostri munimine roborari. Actum anno Domini M CC XXVI.

LXVI.

*Carta Raynaldi, Episcopi Matisconensis,
pro fratribus Muscia.*

Ex Archetypo.

Regnaldus, Dei gratia Matisconensis Episcopus, omnibus 1136.
has litteras aspicientibus, æternam in Domino salutem: Noverit universitas vestrum, quod causa & querela, quæ verrebatur inter fratres *de Muscia* (a) & *Umbertum de Genos*, (b) Militem, a Domino Papa nobis audienda & determinanda fuit commissa. Nos itaque partem utramque apud *Cusa-*

(b) *Desfise*] vulgo *Desfise*, ad Ligetim fluvium, alias *Decisa*; in *Dinerario Antonini* vocatur *Diceda*, in itinere a Burdegala *Augustodunum*.

(a) *Fratres de Muscia*] Ordinis tunc Templariorum, nunc S. Joannis Jerosolymitani, vulgo *la Musse*, juxta Balgiacum in agro Sebustiano.

(b) *Umbertum de Genos*] Dominum de Genos, prope Pontem Velæ.
(rno.)

niacum, (c) in Idibus Julii mensis, anno ab Incarnatione Domini M C LXXXVI coram Nobis convocavimus, auditis utriusque partis allegationibus, per communem assensum ipsorum, de omnibus querelis, & nominatim de Molendino & Battitorio, de Ponte de Vela, & de aliis terris planis, nemoribus & pratis eisdem concordavimus. Ipse enim Umberto inde VII. libras habuit, & quidam alii XX. solidos. Flammensis & Stephanus Paylodus, & Stephanus de Montibus, cum eodem Umberto, pacem prædictis fratribus super hoc in perpetuum tenendam, juraverunt; audientibus & videntibus istis Ugone, Camerario Lugdunensi, B. Priore S. Petri, Petro Beraldi, Aymino de Piseys, & Stephano de Mahaco Archidiaconis Mariscionensibus, Gaufrido de Molis, & Magistro Martino, Desiderio sacerdote, & Joanne Presbytero de Lays, Umberto Presbytero S. Mauritii, Petro Capellano de Muciaco, Archipresbytero de Balgiaco, Stephano fratre ejus, Ugone de Igiaco, Gabroldo & Bernardo de Bifiaco, Acharia de Bioleriis, Olardo & Otgerio filiis ejus, fratre Anselmo, Umberto de Astieriis, Umberto de Marbo, Joanne de Virifeto, & pluribus aliis.

LXVII.

Donatio Ecclesie Cluniacensi, a Comite Clarimontis.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

In Nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis.

1091.

Notum sit omnibus, tam presentibus quam futuris, quod ego *Gilbertus*, (a) Comes Clarimontis, & frater meus
Her-

(c) *Cavaniacum*] vicus est ad Velle fluvium; ita olim vocatus, nunc S. Joannis des *Aventures* nomen habet, apud Sebustianos meos.

(a) *Gilbertus, Comes Clarimontis*] apud Bellovacos scilicet. Qui de *Claromontanis Comitibus* scripsit, ne verbum quidem de hoc Com-

Hermannus, atque uxor mea *Leugarda*, tradidimus Beatis Apostolis Petro & Paulo in Cluniacensi Monasterio, ubi Dominus Abbas *Hugo* praest, pro animabus nostris, vel parentum nostrorum, partem mediam Ecclesiae S. *Symphoriani*, (b) & quidquid habuimus in circuitu, sive in agris, sive in arboribus, sive in aquis, sive in pratis, Advocationem tantum retinentes in manu nostra. Obtinimus autem apud *Leodicensem* Episcopum *Henricum*; ut praedicta Ecclesia per se stet, nulli obnoxia servituti, jus proprium habeat Abbas baptismi atque sepulchri, nullique aliquem respectum solvens, nisi quatuor tantum denarios Episcopo Leodicensi, in cujus Parochia sita est; de nemore autem nostro habitantes ibi accipiant, quantum voluerint, sive ad aedificandum, sive ad ignem faciendum, sed minime vel ad vendendum, vel ad dandum. Concessimus etiam omne *usuarium* de bestis eorum, sive bobus, sive porcis, sive aliis. *Actum est istud anno ab Incarnatione Domini M XCI. Epacta Lunae XXVII. regnante HENRICO Imperatore IV. Episcopo autem praedicto Henrico, Leodicensi Ecclesiae praesidente. Hujus rei testes sunt Arnulfus d' Estrées, Lanfridus de Tillou, Godefredus de Jelain, Robertus de Maures & filii ejus, Robertus Boso, Wermannus de Es, qui donum receperunt, Rodulfus, Lambertus-Fulconus de Frens, Galterus & Adelardus, de Louvernal, Godofredus de Pisseleu, Petrus & Adelardus de Fontaines, Theodoricus de Marenez. Huic traditioni legitime placuit etiam postea Amice maritima *Hermengardi*, Comitissa, & filio ejus pariter concordat, suamque partem, quam in praedicta Ecclesia paterno jure possidebant,*

Q 2

Comite dixerunt; sed tantum de *Rodulfo* quodam Comite, qui circa annum 1187. vivebat, quem antiquiorem gentis crediderunt. CHOPPIN, *de Doman. lib. 3. tit. 3. n. 21. A. LOYSEL. Antiq. Bellovacens.*

(b) *Sancti Symphoriani*] in pago Leodicensi apud Belgas.

bant, eisdem beatis Apostolis simili diffinitione contradere, coram jam dicto venerabili, ac pia memoriae *Henrico*, Episcopo, & coram idoneis testibus, qui infra subscripti sunt Canonici, Albertus de Sancto Lamberto, Theobaldus de Sancto Michaeli, Laici, Lambertus de Foro, Arnulphus d'Estrees, Galterus & Fratres, & multi alii.

LXVIII.

*Donatio Monasterio Talveriarum a Comite
Gebennensi.*

Ex Autographo Ecclesiæ Talveriensis.

1192.

Approbata Principum consuetudinis est, suis largitionibus Ecclesiarum possessiones ampliare, potestateque a Deo sibi tradita a raptorum incuribus easdem viriliter defendere. Ea propter ego WILERMUS, *Gebennensium & Valdensium* (a) Comes, ad notitiam tam presentium, quam sequentium transmittito, me ad exemplar bonæ memoriæ Prædecessoris mei *Aymonis*, Comitis Gebennensis, ob remedium animarum Antecessorum meorum & meæ, Deo & B. Mariæ, Talveriensis Monasterii Servitoribus, per manum Raymundi Prioris, duas partes decimarum Correatæ meæ in *Anneciaco*, & duas decimarum vineæ, & decimam prati mei, & quatuor domos, cum ipsis casalibus, in eodem *Anneciaco* sitis, & pastum omnium porcorum Talveriensium Monachorum in Sylva mea, quæ vocatur *Chevonnou*, & totum servitium & exactiorem, quam habebam in prædicti loci capellano, & totum dominium, quod habebam, sicut Comes & bonus Advocatus in Ecclesiis, quæ
sunt

(a) *Valdensium Comes*] Gebennenses Comites, olim multa oppida ad lacum Lacus Lemani ripam, apud Vantuates possidebant, ideo se *Valdenses* Comites præferebantur. *Vantuatum* enim regio, illo sæculo, Valdensis patria vocabatur, quæ adhuc hodie dicitur *le Pays de Vaud*.

sita sunt in Anneckiaco novo & veteri, perpetua donatione confirmasse, & sigilli mei autoritate roborasse. Hujus donationis & confirmationis, apud Anneckiacum vetus facta, testes sunt Magister Fulco, Joannes de Mayetés, *Turumbertus de Lucingio*, (b) Willermus de Insula, & multi alii.

Processu vero temporis hanc donationem & confirmationem sic factam *Humbertus*, (c) filius meus, bona fide laudavit, & confirmavit; unde testes sunt, Raymundus, Prior Talveriensis, Joannes de Mayetés, *Turumbertus de Lucingio* & multi alii. Facta est autem hujus concessionis & confirmationis carta anno *Incarnationis Dominice MCLXXXII. Indict. X. Epacta IV. concurrente III. Celestino summo Pontifice, Henrico Romano Imperatore.*

LXIX.

Testamentum HUMBERTI, Domini Montislapelli.

Ex. Cocolario Insule Barbara.

In Nomine Domini nostri Jesu Christi.

A Nno Domini MCCXXXVI. Kal. Augusti. Ego HUM- 1236.
BER-

(b) *Turumbertus de Lucingio*] e Lucingiorum apud Focunates sive Focignos, familia nobili & antiqua, quae in Sabaudia etiamnum multo cum honore viget.

(c) *Albrachti filius meus*] quem *Albricus Monachus Trium Pontium* Viduae Domini de Focigni nupsisse scribit. In Comitatu Gebennensi *Willermo* Patri successit, sed paulo post obiit, relicto *Eubaso* unico filio, cui *Wilhelmus* Patruus Comitatum contra primogenituram legem praecepit; *Eubasus* autem in Angliam profugus sine liberis decessit, anno 1259. *Albricus* ei fuisse fratrem, nomine *Guilhelmum*, Comitem Gebennensem, majorem natu ait, quod fide caret, deceptus enim *Albricum*, Patruum pro fratre accepit.

BERTUS, (a) *Dominus Montislapelli*, in bona & sana mente constitutus, volens intrare religionem *Militiæ Templi Ierosolymitani*, volo facere testamentum nuncupativum, de rebus meis dispono in hunc modum: Inprimis *Alasam*, (b) filiam meam, hæredem instituo in dote sua, quæ est sex mille solidorum Viennensium, & in redditibus X. librarum Viennensium, & in quinque solidis Viennensibus, quæ sibi solvi præcipio post mortem meam naturalem, & pro iis omnibus volo eam esse contentam, tam de rebus paternis, quam maternis. *Helizaboth*, (c) filiam meam, hæredem instituo in dote sua, quæ est CXX. librarum Viennensium, & in redditibus C. solidorum Gebennensium, & in CXI. solidis Viennensibus, quos sibi præcipio solvi post mortem meam naturalem, & pro iis omnibus volo eam esse contentam tam de rebus paternis, quam maternis. *Margaretam* (d) filiam hæredem instituo in dote sua, quæ est C. Marcharum argenti, & reddituum, quos pro dote sua in *Verrumeis* (e) assignavi, & CXI. solidorum Viennensium, quos sibi præcipio solvi post mortem meam naturalem, & in medietate omnium rerum, quas habebam, & habere debebam apud *Sanctum Marcellam* (f) nomine meo, vel nomine Matris suæ, pro iis omnibus volo eam esse contentam, tam de bonis paternis, quam maternis.

Mat-

- (a) *Humbertus, Dominus Montislapelli*] Petri Domini Montislapelli & de Montanay filius.
- (b) *Alasam*] quæ nupsit Berlionio de Turro Militi, Alberti Domini de Turro-Pini, filio, apud Delphinates.
- (c) *Elizaboth*] uxorem Arnaldi Guffi, Militis.
- (d) *Margaretam*] quæ Domino S. Amoris in Comitatu Burgundie nuptiis conjuncta fuit.
- (e) *Verrumeis*] Pars est Bugosiæ Provincie, vulgo de Valsoncy.
- (f) *Sanctum Marcellam*] Vicus est in Sebusiana.

Matthiam, (g) filiam meam, heredem instituo in dote sua, quæ est centum librarum Viennensium, & domini & usagii, quæcumque habui tempore dotis constitutæ apud *Montaney*, (h) & in CXX. solidis Viennensibus, quos tibi solvi præcipio post mortem meam naturalem, & in medietate omnium reddituum, quas habebam & habere debebam apud Sanctum Marcellum, nomine meo, vel nomine Matris suæ, & pro his omnibus volo eam esse contentam, tam de rebus paternis quam maternis, & si filia mea contenta non esset iis, quæ tibi reliqui, vel assignavi ultra dotem, volo quod ea, quæ tibi reliqueram, vel assignaveram, ultra dotem ad filium meum, *Petrum*, remaneant & revertantur, quem in omnibus aliis rebus meis, mobilibus ac immobilibus, vel se moventibus, iuribus & usagiis, dominiis & feudis, debitis & actionibus, quascumque habeo, vel habere debeo de iure, vel de facto, heredem instituo, & volo & præcipio, ut pro iis omnibus solvat debita mea, & clamores, quæ, legitima & moderata computatione facta, computavi ad valentiam mille & quingentarum marcharum argenti, medietatem usufructus dotium inotuum quondam meorum mihi retineo ad vitam meam, donec moriar morte naturali. Ecclesie *Insule Barbate* (i) do, lego, duas partes terræ, quas habeo super *Miribellum*, (k) quæ sunt de feudo Ecclesie supradictæ; & si non valerent XX. solidos annuatim, volo quod in aliis rebus feudi tantum apponatur, ut

(g) *Matthiam*] quæ Guygonem Dominum de Bûyes in Valle-bona apud Sebuzianos maritum habuit.

(h) *Montaney*] Castellum est in confinio Lugdunensis, Dombensis & Sebuzianæ Provinciarum.

(i) *Insule Barbate*] vulgo l'Isle-Barbe, olim Monasterium Benedictorum insignis, ad Afarim fluvium, juxta Lugdunum, tunc Canonicorum secularium Capitulum.

(k) *Miribellum*] oppidum est non longe a Montabupelle.

ut valeant annuatim XX. solidos. Domui *Buxæ* (1) dono pratum unum, quod est in prato majori, vel quinque solidos censuales Ecclesiæ S. Martini de *Dagnieu*, volo quod duodecim denarii assignentur in villa de *Dagnieu* (m) annuatim. Tredecim Ecclesiis circa Montemlupellum, singulis tres solidos jubeo dari, ad arbitrium Domini Abbatis Insulæ Barbaræ, & Guigonis Sacristæ, Sancti Pauli, Porti Rhodani X. solidos, Operi Ecclesiæ Lugdunensis V. solidos, fratribus Minoribus unam procuracionem, fratribus Prædicatoribus alteram, Penitentibus Sancti Martini IV. solidos; & si hæc voluntas mea non valeat nomine testamenti nuncupativi, volo quod valeat Codicillorum; & si non valet jure Codicillorum, volo quod valeat ratione cujuslibet ultimæ voluntatis, quæ poterit valere; illam libertatem, quam ego & antecessores mei erga Domum Buxæ observavimus, volo futuris temporibus observari. Hujus meæ ultimæ Voluntatis testes rogati & vocati sunt isti: Dominus *Wilhelmus*, Abbas Insulæ Barbaræ; *Gerygo de Sylva*, Sacrista S. Pauli; *Petrus Capellanus* Capellæ S. Bartholomæi de Montemlupello; *Girardus de Montefalcone*; *Aymo de Malual*; *Falco de Maiffon*, Milites, Dominus *Paganus Papiensis*, & *Bartholomæus* (n) scriptor.

LXX.

*Carta Comitis Matisconensis pro Ecclesiis
Cluniacensi.*

Ex Cartulario Cluniacensis Monasterii.

1216.

EGO WILHELMUS, Comes Viennensis & Matisconensis. Notam facio omnibus, presentes litteras inspecturis, quod
in

(1) *Buxæ*] Prioratus est in Valle-Bona, propè Montemlupellum Ordinis S. Ruffi, vulgo la Boylle.

(m) *Dagnieu*] vicus ignobilis, quasi in Montemlupelli suburbio.

(n) *S. Bartholomæi*] in Oppido Montemlupelli.

in illa compositione, quæ facta fuit inter me, ex una parte, & Venerabilem Virum, Dominum *Geroldum*, Abbatem Cluniaci, & dictam Ecclesiam ex altera, apud *Trinorchium*, (a) sicut instrumento inde confecto plenius continetur; nulla fuit facta compositio de *Monte-Berthodi*, neque de ejus pertinentiis, imo remansit in querela, & dictum fuit, quod infra 40. dies, postquam fuero requisitus, ipsi Abbati & Ecclesiæ jus faciam de memorata querela, & de Nemore de Arbonay, debent inquirere jus meum, & jus Abbatis. *Hugo de Azié*, (b) Decanus de *Perrona*, (c) & Guido de Losiaco, Miles, & Dominus de Montmelert, & de *Vigoffet*, (d) debent inquirere veritatem. Jofferandus Prior de Massiliis, & Simon de *Vers*, (e) Miles; istæ duæ inquisitiones debent esse terminatæ usque ad mediam quadragesimam. Ego autem, quidquid dicti Inquisitores dixerint & inquisierint, me servaturum juravi & sigillaturum. In cujus rei testimonium præsentem cartulam, tam ego, quam filius meus *Guirardus*, (f) fecimus sigillis nostris roborari. *Actum anno gratiæ MCC XVI. mense Januario, apud Trinorchium.*

LXXI.

- (a) *Trinorchium*] vulgo Tornus; oppidum ad Ararim fluvium.
 (b) *Hugo de Azié*] familia olim Nobilis apud Matisconenses, quæ extincta est.
 (c) *Perrona*] vulgo Perrone, in pago Matisconensi.
 (d) *Vigoffet*] Castrum est in eodem pago.
 (e) *Vers*] feudum est antiquum in ipsomet pago.
 (f) *Guirardus sive Girardus*] ejus nominis Il. qui post Guilelmum Patrem, Matisconensis & Viennensis Comes extitit, quem sine liberis masculis obiisse in confesso est, relicta tantum unica filia, uxoris Joannis Drocentis, dicti de Brenna, e sanguine Regio, ut supra jam tetigimus.

LXXI

*Littera Compositionis inter Girardum, Comitem**Matisconensem, & Ecclesiam Cluniacensem.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1110. **N**OTUM sit omnibus, presentibus & futuris, quod frequenter orta est querela inter Nobilem Virum, Comitem *Girardum Matisconensem, & Monachos Cluniacenses*, super indebitis consuetudinibus & insolitis actionibus, quibus Comes & Ministri eius terras Ecclesie Cluniacensis, in Episcopatus Matisconensi sitas, ultra modum gravabant. Siquidem Comes in quibusdam villis Monachorum Advocacionem & custodiam querebat, ubi Monachi nihil illum habere asserunt; in aliis vero locis, ubi constabat, illum Advocacionem habere, indebitas exactiones & insolitas consuetudines usurpabat. Cum igitur super his saepe numero a fratribus Cluniacensibus mota esset querela, tandem medianibus Viris prudentibus & Religiosis, controversia illa sopita est, & in hunc modum ad pacem perducta: Conveniunt apud Sanctum Martinum Matisconensem, Dominus *Theobaldus*, Venerabilis Abbas Cluniacensis, cum quibusdam Senioribus Cluniacensibus, & memoratus Comes *Girardus*, cum multis Militibus & Ministris suis; & tandem compromissum est inter eos, ut hinc inde viros antiquiores & fideiiores eligerent, quos de consuetudinibus & statu terrae illius esse crederent certiores; & quidquid ipsi testes, praestita prius sacramenti religione, assererent, ab utraque parte firmiter teneretur. Cum ergo praefati testes, dato prius sacramento, de investiganda veritate se cum pariter diu deliberassent, tandem in hoc testimonium consenserunt, & dictum est ab eis, quod Comes *Wilhelmus*, Pater Comitis Girardi, nullum omnino jus vel consuetudinem aliquam

aliquam in domo vel in villa de *Laisfaco* (a) aliquando habuit, aut quæsit, & Comes *Girardus* testimonio illorum libenter assensit. Dictum est, quod Comes in villa de *Domenge* & de *Igy*, (b) habebat gerberiam, videlicet in Fossore unam gerbam, & in Aritore duas, apud Aionem habet Comes custodiam viarum & pascuorum, quæ pascua Comiti & Monachis sunt communia; in Nemore, quod dicitur Johu, habet Comes medietatem, & Monachi quartam partem; & Comes & Monachi habent ibi tascias suas; in Nemore de *Domenge* habet Comes quatuor Colungieros, in quibus Monachi nihil accipiunt; apud *Domenge* habet Comes medietatem, & Monachi quartam partem; & Comes & Monachi medietatem; in iis tribus villis nullam aliam consuetudinem habet Comes, vel Ministri ejus, in terra Monachorum. Dicitur est, quod in obedientia de *Chaveniis* & ejus appenditiis habeat Comes latronem, adulterum, homicidam & foeneratorem, qui in præsentia Decani de *Chaveniis* legitime approbati fuerint, vel conjuncti, Censum & Marchias censuales, & custodiam viarum & pascuorum; deinde *Albergariam*, quam per memoratorum testium garandiam pro voluntate sua ibidem habere poterat, & quasque alias consuetudines vel exactiones ipse, vel Ministri ejus, ibi quærebant. Sæpe dictus Comes ob remedium animæ & antecessorum, sive successorum suorum penitus guerpivit, & dedit Cluniacensi Ecclesie. Propter hoc donum concessit ei Abbas, Dominus *Theobaldus*, & *Conventus* Cluniacensis, ut procuracionem, quam ipse *Conventui* Cluniaci & Leprosi de *Sancto Lazaro*, singulis annis in octavis Pentecostes sponte faciebat, *Domus de Chaveniis* faciat; post decessum vero ejus ad diem anniversarii sui redigetur, ad Missam unam quotidianam pro ipso & antecessoribus

R 2

ribus

(a) *Laisfaco*] vulgo *Laisé*, vicus in pago Matisconensi.

(b) *Domenge & Igy*] vici, itidem Comitatus Matisconensis.

ribus ejus, sive ejus successoribus ei concesserunt; & in fine suo tantum pro eo fiat, quantum solet fieri pro Domino Abbate Cluniacensi, in singulis quoque Dominicis Capellanis de *Chavenis* specialem in Ecclesia faciat pro ipso memoriam antecessoribus ejus; donaverunt etiam ei, & remiserunt, quidquid reliquerat in rebus mobilibus Cluniacensi Ecclesie, excepto, quod de indebitis consuetudinibus, si quas in aliis locis, ad Cluniacensem Ecclesiam pertinentibus, induxit, & de fundo terræ, vel censu debitali, cum nihilominus poterunt appellare. Ut autem hujus pacis definitio perpetuæ firmitatis obtineat vigorem, ipse Comes cum omni devotione hoc tenendum juravit, & conventiones istas literis mandari præcepit, & sigillorum præsentium impressione roborari; laudaverunt etiam, & tenendum juraverunt *Guillelmus & Gaucherius* filii sui. *Actum Matiscone apud Sanctum Martinum, Anno ab Incarnat. Domini MCLXXX.* præsentibus Domino Theobaldo, Abbate, & audientibus multis, vel assistantibus, quorum nomina subscripta sunt. *Testes* Gaudus, Prior Cluniaci; Ardinus, Magister Hospitalis de Sancto Egidio; Hugo Sacrista Cluniacensis; Petrus de Marziaco; Wido de Coloniaco; Droco de Brueria, Decanus de Perrona; Artaudus, Vicecomes Matisconensis; Alardus de Montbelet; Hugo de Vinzelles; Wido de Loysraeo. *Hugo Caprarius*, (c) Durandus de Varenis & alii. *Præterea* concessit idem Comes, ut Monachi Cluniacenses pactiones istas, si voluerint, per manum Domini Papæ, & Domini Regis Francorum faciant confirmari.

LXXII.

(c) *Hugo Caprarius*] Caprariorum familia, vulgo Cheuriers, totius Provincie Matisconensis antiquissima; cujus hodie caput Honoratus Caprarius, Dominus de Saint Mauris & Tilly Vicecomes.

Hujus literæ tenorem delibavit QUERCETANUS in *Hist. Burgundia, Lib. 3. cap. 43.*

LXXII.

Erectio Comitatus Matisconensis in Patriatum.

Ex Archivo Civitatis Matisconensis.

CAROLUS (a) *Primogenitus, Regis Francorum Regnum* 1399
regens, Dux Normaniæ, ac Delphinus Viennensis. Celsi-
tudo Regiæ Majestatis illos majoribus prærogativis & honori-
bus insignire, & inter cæteros attollere consuevit, quibus
cum præcellenti nobilitate generis, qua alios antecellunt,
concurrentia virtutum, & insolitorum actuum merita suffra-
gantur. Nos igitur, antiquas memoriæ dignas Progenitorum
nostrorum, Regum Francorum, ordinationes ad memoriæ
revocantes, qui ad conservationem honoris Coronæ Franciæ,
ac consilium & juvamen Reipublicæ, in eodem Regno XII.
Pares, qui Regni Franciæ in arduis Consiliis & Judiciis assiste-
rent, & in factis armorum strenue, ad Tutamentum Regni & Rep-
ublicæ, Regem ipsum paritate fidei, inter Collaterales suos splen-
didius comitarent, consideratione provida statuerunt, inter
quos Comes Tholosanus unus esse solebat, cujus successio ad
Coronam Franciæ jure hæreditario pervenisse noscitur, ab an-
tiquo loco, cujus, quantum ad Patriæ & Patriatus honorem
& nomen attinet, alium æque, vel magis idoneum, præsertim
his temporibus, quibus in eodem Regno viguerunt, & vi-
gent guerræ, a satore zizaniz & humani inimico generis
procuratæ, subrogare volentes; ut saltem, quantum ad illum,
numerus deficiens suppleatur, communicato Magnatum &
Prælatorum, aliorumque sapientium Coronæ Franciæ fide-
lium consilio, & deliberatione super his habita diligenti; ad
personam charissimi fratris nostri Germani, Domini JOANNIS (b)

R 3

Mati-

(a) *Carolus*] qui postea fuit Rex Francorum, ejus nominis V.(b) *Joannis*] dein Ducis Biturigum & Avernorum, qui sine liberis masculis decessit.

Matisconensis & Pictaviensis Comitum, (c) qui ad dimicandum contra hostes charissimi & metuendi Domini nostri, JOANNIS Dei Gratia, Francorum Regis, & Regni non solum, ejusque genitoris nostri & sui, verum & fidelem natura legitima filium se exhibuit. Imo pro tuitione Regni & Reipublicæ se pugilem & defenforem evidenti virtutum & actuum strenuorum judicio demonstravit, & præcipue in partibus Oxitanis nostræ considerationis aciem dirigentes. Notum facimus universis, præsentibus pariter & futuris, Nos præfatus, Regnum regens, jure & autoritate Regis, quibus utimur, in hac parte, *& de plenitudine potestatis Regiæ*, Nobis in absentia præfati genitoris nostri attributæ, & debite competentis, constituisse & creasse Dominum Germanum nostrum, ex utroque fraterna linea nobis junctum, *Parem Franciæ*, & in numero Parium collocamus, ut Comitum Matisconensem constituimus, & *Parem Franciæ* creamus; decernentes, pronunciantes, ac etiam statuentes autoritate, jure & plenitudine supradictæ potestatis, ut idem Germanus noster, ut Comes Matisconensis, & sui successores *de ejus sanguine, in eodem Comitatu Matisconensi paterna linea descendentes, omnibus & singulis prærogati-
vis, juribus, privilegiis, libertatibus & honoribus gaudeant & utan-
tur, quibus ceteri pares Franciæ gaudere & uti sunt soliti, præte-
ritis temporibus & modernis, nec de personis eorum, vel causis, in quantum ad Comitatum & Ballivatum Matisconensem, eorumque ressorta, vel ressorti dependentias, vel appenditias attinet, vel attingere poterit, possit per quemcunque quacun-
que autoritate, commissione vel potestate fungentes; sed
solum-*

(c) *Matisconensis Comitum*] Comitatum Matisconensem hic Princeps, dono a fratre Carolo jam habuerat diplomate ejusdem anni 1359. Majo mense, ut recte annotarunt clarissimi *Sammartiani fratres; Hist. Gen. lib. 12. c. 1.* sed dignitas Paris Franciæ ei eodem diplomate concessa non fuit, sed isto tantum.

solummodo per Reges, vel Regentes Regnum Francie, vel de eorum speciali mandato, in Regio Parlamento cognosci, ac etiam iudicari, salvo ressorto causarum & negotiorum quoad partes, Jurisdictionem suam in suo foro tangentes, per viam appellationis deducendo, ad dictum Regium Parlamentum, sicut de causis & negotiis ceterorum Francie Parium fuit; & est hactenus consuetum, non obstantibus, si Comitatus & Baillivatus Matisconensis alias non consueverint teneri in Parriam, nec censi, honore vel nomine paritatis, consuetudinibus, usibus, stylis, & ordinationibus contrariis quibuscunque non obstantibus, etiam si autoritate Regia sint firmate. Mandantes autoritate, jure, & potestate Regis quibus supra, univrsis & singulis Ducibus, Principibus & Prælatibus, Comitibus & Baronibus, & aliis subditis regni Francie, quocunque nomine censeantur, quod Dominum Germanum nostrum, Comitem Matisconensem, & alios ejus Successores Comites Matisconenses, ex sua Posteritate, ut præmittitur, descendentes, ut Pares Francie tractent, recipiant & honorent; inhibentes eisdem & eorum singulis autoritate, jure & potestate predictis, sub omnibus penis, quas ei possunt comminari, ne ipsi vel ejus predictos successores in præmissis impediant, vel perturbent, aut præsentis gratiæ detrectare præsumant; si offensam & ultionem effugere voluerint Regiæ Majestatis; quod ut perpetuam roboris firmitatem obtineat, litteras præsentis sigilli nostri fecimus appensione maniri; salvo in aliis jure Regio & quolibet alieno. Datam apud S. Dionysium in Francia, anno Domini MCCCCLX. mense Septembri.

LXXIII.

Donatio Monasterio Cluniaci, a Comite Monstrolionsi.

Ex Cartulario Ecclesie Cluniacensis.

1217. **E**GO, Comes Pontrovi, & Monstrolii WILELMUS. (a) Notum facio presentibus & futuris, presentem paginam inspecturis, me in eleemosynam pro anima mea & hæredum meorum, Conventui Sancti Petri Cluniacens. perpetuo contulisse decem millia *halecum*, pariter & concessisse in proprios usus dicti Conventus distribuenda, super Comitatum meum de Abbatis-Villa, ita ut quisquis illum, sive ego, sive alius ad firmam a me teneat, annuatim intra festum Beati Andreæ Apostoli percipienda, & ut hoc ratum & inconcussum in perpetuum maneat, presentem Cartulam sigilli nostri munimine roboravi. *Actum est Anno Incarnat. Domini M CC XV. mense Aprili.*

LXXIV.

Donatio HENRICI IV. Imperat. Monasterio Fructuariensi.

Ex Tabulario ejusdem Monasterii.

1070. **H**ENRICUS, *Divina favente gratia* REX ROMANORUM. Omnium Dei nostrorumque fidelium, tam futurorum, quam presentium, solers industria noverit, qualiter nos pro amore divino, animæque beatæ memoriæ *Patri* nostri, HENRICI *Imperatoris Augusti*, & nostræ remedio, & per interventum *pissimæ matris mee*, AGNETIS, *Augustæ Imperatrici*; & ANNONIS, *Coloniensis Archiepiscopi & Archicancellarii*,
Fructu-

(a) *Wilelmus*] idem est, de quo supra locuti sumus cap. 8.

Fructuariensi (a) Monasterio, in Sanctæ Dei genitricis & perpetuæ Virginis Mariæ, & SS. Benigni & Triburtii Martyrum constructo, quendam locum, quem Pater meus acquisivit, *Forum* (b) nuncupatum, cum omnibus pertinentiis & appendicibus, ad me & matrem meam pertinentibus, hoc est, Ecclesiis, agris, ædificiis, pratis, pascuis, cultis & incultis, viis & inviis, aquis & aquarum ductibus, molis, molendinis, piscationibus, portibus, & cum omni utilitate, vel quam nunquam habet, vel quam habere deinceps illo modo poterit, in proprium dedimus atque tradidimus. Qualem vero locum, in *Comitatu Aquensi* (c) situm, ea ratione concessimus, ut venerabilis Abbas Albertus, omnesque Successores illius, cum consilio aliorum Monachorum ejusdem Monasterii liberum tenendi, commutandi, vel quidquid sibi placuerit, ad usum dicti Monasterii inde faciendi. Nullus itaque Archiepiscopus, Episcopus, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, vel aliqua regni nostri parva, aut magna persona præfatum Monasterium de prædictis prædiis, beneficiis aut possessionibus inquietare, molestare, divestire sine legali judicio præsumat, sub poena mille librarum auri optimi persolvendarum, pro medietate respective Camere nostræ & Fructuariensi Ecclesiæ. *Datum apud Sanctum Goarum, anno Domini MLXX, Signum HENRICI Regis.*

LXXV.

- (a) *Fructuariensi*] Abbatia est in Diocesi Eporediensi, a Guilermo, Roberti Comitis Vulpiani in Pedemontio filio, Monacho Sancti Michaëlis de Lucedio, & Abbate Sancti Benigni Divionensis, anno Domini 1003 fundata, Ordinis Cluniacensis, vulgo Monasterium S. Benigni, vel *S. Balain. vid. Hist. Chronol. Ped. c. 27.*
- (b) *Forum*] hodie Villa-Focaria.
- (c) *Comitatu Aquensi*] vulgo Aqui, in ea Montisferrati parte, quæ trans Tanagrum appellatur.

LXXV.

*Donatio Comitis Metensis, Monasterio S. Benigni
Fructuariensi.*

Ex Archivo ejusdem Abbatiz.

1020.

Notum sit omnibus Sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, tam presentibus, quam futuris, quomodo quidam *Vir Illustris & magnæ opinionis, Comes GERARDUS*, (a) memor fragilitatis suæ, suadente sua conjuge EVA, (b) pro se & anima filii sui SIGIFREDI (c) defuncti, & consilio parentum & omnium suorum fidelium, dedit partem proprietatis suæ ad locum *Fructuariensis Monasterii*, constructi in honore Sanctæ Mariz, in Regno Italiæ, in Provincia *Longobardie* in eodem Regno, & in eadem Provincia ipse Comes tradidit ad supra dictum locum Ecclesiam, in honore Sancti Michaelis sacram, sitamque in loco, qui dicitur *Mores*, cum molendino ejus proximo & omni integritate sediminis, ubi constructa consistit; omnem penitus possessionem, quam prædictus Comes a Domino beatæ memoriæ *Wilelmo*, Divionensis Monasterii Abbate, per commutationis testamentum in toto Regno Italiæ acquisivit, & de jure S. Benigni, per manus prædicti Abbatiz in suum jus vindicavit, totam in integrum ad supradictum Monasterium tradidit, concessit & dedit. Et ut hujus traditionis donum stabile, firmumque permaneat, idem Comes

-
- (a) *Comes Gerardus*] Metensis scilicet, Eberardi, Alsatiz Comitis, filius; de cujus progenie plura optime & exquisitè disseruit R. P. VIGNERIUS, *Congregationis Oratorii Sacerdos, in Origin. famil. Alsat. & Lotharing.*
- (b) *Eva*] nomen proprium uxoris Comitis Gerardi, quod hucusque latuerat.
- (c) *Sigifredi*] defuncti in pugna anno 1017. ut rectè notavit QUERGELIANUS in *Hist. Luxemb. c. 1. sub fin.*

mes *Gerardus* propria manu confirmavit, & confirmatam tradidit; & *D. Deodericum*, *Metensis* Ecclesie Episcopum, cum pluribus aliis, idem agere rogavit, stipulatione subnixa, Actam *Metis* publice 3. Non. Februarii, anno *Incarнат. Domini* MXX. Indiſt. III. regnante *HENRICO* Imp. feliciter, anno Regni ejus 17. Imp. vero 5. Signum Domini *DEODERICI* *Metensis* Episcopi, *GIRARDI*, *GISELBERTI*, *FOLMARI* Comitum, *Hermani* *Conteri*, *Marfridi*, *Tiurelini*, *Odehrici*, *Richeri*.

LXXVI.

Privilegium, Civitati SAVONÆ ab Auberto,
Marchione Savonæ, concessum, stylo
semi-barbaro.

Ex Archivo Civitatis Savonæ.

In Nomine Sanctæ & individue Trinitatis.

NOTUM sit vobis omnibus, nostris fidelibus nostrisque hominibus *Saonenſis* (a) tam presentibus, quam futuris, quod Ego *AUBERTUS*, *Marchio*, (b) promitto atque spondeo propter fidelitatem & servitium nostrorum hominum *Saonenſium* retinendum, quod ab hac hora in antea non intrabo in *Castello* *Saonæ* per nullam vim, ingenium, nullaque occasione quod fieri potest, nec ullam *Albergariam* de *Castello*, nec de *Burgo*, nec de civitate, si facta fuerit, non requisiero, nisi sub tectis mansionibus nostros fideles, & caballos nostrorum fidelium majorum seximento personarum, vel de more in *Castello*, sive in *Burgo* atque *Civitate*, si facta fuerit, non faciam sine legali iudicio, neque a nostris fieri per-

106L

S 2

mitte-

(a) *Saonenſis*] vulgo *Savone*, *Savonia* oppidum in ora *Genueſi*.

(b) *Albertus Marchio*] *Savonæ* scilicet, qui a *Marchionibus Eporedienſibus* originem (ut ferunt) ducebat, ab eo *Pallavicinorum* *Marchionum* illustri familia derivari creditur.

mittimus; generale placitum, nisi semel in anno custodiendi tribus diebus eisdem civibus Saonensibus non imponemus; & hoc generale placitum non requiro, nisi de festiuitate omnium Sanctorum usque ad Septuagesimæ; contentionem autem vel litem prædii, vel libellariæ, vel cuiuscunque rei, si venerit in meis prædictis hominibus, habitantibus in Castello Saonæ, vel Burgo, vel Civitate, cum sacramentales de rebus & libellariis iniuste Abbatis usurpatione per 20. annos. *Nam per duos cives Saonenses quaecumque litem orta fuerit me definire oportet, quomodo illorum dirigitur; consuetudo quidem & spondeo atque promitto ego, qui supra, Aubertus Marchio, vel meos hæredes, aduersus populum Saonensis, hæc statuta violare vel frangere tentaverimus, tunc imponamus auri optimi libras centum, medietatem Camera Regis, & medietatem iam dictis Civibus Saonæ. Anni ab Incarnat. Domini nostri Jesu Christi M LXXI. Indiæ. 15. Ego Auberto, qui hunc Testamentum fieri rogavi, ut supra ei relecta est. Testes fuere Astengo Carbonus, Daniel Judex interfuic.*

LXXVII.

*Donatio Leotaldis, Comitis Matisconensis,**Monasterio Cluniaci.**Ex Cartulario Ecclesiæ Cluniac. ab Authore Cluniaci viso.*

899. SACROSANCTÆ Ecclesiæ, in honore beatorum Apostolorum Petri & Pauli fundatæ, in pago Matisconensi, in villa Cluniaco, quam Dominus Oddo, Abbas, ad regendum habere videtur. Ego *Leotaldis*, Dei Gratia Comes Matisconensis, nec non & uxor mea *Ermengardus*, pro Dei amore & æterna retributione, ut pius Deus animas nostras & parentum nostrorum *Alberici* atque *Tholosane*, *Manassei* & *Ermengardis*, nec non *Geraldi* amici nostri, seu omnium fidelium Christianorum,

rum, tam vivorum, quam & defunctorum, liberare dignetur de pœnis inferni. Pro ipso amore cedimus atque donamus ad ipsam causam Dei aliquid ex rebus nostris in pago Lugdunensi, in *Villa Dardanico*, super fluvium *Sillia*, (a) quaesitum & inquirendum, cum omnibus appendentiis & servientibus supermanentibus, quidquid ibi visi sumus habere totum ac integrum ad ipsam Dei causam, ad stipendium fratrum, ibidem Deo jugiter servientium. Si quis vero donationem istam contradixerit, iram Dei incurrat, & auri libras 4. componat, & donatio ista firma permaneat stipulatione sabnixa. S. Leotaldi. S. Ermengardis, qui donationem istam fieri & rogaverunt firmare. S. Gaufredi Comitis. S. Nardoyni. S. Leodegarii. S. Racherii. S. Geraldii. S. Gothofredi. S. Gosberti. S. Iwicherani. S. Mayoli. S. Odeylardi. S. Alberici. S. Ardradi. S. Wichardi. S. Aalgarii. S. Bononis. *Data per manum Berardi, die Mercurio II. Kal. April. Anno XII. regnante RODULPHO (b) Rege.*

LXXVIII.

*Pactum inter Andream Delfinum Viennensem,
& Archiepiscopum Ebradunensem, de Comitatu
Ebradunensi.*

Ex Cartulario Ebradunensi.

In Nomine Domini Jesu Christi.

A Nno Incarnat. Domini MCC X. regnante OTTHONE 1210.
Romanorum Imperatore, presentes noverint & futuri,
quod Dominus ODDO, illustris *Dux Burgundie*, & Dominus

S 3

AN-

(a) *Sillia*] vulgo *la Seille*, fluvius est, qui in Ararim influit, non longe a Ratenella vico.

(b) *Anno XII. regnante Rodulfo Rege*] id est, anno Christi 899. cum anno 888. Rodulfus I. Burgundie transjuranae Rex, regnare coepit.

ANDREAS DALFINUS, frater ejus, *Comes Viennensis*, donaverit pura intentione, ac bona voluntate Domino REMUNDO, *Archiepiscopo Ebredunensi*, & successoribus suis in perpetuum, quidquid pertinebat ad Comitatum *Forcalcarii*, (a) in Ebredunensi Diocesi constitutum, quod quidem donatum fuerat olim a Domino *Wilelmo* bonæ memoriæ, Comite Forcalcarii, eidem *Delfino* & *Uxori* ejus, (b) quæ uxor, celebrato divortio inter ipsam & Dalfinum, donavit postmodum *Dalfino*, quondam marito suo, præmissa omnia, & eandem donationem, sacramento corporaliter præstito, confirmavit, & consilio multorum proborum virorum & sapientium, irretractabiliter concessit. Dicta autem donatio Domino Archiepiscopo hoc pacto & hac conventionione facta fuit, ut Dominus Dalfinus & successores sui haberent a Domino Archiepiscopo & suis successoribus in feudum in perpetuum omnia prælibata, & fidelitatem ei inde facerent & jurarent; & personam suam, & omnia jura Archiepiscopalia ubique salvarent & defenderent, & jurarent modis omnibus sine fraude, excepta villa *Caturicarum*, cum terris, cortina, iustitiis, pedagogiis, albergiis, possessionibus, terris, pratis, vineis, & aliis suis pertinentiis omnibus, scilicet *Montegardino*, *Roffeto*, *Spinaciis*, *Monasterio S. Michaëlis de Culcha*, (c) *S. Dionysio* & tenementis eorundem, & si quæ sunt alia, quæ ad villam pertinent *Caturicarum*; quam villam, ut dictum est, & quæ alia expressim nominata seu omissa,

con-

(a) *Comite Forcalcarii*] ut alibi dicemus.

(b) *Uxori ejus*] *Beatrici* scilicet *Forcalcheriensi*.

(c) *Culcha*] *Monasterium* est *Ordinis D. Benedicti*, vulgo *la Couche*, a *Bertrando Folcalcheriensi Comite*, *Gaufredo* & *Guillemo* fratribus, consilio *Aleydis Comitissæ Diensis*, eorum *Matris*, anno 1027, fundatum, non longe a *Caturicarum oppido*, *Abbatia D. Michaëlis de Clusa*, subditum est.

considerata utilitate tam Archiepiscopatus Ebredunensis, quam Comitatus Delfini, retinuerunt sibi & successoribus suis; scilicet dictus Archiepiscopus & Delfinus habenda, & jure Domini in perpetuum possidenda, & fuit expressim actum, quod ambo simul concorditer ibi *Bajulum* (d) instituerent & destituerent, secundum beneplacitum eorundem, qui *Bajulus* juraret, quod utrique dictorum Dominorum pro parte sua fideliter redderet rationem; insuper etiam additum fuit, & expressim actum, ut, quidquid in prædicta villa & suis pertinentiis quocumque jure acquisitionis, seu titulo, alter eorum acquireret, totum ejus esset commune, sicut & alia supradicta, pecunia tamen restituta & expensis, sive in terris, sive in aliis, quas ille, qui acquireret, expendisset. Sane Dominus Archiepiscopus & successores sui omnia, ad jura spiritualia spectantia, veluti decimas & alia debuit habere præcipua, ut in villa Caturicarum & ejus pertinentiis. Item de Civitate Ebredunensi & ejus territorio taliter convenerunt, quod Dominus Archiepiscopus & omnia quæ ipse habet & tenet, nec non & antecessores sui, sive in justitiis, cavalcatis, fidelitatibus, sive aliis omnibus, generaliter habeat & teneat in perpetuum, velut Dominus pleno jure, & expressim dominium tam possessionum, quam hominum; & Delfinus sibi ea habeat omnia, quæ ibi ad Forcalarium Comitem pertinebant, salvo eo, quod eidem Archiepiscopo & successoribus suis in perpetuum, idem Delfinus & successores sui fidelitatem facere debent; & hominum pro his, quæ in territorio habent, & in civitate præfata. Idem nominatim actum fuit, quod idem Archiepiscopus & successores sui in perpetuum habeant dominium Castri *S. Crispini*, & ut fidelitatem & hominum tam Domini, quam Milites & homines dicti Castri eidem

(d) *Bajulum*] idem est, quod Baillivus; de origine hujus vocis, vide MENAGIUM in *Orig. lingu. Gall.*

eidem Archiepiscopo & successoribus suis in perpetuum faciant, & personam ejus & terram Archiepiscopatus omni tempore contra omnem inquietatorem adjuvent & defendant, de acquisitionibus vero in præfata civitate Ebredunensi, & ejus territorio faciendis, idem per omnia statuerunt. Insuper additum fuit, quod *Delfinus* juvaret Archiepiscopum, velut Dominum suum, cum terra & posse suo contra omnem hominem, eundem Archiepiscopum seu terram ejus inquietantem, seu inquietare volentem; & e converso, ut idem Archiepiscopus defenderet & salvaret *Delfinum*, cum hominibus terræ suæ, velut proprium suum Vasallum, bona fide. Ut autem hæc omnia eidem Archiepiscopo & suis successoribus observarentur, in perpetuum illibata, tam idem *Delfinus*, quam idem illustris *Odo*, Dux Burgundiæ juraverunt, nec non & pro ipsis juravit *Odo Alamandus*, & *W. de Monte S. Joannis*, & hoc juramentum factum fuit in manu ejusdem Archiepiscopi Remundi, eundem pacis osculo, videlicet Archiepiscopus, propter hoc specialiter recipiendo. Acta sunt hæc in præsentia testium subscriptorum, scilicet *V. Ulciensis* (e) Præpositi, *Raymundi* Abbatis, & *M. Cellérarii Boscaudunensis*, (f) *Berardi* Canonici, *Galdivi*, *W. Bermundi*. Hanc autem cartulam in perpetuum valituram, idem *Odo*, illustris Dux Burgundiæ, & *Andreas* dictus *Delfinus*, nec non & *Domina Ducissa* jusserunt sigillorum suorum munimine roborari.

LXXIX.

- (e) *Ulciensis*] vulgo *Oulx*, in Delphinatu, corrupte dicitur *Ours*.
 (f) *Boscaudunensis*] Abbatia est in Diocesi Ebredunensi, vulgo *Boscaudon*, anno 1132. fundata a *Pontio Alberti*, *Guilermo* & *Petro de Montmira*, Nobilibus Ebredunensibus, sub regula *Divi Augustini*, postea *Divi Benedicti*.

LXXIX.

Carta Joannis, Comitis Cabilonensis, pro Ecclesia Cluniacensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

EGO JOANNES, Comes Cabilonensis, (a) notum facio, quod de omnibus querelis Ecclesia Cluniacensis contra me habebat, & ego contra ipsam; & de omnibus gravaminibus & injuriis, quæ vel quas ipsi irrogaveram, vel ipsa mihi, promissis me stare Domino Abbati Cluniacensi fide data, sub poena quingentarum librarum parvarum, de quibus ei dedi fidejussores, quos posui in manus Comitis Nivernensis, ad opus ipsius Abbatis, videlicet Dominum *Fosser. Grossum*, de CC. libris, qui fidei sacramento promisit, quod *ostagium* teneret apud *Diffé*, nec de villa eadem exiret, donec eidem Abbati de dictis CC. libris satisfecisset; si Ego aliquo modo venirem; de C. libris residuis fidejussorem dedi *H. Grossum*, Dominum Usellarum, *Fosserani Grossi* fratrem, qui omnimodo apud Cluniacum ostagium teneret, si contra dicta ipsius Abbatis aliquo modo venirem; de C. libris residuis dedi fidejussorem Dominum Hugonem de *Digonia*, pro quo dictus Comes Nevernensis de illis dictis C. libris se constituit redditorem; rogavi etiam Dominum Cabilonensem Episcopum, ut me ad observandum dictum ipsum per excommunicationem compellat, terram meam supponendo interdicto.

Debet

(a) *Joannes, Comes Cabilonensis*] quem *Beatricis, Comitissæ Cabilonensis, filium SAN - JULIANUS* credidit in *Antiqu. Cabilon. QUERCETANUS Hist. Burg. lib 3. c. 60.* vero generum, quod discutiendum relinquimus R. P. PERRY, e Societate Jesu, Viri eruditissimo, qui Civitatis Cabilonensis & *Comitum Cabilonensium* Historiam concinnat.

Debet autem idem Abbas dictum suum proferre infra Pascha.
Actum apud Borbonium, anno gratiæ M. CC. XX. die Mercurii
ante festum beati Michaëlis.

LXXX.

*Donatio Roberti, Francorum Regis, Monasterio
Fructuariensi.*

Ex litera originali.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1023.

EGO Robertus, gratia Dei Francorum Rex. Noverit omnium
Sanctæ Matris Ecclesiæ fidelium industria, ut præsens sed
etiam futura, quod quidem noster Comes, *Guilelmus* (a) no-
mine, nostræ Serenitatis adierit præsentiam, rogans & obnixè
postulans, ut quandam Ecclesiam, in honore S. Martini sa-
cratam, in sub-urbio *Belmensis* Castri sitam, olim Abbatiam,
sed jam omnimodo destructam, quam etiam jure nostri bé-
neficii possidebat, se mihi liceret credere, eo conventionis
tenore, ut eandem Ecclesiam cuidam congregationi in loco
Fructuarii, juxta Alpes Deo regulariter servienti, comminus
traderemus perpetualiter habendam. Cujus rationabili &
devotæ petitioni libenter condescendere volui, quoniam ob
idem Coenobio jam pridem quandam Abbatiam Sanctæ Ma-
riæ, in sub-urbio Cabilonensi sitam, cum Ecclesia Busciani,
& *Allodum* Cassiniaci, cum Ecclesia ejusdem villæ, per præ-
cepti firmitatem concesseram. Quæ omnia dedi instinctu
& petitione Domini Guilelmi Abbatis, ejusdem loci Fructua-
riensis devoti fundatoris, interveniente & subscribente *Gos-
frido*, Cabilonensi Episcopo, cum reliquis Episcopis, qui in-
terfuerunt Concilio, nuper Ariaci habito. Innotesco igitur
cunctis,

(a) *Comes Guilelmus*] Ottho-Guilelmus vulgariter nuncupatus, Di-
vionensis & Burgundiæ Comes: de quo nos quædam alia da-
bimus.

cunctis, prædictam Ecclesiam Belnensem, Guilelmum Comitem mihi reddidisse, & mihi eam Fructuariensi cœnobio dedidisse; erga quem locum taliter nostræ benevolentia inculcavimus affectum, ut, quicumque in omni nostræ dominationis regno pro redemptione peccatorum suorum aliquid inibi conferre voluerit, nostræ autoritatis habeat assensum; & sicut nostri præcepti autoritate firmavimus, ita etiam legaliter dandi in posterum habenda absque declamatione decernimus, & harum rerum conventionem annuli nostri impressione signamus. *Actum Avaloni, (b) anno Incarnat. Verbi MXXXIII. regnante Roberto XXXVII. Ego Baldoinus, Cancellarius, relegendo subscripsi.*

LXXXI.

Littera Protectionis, Immunitatis & Confirmationis Privilegiorum, Carthusie Majoravi, a
FRIDERICO IMPERAT.

Ex Archivo ejusdem Carthusie.

FRIDERICUS, divina favente Clementia Romanorum Imperator, semper Augustus. Ad Imperialis dignitatis Excellentiam pertinet, servorum Dei quieti totis clementia visibus providere, eorumque loca in Imperio nostro constituta, cum eorum appenditiis, non solum conservare, sed & beneficiis amplioribus & donis augere & multiplicare. Quocirca noverit cunctorum fidelium nostrorum presentia & futurorum posteritas, quod Nos, pro sincera charitate, quam erga Ordinem Carthusie habemus, & pro fidei devotione, quam nobis exhibuit *Nantelmus*, (a) venerabilis ejusdem Domus Prior; Domum Majoravi ejusdem Ordinis, in Diocesi Lugdunensi & Regno Burgundia existens, illiusque Domus

T 2

Prio-

(b) *Avaloni*] Oppidum in Burgundia.

(a) *Nantelmus*] Postea Bellicensis Episcopus, inter Divos relatus.

Priorem, Monachos, fratres, servos, familiam, ejusque possessiones & homines cum omnibus appenditiis suis, in nostram suscipimus protectionem, quatenus ipsi & homines eorum securi & tranquilli sub nostra pace vivant, liberius Deo famulentur, & pro Nobis nostrisque successoribus preces in conspectu divinae Majestatis offerant. Insuper foundationem dictæ Domus, elemosynas & largitiones per quosdam Nobiles, fideles nostros, donatas, sicut & privilegium, per bonæ memoriæ CONRADUM, *Romanorum Regem* II. anno Domini MCXLII. concessum, eisdem Priori & fratribus confirmamus, & de novo concedimus, ac de nostræ Majestatis Imperialis potestate addentes, & pro Nobis & nostris successoribus in perpetuum largientes, solo Dei amore & intuitu, omne jus, omne dominium altum & bassum, merum & mixtum imperium, omnimodamque Jurisdictionem, quam non solum infra terminos dictæ Domus, inferius descriptos, habemus, habere possumus & debemus, Nos & nostri Prædecessores aut Successores habuerunt, aut habere debuerunt in perpetuum; sed etiam extra dictos terminos per totum Imperium nostrum, & præsertim per Burgundiæ Regnum, tam in eorum acquisitis & acquirendis hominibus legitimis & spuris, indigenis & alienigenis, & in eorundem hominum bonis mobilibus & immobilibus universis, quam in omnibus mansis, terris, vineis, campis, pratis, pascuis, sylvis, joriis, montibus, vallibus, alpibus, planitiebus, aquis aquarumve decursibus, piscariis, molendinis, fodinis, universisque territoriis, & ex eisdem appenditiis ad ipsam Domum Majorevi, & res ejus spectantibus nunc & in futurum: Termini autem dictæ Domus a fundatoribus positi, & a summis Pontificibus confirmati sic declarantur: Primo ab *Oriente* Mons Agrilleti, qui supereminet calinis *Albarone*, (b) & Roca Rufa, ab Austro calma,

(b) *Albarone*] fluvius est, qui e sammis Bugesiæ jugis, juxta Brenodi vicum prorumpens, S. Ramberti oppidum albat, & idano miscetur, vulgo *Arbarino*.

calma, quæ dicitur Pangit bovein, & Rocharium prati Bardonis, inde sicut Rocharium tendit versus Ferrerias, usque dum idem Rocharium finiatur; inde ascendit terminus usque ad Abbatem, supra montem designatum, & tendit usque ad cacumen montis Revoria, & descendit usque ad Crucem novam, quæ est in via *Balmesi*, (c) inde idem Terminus versus Aquilonem tendit usque ad inferiorem Rocham montis Chivilliaci, & circuit crepidinem collis, usque ad Rocham de Ponteceto; inde descendit usque ad Perifontanam, & inde per cristam collis, usque ad summitatem montis Orfelli pervenit. Intra quos fines, caterarumque possessionum præfate Domus, nullus hominem capere, prædam ducere, furtum aut aliud crimen committere, aucupationem, venationem, aut piscationem agere audeat; nullusque hominum Majorevi præsentium aut futurorum, legitimorum & spuriorum testamentum condere; hæredem instituere, dotem constituere, legata facere, nec servitoribus etiam aut aliis aliquid donare præsumat, nisi de Prioris Majorevi licentia processerit & facultate. Qui contra fecerit, idem Prior per suos officarios talem delinquentem, sive Nobilem, sive ignobilem, civiliter, seu criminaliter, prout casus exegerit, multare & punire debeat; solumque Priori liceat in hominibus suis, sive infra terminos ante dictos, sive extra positus Justitiam omnimodam exercere; omniaque servitium petere & accipere; eosque & eorum bona, sicut & spuriorum & alienigenarum, de manu cujusquam repetere & requirere. Statuimus igitur, imperiali autoritate firmiter in hærentes, ut nulla persona, magna aut parva, Ecclesiastica aut secularis, Dux, Marchio, Comes, Baro vel Vassallus a præfatis Priore, fratribus, servis & colonis eorum, pedagium, exactioem, leydam, aut aliquid

T 3

simile

(c). *Balmesi*: vicus, non longè a Majorevi Carthusia distans, ortu Pontii de Balmeto, ejusdem Monasterii Fundatoris celebris.

simile petere vel levare, aut de acquisitis aliodium accipere præsumat; sed liberi & immunes vendant, acquirant, transcant, sint & permaneant per univcrsum imperium nostrum. Si quis autem Edictum nostrum temerario ausu infringere tentaverit, præceptique nostri transgressor extiterit, noverit se compositurum LX. libras auri puri & optimi, medietatem Cameræ nostræ, & aliam medietatem Domui Majori in præsentia; & cum Juda traditore æterna damnatione id multaturum in futuro. Et ut hæc a Nobis facta & data credantur, & a posteris nostris non infringantur, Cartam hæc describi, & sigillo nostræ Majestatis muniri jussimus. Datum BISHN-TINI, V. Kalend. Novembris, Indiæ. V. anno Dominicæ Incarnationis MCLVII. regnante Domino FREDERICO, Romanorum Imperatore gloriosissimo. Anno regni ejus VL Imperii vero. III.

Recognitum per RAINALDUM, Cancellarium, vice STEPHANI, Viennensis Archiepiscopi, & Regni Burgundiæ Archicancellarii, testibus Humberto Bisuntinensi, Heraclio Lugdunensi, & Petro Tarentasiensi Archiepiscopis, Guilelmo Novariensi Episcopo, Mattheo Duce Lotharingæ, Wolmaro de Salwerda, Stephano de Hurmiungen, & Alberto de Dillingen Comitibus, & aliis.

LXXXII.

*Donatio Episcopi Gebennensis Monasterio**S. Eugendi Jurensis.*

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

1110. **V**uido Episcopus, Sanctæ Genevensis Ecclesiæ Servus. Venerabili fratri *Hynaldo*, Abbati Cœnobii S. Eugendi, ejusque successoribus in perpetuum. Et Sanctorum Canonum Institutio & nostri officii debitum Nos hortantur, ut Monasteria, atque in eis Deo servientium necessitatibus, prout Nobis possibilitas suppetit, concedere debeamus. Vestris

igitur, frater in Christo carissime, & Domini Humberti, Præpositi, justis petitionibus, & dictante charitate universi Capituli, donamus Ecclesiæ S. Eugendi, cui Fraternitas vestra, Deo auctore, præesse videtur, Ecclesiam in honore Beatorum Principis Apostolorum, & S. Eusebii Confessoris, in villa *Craciaco* (a) sitam, cum omnibus appenditiis suis; Ecclesiam quoque in honore S. Eugendi, in pago Verruinenfi, in villa *Mazinaco* (b) sitam, cum Capella Castræ adjacentis, scilicet *Bellimontis*, & cæteris appenditiis ejus, Ecclesiam etiã S. Mariæ Magdalenzæ, infra ipsam Civitatem Genevensem, juxta lacum, sitam, salva Ecclesiæ nostræ & nobis atque Ministris nostris debita reverentia servitutis. Concedimus etiã & confirmamus, quidquid vel a Nobis, vel antecessoribus nostris Cœnobio supradicti *S. Eugendi* concessum, vel ad jus ipsius pertinere cognoscimus. Ecclesias videlicet *Nividuni*, cum appenditiis suis, Ecclesiam *Divonæ*, Ecclesiam *Genolliaci*, Ecclesiam *Seysiaci*, Ecclesiam *Pauliaci* cum appenditiis earum, Ecclesiam *S. Genesii*, Ecclesiam *Sergiaci*, (c) cum appenditiis ejus, Ecclesiam *Auriniaci*, Ecclesiam *Ebelusæ*, Ecclesiam *Caudosfæ*, Ecclesiam *S. Cyrici*, Ecclesiam *Saviniaci*. Hanc itaque nostræ devotionis assignationem seu donationem præsentis privilegii autoritate firmantes, tam vobis, quam omnibus, vobis regulariter successuris, perpetua quiete possidendam sancimus; & si quis super hoc vos, vel vestra, inquietare præsumperit, donec ad integram satisfactionem veniat, anathematis vinculo obligamus. Omnibus vero, qui in his aliqua bona vel utilia providerint vobis, hic & in æternum gratia & pax a Domino conservetur. Amen.

S. Al-

- (a) *Craciaco*] vulgo Cressieu, in Bugezia, non longe a Bellicensi Civitate.
 (b) *Mazinaco Bellimontis*] loca sunt in Valromesia, Bugeziæ Provinciæ.
 (c) *Sergiaci*] Sergier, vulgo apud Gesios.

S. Alberti, Decani. S. Victoris, Decani. S. Alberici, Capellani. S. Aymonis, Comitis. (d) *Alla sunt hæc Gebennæ, anno ab Incarnatione Domini MCX.*

LXXXIII.

Donatio HUGONIS & LOTHARII *Italia Regum,*
Alderamo Comiti.

Ex veteri MS. Codice Bibliothecæ Regiæ Taurinensæ.

In nomine Domini æterni.

938. **HUGO & LOTHARIUS**, divina favente Clementia *Reges.* Si petitionibus fidelium nostrorum libenter annuimus, ardentiores eos fore in nostri obsequio nequaquam ambigimus. Quocirca omnium fidelium Sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque, præsentium scilicet & futurorum, devotio noverit, *Ambrosium* Episcopum & *Heldricum* Comitem, dilectos fideles nostros, suppliciter Serenitatis nostræ postulasse clementiam, quatenus fidei nostro *Aledramo* (a) Comiti, quandam *Cortem*, quæ *Forum* nuncupatur, sitam supra fluvium *Tanar* (b) in Comitatu Aquensi, jure proprietario per hoc nostræ inscriptionis præceptum, usque in perpetuum con-

(d) *Aymonis Comitis*] scilicet Gebennensis.

(a) *Aledramo*] sive Alderamo I. Montisferrati Marchioni, qui in fundatione Abbatie de Grassano, in Diocesi *Cazalensi*, se Guilelmi Comitis filium nuncupat, quod fabulam, quæ vulgo de ejus origine Saxonica circumfertur, lucide patefacit, ut notavit Beneventus San-Georgius; nupsit autem Gerbergæ, Berengarii Italiæ Regis filiæ, & ab eis *Marchiones Montisferrati, Salutarum, Clavesani & Ponzoni* descendunt. *Cbron. Hist. Pedem. c. 39. Hist. Montisf. Italica MS.*

(b) *Tanar*] fluvius est Pedemontii, qui alio nomine Tanagrus vocatur, vulgo *Taner*.

concedere dignaremur; cujus petitioni inflexi, eandem Cortem, cum omnibus rebus a fluvio Tanari usque ad flumen *Burmica*, (c) nec non a loco qui vocatur *Barcile*, usque *Carpanum* perjuratum, ac cum omnibus, quæ dici vel nominari possunt, per hoc nostrum præceptum in integrum concedimus & elargimur; ac de nostro jure ac dominio in ejus jus & dominium omnino transfundimus & delegamus, una cum castris & Capellis, casis, terris, vineis, campis, pratis, pascuis, sylvis cultis & incultis, divisis & indivisis, masaticis, salicetis, fationibus, ripis, rapinis, molendinis, piscationibus, portubus, aquis, aquarum reductibus, venationibus, redditionibus, distractionibus, cum servis etiam & ancillis, *Aldionibus & Aldianibus*, (d) omnibusque rebus ad prædictam Cortem a jam dicto flumine in flumen; atque a jam nominato *Barcile* usque ad *Carpanum* prædictum, pertinentibus vel aspicientibus in integrum, ut habeat, teneat, firmiterque possideat ipse sui que hæredes, habeantque potestatem tenendi, vendendi, donandi, commutandi, alienandi, pro anima judicandi, vel quidquid eorum decreverit animus faciendi, omnium hominum contradictione remota. Insuper concedimus eidem fideli nostro *Aledramo*, suisque hæredibus, ut de villa, quæ vocatur *Roncho*, & de omnibus *Arimannis*, in ea morantibus, omnem distinctionem, omnemque publicam functionem & querimoniam, quam antea publicus nosterque *Missus* facere

con-

(c) *Burmica*] vulgo *Bormia*.

(d) *Aldionibus & Aldianibus*] *Aldio* masculino genere, erat olim persona libera, deputata ad opus & ministerium Domini, quæ, licet libera, non multum tamen distabat a servo. *Aldia* autem erat femina ejusdem status; de eis loquitur *Lex Longobarda*, Rubr. de plagis & ferutis servorum, & Rubr. de Conjugiis Servorum & *Aldiorum*. *Alciatus* ad l. lecta de rebus cred. *Aldio* vocat.

confueverat, aut ante nostrorum qualemcumque Missum; ita ante præfati Aledrami nostri fidelis præsentiam custodiant & observent. Si quis igitur hoc nostræ concessionis præceptum infringere vel violare conaverit, sciat se compositurum auri optimi libras 200. medietatem præfato *Aledramo* Comiti. Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, manibus propriis roborantès, annulo nostro subter iussimus insignire. *Signa Serenissimorum HUGONIS & LOTHARII Regum; GISEPRANDUS Cancellarius, ad vicem Bosonis Episcopi Archicancellarii recognovi & subscripsi. Data VIII. Idus Februarii, anno Dominice Incarnationis, VCCCC XXXVIII. Regni vero Domini HUGONIS piissimi Regis IX. LOTHARII autem filii ejus IV. Indiæ. VIII. Actum Papie in Christi nomine feliciter. Amen.*

LXXXIV.

Donatio Monasterio Novalicensi.

Ex ejusdem Monasterii Archivo.

In nomine Dei Salvatoris nostri Jesu Christi.

1042.

HENRICUS, Dei gratia Imperator Romanorum, secundo anno regni ejus, Deo propitio XV. die mensis Martii, Indiæ. XII. Monasterio S. Petri, quod est constructum in *Novalis* (a) loco. Ego AYMO, (b) Clericus, filius cujusdam Ugonis,

- (a) *Novalis*] vel Novalicis, ut infra in textu; Monasterium est antiquissimum, ad radices Montiscinesii, & non longe a flumine Cinesio positum, Divo Petro dicatum, vulgo *l'Abbaye de Novalezze*.
- (b) *Aymo*] cujus familie hic Aymo fuerit, dubium est; licet enim amplitudo doni eum potentem & divitem indicare videatur, nihilominus ejus genus obscurum remanet, cum se cujusdam Ugonis tantum filium nominet, non designato aut familie aut dignitatis nomine; qui quidem *Ugo* uxorem habuit *Mariam*, quæ anno 1036. Prioratum Cofie fundavit in Sabaudia.

Ugonis, qui professus sum ex natione mea *lege vivere Romana*, jussione & assensu Parentum meorum, offero & dono ipsi Monasterio, mercedem promissam consequi credens, qua dicitur: Quisquis venerabilibus locis de suis aliquid contulerit juxta Salvatoris vocem, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit, pro mercede animæ meæ & parentum meorum, nominative Ecclesiam S. Martini de *Voglanno*, (c) & aliam Capellam, quæ super hunc locum posita est, cum his omnibus ibi positis, quæ mei sunt juris, & insimul dono villare, quod dicitur *Arone*, & cum omnibus ad ipsum pertinentibus, & duos manfos in loco, qui vocatur *Poja*; iterum alium mansum cum pertinentiis, qui jacet in Villare, quod *Richeruna* vocatur, & medietatem de Sylva, quæ nominatur *Sawargia*, cum omnibus quæ inde pervenerint, sive de pascuis, sive de omnibus aliis servitiis. Insuper dono medietatem totius terræ sive sylvarum, quæ extenditur a *Lacu*, (d) usque ad aggerem, ubi terminatur *Sawargia*, & a flumine *Lesié*, & medietatem piscationis ipsius fluminis, usque ad superficiem montis, qui est super *Voglanum*; mensura terræ hujusmodi est, tam de vineis de terris arabilibus, & pratis, quinquaginta & viginti quatuor jugera, suis locis disposita, de gerbis & sylvis sexcenta jugera; & si amplius de meo jure infra scriptos terminos inventum fuerit, sive fuerint divisa, vel indivisa, sive culta sive inculta, ripas, ruinas, seu paludes & usus aquarum & ductus earum, nihil excepto, dono & offero, & medietatem piscationis omnium aquarum, quæ in lacum ingrediuntur, & propriam piscationem in ipso lacu, ex his investituram facio *terrae & ramum arboris*, (e) & me ipsum pro Monacho prædicto

ll 2

- (c) *Voglanno*] *Voglanum* vicus est, fere itinere inter *Camberium* & *Burgeti* pagum.
 (d) *Lacu*] *Burgeti* scilicet, qui non longe a *Voglanno* jacet.
 (e) *Terra & ramum arboris*] nota vetustam investiturarum consuetudinem, quæ olim per terræ jactum aut rami arboris traditionem fiebat; postea per fistulam, calasum, cultellum aut ensen evaginatum.

dicto Novalis Monasterio tradens. Si quis super his ex hæredibus successorum nostrorum, vel aliorum, molestiam intulerit, (quod absit) & infringere tentaverit, omnipotentis Dei maledictionem consequatur, & filii ejus fiant orphani; nec sit qui misereatur illis, & hæreditatem ipsius accipiat alter. Insuper poenam hanc sustineat, centum uncias auri, & trecentas Marchas argenti potestati persolvat, qui maledictionem prædictam consequatur, nisi condignam ex eo vindictam sumpserit. Hanc cartam offerisionis in præsentia Domini *Anselmi*, Episcopi Gratianopolitani bonæ memoriæ, laudavit & confirmavit *Donnus Vifredus de Camberiac*, (f) cum uxore sua & filiis suis, & *Donnus Berlio*, cum filiis suis, & *Donnus Ludovicus*, & *Donnus Vifredus de Viriaco*, (g) anno ab incarnatione Domini Jesu Christi M XLII. Actum infra Castrum, quod *Carboneria* (h) dicitur. Data per manus Domini *Josephi Abbatis* (i) *Novalicensis*.

LXXXV.

Notitia Foundationis Abbatia Intermontium.

Ex Archivo Abbatia Abundantiæ.

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen.

154

Quod ad multorum notitiam pervenire congruum duximus, litterarum mandare monumentis, provida deliberatione

-
- (f) *Vifredus de Camberiac*] vulgo *Chambery*, oppidum enim illud, quod hodie totius *Sabaudia* non incelebre emporium est, tunc proprios Dynastas habebat, quorum familia nobilissima a multis seculis extincta est.
- (g) *Vifredus de Viriaco*] ex insigne *Virtacæ* familia, vulgo *Viry*, in *Gebennesio* nobilitatis testimonium.
- (h) *Carboneria*] vulgo *Charbonieres*, Castrum *Vallis Maurianæ*, quod oppido *Aquæ-bellæ* imminet.
- (i) *Josephi Abbatis Novalicensis*] omissus fuit hic Abbas ab illustrissimo *FRANC. AUGUSTINO*, ab Ecclesia Episcopo *Salutien*si meritisimo, in sua *Abbatum & Priorum Novalicensium Nomenclatura*. *Chron. Hisp. Part. 6. 16.*

beratione curavimus. Noverit ergo præsens ætas, omniumque secutura posteritas, quod Abundantina Ecclesia in honore Beatissimæ Virginis Mariæ consecrata, locum de *Intermontibus*, (a) cum magno labore, expensisque non parvis acquisivit, in quo videlicet loco religioni apto, domum quandam studiose ædificavit, ac regularibus disciplinis diligenter instruxit. Est igitur tam ipsa domus, quam omnia ad eam pertinentia, Sanctæ Mariæ de Abundantia, propria possessio atque liberrima; verum tamen elapso aliquanto temporis spatio, venerabiles ejusdem loci fratres, & Beatæ Mariæ regulariter ac devote famulantes, ipso inspirante, qui exalrare non cessat humiles; assumpto secum *Domno Pontio Abbate de Six*, Abundantinum Capitulum adierunt, sibi que dari Abbatem humillime postulaverunt, *Donnus Brocardus*, Abbas Abundantinus, cæterique fratres, devotam eorum postulationem videntes; retenti omnibus, quæ in ipsa domo in tempore Prioratus prius habebant; Abbatem sibi eligere ex eodem Capitulo concesserunt; tali scilicet conditione, ut electus ab eis Abbas obedientiam Abundantino Abbati faceret, & sic Intermontanorum fratrum obedientias susciperet; retinuit etiam sibi *Donnus Abbas Abundantinus* totusque *Conventus*, tam in ipso Abbate Intermontano, quam in commissa sibi domo, plenariam & ordinis correctionem, & percipiendi quæcumque voluerit, ac faciendi dominationem,

U 3

nem,

(a) *Intermontibus*] vulgo *Enttemonts*, quia inter montes situm habet. Divæ Virginis Mariæ Monasterium dicatum est in Provincia Genevensi, cujus primus Abbas fuit *Giroldus*; postmodum Abbas Abundantinus, circa annum 1180. Deceptus est **RENATUS CHOPPINUS**, *Monast. lib. 2. tit. 1. §. 20.* qui Abbatiam hanc a Divi Rufi Congregatione dependere existimavit; ut recte notavit **GABR. PENNOT.** *Hist. Cam. Reg. lib. 2. tit. 3. n. 13.* Ordinis est enim S. Augustini, & Canonicos Regulares habet.

nem, & sicut extitit ipsius benignus sublimator; ita si fuerit (quod absit) inutilis vel incorrigibilis, velut arboris infructuosæ succisor, severus deponitor. Præterea idem Abbas Intermontanus tertium in Abundantino Capitulo locum habebit, primum videlicet post Donnum Abbatem de Six, qui a majore Abbate, scilicet Abundantino, est secundus. Si quando autem, illis absentibus, Donnus Abbas Intermontanus in Abundantia præsens fuerit, Abbatis officium tam in Capitulo, quam in cæteris officinis, jure obtinebit; in obedientia vero Abundantiæ Domus, & in grangiis quando devenerit, benigne suscipietur, atque procurabitur. Facta sunt autem hæc anno ab Incarnatione Domini MCLIII. Indict. 2. Epact. 4. concurrente 4. prid. Idus Februarii, Luna XXV, regnante Imperatore FRIDERICO, Donno Arduio, Gebennensi Episcopo, feliciter. Amen.

LXXXVI.

Donatio Marchionatus Montisferrati

THEODORO PALEOLOGO.

Ex Historia Montisferrati Benevenuti San-Georgii MS. quæ est in Archivo Regio Taurinensi.

In Nomine Domini Amen.

1306. **P**ER præsens Instrumentum publicum notum; in Christo fidelis *Imperatrix* (a) & *Moderatrix Græcorum*, DUCINA, ANGLINA, COMNENA, PALEOLOGINA, *semper Augusta*. Damus & concedimus dilectissimo nato nostro, Domino THEODORO (b) COMNENO PALEOLOGO *Porphyro-genito* Marchionatum Montisferrati, qui jure hæreditario nobis succedit, tam ex testamento nostri charissimi genitoris, Domi-

(a) *Imperatrix*] Yolanda, sive Violanta de Monteferrato, scilicet Andronici Paleologi, Græcorum Imperatoris, Conjux.

(b) *Theodoro*] a quo secunda Marchionum Montisferrati linea exordium sumit, is nupsit *Argentina Spinata*.

Domini *Guilhelmi* (c) recordationis felicis, quam etiam ex testamento Domini *Joannis*, (d) dilectissimi fratris nostri, quondam Domini *Marchionis*, ut apparet per plura instrumenta publica, inde confecta; ita videlicet, quod dominium ipsius Marchionatus nostri Montisferrati, Castra, terras & loca, homines & Vafallos habeat, teneat & possideat vice & nomine nostro, quousque Nobis placuerit, ipse & filii ejus legitimi, dummodo ad nullam aliam personam extraneam transferatur. De quo quidem Marchionatus nostri dominio, & omnibus juribus ad ipsum Marchionatum pertinentibus, *investimus cum baculo* ipsum Dominum *Theodorum Commenum Paleologum Porphyrogenitum*, dilectissimum natum nostrum. Et hanc nostram concessionem & omnia & singula supra scripta promittimus inviolabiliter perpetuo observare. In cujus rei testimonium praesens instrumentum scribi jussimus per manum Magistri *Nicolai de Parma*, Notarii Aule nostrae, & roborari ipsam fecimus *aurea Bulla* Imperii nostri pendenti. Actum anno Domini MCCC-VI. praesentibus & testibus ad hoc specialiter vocatis & rogatis, videlicet Domino *Nicolino Bastardo de Monteferrato*, Avunculo nostro. Nobili Muliere, *Domina Guascha de Mott. Sevasio Cohalogothea, Protisingritis Commeni filio.*

LXXXVII.

*Donatio Otthonis III. Imperatoris, Episcopo
Taurinensi.*

Ex eodem Archivo Regio Taurinensi.

In nomine Dei aeterni & Salvatoris nostri Jesu.

OTTHO III. divina opitulante Clementia Romanorum 998.
Imperator *Augustus*: Petitionibus fidelium nostrorum,
eorum

(c) *Guilhelmo*] ejus nominis 7. Marchionis Montisferrati, cognomine Magni.

(d) *Joannis*] qui obiit sine liberis ex *Margareta Sabauda*, ideo *Yolandam*, sororem suam, Graecorum Imperatricem, heredem testamento scripsit anno 1305.

eorum maxime, qui pro nostra decertare videbuntur salute, clementer assensum præbemus, sanctis videlicet locis de nostri Imperii Republica devote tribuimus, id nobis ad animæ remedium proficere credimus. Omnium igitur Sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium, nostræque præsentium scilicet & futurorum, nosse cupimus universitatis industriam: eo quod interuentu ob amorem Dei omnipotentis, animæque nostræ, omniumque parentum nostrorum mercedis incrementum, duas valles nostri Imperii, unam quæ vulgo dicitur *Vallis Varraitana*, alteram quæ nuncupatur *Vallis Sturiana*, simul cum Clusiatico, Episcopo S. Joannis Baptistæ Taurinensis Ecclesiæ, cui præesse *Amizo* (a) Episcopus videtur. Per hoc nostræ largitionis præceptum juræ proprio largimur, cum omnibus adjacentiis, juri nostri Imperii pertinentibus. Has igitur supra scriptas Valles cum Clusiatico, quod solummodo existitur de Valle Sturiana, jam prædicto Episcopatu Sancti Joannis, Baptistæ concedimus, tribuimus, atque de nostro jure & dominio in ejus jus & dominium transfundimus & perdonamus, ut habeat tam prædictus *Amizo*, Episcopus memoratæ Taurinensis Ecclesiæ, quam Successores ejus teneant atque possideant, faciatque ex supra dictis Vallibus cum Clusiatico, tam ipse quam Successores sui, quidquid eorum decreverit animus, vel voluntas, remota totius potestatis inquietudine. Si quis autem contra hanc nostri præcepti paginam ausu nefario quandoque insurgere tentaverit, sciat se compositurum auri optimi libras centum, medietatem Cameræ nostræ, & medietatem prædictæ Ecclesiæ, vel ejus Rectoribus. Ut autem ab omnibus verius credatur, diligentiusque observetur, manu propria confirmantes, *annali* nostri impressione subter insigniri jussimus. Signum Domini OTTHONIS, Serenissimi

(a) *Amizo*] hujusce doni meminerunt *illustrissimus* FRANCISCUS AUGUSTINUS, *ab Ecclesia Episcopus Salutiensis*, *Chron. Hist. Ped. c. 5.* & FERDINANDUS UGHELLUS in *Episcop. Taurinensium Catalogo. Ital. Sacra tom. 4.*

simi & piissimi Imperatoris. ERIBERTUS, *Cancellarius, ad vicem Petri CUMANI, Episcopi & Archicancellarii, recognovi & subscripsi. Data Kal. Septembris anno Dominice Incarnationis VCCCC LXXXVIII. Indiæ. XII. Regni anno Domini OTTHONIS Tertii XIII. Imperii vero ejus III. Actum Papatio Papie feliciter.*

LXXXVIII.

Donatio Guygonis Comitis Albonensis Ecclesie Plebis Martyrum.

Ex Cartulario Ulciensi.

In Nomine Sanctæ & individue Trinitatis.

A Nno ab Incarnatione Domini MLIII. Indiæ. I. Ego **GUIGO** (a) *Comes*, qui nomine vocor Senex, atque filius meus Guygo Pinguis, dono & confirmo pro animæ meæ mercede, & anima Patris mei & Matris meæ, & Parentum meorum, Ecclesie *S. Laurentii* (b) *Martyris*; in loco qui dicitur *Sesana*, (c) & Canonicis, in supra nominatis Ecclesiis regulariter viventibus, & omnibus eorum successoribus, ut pro animabus nostris apud omnipotentem Deum intercessores existant, quod totum factum est consilio Domini Adæ Castellani Brianzonis existentis; interfuerunt testes quidam Canonici, Girardus Valeviolen, Uldricus Præpositus, & Varnerius & Martinus Gualterius, & quidam Laici. Auricius, Arman-

1053.

- (a) *Guigo Comes*] ille est Albonensis Comes, a quo eruditissimus QUERCETANUS, *Cap. I.* Dalsinorum Viennensium Genealogicum incepit, qui anno 1075. Cluniaci Monachalem vestem sumpsit, & ibi sepultus est: ut scripsit HERBERTUS, *Episcopus Cenomanensis, in vita S. Hugonis, Abbat. Cluniac.*
- (b) *Plebem Martyrum*] ita olim vocabatur Ecclesia S. Laurentii de Ulcio, vulgo *Ours*, in Delfinatus & Pedemontium confinio.
- (c) *Sesana*] vicus in Delfinatu, vulgo *Sesane*.

Armannus Perbralis, Letardus Grossus, Girardus Garumbo,
Ogerius Spata, G. Carta, Garbaldus Diaconus.

LXXXIX.

*Venditio Insulae Cretensis & Civitatis Thessalonicae,
Duci Venetiarum, a Bonifacio, Marchione
Montisferrati.*

Ex Beneven-San-Georgii Hist. Montisferrati MS. quae est in Aethiaca
Regio Taurinensi.

1204.

ANNO Domini nostri Jesu Christi, ab incarnatione ejusdem MCCIV. tempore Innocentii Papae Romanorum, Imperatore non existente, die XII. intrante mense Augusti, actum in suburbio *Andrinopolitane* Civitatis, Indict. VII. Manifestum facio. Ego quidem *Bonifacius*, (a) *Montisferrati* Marchio, quod a modo in antea, cum meis heredibus refutationem & finem facio, vobis Domino Marco *Sanuto*, & Domino *Ravano* de Verona recipientibus procuratorio nomine pro Domino Henrico Dandulo, Dei gratia Venetiarum, Dalmatiae, atque Croatiae Duce, & pro suis successoribus, nec non pro omnibus habitatoribus Venetiarum, de toto hoc quod requisivi, & requirere potui, per quodcumque ingenium iuste quoque vel iniuste, videlicet de *Insula Crete*, (b) quae mihi data vel promissa, sive concessa fuit per ALEXIUM Imperatorem, filium ISACH praedefuncti Imperatoris, pro centum milibus *Sperperis*, (c) quae mihi data fuerunt per superscriptum ALEXIUM Imperatorem, & de toto feudo, quod *Emmanuel* defunctus

(a) *Bonifacius*] hujus nominis tertius, Guilelmi Montisferrati Marchionis, & Juliae Austriacae filius.

(b) *Crete*] quam ab Imperatore Constantinopolitano Alexio dono habuerat, non ab Isach ejus patre, ut perperam scripsit BENEVENUTUS SAN-GEORGIUS. in *Hist. Montisf. laeva MS.*

(c) *Sperperis*] vulgo Aspres, monetae species.

functus Imperator dedit *Fratri meo*, (d) & de toto quod addicendum habui, vel habeo per me, vel per aliam personam in omni *Thefolonica* (e) civitate, vel eius pertinentiis intus & foris, nec non & de omnibus possessionibus spiritualibus & temporalibus, quas ipsi habent vel habituri sunt; de cetero in Imperio Constantinopolitano, tam a parte Orientis, quam a parte Occidentis, & per omnia & in omnibus de supradictis omnibus me foris facio, cum omni Jurisdictione, & in vestra plenissima libertate relinquo ad faciendum inde, quidquid vestra fuerit; promittens, neque per me, neque per aliam personam, contra omnia supra scripta venire; verum quia, ut supra dictum est, de omnibus supra dictis vobis refutationem feci & finem; vos ad praesens mihi dare debetis mille marchas argenti, & tantas possessiones a parte Occidentis, quarum redditus X. millia *Iperpera* auri, juxta estimationem unius amici, & alterius vestri annuatim capiant; quas quidem possessiones, per dictum Dominum Ducem & suos successores, & homines Venetiarum mihi tradendas, tenere & habere debeo perpetuo; verum tamen Imperatori facere debeo & Imperio, quae fuerint assignata secundum quod in pacto communi continetur; quas vero possessiones, uti dictum est, per dictum Dominum Ducem & successores suos homines Venetiarum mihi dandas, libere & absolute possidere debeo in perpetuum, de herede in heredem, tam in masculo quam in foemina, ad faciendum inde, quid mea fuerit voluntatis, (*salva tamen jure & servitio Imperatoris & Imperii*) Sciendum quoque est, quod juramento tenet obstrictus praefato Domino Duci & hominibus Vehettarum in perpetuum, per me & meos haeredes, ad omnes possessiones & honorificentias

X. 2

centias

(d) *Fratri meo*] Raynerio, scilicet Thessalicae Regi.

(e) *Thefolonica*] vel Thessalonica, vulgo Saloniqui, urbs Macedoniae clarissima.

centias manutenendas & defendendas, quas ipsi habent, vel habituri sunt in toto *Imperio Romaniae*, tam ab una parte, quam ab alia, & omnes homines, qui ipsas ex parte vel ex toto de supradictis omnibus possessionibus & honorificentis molestare aut expellere voluerint, salva tamen Imperatoris fidelitate; & quod, postquam supradictas possessiones & argentam habuero, instrumentum, per manum publicam confectum, fieri & dari vobis faciam, in quo continetur, quod si dictas possessiones & argentum habuero, juxta ordinem superius dictum, omnes homines, qui ipsas possessiones per me habebunt, vel per alios qui eas pro me habebunt, simile præstabunt juramentum. Si ergo contra hanc manifestationem & promissionis cartulam, Ego vel alii, qui superscriptum ordinem dictas possessiones habebunt, ire tentaverimus, componere debeamus cum hæredibus nostris vobis & successoribus prædictas mille marchas argenti, & insuper prædictæ possessiones sine omni conditione in Nobis debeat devenire, & insuper prædictus Dominus Bonifacius scribere præcepit omnia, quæ superius leguntur. *Testes ad hoc rogati fuerunt Dominus Bonacursius de Triguano, Dominus Henricus de Siado, Dominus Pegorarius de Verona, Dominus Gullebertus de Verona, Jacobus Gregorii, & ego Bonus Amicus Sacri Palatii de Duce Notarius, omnia quæ superius leguntur, manu mea scripti.*

XC.

*Immunitas Pedagogii Carthusie Durbonis, concessa
a Domina de Agouso.*

Ex Archiva ejusdem Monasterii.

1229.

Norum sit omnibus hæminibus, præsentibus & futuris, quod ego ROSSA, uxor quondam Domini *Rostagni de Agouso*, (a) meræ & liberæ voluntate dono & concedo pro anima

(a) *Rostagni de Agouso*] vulgo d'Agoult, unde Saltus Comites.

anima mea & Parentum meorum Deo & Beatae Mariae, & Domini de *Durbone*, & tibi fratri *Hugoni Bontoso*, recipienti nomine ipsius Domus, & pro ipsa Domo praedicta, liberum transitum per totam terram meam, & specialiter per terram meam *S. Donati*, sive pedagio & usuatico, a quibus praedictam domum liberam facio & immunem. Ne vero hanc donationem delevit possit temporis antiquitas, praesentem chartam inde fieri praecipi, & sigilli mei munimine communiri. *Actum fuit hoc apud Aptam, in Domo Petri Estornelli, anno Domini 1229, Nonis Martii.* Testes sunt Dominus Guiramus de Simiana, Domina Huga ejus mater, Helias de Apta, Rostagnus Dalmacius, frater Stephanus de monte Mauron, B. C. Soguerius, & Ego Adelbertus, qui hanc cartam mandato Dominae Rosae scripsi.

XCI.

Donatio Monasterio S. Benigni Divionensis.

Ex Schedis R. P. Petri-Francisci CHIFFLET e Societate Jesu.

EGO HUGO de ANTEGNEIO, (a) Dominus PENNEL (b) 1229.
Notum facio universis praesentes literas inspecturis, quod Ego donavi pro *Anniversario* carissimi Patris mei *Wilelmi* (c) defuncti, Ecclesiae S. Benigni Divionensi IX. solidos Divionensium, singulis annis percipiendos in redditu molendini mei *de Villejo*, qui debent persolvi in die S. Bartholomei Apostoli, & Anniversarium debet celebrari in crastina Exaltationis sanctae Crucis. Ego vero & haeredes mei tenentur in perpetuum;

X 3

(a) *Antegno*] vulgo d' Antignol, familia illustris olim in Ducatu Burgundiae.

(b) *Pennei*] Pagni, Castrum, in eadem Provincia celeberrimum.

(c) *Wilelmi*] cujus obituarium S. Benigni Divionensis mentionem hanc facit XIII. Kal. Octob. obiit Guilelmus Dominus de Antegno, facit Procuratorem de IX. solidis Divionensibus, qui sibi sunt super molendinum de Villejo, super Saonam.

tuum, dictæ Ecclesiæ S. Benigni Divionensis dictos nummos absque ulla contradictione facere persolvi. In cujus rei testimonium præsentem literas sigilli mei munimine feci roborari. *Actum est anno Domini MCCXXIX. mense Decembri.*

XCII.

Donatio FRIDERICI II. Imperatoris, Guilelmo Marchioni Montisferrati.

Ex eadem Beneven. Historia MS.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1219. **F**RIDERICUS II. *divina favente clementia Romanorum Rex, semper Augustus, & Rex Siciliae*, dilecto consanguineo & fideli suo, **GUILELMO**, (a) *Marchioni Montisferrati*, & ejus heredibus, in perpetuum. Decet Regalem Majestatem justos fidelium suorum postulationes clementer admittere, & eas congruis honoribus & beneficiis benignissime decorare, ac suis muneribus ampliare; propterea Regia liberalitate concedimus, largimur, investimus & donamus, de consensu & voluntate Principum nostrorum, tibi dilecto consanguineo nostro, **GUILELMO**, Marchioni Montisferrati, & tuis heredibus, ob tuum insignis obsequium & antecessorum tuorum, *Castrum Paciliani, & Castellum Torcelli, & duo Castra, quæ sunt in ripa Padi, quæ vocantur Cimolia, cum Burgo Paciliani, & vicibus, & Cuxibus, & rectoribus dictorum Castrorum*, cum omnibus juribus, jurisdictionibus, consiliis & districtibus, conferentes in te & homines tuos, quicquid Imperium habet, vel visum est habere in dictis Castris & pertinentiis dictorum Castrorum, in fidelitatibus, exercitiis, augariis, aquis, pascuis, & pi-

(a) *Guilelmo*] ejus nominis VI. qui fuit Thessaliæ Rex, a quo Regno pulsus anno 1225. DEMETRIUM fratrem habuit etiam Thessaliæ Regem, qui sine liberis moriens FRIDERICUM II. Imperatorem heredem instituit.

& piscationibus, venationibus, plantis, bannis, successioneibus, pratis, patuibus, cultis & incultis, molendinis, pontibus, & pontium mōitionibus, & specialiter pontis *Cumolis* cum aquis Padi, & aliter ex utraque ripa, sicut protenduntur curtes prædictorum Castrorum, & generaliter in omnibus aliis, ut tantum valeat hæc clausula generalis, ac si omnia essent specialiter nominata; prædictorum autem tibi & hæredibus tuis liceat possessionem de mandato & autoritate nostra propria apprehendere per te, vel per proprium nuntium; concedentes tibi & hæredibus tuis *dominium vel quasi* omnium prædictorum, etiam si *possessionem vel quasi possessionem* non apprehenderis, ac si essent per te apprehensæ; nulli igitur personæ, vel magnæ, Ecclesiasticæ; vel seculari, vel communi civitatum seu locorum, liceat hanc paginam violare, vel malo aliquo contraire. Si quis autem contra hæc venire tentaverit, decem milia marcharum auti pœnam incurrat, quarum medietas nostræ Cameræ inferatur, reliqua vero passo injuriam persolveretur. Hujus rei testes fuerunt *Archiepiscopus Moguntinus, Archiepiscopus Magdeburgensis, Episcopus Wormatiensis, Jacobus Episcopus Taurinensis, Imperialis Aula Vicarius, Ipporegiensis Episcopus & Novariensis, Abbas S. Galli, Dux Bavarie, Albertus, Dux Saxonie, Dux Brabantie, &c.*

Ego CONRADUS, *Metensis & Spirensis Episcopus, Imperialis Aula Conciliarius*, vidi & recognovi. Datum apud Spiram MCCXIX. 9. Kal. Mart. Indict. VII. feliciter.

XCIII.

Carta Conradi Imperatoris pro Episcopo Tauriensi.

Ex Archivo Regio Tauriensi.

In Nomine Sanctæ & individue Trinitatis.

CONRADUS, Dei miseramine Imperator, Sanctarum Ecclesiarum jura & res disponere & ordinare intendimus,

mus, divina Nobis Majestate atque clementia conciliari, aliquantisper autumamus, & Regni statum augmentare ac dirigere veraciter existimamus. Proinde omnibus, presentibus, pariterve futuris, ad Sanctæ Dei gremium Ecclesiæ militantibus, in nostra quoque potestate degentibus innotescat, quod petitione atque precamine ODOLRICI, *Bracciane Civitatis Episcopi*, omnes res & proprietates, prædia, servitia, & ancillas, mobile & immobile confirmamus, & per hujus significationis præceptum roboramus Sanctæ Taurinensî Ecclesiæ, ubi *Maxilla Sancti* & præcursoris Baptistæ colitur, atque aliorum Sanctorum Martyrum vel Confessorum, Secundi scilicet, Solutoris, Eventoris & Octavii Confessorum, Martini, Juliani atque Bisutii, unde videtur VIDO (a) Episcopus esse Pastor, res videlicet illas, quas pro animæ nostræ remedio eidem Ecclesiæ contulimus, in perpetuam proprietatem donamus, *Episcopatum scilicet Moriennensis* (b) *Civitatis*, domos, cum omnibus ædificiis suis; Curtem videlicet Sancti Andree, cum Castro & districto; Curtem de Sigueriis cum Castro & districto; Curtem de Albuzo cum Castro & districto; Curtem de Monte-Rotundo cum Castro & districto; Curtem de Arvaco, de Camufeta, de Villaramberto, de Malvardato, de Cuyna, de Argentina, de Arpino, de Valloyria, de

(a) VIDO] hujusce Diplomatis mentionem fecerunt in Taurinensium Episcoporum serie, FR. AUGUSTUS *ab Ecclesia Episcop. Salutiensis, Chron. Histor. Pedem. cap. 5.* & FERDINANDUS UGHELLUS, *Ital. Sacra tom. 4.* in istius Episcopi Elogio.

(b) *Moriennensis*] Maurianensis Episcopatus, Archiepisc. Viennensî cum antiquitus & adhuc hodie subsit, mirum videtur, *Conradum* Imperatorem cum submisisse Episcopo Taurinensî, eidemque plura alia loca Episcopatum Genevensis, Gratianopolitani, & Tarentasiensis addidisse, ut recte notavit idem *Ughellus*, quod mihi, Rescriptum Imperatorium executioni nunquam mandatum fuisse, aut brevi tempore durasse, persuadet.

de Confluentia, de Matono, de Armiramo, de Ulgina, de Thonono, simul cum Manasterio Sanctæ Dei Genitricis Virginis Mariæ, Curtem de Vergneo, de S. Juliano, de Granduno, S. Remigii de Monte Aymonis, de villa Gondrami, de Reculafollo, inter aquas de Mardarello, Villariolo mediano, Castellacio, Villarico, Sappero, Valleputa, Bezo, Arena, Lancione, Transas, de Chignino, cum Castro Capello & districto; Decimas quoque ipsius Episcopatus, nec non Ecclesias eidem Episcopatu pertinetes; Montes vero & valles, aquas, molendina, piscationes, foresta, sylvas, pascua, buscalia omnia in integrum, quidquid videtur esse de appendiciis supradictæ Civitatis Moriennæ, donamus, concedimus atque delegamus jam dictæ Ecclesiæ S. Joannis Baptistæ Taurinensis sedis, omnia, ut dictum est, per imperialem paginam confirmamus, huic nostro fidei Vidoni Episcopo, pro remedio animæ nostræ nostrorumque successorum, & pro petitione a supradicto Odolrico, nostro Consiliario, Brixiano Antifire, eo vero ordine, ut omni tempore in perpetuo maneat firmum & stabile, pro investitura supradictæ Civitatis Morianensis ad Vidonem Præsulem & Successores suos, sic facta recipientes. Igitur firmiter stabiliterque jubemus, ut a modo nemo Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, Dux, Marchio, Consul, Proconsul, nullaque regni nostri maxima minimaque persona, prætaxatim S. Joannis Baptistæ Taurinensis sedis Episcopum, de præscriptis rebus, & tam in urbibus, quam in vicis & Castris, domibus, quocumque modo fabricatis, familiis utriusque sexus, quæ superius recitantur, deinvestire, inquietare, molestare, causare, perturbare, præsumat. Si quis præterea hoc nostræ autoritatis præceptum & tutelæ & defensionis infringere, & annullare præsumperit, auri optimi libras decem millia persolutorum animadvertat, medietatem Camere nostræ, & medietatem Episcopo, seu successoribus suis, & sic ut superius jubetur, inconvulsam permaneat. Ut autem

huic paginæ significationis nostræ propensius fides adhibeatur, manu propria roborantes, *signo imaginis nostræ & nominis* decrevimus insigniri. Signum Domini CONRADI, Imperatoris invictissimi. CADELOUS, Cancellarius, vice Domini HERIMANNI, Archicancellarii; recognovit. Datum 18. Kal. April. anno Dominice Incarnationis, MXXXVIII. Indict. VII. anno autem CONRADI regnantis XIV. Imperatoris XII. Actum Colonia feliciter.

XCIV.

*Donatio Monasterio Grassani, a Guilelmo
Marchione Montisferrati.*

Ex Beneven. San-Georgii Montisferr. Hist. MS.

1156.

ANno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi MCLVI. IV. die mensis Maji, Indict. IV. Quoniam in hac fragili, caduca & brevi vita degentibus, admodum utile & saluberimum est, de æterna & felicissima vita præcogitare. Nos GUILIELMUS *Marchio*, filius quondam RAINERII, (a) itemque Marchionis, & JULITA JUGALIS, *Filia quondam Marchionis* LEOPOLDI DE AUSTRIA, illud agere pro nostro posse præcogitavimus, qualiter in illa felici vita conniventibus Dei misericordia aliquid participari promovemur. Nos itaque supra dicti jugales, qui professi sumus ex natione nostra, *lege vivere Salica*; sed ego JULITA mea *lege vivere videor Alamannorum*, mortifera peccata a Nobis abjicere cupientes, & felicitatis præmia conditore omnium rerum Deo desiderantes diximus: Quod si quis in sanctis seu venerabilibus locis aliquid de suis intulerit bonis, juxta auctoris vocem centuplum in hoc seculo, atque insuper, quod melius est, vitam æternam possidebit: Ideoque Nos, si quod jus habebamus, donationem facimus Monasterio, constructo in

(a) *Rainerii*] Marchionis Montisferrati, & Guille Burgundæ.

in Castro, quod vocatur *Gracianum*, in honorem Dei & S. Petri, & beatissimorum Martyrum Victoris & Coronæ, & Sanctæ Christinæ, & aliorum Sanctorum reliquiarum, quorum ibi habentur nominative, de omnibus rebus illis, quæ ab *Aleramo*, primævo Antecessore nostro in Marchia, seu a quolibet alio Antecessore nostro, de ejusdem *Alerami* stirpe descendente, jam dicto Monasterio collatæ sunt, tam in Castro, quam villis & redditibus, & pertinentiis, Ecclesiis, colonis, servis & ancillis, & de universis, quæ a supradictis jam dicto Monasterio collata in aliquo loco inventa fuerunt, ut nec Nos, nec nostri Successores, nec aliqua prorsus persona, valeamus ante dicto Monasterio, vel a præfatis omnibus exigere placitum, districtum, bannum, fodrum, albergariam, prædariam, arimanniam, angariam, parangariam, nec ullam prorsus publicam vel privatam exactionem; sed Abbas, qui nunc est, & Monachi, & qui futuri sunt in eodem Monasterio, Deo & Sanctis Martyribus servientes, libere & absolute possideant, fruantur, disponant, ordinent atque dispensent, nulla magna vel parva persona exactionem imminuente, exceptis quinque placitis, quæ, quia Religioni Abbatis congrua seu honesta non videntur, in nostra reservamus potestate, id est, *duellum, adulterium, incendium, prodicionem, & homicidium*; Insuper donamus & offerimus eidem Monasterio totum fiscum *Canevarum*, quod habebamus vel habituri eramus in Castro *Lugi*, & decimam partem omnium reddituum, qui veniebant Nobis de portu *Felicianensi*, qui currit in fluvio *Tanari*, & hoc specialiter in refectioem infirmorum distributa esse volumus; hæc & supra dicta, pro animarum nostrarum, antecessorum vel successorum nostrorum mercede disponimus. Si quis vero, quod futurum esse non credimus, si Nos ipsi qui supra jugales, quod absit, aut ullus de hæredibus aut pro hæredibus nostris, seu quælibet persona, contra hanc cartulam offerisionis vel refutationis ire quandoque tentaverit, aut si eam per

quodvis ingenium infringere quæsierit, tunc ipsi Monasterio, aut parti Monasterii promittimus, Nos qui supra jugales, nostrosque successores componere auti libras centum; & in super hæc carta nostræ offerisionis pro futuro omni tempore firma & stabilis permaneat. Præterea universis nostris successoribus, qui hanc refutationem & offerisionis cartulam pro animarum nostrarum, antecessorumque seu successorum nostrorum mercede factam, firmam, ilibatamque servaverit, benedictionem Dei & Beatissimorum Martyrum, in quorum honore facta est, etiam omnium sanctorum misericordiam, si qua est, supervenire precamur; Illis vero, qui temeratores & violatores extiterint, maledictio Dei, & beatissimorum Martyrum, & omnium sanctorum, & nostræ cum impiis superveniat. *Actum est in predicto Castro, quod vocatur Gracianum.* (b)

XCV.

*Donatio Guilelmo Archiepiscopo Ebredunensi, a
Raymunda Barchinonensi Comite, Marchione
Provinciae.*

Ex Cartulario Ecclesie Ebredunensis.

RAYMUNDUS, (a) *Barchinonensis Comes, Princeps Aragonensis, & Marchio Provinciae, per fidem & sine ingan-*

no

(b) *Gracianum*] vulgo *Grassano*, Monasterium in Montisferrati collibus, inter Padum & Astense territorium, ab Aleramo Marchione Montisferrati fundatum, ut jam diximus. *Chronol. Hist. Ped. t. 39.*

(a) *Raymundus*] **NOSTRADAMUS** in *Hist. Provincia Part. 2.* hunc ait Provinciam rexisse tantum tutorio nomine Raymundi Berengarii, ejus Nepotis; sed mendum meo judicio est, cum hic *Raymundus* se Marchionem Provinciae vocet, & ut verus Dominus agat, bona enim fisco suo addita Episcopo Ebredunensi in feudum largitur, quod mihi in mentem inducit, Raymundum Comitem fuisse illum, qui *Dulcia* Provinciae Comitissa nupsit, a qua *Provincia* Comitatus partem anno 1125. habuit.

no cum hac cartha laudo, dono, concedo tibi **GUILELMO** *Ebredunens* Archiepiscopo & successoribus tuis in perpetuum, quidquid acceptasti a filiis *Henrici Flotta* in Castris de *Bresers* & de *Belfort*, & villa de *Saketa*, & in eorundem terminis, & pertinentiis eorum, tam in cultis quam incultis, tam in sylvis quam in nemoribus, tam in pascuis quam in aquarum decursibus, & præterea quidquid juris vel proprietatis *Arnaldus Flotta* in supradictis Castris & locis per Nos & antecessores nostros huc usque habuisse videtur, ab eo revocantes ea occasione, qua damnationem beneficii sui, quod per Nos habebat, incurrisse videtur, *propter detestabile scelus quod commisit*, sicut Ecclesie Dei & fere toti mundo innotuit, tibi *Guilelmo* Ebredunensi Archiepiscopo & successoribus tuis in perpetuum, titulo donationis concedo, laudo; hanc inquam donationem eo tenore facio tibi & successoribus tuis, ut deinceps tu & successores tui habeatis, & libere possideatis per me & successores meos, reverentia personæ omisso hominō ad fidelitatem & servitium, quidquid *Arnaldus Flotta* & *Henricus* frater ejus, vel antecessores eorum, vel quilibet alius homo, vel femina in supradictis Castris vel locis per me & antecessores meos habuisse videntur; ita ut de cætero nullus omnino in supra dictis Castris vel locis audeat aliquid habere vel acquirere, nisi per te & successores tuos, ad quos dominium supradictorum ex integro transtulimus, & retento mihi & successoribus meis servitio in supra dictis Castris vel locis, quod ego & antecessores mei soliti sumus habere; propter hanc autem donationem & *laudimium* habuimus a te undecim millia solidorum Melgoriensium. *Hujus rei Testes fuerunt* *Raymundus Arelatensis* Archiepiscopus, *Petrus Foro-Julien-sis* Episcopus, *Arnaldus Niciensis*, *Gregorius Prior de Valentida*,

Y 3

Berar-

- (b) *Testes*] Episcopi qui huic donationi affuerunt, circa annum 1160. vivebant, ad quod tempus referri potest hujus carthæ data, quæ in cartulario deest.

Berardus Prior de Bellojoco, Magister Siguinus, Magister Giraldus Guirannus, Petrus de Chabannia, Raymundus de Villa de Muls, Raymundus de Tarascono, Petrus Lautardi, Guilelmus de Rifolo. *Facta ista Carta in suburbio Arelatensi, in domo Fratrum Militie Templi, regnante FRIDERICO Imperatore, mense Octobri, Luna 23. Sign. Raymundi Comitis.* Hanc eandem donationem laudo & confirmo. Ego Raymundus Berengarii, Nepos ejus & Comes Provinciae, quando laudavit Raymundus Berengarius puer hanc donationem, vidit hoc Petrus Forojulienfis Episcopus, & Domini Raymundi Dapifer, & Guilelmus Ibeloci, & Bertrandus S. Martini. *Signum Petri Scribe Comitis.*

XCVI.

*Concessio Henrici Imperatoris, Bonifacio**Marchioni Montisferrati.*

Ex Beneven. San-Georg. Hist. Mont. MS.

In nomine Sanctæ & individuae Trinitatis.

1191. **H**ENRICUS VI. *Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus.* Fidelium suorum justis petitionibus, Imperialis Majestas clementer debet annuere, præsertim vero illorum, quorum fidem & diligentiam rerum didicit experimento, & erga Imperii honorem sæpius est probata devotio; tuam itaque fidelitatem, & quondam Patris tui reverentiam & obsequia, quæ Imperio semper exhibuit, diligenter attendentes honores & jura tua, volumus tibi cum integritate servare, in quibus etiam possumus feudum tuum ad Imperii honorem augere. Notum itaque volumus omnibus fieri, quod Nos tibi BONIFACIO (a) *dilecto fidei Principi nostro, Marchioni Montisferrati,* ejusque successoribus in perpetuum, loca
Gamon-

(a) *Bonifacio*] ejus nominis III. Guilelmi Montisferrati Marchionis, & Julitæ Austriacæ filio, uti superius notavimus, cap. 93.

Gamondi & Marengbi, cum omnibus honoribus & omni jure, & omnibus districtis & universis Regalibus, tam super terris, quam super earum & nunc & quondam in futurum cultoribus & habitatoribus, & quibuslibet detentoribus, cum integritate in feudum concedimus, restituimus, & Imperiali auctoritate confirmamus, locum & Fori cum omnibus pertinentiis suis, & honoribus cunctis & districtis, omnia etiam Castra, villas, possessiones, honores, jurisdictiones & jura, & universa Regalia, quæ tu tenes, vel possides, aut Pater tuus tenuit, vel possedit; & insuper omnia, quæ in Privilegiis continentur, tibi libere, plenarie hac Imperiali pagina concedimus & confirmamus; statuentes & prohibentes, ut nullus Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, nullus Nuntius noster, nullum Commune, Civitas, nulla persona magna vel parva huic nostro indulto contradicere, vel aliqua occasione contraire præsumat. Si quis autem temerario ausu contradicere præsumperit, centum libras auri optimi, dimidiam Camera nostræ, dimidiam præfato Marchioni, vel hæredi suo componat. Hujus rei testes sunt, Milo, Mediolanensis Archiepiscopus; Wilelmus Comes de Lomello, Robertus de Durno, Henricus de Lutre, Pincerna; Henricus de Calendino, Marefcalus, & alii multi. Sign. Domini HENRICI VI. Romanorum Imperatoris invictissimi. Anno gesta sunt hæc ab Incarnatione Domini M. C. LXXXI. Indiæ. X. regnante Domino HENRICO Imperatore gloriosissimo, anno Regni ejus XXIII. Imperii vero I. Datum Mediolani VIII. mensis Decembris.

XCVII.

Notitia Foundationis Abbatie Grandisvallis.

Ex Archivo Abbatie Abundant.

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen.

Quod ad multorum notitiam pervenire congruum duximus, literarum monumentis mandare provida deliberatione

tionem curavimus. Noverit ergo præsens ætas omniumque sequutura posteritas, quod *Abundantina Ecclesia*, in honore beatissimæ Virginis Mariæ consecrata, locum de GRANDIVAL-LE, (a) cum magno labore expensisque non parvis ædificavit, in quo videlicet loco religioni apto, Domum quandam studiose fundavit, ac regularibus disciplinis diligenter instruxit. Est ergo tam ipsa Domus, quam omnia ad eam pertinentia, Sanctæ Mariæ de Abundantia propria possessio, atque liberrima; Verum tamen elapso aliquanto temporis spatio, venerabiles ejusdem loci Fratres, Deo & Beatæ Mariæ regulariter ac devote famulantes ipso inspirante, qui exaltare non cessat humiles, assumptis secum literis deprecatoriis Domni TIEBERTI de Monte Moreto, (b) ac Domni PONTIS (c) de Cusello, Abundantinum Capitulum adierunt, sibi que dari Abbatem humillime postulaverunt. Dominus igitur Pontius, (d) Abbas Abundantinus, cæterique fratres, devotam eorum postulationem videntes, retentis omnibus quæ in ipsa Domo in tempore Prioratus prius habebant, Abbatem sibi eligere ex eodem Capitulo concesserunt, tali scilicet conditione, ut electus Abbas ab eis obedientiam Abundantino Abbati faceret; & sic de Grandivalle fratrum obedientias susciperet; retinuit etiam sibi Dominus Abbas Abundantinus totusque Conventus, tam in ipso Abbate, quam in commissa sibi domo plenariam morum & ordinis correctionem, & percipiendi quæcumque voluerit, ac faciendi donationem, & sicut extitit benignus sublimator; ita si fuerit, quod absit, inutilis vel incorrigibilis, velut arboris

-
- (a) *Grandivalle*] vulgo Grandval, in Comitatu Burgundiæ.
 (b) *Tiberti de Monte Moreto*] Montmoret, familia Nobilis & antiquissima apud Sequanos; a qua Domini de Licon, de l'Isle & de Pelagey.
 (c) *Pontis de Cusello*] qui Hugonis Domini de Cuscau, Carthusiæ *Vauclufiana* in Comitatu Burgundiæ fundatoris, Pater erat.
 (d) *Pontius*] de quo supra cap. 84.

ris infructuose subscisor, severus depositor; quando autem eis Abbatem eligere contigerit, sive de suis, sive de Abundantiæ Canonicis in Capitulo Abundantino, Domni Abundantini Abbatis consilio eligatur; ad nullum sane alium ordinem ipsa Domus ab Abbacia de Abundantia fundata, & ædificata, se illo modo transferre poterit. Præterea idem Abbas de Grandivalle quartum in Abundantino Capitulo habebit locum; si quando Abbas Abundantiæ vel Abbas de Six, & ipse de Interfontibus defuerint, Abbatis officium tam in Capitulo, quam in aliis officinis in Abundantiæ jure obtinebit; in obedientiis vero Abundantiæ domus, & in grangiis quando de venerit, bene suscipietur, atque procurabitur. *Facta sunt autem hæc anno ab Incarnat. Domini MC LXXII. Indict. V. Episcopi XXIII. concurrente VI. 3. Kal. Martii, Luna XXX. regnante Imperatore FRIDERICO, Domino Ardutio Gebenn. Episcopo.*

XCVIII

*Carta, qua Abbacia Grandis-Vallis submittitur**Monasterio Sancti Eugeni.*

Ex eodem Archivo.

NOverint universi, præsentis literas inspecturi, quod Ecclesia *Grandis-Vallis*, quæ olim fuerat Abbacia, peccatis exigentibus, oppressa erat, tam gravi & tam intolerabili onere debitorum, quod facultates ipsius Ecclesiæ non sufficiebant voragini usurarum & morsibus tyrannorum; unde propter rerum penuriam dispersis servitoribus, Ecclesia divinis officiis fraudabatur, locus divino cultui dedicatus, & possessiones ad dictam Ecclesiam pertinentes occupatæ erant a vicinis potentibus, nec erat qui possit resistere occupantibus, vel tantæ ruinæ consilium & auxilium adhibere; cum igitur per Ecclesiam de Abundantiæ, ad quam immediate tanquam Filia, Matri Ecclesiæ pertinebat, Ecclesia *Grandis-Vallis* non posset a tantis peri-

1244

periculis liberari; cumque esset censualis ab antiquis temporibus *Ecclesia S. Eugendi*, & multo propinquior quam *Ecclesia Abundantiæ*; *Humbertus Abbas & Conventus S. Eugendi* ex una parte, & *Joannes Abbas & Conventus Abundantiæ* ex altera, pensata utilitate Ecclesiarum, de *Consilio Jurisperitorum & amicorum*, partium permutationem amicabilem fecerunt de Ecclesiis in hunc modum: Quod *Ecclesia Grandis-Vallis* cum suis appenditiis & pertinentiis de cætero, sit *Monasterio S. Eugendi* subdita & subjecta, sicut olim fuerat *Ecclesiæ de Abundantia* subdita & subjecta; *Prioratus* vero de *Divona* & de *Auriné* cum sint propinquiores *Ecclesiæ de Abundantia*, cum eorum *Prioratum* appenditiis & pertinentiis universis; *Ecclesiæ de Abundantia* sint de cætero subditi & subjecti, sicut olim fuerant *Monasterio S. Eugendi* subditi & subjecti. Cum igitur *Monasterium S. Eugendi* & *Ecclesia de Abundantia* essent in corporali possessione de Ecclesiis, & *Prioratibus*, & appenditiis, & pertinentiis taliter permutatis, quidam de *Capitulo de Abundantia* reclamarunt, ea ratione, quod possessiones traditæ *Monasterio S. Eugendi* præponderabant possessionibus traditis *Ecclesiæ de Abundantia*, & etiam propter infirmitatem *Advocatorum & Dominorum de Divona*, illi de *Abundantia* *Prioratum de Divona* non poterant pacifice possidere; quocirca prædicti *Abbat* & *Conventus* de consilio prædictarum partium, amicorum, permutationem fecerunt aliam de *Prioratu de Divona*, cum suis appenditiis ad *Prioratum de Nuine* & de *Sancto Genisio*, & pertinentiis & appenditiis eorundem sub hac forma: Quod *Prioratus de Divona* ad *Monasterium S. Eugendi* redeat cum suis appenditiis & pertinentiis universis, *Prioratus de Nuine* & de *Sancto Genisio* sicut de cætero cum suis appenditiis, *Abbati & Ecclesiæ de Abundantia* subditi arque subjecti; *Prioratus autem de Auriné* remaneat cum suis appenditiis *Abbati & Ecclesiæ de Abundantia*, sicut in prima permutatione continebatur; qua-

quatuor siquidem libras annuæ pensionis Gebennensis moneta dederunt adhuc Abbas & Conventus S. Eugendj, Abbati & Ecclesiæ de Abundantia, & assignaverunt eas reddendas in perpetuum apud *Arbosium* (a) in Prioratu de Arbosio, in octava Paschæ. Ut autem præsens permutatio inconcusse, firma & stabilis in perpetuum observetur, *præsens scriptum inde confectum quatuor sigillis duorum Abbatum & duorum Conventuum predictorum roboratum fuit, in testimonium & memoriam rei geste.* Actum fuit hoc apud *Sessiacum*, anno Domini M. CC. XLIV. in mense Novembri.

XCIX.

Confirmatio Donationum Monasterii Cariloci,
a PHILIPPO AUGUSTO, *Francorum Rege.*

Ex Cartulatio Monasterii Cluniacensis.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

PHILIPPUS, *Dei gratia Francorum Rex.* Quoniam ea, 1180.
quæ in piâs causas erogata sunt, sublimitati Regiæ convenit protegere, ac immutilata conservare. Notum fieri volumus universis, præsentibus pariter & futuris, quoniam adierunt Serenitatem nostram *Theobaldus*, venerabilis Abbas Cluniacensis, & *Artaudus*, Prior *Cariloci*, (a) suppliciter flagitantes, quatenus libertatem sive immunitatem, quam *Excellentissimus Prædecessor noster, KARLOMANNUS, Francorum Rex, Ecclesiæ Cariloci* contulit, sicut in ejus privilegio continetur, autoritate Privilegii nostri Cluniacensi Ecclesiæ firmaremus; siquidem idem locus Carilocensis hæreditas extitit

Z 2

Raberti,

(a) *Arbosium*] vulgo Arbois, oppidum in Comitatu *Burgundia*, Prioratu celebre.

(a) *Cariloci*] vulgo *Charlieu*, in pagu *Maticon.*

Raberti, Valentinenſis (b) *Epifcopi*, qui conſtruxit ibi Monafterium, & fratres regulariter viventes ibidem deputavit; ſui autem laudabilis voti compos effectus, Sanctæ Romanæ Eccleſiæ illud, ut ſub ejuſdem tuitione perpetuo maneret, tradere non neglexit, cujus authoritate & privilegio fretus, ſupra dictus *Rabertus* apud *Pontigonum* (c) Curiam KAROLI Imperatoris adiit, eundem locum coram XI. & amplius Archiepiſcopis & Epifcopis liberum fieri inſtanter impetravit ab omni inquietatione perſonarum. Poſtmodum vero Sanctus ODO; *Cluniacenſis Abbas*, HUGONE Rege ordinante, ut authoritas Apoſtolica prædictum locum largiretur Cluniacenſi Monafterio, per privilegium obtinuit. LUDOVICUS etiam, *glorioſiſſimus Rex*, venerandis Apoſtolis Petro & Paulo, & Cluniacenſi Eccleſiæ ſuæ, regalitatis præcepto hoc idem confirmare dignatus eſt. Ad petitionem igitur memorati *Abbatu Cluniacenſis*, & Prioris Cariloci, prædictorum Antecellorum noſtrorum veſtigia ſecuti, Monafterium Cariloci ſub noſtra noſtrorumque ſucceſſorum in ævum perdurare deſenſione concedimus; & regio more noſtræ authoritatis præcepto firmamus, ut ſub nullius unquam tuitione ſteſtatur, niſi régia; ita quod ipſum cum omnibus ad ſe pertinentibus Eccleſiæ Cluniacenſi, ad quam ſpectare dignoſcitur, ſalvum & illibatum conſervemus. Statuimus etiam & præcipimus, ut Prioratus ſive cellas, aut Eccleſias ſive villas, ſeu terras eidem loco & fratribus ibidem Deo ſervientibus a fidelibus conceſſas, aut in poſterum rationabiliter conferendas, ſeu in prædiis ipſorum conſtructas, cum omnibus ad eas pertinentibus, nullus

- (b) *Raberti Valentinenſis Epifcopi*] quem Boſonis, Arelatenſis Regis, fratrem fuiſſe, Abbatiamque Cariloci fundaiſſe, anno ſalutis 876. (quæ hodie Prioratus Ordinis Cluniacenſis eſt) aſſeruit *Vir eruditiffimus. COLUMBI lib 1. de Geſt. Valent. Ep.*
- (c) *Pontigonum*] Diploma illud deſcripſit SEVERTIUS. *Chronol. Arch. Lugdun. ſub Antek.*

nullus Archiepiscopus, vel Episcopus, nullus Judex publicus, aut ipsius Provinciae Dux, vel Comes, nullus Clericus vel Laicus, nullaque potestas sive persona, quolibet ingenio audeat conturbare, vel aliquid inde abstrahere, aut censum minuere, usurpare, commutare praesumat, nec ulli omnino hominum liceat praefatum Monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, nec aliquibus vexationibus fatigare; sed quascumque possessiones, quaecumque bona idem Monasterium in praesensiarum possidet, aut in futurum, concessione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione fidelium, seu aliis modis Deo propitio poterit adipisci, Abbari Cluniacensi & Priori praefati Monasterii, & Fratribus, ibidem constitutis, eorumque successoribus firma & illibata permaneant; in quibus haec propriis duximus exprimenda vocabulis, *Regniacum* cum pertinentiis suis; *Sanctum Nicetium de Strata* cum appenditiis suis, quas Ecclesias & villas BOSO Rex dedit in eleemosynas memorato *Radeberto*, Episcopo, & Ecclesiae *Cariloci*; & idem *Radebertus* per praecipuum CAROLI M. sibi fecit confirmari. Donatio etiam, immunitas Ecclesiae, & *Burgum de Tesiaco*, (d) cum suis pertinentiis, praedicto Monasterio facta, rata permaneat. Nos itaque Praedecessorum nostrorum vestigiis inherentes, statuimus interdicientes, ut nulli liceat praescriptas Ecclesias, seu earum villas, cum omnibus pertinentiis suis, libis aut vexationibus fatigare, sed fratribus ibidem indigentibus liceat, remota omni inquietationis molestia, propositum suum, secundum regulam S. Benedicti, servare quiete, & Dei misericordiam pro nostra totiusque populi salute assidue implorare. Si qua igitur Ecclesia sive secularis persona praedicti Monasterii libertates seu immunitates infringere

Z 3

ullo

(d) *Tesiaco*] forte *Tyfi*, in Lugdunensi Diocesi.

ullo modo conata fuerit, noverit se ultioni Regiæ subjacere, quæ omnia ut perpetuas stabilitates obtineant, præsentem paginam Sigilli nostri autoritate, ac Regii nominis caractere subter annotato, præcepimus confirmari. *Actum apud Bituricas publice, anno ab Incarnat. Domini MCLXXX. regni nostri anno II. adstantibus in palatio nostro, quorum nomina supposita sunt & signa: S. Theobaldi, Dapiferi nostri; S. Guydonis, Buticularii nostri; S. Mathæi, Camerarii; S. Radulfi, Constabuli. Data per manum Philippi Hugonis, Cancellarii.*

C.

*Carta Berengarii & Adalberti, Italia Regum,
pro Monasterio de Azano.*

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

952. **B**ERENGARIUS & ADALBERTUS, *divina favente gratia Reges.* Omnium fidelium Sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque, præsentium scilicet & futurorum, comperiat industria; qualiter pro amore Dei, nostrarumque animarum remedio, interventu & ad petitionem Episcopi *Burnigi*, (a) nostri dilecti fidelis, per hoc nostrum præceptum confirmamus & corroboramus ejusdem Cœnobio, quod dicitur *Agianis*, (b) quod videtur esse constructum in honorem B Mariæ Dei genitricis, cunctas res & familias inibi pertinentes, cum omni-

(a) *Buringi*] sive *Burningi*, Episcopi Astenfis.

(b) *Agianis*] Monasterium est in Diocesi Astenfi, vulgo de *Azzano*, olim *Divæ Mariæ* dicatum; nunc *S. Bartholomeo*, non longe a *Civitate Astenfi* situm, Congregationi Sanctæ *Justine* *Paaviensi* unitum. *Chron. Hist. Ped.*, c. 11. & 41.

omnibus suis pertinentiis; insuper concedimus ac largimur præfato Cœnobio ambas ripas fluminis *Tanagri*, cum duodecim pedibus numeris nostri Regni pertinentes, nostræque Corti, quæ *Nonis* nuncupatur, nominative in eo loco, ubi ipsum flumen influit in rivum leproforum & in rivum *Azarii*, atque decursionem ipsius fluminis ad portum constituendum; & quidquid jam dictæ Corti *Nonis* (c) pertinet aut pertinet, videlicet *Portinaticum*, *Palificaturam*, *Tholoneum Ripaticum*, *Navium ligaturam*. Præcipientes insuper inhibendo, ne ullus Dux, Marchio, Comes, aut alia quælibet persona, prælibatum Cœnobium aut Abbatem, qui nunc ibi est, nomine *Raimbertus*, aut in antea, qui ordinatus fuerit, aut Monachos ibi Deo servientes, in aliquo molestare aut divestire præsumat. *Signa Serenissimorum BERENGARII & ADALBERTI Regum, JOANNES Cancellarius ad Vicem Vidonis Episcopi, & Archicancellarii Regum eorundem. Datum V. Idus Septembr. anno Dominicæ Incarnationis DCCCCLII. regni vero Berengarii & Adalberti Regum III. Indict. XI. actum Papæ feliciter.*

BIBLIO-

(c) *Nonis*] vulgo Non, oppidum ad ripam *Tanagri*.

BIBLIOTHECÆ SEBUSIANÆ

CENTURIA II.

I.

*Donatio Widonis, Episcopi Genevensis,
Monasterio S. Eugendi.*

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

In nomine summae & individuae Trinitatis, Patris,
Filii & Spiritus Sancti.

1291.

EGO WIDO, Dei gratia Genevensis Ecclesiae Praesul, ob
remedium animarum meorum Antecessorum & An-
tistitum; nec non ob animae meae quietem post hanc
vitam, nostrae Ecclesiae Clero cuncto praesente idque
approbante: Imo *Aymone*, Genevensium Comite, rogante,
trado atque concedo *Canobio S. Eugendi*, quod *Condatiscense* (a)
vocatur, nec non ejusdem loci Abbati Hunaldo, pariterque
fratribus ibidem Deo famulantibus, tam praesentibus quam
futuris, Sanctae Mariae Ecclesiam, in villa *Seysiacensi* (b) sitam,
cum terris, & decimis, & oblationibus sibi accidentibus, quae-
que supra dicti fratres acquirere iuste poterunt futuris tem-
poribus; retinemus autem in eadem Ecclesia ex nostro jure,
Parodam & Synodum, banni quoque nostri & ministrorum no-
strorum observationem, & tam Nobis quam Archypresbytero
nostro, debita servitia impendenda. Interdicimus itaque ex
Dei omnipotentis parte, & Beatae Dei genitricis Mariae, &
Beati

(a) *Condatiscense*] vel *Condadiscense*; ita enim vocabatur antiqui-
tus Monasterium S. Eugendi Jurensis, quod hodie *S. Claudii*
nuncupatur.

(b) *Seysiacensi*] vulgo *Seysfi*, in *Gesia* Provincia, Prioratus est, &
Monasterio S. Eugendi dependens.

Beati Petri Apostoli, & omnium sanctorum Dei, pariterque nostræ, quatenus nullus hoc largitionis munus præsumat inquietare, vel calumniari supra dictis fratribus, sed semper permaneat ratum, & omni roboramine fultum. Ut autem perpetua constet memoria, placuit Nobis hoc scripturæ testamento confirmare, nostroque *Sigillo subarrare, & diversorum testium signis assignare*: S. Domini Pontii, Bellicensis Episcopi; S. Bosonis, Præpositi; S. Victoris, Decani; S. Willemi, Decani; S. Alberti, Decani; S. Aymonis, Cantoris; S. Sibodi, Viennensis Decani; S. Aymonis, Comitis; S. Petri; S. Ricardi; S. Aymonis; S. Armanni. *Data est anno ab Incarnat. Domini M XCI. Indict. XIII. regnante Henrico III. Rege, anno XXXIII.*

II.

Investitura Comitatus Forcalcheriensis Guilelmo Comiti Forcalcherii, a FRIDERICO Anobarba, Imperatore.

Ex Veteri Codice MS.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

FRIDERICUS, *divina favente gratia, Romanorum Imperator semper Augustus.* Imperialis Excellentie benignitas justis honestorum petitionibus inclinari consuevit, & eas personas beneficiorum gratia obligare, quas ob fidei suæ claritatem & Nobilitatis prærogativam dignas censuit honorari. Notum sit igitur universis Imperii nostri fidelibus, tam futuris, quam præsentibus, quod *Guilelmus* (a) Forcalcherii Comes

1164.

(a) *Guilelmus*] ejus nominis IV, Forcalcherii, Avenionensis, Ebre-dunensis & Vapincensis Comes, Bertrandi II. Comitis Forcalcherii, & Jofferranæ Flottæ filius. *M. S. Codex*, ex quo hæc Investitura deprompta a me est, ait anno 1152. Comitatum Forcalcheriensem ab Imperatore fisco adjudicatum fuisse, & *Guilelmo* Comiti oblatum, quoniam hominum Imperatori præstare recusaverat.

mes, præsentiam nostræ Majestatis adiit, postulans a Nobis, ut eum de *Comitatu Forcalcherii* investire dignaremur; cujus personam, sicut nostram deceit clementiam, honorifice suscipientes, & petitionis suæ affectum diligenter attendentes, habito cum Principibus nostris consilio, prædicti Comitatus investituram cum omnibus pertinentiis ejus, *in omni plenitudine honoris*, sicut Antecessores sui tenuere, in feudum ei solemniter dedimus, & concessimus; ipse vero fecit nobis *hominiam*, & *fidelitatem* juravit, sicut quod per collatum beneficium ad omne mandatum nostrum stare proposuit, & honorem Imperii & Coronæ nostræ gloriam usquequaque promovere firmissime compromisit; his itaque pactis, Comes sibi dari petit sententiam, si de jure in irritum debet revocari, quidquid ab antecessoribus de *jurisdictione*, & de *jure hospitiorum*, & *dignitate Comitatus* alienatum esse constaret, sive per venditionem, donationem, seu per quamlibet subtractionem spontaneam, vel violentiam; probata igitur est sententia in medium a fidei nostro, *Henrico Marchione Wercio de Vasto*, & ab omnibus unanimiter approbata; quod nequaquam firmum ac stabile deberet aut posset permanere, sicut de Comitatus jurisdictione & dignitate ab aliquo supradictorum modorum fuisset alienatum, vel deminutum; nulla in presentibus, futura libris, defensione, subscriptione, prescriptione temporis, hinc restitutioni seu privilegio opponenda. Nos itaque eandem sententiam justam & ratam esse decernentes, jam dicto fidei nostro *Guilhelmo Comiti*, Comitatus dignitatem, jurisdictionem, & Regalia, cum omni plenitudine honoris & utilitatis, nostra Imperiali auctoritate restituimus, & in perpetuum, *salva Imperiali Justitia*, confirmamus; statuentes, & sub poena *banni* nostri firmiter & districtè præcipientes, ne qua persona parva vel magna, secularis vel ecclesiastica, prænominato fidei nostro vim in his, seu injuriam aliquam inferre præsumat, & si facere attentaverit, L. libras auri pro satisfactione componat, dimidium Camera nostræ, & dimidium Comiti, qui injuria cogno-
tur

tur esse illata. Ut hujus autem donationis gratuita collatio rata semper & inconcussa permaneat, præsentem inde cartam conscribi, & Sigillo nostræ Majestatis jussimus roborari. Hujus rei testés sunt: *Philippus*, Coloniensis Archiepiscopus, *Arnoldus* Treverensis Archiepiscopus, *Hermannus* Ubelgenſis Episcopus, Coronensis, Boſtonienſis Episcopus, *Hugo* Verdensis Episcopus, *Conradus* Palatinus Comes, *Henricus* Comes de Diest, *Albertus* Comes de Herberstein, *Fridericus* Comes de Altena, *Henricus* Marchio de Vasto, *Guilelmus* Marchio Montisferrati & filius ejus, *Umbertus* Comes Blandratenſis, *Gaido* de S. Nazario, *Arnaudus* Flotta, *Petrus* Grossus Forcalcherii Præpositus, *Petrus* Pelican ejusdem Ecclesiæ Canonicus, *Bertrandus* de S. Maximo, *Guilelmus* de Fontana, *Petrus* de Aota, & alii quam plures. S. Domini FRIDERICI Romanorum Imperatoris invictissimi. Ego GOTHOFREDUS Cancellarius vice PHILIPPI Coloniensis Archiepiscopi, & Italiæ regni Archicancellarii, recognovi. Acta sunt hæc anno Dominicæ Incarnationis M.C.LXIII. Indiæ. VII. regnante Domino FRIDERICO Romanorum Imperatore gloriosissimo, anno regni ejus XXIII. Imperii vero XXI. Datum in Episcopatu Papiensi in obsidione ROBORETI XXII. Kal. Januarii feliciter.

III.

Donatio Otthonis Comitis Arduini, Italia Regis filii, Ecclesiæ S. Syri Papiensis, stylo barbaro.

Ex Archivo ejusdem Ecclesiæ:

In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri JESU Christi.

ARDOINUS divina tribuente gratia piissimus Rex, anno 1009. Regni ejus propitio septimo, (a) Indiæ. VII. Nos OTTHO Comes

Ka 2

(a) Regni ejus septimo } id est, anno Christi 1009. quoniam Arduinus regnare in Italia tantum cepit anno 1003.

Comes, (b) filius ejusdem *Serenissimi Domini & metuendissimi Patris mei*, Domini ARDOINI Regis, ipso namque Domino Patre meo mihi consentiente atque jubente, qui professus sum *ex natione mea Lege vivere Salica*, præsens præsentibus dico: Quisquis in sanctis vel venerabilibus locis contulerit de suis rebus, juxta Authoris vocem: in hoc seculo centuplum accipiet, & insuper, quod melius est, vitam possidebit æternam. Ideoque ego qui supra *Ottho Comes* dono a præsentis die infra scriptæ Ecclesiæ S. Syri, Episcopi Papiensis & Martyris, ubi venerabilis & Reverendus Dominus R. præesse videtur Episcopus, ad usum *Canonicorum*, ibidem Deo famulantium, pro anima Antecessorum & Parentum meorum mercede, omnes illas res, quas habere visus sum inter *Ticinum & Grævolonum*, quæ sunt jugera terræ arabilis centum septuaginta quinque per mensuram - - - secundum quod olim illustris Princeps, Dominus *Ardicinus*, dilectissimus frater, & ego, qui supra, *Ottho Comes*, fecimus cartulam in supra scripta Ecclesia ad usum prædictorum Canonicorum, cum omnibus honoribus & redditibus, atque districtis, ipsis rebus omnibus per aliquem modum pertinentibus, omnia cum omnibus, quas autem res omnes juris mei supradictas, una cum accessionibus & ingressibus, seu cum superioribus & inferioribus earum, qualiter supra legitur. In a præsentis die supradictæ Ecclesiæ dono & offero, atque confirmo pro anima mea, & Antecessorum & Parentum meorum mercede, ita ut faciant ab hac die venerabilis Dominus R. Episcopus & Canonici prædictæ Ecclesiæ, aut eorum successores, quidquid voluerint, sine omni mea vel meorum Successorum contradictione, & quidem spondeo atque promitto mihi qui supra *Ottho Comes*, una cum meis hæredibus adversus vos, qui supra D. R. Episcopus,

(b) *Ottho Comes*] is erat tertius Ardoini Regis Masculus, a quo *Comites Valpergia, Sancti Marini de Alladio & Castelli-Montis* genus suum ducunt.

scopus, & adversus - - - in dicta Ecclesia - - -
 supradictam offerfionem, qualiter supra legitur, ab omnibus
 hominibus *varentare*; quod si - - - factum vel scri-
 ptum est conservare promitto. Hanc enim Cartam offer-
 fionis, donationis, & concessionis paginae *Ruitpertus*, Sacri
 Palatii scriptor, tradidit & scribere rogavit ex praecepto Sere-
 nissimi Domini *Ardoini* Regis, metuendissimi genitoris mei,
 quam subter confirmavi, testibus obtuli roborandam. *Actum*
apud Papiam, in Palatio juxta Ecclesiam S. Michaelis feliciter.
Amen. Sign. manibus Domini *Ardoini*, Serenissimi, & In-
 victissimi Regis, atque *Ottobonis* Comitis, ejus filii, qui hanc
 Cartam offerfionis rogavit, & ipse Dominus *Ardoinus* Rex ei-
 dem filio suo concessit, ut supra. *Signa manuum Berengarii*
Comitis & Wisberti Comitis test. & hæc cartula fuit tradita in
manu Domini Magistri Adelmari Archidiaconi a parte supra-
dictæ Ecclesiæ, & tunc erat D. Canonicus Alcherius, & D. Ami-
zo, & D. Beso, & D. Fulcherius, & Dominus Domengus, &
alii quam plures. Ego qui supra Ruitpertus, Notarius Sacri
Palatii, scriptor hujus Cartulæ offerfionis prædictum complevi
& tradidi.

IV.

*Donatio Leotaldi, Comitis Matisconensis,**Ecclesiæ Matiscon.*

Ex Cartulario ejusdem Ecclesiæ.

SActo Sanctæ Dei Ecclesiæ Beati Vincentii Matisconensis, 959.
 quam Dominus *Naymbodus* Episcopus ad regendum ha-
 bere videtur. Ego *Leotaldus*, gratia Dei Comes, (a) & uxor
 mea *Berta*, (b) per amorem Dei, ut pius Deus animam Patris
 mei *Alberici*, nec non & animam Matris meæ *Ecolanæ* seu &
 nostræ, vel *Irmingardis* quondam uxoris meæ, de pœnis in-
 ferni

A a 3

(a) *Comes*] Matisconensis scilicet, ejus nominis II.(b) *Berta*] ejus tertia uxor, ut dicemus.

terni eripere dignetur; propterea donamus ad ipsam causam Dei aliquid ex rebus nostris, quæ sunt sitæ in pago *Lugdunensi*, in villa *Montegudini*; Colonias scilicet cum omnibus appendiciis, campis, pratis, vineis, ædificiis, aquis, aquarumque decursibus, & omnibus adjacentiis, quæsitum & inquirendum, cum serviciis supermanentibus. Donamus etiam unum mancipium, & si quis in hoc beneficio aliquid habere præsumpserit, iram Dei omnipotentis incurrat, & hoc perdat, & si Clerici ipsius loci hæc res alicui *beneficiaverint*, ad hæredes meos perveniant. Si quis autem contradixerit, auri libras XX. componat, & ut in antea donatio ista omni tempore firma permaneat, cum stipulatione subnixâ. S. Leotaldi Comitis, S. Bertæ uxoris ejus, qui fieri & firmare rogaverunt, S. Alberici filii sui, qui consensit. *Data per manum Bernardi, sub die Mercurii XI. Kal. Octobr. anno VI. regnante Lothario Rege.* (c)

V. No-

(c) *Anno VI. regnante Lothario Rege]* id est, anno Christi 959.

Quia antiquorum COMITUM MATISCONENSIIUM ~~Historia~~ nulli Historicorum nostrorum plene adhuc cognita fuit, & quæ de illis *Eustalorius, Vignerus, Bugnonius, San. Julianus, Quercetanus & Severinus* scripserint, aut obscura, aut minus exacta sunt, eorum seriem hic annectere libuit; quod Lectori non injucundum fore arbitror, quippe cujus probationes hoc in opere inveniantur.

Manasses, Comes Matisconensis

Ermengarda, ejus uxor,

ad ann. 830

Albericus, Comes Matiscon. eorum filius

Tibolofana, ejus uxor,

ad ann. 860.

Leotaldus I., Comes Matisconensis, eorum filius,

Ermengarda, ejus uxor.

ad ann. 899.

Albericus II., Comes Matiscon.

Ecolana, ejus uxor,

ad ann. 943.

Leotaldus

V.

*Notitia Conradi, Burgundia Regis, pro
Ecclesia Cluniaci.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

In nomine Dei aeterni.

CONRADUS, nutu omnipotentis Dei *Serenissimus Rex.* 944
Notum sit omnibus fidelibus nostris, qualiter Dei famuli ex Cluniaco Monasterio Monachi proclamaverunt, se in praesentiam nostram in pago *Viennense*, quod *Carolus* (a) consanguineus noster illorum res, quas *Ingelbertus* per Cartam dona-

Leotaldu II. sive Luotaldu, Comes

Matisconensis, eorum filius.

1. *Ermengarda, ejus uxor.*

2. *Richildis, ad ann. 954. 958.*

3. *Berta.*

Albericus III. Comes Matisconensis eorum filius.

Ermentruda, ejus uxor.

Humbertus.

Comes.

Humbertus Comes,

qui in Carta Clun.

957. se nepotem

Leotaldi Comitis

Matisconens. dicit.

In eo *Fustaldrum, Burgundium, San-Justinus & Sebastianus* defuisse Comitum Matisconensium lineam, constanter asseruerunt, eumque sine liberis obiisse anno 996. *Guilelmus*que ejus Patrum in Comitatu ei successisse, desponsata *Berta*, Alberici Matre & *Leotaldi* Vidua, traçtante *Milone* Episcopo Matisconensi, quod prorsus fabulosum est. *Sid. Hist. west. Sibusan. 2. parte, & in probat. pag. 61.* *Ostbo* enim Matisconensis Comes, qui *Villas Aniscum & Aserias* Monasterio Cluniaci dedit, de consensu *Elizabetha*, ejus uxoris, anno 1025. aut 1026. *Guido* nem Comitum Matisconensem Patrem suum nominat; *Leotaldu* autem Matisconensem Comitem II. Atavum suum vocat, quod stare non posset, si *Albericus III.* *Leotaldi* illius filius unicus, sine liberis discessisset.

Idcirco nobis dicendum est, *Albericum III.* Comitem Matisconensem reliquisse filiam unicam Comitissam Matisconensem, primam *Otonis Guilelmi*, Comitis Burgundiae, uxorem, ex qua prognatus fuit *Guido* Comes, qui duas habuit uxores, *Elizabetham* scilicet, & *Adalme*; qui quidem *Ostbo Gaufridi* Comitis Matisconensis, & *Raynaldi* Pater extitit, quarum exitum nondum comperimus.

(a) *Carolus Consanguineus*] id est, *Carolus Constantinus* Viennensis Princeps. *Ludovici saci* Provinciae Regis, & Imperatoris filius unicus.

donationis ad dictum locum tradidit. Idem Carolus locum injuste contendebat; ille autem, ubi vidit & audivit, non se hoc recte tenere, præsentialiter dimisit, omnem querelam, & illico ipsas cartas, quas *Ingelbertus* fecerat, corroboravit, & iterum in manu Regis firmavit; & tunc jussit Dominus Rex hoc judicium scribere, per quod omni tempore dictæ Cartæ inviolabiliter permaneant; & subtus fidelium nostrorum nomina jussimus inferere, ac de Sigillo nostro sigillare *Aymo* Episcopus præsens, *Vido* Archiepiscopus, *Bero* Episcopus, *Hugo* Comes, *Odoricus* Comes Palatii, *Gimio* filius Ludovici, *Anselmus*, *Oldoricus* Comes, *Umbertus* Attonis, *Vasfi* Domini-ci majores & minores, qui præsentés fuere. Ego *Henricus*, *Notarius*, hoc judicium scripsi, diebus V. Kal. Julii, anno VI. (b) regnante Domino CONRADO.

VI.

*Donatio Ogerii, Episcopi Eporediensis, Monasterio
S. Stephani de Eporedia.*

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1075.

EGO *Ogerius*, Dei gratia Sanctæ *Iporicensis* (a) Ecclesiæ Episcopus, cunctis præsentibus & venturis seculis fidelibus perpetuam in Christo salutem, multis & crebris patrum exhortationibus pro certo credimus convenire, justis fidelium petitionibus acquiescere, præsertim iis qui sanctæ Religionis profectui & Ecclesiasticæ disciplinæ invigilant studio; Episcopalis enim muneris est, non solum præesse, verum etiam subditorum profectibus insudare, & loca sancta beneficiis augmentare, infirma enim consolidare & perditâ revocare; nil

(b) *Anno VI. regnante Domino Conrado Rege*] id est, anno Christi 944.

(a) *Iporicensis*] corrupte pro Eporediensis.

nil aliud esse censemus, quam Dei & proximi dilectionem, in qua Lex & Prophetae perhibentur subsistere, statum mentis adornare, & geminas alas, unde supra caelos evolet, inestimabiliter comparare, seque cum Domino in aeternum regnare. Quapropter omnibus fidelibus, tam praesentibus quam futuris, notum fieri cupimus, Nos pro remedio beatae memoriae Domini HENRICI *Imperatoris*, proque exaltatione vitaeque productione invictissimi Regis, iterum HENRICI nunc superstitis, & pro anima bonae memoriae Domini HENRICI (b) Episcopi, praedecessoris nostri, qui Monasterium S. Stephani, in suburbio nostrae Civitatis situm, devote *fundavit*, (c) atque construxit, pluribus etiam beneficiis dotavit & ampliavit, proque tam nostra salute, quam vivorum omnium & defunctorum protectione & requie, eidem Monasterio S. Stephani Ecclesiam S. Donati, quam noviter constructurum rogati vicinorum, in circuitu commemorantium, & assensu fratrum nostrorum Canonorum largiendo, cum Parochia, Coemeterio & sepulturis, & dote concedimus. Parochialem quoque Ecclesiam S. Petri, infra Civitatem constructam, cum Parochia totius Civitatis, & extra a Ponte majori, usque ad Baumam, & eam decimatione *granarum robornarum & bechobariarum*, mercati, & omnium mercimoniorum, quae infra Civitatem fiunt, cum Coemeterio, sepulturis, dote & omnibus rebus, ad eam pertinentibus conferendo largimur; ad haec adjiciendo Parochialem Ecclesiam S. Quirici, rogatu atque interventu Domini ac venerabilis *Taurini*, (d)

Abba-

(b) *Henrici Episcopi*] quem quidam dicunt Henrici II. filium, alii autem Henrici III. Imperatoris *Cancellarium* fuisse. *Chron. Hisp. Pedem. c. 18.*

(c) *Fundavit*] anno Christi, scilicet 1041. ut recte monuit *credulus* scriptor.

(d) *Taurini*] a quo Catalogum Abbatum S. Stephani Eporediensis incipit. Dominus Episcopus Salutarum hujus etiam donationis mentionem fecit in *Episcoporum Eporediensium serie*.

Abbatis in eodem Monasterio residentis; de supra scriptorum fratrum nostrorum Canonorum assensu, cum rebus ad eam pertinentibus largimur, cum Palatio, fossatis & rebus ad Palatium spectantibus, liberamque donationem de prædictis facimus, ut sint in usus pauperum & fratrum ibi Deo servientium, eximentes dictum Monasterium ab omnibus decimis & oneribus, quæ ab eo Nos & Successores nostri præterdere possemus, cum omnibus quæ modo ad ipsum spectant, vel *juridice* ad Nos in futurum spectabunt. Donamus etiam eidem *Taurino & Successoribus duos Canonicatus de XII. Presbyterorum, ut tam ipse, quam Successores sint in ordine nostrorum Canonorum, & insuper duas casas in suburbio Yporiensi, prope Monasterium Castanetum, prope Laureciacum facultatem sumendi ligna Monasterio necessaria, super terris Episcopi.* Votum insuper facimus & desiderium habemus, ut omni tempore vitæ nostræ, Deo ac Beatissima ejus Matre nobis vitam producente, idem Monasterium magis ac magis amplificare, & in dies meliorare. Inde est, quod si quis nostrorum Civium ac Burgensium, Villanorum seu peregrinorum, *aliquid de suo ordinaverit, unde Nobis per successionem, vel ab alio jure aliquid pertinere debeat, id totum præfato Monasterio in usus fratrum, ibi Deo servientium, pro animæ nostræ, successorumque nostrorum remedio, donamus, largimur, concedimus atque conferimus.* Super autem hīs concessis & collatis, & a Dei fidelibus postmodum offerendis, rogamus & monemus, & omnibus modis inhibemus, ne ullā persona aliqua suggestionē diabolica præsumat inquietare, minuere, vel aliquo modo immutare, sed quicumque fautor, vel augmentator & defensor illius loci extiterit, centuplum ei retribuatur a Domino, & a B. Protomartyre Stephano in æterna beatitudine cum Angelis & sanctis coronetur. Si quis vero (quod non credimus) huic decreto contradicere, vel aliquo modo infringere, attentareve ipsum tentaverit, omnes maledictiones, quæ continen-

tinentur in veteri & novo Testamento, ascendant super caput ejus; sique anathema Maranatha in adventu Domini nostri Jesu Christi, habeatque partem & societatem cum Dathan, Abiron, Anania, Saphira, & Juda traditore, quandiu ab errore non destiterit, & ad satisfactionem non venerit. *De curia Iporadie anno M LXXV.*

VII.

Verpitió Ecclesie Matisconensis, a Bernardo Grossi.

Ex Cartulario S. Vincentii Matiscon.

Notum sit omnibus Matisconensis Ecclesie filiis, presentibus ac futuris, quod veniens Bernardus, (a) prænominé Grossus, ante Altare Beati Vincentii Martyris, in presentia Walterii Episcopi & Canonicorum ejusdem Ecclesie, verpivit vel dedit Canonicis ipsius loci decimas Condaminarum suarum, quas jactudum tulerat eis; similiter & sextarium vini, & unum panem; quæ tempore Messionis ministri ejusdem Bernardi, requirebant, vel accipiebant ab hominibus Canonicorum, loco census vel Eulogiarum, dum Canonici ipsas decimas possidebant. Sunt autem hæ Condamine in pagd Matisconensi, in Parochia Sanctæ Mariæ de Amoniacó, in villa Sanciacó. Harum ergo Condaminarum decimas, quas injuste tollebat, Canonicis dimisit, vel eis dedit, si aliquid rectum haberet propter mala vel fore facta, quæ habebat, facta jam dictæ Ecclesie, ut Deus per intercessionem ipsius Martyris Vincentii dimittat & ipsius tulpas, & cætera peccata sua, S. Bernardi qui fieri jussit. *S. Ubertinelli.* Actum anno M LV.

1055.

Bb 2

VIII.

(a) Bernardus Grossus] Vasulphi, Braceduni Domini, filius.

VIII.

*Donatio Ecclesie Cluniacensi, a Comitibus
Burgundie & Matisconensi.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1192. **N**otum sit omnibus presentibus & futuris, quod ego *Stephanus*, Comes Burgundie, & ego *Wilhelmus*, (a) Comes Viennæ & Matisconensis, recognovimus, quod unam Montem, quam Ecclesia beati Petri Cluniac. apud Ledonem Salis habuerat, perdidit sive per Nos, sive per homines villæ; sed quoniam hoc peccatum amplius portare nolumus; volumus, quod intra XV. dies post istas, quibus *calidæ* bullient, prædictam Ecclesie Cluniac. restituant.

IX.

*Litera Aymonis Comitis Gebennensis, pro
Carthusia Majorovi.*

Ex Archivo ejusdem Carthusie.

1268. **E**go *Aymo*, Comes Gebennensis, notum facio universis, quod ego recepi in pecunia numerata triginta & sex libras Viennenses a Religioso Viro, fratre *Johnne*, Priore Majorovi Carthusiensis Ordinis, pro concessione *Pascuorum Castris*
de

(a) *Wilelmi Matisconensis & Gerardi Matisconensis.* Nota quod eos non parentes, ut credidit *Queretanus Histor. Burgund. lib. 2. c. 62. & 63. & lib. 4. c. 25.* sed prædecessores suos tantum vocant. In fine siquidem istius donationis, *Stephanus* hic Comes Burgundie filium se Raynandi Comitis esse ait; & *Wilelmus* Comes, Matisconens. Wilelmi se filium esse profitetur, qui Raynandi prædicti frater erat.

de Varey, (a) & mandamenti prædicti Castri a me facta de novo Domui Majorevi; & etiam pro conservandis terris ab solutis & liberis in perpetuum ab ingressu quorumlibet animalium Castri & mandamenti prædicti, quæ infra claufuras ponere voluerit dicta Domus in possessione, quam emit dicta Domus ab illis de Rossellione, subtus villam *Alta-Ripa*. (b) In cujus rei testimonium dicto Priori concedo præsentès literas, Sigilli nostri munimine roboratas. *Datum in vigilia Natalis Domini, anno ejusdem M CC LXVIII.*

X.

Donatio ARDOINI Italia Regis, Ecclesie*S. Syri Papiensis.*

Ex Archivo ejusdem Ecclesie.

In Nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis.

Ardoinus, Divina largiente clementia Rex: Si sanctis ac venerabilibus locis, divino cultui mancipatis, more piorum Regum Antecessorum nostrorum, qui Christianam Religionem - - - vixerunt, devotissime cõsulerimus nostri muneris suffragio certissime credimus, Nos nostrorum Regnum Intercessionibus sanctorum cœlesti juvamine semper sublevari, atque divinis beneficiis sublimari. Igitur omnium Sanctæ Dei Ecclesie fidelium, nostrorumque, præsentium scilicet & futurorum, agnoscat perpetuitas, quantum Nos pro Dei omnipotentis amore, & pro anima Patris

Bb 3

nostris

(a) *Castri de Varey*] quod olim ad Comites Gebennenses pertinuit, ratione dotis *Maria de Caloniaco*, Domine de Varey, quæ Rodolphe Comiti Gebennensi nupsit. Castrum autem illud est apud *Bugefos* nostros, non longe ab *Ambroiaci* Monasterio.

(b) *Alta-Ripa*] vulgo *Hauterive*; vicus est, a Castro de Varey dependens, juxta *Idanum* fluvium.

nostri *Doddonis*, (a) & pro anima Patruī nostri Domini *Adalberti*, & ob remedium animarum cæterorumque Antecessorum Parentum nostrorum, nostræque - - - rogante Domino *Wilekno*, carissimo consobriño germano nostro

Hec desunt
in Exemplari.

curtis Castrī & loci *Rosafchi*, cum omnibus pertinentiis & adjacentiis suis, atque medietatem locorum & villarum *Sellenegie* & *Ponteselli*, cum omnibus pertinentiis & adjacentiis eorum locorum & villarum, scilicet cum pascuis, sylvis, rupis, rupinis, paludibus, aquis, aquarumque decursibus. Insuper tribuimus supradictæ Ecclesiæ Sanctæ Dei Genitricis, Sanctis, Syrique Episcopi Martyrum, omnem districtum, mercata, toloneum, curaturam & omnibus redditionibus, ad eandem Cortem & Castrum *Rosafchi*, vel ad præfatas villas & locos *Sellenegie* & *Ponteselli* pertinentibus, quæ sunt de nostro jure ac Dominio Italici Regni nostri, & ejus-jus & Dominium transfundimus & concedimus atque delegamus. Si quis autem contra hanc cartam concessionis, & donationis atque confirmationis nostræ, violator extiterit, aut frangere præsumserit, sciat se compositurum auri costi libras quingentas, medietatem Camera nostræ, & medietatem Præsuli, & ejus Ecclesiæ Papiensi. Quod ut verius credatur, & diligentius observetur, manu propria roborantes, Sigilli nostri impressione adnotari jussimus. S. Domini *Ardoini*, Serenissimi & gloriosissimi Regis, *Ragnimberrus* Cancellarius & Sanctæ Mutinensis Ecclesiæ Diaconus, vice *Oddo-Boni*, (b) Sanctæ Hiporiensis Ecclesiæ Episcopi, & Archicancellarii recognovit & scripsit. Datum anno Dominice Incarnationis M. XL. III. Kal. Aprilis

(a) *Dodonia*] vel *Odonis*, Eporediz Marchionis.

(b) *Oddo-Boni*] aut *Ottobiani* vel *Octaviani*, utrumque enim legitur. Hunc subscripsisse huic donationi, scripsit Vir clarissimus, quod cartæ repugnat, absens liquidem erat. *Chron. Hist. Ped. c. 6.*

Aprilis Indiæ. IX. Actum Bobii, (a) in Episcopali Palatio fecit. Amen. In Christi Dei omnipotentis. Amen.

XI.

*Donatio Guidonis Domini de Serceyo,
Ecclesie Cluniacensi.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

NOs *Guilielmus*, miseratione divina Cobilonensis Ecclesie Minister humilis, universis & singulis presentes literas inspecturis. Significamus, quod *Guido, Dominus de Serceyo*, (a) Hierosolymam profecturus, in nostra presentia constitutus, dedit, concessit & tradidit in puram & perpetuam elemosynam, Deo & Ecclesie/B. Petri Cluniac. & Conventui ejusdem loci, quidquid percipiebat, vel percipere consueverat, in decima vinearum *de Serceyo*, sibi, pacifice, & perpetuo possidendum: Addidit etiam, quod illa tertia pars *Racetorum*, quæ sibi de dictis vineis debetur, insimul detineatur; & ne fraus in solutione decimarum fiat a debitoribus vinearum, voluit & præcepit, ut decimam recipiat, quamquam noluerint, antequam perveniat ad decimam *Asmatam*. Hanc vero donationem laudavit uxor dicti militis; & tam dictus miles, quam dicta Domina, promiserunt dictam donationem bona fide contra quoslibet garantire, & damna, si quæ inde evenient, resarcire, corporali super hoc præstito jramento; in cujus rei memoriam ad requisitionem dictorum militis, & dictæ Domine ejus uxoris, prædicto conventui nostras

(c) *Bobii*] vulgo *Bobbio*, in Apennini Jugo Civitas est, ad Trebiam fluvium, ubi nobile S. Galli Cœnobium, a S. Columbano Gotho conditum, ex Monasterio Civitas accrevit.

(a) *Guido Dominus de Serceyo*] vulgo de Sercy, familia in Comitatu Matisconensi antiquissima; de qua plura San-Julianus in antiqu. Matiscon.

nostras tradidimus literas in testimonium veritatis. *Actum*
Anno Græcie M CC XXXIII. Mense Julio.

XII.

Donatio Humberti, Episcopi Gebennensis.
Carthuse Majorovi.

Ex Cartulariis ejusdem Monasterii,

1124- **H**UMBERTUS, (a) *Dei gratia Gebennensis Ecclesie Epi-*
scopus, charissimo filio & fratri, *Stephano*, (b) venerabi-
 li Priori Majorovi, cum cæteris ibidem Deo servientibus, ater-
 nam in Domino salutem, Quoniam Vos sicut charissimos
 filios speciali in Christo dilectione complectimur, petitionem
 vestram repellere non valemus, sicut petieratis a Nobis, quid-
 quid infra terminos vestros concluditur, & universorum la-
 borum vestrorum decimas, quæ nostri juris esse noscuntur;
 Vobis ac successoribus vestris pro nostra & Antecessorum no-
 strorum salute concedimus; imo firmiter damus, & præsen-
 ti scripto libere ac quiete in perpetuum possidere mandamus;
 Vestra quoque nimirum charitate confisi, nostris infirmitati-
 bus ac tribulationibus ad præsens, credimus vestris orationi-
 bus juvari; post decessum vero, ut memoriale nostrum vo-
 biscum maneat, diligenter quæsumus. Huic autem dona-
 tioni interfuerunt *Sabo Decanus*, *Raymelius Presbyter de*
Brenp, *Odda Conversus Majorovi*, *Vifredus de S. Sixto*. Actum
 Anno M C XXXIV.

XIII.

(a) *Humbertus*] e Grandi montensi familia, apud Bugesios antiqua
 & nobili, qui Vidoni Fougigni in Episcopatu successit.

(b) *Stephano*] ad eum Petrus venerabilis Cluniac, Abbas cum Elo-
 gio scripsit; cui etiam Stephanus rescripsit, *Vir mira patientia*
& admiranda simplicitatis ut, inquit *Index illustrium Carthusia-*
narum, *inter Epistolas Petri Venerab. 25. & 26.*

XIII

*Fundatio Carthusia Pomerii, a Guilelmo
Comite Gebennensi.*

Ex Archivo ejusdem Carthusie.

A Nno ad Incarnatione Domini M C LXXIX. Ego *Wile-* 1179
mas, (a) per misericordiam Dei Gebennensis Comes,
gratias agens Deo, qui Carthusianorum fratrum, cæterorum-
que Religiosorum meritis & patrocinio, cunctis inimicis meis
confusis, mihi que subactis, Comitatum integre mihi restituit,
per præsentem paginam, sigilli mei impositione munitam,
cunctis presentibus & futuris notifico, me dare omnia jura,
quæ habeo infra *fratrum Pomerii* (b) terminos, vel quæ alii
a me habent; si quo modo fratres Deo servientes requirere
potuerint Deo & Beatae Mariæ, & Pomerii fratribus, in manu
Domini *Ralfi*, Prioris Pomerii, per manum Domini *Roberti*,
Sanctæ Viennensis Ecclesiæ Reverendi Archiepiscopi, & per
manum Domini *Ardicani*, (c) Gebennensis Antistitis. Te-
stes sunt fratres *Theodoricus*, Conversus Sylvæ Benedictæ,
Pater Dominus *Terniaci*, & *Humbertus* (d) filius meus, qui
hoc donum fecerunt in manu prædicti Prioris, per manum supra
dictorum Episcoporum; & quoque uxor mea, & filius meus
Agno quinquennis, hoc donum fecerunt & laudaverunt in ob-
fidiione

(a) *Wilelmus*] Gebennensium Comes, hujus nominis primus, qui
in opinione Sanctitatis decassit; jacet ante fores Ecclesiæ Sanctæ
Catharinæ, supra Anpecicum, titulo miraculis clara.

(b) *Pomerii*] vulgo Pomiers; Carthusia est, quæ ab ætate tantum spaciis
a Geneva Civitate distans.

(c) *Terniaci*] vulgo Ternier, in pago Gebennensi.

(d) *Humbertus*] qui ante *Ætatem* obiit, uti jam distans supra,
Centur. I. c. 61.

fidione Castri, quod dicitur *Rupes*; (c) testimonio Oliverii Sacerdotis de *Crusilla*, & Girardi Vice-Comitis; propter impensas autem non modicas, quas propter guerram acceperam, accepi a prædictis fratribus *quingentos solidos*. Comitissa habuit centum solidos, *Humbertus* filius meus centum solidos, Hugo de Noydent centum solidos, Girardus Vice-Comes Terniaci X. solidos, Humbertus Vice-Comes de *Crusilla* (f) XII. solidos. Item pro strata XXX. solidos, pro re-nemento ego *Wilelmus* XXX. solidos, & *Humbertus* filius meus VII. solidos.

XIV.

Confirmatio & Ampliatio Foundationis Carthusie Pomerii, a Comite Gebennensi.

Ex Archivo ejusdem Carthusie.

1252.

EGO WILELMUS (a) *Comes Gebennensis*. Notum facio tam præsentibus quam futuris, præsentem paginam inspecturis, Me vidisse & diligenter inspexisse cartam, a Nobili viro *Wilelmo*, Patre meo, quondam Comite Gebennensi, fratribus Pomerii Carthusiensis Diocesis, ratam & orthodoxam, non cancellatam, non abolitam, non in aliqua parte corruptam, competenter sigillatam in præsentia mea, & *Rodulphi* filii mei sufficienter lectam & expositam. Nos vero *Wilelmus*, Comes Gebennensis, & *Alesia* (b) Comitissa, uxor mea, & *Rodolphus*, filius noster primogenitus, cum cæteris filiis nostris, scilicet,

(c) *Rupes*] vulgo la Roche, Oppidum Gebennensi.

(f) *Crusilla*] aliud oppidum Pomerio vicinum.

(a) *Wilelmus*] ejus testamentum est anni 1252. 18. Novembris.

(b) *Alesia*] de Turre-Pint, Domina de Cornillon & de Bornant, Alberti Domini Terris-Pint, & Mariz Arvernaz filia; quæ ultimis tabulis Castrum Cornillionis legavit *Rodolpho* Gebennensi, Primogenito ejus filio.

scilicet, *Amedeo* (c) venerabili Viro, Episcopo *Dienisi*, *Aymone*, (d) Cantore *Gebennensi*, *Henrico*, (e) *Roberto* (f) Canonico *Viennensi*, *Wilhelmo*, (g) *Guigone*, (h) donationem, concessionem & elemosynas, fratribus *Pomerii* ab antecessoribus nostris factas, laudamus & confirmamus, & eisdem concedimus & donamus, sicut eisdem jam dudum concessit Vir Nobilis, *Wilhelmus*, Comes quondam *Gebennensis*, fundator *Domus Pomerii*, de rebus nostris, pratis, terris, nemoribus, hominibus, censibus, possessionibus & rebus aliis, vel de feudis nostris acquisiverint, vel acquirere potuerint, donatione, emptione, vel alio quocumque modo iuste & canonice possideant, libere & absolute in puram & perpetuam elemosynam, pro animabus nostris & Antecessorum nostrorum, usum pascuorum per totum Comitatum *Gebennensem*, salvo jure alterius; cum *Domum Pomerii* damus & concedimus pro remedio animæ Nobilis Viri *Humberti*, fratris nostri, quondam *Comitis Gebennensis*, & animarum nostrarum & Antecessorum nostrorum, usum pascuorum per totum Comitatum *Gebennensem*, salvo jure alterius; cum *Domum Pomerii* speciali dilectione & privilegio debeamus amplecti, cujus fundatores

Cc 2

exti-

- (c) *Amedeo*] qui testamento 21. Januarii 1275. hæredem instituit *Aymonem*, Comitem *Gebennensem*, Nepotem suum.
- (d) *Aymone*] Præposito *Ecclesiæ Lausanensis*.
- (e) *Henrico*] quem *Jacobus de la Pize* *Jacobum* male vocavit. Huic unica filia, *Leonora* nomine, *Bertrandi Baucii*, *Arausicani* Principis, uxor, quæ 25 Octobris 1273. omnia jura, sibi in Comitatu *Gebennensi* competentia, *Aymoni*, *Genevensi* Comiti, Nepoti suo, cessit, præsentate *Guilhelmo*, *Archiepiscopo Viennensi*.
- (f) *Roberto*] Domino de *Rumilly* & de *Coffongié*, qui e Canonico *Viennensi* Præpositus *Lausanensis* evasit, & postea *Episcopus Genevensis*.
- (g) *Wilhelmo*] *Episcopo* dein *Lingonensi* 1284.
- (h) *Guigone*] *Fescani* Abbate in *Neustria*, & postremo *Episcopo Lingonensi*.

exiterunt Patres nostri. In cuius rei testimonium Nos, *Wilhelmus*, Comes Gebennensis, & *Aletha* Comitissa, uxor mea, & *Rodolphus*, filius noster Primogenitus, presentem paginam Sigillorum nostrorum impressione duximus roborandam. *Actum anno ab Incarnat. Domini M CCLII.*

XV.

*Carta Guilelmi, Lugdunensis Decani,**pro Ecclesia Cluniacensi.**Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.*

1209.

GUILIELMUS, *Primus Lugdunensis Ecclesie Decanus, & totum Capitulum.* Omnibus in perpetuum salutem, ac in aeternum Deo propitiolvalitura scriptura presentes scire volumus & futuros, quod, cum *inter Nos & Ecclesiam Cluniacensem discordia esset de Domo, quam eadem Ecclesia prope Claustrum nostrum habebat, quæ ideo fuit diruta, cum ipsius altitudo mutationi ejusdem Claustrum, sicut dicebatur, præbebat impedimentum; tandem per manum communium amicorum nostrorum Ulrici Palatini Cantoris, Guilelmi Camerarii, Stephani Abbatis, & Johannis de Chaponay, (a) res ad pacem fuit deducta, & per eos determinatum, in quo statu altitudinis murus destructæ domus remanere deberet. Nos igitur, quod a prædictis Viris in hac parte statutum est, ratum habentes & firmum, bona fide promittimus, quod de iis, quæ modo ædificata sunt, vel imposterum, sicut per eosdem statutum est, ædificabuntur, nihil immutabimus vel destruemus sine voluntate & licentia Ecclesie Cluniacensis; sed in eodem statu,
in*

(a) *Joannis de Chaponay*] in hujus familiarum gratiam tantum, cartam hanc publicavi, quæ nihil aliud (quam Historiam tangat) continet, quam antiquum *Chaponayorum* monumentum, quorum prosapiam & elogia fusius extulit recens, sed eruditus scriptor, COLUMBI *de reb. gest. Valent. Episc. Lib. 2.*

In quo sunt, dimittemus dictæ Cluniac. Ecclesiæ, nihilominus pro recompensatione dictæ domus destructæ, domum, quæ fuit *Joannis Grammatici*, conferentes in perpetuum possidendam; vice quoque mutua prædicta Cluniacensis Ecclesiæ Nobis bona fide promisit, quod in eo loco, in quo destructa domus fuit ædificata, de cætero nihil ædificabit sine voluntate nostra & assensu, in aliis vero locis, ei, prout voluerit, ædificare licebit; ita tamen, quod juxta murum claustræ altitudinem subrum ædificiorum, in quæ nunc sunt, non excedat, & ut istud ratum magis habeatur & firmum, & impostorū veritatem obtineat inconcussam, prænominatæ Ecclesiæ præsentem tradidimus Cartam, Sigilli nostri munimine roboratam. *Actum in Capitulo Lugdunensi; præsentè Domino Raino Archiepiscopo, anno gratiæ MCCIX. mense Julio.*

XVI.

*Donatio Stephani, Domini de Villars, Monasterio
Insule-Barbaræ.*

Ex Cartulario ejusdem Monasterii.

JOANNES, Dei gratia *batuili* sacerdos, *Apostolica sedis Legatus*, & *Capitulum Primæ Lugdunensis Ecclesiæ*, omnibus sanctæ Matris Ecclesiæ filiis, tam præsentibus quam futuris in perpetuum. Pios actus fidelium Christi & Ecclesiæ benigne tenemur amplecti, & quanto amplius perpetuam desiderant firmitatem, tanto eos diligentius scripturæ testimonio commendare debemus, ne machinatione malignæ vel dolo pervertere valeat posteritas successura, quæ ad ipsius notitiam scripti officio duximus fideliter transmittenda; Nos itaque ratam habentes eleemosynam, quam *Vir Nobilis, Stephanus de Villars*, pro salute animæ suæ & Parentum suorum fecisse dignoscitur, Ecclesiæ S. Martini de Insula-Barbaræ & fratribus, ibidem manentibus, sicut scripta est, & cum diligentia anno-

tata, ipsam præcipimus firmiter observari, & ne ab aliquo turbetur injuste, ex parte omnipotentis Dei, & sub anathemate districtius inhibemus. Siquidem, cum dilectus filius noster, *Girinus*, ejusdem Monasterii Abbas, & cæteri fratres, ipsum *Stephanum* in Capitulo, ut Monachum, & beneficium ei Monacho debitum, tam in spiritalibus, quam in temporalibus concessissem. Idem Vir nobilis dedit & concessit eidem Monasterio in perpetuam Eleémofynam, sine omni retinemento Gardas Vimeiarum, & mansum d' Eimis, & quidquid apud Vimeyas habebat, & unum mansum apud Joannacum, & Castellum de Lignejo, cum Burgo & omnibus appendentiis suis, cum Burgo de Nuaseja, scilicet, quodcunque habebat in Parochia de *Buiseges*, (a) & in Parochia S. Joannis de Thorignieu, & in Parochia de Ranzis, & in Parochia de Limandas, & in Parochia de *Meyseriaco*, (b) & in Parochia de *Tosfé*, & in Parochia de *Biriaco*, (c) exceptis his, quæ ex parte matris in ipsa possidebat, & exceptis *Guardis*, quas habebat in Terris aliorum, & exceptis *feodis militum*, nisi quantum ipsi pro salute animæ suæ dare voluerint, & omnes guardas, quas habebat in terris S. Martini, & quidquid in posterum infra prædictos terminos, scilicet a nemore de *Nofseys*, & a *Meyseriaco* usque ad ripam *Sagonæ*, & usque ad *Vimeyas* acquirant. Donavit etiam mansum de *Charbonnières* & *Condanynam*, quam possidebat apud Villam S. *Andree* de *Corseio*, nec non & omnes *feodos*, ad hereditatem ejus pertinentes, quos acquirere poterit Ecclesia *Infulana*, ei pro alio die concessit; jussit præterea, ut ille, qui successor erit in hereditate

ditate

- (a) *Buiseges*] vicus, est in confinio *Sebusianorum* & *Lugdunensium*, dicimus hodie *Buffes*.
 (b) *Meyseriaco*] *Mesfrieu*, apud *Dombas*.
 (c) *Biriaco*] vulgo *Birisu*, in *Marchionatu* de *Villars*: ibi *Priortus antiquus*, ab *Infula-Barbara* dependens.

dicte ipsius, Abbati & ipsi Monasterio fidelitatem promittat & hominum faciat, & secundum quod hac omnia donavit pro libero & franco allodio. His ita concessis, in Capitulo ad majorem fidei firmitatem prædictus STEPHANUS, ductus ad Altare S. Martini, super Altare, Evangelium, & sanctorum reliquias proprii corporis juramento firmavit, se donum istud firmiter observaturum, & tam per se, quam per anticos suos ab omni inquietatione pro viribus defensurum. Uldricus etiam de Villars, consanguineus ejus, qui ei vendiderat prædictum Castellum de Ligniaco, & quasdam alias terras, donum prædictum concessit, laudavit, & super Altare, Evangelium & sanctorum reliquias juravit, quod pro posse suo illud in perpetuum custodiret; & si forte prædictus Stephanus in aliquo (quod Deus avertat) a pactis vel dono deviare, ipse Uldricus ad commotionem Abbatis vel fratrum Insulanorum, ad Insulanum Monasterium in Ostagium veniret, cum aliis Militibus, quorum nomina sunt hæc: Fulcherus Brunus, Azo de Frens, Ogerius de Chaillowres, Hugo de Rupe-scissa, Guichardus & Hilarius de Tremblay, Stephanus de Castellione, Petrus de Vassalliaco, Bernardus de Vassalliaco, Berlio de Montdor, Hugo & Rolandus de Essars, Guichardus de Varenis, Umberto d' Auzon, Bermondus de Montelie, Petrus de Palude, Wilhelmus de Chassenay, Aymo de Neyreio, qui omnes juraverunt. Prædictus Uldricus juravit, quod & ex Ostagio non exibat, nisi de permissione Abbatis, vel fratrum Insulanorum date fuerint ei inducia. Testes autem sunt Andreas de Forchel, Prior major, Odo de Sandrens, Guichardus de Morenciaco, Bernardus de Villars, Berlio de Vienna, Hugo de Balma, Achardus de Touceu, Hugo de Colongus, Bernardus de Montagniac, Dalmatius de Castellione, Gaucerannus de S. Boneto, Antelmus de Loras, (d) Durannus de Montarchier, Andreas

(d) Loras] Delphinatus familia Nobilissima a qua Domini de Monplaisant & de Chamagniet.

Andreas de Magniaco, Hugo de Montarchier, Hugo d'Arrolles, Petrus d'Arz, Guigo de *Rechibarone*, (c) & omnis Conventus. Quod ut ratum & firmum perpetuis temporibus habeatur, totam donationem & concessionem, sicut superius est distincte, ad petitionem & instantiam tam predictorum Abbatis & Monachorum, quam memorati viri nobilis, Stephani de Villars, presentis cartæ & sigillorum nostrorum munimine fecimus roborari. *Datum Lugduni*, anno Domini **MCLXXXVI**.

XVII.

*Carta Hugonis Ducis Burgundie, pro
Ecclesia Cluniacensi.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1186.

EGO HUGO, *Dei gratia Dux Burgundie & Albonii Comes* (a) Omnibus presentibus & futuris notum facio, & consenti hac carta in veritate testor & recognosco, me, haud & assensu filiorum meorum, *Odonis & Alexandri*, bono animo concessisse carissimæ Consanguineæ meæ *Matildi, Comitissæ Tornodori*, quod si abrenunciaverit seculo, vel in extrema viæ suæ licentiam dabo, ut possit dare Deo, & Beato Petro *Cluniacensi*, quicquid emit a me apud His, pro remedio anime suæ & meæ, parentumque nostrorum. *Testes* sunt Gobertus, Abbas *Fontenati*, (b) Stephanus de Corrahoil, Monachus, Magister Hugo, Capellanus meus, Golo, Archipresbyter Tublonis, Joannes, Clericus meus. *Anna Domini Incarnationis* **MCLXXXVI**.

XVIII.

(c) *Rechibarone*] Rocheraron, apud Forestias familia, vetusto Nobilitatis stemmate splendens.

(a) *Albonis Comes*] ratione Beatricis Albonensis & Viennensis Comitissæ, ejus uxoris.

(b) *Fontenati*] Fontenoy vulgo.

XVIII.

*Privilegium Humberti Dalphini Viennensis,
Oppido Perogiarum.*

Ex Archivo ejusdem Oppidi.

NO: HUBERTUS Dalphinus Viennensis, *Vienna & Al-* 1324
bonis Comes ac Palatinus, Dominusque de Turre: Notum
 facimus univērsis præsentēs literas inspecturis, præsentibus &
 futuris, quod dilectis hominibus & fidelibus nostris Castrī
 nostri *Perogiarum*, (a) Burgensibus videlicet ipsius loci, ne
 nulla fiat quoquo modo inquisitio contra eos, nisi parte conqueren-
 te, appellante, vel prosequente. Latrocinio tamen, homicidio &
 proditione exceptis, plenam concedimus de speciali gratia, te-
 nore præsentium, in perpetuum libertatem. Mandantes ex-
 pressè harum serie *Baillivo, Judici & Procuratori Terræ Tur-*
ris, (b) ac *Castellano dicti loci Perogiarum*, ut dictam libertatis
 gratiam præfatis Burgensibus nostris, ut præfertur, concessam,
 exceptis casibus, debeant penitus observare, & nullam con-
 tra id fieri per se vel per alium novitatem. Datum *Mexi-*
miaci (c) per *Amblardum de Bellomonte, Juris Civilis Professore,*
Protonotarium Delphinatus. Anno Domini MCCCXXXIV,
 die XX. Februarii.

XIX.

- (a) *Perogiarum*] vulgo *Peroges*, oppidum in Valle-bona, titulo
Baronia jam a longo tempore insignitum; cujus loci Dynasta
 erat *Claudius Fauré, Dominus de Vauglar*, Vir Natalium clarita-
 te, ingenii perspicacia, sermonis eloquentia, morum urbanita-
 te, illustris, cui multum lingua Gallica debet; in cujus exorna-
 tionem plura erudite & cum omnium admiratione scripsit.
- (b) *Turris*] scilicet *Pini*, in Delphinatu, a qua Dynastia, olim *Per-*
ogiarum Castrum dependebat.
- (c) *Meximiaci*] vulgo *Meximieux*, in Valle-bona.

XIX.

*Notitia Verpitionis Dominorum Luseiaci &
Castellionis, Jurium omnium, quæ habebant
apud Cavariacum.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1103.

Quoniam ea, quæ scripturæ mandantur, certius veriusque posterorum notitiæ reservantur, volumus, ut presentium ac futurorum universitas agnoscat, concordiam placiti, quæ de loco *Cavariaci* (a) facta est inter fratres *Cluniacenses* & *Humbertum de Castellione* (b) *Militem*. HUBERTUS autem iste accepit filiam, videlicet *Berardi de Luseiaco*, qua ex causa surrexit in *Cavariacum*, existimans, se posse quasdam ibi *malas consuetudines exercere*; quas *Berardus* ille in vita sua finierat; unde tandem post multas retractiones, saniori consilio ad se rediens, in *presentia* Domini *Hugonis*, *Cluniacensis* Abbatis, apud *Berziacum* villam venit, hujus rei rationem executurus; quo in loco *Berardus de Sandraens*, prudens homo ac plenus dierum, super verpitione, quam prædictus *Berardus de Luseiaco* fecerat; verum sicut ipse viderat, & audierat, retulit testimonium coram multis tam *Laicis*, quam *Monachis*, suo loco nominandis, in *presentia* jam dicti *Hugonis* Abbatis, & ejusdem *Humberti de Castellione*. Testimonium vero habetur ejusmodi, quia *Berardus de Luseiaco* (c) ad finem vitæ ductus, donavit & omnino finivit Deo & Beato *Petro* ad locum *Cluniacum* unum receptum, quem in *Cavariaco* exigebat; omnesque malas consuetudines ac depradatio-

(a) *Cavariaci*] vulgo *Chaveyria*, vicus *Sebuliæ*, ubi est Prioratus, Abbatiali *Mensæ Cluniacensi* a multis annis unitus.

(b) *Castellione*] *Chastillon*, in confinio *Dombensis Principatus*.

(c) *Luseiaco*] vulgo *Luseys*, Castrum erat, juxta *Novæ-Villæ* vicum, cujus rudera adhuc hodie videntur in eo loco, qui dicitur *la Poype de Luseys*, in *Episcopatu Matisconensi*.

dationes, seu torturas, quas ibi per se, vel per suos exercebat, funditus verpivit & absolvit, quid plura? Nihil penitus ibidem vel sibi, vel posteritati suæ juste vel injuste amplius exigendum retinuit, nisi tantum gardam & malefactorum justitiam, quam se ibi habere fatebatur; constans, ne aliquis de progenie sua, quod finierat ipse, præsumeret appetere, seu aliud deinceps opponere. Justitiæ autem, quam quærebat, tenor, attestante coram omnibus prædicto *Berardo* (d) *de Sandraens*, hujusmodi erat: ut si Monachus ejusdem obedientiæ Pater, de aliquo adversario seu latrone, *vel malefactore, justitiam sibi quæreret, plenarie eum ipsi faceret, & tunc jam eadem Justitiæ leges & placita inter obedientiarium & Seniorem de Luseiaco per medium esse deberent.* Si quis etiam latro, videlicet, qui de hominibus S. Petri non esset, in foro Cavariaci furtum faciens, ut ab ipso Domino de Luseiaco, seu ab ipso Præposito, scilicet de Luseiaco deprehenderetur, eodem modo, videlicet medio ab eo justitiaretur. De hominibus autem S. Petri tam interioribus, quam exterioribus, nulla unquam ad eum justitia pertinebit, sed hætenus de *Berardo*. Audiens igitur jam dictus *Humbertus*, causam suam nullam justam continere rationem, de præteritis satisfaciens in manu Domini Hugonis Abbatis, juxta Verpitionem *Berardi de Luseiaco*, cuncta & ipse verpivit, & cuncta absolvit; promittens, se de cætero æquitatem fidelitatemque B. Petro ad locum Cluniaci servaturum, nihilque jam amplius in obedientia de Cavariaco calumniaturum. Hoc idem etiam in Cluniacensi Capitulo postea laudavit, & fideliter confirmavit tenendum. Quod ut fidelius pleniusque servaretur in posterum, absolvit eum Dominus *Hugo Abbas de injustæ invasionis præsumptione*. Si quis igitur huic jam definitæ absolutioni

D d 2

ac

(d) *Berardo*] hujus Episcopi meminuit SEVERTIUS, sed cujus familiaris esset, non designat.

ac liberalitati aliquid calomniæ apponere præsumpserit, terribile Dei judicium se teneat incursum. Facta est autem hæc Humberti super hoc, quod injuste quærebat, *verpicht* apud *Beziacum villam*, sicut jam diximus, anno *Dominice Incarnationis* M. C. III. XI. *Indictione* PASCHALI, *Papa Romano* BERARDO, prædicti *Humberti* fratre, *Matisconensi* Episcopo, *In manu* Domini *Hugonis* Abbatis, *presentibus et authenticis* *istis* Cluniacensibus Monachis, *Henrico* Priore, *Bernardo* Camerario, *Hugone* Cellario, *Duranno* Priore de *Monte-Bertoldo*, *Adalardo* Decano de *Romanis*, (e) cum aliis pluribus. *Testes* autem hujus rei, & laudatores sunt hi, *Berardus* de *Sandraens*, *Wilelmus* de *S. Andrea*, *Wigo* de *Secris*, *Milo* de *Lusiaco*, & alii multi.

XX.

Donatio Stephani Domini de Villars, et Bernardi fratris ejus, Monasterio S. Eugendi.

Ex Archivo ejusdem Monasterii,

1225.

EGO STEPHANUS, *Domini de Villars*, & EGO BERNARDUS de *Thoria* frater ejus, omnibus presentibus & futuris presenti pagina notificamus, quod Nos communi voto parique consensu donavimus Deo & Ecclesie *S. Eugendi*, & fratribus ibidem Deo servientibus, pro remedio animarum Patris nostri, *Humberti de Thoria* (a) & filii ipsius, fratris nostri,

(e) *Romanis*] vulgo *Romans*, apud *Sebusianos*, ubi est Decanatus antiquus Ordinis *Cluniacensis*, unicus Prioratus *de Sales*, in *Provincia Bellijocensi*.

(a) *Thoria*] primitivum erat illustri hujus familiae cognomen. Sed cum *Stephanus* ille nupsisset *Agneti*, *Domina de Villars*, se *Domini de Villars* nuncupavit, & in illius matrimonii memoriam, inter eorum Successores illud constanter observatum fuit, ut major natus semper se *Domini de Thoire et de Villars* appellaret; reliqui autem *Villariensis* cognomen assumerent.

nostri, & aliorum Antecessorum nostrorum, in eleemosynam perpetuam, prout melius potuimus, *quidquid proprietatis, quidquid juris, quidquid domini, vel feodi, vel consuetudinis, vel alio quolibet modo habebamus, vel habere poteramus, in Parochia de Viry & de Ronnia*, (b) tam in hominibus quam in terris, pratis, aquis, nemoribus ad dictam Parochiam pertinentibus, nil prorsus in eisdem nobis vel posteris nostris in aliquo retinentes; *juravimus asiam super capsum Apostolorum Petri & Pauli, atque Andreae*, quod nunquam de cetero per Nos, vel per aliquam personam contra hanc donationem veniremus; sed ipsam juravimus semper eidem Ecclesiae contra omnes homines manuteneere & defendere; & propter hoc a dicta Ecclesia quingentas Marchas argenti habuimus. Ut autem haec donatio & eleemosyna queta & pacifica Ecclesiae S. Eugendi perpetuo permaneat, praesentem cartam, Sigillorum nostrorum munimine roboratam, eidem Ecclesiae indulsumus. In hujus rei testimonium & munimen, ad majorem quoque hujus rei firmitatem, & ne aliquis unquam posteroram nostrorum contra hanc donationem venire praesumat; rogavimus *Dominum Archiepiscopum Lugdunensem*, ut, si (quod absit) quandoque contingeret, quod Nos, vel aliquis nostrorum, contra ipsam donationem in aliquo venire attentaremus, Dominus Archiepiscopus Nos & terram nostram tandiu sub districto teneret interdicto, donec illud, quod in ipsa donatione esset male praesumptum, plenarie emendaretur, & de cetero in pace teneretur; & ut hoc firmiter perpetuis temporibus observaretur, rogavimus ipsum Dominum Archiepiscopum, ut super hoc eidem Ecclesiae literas suas indulgeat. *Actum est hoc in Capitulo S. Eugendi, anno ab Incarnat. Domini MCCXXV. VII. Kal. Novembris.*

D d 3.

XXI.

(b) *Viry & Ronnia*] vici sunt Monasterii S. Eugendi, non longe ab Arbeni municipio.

XXI.

*Donatio Conradi, Burgundia Regis.**Monasterio Cluniacensi.*

Ex Cartulario ejusdem Monasterii.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

943. **C**UNRADUS, *divino munere largiente. Serenissimus Rex.* Quidquid juste & recte Nobis agere videtur, satis possumus corroborare & confirmare. Idcirco notum sit omnibus fidelibus nostris, presentibus ac futuris, qualiter HUGO Comes (a) & consanguineus noster petiit Regalem Celsitudinem nostram, ut quandam villam, nomine *Boliniacum*, (b) cum Ecclesia in pago Lugdunensi, cum villis, terris, vineis, pratis, sylvis, pascuis, aquis, atque aquarum decursibus, servis utriusque sexus, & omnibus adjacentiis & pertinentiis suis, quaesitum & ad inquirendum, per nostram auctoritatem ad Monasterium Cluniacum, quod est in honore B. Petri, concederemus, quod ita fecimus pro Dei amore. Volumus vero, & per hoc nostrum præceptum firmiter decrevimus, ut dictus locus omnem obtineat vigorem, manu nostra firmavimus, ac Sigillo nostro in id affigi. *Data IX. Kal. Maji anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi DCCCC XLIII. anno VI. regnante Domino CHUNRADO Rege, filio Rodulphi.*

XXII.

- (a) *Hugo Comes*] Dominus Baugiaci & Sebusianorum Regulus; qui aliquando Comes, & aliquando Marchio dicebatur.
- (b) *Boliniacum*] vulgo *Boulinieux*, vicus est in Sebusia, juxta Villarum Oppidum, quod Paludanorum antiquum est patrimonium.

XXII.

Transactio inter Humbertum Dalphinum Viennensem, & Philippum de Vienna, Dominum de Pymont.

Ex Schedis Clarissimi Viri, Domini *Chorier*, in suprema Delphinatus Curia Causidici meritissimi.

In Nomine Domini. Amen.

NOverint universi & singuli, presentes & futuri, quod anno ejusdem MCCCXLIII. Indiēt. XI. die ultima mensis Julii, Pontificatus Sanctissimi Patris & Domini, CLEMENSIS *Papa VI. anno II.* constituti personaliter propter ea, quæ sequuntur, *Illustris Princeps, Dominus HUBERTUS Dalphinus Viennensis* ex una parte, & *Viri nobiles, Dominus Philippus de Vienna, Dominus de Pymont, & Guido de Vienna*, ejus filius Primogenitus, consanguinei ejusdem Domini Delphini nomine suo, & aliorum liberorum ipsius, Domini Philippi, quos habuit a Domina *Margareta de Montelupello*, (a) uxore quondam ejusdem Domini *Philippi*, quæ fuit filia *Guidonis*, quondam Domini Montislupelli, ex parte altera coram testibus, & me *Notario* infra scriptis. Cum præfati Domini *Philippus & Guido de Vienna* ejus filius, suis & nominibus, quibus supra, peterent a dicto Domino Delphino Castra Montislupelli, de Vallibus, & Bastidam Montislupelli, cum juribus & appenditiis eorum, vigore cujusdam *substitutionis*, factæ quondam, ut dicitur, per Dominum *Guidonem*, Patrem dictæ Domine *Margareta*, quam & liberos ejusdem in prædictis Castris suis substituit dictus quondam *Guido*, Dominus Montislupelli, in ejus *testamento*, de quo extare dicitur publicum instrumentum; dictaque de causa ipsi Domini *Philippus & Guido*

(a) *Margareta de Montelupello*] *Guidonis Domini Montislupelli, & Margareta, Domine Coloniaci, filia.*

Guido, ejus filius, asserebant, dicta Castra ad ipsum Guidonem & alios predictos ipsius Domini Philippi liberos legitime pertinere, dicto Domino Delphino in contrarium asserente, & dicente, quod predicta Castra Montislupelli, de Vallibus & de Bastida Montislupelli, cum juribus & pertinentiis eorundem, ad usum Domini Delphini in solidum justis & legitimis causis, rationibus & titulis pertineant pleno jure. Hinc est, quod dicti Domini Delphinus & Domini Philippus & Guido ejus filius, quibus supra nominibus volentes de predictis ad transactionem validam & concordiam devenire, praesertim dictus Dominus Delphinus attendens, ut dicebat, dilectionem & consanguinitatem antiquas & vigentes inter dictum Dominum Delphinum aliosque de progenie eorundem; quorum consideratione vult ad haec amicabilius declinare, convenerunt, transegerunt & concordarunt, dictus Dominus Delphinus pro se suisque haeredibus & successoribus, & dicti Dominus Philippus, tanquam legitimus Administrator liberorum suorum, & Guido de auctoritate & mandato ejusdem Domini Philippi Patris sui praesentis, pro se & aliis liberis supradictis, suisque & aliis haeredibus & successoribus perpetuo de predictis omnibus, in hunc modum solennibus stipulationibus mutuis intervenientibus hinc & inde, videlicet, quod dictus Dominus Delphinus in satisfactionem & recompensationem predictorum, totiusque querelae & jurium competentium & competitorum dictis Dominis Philippo, Guidoni ejus filio, & aliis quibuscumque liberis suis, haeredibus, vel successoribus in Castris Montislupelli, Vallium & Bastidae, juribus, mandamentis, & pertinentiis eorundem, & cum usibus ipsorum, virtute substitutionis predictae, vel alia qualibet ratione; ita quod nunquam perpetuo ipsi Dominus Philippus, & Guido, & liberi ejusdem Domini Philippi, aliique eorum posteri, possint vel debeant in predictis quomodolibet querelare, nec dicere jus, vel reclamationem se habere, seu aliqua ulterius petere in eisdem; concessit,

cessit, dedit & donavit *pura donatione simplici & irrevocabili*, quæ dicitur *inter vivos*, dicto Guidoni de Vienna præsentem & recipientem, de consensu dicti Domini Philippi Patris sui præsentis, CCC. florenos auri justæ & legalis ponderis Delphinatis, annui & perpetui valoris, pro quibus tradidit & concessit Castrum *Entesiaci* (b) in valore terræ cum mero imperio & jurisdictione omnimoda; in cujus Castri redditibus, valoribus dictorum trecentorum florenorum, valores annui assignentur, *investiens* dictus Dominus Delphinus præfatum Guidonem præsentem de prædicto Castro per *traditionem annuam sui*; Mandans & præcipiens universis & singulis subditis dicti Castri *Entesiaci* & ejus mandamenti, præsentibus & futuris, quod dicto Domino Guidoni de Vienna & suis perpetuo hæredibus & successoribus obediant, solvant & respondeant. *Item* fuit actum, & in pactum expresse deductum inter dictos, Dominum Delphinum ex una parte, & dictum Dominum Philippum, quo supra nomine, ac præfatum Guidonem ex altera; quod dictus Guido de Vienna prætextu donationis Castri prædicti *Entesiaci* *jurare debeat fidelitatem ligiam* dicti Domini Delphini; & etiam quod ille ex hæredibus dicti Domini Philippi, *qui erit primogenitus succedens vel successuri, in principali nomine dicti Castri Entesiaci, & tenens dictum Castrum faciat inde homagium ligium dicto Domino Delphino*. Deinde ibidem & in continenti prædictus Guido de Vienna, sciens & spontaneus primogenitus dicti Domini Philippi, de autoritate ipsius per se, & hæredes suos & successores, gratis & spontanea voluntate, ex prædicta causa confitens & recognoscens, se & successores suos tenere debere prædictum Castrum de *Entesiaco* in feudum, & de feudo reddibili dicti Domini Delphini, hæredum & successorum suorum; & propterea fecit & præ-

(b) *Entesiaci*] vulgo *Enteseux*, in Delphinatu.

præstitit *homagium ligium* ante & contra omnes alias personas, dicto Domino Delphino præsentî & recipienti ad opus sui, fuorumque hæredum & successorum flectendo pedes; *positis suis manibus inter manus dicti Domini Delphini, & interveniente oris osculo in signum fidelitatis & amoris*, & jurans super sancta Dei Evangelia, ab eo corporaliter tacta, fidelitatem dicto Domino Delphino pro ipso & suis omni tempore attendere, servare incolume, tutum, honestum, facile, utile & possibile, & alia omnia, quæ in capitulo de forma fidelitatis novo & vetere continentur. *Actum apud Viennam, in Monasterio Abbatie S. Petri foris portam, præsentibus Reverendis Dominis in Christo Patribus, Domino Henrico de Villars Lugdunensi, Bertrando de Capella Viennensi, & Hugone de Vienna Bisuntino Dei gratia Archiepiscopis, Joanne eadem gratia Gratianopoli Episcopo, Magnificis & Nobilibus Viris, Domino Ludovico de Pictavia, Comite Valentiniensi, & Domino Hugone, Domino Virville, Raynaudi Alamandi, Domino S. Georgii, Amblardo Domino Bellimontis, Guigone de Morgia Domino Spinæ, Militibus. Signé Fromenti.*

XXIII.

*Donatio Humberti Dalphini Viennensis Ecclesia
& Conventui fratrum Augustinianorum
Cremiaci.*

Ex Archivo ejusdem Conventus.

1337. **H**UMBERTUS Dalphinus Viennensis, Dux Campisauri, Vienna & Albonis Comes ac Palatinus, notum facimus universis & singulis, præsentibus & futuris, quod considerantes & attendentes, Dominum JOANNEM Dalphinum, quondam Patrem nostrum, fundasse Ecclesiam & Conventum fratrum Eremitarum Ordinis S. Augustini apud Cremiacum, (a) collo-

(a) Cremiacum] vulgo Cremieu, oppidum lepidum Delphinatus.

collocando & ordinando, ibidem esse perpetuo *decem fratres ad deservendum Deo* ibidem pro remedio animarum & salute ipsius Domini Joannis, prædecessorum & successorum, & ipsis fratribus promississe, in defectum elemosynarum suarum & victualium ipsis fratribus necessariorum, eorum necessitatibus subvenire & providere, *patrizare*, & paterna vestigia sequi totis affectibus cupientes, & ea, quæ dictus Dominus genitor noster quondam dictis fratribus sermone promisit, quod carnis morte præventus, prout Deo placuit, non complevit, per Nos Dalphinum pridem efficaciter opere compleatur, & in melius status dictæ Ecclesiæ & Conventus, dante Deo, reformetur, & per Nos dictus Conventus augeatur, & sit ad laudem & honorem Dei omnipotentis, B. Matris ejus, B. Augustini, & omnium sanctorum, & totius celestis Curie superiorum, & pro salute & remedio animæ nostræ & prædecessorum nostrorum, & successorum, ibidem *in Missis celebrandis*, & aliis divinis officiis faciendis; volentesque dictum Conventum augmentare, ordinamus & collocamus ibidem *triginta* fratres dicti ordinis, ultra dictum numerum dictorum *decem* fratrum, prius ut supra collocatorum & servatorum, ibidem ordinando, quod in dicto Conventu Cremiaci sit perpetuo & maneant dicti triginta fratres, ultra dictos *decem* fratres possint & eis liceat de auctoritate Prioris, Conventus dicti loci extra dictum locum pro questis & elemosynis petendis, habendis, & dicto Conventui per ipsos deportandis & congregandis, & pro aliis negotiis dicti Conventus extra dictam domum & Conventum in melius peragendis se absentare, vacare & intendere possint dicti fratres, & triginta fratres supradicti in dicto Conventu semper & continue remaneant & intersint pro divino officio celebrando, nisi circum quamcumque villam, Mandamentum & Insulam dicti loci, pro defunctis & sepulturis defunctorum, vel ad terminos pro officio prædicationis exercendo, mitterentur & vocarentur.

Item volumus & ordinamus, Nos, Dominus Dalphinus, dictis fratribus, Priore & Conventu concedentibus & consentientibus, quod prædictos fratres videlicet, *per quatuor* ex ipsis deinceps & in perpetuum *quolibet die in posterum*, & pro futuro, debeant & adstricti sint Missas quatuor ibidem infallibiliter, pro animabus nostris, *Humberti Dalphini* & dicti progenitoris mei, & *Dalphinæ* (b) nostræ consortis, & prædecessorum nostrorum & successorum, solenniter & devote, *submissa* tamen *voce*, quotidie celebrare; & in ipsis Missis certas recommendationes & orationes pro nobis dictis Dalphino, Dalphina, & dictis progenitoribus & successoribus, dicere pariter & orare. *Item* quod in dicto Conventu, ex nunc & deinceps perpetuo, quolibet anno fiant & fieri debeant in dicta Ecclesia & Conventu duo *Anniversaria* pro animarum nostrarum, Dalphini & Dalphinæ, progenitorum & successorum nostrorum remedio & salute; in quibus quidem Anniversariis & quolibet ipsorum dicti fratres *conventuales* pariter & *studentes*, & quilibet ex prædictis debeant & teneantur Missas, & divina officia celebrare. Quocirca ut omnia prædicta & singula, ut præmittitur, efficacius per dictos fratres fiant & effectui mancipentur, Nos, dictus *Humbertus Dalphinus*, spontanea voluntate & ex certa scientia & divina contemplatione moti, damus, donamus, cedimus pariter ac concedimus, pro nobis & nostris hæredibus, & successoribus quibuscumque, in perpetuum dictis fratribus, Priori & Conventu stipulantibus, & recipientibus nomine & ad opus dictorum fratrum & Conventus; & pro ipso, *donatione pura, vera atque perpetua*, & irrevocabili *facta inter vivos*, fructus & perceptiones fructuum decimarum omnium & singulorum, decimæ bladum & vini Entefiaci, excreffentis in tota decimaria villa & districtus Entefiaci & ejus mandamenti, ubicumque sint, & a quocumque

(b) *Dalphina*] *Marie Baucianæ scilicet.*

que vel quibuscumque debeantur, quatin decimam vel fructus decimales quoscumque. Nos dictus Dominus Dalphinus & prædecessores nostri transactis temporibus, & hæcenus habere, levare, & percipere per Nos, seu alium nomine nostro consuevimus in dicta villa, districtu, mandamento & Parochia dicti loci, usque ad tempora hodierna, & quam *decimam* dicti fratres ex nunc ut antea, deinceps in perpetuum per se, vel per alium seu alios percipiant, levant & habeant, prout Nos Dominus Dalphinus & prædecessores nostri antea habebamus *tanquam rem suam propriissimam*, & per Nos *legitime, franche & perpetualiter* eisdem concessam. Devestientes nos idem Dalphinus & nostros successores in perpetuum, de dicta decima bladi & vini, & obvenientium quorumcumque, ponentes & inducentes eosdem fratres, Priorem & Conventum de dicta decima bladi & vini, & obvenientium in corporalem possessionem & realem. *Item* damus Nos dictus Dalphinus, cedimus & concedimus perpetuo eo modo & forma, quibus supra, dicto Conventui centum florenos auri de Florentia, boni & legitimi ponderis annuatim, pro eorum *vestiariis* & necessitatibus aliis supportandis, quos centum florenos assignamus in & super Castellaniis infra scriptis, videlicet in Castellania *S. Saturnini* (c) XXV. florenos auri. In Castellania Cremiaci XX. florenos; in Castellania de Turre XX. florenos; in Castellania Morestelli X. florenos; & in Castellania Quiriaci XXV. florenos, annis singulis persolvendos, super redditibus, censibus, obventionibus & bonis Castellaniarum prædictarum. *Mandantes & præcipientes* expresse Castellaniis, Cellerario & eorum locatenentibus locorum prædictorum vel Castrorum, modernis pariter ac futuris, ut alter alterum non expectet, ut prædictas summas florenorum dictis fratribus

Ee 3

aut

(c) *S. Saturnini*] vulgo *S. Sorlin de Cuchet*, in Bugesia, quod olim Delphinis parebat.

aut eorum certo mandato, omni excusatione, dilatione, cautela submotis, penitus solvant & tradant, & Nos dictas summas dictis Castellanis & Cellerariis, & eorum locatentibus promittimus in suis computis anno quolibet firmiter facere collocare. *Datum apud Cremiacum, in domo abditorum fratrum, assistentibus Nobiscum; videlicet, Domino Guidone de Grolea, Humberto de Cholay, Henrico Drens Militibus, Joanne de Pouffiaco Thesaurario nostro, & Magistro Nicolao de Avelino, nostræ magnæ Curie Magistro Rationali, die VII. mensis Februarii, anno Natiuitatis Domini MCCC XXXVII. Signé Amblardus de Bellomonte, Juris Civilis Professor, Prothonotarius Delphinatus.*

XXIV.

*Obedientia Præstatio a Priorissa Brueria
Abbati Ambroniaci.*

Ex Archivo Monasterii Ambroniaci.

1967.

NOS JOANNES PETRUS *de Ambroneria, officialis Lugdunensis.* Notum facimus uniuersis præsentibus literas inspecturis, quod coram mandato nostro, videlicet Joanne de Gedalerino, Clerico Curie nostræ jurato, a Nobis deputato, præsentibus Dominis Guilelmo de Liffiaco, & Guilelmo de Chiel *Militibus*, Clementia de Vassaliaco, Simonda de Molone, & Isabella de Liffiaco Monialibus Prioratus de *Brueria*, (a) prope *Ansam*, (b) Lugdunensis Diocæsis, testibus ad hoc vocatis & rogatis, constituta Religiosa Domina, Domina *Jaqueta*, Priorissa Prioratus de *Brueria*, in quantum coram prædicto jurato

(a) *Brueria*] vulgo la *Brayere*, Monasterium est in Provincia Lugdunensi Monialium Ordinis diu Benedicti, quod anno 1653. Lugdunum translatum est, & Monasterio *Blie* unitum.

(b) *Ansam*] Oppidum Comitatus Lugdunensis, quod *Assa Paulini* vocatur in Itinerariis antiquis.

jurato nostro & testibus prædictis, in domo Domini de Ambroniaco, sita Lugduni inter duas aquas, in magna aula dictæ domus Ambroniacensis Lugduni, die Lunæ post festum Lucie Virginis, anno Domini MCCLXVII. dicta Jaqueta habito consilio & consensu Conventus sui, ad hoc insimul specialiter convocati, fecit obedientiam canonicam R. in Christo Patri, ac Domino, Domino *Guilelmo, Dei gratia Ambroniacensi* (b) *Electo* confirmato, recipienti nomine suo & Monasterii Ambroniacensis, tanquam immediato & proximo Superiori, Visitatori & Correctori ipsius Priorissæ, locorum & monialium omnium Prioratus prædicti, & dicti etiam Prioratus, in capite, & in membris commoti & divisi. Sciendum est autem, quod non fuit intentio dicti Domini Electi, nec dictæ Priorissæ, ut asserunt coram dicto mandato nostro, quod propter hujusmodi obedientiam, quam fecit in loco prædicto apud *Lugdunum* dicta Priorissa, non sit vel fiat aliquod præjudicium Dominæ Priorissæ & successoribus suis, in dicto Prioratu, & Monasterio Prioratus prædicti, nec dicto Domino Electo aut suis successoribus, prout ipsi asserunt coram dicto mandato nostro & testibus prædictis, pro eo quod *Lugduni* præstitit dictam obedientiam, & dictum est quantum confitente dicta Priorissa cum consensu totius Conventus sui, se & Priorissas quæ pro tempore fuerint dicti Prioratus, in posterum teneri præstare Electis & Abbatibus *Ambroniaci*, qui de cætero fuerint confirmati in Monasterio ante dicto immediate, priusquam, confirmatione obtenta, Priorissa quæ pro tempore fuerit, cum consensu dicti Conventus sui, super hoc fuerit requisita ab Abbate, qui pro tempore fuerit. Confitens insuper dicta Priorissa, quod *confirmatio Priorissarum quæ de cætero*

(b) *Ambroniacensi*] vulgo *Ambromay*, insigne Benedictinorum Conobium apud Bugeios nostros; de quo nos plura diximus in *Historia Sebustiana*.

cetero fuerint in Prioratu de Brueria prædicto, spectat ad Abbatem Ambroiacensem, qui nunc est, & qui pro tempore fuerit, in eodem incurrit testimonio dictus Officialis, cum nobis constet de prædictis per fidelem relationem dicti jurati nostri, cui super hoc fidem plenariam adhibemus, Sigillum nostrum ad preces dicti Electi & Priorissæ præsentibus literis duximus apponendum; salvo & retento in omnibus jure Domini nostri Archiepiscopi Lugdunensis, qui nunc est, & qui pro tempore fuerit deinceps in Prioratu prædicto. Datum & actum dictæ die Lunæ & anno prædicto præsentibus testibus supra dictis.

XXV.

*Carta Treugarum inter Dominum de Thoire
& de Villars, & Priorem Nantuaci.*

Ex Archivo Monasterii Nantuaci.

NOS HUMBERTUS, Dominus de Thoire & de Villars, & Nos Frater G. (a) humilis Prior Nantuaci, totiusque ejusdem loci Conventus. Notum facimus universis, quod cum Nos de guerra, quæ erat inter Nos, Dominum de Villars, & subditos nostros ex una parte, & Nos, Priorem & Conventum, & subditos nostros ex altera, dedimus bonam & firmam treugam ad invicem, una pars alteri pro Nobis & subditis, valitoribus & conductoribus nostris, usque ad festum & Michaelis Archangeli, proxime venturum, prout in literis Sigillis nostris sigillatis plumbo continetur. Nos considerata utilitate nostra, hinc inde super prædictis, dictas Treugas prolongavimus usque ad festum Nativitatis Domini proxime venturum, & eas tenere & attendere, una pars alteri promittimus bona fide, & sub obligatione omnium bonorum nostrorum, ad bonum intellectum, pro Nobis, subditis, valitoribus & conductoribus

(a) G.] Guide de Coloniaeo, ex illustri Coloniaica familia, tunc Nantuaci Prior,

bus nostris, modo, & forma, & conditionibus, contentis in
 litteris dictæ Treugæ, Sigillis nostris sigillatis. Hoc acto ex-
 pressa inter nos hinc inde, quod super prædicta guerra pace
 habita & pronunciata per Nobiles Viros P. Eymondi, Baillivum
 Burgi & Novalesie, Petrum de Balma, Dominum de Val-
 lesia, H. de Tramelay, Dominum de Longomonte, &
 Humbertum de Gryfy, Canonicum S. Pauli Lugdunensis,
 super iis a Nobis jam electos, ut in dictis Treugis continetur;
 teneantur Nobis Priori & Conventui facere restitui cum effe-
 ctu omnia blada, pecunias & res alias quascunque, quæ &
 quas habemus in Terra dicti Domini de Villars, quæ præce-
 ptæ sunt a tempore dictæ Treugæ principaliter, integraliter
 & perfecte, alias pace non existente inter nos prædictas partes,
 debent dicti quatuor prædicti amovere manum suam de bla-
 dis, pecuniis & rebus aliis supradictis, & debent eas dimitte-
 re. et pacto inter nos habito apud *Montem-Regalem*, (b) penes
 Nos Dominum de Villars, salvo jure utriusque partis; quæ
 omnia & singula supra dicta promittimus inviolabiliter ob-
 servare, & in nullo contra venire; & ut majorem roboris fir-
 mitatem obtineant, fecimus eas jurari per decem Burgeneses
 Nannuaci, & decem Burgeneses Montis Regalis. In cujus rei
 testimonium Sigilla nostra presentibus litteris duximus appo-
 nenda. Datum die Martii post Exaltationem Sanctæ Crucis, an-
 ni Domini M CCC LX.

XXVI.

Concessio Abbatis Ambroniaci, Cartusie Majorovi.

Ex Archivo ejusdem Cartusie.

HISMIO, *Ambroniacensium humilis Abbas*, totusque Con-
 ventus,

1137.

(b) *Montem-Regalem* j. vulgo *Mont-Real*, oppidum Burgi, quod
 olim erat Regulorum de Thoire & de Villars.

ventus, dilecto fratri STEPHANO, (a) *Priori Majorovi*, cunctisque fratribus, in ejus Domo Christo Domino devotè famulantibus. Omnes qui ad perpetuam pacem supernæ visionis tendunt, pacis amatores & sectatores esse oportet; verum illi præcipue paci & quieti operam debent impendere, qui rationi & divinæ legis meditationi insistendo studiosus, atque Deo desiderant servire. Quapropter dñctissimi, quoniam audivimus & legimus, *quod Pastorum Schismata hauri minima suborta fuisse mala inter viros etiam perfectos, ut inter Abraham & Loth, multa que ejusmodi pateant exempla; paci vestræ providentes ac quieti, neve inde bona pacis debent procedere, lites inde oriantur.* Pro votò & petitione vestra in facie nostri Capituli, omni favente Conventu, solemniter & gratanter, qui & majora facere vestraus, omnia pascua vestra a Fonte abi oritur *Casantia*, (b) donec idem Rivus labitur in fluvium, qui *Equis* (c) dicitur, & inde usque ad *Fluviolum* vestram, vobis, ac successoribus vestris in perpetuum concedimus, quandiu in statu & ordine Carthusiensi Domus vestra manserit; sub tali videlicet pacto & conditione, ut in eisdem pascuis alienas oves non admittamus, nec etiam præ nostris vestras adjiciamus. Huic autem donationi interfuerunt *Hungrinus, Portarum Converterus, & alii.*

XXVII

(a) *Stephano*] idem est, cujus meminimus supra cap. 62. cent. II.

(b) *Casantia*] rivulus est.

(c) *Equis*] corrupte pro fluvio Ains, Danum dicimus. Etiam hæc concessioni nulla adjecta fuerit data, tamen ad annum 1135. referre non habeo, cum eodem tempore *Hismio Ambrosiano* Abbat, & *Stephanus Majorvi Prior* viverent.

XXVII.

*Donatio Guilelmi, Archiepiscopi Bisuntini. Ecclesie
Sanctæ Magdalene Bisuntinæ.*

In apudam Ecclesie Gazoophilacio, presentante D. EAndeni-Vanis,
Nobili Sequano.

GUILELMUS, (a) *Sanctæ Chrysolitane* (b) *Ecclesie feron.* 1109.
Universis fidei Catholice cultoribus. Pontificalis offi-
cii cura compellimur, justa poscentibus aarem benevolam
commodare, ut & petentes assensum pietatis, sese gaudeant
impetrasse, & tunc exhibite caritatis compensationem ab
otanium auctore valeamus confidentius expectare. Sciat
itaque tam presentium quam futurorum universitas, quod
anno primo nostri Pontificatus, rogati precibus Canonicep-
rum, Beate Mariæ Magdalene famulantium, donavimus illis,
atque Ecclesie sue perpetuo possidendum *Alcare etiam de
Marnay*, (c) cum omnibus appenditiis suis, præter *Synodales
Eulogias* ad Nos, sive Ministros nostros pertinentes; conce-
dimus quoque præfate Ecclesie terram, quam dedit ei *Juanes*,
cognomine *Miles*, in *Campo Martis*, (d) juxta puteum Domini
Dudini. Laudatus item eidem Ecclesie in domo Petri
Doyfimo Mensidas, & quatuor solidos in Majo, quos dedit
ipsi Ecclesie Stephanus, filius Canonici; Mansum etiam,
quam

Ff 2

(a) *Guilhelmus*] hujus donationis in istius Archiepiscopi elogio bre-
viter meminit Vir eruditissimus Jo. Jacob. CHIFFLETIUS
Part. 2. cap. 53. in Vesom. sua.

(b) *Chrysolitane*] idem est, quod Bisuntinæ, ut pluribus demon-
strat & differt luculenter suo more idem author.

(c) *Marnay*] Vicus est apud Sequanos, Castro perantiquo celeberrimo,
olim Joinvillanorum Dynastiarum, nunc illustrissimi & *Corre-
volla* familia Pontis-Valthum Ducis patrimonium.

(d) *Curo-Capone*] vulgo, *Coychepop*, apud eosdem Sequanos.

quem dedit alius Canonicius, Hugo scilicet de Dula. Confirmamus autem dictæ Ecclesiæ Altare de Boissériis, de Sayens, & de Azan cum appenditiis suis, sylvis, pratis, mansis, in quibus Ministri *Comitis* (e) nullam prorsus habeant consuetudinem, quod probatum est jurejurando, atque iudicio, in conspectu *Guilelmi*, Consulis Patris Archiepiscopi, *Hugonis* Archiepiscopi Bisuntini. Hæc igitur nostra seu antecessorum dona supradictæ Ecclesiæ Magdalenzæ perpetuo possidenda concedimus, & præsentem paginam Sigilli nostri impressione firmamus signata. Si quis autem intulerit hæc, vel, cui oblata sunt, auferre tentaverit, auctoritate nostri officii eum excommunicamus, quamdiu ad satisfactionem venire distulerit. Datum 13. Kal. Martii, anno ab Incarnat. Domini MCVIII. Pontificatus Domini *Guilelmi I.* anno primo. Ego *Bonifacius* rogavi.

XXVIII.

Fundatio Abbatia de Six.

Ex Archivo Monasterii de Abundantia, exhibente R. P. D. Hilario a S. Joanne Baptista Fulienti.

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen.

1144. **A**ntiquorum Patrum sequentes vestigia, paci, unitatisque sedes, que posteris profutura cognovimus, litteris diligenter commendare curavimus. Noverit ergo præsens ætas, & universa sequens posteritas, quod *Abundantima Ecclesia* ad laudem & honorem Dei omnipotentis & Beate Mariæ semper Virginis, in loco de *Six*, (a) sua videlicet possessione propria, summo labore ac studio Domum quandam ædificavit,

(e) *Comitis*] id est, Burgundia.

(a) *Six*] vulgo *Sis*, in Faucigniaccensi Dynastia Divicests Genebensis, cujus Monasterii meminit PENNOTUS, *Hist. Cav. Regul. lib. 2. c. 33. n. 13.* sed ejus fundationem ignoravit; ibi Canonici Regulares sicut Ordinis S. Augustini. (1742) etc. (1)

nia, & ei tam in personis, quam in ceteris necessarijs, filialem
 subventionem pro posse exhibuit, quam postea, diviso credi-
 mus metu, solumque pietatis ac religionis intuitu, in Abbatiam
 misericorditer subleavit; regularem vero ordinis sollicitu-
 dinem & correctionem, ac totius dominiis potestatem, in ipsa
 domo de Six, & in omnibus ad eam pertinentibus, spirituali-
 bus scilicet & temporalibus, sibi, suisque successoribus, Domi-
 num *Abbas Abundantinus* (b) retinuit; *Prior* quoque *Abun-*
tantinus quando in ipsa Domo, de Six praesens extiterit, pra-
 sente sibi absente ejusdem loci Abbate, praecipuum *Prioris* lo-
 cum & officium in omnibus obtinebit. Decedente autem
Domno Pontio (c) Abbate, qui per omnia *Abundantinae Ma-*
tri Ecclesiae obediens & devotus extitisse cognoscitur, *fratres*
de Six Abundantinum Capitulum videant, & secundum consilium
Abbatis ac fratrum Abundantiae, sibi *Pastorem* eligant; *electus*
intrae Abbas, omni postposita dilatione, *Abundantino Abbati* in po-
Domino ac Patri, debitam obedientiam faciat, & primam post eum
in Capitulo sedem habeat, qui quoties ibidem venerit, si *Domnum*
Abundantini forte deesse contigerit, *officiis* om-
 nibusque parochiis supplere debebit; & quoniam *hominis* homo
 ratiunculae carnis ingreditur, *transit* *Domino Abundanti-*
ni *in* *illuc* sub omni fidelitate venire non differat, &
sum *consilio* *Abundantini Capituli* ipsius domus eiusque tam diu
 in *regula* *stricta*, donec eadem congregatio inspirante Spiritu
 & *sancto*, ipsam, vel quicum statuerit, alium sibi eligat *Restorem*

2102

Ff 3

ido-

(b) *Abbas Abundantinus* Bro. arduus, scilicet Amedei, Gebennensis Comitis, Consanguineus.
 (c) *Pontio* familia *Faucigniaci*, quippe qui *Rodolphi Domini de Focigny* filius, erat, & *Ardui Genevensis Episcopi* frater, non autem *Patruus*, ut quidam existimaverunt; *Pontius* ille ex *Abbate Nixensi Abbas Abundantinus* factus est circa annum *MCLXX*. Vir, ut patet, sic morum sanctitatis & operibus

idoneum; in obedientia quoque & gratia Abundantiæ quando devenerit, paterne suscipiatur & pro possibilitate procurretur, quod si ille idem *Abbas de Sir* contumax vel inanis (quod Deus avertat) inventus fuerit, post secundam vel tertiam Capituli Abundantiæ commonitionem, si *rebellis* contulerit, ita cum *Abbas Abundantiæ* deponatur, sicut ex benignitate sublimaverat; placuit quoque, ut si quis fidelitatem quilibet supradictarum Ecclesiarum se vel sua reddiderit, atque in elemosyna & beneficio aliquid contulerit, hoc altera diebus accipere, sine illius, cui collatum fuerat, assensu minime presumat. Anno ab Incarnatione Domini MCXLIII. composita fuerunt hæc unitatis fœdera, quando in Abbatiam sublimata est *Brixensis Ecclesia*.

XXX.

Donatio Otthonis Guilelmi Comitis, Monasterio S. Benigni Frustruariensis.

Ex Archævo ejusdem Monasterii.

1019. **F**ragilitas humana conditionis, quemque fidelem continet, ut sibi in futurum prospiciat, ne forte, dum non pariter & voluerit, detrimentum sui pariatur; quandoquidem transitoria, & quam coterrime labentia bene dispensat, qui pro remissione anime suæ, ex his aliquando locis Sanctorum divinis cultibus mancipata contulerit, quatenus in perfectæ vita ad augmentum virtutum proficiat, & post ad capessenda cœlestia, depositis corruptibilibus indumentis, conscendat. Hæc ego Comes OTTHO, (a) cognomento WILHELMUS, consideratione provocatus, quidquid mihi secundum Parentum successionem, seu donationis traditionem, seu carthalem conscriptionem jus proprietatis contingere decernitur, infra *Alpes Peninarum & flumen Padum, & flumen Duria Baviæ*, (b) quod

(a) *Comes Ottho*] de quo *lupat. 97.*

(b) *Duria Baviæ*] vulgo *Doire la Balte, Savine* & *Montis*.

quod iuxta urbem *Euoreis* (c) currit, trado & dono pro redemptione anime mee & Uxoris, & filiorum & filiarum, seu parentum meorum, Monasterio, quod dicitur *Prothuarium*, constructum in honore sancte Dei Genitricis Mariæ, sanctorum Martyrum Benigni atque Tyburtii, ad victualium Monachorum, ibi Deo militantium. Do ergo eis, quidquid infra scriptum terminum concluditur: videlicet curtem *Orgis*. Item villam que dicitur ad *S. Georgium*, cum omnibus appenditiis suis. Item *Caucelo & Macumicum*, & *Cicunium*, & *Lufinicum*, & *Carton Regu*, & *Syluam*, que dicitur *Faldia*, & *fluuium Orum*, cum omnibus irriguis suis, & *Castellis* super eam positis. & *Felesum & Caprarium*, & villam *Vigifulfum* cum sylva *Gerulfa*, in qua & Monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis eorum. Villas quoque *Marsicum & Lourosium* cum sylvis, *Badoladum & Torfa*, & *Campidulfa*, & omnibus appenditiis eorum. Vallem etiam, que *Eliau* dicitur, cum *Castellis & pertinentiis* suis, medietatem etiam villæ que *Clavafium* (d) dicitur, cum *Castello Castanep* ultra Padum, & ceteris omnibus atque appenditiis eorum, & cum fluuijo *Anolome* & irriguis eius, & cum omnibus, que intra supra scriptum terminum concluduntur. Hanc autem donationem meam ita stabilem esse constituto, ut nullus heredum Successorumque meorum aut Parentum, siue qualibet opposita persona, possit merito calumniam inferre, aut contra causari. Si quis autem temerario eam ausu infringere tentaverit, iram Dei omnipotentis incurrat, & quod repetit, vindicare nequeat. Sed præsens donatio omni tempore firma stabilisque permaneat, multis nobilibusque *testibus* roborata. Otto Wilhelmus Comes, Burcardus, Gislebertus Vicecomes Vesuli Capri, Bernardus Ugo, Radaldus, Rodolfus, Bertinus.

Acto

(c) *Euoreis*] corrupte, a verbo *Eporedia*. *Yvree*.(d) *Clavafium*] *Chivis*, Oppidum Pedemontii non ignobile & manifestissimum.

Acta sunt hæc Burgundie Villæ, quæ Portus dicitur, anno incarnat. Dominicæ MXIX. Indict. II. imperante Henrico Augusto. V. Kal. Novembris. Ego Fulcbradus Notarius recognovi.

XXXI.

Bulla aurea Caroli IV. Imperat. in gratiam Archiepiscopi Ebradunensis.

Ex Cartulario Ecclesie Ebradunensis.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, feliciter, Amen.

1350.

KAROLUS, divina favente clementia Romanorum Imperator, semper Augustus, et Bohemie Rex, ad perpetuam rei memoriam. Inter gloriosas reipublicæ curas, quibus Imperialis Eminentia pro suorum quiete fidelium assidue se dignatur exponere; inter illa sollicitudinum Imperialium quotidiana studia, quibus noster animus frequenter distrahitur, illis Nobis est cura præcipua, ad illum sedulum destinamus affectum, qualiter sanctam Matrem nostram revereamur ecclesiasticam, & dignis piæ devotionis favoribus complectamur. Hoc autem tunc Nos exequi rite perpendimus, dum singulorum quidem Ecclesiarum & Ecclesiasticarum personarum libertates & jura intacta servamus & liberalibus Imperiali Magnificentiæ gratis gratiosius adaugemus. Hinc etenim & Regem supremum, per quem *Regnum nobis & Imperium orbis* est creditum, devote recognoscimus, & sacri Imperii gloriam virtutum operibus præcipuo quodam reddimus præconio gloriosam. Sanè pro parte venerabilis *Guilelmi, Ebradunensis Archiepiscopi nostri, & sacri Imperii Romani Transmerarii, Principis, & devoti dilecti*, Majestati nostræ fuit humiliter supplicatum, ut, *cum sua Ebradunensis Ecclesia Nobis et sacro Imperio in temporalibus sit subjecta, (a) et ab omnibus temporalibus Dominis per claræ memoriæ quondam Imperatorum ac Regum, Præ-*

(a) *Subjecta*] Regni Arclatenfis sive Burgundie ratione, quod sibi Imperatores olim vindicabant. Ut jam dicitur supra cap. 47.

*cessorum nostrorum, literas, privilegia, & gratiosa indulta sit in totum exempta, cumque temporalia, seu tota temporalitas ejusdem Ecclesiæ reputetur, & sit in veritate, insigni sacri Romani Imperii Principatus exemptionem & Principatum hujusmodi innovare, approbare & de novo conferre & concedere de Imperiali Majestate dignaremur. Nos igitur ipsius Archiepiscopi justis & devotis precibus tanto dignati sumus benignius favorabilem adhibere consensum, quanto evidentius ipsius merita, fides eximia & intemerata sinceræ devotionis constantia, quibus ipse *Celsitudinem nostram & sacrum Imperium* jûgi studio veneratur, uberius promereri noscuntur. Decernimus, & hoc præsentî Imperiali edicto perpetuis temporibus ex scientia certa statuimus, de plenitudine imperatoris potestatis, *ut prædictus ARCHIEPISCOPUS EBREDUNENSIS, suisque successores, perpetuo Archiepiscopi Ebredunenses reputentur, censeantur, & sint realiter, sicut sunt, in veritate nostri & S. R. I. PRINCIPES SPECIALES,* Temporalitas quoque eorum, seu quævis temporalia ejusdem Ecclesiæ reputentur, censeantur, & sicut realiter prout sunt & fuerunt hactenus, specialis nostri & ipsius *Imperii Principatus.* Nos quidem Archiepiscopum Ebredunensem, qui nunc est, & qui pro tempore fuerit, nec non prædictam Ecclesiam utpote insignes Principem & Principatum nostrum, & & sacri Imperii *ab universis & singulis Dominis temporalibus, cujuscunque præeminentiæ, dignitatû, conditionis aut status existant, & eorum Jurisdictione, potestate seu distinctione ex certa scientia, autoritate imperiali liberavimus; & in omnibus ac per omnia liberamus, exemptosque liberos censei & esse volumus, & in nullo prorsus haberi obnoxios, aut adstrictos hujusmodi Salvagardiæ & protectionis nostræ Imperiales Executores & conservatores perpetuo Venerabiles, Taurinensem, Dignensem & Carpentoratensem Episcopos, Principes & devotos nostros dilectos, & eorum quemlibet dicto Archiepiscopo damus, & autori-**

tate qua supra, cum plena potestate transgressores, inuafores & turbatores dictorum Archiepiscopi & Ecclesiæ, suorumque hominum bonorum & libertatum, possessionum, & jurium, per se, vel per alium, seu alios puniendi & coercendi, pœnas exigendi atque levandi, aliaque omnia & singula faciendi & exequendi, quæ in tabulis sunt, vel fuerunt opportuna & tenore præsentium deputamus. Volentes insuper, & eadem auctoritate, de Imperialis etiam potestatis plenitudine statuentes, *ut in Terris & Jurisdictionibus, quæ ab Ebredunensi Ecclesia a quibuscumque intra sacrum tenentur; & recognoscunt Imperium ad Archiepiscopum prædictum recursum prompte fuerit, tanquam ad superiores proprios per viam appellationis & alia legitima juris remedia, liber possit haberi cursus; & Archiepiscopus ipse, qui est, & pro tempore fuerit, pro defensione Ecclesiæ suæ, ac bonorum, possessionum, jurium & libertatum earundem, ac ipsorum recuperatione, ex justis & legitimis causis, quotiens opus fuerit, bellum indicere & prosequi, ac in toto Imperio arma portare valeat, atque possit, & jurisdictionem temporalem, ubicumque ipsum & dictam Ebredunensem Ecclesiam illam constat habere, ac etiam justo titulo in posterum obtinebit, criminaliter, & cuilibet libere exequi, per se vel alium, seu alios, quos ad hæc duxerit statuendos, contradictione vel impedimento cujuscumque non obstante. Statuimus insuper & sancimus, ut Archiepiscopus Ebredunensis Ecclesiæ non possit, nec debeat, coram quovis alio, quam coram Nobis seu successoribus nostris Imperatoribus & Regibus Romanorum, seu imperiali eorum judicio trahi, vel conveniri, vel quomolibet judicari.* Quidquid contra hoc factum fuerit, eo ipso carere viribus decernentes. Nulli ergo omnino hominum &c. *Sig-
num Serenissimi Principis & Domini, CAROLI IV. Romano-
rum Imperatoris invictissimi, & gloriosissimi Bohemiæ Regis. Te-
stes hujus rei sunt: Venerabilis Arneftus, Archiepiscopus
Pragensis; Joannes, Glomacensis, Theodoricus Mindensis Epi-
scopi,*

scopi; Illustres *Barneym Stetinensis*, *Henricus Magnopolensis*,
 Botro *Fallerem Bergensis*, *Joannes Tyestini Duces*; nec non
 spectabiles *Burchardus Burgravius Magdeburgensis*, *Magister*
Curie Imperialis, *Albertus de Archalt*, & *Jacobus de Furstem-*
berg Comites, & alii quam plures, præsentium sub *Imperiali*
nostræ Majestatis sigillo testimonio literarum. Datum *Pragæ*
anno Domini 1350. Indict. 7. 14. Kal. Martii, Regnorum nostrorum
 anno II. Imperii vero II.

XXXII.

Donatio Leotaldi, Comitis Matisconensis, Ecclesia
Cluniaci.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

EGO LEOTALDUS, *Comes Matisconensis*, considerans
 multitudinem peccatorum meorum, quæ in hac misera-
 bili vita vivendo contraxi, simulque tremendi Judicis examen
 expavescens, qui peccata hominum nequaquam impunita
 dimittit. Decrevi cum consilio Uxoris meæ & optimatum
 meorum, de possessione mea, quæ mihi a Domino concessa
 est, aliquid donare pro salute animæ meæ & filii mei *Alberici*,
 Matrisque meæ *Ecolanæ*, omniumque Antecessorum meorum,
 eidem omnipotenti Domino & Cluniacensi Cœnobio, quod
 est consecratum in honore B. B. Apostolorum Petri & Pauli,
 cui Dominus Abbas Aymardus præest, pariter ac prodesse vi-
 detur; Mansum scilicet de *Massionerio*, quod situm est in
 agro *Fusciacensi*, juxta fluvium *Sagone*, cum tota sibi adjacente
 terra, culta & inculta, sylvis, pascuis, piscariis, aquis, molen-
 dinis, & cum uno servo nomine *Gonterio*, filiisque ejus ac
 filiabus, & omnibus in antea acquirendis. Terminatur au-
 tem terra, ab oriente fluvio *Sagone*, ab Austro terra *Sanc-
 tæ Mariæ*, & in reclavo rivo, nomine *Merveza*, terra de *Capella*
 & de ipso *Massionerio* usque ad terminum publicum, ab Aquil-
 loneterra *Francorum*. Si quis itaque hanc meæ devotionis,

954

eleemosynam (quod absit) ausus fuerit contradicere, seu invadere vel calumniari, divini anathematis excommunicatione feriatur, ni cito culpam suam recognoscendo, pœnituerit; & insuper propterea quam injecit, libram auri componat, ac deinceps ab invasione quiescat. *Actum publice apud Mariscornem.* Signum *Leotaldi* Comitis, & Uxoris ejus *Richildis*. S. Alberici filii eorum, qui hoc donum laudando firmaverunt, & scribi inferius. S. Sigaldi, S. Wicardi, S. Roclerii. *Data per manum Bernardi, VIII. Idus Majas, regnante LOTHARIO, Francorum Rege. (a)*

XXXIII.

*Confirmatio Privilegiorum Abbatia S. Benigni
Fructuariensis.*

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

1070.

ALEXANDER (a) Episcopus, servus servorum Dei, Venerabili ALBERTO, (b) Abbati Monasterii sanctæ Mariæ, siti in *Ipporegensi* loco, qui dicitur *Fructuaria*, suisque successoribus regulariter promovendis in perpetuum, salutem. Ex consideratione hujus sanctæ Apostolicæ Sedis, cui Deo auctore, licet indigni meritis, præsidemus, cogimur universis Ecclesiis providere, præsertim iis locis, qui pia religione polere noscuntur. Multo enim Domino nostro Jesu Christo sollicitudinis nostræ curam placere confidimus, si servosejus, ut sibi securius militare valeant, a turbine secularium perturbationum scuto nostræ protectionis defendimus. Quapropter, fili charissime, cum interventu dilectissimæ filiæ nostræ

(a) *Regnante Lothario, Francorum Rege*] id est, anno Christi 954. quo vivebat adhuc *Aymardus* Cluniacensis Abbas, & regnare coepit Lotharius.

(a) *Alexander*] Papa II.

(b) *Alberto*] etiam ejus nominis II. cujus gesta vide in *Chronol. Hist. Pedemont. Cap. 27.* ubi de hac confirmatione fit sermo.

nostræ, AGNETIS *Imperatricis*, tum dilecti ac Venerabilis ANNONIS, *Coloniensis Archiepiscopi*, rogatione, tuis etiam precibus per nuntios tuos inclinati, jam dictum Monasterium, per studium servorum Dei constructum, absque aliqua seculari potentia ad hoc quod esse videtur, pervenit, quodque hactenus summa devotione ad hanc sanctam ædem respexit, sub tutela Apostolicæ defensionis suscipimus & confirmamus; & quidquid recte habet, vel deinceps est acquisiturus in mobilibus, imo & immobilibus, ita ut non liceat cuiquam magnæ vel parvæ personæ servos Dei, ibi vel in Cellis suis degentes, inquietare, vel de substantia sua imminuerè, nec quicquam de ejus jure in alium transferre, vel seculare placitum facere. Specialiter autem *Ipporegiensibus* Episcopo, ne ibi Hospitium faciat, Apostolica auctoritate interdiximus, salvo omnibus Ecclesiæ Romanæ privilegio. Si quis autem temerario ausu hujus nostræ sanctionis privilegium in totum, vel in partem infregerit, nisi digna satisfactione emendaverit, scit se Apostolicæ excommunicationis & anathematis vinculo innodandum. At vero, qui pro intuitu custos & observator extiterit, perpetuæ benedictionis abundantia repleatur. Datum Laterani anno Domini MLXX.

XXXIV.

Sententia Delegatorum Papæ, super dissidio, vertente inter Episcopum Genevensem & Monachos Cluniaci, Nantuaci, & S. Eugendi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

In nomine Domini nostri Jesu Christi.

ANNO Incarnationis Dominicæ M C LXXXVIII. Ego 1198.
 RAINALDUS, (a) primæ Lugdunensis Ecclesiæ Minister
 Gg 3

(a) Rainaldus] Comitis Foretii filius, quædam supra jam diximus.

nister humilis, *Stephanus*, ejusdem Ecclesiæ Decanus, & *Fosserrannus* Abbas Insulæ-Barbaræ cognitores causæ, ex *delegatione* summi Pontificis, quæ inter Dominum *Nantuellinum* (b) Gebennensem Episcopum ex una parte, & *Cluniaci* & *S. Eugendi* Monachos ex parte alia, vertebatur; ex eo quod idem Episcopus in quibusdam Capellis, quas eorum Monasteria in Gebennensi Episcopatu habent, sine assensu & præsentatione ipsorum instituit *Capellanos*, cum ad præscripta Monasteria de jure communi præsentationem pertinere, iidem Monachi constanter affirmarent. Visis & auditis allegationibus utriusque partis, & attestationibus cum summo labore & sollicitudine, & virorum prudentum habito consilio: Electionem & præsentationem Capellanorum in his Ecclesiis, eisdem Monachis adjudicavimus, scilicet Monasterio S. Eugendi in Ecclesiis de *Seysfiaco* & *Neviduna*, & Episcopum Gebennensem, ad restitutionem *gagerie*, quam habebat in *Vonna* ab eadem Ecclesia, IX. libris prius ei solutis, condemnamus, Monasterio *Nantuaci* in Ecclesiis *Rumilliaci*, (c) *Ingiaci*, *Gigniaci*, *Taluffiaci*, *Ameysiaci*, *Viriaci parvi*, *Chavornay*, *Passini*, *Romagniaci*, *Breno*, *Abbesgamenti*, *Corcelles*, *Chandore*, *Chantré*, *Serrieres*, *Arlos*, *Dorches*, *Villæ*, *Billiaci* & de *Chanay*, electionem & præsentationem *adjudicamus*, Monasterio S. Victoris in Ecclesia de *Chillonay*; & ad restituendam *Gageriam*, quam eadem Ecclesia a Comite habebat, præfatum Episcopum condemnamus, Monasterio de *Paterniaco* in Ecclesia de *Tela*, Monasterio de *Condamina* in Ecclesia de *Thiès electionem* & *præsentationem* similiter *adjudicamus*; Episcopo vero Gebennensi *electionem* & *præsentationem* Capellarum in iis Ecclesiis

(b) *Nantuellinum*] sive *Nantelmum*, qui ex Priore *Vallonis*, *Carthusiensis* Ordinis, ad Episcopatum Gebennensem evehctus est; obiit Idib. Febr. 1205.

(c) *Rumilliaca*] vulgo *Rumilli*, oppidum Ducatus *Gebennensis*.

clesiis adjudicamus, in octo Ecclesiis de Boges, scilicet Sanctæ Radegundis, Seclæ, Jarfiaci, Castellaris, Monte Capella de Certy, Allioni & in Ecclesiis de Fringe, Chuella, Chomonteti, Castellionis, Salanchiz & Sanctæ Mariæ de Ripa.

XXXV.

Confirmatio FRIDERICI ÆNOBARBI *Imperatoris, Privilegiorum Ecclesie Genevensis.*

Ex Veteri Cod. MS. rer. Genevensium.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

FRIDERICUS, *divina favente clementia Romanorum Rex Augustus.* Quamvis omni petitioni, quæ ad usum hominum, & ad utilitatem spectant Ecclesiarum, ex culmine Regiæ dignitatis dignum ducamus acquiescere, præcipue tamen obsecundare proponimus, quibus in adversis, sicut & propriis, idem Nobiscum est animus. Igitur omnium, tam futurorum, quam præsentium Christi Regniq̄ue fidelium, in perpetuum solers noverit industria, quod venientem ad Curiam nostram dilectum nostrum ARDUCIUM, Venerabilem Gebennensem Episcopum, sicut tantum Principem (a) nostrum decuit, benigne recepimus, & in iis, quæ ad Domum Regiæ Majestatis spectabant, Imperiali sceptro eum promovimus; deinde piæ petitioni ipsius clementer annuentes, quæcumque bona

1153.

(a) *Principem*] Episcopus Genevensis, sicut & Lausanensis, Maurianensis, Augustensis & Bellicensis, sacri Romani Imperii Priæceptus dicitur, qui omnes olim ad Imperialia Comitata convocabantur. Ut & Archiepiscopus Tarentasensis, quæ dignitas eis a FRIDERICO ÆNOBARBO, Sabaudici nominis hoste infensissimo, variis temporibus concessa fuit, ut Sabaudorum Principum, in quorum Dominio hi Prælati erant, potentiam aliquo modo imminueret; quod irato Imperatori non successit, Prælati siquidem illis nudum Principis nomen remansit; auctoritas vero penes Sabaudum.

bona vel possessiones Ecclesiæ suæ Gebenn. possederit, aut in præsentiarum possidet, vel in futurum largitione Regia seu oblatione aliorum fidelium, poterit adipisci, Regia autoritate eisdem Ecclesiæ usibus, in perpetuum profuturis, confirmamus, & præsentis privilegii scripto, tam præfato Episcopo, quam successoribus corroboramus; statuentes, ut nulla magna vel parva persona hanc nostram confirmationem infringere præsumat. Sed si quis (quod absit) contumacia ductus, huic nostræ corroborationis paginæ temere contraire tentaverit, *Regali banno* subiaceat, & decem libras auri in compositione persolvat, medietatem Cameræ nostræ, & medietatem jam dictæ Ecclesiæ. Et ut hæc omnia omnino in posterum intemerata & inconcussa permaneant, præsentis paginæ, Sigilli nostri impressione munitæ, *testes* subnotari fecimus, quorum nomina sunt hæc: Humbertus, *Bisuntinus Archiepiscopus*; Arduinus, *Basiliensis Episcopus*; Gaufridus, *Spirensis Episcopus*; Welfo, *Dux Spoleti*; Matthæus, *Dux Lotharingiæ*; Fridericus, *Dux Sueviæ*; H. Magnus, *Marchio de Baden*; Nugo, *Comes de Alfas*; Leodericus, *Comes de Montebelligardo*, & alii complures. Ego HETOLFUS, *Cancellarius*, Vice-ARNOLDI, *Moguntinensis Archiepiscopi & Archicancellarii*, recognovi. Datum *Spire*, XVI. Kal. Febr. anno *Dominicæ Incarnat. MCLIII.* regnante FRIDERICO^o, *Romanorum Rege gloriosissimo, anno vero Regni ejus II.*

XXXVI.

*Carta Humberti, Bisuntinensis Archiepiscopi,
de Balmensi Cœnobio.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1149. HUMBERTUS, *Dei gratia Bisuntinensis Archiepiscopus*, PETRO, *venerabili Abbati Cluniacensi*, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum. Ex iuncto Nobis a Domino Pontificalis dignitatis officio admonemur,

nemur, Ecclesiarum paci & utilitati, quantum possumus, Domino auxiliante, providere, quod utique nunc efficaciter implere sufficimus, si majorum nostrorum, & maxime Romanorum Pontificum vestigiis inhaeremus. Hinc igitur quod a Domino Papa EUGENIO (a) de *Balmensi Ecclesia & eius pertinentiis* statutum est, quod videlicet propter scelus, quod *Balmenses Monachi, ad contemptum sanctae Romanae Ecclesiae, in Magistrum OTBERTUM ausu sacrilego commiserunt, & propter religionis defectum, quae ibi maxime deperierat, loco ipsi nomen & dignitatem Abbatiae in perpetuum abstulit, vobisque, & per vos Cluniacensi Ecclesiae perpetuis temporibus in Prioratum ordinandum dedit, ratum & inconcussum manere volumus.* Donamus itaque praefatam Ecclesiam *Balmensem*, cum omnibus appenditiis suis libere & quiete, quemadmodum a Domino Papa factum est, & vobis & Ecclesiae Cluniacensi perpetuo possidendam concedimus; *sub eo iure, & reverentia Bisuntinae Ecclesiae, & nostrae & successorum nostrorum iustitia, tam in spiritualibus quam temporalibus.* Actum Bisuntii, anno ab Incarnat. Domini MCXLIX. Indict. XI. in praesentia GUIDONIS Presbyteri Cardinalis, tit. Sanctorum Laurentii & Damasi. Ego HUMBERTUS, Bisuntinensis Archiepiscopus. Ego Guilelmus de Arguel. Ego Witelmu de Vallibus. Ego Petrus de S. Mauritio. Testes hujus rei sunt: Aymo, Prior Sanctae Mariae Bisuntii; Hugo, Prior de Foya; Petrus Miles, Dominus de Leya; Guilelmus, Miles de Salins.

XXXVII.

Donatio Ferrandi, Castella Regis, Ecclesiae Cluniacensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

Quoniam dignoscitur, ut, per quem Reges regnant, in eo regnare videantur religiosos viros, pie & misericorditer con-

1256.

(a) Eugenio] Cent. I. c. 81. connexitatem habet cum hoc capite.

conferendo religiosa loca, donationibus & beneficiis extol-
 lendo. Eapropter Nos FERRANDUS, (a) *Dei gratia Rex*
Castelle & Toleti, una cum Domina BERENGARIA (b)
 Regina, genitricæ suæ, terrestræ regnum transitorium atten-
 dentes, & cœlestis participes effici cupientes, ad cujus obten-
 tum, de his, quæ transitorie possidemus, pauperes Christi ami-
 cos Nobis & favorabiles facere desiderantes; pro remedio
Illusterrimorum Parentum nostrorum, Regi ADELPHONSI (c)
 & Reginae ALIENORIS, quibus in præsentî regno dignosci-
 mur succedere, in cœlis divina gratia associari mereamur;
 nec non salute corporis & animæ nostræ & genitricis nostræ,
 facimus cartam donationis, concessionis & stabilitatis Deo &
 Monasterio Cluniacensi, quod est constructum in proprio
alodio prædecessoris nostri, Aquitanie Ducis, WILELMI PII,
 & vobis Domino *Geraldo*, instanti Abbati, & vestris successo-
 ribus, totique Monachorum collegio, ibidem Deo servien-
 tium, præsentî & futuro perenniter valituram. Donamus
 itaque, & perpetuo assignamus vice annua colligendos in red-
 ditibus *salinarum* nostrarum *de Accentia* CCC. aureos, de qui-
 bus vobis & quibuscunque ad Capitulum convenientibus,
 una tantum dierum generalis Capituli fiat præstatio compe-
 tener. Mandantes, & immutabiliter statuentes, ut, quicun-
 que deinceps redditus Salinarum de Nobis tenuerit, dictos
 aureos teneatur vobis persolvere certis temporibus annuatim.
 Volumus & stabilimus, quod hoc factum nostrum, *Baronum*
 nostrorum consilio & approbatione roboratum & inconcus-
 sum maneat & fideliter observetur. Si quis vero ex nostro
 vel aliquo genere, ausu temerario nostræ donationis & con-
 cessio-

(a) Ferrandus] Historici Hispani eum Ferdinandum vocant, ejus
 nominis certissim.

(b) Berengaria] Alfonsi VIII. Castellæ Regis filia.

(c) Adelfonsi] Legionis Regis.

cessionis privilegium infringere, vel diminuere tentaverit, omnipotentis Dei indignationem incurrat, æternis cruciatus mancipetur, & ad terrorem illorum, qui temporalia supplicia timent potius, quam æternam pœnam, injungimus temporalem, vel pro violatione seu deminutione privilegii, quinque millia aureorum Regiæ parti persolvere teneatur, & damnum, quod vobis vel vocem vestram pulsanti, super hoc intulerit, in duplum restituat & emendet. *Facta carta apud Burgas XIII. die mensis Januarii, æra MCCLVI. anno regni nostri I. & Ego Rex F. regnans in Castella & Toletis hanc cartam, quam fieri jussi, manu propria confirmo & roboro.* RODERICUS. (d) *Toletanensis Sedis Archiepiscopus, Hispaniarum Primas*, confirmat, Tellius Palentinus (e) Episcopus, Geraldus Secobiensis Episcopus, Dominus Abulensis (f) Episcopus, Dominicus Placentinus (g) Episcopus, Joannes Domini Regis Cancellarius, Abbas S. Auderii, confirmant, & Dominicus de Soria jussu Cancellarii scripsit.

XXXVIII.

Privilegium, a Domino Anthonis, Ordini Carthusiensi concessum.

Ex Veteri MS. Codice.

NOs HUGO de Gebennis, (a) Miles, Dominus de Anthone & de Varey, dilectis suis univèrsis *Baillivis*, Judicibus, Hh 2 Castell-

1363.

- (d) *Rodericus*] qui hujus Ferrandi Regis gestorum Historiam scripsit.
 (e) *Palentinus*] *Palence* vulgè, in Castellæ Regno sub Archiepiscopatu.
 (f) *Abulensis*] *Avila*, sub Archiepiscopatu Compostellano.
 (g) *Placentinus*] *Plaisance*.
 (a) *Hugo de Gebennis*] *Amedei*, Comitibus Gebennensis, & *Agnesis Gabilonenfis* filius, qui primis nuptiis *Isabellæ de Anthone Anthonis*, Perogiarum & *Gordani Dominge* conjunctus fuit.

Castellanis, Mistralibus, Pedagogatoribus, Gabellatoribus, & aliis officariis nostris quibuscunque, ad quos presentes literæ pervenerint, vel eorum locatenentibus, salutem & dilectionem sinceram. Cum bonæ memoriæ *Guichardus*, (b) quondam *Dominus de Anthone*, dudum concesserit de gratia speciali & pro remedio animæ suæ, & animarum Antecessorum suorum, dilectis nostris Viris Religiosis totius Ordinis Carthusiensis, indulgendo eisdem, quod ipsi Religiosi, & eorum familiares & nuntii totius Ordinis Carthusiæ, ut res eorundem & bestiarum universarum per totam terram suam salvi & securi pertranseant, absque aliqua exactione pedagii. Nos igitur, prædecessorum nostrorum vestigiis inhærere volentes, dictas concessiones, libertates, privilegia & immunitates concessas, & concessa, ut prædicatur, pro Nobis & nostris laudamus, approbamus & ratificamus, atque omnia alia de novo facimus prædictis Religiosis, unde vobis & vestrum cuilibet in solidum tenore presentium præcipiendo mandamus, quatenus prædictos Religiosos & eorum familiares res & bona ipsorum defendatis, custodiaris & manuteneatis; Et quod Religiosi prædicti nec eorum familiares ullo modo Leydam & exactiones quascunque, vel etiam aliqua pedagia de suis propriis rebus solvere teneantur; Et quod eis pro transitu *stratæ* publicæ, vel viarum seu pontium, vel etiam pro ædificatione viarum vel pontium, si de novo fierent, aliquid exigatur, præva consuetudine non obstante, sed liberi & libere eant & redeant, & bona eorum ducant & reducant, quocumque eis placuerit, prædecessorum nostrorum & nostra liberalitate speciali præscripta congruentes, prout hæc in presentibus literis plenius

CON-

(b) *Guichardus*] immunitatem illam pedagii (de qua hîc sermo) concessit Ordini Carthusiensi anno 1200. de consensu *Guichardi de Anthone* ejus filii, sub sigillo *Raynaldi*, Archiepiscopi *Lugdunensis*.

continetur. Insuper volumus, præcipimus & mandamus, ut supra, quatenus prædictam concessionem per Nos factam, & omnia, universa, & singula prædicta inviolabiliter observetis, & nihil in contrarium faciatis, nec fieri permittatis, & adsupradicta omnia facienda & implenda alter vestrum alterum non expectet. In quorum omnium robur & testimonium Sigillum præsentibus litteris jussimus apponendum. Datum ultima die Maji, anno Domini MCCGLIII.

XXXIX.

Privilegium HENRICI Imperatoris, Monasterio Sancti Benigni Fructuariensis, stylo semi-Barbaro.

Ex Archivo ejusdem Abbatie.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

HENRICUS, *Dei gratia Romanorum Imperator Augustus.* Sicut pro ædificatis locis Sanctorum, ne a statuto suo deficiant, nostram est juvare. Ita pro ædificandis quærentium preces benigne debemus recipere, & ut stabilitatis effectum capiant, pia sollicitudine procurare. Hujus rei gratia, *D. Abbas WILELMUS* (a) nostram clementiam adiit, petens quoddam Monasterium nostra autoritate corroborari, situm in loco, qui dicitur Fructuaria, ex propria hæreditate fratrum ejus, Godfredi, Nitardi atque Roberti, in honore Sanctæ Dei Genitricis Mariæ, Sanctique Benigni Martyris constructum, velut in *Carta* (b) judicatus a *Gontardo* Diacono, edita continetur, cujus precibus susceptis prius regali præcepto confirmavimus. Dehinc ut stabilius permaneat, imperiali auctoritate corroboramus, sub nostra defensione, ea ratione recepimus,

1014.

Hh 3

mus,

(a) *Abbas Wilelmus*] scilicet Sancti Benigni Divionensis, qui Monasterii Sancti Benigni Fructuariensis Fundator exstitit, uti jam supra diximus.

(b) *Carta*] quam retulit, nunquam satis laudandus Dominus Episcopus Salutarum. *Chronic. Hist. Ped. c. 77.*

mus, ut nullus Dux, Marchio, Comes, magna aut parva persona præfatum monasterium inquietare, aut de ejus rebus in his locis subscriptus aliquid audeat subtrahere, a fossa *Balbelesco*, via, quæ dicitur sumari per transversum *Geralfia*, & per *Cabiaria* usque flumen *Orgi*, & usque in *Bedoledo*, & in *Amalone*, usque in *Lama vetula* de una parte, usque in *Todullo*, & fluvius qui dicitur *Padus*, in loco qui dicitur *Laboraria*, de aliqua parte fossa *Balboseco*, quæ dicitur via Sumari per transversum *Amalorem*, & per transversum *Valda* usque *Varina* superiorem, & usque vicum *Mancilionem*, & in prata *Remoragia*, & usque in *Rivarina*, & usque fluvium *Padum*, & de alia ripa *Padis* usque in *Aspra*, quod est in fine *Gazingaria*, & in fine *Tescalia*, & in fine *Laberaria*; infra istos fines est *Vulpianum*, cum Castello & Capella; est pratum *Borsone*, & pratum *Rigio* & *Fornallo*, & *Vualda de Vulpiano*, usque ad finem superius dictum; In *Canavasio* Urbianum cum *Castello* & *Capella*, & servis & ancillis ultra *Padum* in *Gaxingo*, cum aliis rebus suis pertinentiis. Cum his autem confirmamus per hanc præceptalem constitutionem supra dicto Cœnobio semper habenda omnia, quæ habet, vel quæ habere debet in his subterscriptis Episcopatibus, atque Comitatus *Iporiensi*, *Taurinensi*, *Vercellensi*, *Novariensi*, *Mediolanensi*, *Ticinensi*, *Astensi*, *Aquensi*, *Albeni*, *Abingauenensi*, *Saonensi* & *Tardonensi*; habeat & teneat quieto jure *Castellum Longobardorum* cum omnibus suis pertinentiis, & omnia prædia illa & cortes, quas dedit *Otho*, qui & *Wilelmus* Comes, filius *Adalberti*, Nepos *Berengarii* Regis, ipso loco infra fines Longobardiarum, ex hæreditate parentum, & propinquorum suorum. Statuimus etiam per hanc nostri præcepti firmitatem, in perpetuum habendas omnes Terras illas, quas habere debet jam sæpe nominatum Monasterium ex hæreditate *Roberti*, (c) quondam Viri nobilissimi, qui fuit genitor jam dicti Abbatis *Wilelmi*; simul & ex hæreditate

(c) *Roberti*] *Wulpiani* Comitatus, qui *Ardoini*, Regis *Italiz*, frater erat.

ditate *Eriberti*, filii *Gezonis* de *Stolezano*, inter omnes fines & pertinentias, *Morozo* cum casis, *Castris* & *Capellis* simul, & quod habere debet, in *Misafca*, *Mantironi*, *Cylom*, *Serraloci*, & in Terra quæ dicitur *Varnera*, & in valle *Gravina*, & in terra grande, quæ fuit de *Varveda*; & in *Gratinaria*, & in *Rivole*, & in *Celle*, & in *Tupino*, & in *Monzena*, & in *Fabrica*, & in *Bredulo*, & in *Franvello*, & in *Granasco*, & in *Rocca-forte*, & in clusa quæ dicitur *Flamulasca*, & in *Racili*, & in *Laterole*, in *Garisvoa*, in *Casiano*, & in aliis singulis locis infra Comitatum *Bredolensem*, confirmamus, & præfato Monasterio per hanc nostram præceptalem paginam, omnem illam hæreditatem & possessiones, quæ ex paterno & materno jure debebantur *Otberto*, qui fuit filius *Gerardi* & *Nepos Otberti* Comitis, qui fecit hæredem suam sanctam Ecclesiam *Fructuariensem*, quando Pater ejus, & ipse, reliquerunt mundum, dantes se, & omnia sua Deo factis Monachis, *Cortes* scil. & *Castella* quæ quæ posita sunt in Comitatibus *Astensi*, *Aquensi*, *Dionensi*, & *Ebretonensi*, & quæ fuerunt propria jam dicti *Otberti* Comitis, cujus filia fuit *Berta*, Uxor *Girardi*, quorum nomina notata in præfenti pagina sunt: Videlicet *Bergomasco*, *Bredunum*, *Montebarnesium*, *Colomberium*, *Castellum Aynaldi*, *Gorinam*, *Bose*, *Lauris*, *Cadenano*, *Barbariscum*, *Calix*, *Criclariola*, cum mancipiis utriusque sexus, & cum omnibus aliis sibi rite pertinentibus rebus, possideat quieto jure, & teneat jam dictus locus omnia, quæ ex hæreditate *Gotfredi* & *Nitardi* fratrum, qui factis Monachis habere debent, & in Corte, quæ dicitur *Casale S. Evasti*, simul & montem *rabiosum*, cum omnibus pertinentiis suis, quam ex parte *Girardi* habet, & omnia illa prædia, quæ dederunt *Manfredus* (d) *Marchio*, & *Berta* ejus Uxor, & fratres ejusdem *Manfredi*, id est, *Abricus* Episcopus, & *Oddo* Comes, & *Ardoimus* Consobrinus eorum in *Merigo*, in *Scarnafixio* & in *Gazinga*, & in *Corte Regia*, & in *Taurino* Civitate, intus & foris, & si quid aliud inveniri potest

(d) *Manfredus Marchio*] *Seculienfis*.

est in aliis locis, & fundis, & Cortibus, de terris offerfionis eorum; nec non & omnes terras illas, quas dederunt *Vgo* Clericus & Mater ejus; & fratres ejus *Anselmi* Marchionis filii; & *Wilelmus*, & *Paprandus* fratres filii Marchionis *Oddonis*, id est, in *Orsinga*, in *Maleria*, & in *Tridino*, in *Cornale*, in *Corte Oriola*, & juxta mare in *Comitatu Saonensi*, in loco & fundo *Celle* & *Terrifio*, & in *Insula Regia*; & si quid aliud ubi inveniri potest de terra Offerfionis eorum, & ea, quæ dedit in *Marigo* quidam *Miles*, *Albericus* nomine, quando factus est Monachus, & terram quam fecit *Ademarius* cum Uxore sua *Berta* in *Rosafcho*, & ea quæ fecit *Otho* de *Besado* in *Palestro*. Constitui-
mus quoque & stabilimus per hoc nostræ confirmationis præceptum, ut Abbas prædicti Monasterii liberam habeat potestatem tenendi & ordinandi cellas, quas jam habet ex dono misericordiæ Dei, id est, *Cellam Astensem*, *Cellam Nevigensem*, *Cellam in Quaranta*, *Cellam in Cavalliaca*, *Cellam in Paderno*, & si quas alias Deus donare dignatus fuerit, cum omnibus pertinentiis earum, remota omnium hominum contradictione vel molestia. Signum Domini HENRICI, *Serenissimi Cesaris*, atque *invictissimi Imperatoris Augusti*. HENRICUS *Cancellarius*, vice *EDUARDI* *Episcopi Archiepiscopi* recognovit. Datum anno *Dominicæ Incarnat. MXIV. Indiæ XII. Anno Domini HENRICI Imperatoris Augusti Regis XII.*

XL

Donatio Matildis, Comitissa Nivernensis, Ecclesie Cluniacensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1226.

EGO MATILDIS, *Comitissa Nivernensis*, omnibus notum facimus, præsentibus & futuris, quod Nos ob remedium animæ nostræ, & *H. (a)* quondam *Comitis Nivernensis*, *Domini* & *Mariti* nostri, & *Antecessorum* nostrorum, dedimus & concessi-

(a) *H. Hervæi* scilicet, de quo plura superius habuimus.

cessimus in puram & perpetuam eleemosynam Deo & Ecclesie *Cluniacensi*, & Beatis Martyribus, *Reveriano* & *Paulo* fratribus, qui apud sanctum *Reverianum*, pro tempore memorantur, quidquid juris, usagii, consuetudinis & exactionis in blado, in pecunia, in fossamentis, in carramentis, in gallinis, in corveis, in commendis sive aliis costumis, & omnibus aliis habebamus, vel habere videbamus, vel Prædecessores nostri habuerant, vel habere visi fuerant in villa *de Chevannia*, juxta *Monterrandi*, & in hominibus ejusdem villa pro Anniversariis nostris, in Ecclesia dicti Beati *Reveriani* annuatim perpetuo faciendis. Salva tantum garda nostra, quam in eadem villa habemus & retinemus, testibus præsentibus litteris, & sigillo nostro, Nobis Vidua existente. *Actum anno Domini MCCXXVI. mense Junio.*

XLI.

*Privilegium Leonis Papa, Monasterio Sancti
Mauritii Agaunensis.*

Ex Cartulario Agaunensi.

In nomine Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu Christi.

LEO, (a) humillimus servus servorum Dei, & in Apostolici culminis arce, non meritis propriis, sed ætherei clavigeri aliorumque Apostolorum Principis, Petri, divina opitulante gratia sublimatus; Dominus noster Jesus Christus, ut a primi parentis piaculi cautione humanum genus liberaret; de cælis ad terras descendit, & proprio suo cruore redemptum B. Petro

1049.

(a) *Leo*] nonus scilicet, qui anno 1049. electus fuit, & eo ipso anno *Concilium Moguntia* convocavit, & eundo *Agaunum* pertransit. Ideo hujus Bullæ data anni 1049. esse debet; quamvis TRITTHEMIUS in *Annal.* Concilii illius celebrationem & Alpium transitum ad annum 1050. referat, contra *Hermannii OCAELIFI* *Scriptoris* testimonium. *BARON.* in *Annal. Eccles.*

Petro pascendum commisit; Quod mysterium: successionis serie ad Nos usque, quamvis indignos, pervenit. Quapropter oportet omnes Christianos ad sanctam Matrem Ecclesiam & Apostolicam Sedem concurrere, eo modo, ut conditor effectum devotionis consequatur, & pie constructionis oraculis in privilegiis largiendis, non denegetur auxilium. Cunctis igitur universalis Ecclesiae filiis notum esse volumus, quia, dum in illius partibus orbis naufragantem Ecclesiam relevanda Gallias tenderemus, ad eum locum, cui *Aganum* nomen est, pervenimus, quem pretiosi Martyres *Mauricius*, & ejus commilitones, suo sanguine profuderunt, uti triduo commemorati, quamquam patrociniis sanctorum divitem locum, & Apostolicis privilegiis decoratum, omni tantis thesauro & beneficiorum plenitudine destitutum, prout potuimus, consolavimus, eorundemque Martyrum festa celebravimus; ibi etiam adstantibus Nobis *Petro* Archidiacono nostro, & *Alinaro* Lugdunensi, & *Hugone* Vesunticensi, & *Friderico* Genvensi, & *Aymone* Sedunensi, qui nunc eidem praest Ecclesiae, relata est Nobis, praemissis reliquis luctuosa miseriarum sarcina, illius loci Canonicis non illata, privilegii tamen auctoritate ante prohibita; quod non liceret *Canonicis in fine vitae propria bona distribuere, neque viventibus de Ecclesiasticis rebus, praeter praesentis sui voluntatem, quidquam ordinare.* Nos autem hujus mandatum facimus praedictis Episcopis, & maxime eidem Episcopo, *Aymoni*, videlicet illi Praelato, ut *Imperatori HENRICO nobis apud Coloniae obvianturo* intimarent, praecipimus, quatenus ejus consilio & juvamine sedaremus ruinas tantae violentiae, quorum non solum tunc, sed multo post audita lachrymabili quaesimonia miseratus praedictus ille piissimus Imperator **HENRICUS** postulavit a Nobis, ut idem Monasterium *Aganensium*, in quo ipse *Aymo* sub Canonicorum Regula Abbas esse dignoscitur, privilegio cum Sedis Apostolicae infulis decoraremus, & sub sancta, cui Deo auctore praesidemus, Ecclesia,

Ecclesia, constitutum, præteritorum Regum post statuta & privilegia ejusdem Monasterii, nostri quoque Pontificatus honore corroboramus, ut nullo tempore corrumpentur, ut neque super Canonicos illos Prælati aliquis, sine eorum communi consilio vel electione, mittatur, neque ex communibus Ecclesiæ rebus; post congruam dispositionem eorum, quidquam tractetur, nec alicujus Prælati violentia in eorum diripienda bona propria temere præsumendo prævaleat, sed omnia privilegii autoritate propria, vel communia bona eorum decretis ordinentur. Et si forte eorum aliquis præoccupatus fuerit morte, fratres, (si defuerint parentes) ita ejus bona Ecclesiæ, familiae & pauperibus distribuant, ut noverint oportere. Et ne Prælati aliquis potestatem aliquam inibi exercendo, vocem lætitiæ eorum perturbet, sub anathematis vinculo colligamus: Et in Episcopatu *Lausanensi* quandam Curtem, nomine *Auronum*, quondam eis sublatam violentia Prælatorum, restituimus, cum Ecclesiis & reliquis appenditiis, ut ad mensam fratrum semper deserviat. Propterea, piis Francorum precibus aures accommodantes, prædicti Monasterii congregationi, divinis mandatis inhærenti, sedisque Apostolicæ Regulam servantis, per hujus præceptionis nostræ autoritatem, id quod exposcunt, effectu mancipamus. Ideo cujuslibet Ecclesiæ sacerdotem in præfatum Monasterium vel in Ecclesiis, in ejus Curtiibus sitis, & ex sibi datis elemosynis ordinatis, nullum Pontificium Prioratus permittimus habiturum, sed & illum, qui Civitatem *Sedunum*, prænomine *Valesiam*, habuerit, quamlibet ditionem seu potestatem vindicare in ea, autoritate Sedis Apostolicæ prohibemus; ita ut, nisi a Prælato Ecclesiæ, vel a fratribus invitatus, nec ad Missarum ibidem celebranda Mysteria quispiam præsumat accedere, vel suam dominationem exercere, nec ulla conciliabula prætere, aut de elemosynis & Monasterio collatis participare; neque decimas, illic a *S. Sigismundo*, vel ab aliis collatas, quisquam tentet auferre, eo quod sub tui-

sione Apostolici privilegii consistunt, & inconcussa cuncta, secundum conditoris ejus desideria, permanere, cunctis temporibus constituimus per hujus nostri Decreti paginam, atque interdiciamus omnibus Præsulibus, vel cujuscunque dignitatis honore præditis, sub anathematis vinculo constringimus, quicumque hujus seriem institutionis subverterit, vel ipsarum scripturarum sanctiones *de donariis ac libertatis honore* præditis, quæ a Regibus vel aliis fidelibus constitutæ sunt, & præfato Monasterio sub privilegiis indultæ, quolibet modo vel tempore voluerit corrumpere. Leo, Deo auctore in hac serie privilegii ob amorem Dei & sanctorum Martyrum honorem a me facta, relegens subscripsi, & Episcopos hos subtus adnotare jussi: PETRUS peccator jussus a Domino Papa subscripsi. GREGORIUS peccator jussus a Domino Papa subscripsi. HUGO peccator jussus a Domino Papa subscripsi. HERMANNUS peccator jussus a Domino Papa subscripsi.

XLII

*Donatio Hugonis, Ducis Burgundie, Ecclesie
Cluniacensis.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

9187.

Quoniam propter vitæ præsentis brevitatem, & succedentium varietatem, facile labitur a memoria, quod a mortalibus geritur, nisi literis fuerit annotatum. Ea propter in Dei nomine Ego HUGO, (a) *Dux Burgundie*, notum facio præsentibus & futuris, quod pro salute mea & meorum, & pro animabus Parentum & Antecessorum meorum, & pro anima Domini *Guichardi de Ryon*, in emendationem damnorum, quæ intulit Ecclesie *Cluniacensi*, dedi, & hac mea carta confirmavi Deo & Beatis Apostolis Petro & Paulo, & Ecclesie

(a) *Hugo*] tertius hujus nominis, cujus rogatu 1189. *Manasses, Lingonensis* Episcopus, hanc donationem confirmavit.

hæc *Cluniacensi*, de consensu & voluntate filiorum meorum *Odonis & Alexandri*, totam partem meam in venditionibus de *Castellione*(b) integre & plenarie, cum omnibus pertinentiis suis, absque ulla exceptione, sicut Dominus *Lingonensis Episcopus* alteram partem unquam plenius vel liberius habuit, cum libertatibus & consuetudinibus suis, siue venditiones intra *Burgum*, siue extra fiant, & hoc donum garantizabimus memorate Ecclesie Cluniaci, *Ego & heredes mei*. Porro Dominus Abbas *H.* (c) & conventus concesserunt mihi missam unam quotidianam & continuam pro anima Domini *Girardi de Ryon*, præter anniversarium ejus, ideo quod medietatem supra scripti redditus pro eo dedi, & alteram medietatem pro tunc ipso. Testes sunt *Artaudus* Sacrista Cluniacensis, quem de memorata donatione præsentem investiui. *Petrus de Ponsiol*, *Berardus de Bosco*, *Robertus Ballo Monachi*; & de Laicis *Simon de Breton*, *Bernardus Præpositus de Castellione*, & alii multi. Actum anno ab Incarnat. Domini MCLXXXVII.

XLIII.

*Donatio Hugonis de Calomonte, Ecclesie
Cluniaci.*

Ex Cartulario Cluniacensi.

Quæ alta temporum profunditate in oblivionem devocari 1149.
pertimescimus, præsentem scripto memorie posterum commendare gaudemus. Notum itaque fiat, quod *HUGO de Calomonte* (a) pro remedio anime sue, quidquid in villa de *Lurciaco*, (b) iuste & iniuste possidebat, seu nomine gardez, vel quolibet alio titulo, Deo & Ecclesie Cluniacensi donavit,

li 3

navit,

(b) *Castellione*] supra Sequanam.

(c) *H*] Hugo IV. Abbas Cluniaci.

(a) *Calomonte*] vulgo de *Chalamont*, familia totius Dombensis Principatus olim antiquissima.

(b) *Lurciaco*] *Lurcy*, in eadem Provincia.

navit, cæteraque beneficia, quæ *Aicardus* de Montemerulo, & *Girberga* Soror ejus, & *Fulcaria* Mater eorum, pro salute animarum suarum eidem Ecclesiæ Cluniacensi contulerant, donavit & concessit, quidquid videlicet in villa de *Lierans* (c) habebant, & mansum de *Cet* cum appenditiis suis, & mansum de *Verzil* cum appenditiis suis. Hoc autem *Guilhelmus*, soror prædicti *Hugonis*, & *Hugo* de Roorterio filius ejus, laudaverunt & confirmaverunt; nihilominus manifestum fieri volumus, quod prædicta *Guilhelma*, pro requie æterna habenda in diem obitus, Deo & Cluniacensi Ecclesiæ donavit, quidquid in villa de *Sapes* & in appenditiis ejus habebat, & *Colongiam* de *Iblens* cum appenditiis suis, & mansum de *veteri-Canis* cum appenditiis suis, & mansum de *Morons*, quod eis in vita sua pro octo libris obligaverat; ea videlicet pactione, ut quingentos solidos *Hugoni* Palatino pro debitis suis & *Hugoni* de *Calomonte* solvendis, redderent, quod ita factum est. Sciendum vero est, quod prædictus *Hugo de Roortio*, antequam hanc donationem in manu Domini *Humberti*, Lugdunensis Archiepiscopi, & præsentia ipsius Capituli laudare vellet, quemadmodum se facturum promiserat, sex libras a præfata Ecclesia Cluniacensi habuit, quibus susceptis in manu Domini *Humberti*, præfati Lugdunensis Archiepiscopi, hoc donum, nihil ibi retinens, laudavit & concessit, & hanc Cartam Sigillo Domini Archiepiscopi, & Sigillo Lugdunensis Ecclesiæ taniri præcepit. Hujus rei testes sunt *Heracius* Archidiaconus, *Joannes* Archipresbyter de *Maximaco*, *Odo* Archipresbyter de *Sandrana*, *Hugo de Valens*, *Willelmus* de *Chalouris*, *Hugo* Palatinus, *Hugo de Saxo*, *Raimondus* de *Molon*, *Petrus* de *Vassaliaco*, *Brior* Montis-Bertrandi, *Guido* de *Marchia* Monachus, &c. Quod autem hæc carta in Capitulo Lugdunensi, ab *Hugone* de *Roorterio* laudata & confirmata sit, testes sunt *Mallenus* Decanus,

(c) *Lierans*] Castrum est, non longe a Villario Sebastianorum oppido.

nus, Girinus Præcentor, Aymo de Rivoria, Petrus de Bobone & plures alii. *Hoc autem factum est anno ab Incarnatione Domini M.CXLIX. pridie Nonas Novembris.*

XLIV.

Donatio Matildis Comitissæ Tornodori, Ecclesie Cluniacens.

Ex Cartulario Monasterii Cluniac.

EGO MATILDIS, (a) Comitissa Tornodori. Notum fieri 1182.
 volo presentibus & futuris, me Capitulo Cluniacensi, tunc
 presentium perpetuo dedisse & concessisse quartam par-
 tem unius villæ, quæ vocatur *Hifs*, quam emi ab *Hugone*, Duce
 Burgundiæ, assensu & voluntate *Oddonis & Alexandri* filiorum
 ejusdem, sicut continetur in literis ejusdem Ducis (quas ab
 ipso mihi traditas reservo) pro salute animæ meæ & animâ-
 bus prædecessorum meorum, & pro Anniversario meo, quod
 Cluniacensis Ecclesia ipso præcipue dono facere pepigit in
 æternum. Donum itaque sic a Nobis est dispositum, quod,
 quamdiu vixero, proventus villæ nominatæ in refectiõne Clu-
 niacensis Conventus semel in anno expendetur; post mor-
 tem vero meam, in die Anniversarii mei, proventus similiter
 Conventus reparationi distribuetur. Si vero Monachi Clunia-
 censes donum istud vendere, vel invadare volebant, ad hominẽs
 solum meos pertinens, emptione vel vadio redire decrevimus, &
 volumus, manente semper beneficio refectiõnis; memorato
 Conventui destinata, quia si aliquo modo donum meum a
 potestate Monachorum exitum habere contingat, venditione
 scilicet aut vadio, aut terræ in terram mutatione, nihilomi-
 nus maneat redditus in refectiõnem supradictam dispositus,
 ex quocumque modo res contingat, quantum donum valet
 in redditu, tantum pro refectiõne sua Conventui semper re-
 stitua-

(a) *Matildis, Comitissa Tornodori*] eadem est, quæ superius Comi-
 tissa Nivernensis dicta est.

fituatur. Sicut enim perpetuum est anniversarium, sic beneficium manere volumus in aeternum. Huic ergo donationi, ut firma sit & stabilis, literas presentes, sigilli nostri munus impressione apposuimus. Cujus rei hi sunt testes: Stephanus de Monte S. Joannis, Bernardus de Saudon, Hervellus de Saffres, Oliverius de Quingy, Stephanus Prior de Troant & alii. *Actum hoc est anno verbi Incarnati MCLXXXII,*

XLV.

Immunitas Pedagogii, Girardi, Comitum Matisconensium, Monasterio Cassiana.

Ex Cartulario ejusdem Monast.

1168.

EGO GIRARDUS, (a) Comes Matisconensis, notum facio presentibus & futuris, quod pro remedio animæ meæ & Parentum meorum, considerata religione Domus de *Cassania*, (b) & Oratorum, ibidem Domino servientium, particeps fieri cupiens, donavi Deo & prædictæ Ecclesiæ, ut, cum fratres memoratæ Domus, *pro emendo sale & aliis suis quibuscumque negotiis per terram meam transitum facientes, ab omni exactione de cætero sint immunes, ne scilicet in tota terra mea Pedagogii, vel Leydas solvere cogantur.* Hanc autem donationem, factam in manu *Ulfredi* (c) Abbatis, *Wilhelmus* filius meus laudavit, & ego, ratum & firmissimum permanere desiderans, scripturæ commendandum præcepi, & sigilli nostri testimonio roboravi. *Testes* sunt Humbertus de Bellojoco, Ste-

- (a) *Girardus*] alibi dicitur etiam Viennensis Comes, & Dominus Salinensis, ejus nominis primus.
- (b) *Cassania*] vulgo Chaffagne, Monasterium Ordinis Cisterciensis apud Sebusianos, de quo plura dedimus in Hist. Sebusiana.
- (c) *Ulfredi*] qui circa annum 1168. vivebat, ad quem hujus immunitatis data referri potest.

Stephanus de Villars, *Petrus de Palude*, (d) Colardus de Sala,
Ebrardus de Chavannes & Fulgerius Bruni Milites.

XLVI.

Donatio Aymonis, Comitis Genevensis, Monasterio

S. Eugendi Jurensis.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

In nomine sanctæ Trinitatis.

EGO AYMO, *Dei gratia Genevensium Comes*, cogitans 1090.
casum humanæ fragilitatis, simulque perpendens, quan-
tum Ecclesiarum augmentationes saluti profint animarum,
concedo Ecclesiæ *S. Eugendi*, cui Venerabilis Abbas *Unal-*
du præesse videtur, *Alodos* illos, quos ab ingenuis ho-
minibus in *potestate Seyssiacensi*, (a) Monachi præfatæ Ec-
clesiæ hætenus obtinuerunt, & a modo obtenturi sunt,
ab illis videlicet ingenuis, qui *dies consuetudinales*, quos esse
XII. tradunt, & alia debita, exceptis aratura bonum in cor-
vata, & observatione placiti generalis consuetudinaliter mihi
non debent; retinemus autem in hac concessione, ut, si in
terra, quam hujusmodi acquisitione præfati Monachi obti-
nuerint, Rusticanus aliquis habitat, boves suos in corvata mea
exhibeat, & in placito generali, vicinorum suorum more, se-
met ipsum præsentet. Ut autem hæc nostra concessio rata
permaneat, ab Uxore mea & filio meo eam laudari facio, &
tam scripto, quam testibus, confirmari præcipio, *S. Aymonis*
Comitis, S. Itæ (b) Uxoris ejus, *S. Geraldii*, filii ejus.

XLVII.

(d) *Petrus de Palude*] illustris Paludanzæ familiz, Varemboniorum
Regulorum Comitumque Varasiorum caput.

(a) *Potestate*] id est Jurisdictione.

(b) *Itæ*] e familia Fuciniaca, quippe quæ *Ludovici*, Domini de
Fouciyny, & *Tesberga* filia erat. Cæterum, licet hæc in carta
nulla anni designatio reperiatur, ut ea erat seculi incuria; at-
tamen anno Christi 1090. scriptam fuisse denotat *Unaldu*, Ab-
bas *S. Eugendi*, qui donum recepit, qui eo tempore vivebat.

XLVII.

Conventiones & Pacta inter Episcopum Gebennensem, & Dominum de Gex.

Ex MS. Codice rerum Gebennensium.

1261.

UNIVERSIS presentes literas visuris, vel audituris; Simon de *Joinvilla*, Dominus de Gex, & *Lioneta*, ejus uxor, salutem & notitiam rei gestæ, ad omnium notitiam volumus pervenire, quod, cum contentio, sive discordia esset inter Nos ex una parte, & venerabilem patrem, Dominum *Henricum*, (a) Dei gratia Gebennensem Episcopum ex altera, super iis videlicet, quod Nos dicebamus, Nos habere jus & jurisdictionem in terra *de Mortier*, scilicet apud *Satiniacum*, *Burdigum*, *Peyrie* & *Pinetum*, & dicebamus *Castrum Pineti* (b) ædificatum esse in præjudicium nostrum & Castri nostri *de Gex*, sive Domini ejusdem Castri, & furcas levatas ibidem similiter contra jus & jurisdictionem domini nostri *de Gex*, & aliæ quædam vendicabimus in prædictis locis vel pertinentiis eorundem. *Item* dicebamus, villam de *Avayson* debere esse de feudo nostro, quam *Pagaverus de Buffy*, Domicellus Lugdunensis Diocœsis tenebat in feudum a dicto Episcopo, & recognoscebat ab Episcopo. *Item* dicebamus Nos habere jus & jurisdictionem, *banna*, *consuetudines*, & alia quædam in ponte Gebennensi & villa *S. Gervasi*, & pertinentiis eorundem; *Ex adverso* dicebat præfatus Dominus Episcopus, Nos teneri sibi ad *homagium* faciendum pro foro Castri nostri *de Gex*, quod tenebamus ab ipso. *Item* petebat a Nobis sibi fieri emendam de damnis, gravaminibus & injuriis, prædecessoribus suis a prædecessoribus nostris illatis. Tandem post multas altercationes, mediante nobili *A. Domina Foucigniaci*, Uxore illustris

(a) *Henricum*] sive ut alibi legitur, *Hunricum*, qui ex Priore Portarum factus est Episcopus Gebennensis.

(b) *Pineti*] vulgo *Pinay*, Castrum Episcopi Gebenn.

stris Viri, Domini Petri de Sabaudia, sic fuit amicabiliter compositum inter Nos, pro Nobis & successoribus nostris, & præfatum Episcopum pro se & successoribus suis; quod nos gratis, & quiete, & spontanea voluntate, non coacti, nec dolo inducti, nec in aliquo circumventi, quittamus & quærimus pro Nobis & successoribus nostris memorato Episcopo & successoribus suis. Si quod jus, jurisdictionem, sive banna, aut consuetudines, vel alia usagia, seu alia quæcumque sint, habemus vel habere possumus, vel nobis competant, vel competere possunt aliquo modo in omnibus locis superius nominatis, & pertinentis eorundem, salvo jure quod habemus apud *Burdignin*, videlicet in feudo, quod Nobiles de *Verfontay* tenent a Nobis, & salva fidelitate, qua tenetur nobis *Stephanus* de *Burdignin* Miles, & ejus successores; & salvo feudo, quod tenemus a Domino Petro de Sabaudia Comite, videlicet in villa de *Burdignin*, apud *Cholié* cum pertinentiis; quæ quoad villam *S. Gervasi* fuerunt limitatæ a loco, qui dicitur *Cornavin*, usque ad locum qui dicitur *Linans*, præfatæ villæ *Gervasi*, retinentes nobis albergum *Hugonis de Gerdili de S. Gervasio* cum hominibus & posteritate ipsius; ita quod dictus Episcopus habeat in ipsos banna & jurisdictionem, sicuti habet in aliquo de hominibus villæ *S. Gervasi*, (c) & recognoscimus & confitemur, Nos tenere a præfato Episcopo in feodum, forum *Castri de Gex*; & tenemur Nos & successores nostri præfato Episcopo & successoribus ejus pro foro *supradicto*, & pro feudo de *Avayson*, quod *Paganus* prædictus tenebat ab eodem Episcopo, de quo feudo nostrum feodum augmentavit. Itaque dictus *Paganus* teneatur nobis, sicut tenebatur dicto Domino Episcopo de dicto feudo respondere. Et nos dictum Episcopum a dicto *Pagano* in omnibus & per omnia servabimus indemnem. Dicitur vero Episcopus præcepit presentibus

Kk 2

litteris

(c) *S. Gervasi*] olim suburbium, nunc pars Civitatis Genevensis.

litteris *Pagano* memorato, quod respondeat de dicto feudo, sicut ei respondebat. Et nos prædictum *homagium manualiter* fecimus eidem Domino Episcopo, citra jus alienum, & *salva fidelitate trium Dominorum*, videlicet illustris Domini *Perri de Sabaudio*; *Rodulfi, Comitis Gebennensis*, & *Abbatis S. Eugendi*. Et promittimus & obligamus nos facturos & curaturos, quod *sorores nostræ & hæredes earum*, rata & firma habebunt omnia supradicta, nec unquam per se vel alium venire contra prædicta. Dictus vero Episcopus Nobis dedit in pecunia numerata pro omnibus supradictis, si quod jus habebamus in eisdem, CCL. libras Gebennenses, pro quibus habebat *feudum de Avayson* pignori obligatum; & Nos renunciantes *exceptioni non numerate pecunie*. Hæc autem omnia & singula supradicta Nos *Simon*, & Nos *Lioneta*, & dictus Episcopus, juramus præstito super *sancta Dei Evangelia* corporaliter juramento, pro Nobis, & nostris hæredibus, & successoribus nostris firmiter attendere & servare, & nullo tempore contra venire, & garentizare contra omnes, & defendere in iudicio & extra. In cuius rei testimonium Nos dictus *Simon & Lioneta*, uxor nostra, & dictus Dominus Episcopus, una cum sigillo illustris Domine *Agnæ de Foucignié*, & sigillo Capituli Gebennensis præsentibus litteras sigillavimus. *Testes ad hoc vocati*, Aymo Sacrista Gebenn. Ecclesie; Aymo, Decanus Annessiaci; Stephanus de Rossellione, Castellanus Castri Insulæ Gebennensis; Jacobus de *Sergier*, (d) Rodulfus de *Livron*, Milites & plures alii. *Datum & actum Gebennis, anno Domini MCCLXI. X. Kal. Maji.*

XLVIII.

(d) *Sergier & Livron*] familia nobilissima apud Gesios; prima quidem extincta, multis abhinc annis, altera vero magna cum fama superstes.

XLVIII.

Carta Guilelmi & Girardi, Comitum Matisconensium, pro Ecclesia Cluniacensi.

Ex Cartulario Cluniacensis Monasterii.

EGO WILELMUS, *Viennensis & Matisconensis Comes*, omnibus notum facio, presentes literas inspecturis, quod quaedam compositio facta fuit inter Nobilem Virum GIRARDUM, *Comitem Matisconensem, & Ecclesiam Cluniacensem*, in hunc modum: *Notum sit omnibus &c.* (a) Postea, tempore procedente, orta est querela inter me, Comitem *Wilelmum*, & Dominum G. (b) *Abbatem Cluniacensem*, eo quod Cartam Comitis *Guerini*, (c) Patris mei, plene non servaveram; sed quia compositio intervenerit, cartam Patris mei laudavi, concessi, & sigilli mei impressione firmavi; & de cetero me firmiter servaturum, juramenti religione firmavi. Pro emenda vero eorum, in quibus deliqueram contra cartam, dedi Ecclesie Cluniacensi in perpetuum *dimidiam Montem Murie apud Ledonem*, ubi quinque Montes & dimidiam prius habebat, tam ex donatione mea, quam ex legitima acquisitione, ita quod ex hac donatione mea, quam ex hoc, quod ibidem prius habebat, integram *calderiam* de cetero possidebit. Hanc autem calderiam laudavi, concessi, & presentis scripti patrocinio Monachis Cluniacensibus confirmavi; præterea pro salute mea concessi, ut omnia, quæ fratres Cluniacenses, vel eorum famuli per Terram meam, ad necessitates Conventus Cluniaci dicturi sunt, a pedagiis meis liberi & immunes sint;

Kk 3

& hanc

- (a) *Notum sit omnibus*] illam cartam supra dedimus *cent. I. n. 9.*
 (b) *G.*] Geroldus, Patriarcha Jerosolymitanus, qui fuit Abbas Cluniaci.
 (c) *Guerini*] mendum est Amannensis, ideo loco Guerini reponendum est *Girardi*.

& hanc compositionem me firmiter servaturum, juramenti religione firmavi. Similiter ego *Giraldus*, filius Comitis, cartam Avi bonæ memoriæ, Comitis *G.* & cartam Patris mei, Comitis *Wilelmi*, supradictam laudavi, & concessi, & confirmavi, & me servaturum bona fide fiduciavi, fide præstita corporaliter, testibus sigillis nostris. *Actum anno gratiæ MCCXVI. mense Januario.*

XLIIX.

Bulla CELESTINI III. confirmatoria Privilegiorum Monasterii S. Mauricii Agaunensis.

Ex Cancellaria Agaunensi.

1196

CELESTINUS *Episcopus servus servorum Dei.* Dilectis filiis **WILERMO**, *Abbati Ecclesie S. Mauricii Agaunensis*, ejusque fratribus, tam præsentibus, quam futuris, regulatibus substituendis in perpetuum. Cum sumus ad curam, & regimen universalis Ecclesie, licet immeriti, providentia supernæ dispositionis, assumpti, & quando postulatur a Nobis, quæ ad tuitionem Ecclesiarum pertineant, petentium desiderii clementer condescendere, & eorum vota effectu prosequente complere. Ea propter dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus; & *S. Mauricii* Ecclesiam; quæ jure, & proprietate Beati Petri esse cognoscitur; in qua secundum Beati Augustini regulam Apostolicam vitam gerentes, divino vacatis servitio; ad exemplar prædecessorum nostrorum. felicitæ recordationis *Innocentii, Alexandri, Celestini, Romanorum Pontificum, Apostolicæ sedis* privilegio communimus; statuentes, ut quascumque possessiones, quæcumque bona eadem Ecclesia in præsentiarum juste & canonicè possidet, aut in futurum concessione Bonificum, largitione Regum vel Principum, oblatione fidellum, seu aliis justis modis, præstante Domino, poteritis adipisci, firma vobis veltrisquæ successoribus illibata permaneant. In quibus

quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis. Locum ipsum in quo præfata Ecclesia sita est, cum omnibus pertinentiis suis: Ecclesiam S. Sigismundi, Ecclesiam S. Laurentii, Ecclesiam Sanctæ Mariæ, & Hospitale S. Jacobi, quæ in villa ejusdem Ecclesiæ S. Mauritii sitæ sunt, cum omnibus ad Ecclesiam & Hospitale pertinentibus; Ecclesiam S. Joannis de Sinemuro, (a) cum appenditiis suis, Capellam Ducis Burgundie, quæ in eodem Castro sita est, & tabernaculum totius villæ; Ecclesiam de Ananglar, cum appenditiis suis; Ecclesiam de Massongiaco, (b) cum appenditiis suis; Ecclesiam de Biolley, cum appenditiis suis; Ecclesiam S. Michaelis de Tarentasæ, cum appenditiis suis; Ecclesiam de la Tuell, (c) cum appenditiis suis; Ecclesiam de Fesson, cum appenditiis suis; Ecclesiam de Allio, quæ vocatur S. Mauritius, cum appenditiis suis; Ecclesiam de Ollens, cum appenditiis suis; Ecclesiam de Orthonella, cum appenditiis; Ecclesiam de Choex, (d) cum appenditiis suis; Ecclesiam de Placentey, cum appenditiis; Ecclesiam de Verrnos; Ecclesiam de Bagner, cum appenditiis suis; *Christma vero, oleum sanctum, consecrationes Altarium seu Basilicarum, ordinationes Clericorum, qui ad sacros Ordines fuerint promovendi, a Diacono suscipiatis Episcopo, si quidem Catholicus fuerit, & gratiam atque communionem Apostolicæ sedis habuerit, & ea vobis gratis & absque pravitare aliqua voluerit exhibere; alioquin liceat vobis, quemcumque malueritis, Catholicum adire, Antistitem, gratiam atque communio-*

(a) *Sinemuro*] oppidum Ducatus Burgundiæ, vulgo Semur en Brionnois.

(b) *Massongiaco*] vulgo Massongié, non longe ab Agaunensi Monasterio.

(c) *Tuell*] vulgo la Tuellé, vicus est ultimus in Ducatu Augustæ, cui imminet Mons Peninus, le petit S. Bernard dictus, quo ad Tarentasienses itur.

(d) *Choex*] ab Oppido S. Mauritii milliaro tantum distans.

munionem sedis Apostolicæ habentem, qui nimirum nostra fultus autoritate, vobis, quod postulatur, impendat. Præter ea debitam libertatem a prædecessoribus nostris, Romanis Pontificibus, eidem Ecclesiæ nostræ concessam, Nos auctoritate Apostolica nihilominus confirmavimus, *ut videlicet Ecclesia ipsa, cum cellis ad eam pertinentibus, solummodo Romano Pontifici sit subjecta, nec alicui omnino quamlibet dominationem aut exactionem in eisdem locis liceat exercere.* Sancimus etiam, ut nullus in eis, nisi *regularem vitam professus*, Canonicus aliquando subrogetur, aut qualibet astutia intrudatur. Obeunte vero te nunc ejusdem loci Abbate, vel tuorum quorumlibet successorum, *nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur; nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii senioris, secundum Dei timorem, & B. Augustini regulam providerint eligendum.* Electus autem a Romano Pontifice, vel a quocumque maluerit Catholico Episcopo, *munus benedictionis accipiat.* Decernimus ergo, ut nulli omnino Hominum liceat, præfatam Ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, pro quorum gubernatione & sustentatione concessa sunt, usibus omnibus profutura, salva sedis Apostolicæ auctoritate. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica secularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, 2. 3. commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione contraxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque se divino judicio existere, de perpetrata iniquitate cognoscat, & a sacratissimo corpore & sanguine Dei & Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine divinæ ultioni subiaceat; cunctis autem eidem loco jura sua servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus & hic fructum bonæ actionis percipiat, & apud districtum judicem præmia æternæ
pæcis

pacis inveniatur. Amen. Amen. Amen. Ego *Celestinus*, Catho-
 cæ Ecclesiæ Episcopus, sub signavi. Ego *Albinus*, Albanensis
 Episcopus. Ego *Osavianus*, Hostiensis & Velitrensis Episco-
 pus. Ego *Petrus*, Portuensis & Sanctæ Ruffinæ Episcopus.
 Ego *Melior*, Sanctorum Joannis & Pauli Presbyter Cardinalis,
 tituli Pammachii. Ego *Joannes*, tit. S. Clementis Cardina-
 lis. Ego *Guido*, Presbyter Cardinalis, Sanctæ Mariæ trans
 Tyberim tit. Calixti. Ego *Hugo*, Presbyter Cardinalis S.
 Martini tit. Equiti. Ego *Soffredus*, Presbyter Cardinalis, tit.
 Sanctæ Praxedis. Ego *Fed.* tit. *S. Marcelli*, Presbyter Cardina-
 lis. Ego *Gregorius*, Sanctæ Mariæ in Aquiro Diaconus Car-
 dinalis. Ego *Gregorius*, tit. S. Georgii ad velum aureum Dia-
 con. Cardinalis. Ego *Lotharius*, SS. Sergii & Bachi Diacon.
 Cardinalis. Ego *Nicolaus*, Sanctæ Mariæ in Aquiro Diacon.
 Cardinalis. Ego *Nicolaus*, Sanctæ Mariæ in Cosmodin Dia-
 con. Cardinalis. Ego *Bobo*, S. Theodori Diaconi Cardinalis.
 Datum Laterani, per manum Contis Sanctæ Lucie, in Ortea Dia-
 cono Cardinali, Domini Papæ Camerarii, Kal. Aprilis Indiæ. XIV.
 Incarnationis Dominicæ anno MCXCVI. Pontificatus vero Do-
 mini Celestini Papæ III. Anno V. Sigilli inscriptio. S. Petrus, S.
 Paulus perfice gressus meos in semitis tuis.

L.

*Carta Raimundi, Comitis S. Egidii, pro Ecclesia
 Cluniacensi.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

OMnibus, presentibus & futuris, notum sit, quod Ego 1164
 RAIMUNDUS, (a) Comes S. Egidii, cognosco &
 confiteor, S. Saturnini villam, allodium & proprietatem esse
 Beati Petri Cluniacensis; sed propter amicitiam, quam Mona-
 chi

(a) *Raimundus Comes S. Egidii*] qui postea Comes Tholosæ, fuit
 Alfonsi I. Tholosani Comitis filius.

chi erga me habebant, & ut per meam defensionem, villa ipsa in commercio viantium magis augeri possit, statuimus, quosdam novos redditus mihi & sibi infra villam invicem accipiendos; & ne unquam ab alio variari possit, hac definitione statutum est, *ut in Pedatico, quod per aquam accipitur, duæ partes erunt meæ, tertii illorum, in omnibus non usaticis, quæ per terram accipiuntur, tam infra villam quam infra Bonas, (b) ipsius ville, medietas erit meæ, & medietas illorum in quintallo, & in corda, & in leda, de mercato medietas erit meæ, & medietas illorum, excepta leda lumborum & linguarum, & excepta leda Ubium, & omnium fructuum, qui ad sextorium non vadunt, quæ propria est Monachorum, de habitantibus in villa, focui videlicet ibi facientibus, & formaticam donantibus, nec per me, nec per meos aliquam unquam justitiam habebo, si inter extraneos orta fuerit in villa; medietas justitiæ erit meæ, & medietas ipsorum, si inter aliquem extraneum, & aliquem habitantem villæ contentio fuerit, de habitatore nullam ego justitiam habebo. Justitia vero, quæ de externo mulctata fuerit, media nobis erit, in octo sextariis de Sale, quos in Salinis accipere solent, sive in omnibus consuetudinibus, quas de raribus, quæ per aquam veniunt, accipere solent; quæ sunt decimæ, & gubernacula, & transversaria, & in remo, quem de hincquoque navigatio vendito accipiunt; ego partem non habebo, sed propria erunt illorum, sicut omnes illi ceteri redditus, quos antiquitus habere solent, & ita sane villa ipsa, exceptis iis, quæ supra diximus ab omni vi meæ, & meorum, & usatico deinceps libera permanebit, ut nec ego, nec ullus unquam de meis aliquid infra villam, vel infra Bonas villæ invitare vel arceere possit; si quid arceendum, vel justificandum in villa & infra Bonas villæ fuerit, non nisi per manum Prioris, vel Decani ipsius Monasterii fiat, quia ipsi non concesserunt, & laudaverunt mihi in prædicta villa ea, quæ supra dixi, quæ antecessores mei,*

(b) Bonas] id est, limites

mei, nec ego habueram ante. Præterea ego concedo illis & laudo, & nundinas, & mercata omnia commercia, in quibus lucrari & negotiari possint; nundinas autem nominatim & expresse promitto eis, & laudo a prima die Paschæ, usque ad diem Jovis post octavas Paschæ, & ut venientes ad nundinas, & ad mercata, secure veniant, & redeant, Quicumque vero in villa S. Saturnini manserit, vel domum ibi habuerit, vel in domo locata focum fecerit, & familia eorum, omnes isti ab *usatico*, & justitia mei, & meorum liberi erunt; mercatum, quod antiquitus in villa S. Saturnini die Jovis statutum est, & ex dono Regis Franciæ confirmatum. Nos eodem die Jovis, in perpetuum tenendum laudamus & confirmamus de Pedatico, quod per aquam, ut supra dictum est, accipitur de parte Monachorum, in unoquoque anno XX. solidos Bajulo meo per solvent. Statutum hoc est ita ad tenendum in perpetuum à me & a meis, anno ab Incarnat. Domini MCLXIV. regnante Domino meo LUDOVICO, Francorum Rege, in presentia & testimonio ipsorum, qui interfuerunt, Ego videlicet, Raymundus Comes, qui hoc statui & laudavi, & Belmondus de Ufès, Wilhelmus de Sabrano, (c) Constabularius, Petrus de Cadarosse, Petrus Prior de Cadarossa, Petrus de Remolini, Bertrandus de Balneolis, Hugo de Portu & alii.

LI 2

LI.

(c) *de Sabrano*] Epistolam scripsit ad Ludovicum Juniolem, Francorum Regem, contra Melgorii Comitum, quæ habetur apud QVERCETANUM, *Hist. Franc. script. tom. 4. ep. 391.* Quantum autem ad *Sabranam* familiam spectat, ea est Nobilissima, & inter Illustres Comitatus Provinciæ antiquissima, quippe quæ B. Elzeari de Sabran Ariani Comitæ memoria gloriatur, & in Comitum *Fortalchériensium* bis matrimonio ascita fuit; quod & generis splendorem, & familiæ potentiam aperte denotat.

LL

Pacta inter Abbatem Cluniacensem, & Raymundum, Narbonæ Ducem & Comitem Tholosanum.

Ex Cartulario Monasterii.

1202.

QVONIAM mortalium vita brevis, & viventium labilis est memoria, ne vitio fragilitatis humanæ veritas occultetur, & quæ inter homines plerumque, pro bono pacis acta sunt, contemptionis occasionem generent, moribus est receptum & merito, ut quæ memoriam desiderant, scripturæ ministerio perpetuo valeant & perdurent. Inde est, quod notum fieri volumus omnibus hominibus, tam præsentibus, quam futuris, quod anno ab Incarnatione Domini MCCII. Kal. Junii, Ego frater HUGO, (a) humilis Cluniacensium Abbas, consilio & voluntate lociorum nostrorum, & consensu & voluntate Raymundi de Braxeta, Prioris S. Saturnini, & Conventus ipsius Monasterii, per me, & per omnes successores meos, in remunerationem obsequiorum, quæ Monasterio nostro, & membris ejus a te recepisse consistemur, & in spem futurorum, quæ te collaturum promittis, dono & in perpetuum feudum trado tibi, RAYMUNDO, (b) Dei gratia Duci Narbonæ, Comiti Tholosano, Marchioni Provinciae, ac omnibus successoribus tuis, locum idoneum ad construendum & perficiendum tibi Palatium in Villa S. Saturnini, in eo videlicet loco, in quo turrim ædificare inceperas, tali conditione, ut singulis annis, pro illo & pro aliis, quæ tibi concedimus, unum Marabotinum, (c) dones, nomine census, Abbati & Ecclesiæ Cluniacensi, quinta die post Pascha; quotiescunque tamen illum Priori S. Saturnini, (quicumque ille fuerit) solveris, vel solvi feceris.

(a) Hugo] hujus nominis V. Abbas Cluniaci.

(b) Raymundo] ejus nominis VI. Comes Tholosanus.

(c) Marabotinum] Species est antiquæ monete Hispaniæ; forte ea quæ Maravedis dicitur.

feceris, Abbati Cluniaci eum soluisse intelligens; si tamen ex negligentia, vel oblivione, per biennium, vel triennium, vel tempora longiora solutus non fuerit, res propter hoc in commissum non cadet, sed *Marabotinus* annis singulis exigetur. Præterea in domo S. Saturnini singulis annis debebis accipere CC..... tamen equitantibus, pro terræ consuetudine, per te, vel per alium, quem volueris, a festivitàte S. Michaelis, usque ad festivitàtem S. Martini, quem si tibi vel Baillivo tuo terræ illius oblatum coram tribus, aut quatuor probis hominibus hujus villæ, vel Bajulus tuus, si absens tu fueris, accipere noluerit, pro illo acceptus reputabitur; verumtamen, quando Bajulus tuus *Albergum* vellet accipere, & sit tot equitaturas non habeat, sequuntamque equitantibus CC. cum suis equitaturis, pro religionis tamen consuetudine procuracionem donare tenebitur; scilicet panem, & vinum, & civatam, & pulmentum illi diei & tempori opportunum. Et Ego R. *Dei gratia Dux Narbone, Comes Tholosanus, Marchio Provincia*, hæc omnia vera esse confiteor, & cognoscens propter hoc hominibus tibi feci *Hugoni, Dei gratia Cluniacensi Abbati*, & in bona fide mea te recipiens, promitto tibi, & Monasterio Cluniaci omnia, quæ in Instrumento continentur Patris mei, quod factum fuit inter G. Priorem S. Saturnini & R. Patrem meum, me bona fide perpetuo observaturum. *Instrumenti autem tenor hic est: (d)* Ad hæc statuo, ut successores mei Abbatibus succedentibus semper mutuo Comite vel Abbate idem faciant & promittant, quod ego tibi facio hic & promitto, & ego si tibi supervixerò, hoc idem faciam successoribus tuis; Ita tamen, quod propter hoc faciendum, ego fines Terræ meæ non egredietur, neque successores mei, sed ubicunque in terra mea possimus tibi occurrere loci & tempore competenti, promitto & tibi, quod ab hac & in antea de possessionibus, vel juribus S. Saturnini nihil acquiram, sine consensu & voluntate Priorum & Conventuum

(d) *Hic est*] habetur in præcedenti capite.

locorum illorum, sed personas, loca, res Ecclesiæ Cluniacensis Monasterii bona fide defendam & promovebo. *Acta sunt hæc omnia apud S. Saturninum, in Ecclesia majori, scilicet S. Petri, presentibus & consentientibus Germano, Camerario Cluniac. Simone, Cambellano, Girardo Notario Domini Abbatis, Joanne de Peyviers, & Martino Sociis Domini Abbatis, Gerardo Abbate Curlatensi, & Raygmondo Priore S. Saturnini, G. Priore Rompontis, & Rostanno de Salve Priore Andusiæ, & Rostanno de Andusia, Priore de Vermel, Priore de Roseriis, Bernardo de Gallerta Priore de Rions, Petro Priore de Ancone, Hugone de Seusse, & toto Conventu S. Saturnini. Presentibus Audoberto de Nonis, Judice, & Assessore Comitis in Castro Belliardi, Raymundo Gaufridi Vicario, de Paternis, Petro Choyannetio & Gerunculo, Scriptoribus Domini Comitis; Bono vido, ejusdem Bajulo in Villa S. Saturnini, Raymundo de Morsii, Vivaldo Bruno de Tholosa, & me Hugone, Notario Domini R. Comitis Tholofani, qui mandato R. Wilelmi, Judicis ejusdem & Cancellarii scripsi, & signum meum apposui. Et ego R. Wilelmus, Judex & Cancellarius Domini Comitis Tholofani, presentens interfui & subscripsi.*

LII

Concessio Amadei, Comitis Genevensis, Monasterio Abundantiæ.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen.

1153. **E**GO AMEDEUS, *Gebennensis Comes*, diligens & ampliare volens Ecclesiam Abundantiæ, consecratam in honore B. Virginis Mariæ, pro animabus antecessorum meorum, scilicet Patris mei *Aymonis*, & Matris meæ *Itæ*, & *Wilelmi* fratris mei, & *Matildis*, Uxoris meæ, & pro remissione peccatorum meorum, atque pro incolumitate filiorum meorum *Wilelmi*, (a) & *Amedei*,

(a) *Wilelmi*] qui Patri in Comitatu Genevensi succellit.

Amedei, (b) dono prædictæ Ecclesiæ, & Servitoribus ejus bona fide in perpetuum possidere concedo usum & pascua, suis pecoribus profutura, per totam illam partem mei Comitatus, quæ ex hac parte Rhodani flumine continetur. Hanc autem donationem eleemosynæ atque concessionem bona fide feci, in manu Reverendissimi Consanguinei mei, Domini *Bocardi*, ipsius Ecclesiæ Abbatis, tam ipsi, quam successoribus ejus. Nullus itaque hominum, neque Pastores, neque pecora eorum, de cætero inquietare vel molestare audeat; quoniam hanc eleemosynam, prout melius potui, bona fide feci, & in carta scribi, *ut testibus corroborari, meoque sigillo muniri præcepi.* *Wilhelmus* de Nangiaco testis, *Aymo* de Asirico testis, *Wilhelmus* de Crusilia testis, *Petrus* de Villera testis, *Guichardus de Alingio* (c) testis, *Ugo Chatboldus* testis, ante ab Incarnat. Domini MCLIII. Indiæ. I. Epact. IV.

LIII

Compositio inter Ecclesiam Cluniac. & Jofferianum Grossum, Braceduni Dominum.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

EGO, *Matisconensis & Viennensis Comes.* (a) Notum facio presentibus & futuris, quod controversia, quæ erat inter Eccle-

1214.

(b) *Amedei*] Domini de Gex, a quo Dynastia de Gex, quorum linea defecit in Leoneta de Gex, Simoni Joinvillano Domino de Marnay nupta.

(c) *Guichardus de Alingio*] *Alingiorum* familia, vulgo *Alinge*, apud Chablaños, optimæ notæ, & quæ intra aliarum Ducatus Chablañi; veterum etiam Sabaudia familiarum injuriam antiquissima & nobilissima apud omnes circumferunt, Marchiones *Coudrea*, Comites *Langini* & Barones *Larringii*, genere & rebus pro Principe & Republica feliciter & generose gestos claros profulit.

(a) *Comes*] *Wilhelmus* scilicet.

Ecclesiam Cluniacensem & Jofferannm Grossum, me mediante & præsentè concordata est in hunc modum: videlicet, quod, quidquid *Jofferannus* reclamabat, & si quid habebat, vel habere juste vel injuste poterat, in domo & villa, & in Parochia, scilicet tam in hominibus & in mulieribus de *S. Hippolito*, quam terris, vineis, pratis, pascuis, nemoribus, aquis & aliis terragiis de *S. Hippolito*, vel homines vel mulieres de Parochia *S. Hippoliti*, Ecclesiæ Cluniacensi libere & absque ulla retentione quittavit, ut neque custodiam sive gardam, neque justitiam minimam vel majorem, neque aliquid omnino ibi habeat, vel habere, vel reclamare valeat ipse, vel aliquis hæredum, vel successorum suorum. Confessus est idem *Jofferannus*, quod in Grangia de *Serciaco*, & in gagnagio, & dominicata ejusdem grangiæ nihil omnino habebat vel reclamabat, vel habere vel reclamare poterat, sicut de *S. Hippolito* dictum est; torum omnino quittavit, ut neque ipse I. vel homines, vel successores ipsius aliquid ibi reclamare valeant, vel habere concessit, & dictus I. ut in villa & domo *S. Hippoliti* liceat Ecclesiæ Cluniacensi, vel munire vel bastire forteriam secundum voluntatem suam, vel illam francam facere, vel quem voluerit associare. De hominibus vero, qui apud *S. Hippolito* pro *Jofferanno* se tenent; statutum est per ipsum I. & per Ecclesiam Cluniacensem, ut infra festivitatis *S. Michaëlis* festum, de *Villa S. Hippoliti*, & de tenementis Ecclesiæ Cluniac. exeant, & quidquid ab ipsa Ecclesia Cluniac. tenebant, liberum Ecclesiæ remanebit; tamen de ædificiis domorum, quæ in prædicto loco fecerunt, juxta arbitrium Domini *Arduini Longre*, & Domini *Humberti de Bresse* & *Duranni* Prioris de *S. Marcello*, & *Rainaldi* Decani Cluniac. æstimationem recipient sive valorem, & illa ædificia Ecclesiæ remanebunt, vel si maluerint, ædificia deportabunt. De aliis vero hominibus, quos dictus I. reclamabat, de quibus erit contentus, in bona erit inquisitione dictorum quatuor, videlicet *Arduini*

Longre, Humberti de Bresse, D. Prioris S. Marcelli, & R. Decani Cluniac. qui de illis jurati fideliter inquirent, & facta inquisitione fideliter terminabunt. Illi autem, quos I. esse dixerit, sicut de aliis dictum est, de dicto loco exhibuit. Hoc autem fieri debet & terminari usque ad festum B. Michaelis; quod si infra illum terminum non exierint, Monachis expellere eos non licebit, prius quam non exierint, neque illos, neque alios ibi I. vel hæredes vel successores ipsius habere poterunt, vel tenere. Si autem apud S. Hippolitum Ecclesia Cluniac. villam francam fecerit, homines I. ibi non poterunt retinere. Similiter dictus *Josserannus* homines dictæ Ecclesiæ ubilibet positos ullo unquam tempore non poterit retinere. Hæc omnia I. concessit & juramento firmavit, deditque de firmiter tenendo Cluniac. Ecclesiæ *fidejussores* O. (b) Ducem Burgundiæ, *Wilelmum*, Matisconensem & Viennensem Comitem, & *Walterum* Dominum de Vignorry, & eosdem Ecclesia fidejussores Josseranno donavit. Ego vero ad preces Cluniac. Ecclesiæ & Josseranni uterque pro altero fidejussi, & has literas patentes utrisque concessi, tenetur idem Josserannus bona fide per juramentum *litteras Regis Franciæ patentes super hoc Ecclesiæ Cluniac. dare*, & Ecclesia similiter eidem; I. tenetur quoque dare Ecclesiæ Cluniac. & ipsa ei literas O. Ducis Burgundiæ & B. Comitissæ Cabilonensis, & *Wilelmi* Domini de Vignorry & Archiepiscopi Lugdunensis, & Matisconensis & Cabilonensis Episcoporum, qui illum, qui contra hæc unquam venerit, debent usque ad satisfactionem excommunicare, & terram ipsius interdicere, & Josserannus homagium in Capitulo fecit, & ibidem fidelitatem juravit; Ecclesia vero Cluniaci pro bona pacis dedit Josseranno mille libras Divionenses, & de damnis & injuriis, quæ ipsi Ecclesiæ vel hominibus suis dictus I. vel sui, intulerant, quittavit & ab-

(b) O.] id est Odonem.

& absolvit. Si quæ vero damna vel injurias Ecclesia, vel villa Cluniaci, vel aliquid de Ecclesia vel villa I. vel fratribus vel auxiliatoribus suis, usque hodie intulerat, omnia quittaverunt, nec ab Ecclesia, vel villa Cluniaci, vel hominibus, vel auxiliatoribus eorum, hac occasione aliquid poterunt exigere, nec Ecclesia vel villa Cluniac. ab I. vel suis, Ecclesia Cluniacensis ipsum I. tanquam hominem suum, & ipse Ecclesiam tanquam Dominam suam debet custodire. Hæc omnia supradicta fratres dicti Fofferanni *B. & H.* (c) & Soror eorum, & *Mater*, (d) & Dominus *Dalmatius de Lusaco* concesserunt, laudaverunt, & servaturos juramento firmaverunt; ut neque ipsi, nec aliquis hæredum, vel successorum suorum, contra hæc valeat venire. Ego autem *W. Comes Matiscopensis & Viennensis*, de prædictis servandis, me fidejussorem perpetuo obligavi. Ego autem *Walterius, Dominus de Vignorry*, ad instantiam *Josseranni Grossi, Nepotis mei*, sigillum meum in testimonium huic cartæ apposui, & de superscriptis firmiter tenendis me fidejussorem obligavi. *Actum inibi, & in Capitulo Ecclesie Cluniac. anno gratiæ MCCXIV. Mense Aprilis.*

LIV.

Pacta inter Girinum, Abbatem Insule Barbara, & Stephanum Dominum de Villars.

Ex Cartulario Ecclesie Insule Barbaræ.

1150.

UNIVERSIS præsentis literas inspecturis, STEPHANUS de VILLARS (a) salutem & notitiam rei gestæ. Ad notitiam vestram

(c) *B. & H.*] Bernardum videlicet a *Branciduno*, Episcopum, postea quinque Ecclesiarum, qui obiit 1234. & Henricum a *Branciduno*, Dominum de Uxelles.

(d) *Mater*] cujus nomen proprium ignoratur: erat autem *Guilelmi, Comitis Cabilonensis, filia.*

(a) *Stephanus de Villars*] inter *Sebusianæ Provincie antiquos Proceres* facile primus.

vestram volumus pervenire, quod Nos accipimus in feudum a Domino Girino Abbate, & ab Ecclesia Insule Barbaræ, quidquid juris vel usagii habebamus, possidebamus, detinebamus, vel quasi,* vel alius nomine nostro: Omne Pedesticum de Roccataillia, (b) & si quid in eodem Castro, vel forte in ejus appenditiis, scilicet Fontanis, & in Parochia ipsius habebat, quæ omnia supra dicta nostri erant juris & allodii, & terminatur districtus a parte Vimiaci (c) in prato Boillat, citra Pontem Bertrandi, in colle superiori ab ortu Solis, a parte de Chane terminatur cum Rivo de Sathonay, in pede Montis de Gravent, & pro iis omnibus fecimus homagium dicto Abbati & Ecclesie prædictæ, & Nos & nostri, qui pro tempore fuerimus, tam hæredes quam successores debemus, & pro iis omnibus fecimus homagium dicto Abbati, & successoribus ejus facere tenemur, & etiam quodocunque & qualitercunque Abbas in dicta Ecclesia, vel dictus Dominus vel successores in rebus supradictis mutabuntur; volumus, quod prædictum homagium recognoscatur, & singulis mutationibus renovetur; & ad hoc Nos & nostros successores obligavimus, & volumus, quod ad hoc in perpetuum teneantur, & etiam promisimus pro Nobis & nostris omne consilium & auxilium in omnibus negotiis suis Nos & successores pro posse nostro præstaturos dicto Domino Abbati, hoc nomine Ecclesie suæ stipulanti, & a Nobis obligationem recipienti. Dicitus vero Dominus Abbas, considerans devotionem & affectionem, quam in receptione ipsius feudi erga ipsum & Ecclesiam Insule Barbaræ feceramus, dedit Nobis centum libras Fortium Lugdunensium, de quibus confitemur Nobis fuisse plenarie satisfactis.

Mm 2

tisfa-

(b) Roccataillia] vulgo Rochetaillée, Castrum ad Ararim in territorio Lugdunensi.

(c) Vimiaci] vulgo Vimi, oppidum Lugdunensis Provinciae ad Ararim.

tisfactum. *Renunciantes in hoc facto exceptioni non numerate pecunie & non habitæ, & omni legum & Canonum auxilio, super hoc Nobis competenti vel competituro.* Præterea confitemur, in receptione istius feodi machinationem vel fraudem ex parte dicti Domini Abbatis vel Ecclesiæ Insulæ Barbaræ non intervenisse, imo nostra spontanea voluntate, sine aliquo pacto & conventionem, *receptionem* istius feodi fecisse; & renunciamus in hoc facto *errori tam juris, quam facti*; præterea dedimus & concessimus in eleemosynam dicto Abbati & Ecclesiæ Insulæ Barbaræ, quod ipsi possint acquirere feoda nostra quomodolibet, quæcumque sint, & ubicumque sint, & etiam jam acquisita, & ea quæ acquisierint, donavimus, concessimus & confirmavimus *in Alodium* ejusdem; omnes autem res supradictas confitemur, Nos nomine Abbatis & Ecclesiæ Insulæ Barbaræ possidere, & ab his causam possessionis habere, & omnia supradicta Nos tactis Sacrosanctis Evangeliiis juravimus, in omnibus & per omnia inviolabiliter observare, & de cætero contra per Nos vel per alios nomine aliquo non venire; Et si quis contraveniret, Nos opponeremus, & Ecclesiam pro posse nostro defensaremus. In cujus rei testimonium præsentem literas dedimus, nostri munimine roboratas. *Datum in dicto Monasterio 14. Kal. Novembris, anno Domini MCL.*

LV.

*Concessio Uldrici de Villars, Decani Lugdunensis,
Monasterio Cassanie.*

Ex Cartulario ejusdem Monasterii.

Ab anno 1174.
usque ad an-
num 1176.

GUICHARDUS, Dei gratia *Lugdunensis Archiepiscopus, Apostolicæ sedis Legatus*, omnibus in perpetuum. Quoniam ea, quæ gesta sunt, per decursum temporis & oblivione mentis, ni scripto mandentur, cito cadunt a memoria. Ea propter notum fieri volumus tam præsentibus, quam futuris, præ-
sen-

sentem cartulam inspecturis, quod ULDRICUS DE VILLARIS, (a) *Lugdunensis Decanus*, dedit per manum nostram pro remedio animæ suæ & antecessorum suorum, nec non & posterorum, fratribus de *Chassania*, usum pascuorum per totam terram suam, scilicet per terram quæ appellatur *Meria*, (b) per terram quæ appellatur *Bressia*, ubicumque ipse dominium habebat, jure perpetuo possidendum. Hanc autem donationem laudaverunt *Alardus*, frater prædicti Uldrici, & alter *Uldricus* filius *Alardi*, & promiserunt bona fide manutenere; ad quorum preces præsentem cartam sigilli nostri munimine & autoritate confirmamus. *Testes* sunt *Petrus*, Tarentasiensis Archiepiscopus, ad cujus preces hæc donatio facta fuit. *Ulfredus Abbas*, qui hoc donum recepit. *Stephanus Cellarius S. Sulpitii*. *Aymo de Castellione*, *Pontius de Varego Monachi*. *Berardus de Loyes*. *Petrus de Palude*, *Milites*. *Hoc autem factum fuit in Camera nostra apud Lugdunum, scilicet in Camera, quæ appellatur Camera Cistercii.*

Mm 3'

LVI.

-
- (a) *Uldricus de Villars*] ex eadem Villariorum familia, de qua in præcedenti capite mentio habetur, *Ulrici Domini de Villars* filius.
- (b) *Meria*] vicus est in *Reversomonte ad Suranum* fluvium, qui olim ad Dominos de Villars pertinebat.

Quamvis hæc concessio sine die & consule sit, nihilominus collatis temporibus, quibus *Guichardus* Archiepiscopus Lugduni sedere coepit, *Petrus* Tarentasiensis, & *Ulfredus Cassaniæ* primus Abbas vivebant, illam scriptam fuisse aut anno 1174. 1175. vel 1176. indubitanter assero, ut jam in nostra *Historia Sebustiana Part. 3. sub finem* annotavi,

LVI.

*Privilegium Beatricis, Comitissæ Cabilonensis,
Monasterio Cluniacensi.*

Ex Cartulatio, ejusdem Monasterii.

1312. **S**Ciant tam posteri, quam præsentis, quod ego BEATRIX, Comitissa Cabilonensis, pro salute animæ meæ, & antecessorum meorum, Deo & Ecclesiæ Cluniacensi in perpetuam elemosynam contuli, ut moneta (a) Cluniacensis per universam terram meam a modo currat, nec alia de cetero possit currere moneta ibi; excepta in præpositura mea Cabilonensi, & hoc in perpetuum pacifice tenendum juramento præstito firmavi. Hoc etiam mecum juraverunt isti mei Milites, Bernardus de Chaumont, Renaudus Dalmatius, Hugo Dominus de Dignia, Rodulfus de Marnié, Durannus de Roduns, Præpositus de Charroles, & plures alii. Si vero (quod absit) contigerit, quod moneta Cluniacensis tantum pondere & lege prior escat, quod marcha argenti minus duos solidos valeat, quam tempore concessionis meæ valebat, successores mei juramentum prædictum servare non tenentur. Erat autem tunc temporis moneta Cluniacensis, videlicet XII. denarii, secundum legalem probationem, in pondere argenti V. denariorum & oboli, & cupis VI. denariorum & oboli. Ut autem hæc mea concessio perpetuum robur obtineat, cartam Sigilli mei munimine roboravi. Actum anno gratiæ MCCXII.

LVII.

(a) Nulla alia de causa privilegium illud hoc in opere locum obtinere debere judicavi, nisi ut constaret, Ecclesiam Cluniacensem olim jus cudenda moneta habuisse. Quod multis Ecclesiis Galliarum regni in præteritis seculis commune erat; sed hodie, mutatis moribus, ad solum Principem supremum spectat, obsoletis & rejectis omnibus privilegiis & consuetudinibus contrariis.

LVII.

*Compositio inter Carthusiam Portarum, &
Priorem Ynimontis.*

UNIVERSIS, presentes literas inspecturis, frater B. (a) humilis Prior de Portis & ejusdem loci Conventus Carthusiensis Ordinis, salutem in Domino. Universitati vestrae notum facimus, quod, cum discordia verteretur inter Nos & Priorem de Ynimont, Cluniacensis Ordinis, super quibusdam Terris, dicebat dictus Prior de Ynimont ad Domum de *Bulbenche* pertinere; e contrario Nobis asserentibus, quod ad Domum de *Portis* pertinere debebant. Tandem ita convenimus ad invicem, quod dicta querela, sive res, de quibus discordia erat inter nos, *per medium partirentur, & partitione facta, sive divisione, ponerentur termini, in quibus divideretur quælibet pars, sive portio, unicuique domui assignata, ne posset in posterum super his inter dictas domos discordia suboriri, quam compositionem, divisionem, & terminorum positionem, promittimus bona fide, Nos pro Nobis & ordine nostro in perpetuum inviolabiliter servaturos. In cujus rei testimonium Sigillum nostrum presentibus literis duximus apponendum. Actum anno Domini MCCXXXIX. die Mercurii post translationem B. Benedicti.*

1239

LVIII.

- (a) *Bulbenche*] hodie dicitur *la Burbanche*, in Diœcesi Bellicensis; viculus est, non longe a *Rosfilionis Bugesi* oppido, ubi erat Prioratus Ordinis Cluniacensis, qui unitus fuit Prioratui *Ynimontis*, antiquitus autem *Bulbenchie* Prioratus ab Abbatia *Saviniacensi* dependebat; juxta donationem, quam quidam *Bugesenses* Nobiles *Saviniacensis* Monasterii, Iterio Abbati fecerant, tempore *Radulfi Burgundie Regis*, ut dixi in *Historia nostra Sebustana, Cartular. Saviniac.*

LVIII.

*Carta Humberti Domini Montislupelli, pro
Abbate Insule Barbaræ.*

Ex Cartulario Ecclesiæ Insulæ Barbaræ.

1235. **H**UMBERTUS, *Dominus Montislupelli.* Omnibus præsentibus litteras inspecturis, salutem in Domino & notitiam rei gestæ. Universitati vestræ notum fieri volumus, quod Nos obligavimus, tradimus & assignamus Venerabili *W.* Abbati & Ecclesiæ *Insule Barbaræ*, omnes illos redditus & proventus, videlicet quidquid juris vel usagii habebamus, possidebamus, vel quasi, vel alius nomine nostro in *Eschais*, (a) & in manso de *Laudoens*, sito apud *Miribellum*, & quidquid habebamus apud *Avanci* (b) & in tota Parochia, & apud *Satonay* (c) & in Parochia, & apud *Montelupellum*, omnia præta nostra, & omnes vineas nostras, & quartum vinearum, & molendinum, & batoria, & bannum vini in Augusto; & servitium, sive censum denariorum *Montislupelli*, quod debemus facere valere quingentas libras fortium in *Tallis Montislupelli*, & apud *Bayno*, (d) vineam nostram & pratium. Hæc omnia tradidimus & assignavimus ad solutionem XI. mille solidorum fortium, dicto Abbati & Ecclesiæ faciendam, quam summam pecuniæ ipsi Abbati & Ecclesiæ confitemur nos debere,

(a) *Eschais*] Lacus est in Sebusiana Provincia, non longe a *Montislupelli* oppido.

(b) *Avanci*] vulgo *Avancia*, vicus est prope oppidum *Miribelli*, cujus fit mentio in *Legenda S. Domitiani*.

(c) *Satonay*] Castrum est *Sebusiæ*, tribus milliaribus a *Lugduno* distans.

(d) *Bayno*] vicus est juxta *Miribellum*. Pactum istud *Humbertus*, Dominus *Montislupelli*, *Petri a Montelupello* filius, approbavit, mense *Aprili*, 1256.

bere, videlicet C. libras fortium, quas de novo Nobis accom-
modavit Abbas, & alias quadringentas quinquaginta libras
fortium, quas in *gageria* nostra dicta Ecclesia habebat, sicut
in instrumento super hoc facto & sigillato, & eidem Abbati
a Nobis tradito plenius continetur, de qua tota pecunia no-
bis numeratione & solutione reali fuisse plenarie satisfactum.
Hujus autem pecuniæ solutio, scilicet undecim mille solidorum
fortium de dictis redditibus & proventibus, debet fieri
eidem Abbati & Ecclesiæ, talibus terminis: scilicet singulis
annis, usque ad quinque annos plene completos CX. libræ
de Talliis, & L. de aliis redditibus, termino competenti; ut
sic quinque annis plene completis solutione etiam XI. mille
solidorum fortium hoc modo facta, res & redditus supradicti
ad nos redire valeant absolute; quod autem ista solutio ple-
ne & pacifice, & sine omni impedimento debeat fieri, Nos &
Petrus filius noster, tactis corporaliter Sacrosanctis Evangeliiis,
juravimus, quod in redditibus assignatis nihil per nos vel per
alios, quos prohibere possumus, mutabimus, minuemus vel
usurpabimus, nec capiemus, imo ab omni calumniatore &
infestatore modis omnibus defendemus, & quod nullo mo-
do, nullo tempore, nulla ratione seu occasione, contra illam
solutionem veniemus; nec alius arte nostra vel ingenio, ope-
re vel consilio, nec dicemus nec faciemus, quo minus dicta
solutio possit libere fieri terminis prætaxatis; & ad majorem
rei securitatem fidejussores & obsides juratos dedimus, de pa-
ce & de pactis superius dictis observandis; & de *emenda* suffi-
cienti, si quid contra male fuerit attentatum, Abbate memo-
rato nomine Ecclesiæ & successorum suorum hoc stipulante
& recipiente, videlicet eosdem qui supra proximo instrumen-
to, & eodem fere ordine; omnes autem supradicti omnia su-
pradicta tactis corporaliter Sacrosanctis Evangeliiis idem ju-
raverunt. *Actum anno gratiæ MCGXXXV. mense Majo.*

LIX.

*Pactum pacis inter Ecclesiam Cluniacensem, &
Dominam Branceduni.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

Ab Anno
1199. usque
ad annum
1212.

SCiant omnes, ad quos præsens scriptum pervenerit, quod, cum inter Cluniacensem Ecclesiam & ejusdem villæ Burgenses ex una parte, & *Dominam de Brancione*, (a) & filios ejus, atque homines suos & coadjutores ex altera, dissensio orta fuisset; reformata tandem pace inter eosdem, mediantebus Venerabili *Episcopo* Cabilonensi, R. . . . & Nobili Domina B. Comitissa Cabilonensi, ne successione temporis res ipsa a memoria hominum laberetur; de voluntate utriusque partis processit, ut modus pacis præsentis pagina notaretur. Contigit itaque, quod Burgenses Cluniaci propter injurias multas & immensas, a filiis præfatæ Domine & hominibus suis atque coadjutoribus, Ecclesiæ Cluniacensi & membris ejus atque Burgensibus irrogatas, ad Castrum *de Brancione*, & ad Castrum *de Nanton*, & ad villam *de Chassangiaco* armata manu & valida descenderunt, in quibusdam locis & sibi adjacentibus mala plurima perpetrarunt. De damnis igitur utriusque partis fuit compositum tali modo: In primis Domina *de Brancione* ad pacem super his veniens cum Ecclesia Cluniacensi & Burgensibus, cæterisque membris ejusdem Ecclesiæ in propria persona juravit in manu Domini R. Cabilonensis, pacem a se & suis omnibus erga eandem Ecclesiam & omnes suos inviolabiliter observandam. Juravit etiam, quod ab omnibus illis, qui ex parte sua in ea guerra damnum sustinerant, erga eosdem firmam pacem faceret observari. Hoc idem juraverunt, tactis sacrosanctis Evangeliiis, *Bernardus Gros-*
sus.

(a) *Dominam de Brancione*] jam supra diximus, eam fuisse filiam *Guilelmi*, Comitis Cabilonensis.

fus, & Guilelmus Grossus, filii ejusdem Dominae. Juravit etiam illud idem, & eodem modo *Guido de Seneciaco* (b) pro se & omnibus suis; *Seguinus de Brancione* pro se filioque suo Hugone, & pro omnibus suis, excepto *Oulardo* Canonico, qui tamen *Oulardus*, si pacem jurare & servare voluerit, sicut & alii, erit in pace. Sin autem ipse eandem pacem jurare, ut diximus, & servare noluerit, nullum habebit redditum in Terra Dominae Brancionis, vel Comitissae, dum constaret eum forefecisse Ecclesiae Cluniacensi, seu villae, vel membris Ecclesiae, & si forefaceret, & forefactum reduceret in Terram praedictae Dominae Brancionis vel Comitissae, tenerentur ipsi erga quos rediret, emendare forefactum. *Stephanus de Nanion* pro se & omnibus suis, *Fosservandus de Sala* pro se & omnibus suis, Dominus vero *Ulricus de Baugiaco*, (c) Maritus Dominae de Brancione, hanc pacem approbavit, & concessit pro se & omnibus suis, atque pro ea inviolabiliter servanda, literas Sigillo suo roboratas, Ecclesiae contulit Cluniaci: Ecclesia quoque Cluniacensis ex parte sua & suorum ad pacem super eisdem venit cum saepedicta Domina & cum suis; *& de communi consilio Ecclesiae & villae juraverunt duo Burgenses Cluniaci, hanc pacem ab omnibus suis firmiter observandam.* In hujus etiam pacis reformatione quidquid inveniri potuit ex his, quae capta fuerant ab utraque partium, in hominibus videlicet, equitaturis & armaturis, fuit in integrum restitutum. Sciendum insuper, quod *Domina BEATRIX, Comitissa Cabillonensis*, mandato & petitione *Dominae de Brancione*, vel suorum, pacis hujus institutionibus obviaret, ipsa Domina Comitissa damnum illatum Ecclesiae Cluniacensi, vel suis, integre repar-

Nn 2

curet,

(b) *Luniaco*] vulgo *Lugny*, familia in Comitatu Matisconensi, olim opibus, generis claritate & potentia florens.

(c) *Ulricus de Bauciaco*] ejus nominis III. Sebustianae Provinciae Regulus.

ciret, a quo, si forte reflire niteretur, promiserunt & concesserunt ad instantiam ejusdem Comitissæ, Dominus *R. Archiepiscopus Lugdunensis*, (d) qui literas suas testimoniales de hoc facto Ecclesiæ Cluniacensi contulit, & Dominus *R. Episcopus Cabilonensis*, quod personam ipsius Comitissæ, & totam terram ejus tandiu sub interdicto ponerent & tenerent, quousque de illatis damnis Ecclesia Cluniacensis aut Burgenses pacificata penitus sub prælibata interdicti conditione, voluntate propria condonavit. Ut igitur pacis hujus compositio robur perpetuum obtineat, Dominus *Episcopus Cabilonensis*, (e) & ipsa Domina Comitissa præsentem paginam Sigilli sui testimonio roborarunt.

LX.

*Impignoratio Castri de Rocca-Tailla, a Stephano**Domino de Villars.*

Ex Cartularia Infule Barbaræ.

1151. **S**Ciant tam præsentibus quam posteris, quòd *Stephanus de Villars* Pedesticum de *Rocca-Tailla*, & siquidem eodem Castro, vel forte in ejus appenditiis, scilicet fontanis & Parochia ipsius habebat, misit *Girino Seneschallo*, & *Lugdunensi Ecclesie* in gageria pro X. millibus solidorum *Lugdunensium*, monetæ cujus *XXVIII. solidi* valebant marcham argenti puri, ea videlicet conditione, ut nullo quis possit excogitare modo, ne alius, nec ipse etiam aliena pecunia præfatam gageriam nisi ipse tantum, vel hæres ejus, redimat. Hoc autem jus *Girino & Ecclesie Lugdunensi* in re ipsa habere concessit. Hoc factum est per manum *Wilelmi*, illustris *Matisconensis* Comitibus, in præsentia Domini *Maleni*, *Lugdunensis* Decani, *Gi-*
Præ-

(d) *R. Archiepiscopus Lugdunensis*] id est, *Rainaldus*, qui ab anno 1199. sedere *Lugduni* cœpit.

(e) *R. Episcopus Cabilonensis*] *Robertus* scilicet, qui vixit in *Episcopatu* ad annum usque 1213.

Præcentoris & Camerarii, *Wilhelmi de Marziaco*, Magistri *Chorri*, *Stephani Orbenulphi*, *Hugonis de Varenis*, *Petri de Borbonio*, *Rotoldi de Molone*, (a) *Stephani de Roccatalla*, *Gaucherii de Saxo*, *Dalmatii de S. Triverio*, *Petri de Vassaliaco*, *Fulcherii Coqui*, *Pontii de Coppenay*, & multorum aliorum; hoc vero ita actum est, ut si moneta quantitate vel qualitate deteriorata non fuerit, in optione *Stephani de Villars* sit, aut X. millia solidorum persolvere, aut pro XXVIII. solidis marcham puri argenti; huic quoque contractui additum, ut si forte præfatus *Stephanus* prædictam gageriam, prorsus *Girino Seneschallo*, & *Lugdunensi Ecclesiæ* vendere voluerit, quod idem *Girinus Seneschallus*, post commotionem infra XL. dies, usque ad octavam Paschæ, eidem *Stephano* persolvat quinque millia solidorum. Notandum vero, quod ab eodem die *Girinus Seneschallus*, de pacto isto non tenebitur. Si vero ante hoc statutum tempus prædictus *Stephanus de Villars* decesserit, præfata quinque millia solidorum *Abbati S. Sulpitii*, juxta mandatum *Wilhelmi*, *Matisconensis Comitis*, persolvantur ad debita, & ad clamores ipsius solvendo. Sciendum vero est, quod si prædictus *Stephanus* captus fuerit, vel aliquo modo impeditus, quod nullatenus præfata pecunia, nisi ad hoc opus, persolvatur. Hujus rei testes sunt: *Wilhelmus*, *Comes Matisconensis*; *Gi. Præcentor & Camerarius*; *Wilhelmus de Marziaco*. Hoc autem factum est anno ab *Incarnat. Domini* MCL I. 16. Sept. De hac autem pace tenenda *Stephanus de Villars*, *Gi. Seneschallus Lugdunensis Ecclesiæ* juravit, *Wilhelmus*, *Matisconensis Comes*, fidejussor est & sponsor.

Nn 3

LXI.

(a) *De Molone, de Saxo & de Vassaliaco*] vulgo Molon, le Sâix & Vassallieu, familia antiquæ & nobilissimæ, apud *Sebusianos meos*.

LXI.

Homagium Ecclesie Bisuntinae, a Domino de Cossouay pro Castro de Nyons prestitum.

Ex Tabulis authographis Ecclesie Bisuntinae, a R. P. PETRO FRANCISCO CHIFFLETIO, e Societ. Jesu transcriptum.

1246.

NOS JOANNES, *Dei gratia Lausanensis Episcopus*. Notum facimus universis presentes literas inspecturis, quod dilectus frater noster *Humbertus, Dominus de Cossouay*, (a) in presentia nostra, apud Bisuntinum fecit homagium Venerabili Patri *Wilermo*, Dei gratia Bisuntino Archiepiscopo; & recognovit idem *Humbertus* coram nobis, & coram bonis viris, quod ipse tenebat *in feodum* ab ipso Archiepiscopo Bisuntino, *Nyons* (b) & Villam, quæ dicitur *Pormantor*, & a fonte de medio quercu, usque ad *Malatairiam de Nyons*, & lacum a ripa de versus *Nyons*, usque ad medium lacum; & pedagium, & piscariam tribus diebus in septimana, & quæstum piscium in quadagesima, & decimas a Canali de *Brussins*, usque ad lapidem de *Moray*. Item recognovit, quod erat *homo ligius* prædicti Archiepiscopi præ aliis omnibus, citra Juram versus Bisuntinum, & ultra Juram; *salva fidelitate Domini de Jays*, (c) excepto feudo Comitatus Gebennensis, quod durat ab illa aqua *Lislaus de Perengins*, usque ad fontem qui vocatur *Bralons*. In cujus rei testimonium sigillum nostrum presentibus litteris duximus apponendum. *Actum in festo beati Barnabe Apostoli*, anno Domini MCCXLVI.

LXII.

(a) *Cossouay*] familia apud Vaudenses Nobilis æque ac antiqua, quæ penitus hodie extincta est.

(b) *Nyons & Pormantor*] oppida juxta lacum *Lemanum*, sub Bernensium ditione.

(c) *Domini de Jays*] dicimus hodie *Gex*, in pago Gebennensi.

LXII.

Pacta inter Rainaldum Baugiaci, Dynastam, & Aymonem, Episcopum Matiscon.

Ex Cartulario Ecclesiæ S. Vincentii Matiscon.

UNIVERSIS Christi fidelibus, ad quos præsentis literas pervenire contigerit, RAINALDUS, (a) *Dominus Baugiaci*. Notitiam rei gestæ ad notitiam vestram volo pervenire, quod Venerabilis Pater & Dominus, *Aymo*, (b) Dei gratia Matisconensis Episcopus, de voluntate nostra, & mandamento speciali & expresso obligavit se ut fidejussor in manu *Wilelmi*, de *Operatorio Burgensis Belleville*, de 360. libris Matisconensibus, reddendis & persolvendis sibi, vel mandato suo, usque ad proximum festum revelationis *B. Stephani*, quam pecuniam a *Wilelmo*, creditore confiteor me recepisse mutuo numeratam; promisi siquidem per stipulationem, juramento præstito corporali super Sancta Dei Evangelia, dictum Dominum Episcopum, Successoresque ejus de dicta fidejussione & obligatione servare penitus indemnes, & de damnis, & de perditis, quæ occasione istius fidejussionis, & obligationis sustinuerint, teneor sub præstito juramento credere *simplici eorum verbo*; & propter hoc obligavi specialiter, & expresse dicto Domino *Aymoni*, Episcopo, pro se, & successoribus Castrum meum de *S. Triverio*, (c) cum omnibus appenditiis & pertinentiis, quod Castrum a dicto Domino Episcopo tenere in feodum & casa-

(a) *Rainaldus, Dominus Baugiaci*] hujus nominis IV. Bressiæ Dynasta.

(b) *Aymo*] Severtius in hujus Episcopi Elogio, aliquid de hac carta delibavit; sed ejus tenore non expresso.

(c) *S. Triverio*] Castrum est in Sebastanis, oppido auctum, non longe a Romenæi Castro, quod antiquum est Episcopi Matisconensis patrimonium; aliud est S. Triverii oppidum, in Dompensi Principatu.

caſamentum ligium promitto, & bona fide, ſub præſtito juramento, dictum feodum tradere ſine contradictione aliqua, vel ſubterfugio, dicto Domino Epifcôpo, vel mandato ſuo, vel ſucceſſorum ſuorum. pro damnis & deperditis, quæ inde ſuſtinuerint, donec ipsis de damnis & deperditis, ſi in pecunia prædicta perſolvenda, dicto creditori tempore, & termino præfixo deficerem, fuerit plenarie ſatisfactum. Ad majorem autem hujus rei ſecuritatem & firmitatem, volo & præcipio, ut ſi præmiſſa, quod abſit, non ſervaverim, quod venerabilis Pater A. (d) Dei gratia primæ Lugdunenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus, ſucceſſoresque ſui, quorum juridiſtionem me ſuppono in hac parte, ad requiſitionem Domini Epifcopi ſucceſſorumque ejus, me poſſint compellere per Cenſuram Eccleſiaſticam, perſonam meam excommunicando, & terram meam ſupponendo interdicto. Eodem modo & ſub eadem forma ſuppono me juridiſtionem Domini Epifcopi Matuſconenſis, ut in defectum meum de præmiſſis, me poſſit compellere ad præmiſſa faciendâ firmiter & tenendâ. Datum & actum Matuſcone in domo dicti Domini Aymonis, Epifcopi Matuſconenſis, anno Domini MCCXXXVII. menſe Octobris, in feſto Beati Leodegarii.

LXIII.

Sententia Amedei, Lugdunenſis Archiepiſcopi & Apoſtolice Sedis legati, ſuper diſſidiis Eccleſiæ Cluniacenſis, cum Domino Branceduni.

Ex Cartulario Monafterii Cluniac.

1149.

Notum ſit omnibus, in manibus quorum hæc carta pervenerit, quod Ego AMEDEUS, (a) *Lugdunenſis Archiepi-*

(d) A] id eſt Æmericus, tunc Lugdunenſis Eccleſiæ Archiep.

(a) Amedeus] ejus nominis primus, quem SEVERTIUS in *Archiep. Lugdun.* ſuſpicatus eſt e familia antiqua & nobili de Talaru oriundum fuiſſe. Vivebat autem & Lugduni ſedebat circa annum 1147. ad quem hujus ſententiæ data referenda eſt.

episcopus, Apostolicæ Sedis Legatus, Domini Papæ urgente mandato, Venerabiles fratres Cluniacenses, & *Josserannum Grossum*, (b) ad definiendam controversiam, quæ inter eos diu agitata fuerat, ante meam evocavi præsentiam; utraque igitur parte ante Nos constituta, allegaverunt Cluniacenses, prædictum *Josserannum* in Cluniensis Ecclesiæ terris, quæ sub ejus fuerant potestate, graves injurias & exactiones fecisse; hospitia, quæ antecessores ejus in eis non habuerant, violenter exegisse, rapinis & taillis, diversisque infestationibus, eorum homines graviter oppressisse; e contra *Josserannus* agebat, nil in eorum terris accepisse, nisi ea quæ more consuetudinario antecessores sui in eis acceperunt. Auditis igitur utriusque partis rationibus, & consilio religiosorum Virorum, Eraclii Archidiaconi, Wilelmi de Marzellis, Magistri Othmari & Gilberti Archipresbyteri, testes, quos Cluniacenses produxerunt, diligenter præfesto Sacramento, testificati sunt, quod *Josserannus* in prædictis Ecclesiæ terris nullam penitus vim, nullasque exactiones de more inferre debebat, testimonio quorum *Josseranni* testes non contradixerunt; præterea Ecclesiæ testes asseruerunt, quod ipsis præsentibus & audientibus, BERNARDUS, (c) prædicti *Josseranni* Pater, cum Hierosolymam in domum Hospitalis, ubi se donaverat, ire disponeret, in Cluniacensium fratrum, & aliorum multorum præsentia, non solum consuetudines ullas in prædictis Ecclesiæ terris se non habere asseruit, verum etiam *Josseranno* & *Henrico* filiis suis, qui aderant, ne injurias aliquas, aut exactiones in præfatis Ecclesiæ terris deinceps inferre præsumerent, evidenter præcepit, qui, si ejus mandato non obedirent, paternam hæreditatem eis interdixit. Quibus auditis, communicato il-

(b) *Josserannum Grossum*] hujus nominis primum, Dominum de Bracion & d'Uxelles.

(c) *Bernardus*] II. scilicet, qui Sorori Lotharingæ Ducis nupsit, ut testatur *Albericus in Chron. MS.*

to illorum consilio, qui ibidem nobiscum aderant, per *sententiam* protulimus, ut *Fosserannus de illatis injuriis predictis fratribus satisfaceret, & se a talibus exactionibus deinceps compesceret, neque enim in terris eorum de more talem habebat potestatem.*

LXIV.

Litera Bertoldi, Zeringia Ducis, Abbati Cluniacensi.

Ex eodem Cartulario Cluniac.

circa annum
1157.

Domino Abbati Cluniacensi, & omni Conventui *B. Dux de ZERINGVEN*, (a) atque *Burgundie Rector*, salutem cum fidei famulatu. Vestræ insinuamus sanctitati, quoniam Cœnobiolum vestrum de *Roqueriomonte*, quod sub nostra tuitione suscepimus servandum, diversarum mundialium rerum jam sentit detrimentum a Domino *Hugone*, qui ipsam præposituram a Nobis susceperat agendam & regendam; in pluribus enim nocuit, sed in nullis profuit, quia diu infirmitate gravatus, nec præesse poterat, nec prodesse. Audivi ergo & bene comperi, quod jam eandem vobis resignaverit Præposituram, & memorata Cellula destituta est, tam in spiritualibus quam in temporalibus; hinc est, quod vestræ rogando demandamus magnitudini, quatenus illam nulli alienigenæ commenderis, sed cuidam in eodem Cœnobio Decano, viro honesto, & in omnibus bene morigerato, quem & cuncti tam majores quam minimi poscunt, assignare nostris exorati precibus procuretis; confido enim, quod per hunc quoque delapsa possunt reparari.

LXV.

(a) Hæc litera, quæ sine die & Consule, in *Cartulario Cluniacensi* reperitur, de *Bertoldo IV.* hujus nominis intelligi debet, qui *Rector Burgundia* (sicuti *CONRADUS, Dux Zeringensis, ejus Pater*) dicebatur, & circa annum 1157. vivebat.

LXV.

*Carta Joannis, Comitis Burgundia, Abbatia
Charitatis.*

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

EGO JOANNES, Comes Burgundia & Cabilonia, notum facio universis presentes literas inspecturis, quod Elizabeth filia mea, Uxor quondam Henrici Comitis Viennensis, laudavit in presentia mea Amedeo Abbati de Charitate, (a) & Conventui ejusdem Domus, viginti quatuor Salarios Murie in Puteo Ledonensi, quod Pontius Maugetorte dedit in elemosynam fratribus dictae domus, ut libere & sine omni exactione eos teneant; quod ut ratum permaneat, Sigilli mei munimine feci presentes literas sigillari, anno Domini MCCXLIX.

1242.

LXVI.

*Donatio Hugonis, Comitis Vienna, Abbatia Montis
Sanctae Mariae.*

Ex ejusdem Monasterii Archivo.

NOS HUGO, Comes de Vienna, Dominus Pagneji, cunctis fidelium notum fieri volumus, quod ego concessi & dedi Abbati Montis Sanctae Mariae, (a) & fratribus ibidem famulantibus, duas montatas salis accipiendas in puteo nostro Ledonensi, quas volumus esse liberas, & immunes ab omni exactione, pro anima Patris mei Wilelmi, Comitis Viennensis, & Matris meae Beatricis, de illis montatis, quas jure hereditario possideo in dicto puteo, & secundum limites appositos

1250.

O o 2

inter

(a) Charitate] vulgo la Charité, Abbatia in Comitatu Burgundiae, Bisuntinae Diocesis.

(a) Montis Sanctae Mariae] vulgo Mont Sainte Marie, Abbatia in Comitatu Burgundiae, Bisuntinae Diocesis.

inter Patrem meum *Wilelmum* Comitem Viennensem, Avunculum meum, de consensu *Aleidis* (b) Comitissæ, uxoris meæ, & *Philippi* mei primogeniti. *Actum apud Ledotam anno Incarnat. Domini MCCL. presensibus Joanne de Rocca, & Wilelmo de Roland Militibus.*

LXVII.

Testamentum Ermesindæ Comitissæ Melgorii, ex Gazophilacio Regio.

1177.

ANno ab Incarnatione MCLXXVII. regnante LUDOVICO, *Francorum Rege*, 4. Nonas Novembris, in presentia *Domini R. de Arenis*, S. R. E. Diaconi Cardinalis, & *Domini A. Nemausensis* (a) Episcopi, publicatum fuit testamentum *Hermesindæ*, (b) Comitissæ *Melgorii*, per depositionem testium juratorum, juraverunt liquidem tactis sacrosanctis Evangeliiis, quod sub eorum presentia Comitissa *Melgorii* reliquit Matri suæ *Beatrici* duo millia solidorum in annos singulos, quandiu viveret, & pro anima sua reliquit mille solidos, reliqua bona & omnia jura sua reliquit Domino suo *R. Duci Narbonæ*, Comiti *Tolosæ*, Marchioni *Provinciae*, & filio ejus *Raimundo* Marito suo. Hoc autem factum fuit in *Castro Malaucena*, anno supra scripto & mense.

LXVIII.

-
- (b) *Aleidis*] scilicet de Burgundia; alii Uxorem ei tribuunt *Mariam de Theire Villars*.
- (a) *A. Nemausensis Episcopi*] *Aynardus* vocabatur, cognomine de Montredon.
- (b) *Hermesindæ Comitissæ Melgorii*] filia erat *Bernardi Peleti*, Alensis Domini, & *Beatricis* Comitissæ *Melgoriensis*, quæ quidem *Hermesindæ* primis nuptiis *Petrum Bermundum* Andusæ Dominum, Maritum habuerat, secundis *Raymundum*, *Raymundi* *Tholosani* Comitis filium, pridie Idus Decembris 1172.

LXVIII.

Donatio Ecclesie S. Stephani Bisuntini, a Guilermo Viennensi.

Ex Archivo ejusdem Ecclesie.

NICOLAUS, (a) miseratione divina Bisuntinæ sedis minister humilis, universis presentibus & futuris in rei gestæ notitiam, cum salute. Noverint universi, quod constitutus in nostra presentia Nobilis Vir, WILELMUS (b) *Viennensis*, quondam filius *Wilelmi* Matisconensis & Viennensis Comitis, Decanus S. Stephani Bisuntini, dedit & concessit in elemosynam Ecclesie S. Stephani Bisuntini unam montatam *Muria* libere in Puteo Ledonensi, perpetuo & pacifice possidendam de illis montatis, quas habet & possidebat jure hereditario in dicto Puteo Ledonensi, & de eadem montata prædictam Ecclesiam investivit pro remedio anime suæ, & animarum fratrum suorum, videlicet *Geraldi & Henrici* (c) *primæ* *Stordensis*, Comitum quondam Viennensium, *Datum anno MCCXXXV.*

1235.

LXIX.

Donatio Ecclesie Lemensi, a Comite Genevensi.

Ex Archivo Lemensi, procurante R. P. Hilario a S. Joanne Baptista Julicenti, Priore Abundantiæ.

EXemplo Patris *Geraldi* (a) & fratris *Cononis*, (b) Comes **AYMO** successor excitatus, vel elemosynam supradictam

Oo 3

ctam

- (a) *Nicolaus*] de Flavignorio *63.* Bisuntinensis Archiepiscopus.
 (b) *Wilelmus Viennensis*] quem quidam ex Historicis nostris nupisse crediderunt.
 (c) *Geraldi & Henrici*] primus Matisconensium Comes fuit, secundus Viennensis.
 (a) *Geraldi*] Comitis scilicet Genevensis.
 (b) *Cononis*] qui postea Monachus, & deinde Abundantiæ Abbas fuit.

dam (c) amplificaret, interventu & petitione fratris Burchardi Monachi, Podium quoddam, adiacens, supra-nominatæ terræ & *Marcelli*, eidem S. Marcello contulit; sicut *Albericus* & *Hubertus* (d) dictaverunt & præviaverunt; post donum autem taxati Podii, quidam Godofredus, qui decimam podii possidebat, decimam illam S. Marcello tribuit, consensu & laudatu cujusdam fervientis *Audeberti*, qui a Godoffredo supra dictam decimam tenebat. Hoc vero Comes *Aymo* laudavit atque concessit, ut si quis de feodo suo, quod de Allodio Comitis est, tradere S. Marcello voluerit quidpiam, licentiam donandi habeat liberam, & ut permaneat semper ratum, omnique stabilitate firmatum atque subnixum. Hujus largitionis testes sunt: *Hermannus de Rumiliaco*, & *Amblardus* & *Albericus*, *Hermannus*, *Gailehnus*, *Gualterius de Aquis*, *Aymo feliciter*.

LXX.

*Litera Regis Arragonum, Vicario & Civitati
Massiliensi scripta.*

Ex Schedis Viri clarissimi, Domini de Ruffy.

Regi a Consiliis.

1381. **P**PETRUS, Dei gratia Rex Arragonum, Valentie, Majoricarum, Sardinie & Corsicæ, Comesque Barchinonie, Rossillonis & Ceritanie. Nobili & prudentibus Viris, Guiranno de Simiana, (a) Militi Aptæ & Casanova, Domino Vicario (b) & generali consilio
Civi-

(c) *Elemosynam supradictam*] Cono, Giraldi Comitis Genevensis filius, dederat paulo ante Ecclesie & Prioratui Lemenci Ecclesiam, de S. Marcello vocatam.

(d) *Albericus & Hubertus*] Comites Genevenses, ejusdem domus Lemenci benefactores.

(a) *Guiranno de Simiana*] ejus nominis VL. Guirandi de Simiana & Marcibilia ab Arpajono filius.

(b) *Vicario*] vulgo *Vigier*, quæ summa in Civitate Massiliensi dignitas est.

Civitatis Massilie, salutem & dilectionis affectum. *Prudentie vestrae* recepimus literas, & unum quaternum scripturarum, inter alia continentes rapinas, raubas, violentias, aliaque damna, per subditos nostros, ut dicta vestra litera inuenit, vestris districtualibus irrogata, quae si suffragentur illis veritas, moleste gerimus. Novit Deus, cum *Massiliensis*, ceterosque Provinciales benigne & favorabiliter per Nos & Nostrates cupiamus, velut amicos & benevolos, & ad quos affectione sincera afficimur, ubilibet pertractari. Sane quia nec in litera, nec in quaterno explicatur nomina subditorum nostrorum, per quos asseritur dicta damna fuisse illata; nec aliter per Nos seu alios, est data Nobis aliqualis informatio, ex qua moveri possimus ad reddendum justitiam de praedictis, cum malefactores ipsi Nobis penitus sint ignoti; propterea habendo Nos inde, sicut debetis, rationabiliter excusatos, Nos praesentium tenore certioramus, vobisque Nos promptos offerimus, quod si quandocumque per Vos seu ex parte vestra offeratur Nobis informatio, de qua Nobis constare valeat de personis nostris districtualibus; quod dicatur praedictas rapinas & alia maleficia commisisse; Nos de illis reddemus debitum Justitiae complementum, taliter, quod Deo Justitiaque vobis & damna passis satisfiet, ad plenum; & dicti *Pyrate* seu Depraedatores ferientur poena debita, alique nostri subditi, illorum poena docti cohibebuntur a similibus imposterum committendis. Datum *Perpiniani* XV. die Decembris, anno a Nativitate Domini MCCCII. Indict. V.

LXXI.

Carta Bosonis Regis Monasterio Cariloci.

Ex Cartulario ejusdem Ecclesiae, exhibente Domino de Chaponay, Dominus de l'Isle-Mean, Libell. supplic. Magistro,

In nomine Sanctae & individuae Trinitatis.

BOSO(a) misericordia Dei Rex. Quantum in divinis cultibus, Deo-

(a) *Boso Rex*] scilicet Arelatensis, & Provinciae *Caroli* Imperatoris, cognomine *Calvi*, gener.

Deoque famulantium necessitatibus auxilium libentius porrigimus, tanto id Nobis ad mortalem vitam temporaliter deducendam, & ad futuram feliciter obtinendam commodum provenire confidimus. Igitur notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrisque presentibus scilicet ac futuris: Quoniam adire Serenitatem nostram *Sivaldus* (b) Comes, & fidelis noster, suppliciter flagitans, quatenus Monachis ex Monasterio *Kariloci*, (c) quod est dicatum in honore S. Stephani in Comitatu *Maticensi*, super *Surnam* fluvium, in aliquo concederemus, cujus petitioni, utpote rationabili, annuentes per hos nostræ Celsitudinis apices, concedimus ad ipsum Monasterium, Monachisque ibidem Deo militantibus, Abbatiam in honore S. Martini, cum omnibus Ecclesiis ad se pertinentibus, cum terris, pratis, pascuis, sylvis, aquis, aquarum decursibus, cum exitibus & regressibus, & omnibus adjacentiis suis. Hæc omnia superius nominata omnibus integritatibus pro mercede *D. Karoli Imperatoris*, & animæ nostræ remedio, ac conjugis nostræ, ipsi loco & suis ab hodierna & in posterum perpetualiter concedimus possidendum. Et ut nostræ confirmationis auctoritas Domino protegente nostris futurisque temporibus inconvulsa permaneat, manu propria subter firmavimus, & Annuli nostri impressione insigniri iussimus. Signum BOSONIS, *Serenissimæ Regis*. *Stephanus Notarius* ad vicem *Adalgarii* recognovit. *Datum III. Nonas Decembr. Indiæ. XII. anno I. (d) Regni Domini Bosonis. Actum Kariloco Monasterio, in Dei nomine feliciter.*

LXXII.

(b) *Sivaldus Comes*] alias *Sivaldus* apud SERVERT. in *Epist. Matison. sub Conrado. §. 2.* qui hujus cartæ meminit.

(c) *Kariloci*] vulgo *Charlieu*, Abbatia olim Ordinis Benedictini, quæ a pluribus annis in prioratum Conventualem redacta est. *Gall. Hist. Christ. Vol. 4.*

(d) *Anno I. Regni*] id est Anno Christi 879. aut 880. quia BOSO *Rex Arrelatensis* & Provincie coronatus fuit *Mantala*, anno 879.

LXXII.

Donatio Monasterio Fructuariensi, ab
 OTTHONE WILELMO,
Burgundiæ Comite.

Ex Cartulario S. Benigni Fructuariensis.

Christiana Religio, viam redeundi ad Paradisi patriam Deo auctore patefacit, non solum divitiis renunciantibus, sed etiam contemptores earum iuvantibus. Hujus rei gratia inter cætera sanctis locis ab inferius nominandis veris misericorditer concessa, quandam Ecclesiam in honore S. Martini dedicatam, & olim nominatam Abbatiam, sed antiquorum negligentia miserabiliter destructam, Nobilissimi Principes *Wilelmus*, cognomine *Ottho*, & filius ejus *Raynaldus*, (a) consultu *Ammathi* illustrissimi Viri *Umberti*, qui fuit filius *Wilengi*, tradiderunt publica donatione Monasterio Sanctæ Mariæ, constructo infra Regnum Italiæ, loco qui dicitur *Fructuaria*, in Comitatu *Hisporiense*, ubi inter plurimas sanctorum collectas reliquias, beatorum Tiburtii, Agapiti, Alexandri atque Juliani venerantur patrocina. Est autem supra dicta Ecclesia S. Martini sita prope mœnia Castri, quod *Belna* (b) nominatur, in Episcopatu *Augustodunensi*, quam de juris sui possessione transfuderunt prædicti Principes in possessione Fructuariensis Monasterii, quod modo *Wilelmus* Abbas regere videtur; ita ut ab hac die, tam ipse, quam successores ejus, Rectores videlicet Fructuarii, faciant secundum Deum, ad propriam utilitatem, sine dantium successorumque contradictione, quodcumque voluerint; unde & jam hoc testamentum
 ulla

(a) *Rainaldus*] qui in Comitatu Burgundiæ Patri successit.

(b) *Belna*] vulgo *Beaulne*, urbs inter primarias Burgundiæ Provincias.

ulla sine exceptione facere jusserunt, propriisque manibus firmatum firmare testes subscriptos rogaverunt, horumque violatorem voto frustratum, auri talento damnaverunt. *Signum* Girardi, Clerici de Castello sine muro. *Signum* Azzelini, Abbatis de Monte S. Joannis. *Signum* Ugonis de Belna, Sigifredi similiter de Belna, Theoderici filii Umberti de Divione, Tetbaldi & Hugonis fratris ejus de Belna.

LXXIII.

Epistola Patriarchæ Hierosolymitani, Abbati Fructuariensi.

Ex eodem Monasterii Archivo.

1112.

A. Dei gratia *Ferosolymitanus Patriarcha, & totum S. Sepulchri Capitulum.* Domino A. (a) *Fructuariensis Ecclesiæ Abbati*, universæque ejusdem loci congregationi salutem, & continuæ benedictionis fraternitatem. Mandatum, quod de fraternitate & societate vestra, per fratrem W. nobis direxistis, gaudenter suscepimus. Nos quoque nostram communi voto eodemque consilio vobis remittimus; Ecclesiam vero dictam *Commisago*, a primo ædificatore ipsius, Ambrosio appellato, S. Sepulchro commissam, propter sanctitatis vestræ religionem, Ecclesiæ Fructuariensi unanimiter committimus, vestraque in dispositione, vel successorum vestrorum maneat, prout dictus locus ampliorari poterit, quam caritatem vestræ Ecclesiæ Domino & sanctissimo Sepulchro singulis annis transmittere voluerit. Si quis itaque hanc concessionem nostram infringere præsumperit, divinæ ultioni S. Sepulchri & Romanæ Apostolicæ Sedi subiaceat, nisi satisfecerit. *Si autem quispiam fratrum vestrorum obierit, Nos scire faciatis, de nostris*
eadem

(a) *A. Fructuariensi*] id est, *Almed*, Viri pietate insigni ex *Dominis Barbania*, ut notavit *Dominus Episcopus Salutarum in Chron. Hist. Pedemont. cap. 27.*

isidem faciemus vobis, Dominus Gibellinus (b) Pater Pastorque, Patriarcha noster, Vir piissimus obiit VIII. Idus Aprilis. Hoc scriptum nostrum confirmatum est in Capitulo S. Sepulchri, Jerusalem VI. Kal. Madii anno Dominicæ Incarnationis MCVII. Indiæ. V. captiois Jerusalem a Christianis anno XIII. Domini Arnulphi Patriarchæ anno I. præsidente in Jerusalem Domino BALDUINO Rege invictissimo, anno XII. regnante Domino nostro Jesu Christo.

LXXIV.

Confirmatio Privilegiorum & Donationum Monasterii S. Benigni Fructuariensis, ab HENRICO II. Imperatore.

Ex Cartulario ejusdem Monasterii.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

HENRICUS, divina favente clementia Romanorum Imperator Augustus. Omnium Dei nostrorumque fidelium, tam futurorum, quam præsentium solers industria noverit, qualiter Nos pro amore divino, animæque nostræ remedio Fructuariensi Monasterio, in honore Sanctæ Dei Genitricis Mariæ constructo, & sanctorum Martyrum Benigni & Tiburtii, omnia, quæ ab Antecessoribus nostris eidem Cœnobio Regibus vel Imperatoribus quidem sunt tradita, aut a quibuscumque juste & legaliter quomodolibet concessa, Imperiali nostra autoritate confirmare & corroborare decrevimus, cum omnibus suis pertinentiis, vel quæ nunc habet, aut deinceps acquirere poterit, sitis in Episcopatibus aut Comitatus, Yporiensi videlicet, Taurinensi, Vercellensi, Novariensi, Mediolanensi, Ticinensi, Astensi, Albeni, Aquensi, Albigaunensi, Saonensi, Ferrariensi, Augustensi, ea videlicet ratione,

Pp 2

(b) *Gibellinus*] cujus obitum notavit BARONIUS in Annal. ad annum 1107.

tione, ut idem Cœnobium, omnium hominum remota contradic-
 tione, sit liberum, nulliusque potestati subditum, liceatque Monachis,
 cum Venerabilis Abbas SUPPO, (a) qui nunc præesse videtur,
 naturæ concesserit, quemcumque velint, ex illis eligere, & eun-
 dem a quocumque ipsis placeat, ordinare. Obtineatque præno-
 minatus Abbas libere omnia supra memorata; cum Curte illa
 Serralonga, & a Monte-rabioso, & a Castello Longobardorum
 eum omnibus suis pertinentiis, nec non cum prædiis omni-
 bus intra fines Morocerii positis; & cuncta quæ fuerunt Alde-
 garde & Henrici filii ejus, Gaticum videlicet, & in Nuno, & in
 Pomario, in Rovoreto, in Dossanello, & cætera; quæ habere vi-
 debantur, vel habere debebat infra Regnum Italiæ. Res quo-
 que omnes Anselmi filii, Roberti de Vulpiano, qui divina inspi-
 ratione effectus est Monachus, in supra scripto Ulpiano, in
 Meleto, in Castello Warnone, & in cæteris locis, quæ ad eum
 pertinebant in præfato Regno Italico, Ecclesiam cum Scharip
 in Burgo Yporiensi, & duos mansos in Pillerone, quos obtulit
 anno jam dicto, Cœnobio, & in Cavallario Wisberti, & in Cal-
 pis, in Saviliano, in Fermadoro, in Virzolo, in Corigo, in Saliczola,
 in Cavaliaca, in S. Damiano, in S. Savinio. Insuper etiam sta-
 tuimus, ut nullus Archiepiscopus, Episcopus, Dux, Comes,
 Vicecomes, vel aliqua Regni nostri magna parvaque persona,
 præfatum Monasterium inquietare aut devestire præsumat,
 aut Abbati suisque successoribus aliquam molestiam, vel in-
 juriam inferre, aut decimas exigere, aut in terris dominicatis,
 aut in agris, pratis, vineis, vel rebus aliquibus, aut animalibus.
 Si quis autem hanc nostram Imperialis Excellentie confirma-
 tionem infringere, aut violare præsumperit, mille libras auri
 optimi componat, medietatem Camerae nostræ, & medietate-
 tem prædicto Abbati.

Signum

(a) Abbas Suppo] ejus meminit & hujus cartæ illustrissimus & re-
 verendissimus Franciscus AUGUSTIN. ab Ecclesia Episcop.
 SALUTIENSIS Hist. Chronol. Pedem. c. 27.

Signum Domini HENRICI II. Romanorum Imperatoris invictissimi Augusti. Gunterus Cancellarius, vice Herimanni Archicancellarii recognōvi.

Datum 14. Kal. Majas anno Dominicæ Incarnationis MLV, Indiēt. 7. anno Imperii Domini HENRICI VIII. Actum Mantue in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXV.

*Privilegium CONRADI, Imperatoris,
Monasterio Fructuariensi.*

Ex eodem Archivo.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

CONRADUS, (a) *ejus annuente misericordia Romanorum Imperator Augustus.* Quotiens ad laudem servitiumque Dei novus aliquis locus construitur, Imperiali autoritate ad præcavendas posterorum versutias necessario corroboratur. Quæcirca dignum duximus Fructuariense Cœnobium literalibus præceptis confirmare, exorante Domino *Wilelmo, Divionensi* Abbate, qui prædictum Monasterium - ex prædiis, elemosynisque propinquorum suorum, ac cæterorum fidelium Christi a fundamentis construens plurimos secundum Regulam *S. Benedicti* Deo servientes inibi congregavit. Nos, nostrosque in perpetuum successores, prout divæ memoriæ prædecessorem nostrum HENRICUM suo ac fratrum contubernio sociaverit, omnium benefactorum suorum participem habere cupiens primum ejusdem Cœnobii *Abbatem, nomine Joannem*, (b) ejus in præsentia consecrari fecit, & tam
Pp 3 ipsum,

(a) *Conradus*] ejus nominis II.

(b) *Abbatem, nomine Joannem*] *Arduini*, Regis Italiæ, Nepotem, & Guidonis S. Martini Comitis filium; primus fuit Fructuariensis Monasterii Abbas, vir sanctimoniam clarus.

ipsum, quam totum eundem locum *sue Imperiali tutela* commisit, ea maxime pro causa, ut eandem illi in omnibus libertatem conservet, quam *Cluniacense Monasterium* obtinere dignoscitur. Nos ergo salutis nostræ consulentes, & benevolentiam & affectum, quem erga prætaxatum locum habuit, imitantes, prædicti quoque Abbatis precibus annuentes, sæpe nominatum locum simili nos in defensione suscipimus, omnibus tam modernis quam pòsteris interdicens, ne quis hujus loci fratribus, rebusque, quas ad præsens possident, vel in posterum acquisituri sunt, aliquam inquietudinem inferre præsumat. Statuimus quoque, & Dei nostraque autoritate confirmamus, ut idem locus supra memoratam libertatem in cunctis obtineat, & quæcumque *de ejus libertate, & stabilitate, de Abbatis electione, & consecratione a Domino Apostolico Benedicto, multisque Episcopis in privilegiis & Synodalibus Decretis statuta sunt, rata omni tempore & inconcussa firmiter subnixæ conserventur.* Si quis autem, quod absit, hujus præcepti violator extiterit, tanquam *Imperialis banni* transgressor, centum libras auri persolvat, dimidium Cameræ nostræ, & dimidium ipsi Monasterio, & insuper Apostolicæ maledictioni subiaceat. Et ut hæc nostræ ingenuitatis autoritas stabilis & inconvulsa omni posthac permaneat tempore, hoc Imperiale præceptum inde scriptum manu propria confirmantes, Sigilli nostri impressione jussimus insigniri. *Signum (c) Domini CONRADI, Serenissimi & Invictissimi Romanorum Imperatoris Augusti. HUGO, Cancellarius, vice Domini ANNONIS, Archi in Italia Cancellarii recognovi.*

LXXVI.

(c) Hæc carta, quæ sine die & consule est, referrî debet ad annum 1026. aut 1027.

LXXVI.

Donatio HENRICI IV. *Romanorum Regis,*

Monasterio Fructuariensi.

Ex Cartulario ejus Monasterii.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

HENRICUS, *divina favente clementia Rex.* Sanctæ Ec- 1065.
clesiæ profectui tanto largius & diligentius debemus
providere, quanto excellentius sublimati sumus ex divino
munere. Quapropter omnium Dei nostrorumque fidelium
tam futurorum, quam præsentium solers industria noverit,
qualiter Nos, pro amore divino, animæque nostræ remedio,
& per interventum dilectæ Matris meæ AGNETIS *Augustæ*
Imperatricis, Fructuariensi Monasterio, in honore Sanctæ Dei
Genitricis Mariæ constructo, & sanctorum Martyrum Benigni
& Tiburtii quendam locum, *Rivum Tortum* (a) nuncupatum,
cum omnibus appenditiis suis, hoc est, areis, ædificiis, pratis,
pascuis, viis & inviis, aquis, aquarumque decursibus, molis,
molendinis, piscationibus, venationibus, & cum omni utilita-
te, vel quam nunc habet, aut quæ deinceps ullo modo inde
provenire poterit, in proprium dedimus, atque tradidimus,
eundem vero locum in Comitatu *Aquensi* situm, ea videlicet
ratione, ut venerabilis *Abbas, Albertus* (b) omnesque successores
illius, cum consilio aliorum Monachorum ejusdem Mo-
nasterii, liberam potestatem habeant tenendi, commutandi,
vel quidquid sibi placuerit ad usum prænominati Monasterii
inde faciendi. Et ut hæc regalis traditio stabilis & incon-
vulsa omni permaneat ævo, hanc cartam inde conscribi, ma-
nuque propria corroborantes, Sigilli nostri impressione jussi-
mus insigniri. *Data Kal. April. anno Dominicæ Incarnat.*
MLXV.

(a) *Rivum Tortum*] vulgo *Rivatoria*.

(b) *Abbas Albertus*] qui *Guilermo* Abbati Fructuariensi successit.

MLXV. Indiēt. III. Anno autem ordinationis HENRICI IV. Regis XII. Regni vero VIII. *Actum Wormatiæ in Dei nomine feliciter. Amen. Signum Domini HENRICI IV. Regis Invictissimi. GREGORIUS Cancellarius vice Annonis Archicancellarii recognovi.*

LXXVII.

Epistola AGNETIS Imperatricis, Abbati Fructuariensi.

Ex eodem Cartulario.

A. *Imperatrix & Peccatrix. A (a) Patri bono & fratribus, in Fructuaria congregatis, in nomine Domini; servitutum Ancillæ, cujus oculi in manibus Domine suæ sunt. Conscientia mea terret me pejus omni larva, omnique imagine; ideo fugio per sanctorum loca, quærens latibulum a facie timoris hujus, nec minimum desiderium est, mihi veniendi ad vos, de quibus comperi, quia vestra intercessio certa salus est, sed nostræ perfectiones in manu Dei sunt, & non in nostra voluntate. Interim vero mente adoro ad pedes vestros, rogans ut Gregoriana pietate in Trajanam, petatis mihi veniam a Domino: Quia namque ille unus homo ab inferni claustris exoravit Paganum, multi vos facile salvabitis Christianam unam: Quodsi decreveritis, peto, ut in signum pietatis, societatem & fraternitatem vestram mandetis & mittatis mihi quam primum; rogo etiam, ut parvum quod mitto munusculum admonitionis signum suscipere dignemini, quatenus credam, quia de me curare inceperitis; valete, & tu, Pater bone, diligenter commenda me spiritalioribus fratribus de Cœnobiis, atque cellis, ut faciant me participem in orationibus & jejuniis, atque omnibus benefactis suis.*

LXXVIII.

(a) *A Patri] Andrea scilicet, Fructuariensis Cœnobii Abbati.*

LXXVIII.

Privilegium HENRICI Imperatoris, Monasterio
S. Benigni Fructuariensis.

Ex Cartulario ejusdem Domus.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

HENRICUS, *Dei gratia Romanorum Imperator Augustus.*
Sicut pro ædificatis locis Sanctorum ne a statuto suo deficiant, nostrum est juvare, ita pro ædificandis querentium preces benigne debemus suscipere, & ut stabilitatis effectum capiant, pia sollicitudine procurare. Hujus rei gratia Dominus Abbas *Wilhelmus* (a) nostram clementiam adiit, petens, quoddam Monasterium nostra autoritate corroborari, situm in loco qui dicitur *Fructuaria*, ex propria hæreditate fratrum ejus, *Gotofredi, Nitardi*, atque *Roberti*, in honore Sanctæ Dei Genitricis Mariæ, Sanctique Benigni Martyris constructum, velut in carta judicatus, a *Guntardo* Diacono edita, continetur. Cujus precibus susceptis, prius regali præcepto confirmamus, dein, ut stabilius permaneat, imperiali autoritate corroboramus, *sub nostra defensione* ea ratione recipimus, ut nullus Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, vel aliqua Regni nostri major aut minor persona, præfatum Monasterium inquietare, aut de eo, vel sub eo ab hominibus positus bannum, vel aliquam publicam exactionem exigere, vel accipere, aut de ejusdem rebus aliquid audeat subtrahere. Statuimus quoque, & Dei nostraque autoritate confirmamus, ut idem locus supra memoratam libertatem in cunctis obtineat; & quæcunque de ejus libertate & stabilitate, de Abbatis electione, & consecratione a Domino Apostolico Benedicto, multisque Episcopis, in Privilegiis & Synodalibus Decretis statuta

(a) *Abbas Wilhelmus*] secundus Fructuariæ Abbas.

statuta sunt, rata omni tempore, & inconcussa firmitate sub-
 nixa conserventur; & ut hæc nostræ ingenuitatis auctoritas
 stabilis, & inconvulsa omni post hinc permaneat tempore,
 hoc Imperiale Præceptum inde conscriptum manu propria
 confirmantes, Sigilli nostri impositione jussimus insigniri.
 Si quis autem, quod absit, hujus præcepti violator extiterit,
 tanquam *imperialis banni* transgressor centum libras auri opti-
 mi persolvat, medietatem Nostræ Camerae, & medietatem ipsi
 Monasterio, & insuper Apostolicæ maledictioni subiaceat.
Signum Domini HENRICI, Romanorum invictissimi Impe-
ratoris Augusti. HUGO Cancellarius, ad vicem Helihherardi,
Archicancellarii, recognovit. *Data IV. Non. Septembris, Indict-*
VI. anno Dominica Incarnat. M. XXIII. anno Domini HENRI-
CI II. regnantis XXII. Imperii X. Actum Bermata. Amen.
Amen. Amen.

LXXIX.

Carta Lingonensis Episcopi, qua Monasterium Fru-
ctuariense ab ejus subjectione liberat.

Ex Archivo Regio Taurinensi.

1077. EGO LAMBERTUS, (a) Sanctæ *Lingonensis* Ecclesiæ Epī-
 scopus. Notum fieri decrevi, tam præsentibus quam fu-
 turis, quod quidem dilectus ex dilectis, Abbas videlicet *Wil-*
elmus, adiit paternitatem nostram justis precibus, ut *synodali*
Decreto quoddam testamentum, quod ad votum præventu
 mortis, beatæ memoriæ Prædecessoris Nostræ *Brunonis* adim-
 plere nequivit benignitas, nostræ benevolentia perliceretur
 auctoritate; quod quidem non immerito tanto facilius debet
 impetrare, quanto Dei cognoscitur zelus id omnino postu-
 lare. Quidam enim suus, carnali propagine *Germanus*, no-
 mine *Godefredus*, ad sanctam veniens conversionem, totum
 quodcumque habuit secum, Deo devote contulit, ea maxime
 inten-

(a) Lambertus] cujus gesta. vide *Gall. Christi. tom. 2.*

intentione, ut de proprio suo construeretur Monasterium, quod ne alicujus Episcopo vel Cœnobio fieret aliqua subjectione obnoxium, solerti pertractatum est consilio, ut in quodam loco, antiquitus Fructuaria dicto, ædificaretur, quod legalem per cartulam, a Nitardo & Rosberto Germanis ipsius Gotsfredi, cui-dam Guntardo Levita traditum est, ut ipse inde faceret judicatus testamentum, sub liberrima omnino conditione. Quod & factum est, sed non sine multorum, maxime Arduini Regis & Bertæ uxoris ejus, adjutorio; quorum sagaci industria legali legaliter confirmata sunt testamenta, & sancto Divionensæ Cœnobio non parvi pretii, ut patet, collata sunt ornamenta; scilicet textum unum auro, gemmis & lapidibus mire ornatum, casula auro decorata, duæ stolæ deauratæ cum earum manipulis, & unum cingulum atque quatuor amicti, similiter deaurati, quod & ideo facere studuerunt, ut & hunc, unde Fructuariensis videlicet sumpsit exordium, his honestaretur emolumentis, & hoc memores in posterum non habeant, unde scandalum struere iniqua possint voluntate. Et nos igitur, æquitatis jura appendentes, & animarum lucris magis quam cupiditatibus perversorum consulentes, sed & sancti Prædecessoris nostri promissa complentes, a privilegiis quoque Apostolicis, atque decretis Episcopalibus, a præceptis denique Imperialibus ac Regalibus non discrepantes, Fructuariensæ Cœnobium, cum omnibus, quas possidere videtur, rebus tam mobilibus quam immobilibus, in nulla subjectione, in nullo jure cuiquam Nostri Episcopi pertinentiæ obnoxium proclamantes, quin imo sub proprio pastore, ut per omnia absoluta libertate a Romana Sede sibi concessa potiatur, & a sublato hujusmodi subjectionis vinculo constet alienum. Volumus & Nos, & statuimus sub Synodali decreto, ut nullus Monachus, aut præscripti videlicet Domini W. Abbatis successor, contra præfatum locum aliquid querelæ, vel calumniæ inferat, vel quidquam proprietatis, seu subjectionis requirat. Ut sit igitur ipse locus

Fruftuaria dictus, noſtra quoque authoritate inconvulſa ſtipulatione liber & abſolutus, & ab omni querela immunis, & in fructificandis animabus ſemper Chriſto duce ſacris aptus incrementis, *teſtibus* ex noſtro Clero admiſſis, noſtra ſubſcriptione ſignamus. *Signum* Lamberti, Lingonenſis Sedis Epſcopi. *Signum* Beraldi, Archidiaconi. *Signum* Beraldi, Abbatis S. Stephani Divionenſis &c. *Actum* apud Divionem publice, III. Idus Jan. anno ab Incarnat. Domini MXXVII. Indiſt. XV. regnante ROBERTO, Rege Francorum. Ego Oddo, Cancellarius in Synodo Sanctæ Lingonenſis Eccleſiæ, hoc teſtamentum perlectum, & ab omni Synodo laudatum & confirmatum recognovi & ſubſcripſi.

LXXX.

*Privilegium FRIDERICI, Romanorum Regis,
Monasterio Paterniaci.*

Ex Archivo Regio Tſurinenſi.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1153. **F**RIDERICUS, divina favente clementia Romanorum Rex Augustus. Cum Eccleſiis Dei per univerſum noſtrum Imperium conſtitutis Regia non deceat authoritate conſulere, illud præcipue: ob ſalutis Noſtræ proſperitatem duximus animadvertendum, quatenus donationem ab Antecceſſoribus noſtris Regibus ſeu Imperatoribus, piæ devotionis intuitu, Eccleſiis conceſſam, noſtra authoritate uſibus ipſorum in perpetuum profuturam, inviolabiliter conſervemus. Eapropter tam futurorum quam præſentium ſolers noverit induſtria, quo Nos fidelium noſtrorum Confratrum *Paterniacenſium*, (a) querimoniam contra Obdelhardum de *Vivien* (b) de Curti, quæ

(a) *Paterniacenſium*] vulgo *Payerne*, Monasterium apud Vaudenſes, cujus foundationem dedimus hujus operis cap. I.

(b) *De Vivien*] id eſt *Vevay*, oppidum elegans in eodem Provincia.

quæ *Herceis* nuncupatur, in qua ipse Advocatiam contra sancta privilegiorum prædecessorum nostrorum obtinere volebat, pro debito nostro clementer adnitentes, ex iudicio Principum nostrorum, præfato *Obdelhardo* eandem Advocatiam sibi usurpatam cassamus. Statuentes, ut nec in prædicto loco, vel in quibuscunque possessionibus, ad idem Cœnobium pertinentibus, aliquis aliquod jus Advocatiæ sibi usurpare præsumat, sed *Abbas Cluniacensis*, tam præsens, quam successores ipsius ex fratrum *Paterniacensium* electione constituendi *Advocatum*, sicut ab Antecessoribus nostris statutum est, liberam potestatem habeant. Nihilominus etiam decernimus, ut quascunque possessiones, quæcumque bona, census, vel quoslibet redditus *Ecclesia Paterniacensis* in præsentiarum possidet, aut in futurum concessione Regum, largitione Pontificum vel Principum, oblatione fidelium, seu aliis modis, Deo propitio, poterit adipisci, firma & illibata ipsi permaneant, in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis; scilicet villa & *Ecclesia Paterniacensis*, cum decimis & cæteris pertinentiis; *Curia de Herceis* & *Ecclesia*, cum decimis totius Parrochiæ & cæteris appenditiis; *Curia de Pulliaco*, cum pertinentiis suis & *Ecclesia* cum decimis; villa de *Bahnis* cum appenditiis suis, & *Ecclesia* cum decimis; *Ecclesia de Urba* cum decimis, ad eam pertinentibus; *Curia de Perrussens*, cum appenditiis suis; Villa & *Ecclesia de Ornacho*, cum pertinentiis suis. Illa etiam, quæ *Venerabilis Dux Rodulphus*, sæpe memoratæ *Ecclesiæ* in territorio *Alsatiæ* contulit, regia autoritate corroborare decrevimus, Curiam videlicet *Columbariensem*, una cum ædificiis, mancipiis, terris cultis & incultis, & earum redditibus, Curiam de *Hythenheim*, cum pertinentiis suis, terras & vineas, quas *Lufselinus* Villicus & Uxores ejus, *Hymeza* & *Richeza*, dederunt; Et ut hæc omnia, æterna lege valitura, sæpeditæ *Ecclesiæ*, ibique Deo servientibus, rata & inconcussa permaneant, præsentem paginam autoritate nostra confirmatam & corroboratam,

ratam, *Sigilli nostri impressione insigniri iussimus; adjicientes, ut nulla magna vel parva persona temere contra eam venire præsumat. Quod si quis fecerit, Regio banno subjaceat, & in ejus compositione centum libras auri Camera nostræ persolvat. Testes interfuerunt Arnoldus, Colonienfis Archiepiscopus; Humbertus, Bisuntinensis Archiepiscopus; Amedeus, Lausanensium Episcopus; Orlerius, Basiliensis Episcopus; Hermannus, Constantiensis Episcopus; Henricus, Dux Saxonie, Hermannus, Marchio de Saxonie, Amedeus, Comes Gebenvensis, Wilelmus, Comes Matisonensis. Signum Domini FRIDERICI, Roman. Regis Invisibilissimi. Ego ARNOLDUS, Cancellarius recognovi. Datum Bisunt. 15. Kal. Martii, anno Domini Incarnationis MCLIII. Indict. 15. regnante Domino FRIDERICO, Romanorum Rege glorioso, anno, vero regni sui I.*

LXXXI.

Permutatio inter Wilelmum, Abbatem S. Benigni Divionensis, & Gerardum Comitem.

Ex perverusto S. Benigni Fructuariensis Cartulario.

1020.

Antiquitatis jure institutum esse constat, ut, quotiens prædiorum traditio, sive commutatio fit ad notitiam posterorum, scripturæ testimonio roboretur. Quocirca congruum, imo necessarium esse visum est, ut mutuam prædiorum traditionem inter Dominum *Wilelmum*, Divionensis Monasterii Abbatem, & Comitem *Gerardum*, (a) pro communi oportunitate factam literarum annotatione solidaretur; ne postmodum per succedentium ignorantiam, aut invidorum malevolentiam adnihilaretur. Igitur consensu Præsulis *Lamberti* Lingonicæ Ecclesiæ, & omnium fratrum Divionensis Monasterii, dedit in primis Abbas *Wilelmus*, de jure S. Benigni,

(a) *Gerardum*] Metensem scilicet, de quo supra locuti sumus *com. s. cap. 88.*

nigni, Comite *Gerardo*, intra regnum Italiae, in Provincia *Longobardiae*, Ecclesiam in honore S. Michaelis sacratam, sitamque in loco, qui dicitur *Morox*, cum molendino ei proximo, & omni integritate sediminis, ubi constructa consistit, & omnibus ædificiis, ibidem pertinentibus. Insuper etiam omne prædium duorum fratrum, *Nitardi & Godfredi*, quod ipsi Divionensi Monasterio tradiderunt, in toto regno Italiae, quando Monachi effecti sunt, cum omnibus appenditiis, mancipiis, vineis, pratis, sylvis, molendinis, pascuis, cultis & incultis, aquis, aquarumque decursibus; omnem quoque possessionem, quæ ad Divionense Monasterium in toto regno Italiae pertinebat, Dominus *Abbas* *Wilelmus* prædicto Comiti *G.* in integrum tradidit, concessit & dedit per commutationis hujus testamentum, eo tenore, ut ipse Comes absque ulla contradictione ulterius habeat, possideat, & ex his omnibus, quidquid sibi libitum fuerit, deinceps faciat. E contra vero Comes *Gerardus*, consensu suæ conjugis *Eve*, & Parentum, & omnium fidelium suorum, prædicto *Abbati W.* tradidit, concessit, de suo jure transtulit; & reddidit *concanbium in Regno Lothariensi, in Comitatu Solicensi, in villa Goduncort*, cuncta quæ ad ipsum prædium pertinent, in mancipiis, ædificiis, campis, vineis, pratis, sylvis, molendinis, pascuis, cultis & incultis, aquis aquarumque decursibus, totum in integrum tradidit, concessit, & de suo jure transtulit in jus monasterii Divionensis, per manus Domini *Abbatis W.* quo ipse sui que successores ulterius habeant, possideant, & exinde quidquid juste decreverint, faciant. Ut autem hæc mutua supradictorum prædiorum traditio stabilior confirmaretur, duplicis testamenti testimonio signata est; quæ uterque & Dominus *Abbas W.* & Comes *G.* propriis manibus confirmaverunt, & Dominum *Deodericum, Metensis Ecclesiæ Episcopum*, cum multis aliis, idem agere rogaverunt, stipulatione subnixâ.

Actum

Actum *Metis* publice, 3. Non. Februarii, anno Incarnat. Domini MXX. Indiæ. 3. regnante HENRICO Imperatore feliciter, anno regni ejus XVII. Imperii vero V. Signum Domini Deoderici Episcopi, Gerardi, Gisseberti, Folmari Comitum, Hermasini, Gomeri, Matfredi, Varini, Euzelini, Bosonis, Rutfridi, Tirzelini, Olarici, Richerii, Godefridi, Rainaldus ad vicem Domini Blidulfi Cancellarii. Ego *Wilelmus* Abbas hanc commutationem scribendo firmavi. Ego *Jobertus* Monachus, missus *subscript.*

LXXXII.

Donatio CONRADI, Regis Burgundia, Monasterio Paterniaci.

Ex Archivo Regio Taurinens.

In nomine Sanctæ & individuae Trinitatis.

932.

CHUONRADUS, divina Numinis largitione piissimus Rex. Mos Regalis Celsitudinis est, omnibus sanctis subvenire, ac in cunctis bonis operibus perfectis stare. Quapropter noverit omnium fidelium nostrorum, presentium ac futurorum, atque omnium Christianorum industria, qualiter Nos, una cum Matre nostra *Berta*, ac fratre nostro *Rodulpho*, inspirante pietate divina, & pro remedio animarum nostrarum ac Parentum nostrorum, donavimus Ecclesie sancte *Mariae* Paterniaci nostrum *Allodem & carras*, ut ibidem Deo famulantes subsidium haberent, Deo inspirante, inter cetera impegimus in quandam Cellulam, huic sacro Ordini aptissimam, Baillivo nuncupatam, hanc cum duabus sylvulis, quæ super ejus rupem eminent, una, quarum frugifera, altera glandifera; Decimam etiam unius vici, in qua sita est cæterarum *morubula*, una *Brioch* nominatur, altera *Chempiniaco*, atque cursum aquæ, quæ ante portas ejus currit, cujus nomen *Biuna*, a supra dicto *Chempiniaco*, usque in introitu *Maraten-*

sis

sis Laci. (a) Hæc omnia cum cæteris dotalitiis, quæ circum-
 quaque adjacent, per interventum prælibatæ nostræ Ma-
 tris, ac fratris nostri *Rodulphi*, & Sororis *Aleidis*, & per
 nostri præcepti paginam secundum morem nostrum Rega-
 lem corroboramus, quod & fecimus. Volumus namque, ac
 firmiter per hoc nostrum præceptum decernimus, sicut
 præfatæ cartæ commemorant. Denique & hoc, quod no-
 ster Avus acquisivit in Pago *Wiliacensi*, in loco qui dicitur
Curte, simul cum fratre nostro *Rodulpho*, supra dictis rebus
 adjungimus, ac insuper *monetam* cum mercato præfati loci,
 Deo favente, hæc omnia, sicut supra scripta sunt, concedimus
 Domino Deo & ejus Genitrici, habitatoribusque etiam su-
 pra memorati loci, sive *Majolo* Abbati; hæc & cætera, quæ
 in prædictis cartis inserta esse videntur, de nostro jure hære-
 ditario, in illorum jus & donationem solemniter transfe-
 rimus, ut habeant, teneant, firmiterque possideant, absque
 alicujus *contradictione Regis aut Imperatoris, seu Principis*. Ut
 autem hoc nostrum præceptum ab omnibus observetur, & a
 nemine unquam violetur, manu nostra firmavimus, ac de Si-
 gillo nostro subtus consignare jussimus. *Data VI. Idus Apri-
 lis, anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi DCCCC.*
XXXII. anno, regnante Domino nostro CONRADO Rege,
XXIV. Lausanna Civitate feliciter. Amen.

LXXXIII.

*Donatio Monasterio Paterniaci, a Bertholfo, Zer-
 ingensi Duce.*

Ex eodem Archivo Regio Taurinensi.

NOTUM sit omnibus tam præsentibus quam futuris, quod
 Dominus BERTOLFUS, (a) Dux, villam quæ vocatur
 FRI-

1178.

(a) *Muratensis Laci*] vulgo *Moras*, oppidum apud Vandenses.

(a) *Bertolfus*] sive *Bertoldus*, Zerisingensis scilicet.

FRIBURG, ædificavit, cujus quarta pars in fundo & allodio sanctæ Mariæ Paterniacensis sita est. Construxit autem idem Dux Ecclesiam, in honore *S. Nicolai*, in ea quarta parte prædictæ villæ, quæ ad proprietatem & dominium Paterniacensis Cœnobii pertinebat; quo facto, Dominus *Petrus*, Prior, & fratres ejusdem Monasterii, Ducem humiliter adierunt, & multipliciter rogaverunt, ut causa Dei & salutis suæ, & antecessorum suorum, Ecclesiæ Paterniacensi terram suam traderet, qui communicato consilio cum hominibus suis, laudante *filio suo B.* (b) allodium Beatæ Mariæ, & quod super eum ædificatum erat, scilicet ecclesiam *S. Nicolai* cum cimiterio & duobus casalibus; ad dômum Monachorum construendam, Priori & fratribus prædictis, in pace & sine alicujus contradictione reddidit. Quæ redditio ut in æternum rata permaneat, sigilli autoritate eam corroboravit. Hujus rei testes sunt Ottho de Balniis, Nantelmus de Rubeo monte, Præpositus Salodorensis, Amedeus, Comes Gebennensis, Aldricus de Novocastro, Walcherus de Blonacho, Rodulfus de Montaniaco, Cono de Stavail, Warnerius de Sigena. Hugo de Egistor, & quam plures Friburgenses. Actum est istud anno ab Incarnat. Domini MCLXXVIII.

LXXXIV.

Diploma FRIDERICI Imperatoris, pro Monasterio Paterniaci.

Ex eodem Archivo Regio Taurinensi.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1236.

FRIDERICUS Rex, divina favente Clementia Romanorum Imperator semper Augustus, Jerusalem & Sicilia Rex. Imperialis eminentia tunc præcipue sui nominis titulos ampliat, cum

(b) *Filio suo B.*] id est Bertoldo, ejus nominis V. & hujus illustrissimæ familiæ ultimo.

cum divinæ pietatis intuitu, per quam potest, Principibus orbis terræ loca venerabilia pro favore prosequitur, & justas eorum favorabiliter petitiones admittit. Eapropter universis Imperii fidelibus, tam præsentibus quam futuris, volumus esse notum, quod venerabilis *Prior & Conventus Monasterii Paterniacensis* fideles nostri, quoddam Privilegium, eis indultum a *Divo Avo nostro* (a) FRIDERICO inclytæ recordationis *Augusto, tempore Regni* sui, nostræ Celsitudini præsentarunt, humiliter supplicantes, ut illud eisdem innovare de nostra gratiâ dignaremur. Cujus tenor est per omnia talis &c. Nos igitur suis supplicationibus benigne inclinati, attendentes fidem, & sinceram devotionem, quam erga Celsitudinem nostram habet, Privilegium ipsum confirmamus. Et ut hæc innovatio robur firmitatis obtineat in perpetuum valiturum, præsens Privilegium fieri, & Bulla aurea typario nostræ Majestatis impressa jussimus insigniri. Hujus rei testes sunt *Syfridus Maguntinensis Archiepiscopus, Sifridus Ratisponensis Episcopus, Imperialis Aula Cancellarius, Rivogerus Bataviensis Episcopus, Conradus Spirensis Episcopus, Hermannus Magister domus Theutonicorum in Jerusalem, Raspo Landgravius Thuringiæ.* Signum *Friderici II. Dei gratia Romanorum Imperatoris semper Augusti, Jerusalem & Sicilia Regis gloriosissimi.* Ego SYFRIDUS *Ratisponensis Episcopus, Imperialis Aula Cancellarius, vice Domini Maguntini, in Germania Archicancellarii* recognovi. Actum hoc anno *Dominicæ Incarnat. M C C XXXVI. mense Aprili, Indiæ. 9. imperante Domino nostro FRIDERICO II. Dei gratia invictissimo Romanorum Imperatore semper Augusto, Jerusalem & Sicilia Rege, anno Imperii ejus XVII. Regni Jerusalem XI. Regni vero Sicilia XXXVII. Datum apud Spiram feliciter. Amen.*

Rr 2

LXXXV.

(a) *Divo Avo nostro Friderico*] scilicet II. cujus diploma supra dedimus.

LXXXV.

Notitia Prioratus Trimontis.

Ex Cartulario hujus Ecclesiæ.

1107.

Dominus *Berlio de Turre*, (a) & filii ejus, *Giroldus & Walo*, dederunt, quidquid in hac Terra habebant, vel alii de eis, ita, ut Dominus *Humbertus* (b) melius inquirere & intelligere potuit. *Testes* fuerunt *Amblardus Miles*, & *Fulcho*, & *Gausmarus*, & multi alii. Actum anno MCVII.

LXXXVI.

Litera HENRICI Romanorum Regis, Episcopo Valentino, pro Ademaro de Piclavia, Valentiniensi Comite.

Ex eodem Archivo Regio Taurinensi.

HENRICUS, *Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus*. Venerabili Episcopo Valentino, Principi (a) suo dilecto, gratiam suam & omne bonum. Gravem querelam Nobilis Viri *Aymari de Piclavia*, Comitis Valentini, recepimus, continentem, quod, licet ipse & prædecessores sui *Comitatum Valentiniensem* tanquam Domini ipsius Comitatus Comites tanto tempore non tenuerint, cujus contrarii memoria non existit, tu tamen tuorum prædecessorum non contentus limitibus, hujusmodi Comitatum tibi usurpas, te scribi in *certis monetis & nummis*, etiam nominari faciens, *Comitem*, in sui præ-

(a) *Dominus Berlio de Turre*] a quo series Dominorum de Turre-Pini, olim apud Delphinates & Sebusianos nostros potens, & quæ tandem Delphinatum & Comitatum Albonensem, titulis suis *Anna Delphina* matrimonio adjunxit.

(b) *Dominus Humbertus*] primus *Trimontis* Prior.

(a) *Principi suo*] infigne pro Episcopis Valentiniensibus monumentum, quo Principes Imperii tunc temporis vocabantur.

præjudicium, injuriam & gravamen. Unde sinceritati tuæ
damus firmiter in mandatis, quatenus a talibus desistere de-
beas, nec aliquam novitatem contra modum & formam tuo-
rum prædecessorum inchoes vel attentas. Et si quod in con-
trarium per te attentatum existit, hoc provide studeas revo-
care. Alioquin sibi super præmissis providere cogitabimus
de remedio oportuno. Datum *Mediolani 18. Kal. Febr. regni
nostri anno 3.*

LXXXVII.

Diploma CAROLI Romanorum Regis, quo Ay-
marum a Pictavia, Comitem Valentinesem, VICARIUM
IMPERII constituit in Regnis Arelatensi &
Viennensi.

Ex Archivo Regie Taurinensi.

CAROLUS, Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, &
Bohemie Rex, Venerabili Episcopo Valentinesi, Principi suo
dilecto gratiam suam & omne bonum. Quia de spectabilis Ay-
maris, Comitis Valentini & Dyensis, Consanguinei & fidelis
nostri, charissimi, circumspeditionis industria & constantis
fidei probitate obtinentes præsumtionem fiduciæ singularem,
ipsum, maturo nostro Principum consilio præcedente, *Arela-*
tensis & Viennensis Regnorum; nec non in universis & singulis
terris, appenditiis & districtibus pertinentibus ad eadem, no-
strum & Sacri Romani Imperii fecimus & constituimus Vicarium
generalem. Eapropter devotionem tuam requirimus & hor-
tamur, injungentes tibi nihilominus seriose, quatenus supra-
dicto Comiti *Aymaro* in omnibus & singulis, quæ ad ejusdem
Vicariatus spectant officium, sine quavis difficultate, seu con-
tradictione parere & intendere debeas, & efficaciter obedire,
nullam in hoc prætextu excusationis aliqualis negligentiam

Rr 3

com-

(a) *Carolus*] scilicet hujus nominis quartus.

commiffuro. Datum *Lucemburgi, die 16. Martii Regnorum
noſtrorum anno 3.*

LXXXVIII

*Donatio Otthonis Imperatoris, Aymoni
Comiti.*

Ex Archivo Regio Taurinensi.

In nomine Sanctæ individuzque Trinitatis.

963. OTTO, (a) divina providentè clementia *Imperator Augu-
ſtus*. Si rectis noſtrorum fidelium petitionibus aſſenſum
præbemus, promptiores eos in noſtro fore obſequio minime
dubitamus. Quocirca omnium Sanctæ Dei Eccleſiæ fideli-
um noſtrorumque, præſentium ſcilicet ac futurorum, com-
periat industria, qualiter interventu atque conſultu amatiffi-
mæ noſtræ conjugis, noſtrique *Imperii Conſortis*, per hanc no-
ſtri præcepti paginam concedimus, donamus atque largimur
Aymoni Comiti, (b) dilectoque noſtro fideli, *Corticulas* duas
juris Regni noſtri, in Vercellenſi Comitatu conjacentes, quæ
Andurni & Molinaris nominantur, una cum *Capellis, Villis,*
*Maſſaretiis, rupibus, planiciebus, terris cultis & incultis, mo-
lendinis, piſcationibus, Aldionibus & Aldiadibus* utriusque ſe-
xus, familiis, diſtrictis, publicisque vectigalibus & penſionibus,
omnibusque quæ dici & nominari poſſunt ad prædictas *Cor-
ticulas* in integrum pertinentibus, nec non & noſtro jure & do-
minio in præfati Comitis jus & dominium omnino transfun-
dimus & delegamus. Inſuper hac noſtra præceptali authori-
tate confirmamus & corroboramus eidem fideli noſtro omnes
res, & utriusque ſexus familias juris ſui, videlicet *Cortes Ali-
ca,*

(a) *Otto*] hujus nominalis primus, qui regnare incepit anno ſalu-
tis 936.

(b) *Aymoni Comiti*] ſive potius *Annoni Comiti Marchioni Segusæ*,
ut in aliis Diplomatiſibus vocatur.

ca, Cavaliaga, Casanova, Ropali in Vercellensi Comitatu con-
 jacentes, atque Caxana, Bremita, Ticinensæ, Zeutiano, Astel-
 liano, Gomaroso, Caltranaxo, Calvarengo & Frassinetu in Lo-
 mellensi Comitatu, una cum Castellis, Villis, Capellis, Mas-
 saritiis, Campis, Insulis, aquis, molendinis, piscationibus, di-
 stris, pensionibus, Aldionibus & Aldiabus, servis & ancillis,
 omnibusque, quæ dici vel nominari possunt, ad prædictas Cur-
 tes & res pertinentibus in integrum. Propterea, si de prædi-
 ctis rebus a Nobis concessis, & de prætaxatis a Nobis confir-
 matis, legales querimonie contra eum ortæ fuerint, aut de
 eorum terminis litigaverint, hac nostra imperiali autoritate
 concedimus, & ut *per inquisitionem & sacramentum trium li-
 berorum* hominum liceat eum affirmare, quod jure proprie-
 tario inde investitus fuerit, & eas firmiter tenuerit, ac deinde
 habeat & teneat, firmiterque possideat ipse, suique hæredes,
 habeantque potestatem tenendi, donandi, vendendi, com-
 mutandi, pro anima judicandi, & quidquid eorum decreverit
 animus faciendi, omnium contradictione remota. Si quis
 ergo contra hanc nostri præcepti paginam interpretaverit,
 aut infringere præsumperit, sciat se compositurum auri opti-
 mi libras centum, medietatem Camere nostræ, & medietate-
 tem prædicto Comiti suisque hæredibus. Quod ut verius
 credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, manu pro-
 pria roborantes, annulo nostro subter jussimus insigniri. Si-
 gnum Domini OTTONIS, *Invißissimi Imperatoris Augusti.*
Lutagerius Cancellarius, ad vicem Guidonis Episcopi & Archi-
cancellarii recognovi & subscripsi. Data 3. Idus Augusti, an-
no Dominicæ Incarnationis nongentesimo sexagesimo tertio, In-
dict. sexta, Imperii serenissimi OTTONIS Imperatoris 27. actum
Papæ.

LXXXIX.

*Donatio Otthonis, Imperatoris Manfredi
Marchioni.*

Ex eodem Archivo Regio Taurinensi.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

966.

O T T O, (a) divina favente clemencia Rex. Si dignis nostrorum fidelium petitionibus assensum præbemus, promptiores eos in nostro fore obsequio minime dubitamus; quocirca omnium Sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium, nostrorumque præsentium scilicet ac futurorum comperiat industria, qualiter interventu atque consultu dilectissimæ Matris nostræ THEOPHANIÆ, Imperatricis Augustæ, per hanc nostri præcepti paginam, prout iuste & legaliter possumus, confirmamus & corroboramus MANFREDO, (b) filio quondam *Aymonis*, nostroque dilecto fideli, corticulas quasdam, quas præceptali dono *Serenissimi Avi nostri*, OTTONIS MAGNI Imperatoris, Pater ipsius obtinere visus est, in Comitatu Vercellensi, quarum nomina ista sunt, videlicet Audurni, Molinaria, Gallanico, Mutiano, Ponderano, Alidola, Canderio, Traverio, una cum Capellis, Villis, Massatitiis, rupibus, planiciebus, terris cultis & incultis, aquis, molendinis, piscationibus, Aldionibus, & Aldiabus utriusque sexus, familiis districtis, publicisque vectigalibus, quæ dici vel nominari possunt, ad prædictas Corticulas in integrum pertinentibus, per hujus nostri præcepti cautionem & auctoritatem, in præfati Manfredi, nostri dilecti fidelis, jus & dominium penitus transferimus, & confirmamus, & corroboramus. Insuper pro hæc nostra præceptali firmitate confirmamus & corroboramus idem fideli nostro omnes res & familias utriusque
sexus,

(a) *Otto*] tertius scilicet, qui imperare cœpit anno salutis 973.(b) *Manfredo*] qui alibi *Hieronymus Manfredus* duplici nomine appellatur.

sexus, juris sui, videlicet Curtès, Alicæ, Cavaliaga, Casanova, Ropoli in Vercellensî Comitatu conjacentes, atque Canna, Bremito, Tignenso, Zeutiano, Astelliano, Gomorofca, Galdavazo, Calvarengo & Fraxeneto, in Lomellensî Comitatu sitas, una cum Castellis, Villis, Capellis, Massariis, vineis, campis, insulis, aquis, molendinis, piscationibus, districtis, pensionibus, Aldionibus & Aldiabus, servis & ancillis, omnibusque, quæ dici vel nominari possunt, ad prædictas Curtès pertinentibus in integrum. Confirmamus etiam prænominato fidei nostro, hac nostra autoritate, Curtem de *Bragario*, cum servis & ancillis, & omnibus pertinentiis ejus; Curtem vero de *Vitigniano*, cum servis & ancillis, & omnibus pertinentiis ejus. Præterea, si de prædictis rebus a Nobis confirmatis legales querimonie coram eo exortæ fuerint, aut de eorum terminis litigaverint, hac nostra regali auctoritate concedimus, & ut per inquisitionem & sacramentum trium liberorum hominum liceat ei affirmare, quod jure proprietario inde investitus fuit, & eas firmiter tenuerit, ac deinde habeat & teneat firmiterque possideat, ipse, suique hæredes habeant potestatem tenendi, donandi, commutandi, pro anima judicandi, & quidquid eorum decreverit animus faciendi, omnium hujusmodi contradictione remota. Si quis ergo contra hanc nostri præcepti paginam ire tentaverit, aut infringere præsumperit, sciat se compositurum auri optimi libras centum, medietatem Cameræ nostræ, & medietatem præfato *Manfredo*, suisque hæredibus. Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, hanc paginam manu propria roborantes, annulo nostro subter jussimus insigniri. *Signum Domini OTTONIS, invictissimi Regis. ADEBERTUS Cancellarius, ad vicem Petri Episcopi & Archicancellarii recognovi & subscripsi. Data XI. Cal. Novembris, anno Dominice Incarnationis nongentesimo sexagesimo sexto, Indiæ. I. anno vero regni Ottonis.*

XC.

Donatio ARDUINI Regis, Ecclesia Vercellensi.

Ex Archivo S. Eusebii Vercellensis.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1003.

ARDOINUS, Dei gratia Rex, fidelium petitionibus assensum præbemus - - - omnium fidelium noverit industria, & sanctæ Ecclesiæ Episcoporum, tam præsentium quam futurorum, noverit solertia, qualiter interventu & petitione *Berte*, charissimæ *Confortis*, regni nostri participis, prout juste & legaliter possumus, confirmando corroboramus atque largimur *Cuniberto*, Vercellensis Ecclesiæ Præposito, atque *Cancellario nostro*; *Curtem Decianam*, (a) sibi jure proprietario pertinentem, cum Castro & Capella ibidem consistente, una cum mansis, terris, vineis, pratisque. Signum Domini *Ardoini*, Serenissimi & invictissimi Regis. - - - *vice Petri Reverendissimi Episcopi & Archicancellarii* recognovi. Datum anno *Incarnat. Dominice* 1003.

XCI.

Bulla ADRIANI Papa Confirmatoria Privilegiorum & Jurium Monasterii Agaunensis.

Ex ejusdem Ecclesiæ Cancellaria.

In nomine Domini Dei æterni, & Salvatoris nostri
Jesu Christi.

ADRIANUS, (*) humillimus omnium servorum Dei, & in *sancta Sede Romana*, *totius orbis Magistra*, non meritis propriis, sed intercessione Beatissimi Apostolorum Principis Petri, ab omnipotentè Deo in *Apostolatus* arce electus; quia

(a) *Curtem Decianam*] antiquum est *Titione* familiæ apud *Insubres* Castrum, Comitatus titulo postea decoratum.

(*) *Adrianus*] II. scilicet, qui sedere Romæ cepit anno salutis 872. Hujus Bullæ meminerunt clarissimi & eruditissimi *SAMMARTHANI fratres*, *Gall. Christ. tom. 4.*

quia Dominus oves proprias, quas sub sancto ac pretioso sanguine acquisivit, Beato Petro pascendas commisit. Constat nimirum, cunctos Dei cultores ipsius subjici tuitioni, cujus Nos ubique non diffidimus protegi patrocínio. Quapropter satis convenienter omnes Christianos oportet ad sanctam Matrem Ecclesiam & Apostolicam sedem præbere concursum, taliter, ut & devotio conditoris convenienter sortita esse videatur effectum, & pæ constructionis oraculi in privilegiis elargiendis minime deneget auxilium. Igitur quia postulavit a nobis KAROLUS, (b) *Excellentissimus Rex Francorum*, quatenus Monasterium sanctorum Agaunensium, in Regno *Burgundie* situm, super Rhodano fluvio, quod in honore Beati Mauritii, vel aliorum Martyrum SIGISMUNDUS, *bonæ memorie Rex*, construxisse dignoscitur, in quo *Alteus* Episcopus Abbas præesse videtur, privilegio cum Apostolicæ Sedis insulis decoretur, & sub sancta, cui Deo authore præsidemus, Ecclesia constitutum, præteritorum Regum ordine gloriosi, videlicet Regis *Sigismundi* ac cæterorum Regum ordine gloriosi videlicet, post ipsa statuta & privilegia ejusdem Monasterii nostri, iterum Præfulatus honore consentientes confirmamus, ut nullatenus ullo deinceps tempore irrumpantur, & conjacentes terras *in Francorum finibus*, scilicet *in Senonensi Comitatu*, sub privilegii autoritate colligamus Abbatiam *Monasterioli*, ubi *Sonna* & *Senna* conveniunt, cum suis omnibus pertinentiis & adjacentiis, & *Talsniacum* cum integris appenditiis, & saltuum redditionibus, in Comitatu *Pontica* supra *Quantia* flumen, omni cum sua integritate seu appenditiis *Vertunum* stat, ubi Ecclesia in honore B. Michaëlis ubique *Salmum* producitur, & *Noniono* cum Ecclesia in honore *Almi Mauritii*, nemus cæteræque ad eandem terras subjacentes ac pertinentes, *Curtem*, & in Episcopatu *Edunensi* sive

Ss 2

Augu-

(b) *Karolus*] III. qui postea Imperium obtinuit.

Augustodunensi Castellum de Sine-muro, sicut clauditur Armenzona flumine, cum supposita Ecclesia, in honore S. Mauritii dedicata, cum decimis & Parrochiis, cum villis, his nominibus: Ravaniaco, Sanciaco, Sarniaco cum molaribus, molendinis, aquis, aquarumque decursibus, sylvis, pascuis & omnibus redditionibus, eidem Castello vel villis prædictis pertinentibus. Præterea plis desideriis filii nostri, Regis Francorum, assensum accommodantes, Agaunensis Monasterii congregationis mandatis inhærentes, Sedisque Apostolicæ Regulam servantes, per hujus præceptionis nostræ autoritatem, id quod exposcimus, effectu mancipamus, & ideo nulli cujuslibet Ecclesiæ Sacerdoti in præfato Monasterio quodlibet sui Prioratus Pontificium, nisi fratrum invitatione, permittimus habendum. Nec etiam illi, qui Civitatem Valentiam nunc habere dignoscitur, vel fuerit postea acquisiturus, liceat quamlibet ditionem, nisi suprædicta conditione, seu potestatem extendere, hac autoritate quidem præter sedem Apostolicam prohibemus per hujus decreti paginam, interdicendo omnibus omnino cujuslibet Ecclesiæ Præsulibus, vel cujuscunque honoris dignitate præditis, sub anathematis vinculo, ne in prænotinato Monasterio quodlibet exerceant dominium, nec sacros ordines, nec sacrarum Missarum solennia celebrent, sine voluntate Abbatis, & fratrum, ibi Deo famulantium. Quicumque vero hujus seriem nostræ institutionis ausus fuerit evertere, vel ipsarum scripturarum sanctiones, quæ a Regibus constitutæ sunt, & præfato Monasterio sub privilegio, quolibet modo vel tempore tentaverit violare, anathematis dominationi subjaçeat. Adrianus, Deo authore, in hac serie privilegii, ob amorem Dei & sanctorum Martyrum honorem a me facta, relegens subscripsi, ac Episcopus quosdam nostri Præsulatus præsentem adnotare jussi. *Maurus*, peccator jussus a Domino Papa subscripsi. *Aurelius*, peccator Episcopus, jussus a Domino Papa subscripsi. *Agnellus*, peccator Episcopus, jussus

jussus a Domino Papa subscripti. *Sabaudus* peccator Episcopus, jussus a Domino Papa subscripti. *Harion* Episcopus peccator, jussus a Domino Papa subscripti. *Leo* peccator Episcopus, jussus a Domino Papa subscripti. *Anastafus* peccator Episcopus, jussus a Domino Papa subscripti. *Amatus* peccator Episcopus, jussus a Domino Papa subscripti. Item *Benedictus* peccator Episcopus, jussus a Domino Papa subscripti. Ego *Stephanus* Capuanus, *Cancellarius Romani Palatii*, jussus a Domino Papa adnotavi.

XCII.

*Privilegium, a Comite Forensi Monasterio
Cassania concessum.*

Ex vetusto hujus Monasterii Cartulario.

SCiant posteri, quod GUYGO, *Forensium Comes*, & GUYGO filius ejus, *Miles*, dederunt pro sua & prædecessorum suorum salute, venerabili loco *Cassania* (a) leydas, padagia, eis vel hæredibus eorum quomodocumque debita; pasqua etiam per totam terram, sine tamen eorum hominum gravi incommodo. Qui quidem *Guygo* pater & filius, delictorum suorum non immemores, dictæ donationi superaddiderunt *usus & consuetudines*, quæ in portibus aquarum terræ eorum, a transeuntibus exiguntur. Præterea libere remiserunt territorium de Fonte Vouderiæ, quod a Fratibus Hospitalis antea possidebatur. Item mansum de Doriorio, Terram de Maynis. *Testes* Petrus Solerii, Hugo de Marliaco, Bernardus de Meyserien.

Ss 3 L

XCIII.

(a) *Cassania*] vulgo *Cbassagne*, Monasterium Ordinis Cisterciensis apud Sebastianos nostros.

XCIII.

*Verpitiō Hugonis, Domini de Toria,
Ecclesiæ Matisconens.*

Ex Cartulario hujus Ecclesiæ.

OMnibus Sanctæ Dei Ecclesiæ filiis tam præsentibus quam futuris, notum fieri volumus, quomodo HUGO DE TORIA, (a) de placito, quod cum Sanctæ Dei Matisconens. Ecclesiæ Canonicis antecessores sui, & ipse fecerant, diu, licet injuste, calumniam intulit; quapropter Dominus & Venerabilis *Berardus, Matisconens. Ecclesiæ Præsul*, atque *Canonici*, cum præfato *Hugone* in villa *Taxoniaci* (b) convenientiam habuerunt, ubi jam bis nominatus *Hugo* suam injustitiam, justitiamque *Canonicorum* recognoscens, quidquid in potestate, - - - in terra *S. Andree*, & *S. Vincentii*, vel in Cimiterio, seu mansum, seu orationem, sive quid aliud calumniaverat, quidquidve *Feodarii* ab eo in his locis habere dicebantur, uxore sua laudante & confirmante, Deo & pretiosissimo Martyre *Vincencio*, omnimoda Verpitione finivit, & ut deinceps *Canonici*, Deo inibi servientes, libere possiderent, concessit; adjungens, quod si *Feodarii* aliquam moverent inquietudinem, se nullum inde eis præbere auxilium seu testimonium, nec per justitiam, quam prælibati *Canonici* super eos exercerent, aliquo modo illis molestus fieret. Hoc fecit jam sæpe nominatus *Hugo de Toria & uxor sua*, per manum *Domini Berardi*, (c) *Episcopi Matisconens.*, & *Gauceranni Præcento-*

- (a) *Hugo de Thoria*] *Gentis Thoriana & de Villariis, illustrissimæ & Nobilissimæ apud Sebusianos familiæ caput.*
 (b) *Taxoniaci*] *vulgo Teyffonge, juxta Sebusianorum oppidum.*
 (c) *Berardi, Episcopi Matisconens.*] *cognomine de Castellione-Milonis, Domini Castellionis, ad oram Dombensem filii, qui Matisconi sedit anno 1046. Hujus cartæ meminimus in Historia nostra Sebusiana, in Genealog. Familiæ de Thoire.*

centoris. *Testes* autem hujus rei sunt: Stephanus de S. Cirico, Petrus de Beyviere, Gaucerannus de Mespiliaco, Otgerius de S. Cirico, Leodegarius de Vallegrignosa, Wido d'Arbent, Letholdus de Coyfiaco.

XCIV.

Carta fratrum de Thoria, Carthusia Majorevi.

Ex antiquo hujus Ecclesie Cartulario.

Noverint tam presentes quam futuri, quicumque hoc scriptum vel legerint, vel audierint, quod Dominus WILHELMUS de THORIA, (a) & fratres ejus HUMBERTUS & GISSEBERTUS, Matre quoque eorum, & Uxore ipsius *Wilelmi*, laudantibus, dederunt in perpetuum, & vendiderunt fratribus *Majorevi*, quidquid infra terminos ipsorum fratrum juris & dominii habebant, sed & si quid extra terminos ad terras concabiandes, acquirere voluerint, quod ad ipsos aliquo modo pertineat, totum similiter concesserunt, nec non & pascua per totam terram suam, & ad portum *Torie*, liberum transitum eodem pacto, quo supra dicta donaverunt, & quod majus est, fidelem amicitiam, & manutentionem promiserunt. Hoc autem factum est in Conventu omnium Monachorum *Majorevi*, *presente* Domino Humberto Priore, & quatuor *fratribus Laicis*, Bonofilio, Girardo, Humberto, Wilelmo Chatboldi; *Seculares* vero fuerunt hi: Hugo de la Balma, Stephanus de Mornaco, Wilelmus de Nath Milites, & Wilelmus Pischardi. Pro hac vero donatione & venditione acceperunt a fratribus predictis quatuor libras Gebennensis monetæ. STEPHANUS (b) *Comes Burgundie*, fratribus *Majorevi* salutem & omne bonum;

Dona-

(a) *Wilelmus de Toria*] Hugonis, de quo mox locuti sumus, Nepos.

(b) *Stephanus Comes Burgundie*] e cujus feudo tunc temporis ea *Bugefia* pars, quæ *Terra Montanea* vocabatur, dependebat, ut fufius explicatum est in *Historia nostra Sebustiana*.

Donationem & venditionem Patres & Domini charissimi, quam fecerunt vobis *Domini de Toria*, quoniam de *nostra* *fendo* est, dono & concedo vobis hilari & devoto animo, vestrisque successoribus in perpetuum, pro salute animæ meæ & antecessorum meorum, quod donum meum ideo donationi eorum supposui, ne quis posterorum, vel meorum, vel ipsorum super hoc inquietet vos. Factum est hoc anno Domini millesimo centesimo sexagesimo quarto.

XCV.

*Epistola H. Domini Baugiaci, quibusdam
Abbatibus.*

Ex Cartulario Cluniacensi.

Viris venerabilibus, Abbatibus de *Fontaneto*, & de *Alba-Ripa*, & Priori de *Fontaneto*. (a) *H. Dominus Baugiaci*, (b) salutem & reverentiam. Si bene recolitis vos, quando Terram de Chanlita, autoritate Domini Papæ, sicuti vobis placuit, absolvistis, A. Præposito de *Corveya*, in præsentia Domini Ducis, & de ejus mandato, quia illius causæ cognitio vobis est a Domino Papa commissa. Supplicamus igitur vobis, quod ipsi & nobis diem & locum assignetis; ubi coram vobis juri parituri comparere possimus. Volumus autem, quod quæcumque de domo Cluniaci ad vos, ex parte nostra veniat, ipsum tanquam nos in jure nostro petendo exaudiatis, quia liberam & generalem administrationem domui Cluniaci in causa ista concessimus, & ipsam procuracionem virem suam
super

(a) *Fontaneto*] vulgo de *Fontenoy*, & *d' Auberive*, & *Alba-Ripa*, Monasteria Ordinis Cisterciensis, quorum primum est in *Heduensi*, alterum in *Lingonensi* Diocesi.

(b) *H. Dominus Baugiaci*] id est, Hugo, sed qualis fuerit, adhuc incertum est; cum tres hujus familiæ fuerint *Baugiaci* & *Sebusiæ* Dynastæ.

super tertia parte *dosaliti* filie nostræ constituimus, ratum habituri, quidquid ipse faceret, sive in agendo, sive in defendendo, sive transigendo, sive aliud pro alio mutando.

XCVI.

*Venditio Domini Montislupelli, Abbati Insule
Barbaræ.*

Ex Cartulario hujus Ecclesie.

UNIVERSIS presentes literas inspecturis. HUBERTVS, Dominus Montislupelli, salutem & notitiam rei gesta. Universitati universæ voluntas fieri manifestam, quod Nos nulla fraude inductus, nulla dolosa machinatione circumventus, nullò etiam pacto atio, vel conventione interveniente, imo ex certa scientia, & spontanea voluntate vendidimus, cessimus, & in perpetuum reliquimus, venerabili W. Abbati, & Ecclesie Insule Barbaræ, quidquid juris vel usagii, sive domini habebamus, possidebamus, detinebamus, vel quasi, vel alius nomine nostro in Prioratu, villa & hominibus de *Rillieu*, (a) & in toto territorio, & in Parrochia ejusdem, & unum Piscatorem in *Eschais*, cum illa libertate & facultate piscandi, quam nostri habebant proprii pifcatores, pro videlicet centum *libris Turonensibus* probatæ & legitimæ monetz, & quam pecuniam confitemur, & recognoscimus *numeratione, & reali solutione fuisse plenarie satisfactum*. Confitemur etiam, dictam pecuniam in utilitatem nostram, & commodam esse *versam*; Et si dictæ res plus dicto pretio valent, vel aliquando valerent, illud totum pure in eleemosynam concessimus & donavimus Abbati & Ecclesie memoratæ. Promittentes Nos, & Petrus, filius noster, tactis corporaliter sacrosanctis Evangeliiis, per Nos & hæredes, sive successores nostros, quod

1235.

(a) *Rillieu*] apud Sebastianos meos in confinio Sebastiani & Lugdunensis territorii.

contra hanc venditionem, donationem, successionem, nullo tempore, nulla ratione, seu occasione in toto, vel in parte veniremus, nec aliquis arte nostra, vel ingenio, vel ope, vel consilio. Imo si quis dictam Ecclesiam, super præfatis aliquando molestaret, Nos in jure & extra jus, pro Ecclesia opponeremus, & causam pro posse nostro servaremus indefinenter; promittentes nihilominus de evictione satisfacere, & inde obligavimus omnia bona nostra, omnia vero pacta memorata, universa & singula promissimus Nos, & Petrus, filius noster, sub præfatis juramento dicto Abbati, nomine Ecclesie sue, & successorum suorum hæc stipulanti, & recipienti per Nos & heredes, sive successores nostros semper inviolabiliter observare; insuper ad majorem securitatem dedimus fidejussores, & obfides juratos de pactis perpetuo observandis, videlicet Guygonem de Buyes, Hugonem de Chalamont, Bernardum de Loyes, Falconem de Moison, Berlion de Monteliet, G. de Satonay, Humbertum de Monteliet, Guidonem Deschas, Petrum de Loyes, Domicellum, Hugonem de Neuro, L. de Ruafolla, Aymonem de Ruafolla, Jo. de Porta, & Hugonem de Bayno, qui ad commonitionem Abbatis, vel sui nuntii, debent tenere ostagia Lugduni, nec inde se movere, donec ipsi Abbat & Ecclesie esset plenarie emendatum, quidquid foret contra pacta dicta superius attentatum, & unusquisque supradictorum fidejussorum in solidum tenetur; renuntiantes tam Nos, quam fidejussores nostri ex certa scientia *exceptioni minoris pretii, & exceptioni non numerate pecunie, & non habere, & privilegio fori, & exceptioni doli, & errori in factum, & omni auxilio Legum & Canonum, & omni juri scripto, & non scripto promulgato, aut promulgando, & consuetudinario, nobis & ipsis competenti, vel competunturo, quo contra factum istud venire possemus.* In cujus rei testimonium præfentes litteras eidem Abbati dedimus Sigilli nostri, & Sigilli Petri filii nostri munimine roboratas. *Actum anno Domini 1235. M. Aprili.*

XCVI

*Immunitas Pedagii & Leyde, a Domino de Villars,
Monasterio Chassania.*

Ex Cartulatio ejus Ecclesie.

GVICHARDUS, Dei gratia *Archiepiscopus Lugdunensis,*
Apostolice Sedis Legatus, omnibus in perpetuum. Notum
fieri volumus; tam presentibus quam futuris, quod *Stepha-*
mus, Dominus de Villars, (a) per manum nostram dedit Deo, &
fratribus de *Chassania* in perpetuum, terras, prata, nemora,
pascua, quæ sunt in omni terra sua, & transitum aquarum;
dedit etiam, ut nusquam in omni dominio ejusdem domus
de *Chassania*, solvat leydas, vel pedagia, vel aliud, quod ad jus
mercati pertineat; hoc etiam addidit, ut si quid fratres de
Chassania presentes, vel posteri, de feudis istius *Stephani* acqui-
sierit, vel aliquo modo acquirere potuerit, in liberum allodium
eis cedat, super iis prohibuit, ut nullus successorum vel hære-
dum ejus, hæc sine largitionis dona, aliquatenus temerarie
mutare præsumat. Ut autem hæc & alia, quæ fratres de
Chassania, prædicto, vel alio modo adquisierint, vel acquirere
potuerint, firma & inconcussa in perpetuum maneat, rogatu
Stephani, Sigilli nostri impressione muniri curavimus; & no-
tandum, quod idem *Stephanus*, quando hoc donum per ma-
num nostram fecit, nullum de uxore sua infantem habebat.
Quando vero sigillari curavit, interfuerunt *Vitfredus*, Abbas
Chassaniae, *Berardus de Loyes*, *Petrus de Vassaliaco*, *Petrus de*
Palude, *Stephanus de Quinciaco*, *Hugo de Cassiaco* milites.

T t 2

XCVIII.

(a) *Stephanus de Villars*] hujus familie ultimus, qui *Agnetam Do-*
minam de Villars unicam filiam reliquit, *Stephano Toris Regule*
nuptam.

XCVIII.

*Littera Compromissa inter Priorem Nantuaci, &
Stephanum, Dominum de Thoire & de Villars.*

Ex Archivo Ecclesiæ Nantuaci.

1246.

NOS B. (a) Dei gratia Cantuariensis Archiepiscopus, totius Angliæ primas, Rector Priusatus Nantuaci, & Conventus Nantuaci ex una parte, & NOS STEPHANUS, Dominus de Thoire & de Villars ex altera. Notum facimus universis presentibus & futuris inspecturis, quod Nos compromissimus, & compromittimus *alte & basse*, in venerabilem Patrem Philippum, Dei gratia prima Lugdunensis Ecclesie electum, supra dissentione de Brion, & supra garda Nantuaci, & universis aliis querelis, quas usque in hodiernum diem habebamus, vel habere poteramus, ad invicem, præterea emendam *Treuge*, quæ penitus est excepta. Convenum autem fuit in hoc Compromisso, quod P. Prior (b) Conziaci, ex parte domus Nantuaci, & Dominus Guilelmus de Greyssaco ex parte altera, associentur secum ut coarbitri nominati, & est dictum & expressum in forma dicti Compromissi, quod quidquid dictus Electus cum prædictis duobus Coarbitris, vel cum altero eorum, si eos contingeret discordare, vel neutro secum concordante, dicet, dictabit vel arbitrabitur, quomocumque simul, vel separatim Nos tenemur sine contradictione, sub poena trecentarum marcharum stipulata, a Nobis persolvenda, ad voluntatem suam plenarie faciendam, & sub religione præfati juramenti, dictam suam pronunciationem vel arbitrium inviolabiliter observare. Pro his autem adimplendis obligavimus & posuimus in manu sua; Nos Archiepiscopus Cantuariensis, & Conventus Nantuaci, Castra Nantuaci, & S. Germani, & Nos Dominus de Villars, Castra de Loyes & de

(a) Nos B.] Bonifacius de Sabaudia.

(b) Prior Conziaci] vulgo Conzieu, prope Bellicium.

de Mornay dicto Electo, cætera bona nostra pro adimplendo dicto suo nihilominus obligantes. Si autem prædicti Coarbitri non possent vel nolent interesse, loco deficientis poterit alius subrogari. Subrogandus autem prius est Domino Electo, & parti alteri nominandus, ut persona certissima subrogetur; potestas autem procedendi in principali & in accessorio, data est ei a Nobis, ut solus, vel cum ipsis duobus, vel altero eorum, eo modo, qui voluerit, valeat procedere, secundum jus scriptum vel consuetudinarium, secundum jus Baronie, vel sine ipso, prout melius ad advisum suum extiterit procedendum; habet etiam dictus Electus plenissimam facultatem interpretandi & declarandi in toto Compromisso semel vel pluries in dicto vel arbitrio, quotiescumque vel quodcumque dubium occurrerit, vel obscurum; expressimus etiam in Compromisso, & sine strepitu sive litigio lite contestata, vel non contestata, die feriata, vel non feriata, Nobis presentibus, vel absentibus, vel altero nostrum, vel utraque parte absente, sine omni subtilitate & negotio procedat, & secundum quod ei melius visum fuerit, excepta treuga, quæ dicitur quondam fracta, querelas terminet universas. Dominus autem Electus de consensu Arbitrorum suorum Nobis injunxit, ut sub juramento præstito procuremus, quod infra diem proximo assignandam superiorum nostrorum literas de consensu super compromissum hujusmodi habeamus. Nos Prior Nantuaei literas Abbatis Cluniacensis, Nos Dominus de Villars, literas Nobilis Viri, Domini Joannis, Comitum Burgundie, ad quos, ut ad Superiorem, negotia videntur pertinere, & de hac faciamus totaliter posse nostrum. Expensas autem, quas faciet Dominus Electus in assessoribus Consiliariis, vel in Castris a Nobis ei traditis, persolvemus ad mandatum suum, eundem indemnem super hoc conservantes, ad Castrorum etiam custodiam opem ei conferemus & juvamen, impedimentum si quod evenerit super hoc, prout partem alterutram contingeret, removendo; renunciamus autem ultro citroque sub præstito

juramento exceptioni, doli in factum, beneficio restitutionis in integrum, privilegiis impetratis, vel impetrandis; quæ ad compromissum & arbitri prononciationem, vel pœnæ solutionem, nec possimus venire in aliquo contra arbitrium, vel etiã compromissum. *In cujus rei testimonium Nos dicti Archiepiscopus & Conventus Nantuacensis ex una parte, & Nos Stephanus, Dominus de Villars, Sigilla nostra, una cum Sigillo Domini Electi, præsentibus duximus apponenda. Actum Kal. Martii anno Domini 1246.*

XCIX.

Carta Guilelmi Palatini Militis.

Ex Archivo Cameræ Computorum Delphinalium.

1285.

NOS GUILIELMUS, Palatini (a) Miles, notum facimus universis, præsentibus literas inspecturis, quod medietas *directi domini* Montistiderii pertinet ad domum dictorum *Les Chambut*, & quod Nos olim tenebamur dictum castrum & villam *Montisdiderii* (b) facere villam francam, neque tamen *forum* facere sine voluntate ipsorum *Les Chambut*, & quod ipsi participabant & capiebant medietatem in directo dominio, videlicet lationum, & venationum, & omnium ad jus directi domini pertinentium. Item capiebant medietatem *de Bleria*; Item medietatem *carrucarum de Cessia*; in cujus rei testimonium præsentibus literis Sigillum nostrum duximus apponendum. *Datum anno Domini MCCLXXXV.*

C.

Litera Concordiæ inter Priorem Nantuaci, & Humbertum Dominum de Thoire & de Villaris.

Ex Archivo Ecclesiæ Nantuaci.

NOS, Frater JOANNES, (a) humilis Prior Nantuaci, & ejus-

(a) *Palatini*] familia olim Dombensis Pagi nobilissima.

(b) *Montisdiderii*] vulgo *Montdidier*, Castrum antiquum apud Sebusianos.

(a) *Frater Joannes*] Abbas S. Sequani in Burgundia, & Prior Nantuaci.

ejusdem loci Conventus, & Nos *Humbertus*, Dominus de Thoire & de Villars, notum facimus universis, presentes literas inspecturis, quod eum discordia seu controversia verteretur inter Nos prædictum *Humbertum* ex una parte, & Nos Dominos Priorem & Conventum ex altera, super *garda Ville & Prioratus Nantuaci*, & rerum & hominum ad dictum Prioratum pertinentium in *Montania*, quam gardam Nos dictus *Humbertus* dicebamus ad Nos pertinere, Nobis Priore & Conventu e contrario asserentibus. Tandem inter Nos partes prædictas, post tractatus varios intercessit super his & super articulis infra scriptis amicabilis compositio in hunc modum, videlicet, quod villa & Prioratus *Nantuaci & Castrum S. Germani*, & generaliter omnes res & homines, ad dictum Prioratum & dictum Castrum pertinentes, a Castro *Castellanie de Michalia* usque ad aquam, quæ dicitur *Ens*, usque ad terras & territoria S. Eugendi Jurensis, exceptis villis & rebus, si quæ erunt intra terminos superscriptos de aliena garda, ut de dominio alieno retroactis temporibus ab antiquo sint & remaneant in perpetuum de bona garda nostri *Humberti*, Domini de Thoire & de Villars, & successorum Dominorum de Thoire, & de Montania, quam bonam & perpetuam gardam, Nos dicti Prior & Conventus, eidem *Humberto* & successoribus suis damus & assignamus perpetuo habendam & retinendam in omnibus locis superius expressis, cum conventionibus infra scriptis; Videlicet, quod idem Nobilis, Vir Castrum prædictum *S. Germani*, & res & homines de *Castellania* dicti Castrum, tenentur gardare & defendere bona fide, pro qua bona garda dicti Castrum & Castellanie, Nos prædicti Prior & Conventus promittimus bona fide & stipulatione eidem *Humberto* pro se & hæredibus & successoribus suis dare, reddere & solvere quolibet anno in festo Beati Hilarii centum solidos Gebennenses in Prioratu Nantuacensi, ad valorem pecuniæ Gebennensis nunc currentis; hanc autem bonam gar-

gardam dicti Castri *S. Germani & Castellaniae*. Nos dictus *Humbertus* confitemur & recognoscimus, Nos tenere in feudum a *Domino Ivone*, Abbate Cluniacensi, nomine suo & successorum Ecclesie Cluniacensis, per hoc eidem homagium jam fecisse promittentes, & obligantes Nos & successores nostros, qui dictam gardam tenebunt ad homagium faciendum, in renovatione cujuslibet Abbatis Cluniacensis, & quicumque sit novus Dominus de Thoire; idemque possessor dictæ gardæ teneretur facere homagium de prædicta garda Abbati Cluniacensi, suo & Ecclesie Cluniacensis nomine, sicut superius est expressum. Item idem *Nobilis* Vir debet gardare & defendere bona fide Prioratum & Villam de Nantua, & homines & res ad dictum Prioratum pertinentes in *Mantania*, pro qua bona garda, & perpetua, excepto Castro & Castellania *S. Germani*, Nos Prior & Conventus prædicti, promittimus bona fide dicto *Humberto* pro se & hæredibus & successoribus suis dare, reddere & solvere quolibet anno, in festo *B. Hilarii*, in Prioratu Nantuaci, quindecim libras Gebennenses, vel valorem pecunie Gebennensis nunc currentis. Volumus etiam, & expresse concedimus, quod garda, quam idem *Nobilis* Vir habebat in villa *B. Martini, del Fresno*, & in villa de *Breuod*, in suo statu remaneat, & nihil immutetur in garda ipsarum Villarum, per ea, quæ superius latius sunt expressa. Nove autem gardæ de *Charu, d' Eschalon* & de *Condamine* computantur & continentur in summa quindecim librarum superius nominatarum. Item fuit actum inter Nos, partes prædictas, & in pactum deductum, quod si Dominus Abbas Cluniacensis vel ejus successores Abbates Cluniacenses, qui pro tempore fuerint, vellent convenire coram se *Dominum de Thoire* ratione feudi supradicti, seu quacumque alia justâ ratione, idem Dominus Abbas debet sibi assignare locum citra *Sagonam* a parte orientali, a Civitate *Matifconensi* usque ad Civitatem *Gebennensem*, ubi voluerit, in loco idoneo & honesto; longius autem dictus

Nobi-

Nobilis, vel ejus hæredes, ad litigandum ire vel mittere nullatenus teneantur. Nos quidem dictus *Humbertus* confitemur & recognoscimus pro Nobis, & hæredibus, & successoribus nostris, quod Nos in villa, Territorio & Castellania *Nantuaci*, Villa & Territorio *de Port*, Villa & Territorio *B. Martini du Fraifne*, in Castro, Villa & Castellania *S. Germani*, in Villa & Territorio *de Brenod*, nec habuimus, nec habere debemus jurisdictionem, justitiam, merum vel mixtum imperium, correctionem, dominium vel districtum, seu ressortum, exceptis terris *de Lollo*, in quibus habeamus *dominium directum*; in aliis vero villis, hominibus, rebus & terris pertinentibus ad Prioratum *Nantuaci* in terra *Montanea* non habemus, nec habere debemus *jurisdictionem, merum vel mixtum imperium, correctionem, dominium, vel districtum seu ressortum*, nisi in locis, in quibus prædicta exercere consuevimus, priscis temporibus retroactis; insuper cognitionem, exercitium seu executionem causarum seu quæstionum, quibus quis alienæ jurisdictionis forum nostrum jure communi sortiri tenetur, Nos prædictus *Humbertus* Nobis & nostris retinemus. Præterea Nos dictus *Humbertus* promittimus bona fide Priori *Nantuaci*, recipienti nomine suo, & Conventus, & Ecclesiæ seu Prioratus *Nantuaci* *gardare*, defendere, & manutenere Priorem, Monachos, Clericos, Prioratus & homines Ecclesiæ *Nantuaci* contra quas-cumque personas, *præterquam* contra Abbatem *Cluniacensem*, Priorem & Monachos, Clericos dictæ Ecclesiæ seu Prioratus *Nantuaci*. Actum est etiam, & in pactum deductum specialiter & expresse, quod Nos dictus *Humbertus* *gardam* seu *gardas* prædictas non possimus de manu nostra remove-re, vel in alium transferre, nisi ad ipsum solum, qui erit *Dominius de Thoire*, & de *Montania*; Item concordatum est inter Nos partes prædictas, & in pactum deductum, quod quicumque, qui pro tempore erit novus *Dominius de Thoire* vel de *Montania*, & quicumque erit novus *Prior Nantuaci*, subibit

& faciet subire tenebitur *juramentum in magna Ecclesia Nantuaci super magnum Altare, presentibus supradictis* Domino de Thoiria, & Priore & Conventu Nantuaci, de prædictis omnibus attendendis & fideliter observandis. *Item* Nos dictus Humbertus promittimus, bona fide gardare & defendere a Nobis & nostris *forum Ville* Nantuaci, eundo & redeundo tanquam bonus gardator, nec prohibebimus, nec prohiberi faciemus, seu prohiberi sustinebimus, quo minus quicumque volens venire ad dictum forum, possit venire, una cum rebus quibuscumque libere & solute. *Præterea* conventum est & concordatum, & per stipulationem solemnem inter Nos partes prædictas hinc & inde ad invicem firmatum, quod in molari de Partu neutra partium prædictarum possit Castrum, fortalitium, seu quodlibet aliud ædificium, furcarum plantationem, seu aliquam aliam culturam quocumque nomine censeatur facere, construere seu bastire; & si quis alius prædicta sive prædictis similia in dicto Molari faceret, seu facere attentaret, utraque pars, videlicet altera alteram ob altera requisita tenetur defendere & juvare ad inhibitionem & impeditionem prædictorum. Hanc autem concordiam, pactionem, conventionem, ordinationem & pacem, promittimus Nos dictus *Humbertus*, & Nos dictus *Prior* per juramentum *supra sancta Dei Evangelia* corporaliter præstitum, & Nos dictus Conventus bona fide pro Nobis & nostris successoribus universis, attendere & servare, & generaliter adimplere omnia universa & singula prædicta; Committentes Nos partes prædictæ una alteri ad invicem sub vinculo præstiti juramenti & bona fide contra prædicta non venire, vel aliquid de prædictis facto vel verbo, in judicio vel extra, jure vel consuetudine, præscriptione, seu alia ratione, nec contra ire volenti quoquo modo aliquatenus consentire. Nos siquidem dictus *Humbertus* pro supradictis omnibus & singulis attendendis *supponimus* Nos, & hæredes & successores nostros *Juris-*
dictio-

ditioni Archiepiscopi Lugdunensis, Bellicensis & Gebennensis Episcoporum, & eorum officariis & cuilibet eorundem, qui possint & debeant compellere Nos & hæredes, & successores nostros ad observationem compositionis prædictæ *per censuram Ecclesiasticam & terram nostram Ecclesiastico supponere interdicto.* Nos autem *Henricus de Villars* Canonicus Lugdunensis, & *Beatrix Domina de Thoire* (b) & Mater dictorum Humberti & Henrici, prædictam pacem, ordinationem, pactiõnem, conventionem & concordiam laudamus, approbamus & ratificamus, & acceptam habemus; promittentes per juramentum corporaliter præstitum pro Nobis & successoribus nostris contra prædicta non venire vel aliquid de prædictis. Nos siquidem frater *Yvo* miseratione divina Cluniacensis Ecclesiæ Minister humilis, considerata utilitate Prioratus nostri Nantuaci, prædictam pacem, compositionem & ordinationem, prout superius est expressum, laudamus, approbamus & confirmamus, & acceptam habemus; promittentes bona fide, &c. In quorum prædictorum testimonium & munimen Nos frater *Yvo*, Cluniacensis Minister prædictus, & Nos frater *Joannes*, Prior, & *Conventus Nantuaci* prædicti; & Nos prædicti *Humbertus*, Dominus de *Thoire* & de *Villars*, *Beatrix* & *Henricus* Sigilla nostra præsentibus literis duximus apponenda. *Actum anno Domini 1270. XI. Kal. Septembris.*

Uu 2

Corol-

(b) *Beatrix Domina de Thoire*] cognomine de *Fucigniaco*.

Corollarii vice

*Sequentia notatu digna, quasi per Indicem adjecimus,
 quæ ex antiquo Ecclesiæ Cluniacensis Cartulario per otium
 Authori transcribere non licuit &c.*

I.

Litera Compromissi inter P. Episcopum Matiscon. Capitulumque Ecclesiæ Matiscon. ex una, & Abbatem & Conventum Cluniac. ex altera, super Procurationibus, petitis a Domino Episcopo in Decanatibus S. Victoris, Arpayaci, Lordoni, S. Hypoliti, Meleti, Casellarum, Beforniaci, Berziæ Villæ & Escuceolarum, in manibus Domini Bernardi, Gebennensis Episcopi, Ebredunensis electi, & in Magistrum Columbium Archidiaconum Mauleonensem, Domini Papæ Subdiaconum, anno gratiæ MCCXII. Idibus April.

II. Carta Compositionis inter easdem partes, ab Hugone Priore Siduiniacensi, & Magistro Columbo, Domini Papæ Subdiacono, Arbitris electis, factæ, per quam adjudicaverunt Episcopo Matisconensi centum marchas argenti, pro omni jure quod ei competere poterat in dictis Decanatibus procurationis nomine, salvo jure Episcopali in Capellis dictorum Decanatum 1215. in Vigilia S. Bartholomei Apostoli.

III. Sententia a Fr. W. Priore Liviniaci, & Magistro M. Archidiacono Flaviniacensi, Arbitris, a Duranno Cabilonensi Episcopo, Abbate & Conventu Cluniaci electis, super procurationibus, quas Dominus Episcopus assererat sibi deberi in Decanatibus S. Jangulphi, Bellimontis & Juliaci, in sua Diocesi constitutis; per quam sententiam pronuntiatum fuit, ut Abbas Cluniacensis Episcopo centum & sexaginta solidos Divionensis monetæ daret, pro dictis procurationibus MCCXIX. mense Majo.

IV. Con-

IV. Confirmatio ejusdem sententiæ, ab *Honorio*, Summo Pontifice, facta, per Bullam datam Laterani, Idibus Januarii, Pontificatus anno sexto.

V. Litera *Venditionis* Stephano, Cluniac. Abbati, ad opus obedientiæ suæ de Berzi Villa, a Wilhelmo de Marchant Milite, & Alalis ejus uxore, eorum omnium quæ habebant in Parrochiis de Berziaco, de Charnay & de Soligniaco, sub Sigillo Curia Egdun. anno Domini MCCXXXIII.

VI. Carta *venditionis* possessionum, quas habebat Seguinus Decanus Matic. in Castellania Berziaci, Ecclesiæ Clun. cujus venditionis Jocerannus, Dominus Branciduni, fidejussor extitit. Actum in crastino beati Urbani, anno Domini 1234.

VII. Litera, quibus *Achardus* de Maciaco, Miles, vendit Ecclesiæ Clun. quidquid habebat apud Besornay, & in Parrochia S. Vincentii, sub Sigillo Aymonis, Episcopi Matic. die Mercurii proxima post octavas Pasche, anno Domini 1236.

VIII. Litera de concordia, facta inter Monachos Cluniac. & Bernardum de Mailly Thomæ filium super Condamina de Coctaneis; cujus fidejussorem dedit Dominum Hugonem de Berzy, & Dominum Hugonem, primogenitum ejus filium, anno Verbi Incarnati 1188. regnante Domino Philippo, Francorum Rege.

IX. Confirmatio *Juris Alarii* & præsentationis Presbyteri in Ecclesia de Turre super Matronam, Ecclesiæ Cluniaci pertinentiis, per *Wilhelmum* Rhemorum Archiepiscopum sanctæ Ecclesiæ, tunc sanctæ Sabinae, Cardinalis, Apostolicæ Sedis Legatum. Data per manum Alexandri, Cancellarii, anno ab Incarnat. Domini 1179. mense Febr.

X. Testimonium *Saufonii*, Rhemorum Archiepiscopi, de dono partis Molendini super Maternam datæ Ecclesiæ S. Genesii. Testes Hugo Abbas S. Remigii, Joannes Abbas S. Nicolai, Odo Abbas S. Dionysii. Actum Rhemis, anno Incarn.

Verbi 1152. Ind. 14. regnante Ludovico, Francorum Rege, anno 15. Archiepiscopatus Domini Sanfonis anno 12.

XI. Literæ *Rainaudi*, Rhemorum Archiepiscopi, de dotatione Altaris de Turre super Maternam, ab eo a Dominis de Plaiosto, al. de Plagaiost, vindicati. Sub signis Domini Rainaudi Archiepisc. Domini Rogerii Catalauni Episcopi, Elinandi Laudunensis Episc. & Raboldi Niomensis Episc. Remis A. Inc. Verbi MXCI. Indict. 14. regnante glorioso Francorum Rege Philippo, anno 32. Archiepiscopatus autem Domini Renoldi anno 7. Godefridus Cancellarius recognovit, scripsit & subscripsit.

XII. Privilegium *Alexandri* Papæ, Abbati & Conventui novi Monasterii Pictav. quo confirmat omnes liberalitates eis factas a W. Comite Pictav. & plurimas alias res. Datum Later. per manum Sacræ Rom. Ecclesiæ Cancellarii 8. Kal. Junii.

XIII. Sententia diffinitiva, per Judices a Domino Papa *Gregorio* delegatos, super querela inter Episcopum & Capitulum Pictavi ex una parte, & Abbates & Conventum Cluniac. & novi Monasterii ex altera. Die Jovis post Nativit. Domini anno 1233.

XIV. Privilegium *Gregorii* Papæ, de novo Monasterii Abbati Clun. datum, quo inter cætera Summus Pontifex constructionem & dotationem Monasterii novi tribuit Wilhelmo Comiti Pictav. quam laudat & approbat. Dat. Laterani 5. Idus Decembr. per manus Petri, S. R. E. Cardin. Presbyteri ac Bibliothecarii A. 4. Pontificatus Domini *Gregorii* Papæ 7.

XV. Carta de pace facta inter Ecclesiam Clun. ex una, Dalmatium de Luzy & Dominam de Vannuri ejus uxorem 1206. Non. Martii, quarta scilicet feria in Capite jejunii.

XVI. Verpitiocustodia molendini de Verneto, facta Ecclesiæ Clun. a Wilhelmo & Gaichardo de Vernetis fratribus, sub Sigillo P. Episcopi Matiscon. 1217.

XVII.

XVII. Venditio Decimæ de Marziaco Ecclesiæ Clun. per Dominam Beatricem de Laye, uxorem quondam Bartholomei de Clusa Milina, & per Humbertum de Mingiaco ejus Nepotem, sub Sigillo Aymonis, Episcopi Matiscon. 1236. m. Mart.

XVIII. Carta P. Dei patientia Matiscon. Episcopi, de facta pace super querelis, quas Dominus Gaufrerus de Bussejo miles habebat erga Ecclesiam Cluniac. 1207. m. Aprili.

XIX. Carta donationis Ecclesiæ de Bertreis, facta Cluniac. Ecclesiæ per Walterum de Frudigneis, sub Sigillo Adalberonis, Episcopi Leodiensis. Testes ex Nobilibus atque illustr. Viris Godefridus, Comes Namurcensis, Gilbertus Comes de Duració, & Lambertus Comes de Monteaçuto. Actum Leodii, A. Dom. Incarnat. 1124. Ind. 2. regnante Henrico IV. anno Imperii ejus 25.

XX. Literæ cessionis & remissionis, factæ ab Abbate & Ecclesia Clun. Roberto Episcopo Beluacensi, de Prioratu & domo de Buriaco, quam olim Abbas & Conventus S. Joannis Angeliacensis Monast. Cluniac. concesserunt 1240. m. Augusto.

XXI. Carta concessionis Monasterii S. Albani, super fluvium Rheni in suburbio Civitatis Basileensis Monasterio Cluniaci, per Burchardum, Basileensis Ecclesiæ Episcopum. Acta apud Basileam anno Dominicæ Incarnat. 1105. Indict. 13. feria 2. Paschalis hebdomadæ, Luna 22. regnante Romanorum Imperatore Henrico III. & filio ejus, Rege Henrico V. anno autem ordinationis Burchardi Episcopi Basileensis, qui hanc cartam dedit 33. anno vero ordinationis Hugonis Abbatis Cluniac. cui data est, 57.

XXII. Litera discordiæ inter Abbatem S. Joannis de Valentianis, & Priorem S. Salvii, sub Sigillo Nicolai Camera-censium Episcopi, sine data.

XXIII. Commissio Domini Lucii Papæ, S. Remensis Archiepiscopo, de discordia, quæ vertitur inter Abbatem S. Joannis de Valentianis, & Priorem S. Salvii, qui Remensis
Archi-

Archiepiscop. visa sententiâ inter easdem partes, pridem lata a Nicolao Cameracensi Episcopo, eam approbavit. Remis, anno Incarn. Verbi 1145. Indict. 7. regnante gloriosissimo Francorum Rege Ludovico, anno 8. Archiepiscopus Dominus Sansonis anno 6. sub signis Goffeni Sueffonenf. Episcopi & aliorum.

XXIV. Carta Ludovici, Francorum Regis, data apud Vicennas, anno Domini 1235. mense Sept. per quam ait se missurum probos viros, qui inquirent de querelis, quas Abbas & Conventus Cluniac. & J. Comes Matic. habebant invicem super quadam domo, sita inter Domenge & Igy.

XXV. Carta Wilelmi, Comitis Viennæ & Matiscon. quâ fidejubet pro pace servanda Monasterio Cluniac. de Hugonè de Mailly; quam etiâ juravit Wilelmus de Germola, & uxor ejus Hugueta de Mailly, sine data.

XXVI. Confirmatio Henrici Regis, doni quod Hesso quidam nomine fecit Monasterio Cluniac. Ecclesiæ cujusdam, nomine Rimestrigo, & omnis Patrimonii sui. Data Wormaciæ 6. Kal. Augusti, anno Dominicæ Inc. 1072. Indict. 2. anno autem Domini Henrici IV. Regis septimo decimo.

XXVII. Carta Joceranni, Domini Branceduni, per quam laudat donationem & eleemosynam quam Bernardus de Taisiaco Canonicus Matic. fecit Ecclesiæ Cluniac. de rebus seu possessionibus, quas apud Taisiacum habebat, 12. Kal. Sept. 1231.

XXVIII. Carta Joceranni, Domini Branceduni, per quam titulo pignoris obligat Ecclesiæ Cluniac. quidquid juris habebat in villa de Perciaco; quam Dominus Guichardus de Calvomonte donaverat dictæ Ecclesiæ. In qua quidem carta dictus Jocerannus nominat Stephanum Abbatem Cluniac. karissimum consanguineum suum, & pollicetur facere laudare cartam suam per venerabilem fratrem suum Bartholomeum, quinque Ecclesiarum Episcopum. Actum 21. Kal. Septembr. anno Domini 1231.

XXIX. Carta *Joceranni* Grossi, qua promittit dare Ecclesie Clun. literas Domini Lugdun. Archiepiscopi, & Domini Ducis Burgundie super pace, inter eum & dictam Ecclesiam facta, de S. Hypolito, cujus promissionis obsides dedit Dominum Regnallum de Montbelet, & Henricum fratrem dicti Joceranni, Simonem de Ver, Joannem Merulum, Guigonem de Lugnié, & Hugonem de S. Alban, qui omnes tenentur tenere ostagium apud Cluniacum 1215. mense Augusto.

XXX. Carta *Associatio* pro *Humberto* Domino Bellijoci per Stephanum Abbatem Clun. in villa de Tassiac, alias de Toffey, & Decanatu de Alpajaco XI. Kal. Majian. Domini 1233.

XXXI. Litera, continens conventiones, factas inter *Hugonem* Abbatem Cluniac. & Humbertum Dominum Bellijoci, super explicatione associationis villæ de Tassiac, & Decanatus de Alpajaco, MCCXXXIX. mense Julii.

XXXII. Donatio *Radulfi* Regis Burgundie, Monasterio Clun. de quadam villa, sita in pago Matisconensi, & de tertia parte piscinæ cujusdam, quæ vocatur Osalcum. Actum Ensa villa sine data, ibi facit mentionem de Emma, ejus uxore.

XXXIII. Litera *H. Regis* Angliæ, Ducis Normaniz & Aquitaniz, & Comitis Andegavensis, qua dicit se dedisse Monasterio Clun. pro salute Regis H. Avi sui Manerium de Ledelecumba, quod Rex Stephanus eidem Monasterio assignaverat pro C. marchis. Testes F. Episcopus Sagienf. R. Episcopus Nannetensis. Regnallus de Curtenay, Gilbertus Malet. Et C. apud Chinon, sine data.

XXXIV. Confirmatio *Henrici*, Dei gratia Regis Angliæ, Domini Hiberniz, Ducis Normaniz, Aquitaniz, & Comitis Andegavensis, supra dictæ Literæ H. Regis Angliæ, Avi sui. Data apud Westrin 22. die Jan. anno regni sui 22.

XXXV. Donatio terræ & Ecclesie S. Pancratii, Monasterio Clun. facta per Wilelmum de Varannia, & Gondrellam ejus uxorem, assensu Domini Regis Anglorum Wilelmi,

sub signis *Wilhelmi* Regis M. Reginae Anglorum, *Wilhelmi* Comitis filii Regis, *Roberti* de Bellomonte, *Henrici* de Bellomonte, *Rogeri* de Mortuomari, *Gotredi* de Calvomonte, *Radulphi* Dapiferi, *Wilhelmi* de Varanna, *Mauricii* Cancellarii & *Gondrellæ* Uxoris, *Wilhelmi* de Varanna.

XXXVI. Donatio, Monasterio Clun. facta de Manerio quodam, quod Celtona vocatur, per *Rogarium* Comitem, & *Adeleydem* Uxorem ejus, de consensu *Wilhelmi*, Regis Anglorum, & Ducis Normannorum, & *Vuilhelmi* Regis, ejus filii, in Regno successoris, sine data.

XXXVII. Donatio Ecclesie *S. Agathe*, Monasterio Clun. facta ab *H.* Dei gratia Hispaniarum Rege, sine data.

XXXVIII. Compromissum inter Ecclesias Calagutitanam & Naitensem, in Hispania 1222. 8. Idus Octobr.

XXXIX. Donatio Monasterii *S. Petri* de Cardina, & Villæ *Abella*, in Burgensi Territorio sitæ, Monasterio Clun. facta ab *Adefonso* *Hispanie Imperatore*, & Uxore ejus *Berengaria*: Bra 1180. 4. Cal. Augusti, prædicto *Imperatore Adefonso*, imperante in Tolecto, Legionæ, Casar Augustæ, Najara, Castellæ, Galleciæ, ab eo subscripta est carta, & ab Imperatrice *Berengaria*, *Sancia*, sorore Imperatoris *Infantissa*, Comite *Roderico*, Comite *Ferrando*, *Raimundo* *Toletano* Archiepiscopo, *Petro* *Secubiensi* Episcopo &c.

XL. Donatio quorundam Altarium & Ecclesiarum, Monasterio Clun. facta per *Bernardum* de Barollo Militem strenuum, Uxorem ejus *Mateldim*, & filios ejus *Ingerrandum*, *M. Uvidonem*, *Eustachium* & *Bernardum*, & *Akuidim* filiam n. 38. Indict. 2. sub Sigillo *Guarini*, *Ambianensis* Episcopi.

XLI. Carta *Bernardi* *Xantonensis* Episcopi, super discordia, quæ vertebatur inter *Petrum* Archipresbyterum de *Rochella*, & *Priorem* *Ayensensem* X. Kal. Octobr. anno 1149. Romano Pontifice *Eugenio*, regnante in Francia Rege *Ludovico*, eodem Duce in *Aquitania*. Testes *Arnaudus*, Abbas gratia

gratia Dei, Jordanus Prior de Avesio, Aymericus Prior de Boët.

XLII. Confirmatio supradictæ Cartæ, & omnium Ecclesiarum, quas Ecclesia Cluniac. possidebat in Diocesi Xantonensi, & earum rerum, quas Dominus Isanbardus de Castro-Aillione, Ecclesiæ Ayensi dederat, per Bernardum, Xantonensem Episcopum, apud Xanton. 14. Kal. Julii anno 1182. Romano Pontifice Lucio III. regnante in Francia Rege Philippo, Henrico Rege Anglorum, gubernante Ducatum Aquitanie per Ricardum filium suum. Testes Bernardus, Abbas Nantonnii, Helias de Proncat, Prior de Ays &c.

XLIII. Bulla G. miseratione divina Portuensis, & sanctæ Rufinæ Episcopi, Apostol. Sedis legati, qua ex mandato Domini Honorii Papæ, Ecclesiam, Prioratum & Canonicos Rochæ de Solutrejo Diocesi. Matiscon. sub Regula B. Augustini, propter eorum dissolutiones, & tepiditatem observantia disciplinæ, submittit Ecclesiæ, & Monasterio Cluniacensi. Data Cister. anno Domini 1222. Kal. 4. Octobr.

XLIV. Bulla Domini *Pascalii* Papæ, Hugoni, Abbati Clun. super exemptione pedagiorum, pro tota Terra Cluniaci. Data Cabilone, 4. Non. Februarii, Indict. 15. anno 1106.

XLV. *Littera Ludovici*, Francorum Regis, de associatione sibi facta a Monachis Clun. de S. Gengulpho. Actum publice Parisiis, anno Verbi Incarnati 1166. regni nostri 29. Philippi filii nostri natalis anno 1. astantibus in Palatio nostro S. Comitis Theobaldi,dapiferi Regis, S. Guidonis Buticularii, S. Mathæi Camerarii, S. Radulphi Constabularii.

XLVI. Sententia *Petri*, Dei gratia *Albanensis* Episcopi, ex Cardinalibus Romanæ Ecclesiæ in partibus *Burgundiæ*, ex præcepto Domini Gregorii Papæ Legati, qua confirmat Monasterium Cluniaci infra terminos suos, inhibet Dominis de Brandiduno, Berziaco, Bruxeria, Seduno, Sagiaco & Oscella, ne aliquid in damnum Ecclesiæ Clun. agant, & Episcopo Ma-

tisc. Landrico, & Gebuino Archiep. Lugdun. intimat se ex parte Domini Papæ, eos excommunicaturos, nisi a molestiis, quas Clun. Monachis inferunt, abstineant. Actum Aufæ apud S. Bernardum, 8. Idus Febr. 1078. Ind. 2. In ea sententia fit mentio Vuarmundi Archiepiscopi Viennensis, qui ante dictum Cardinalem pro Cluniac. perorabat.

XLVII. Carta *Joannis* Comitis Cabilon. qua se constituit defensorem & protectorem elemosynæ, quam Bernarda de Brechié fecit Eccles. Clun. de iis quæ habebat apud Curdis; Buseres, & Bargeserens. Laudantibus Thomæ filio dictæ Bernardæ, Hugone de sancto Priato sororio Thomæ, & Beatrice filia dictæ Bernardæ. Præsentibus Pontio Decano de Massiliis, & Guichardo Priore de Chàrolles. Actum anno gratiæ 1218. mense Martio.

XLVIII. Carta B. Comitissæ Cabilonensis de pace, facta inter Clun. Ecclesiam & Radulfum de Bussy, sine dato.

XLIX. Litera Bartholomei de Branciduno Episcopi Quinque Ecclesiensis, qua ordinat de sepultura corporis sui apud Clun. Actum Anno Domini 1234.

L. Bulla Domini *Innocentii* Papæ, Abbati & Conventui Clun. qua confirmat donum Grangiz de Mercurii Curte, quam nobilis Vir T. Comes Trecentis Ecclesiæ Cluniac. dederat caritative. Dato Romæ apud S. Petrum, 4. Non. Maji, Pontificatus anno 1.

LI. Litera *Joannis* Domini Arduini 1209. mens. August. per quam de consensu Domini Abbatis Clun. donat Molendinum & duos Campos juxta Ecclesiam S. Margareta.

LII. Literæ confirmatoriæ Altaris de Turre, super Masernam Rainaldi Romanorum Archiepisc. pro Ecclesia Clun. Actum Remis, anno incarn. Verbi 1125. Ind. 3. regnante Ludovico Rege Francorum an. 18. Archiepiscopatus autem Domini Rainaldi anno 1.

LIII. Literæ Poponis, Metensis Episcopi, de confirmatione

tione donationis Ecclesiæ de Thiecurth, factæ Ecclesiæ Clun. a Gerardo de Thiecurth. Actum Metis, anno ab Incarn. Domini MXCIII. Indiæ. 1. regnante Rege Henrico Duce, Theoderico in Lotharingia Comite Folmaro, subnotata est hæc carta per manum Andreæ Cancellarii.

LIV. Compositio, facta inter Priorem de Mortua-Aqua & homines ad illam Ecclesiam pertinentes 1188.

LV. Notitia permutationis, factæ inter Hugonem Clun. Abbatem, & Jofferannum Grossum Branciduni Dominum, qui remisit Ecclesiæ Cluniac. Castrum suum de Botavant, & Villam de Brey, & de Contuberto, de suo libero allodio pro mille & quingentis marchis argenti, & quadraginta libris Divionens. pro Druelleriis, & Dominus Abbas ultra dictas summas cessit ei Domum suam de Bellemonte Cabilon. Diœcesis, & Grangiam suam S. Desiderii. Cujus permutationis laudatores fuerunt Domina de Brancione, Uxor dicti Jofferanni, & Henricus eorum filius, sub Sigillis Aymonis Matiscon. Episcopi, & Vuilelmi Cabilonensis Episcopi, Acta mense Martio 1236.

LVI. Carta de pactione inter Ecclesiam Clun. & Hugonem Discalciatum, super constructione Castri cujusdam in Monte Avoto, contra Ecclesiam Cluniac. & munitione Castri Clarummane, Clermatin, facta a Monachis, per quam pactionem tempore Petri Abbatis Clun. munitiones illæ ex utraque parte eversæ sunt, mediante Seniore Hugone de Berziaco, pactiones pristinae iteratæ sunt, & additum, quod Monachi possint claudere muris, & munitionibus Domum & Burgum de Massiliis, & querimoniam facere de pedagio, quod dictus Hugo Discalciatus constituit in Terra Cluniaci 1173. regnante Ludovico Rege Francorum 1. electionis Domini Rudulfi Abbatis.

LVII. Literæ de obligatione, quam fecit Renaudus Dominus de Bufferia, Ecclesiæ Clun. de bonis, quæ habebat in

Valle d' Ardre. Fidejussores debiti, Guillelmus Dominus de Digonia, & Hugo frater ejus. Robertus Dalmatii & Gaufridus Viridis Milites, sub Sigillo Guillelmi Domini de Digonia 1243. mense Febr.

LVIII. Diffinitiva sententia, lata a Gerardo, Engelismensis Ecclesiæ Episcopo, & S. R. E. Legato super Ecclesiis de Morlano, inter Guidonem Lascurrenssem Episcopum, & Monachos Clunienses, ex præcepto Domini Papæ Paschalis MCLXXVII. Indict. X. ... Ludovico Rege Francorum ----

LIX. Carta Gaufridi, Petragoricensis Episcopi, continens confirmationem donationis Ecclesiæ S. Joannis de Rothenac, Ecclesiæ Cluniac. factæ per Rainaldum, Episcopum Petragoricensem, ejus prædecessorem, 8. Kal. Novembr. anno vero ab Incarnat. Domini III. III. Epacta 3. concurrente 4. Indict. 6. præfidente in Sede Romana Domino Innocentio Papa, Ludovico Rege in Francia regnante, atque Aquitanorum Duce existente.

LX. Epistola Patris Fr. F. Abbatis Novi Mon. Pictaviensis, P. Rothomagensi Archiepiscopo 1238. per quam Ecclesiam Clun. Matrem suam appellat.

LXI. Bulla Domini *Innocentii* Papæ confirmatoria concordiz, factæ inter Abbates Cluniac. & Novi Monasterii Pictaviens. ex una, & Episcopum & Capitulum Pictav. ex altera, super exemptione Novi Monasterii, data Lateran. 6. Kal. Martii, Pontificatus anno 15.

LXII. Litera Concordiz inter Abbatem & Conventum Novi Monasterii Pictav. & Abbatem & Conventum Cluniac. sub Sigillo Hulrici, Abbatis Novi Monasterii, anno 1211.

LXIII. Testificatio Hulrici Abbatis, & Conventus Novi Monasterii Pictav. ad J. ... Papam de subjectione & obedientia, quam debent Ecclesiæ Clun. sine data.

LXIV. Carta, per quam Dalmatius Li Hongres invadavit decimam suam de Cortambley S. Abbati Cluniac. sub Sigillo H. Matiscon. Episcopi 1234. Mense Jan.

LXV.

LXV. Homagium Renaudi de Buseria Militis, Hugoni Clun. factum 1243. mense Januario, sub Sigillo S. Matiscon. Episcopi.

LXVI. Homagium Dalmarii dicti Ungarus, Militis, Abbati & Ecclesie Cluniac. de eo, quod habebat in Ecclesia & Parrochia S. Hypoliti, & ultra Guiam, 1244. mense Jul. sub Sigillo S. Matiscon. Episcopi.

LXVII. Carta de feodo Joceranni de S. Alban, de rebus iis, quas habebat in Parrochiis de Triviaco, & de Curtilibus, laudante Beatrice ejus Uxore, sub Sigillis G. Episcopi Eduensis, & H. Episcopi Matic. 1234. mense Maj.

LXVIII. Carta Monachorum Moissiacensium, per quam petunt a Domino Guillermo, Abbate Clun. post mortem R. eorum Abbatis, ut eis eligat Abbatem. Datum apud Moissiacum anno Domini 1245.

LXIX. Carta R. Abbatis Moissiacensis H. Abbati Clun. de obedientia ab eo debita Ecclesie Cluniac. Datum Cluniaci 1243.

LXX. Confirmatio, facta a Guillermo Abbate Cluniac. electionis fratris Aldemari, Monachi Cellarii Aureliacensis, in Abbatem Figiacensem, a Decano Infirmario Figiacensi, & Priore Garderiaci facta, sub Sigillo Hugonis Episcopi Clarmongensis 1244. mense Jan. presentibus Jacobo, Priore Marcigniaci, & aliis.

LXXI. Litera Fulconis, Monasterii Novi Pictav. Abbatis, ad Wilermum Cluniac. Abbatem, ut dictum Monasterium novum protegat ab oppressionibus inimicorum. Data die Veneris ante Latere, Jerusalem, anno Domini 1245.

LXXII. Litera Bertrandi Abbatis Aureliacensis, ad Abbatem Cluniac. qua ei commendat Aldemarum Cellerarium Aureliacensem, quem Monachi Figiacenses sibi in Abbatem elegerant. Data Aureliaci, 3. feria post Epiphaniam, anno Domini 1245.

LXXIII.

LXXIII. Carta compositionis, factæ inter Cluniacensem & Balmensem Ecclesias, Theobaldo Balmensi Abbate, sine data.

LXXIV. Carta de compositione & pace inter Hugonem Abbatem Cluniac. & Odonem Abbatem Balmensem 1239. in crastino Pentecostes.

LXXV. Compositio, facta inter Nariodum, Episcopum Eduensem ex una, & Ecclesiam Cluniac. ex altera, mediandibus R. Albanensi Episcopo & W. Nivernensi Comite, anno Incarnat. 1109. sub Domino Paschali Papa 2. regnante Ludovico Francorum Rege, in præsentia Pontii Abbatis Cluni.

LXXVI. Carta compositionis inter Dominum Simonem de Luziaco, & Ecclesiam de Mæbria, sub Sigillo Hugonis Eduensis Episcopi, sine data.

LXXVII. Litera Stephani, Episcopi Eduensis, qua promittit Ecclesiam Cluniac. & res omnes ad eam pertinentes, ab iniquorum infestatione defendere, sine data.

LXXVIII. Donatio Wilanci, Sedunensis Ecclesie Episcopi, Ecclesie B. Petri de Altapetra, de rebus dictæ Ecclesie, quas in proprio tenebat, sub sigillo Widonis Archiepiscopi Viennensis, Apostolica autoritate Bisuntinæ Sedis Vicariis. Acta hoc anno 1107. Incarn. Domini, Ind. XV.

LXXIX. Litera Bosonis, Episcopi Cathalaunensis, de discordia, quæ erat inter Eccles. de Tribus-fontibus, & Eccles. de Bando Villari, sine data.

LXXX. Vadimonium Barnerii de Drée, Militis, de iis omnibus quæ habebat apud Giureium. Testis Guido Dominus de Verge, sine data.

LXXXI. Litera *R. Arelatens.* Archiepisc. Conventui Cluniac. scripta super recuperatione Prioratus S. Gervasii in Diocesi Arelatensi siti, qui ad Ecclesiam Cluniac. spectabat, sine data.

LXXXII. Carta Wilermi, Comitis Forcalcherii, de donatione, quam fecit Ecclesie B. Marie, de Podio de Ganegobre, anno. 1206. ante Festum S. Joannis Baptistæ.

LXXXIII.

LXXXIII. Carta Amelii, Episcopi Tholosani, per quam restituit Ecclesie Clun. in manu Domini Pontii, Abbatis Eccles. S. Columbe in territorio Tholosano, laudantibus Canonicis Tholosanis, Vice-Comite Anton. Bernardo, Petro Remundo, & Uxore ejus Adela, qua prae dicti Abbatis soror erat. Praesentibus Raymundo, Ausciorum Archiepiscopo, & aliis. Actum apud S. Eulalam prope Carcassonam, anno ab incarnatione Domini 1110. sub Domino Pascale Papa secundo, regnante Ludovico, Rege Francorum.

LXXXIV. Litera Humberti, Valentiniensis Episcopi, per quam Priori S. Marcelli in Provincia dat decimas S. Privati, sine data.

LXXXV. Carta de societate mutua inter Archiepiscopum & Capitulum Eccles. Lugdunens. & Abbatem & Conventum Clun. sub Sigillis Joannis, Archiepiscopi Lugdun. & Hugonis, Abbatis Clun. sine data.

LXXXVI. Carta Ferrandi, Dei gratia Regis Castelle & Toletti, & Berengariae Reginae, ejus Matris, per quam trecentos aureos annuos donant Mon. Clun. super Salinis de Attentia, sine data.

LXXXVII. Litera *Willemi*, Burdigal. Archiepiscopi, per quam confirmat Eccles. Clun. ea omnia, qua Praedecessores sui Archiepiscopi Burdigalens. ei dederant. Datum apud S. Joannem Angeriens. 7. Kal. Jul. 1182. Rom. Pont. Lucio III. existente. Philippo Rege in Francia regnante. Henrico, Rege Anglorum, Ducat. Aquit. gubernante per Ricardum filium suum.

LXXXVIII. Carta *Adefonsi*, Imperatoris Hisp. & Berengariae ejus Uxoris, per quam Eccles. & Convent. Cluniac. donat Eccles. S. Vincent. de Salamantica, in manu Domini Guigonis, Rom. Eccles. Cardinalis & Legati, laudante Sancio, Imperatoris majori filio; praesentibus Toletano, Archiep. Petro Compostellano Archiep. Petro Secobienfi Episcopo, Petro Palentino Episc. Berengario Salmanticensi Episcopo, Roderico Comite, Pontio de Cabreria, Comite &c.

LXXXIX. Carta *Stephani*, Anglorum Regis, per quam ma-

nerium suum de Ledegba, de proprio dominio suo, dat Eccles. & Mon. Clun. pro centum marchis argenti, quas Rex Henricus Avunculus & Antecessor ejus, pro anima Patris sui, Avi dicti Stephani Regis dicto Monast. donarat, anno Incarnat. Dominicz. 1136. regni sui i. S. Stephani Regis, S. Matildis Reginae. S. Eustachii filii Regis, S. Henrici de Suilly &c.

XC. Confirmatio *Henrici*, Regis Anglorum, pro remedio anime sue uxoris, *Matildis*, & pro salute filii sui *Wilelmi*, & filie *Matildis*, donationis Eccl. S. Trinitatis, quæ est in *Lantona* a *Wilelmo Pencerollo*, ejusd. Eccl. fundatore factæ, sine data.

XCI. Concessio Eccles. Clun. ab *Hugone*, Ulmi & Castricani Domino, facta; per quam promittit Eccl. S. Christophori de *Castrocanino*, quod nullus deinceps habebit furnos & molendina infra *Plastrearia Castricani*. Actum 1222. mense Febr.

XCII. Carta *Theobaldi*, Comitis *Trecensis* Palatini, quæ donat Eccl. S. *Magaretæ*, quæ est cella Eccl. Clun. *Grangiam*, quæ dicitur *Mereliuultis* pro salute Patris, & Matris, & fratris sui. Actum anno Verbi Incarn. 1198. data per manum *Galterii* Cancellarii.

XCIII. Carta donationis Eccl. de *Borbona*, de lintis, & de lintellis Eccl. Clun. per *Atonem*, Eccl. *Trecens.* Episc. sine data.

XCIV. Carta *Alaidis*, Matris Duc. Burg. de domo de *Troant*, quæ redire debet ad *Cluniacum* post decessum dictæ *Alaidis* 1235. mense Junio.

XCV. Carta *Hugonis*, Domini *Vergiaci*, per quam dat Eccles. & fratribus *Cluniacensibus* homines suos, quos habebat apud villam *Giuriacum*, quam occasione Ducis guerræ, homines ejus combusserant, anno 1187. regnante *Philippo* Rege *Franciæ*, *Hugone* Duce *Burgundiæ*, & *Stephano* *Eduensi* Episcopo. Testes Dominus *Hugo* & Uxor ejus. Domina *Gilla* & *Simon* frater ejus.

XCVI. Literæ *Hugonis*, Ducis *Burgundiæ*, per quas pollicetur *Stephano* Abbati *Cluniacensi*, se redditurum bona fide Eccles.

Eccles. Clun. Dominum de Troant immunem ab omnibus debitis, post decessum Alaida Matris suae, cui ad vitam ejus concessa fuerat dicta Dominus. Actum est anno Domini 1235. mense Junio, sub Sigillo R. Lingonensis Episcopi.

XCVII. Carta *Artaudi*, Albi Vite-Comitis, de quittance earum omnium rerum, quas habebat, vel habere poterat in toto honore de Amberta, usque ad aquam de Changiac, quae dicitur Eeffora, & in tota villa de Torziaco. Actum apud Amberram, in praesentia Domini Theobaldi Clun. Abbatis, cui quittance illa facta fuit anno ab Incarn. Domini 1180. 1. die mensis Sept. regnante Francorum Rege Philippo, anno 1. & Domini Theobaldi, Venerabilis Clun. Abbatis primo promotionis anno. Testes Hugo Sacrista Clun. Artaudus Prior Catilac, Durantus Prior S. Victoris. Joimacus de Varennes, Petrus Decanus de Torziaco. Pontius de Castello. Petrus de Carnant. Radolphus de Spinatia, & Dalmatius frater ejus. Dalmatius de S. Albono.

XCVII. Carta divisionis Parochiae de Rue, a Ricardo Ambianensi Episcopo, facta 1207. mense Majo.

XCVIII. Carta de pace inter Ecclesiam de Cluniaco & Monasterium S. Egidii, continens donationem odientiae de Limant, facta Monasterio Cluniaco a Petro Abbate S. Egidii. Actum MCXXXII. tempore Domini Innocentii Papae 2. anno quoque secundo, regnante Ludovico Francorum Rege, ipso quoque Domino Papa Innocentio praesente, Episcopis, Albanens. M. Joanne Crementsi, H. Episcopo Antiodorensi, Aymerico Cancellario, Gregorio Diacono Cardinali Romano. Romano Cardinali Diacono. Hujus rei testes sunt: Raymundus, Abbas S. Privati &c.

XCIX. Carta donationis Abbatiae S. Pontii, Eccles. Clun. facta a Rainaldo quodam, laudantibus filiis & Nepotibus suis, in manibus Domini Hugonis Abbatis Clun. sub signis dicti Rainaldi Episc. de Avinion. Wilhelmi Gardison. Porci & Aicardi, qui omnes dictam donationem firmaverunt, sine data.

C. Carta *Richerini* Episcopi *Tullenfis*, per quam confirmat

Eccles. Clun. donationem Cellæ Fondonensis, alias Frunden-
sis, quam olim dictæ Ecclesiæ fecerat Vir illustris Odoinus;
quæ confirmatio facta fuit Pontio, Abbati Clun. Thlli, in Syno-
do generali in majori Ecclesia S. Protomartyris Stephani 1109.
Ordinationis vero dicti Richerini 4. Indiæ. 4. Epacta 9. concur-
rente 6. imperante Henrico IV. regnante Domino Jesu Christo
feliciter. Amen. S. Richerini Episcopi. S. Theomari, Abba-
tis S. Mansueti. S. Udrici, Abb. S. Apri. S. Theoderici de S. Hy-
lario. S. Theoderici de Calvomonte. S. Galterii & Theoderici
fratris ejus de Vireros.

CII. Judicium Guichardi Prioris S. Elenci, Petri Præcent-
oris, & Humberti Penitentiarii Lugdun. ab Innocentio Papâ
delegatorum, super querelis, quæ inter Priorem & Domum
Marcniacensem, & Simonem Dominum Sinemuro verte-
bantur. Actum apud Abrallam die Mercurii post octavas
Pentecostes 1218.

CIII. Carta facti pro Ecclesia Clun. contra Mediatenses
per Archiepiscop. Lugdun. Actum Lugduni, in domo Archiepi-
A. Dominicæ Incarn. 1208. mense Octobr. presentibus istis P.
Matisconensi & B. Bellicensi Episcop. P. de Balma, Abbate Am-
broniaci. J. de Vaures. S. de Sandrens. & de Berton.

CIII. Carta judicii, facti per Magistrum Gaufridum, Prio-
rem Podioleni, Monach. Ordin. Clun. & Magistr. Petr. de Ca-
stris, Priorem de Saira, Arbitros electos super querelis, quæ in-
ter Ecclesiam Clun. & Priorem S. Egidii vertebantur. A. N. C.
1245. Pontificatus Domini Innocentii Papæ 4. anno 3. Indiæ. 3.
mensis Julii die 8. sub Sigillo Benedicti Episc. Masil.

CIV. Litera obedientiæ ab Henrico Priore S. Majoli
Papiniensis, Domini Abbatis Clun. in Lombardia Camerarii,
ad Abbatem Clun. scripta. Actum Lugduni, A. Inc. D. 1245.
mense Julio.

CV. Litera, a R. Archiep. Lugdun. & S. ejusdem Eccle-
siæ Decano, ad Dominum Innocentium Papam scripta, qua
testatur se pronuntiasse in favorem Eccles. Clun. contra Me-
naten-

natensem Abbatem pro obedientia & subiectione, quam debebat dictæ Clun. Ecclesiæ.

CVI. Carta Jofferanni Grossi, Domini Branceduni, qua, exceptis alijs rebus, quas antiquitus acceperat ab Ecclesia Clun. in feudum, scilicet, prata de Nocerois, fatetur se recepisse a Domino Stephano Abbate Clun. in feudum, quidquid habebat apud Flagiciacum, & in tota valle de Sironis, & in valle de Maciaco Nemas de Sorplate, & Nemas de Monte Audon, & locum qui dicitur Dens Tungi, & Nemas de Hispanin. Actum anno gratiæ 1234. mense Januario.

CVII. Notitia Joceranni Grossi, Domini Branceduni, de rebus, quas Jocerannus de Nanton Miles ab Ecclesia Clun. tenebat in feudum. Actum A. D. 1234. mense Augusto.

CVIII. Carta Quittationis decimæ de Mossenes, facta Ecclesiæ Clun. per Jofferann. le Merle, sub Sigillo Jofferanni, Domini Branceduni, 1234. mense Febr.

CIX. Carta donationis decimæ de Aynart, Ecclesiæ Clun. facta ab Hugolino de Petra Campi Domicello, sub Sigillo Guillermi, Cabilonens. Episcopi, 1234. mense Mart.

CX. Notitia Jofferanni Grossi, Domini de Branceduno, de rebus, quas Guillelmus de Lofaco Miles, tenebat in feudum ab Ecclesia Clun. videlicet Casamentum Domini Guillermi de Sauf, Domini Gaufridi de Cros. Domini Girardi de Villaco, Præpositi de Sessonay. Jofferanni Lou-Rost, Præpositi d' Uxelles, & Domini de Virifeto. Item laudam illorum de Digonia, decimam de Curtis, Corveias de S. Etadio, de Vallibus & de Montania. Item Montem de Montenay, & quidquid juris idem Guillelmus habebat, vel habere poterat, a Gradona usque ad Guiam, excepto feodo Domini Sarriaci. Actum festo B. Urbani A. D. 1234.

CXI. Carta Jofferanni Grossi, Domini de Branceduno, qua testatur, Acharidum de Majaco, hominem & fidelem suum vendidisse Ecclesiæ Cluniaci, quidquid habebat de Besornay & S. Vincentii de Pratis, laudantibus Domeiona, ejus uxore,

Aicardo & Guirardo filiis ejus, & de consensu dicti Domini Braceduni; de cujus feodo & casamento ea omnia erant. Datum in Cœna Domini A. D. 1236.

CXII. Carta de invadatione Domini Joceranni de Nanton circa Jangulphum, & in territorio Garciaci, Ecclesiæ Clun. facta, in manibus Stephani, Abbatis Cluniac. sub Sigillo Joceranni Domini de Braceduno. Actum A. D. 1236. m. Julio.

CXIII. Homagium Domini de Serciaco, Stephano de Berziaco, Abbati Clun. factum, de omni quod possidebat a Barta Sarciaci, usque ad portas Villæ Clun. Actum Clun. feria quarta intrâ octavas Ascensionis Domini, A. D. 1232. mense Majo, sub Sigillo Joceranni Grossi, Domini Braceduni, & Castellani Domini Reginaldi in Burgundia.

CXIV. Homagium Acardi Militis de Maciaco, de rebus, quas in feudum tenebat ab Ecclesia Clun. sub Sigillo Joceranni Grossi, qui Acardum fratrem & fidelem suum vocat. Actum A. D. 1232. mense Junii.

CXV. Carta super quarta parte decimæ, de Froges & Domnæ Petræ, quam in feudum accepit ab Ecclesia Clun. Joannes de Chainiaco Miles, sub Sigillo Aymonis, Episcopi Matic. Actum A. D. 1236. m. Martio.

CXVI. Donatio Ecclesiæ Altæ-Petrensis, Monasterio Clun. facta a Guillelmo Bisuntinensi Archiepisc. ad preces Walcherii Prioris Gigniacens. sine data.

CXVII. Carta Humberti, Archiepisc. Bisuntini, qua guerpit Ecclesiam de Domino Martino Ecclesiæ de Alta-Petra, quam Landricus Archi-Diaconus de Varax occupabat & detinebat. Actum A. D. Inc. 1143. Testes Aurelius Archidiacon. de Salins. W. de Arguel. Stephanus de Foucheres, Canonicus, & multi alii.

CXVIII. Donatio Ecclesiæ S. Joannis Evangelistæ, de Veana, Lamberto Priori de Alta-Petra ab Humberto Archiepiscopo Bisunt. facta. Testes sunt Petrus Abbas S. Vincentii. Guichardus Prior S. Pauli &c.

CXIX.

CXIX. Donatio, quam Robertus, Lingonensis Episcopus fecit Cluniac. fratribus de Ecclesia de Arcu. Acta sunt hæc Gregorio Papa existente, Philippo regnante, Roberto Lingonensi episcopante, Stephano Cancellario dictante, sine data.

CXX. Compositio, facta inter Hilduinum Lingonensem Episcop. & Eccles. Clun. super decimis de Jeureio. Act. A. D. 1200.

CXXI. Carta de compositione, facta inter Gualterum Episcop. Cabilonensem & Ecclesiam Clun. super Ecclesia Castri-Capellæ. Testes Gualterius Episcopus Cabilonensis. Albertus Prior Clun. Wigo Cantor Matiscon. Hugo de Viliaco Can. Gualterius de Lofiaco Can. Petrus de Burniaco. Ardwinus de Lordano. Actum est hoc A. ab Inc. D. 1142.

CXXI. Carta Payni de Pierrecloou super morte filii sui, sub Sigillo officialis Matiscon. Actum A. D. 1237. m. Decembri.

CXXII. Judicium Stephani Prioris Silviniaci, tenentis Castrum Berniaci, super querela, quam Paganus de Petra-clausa, Guido ejus filius, & Petrus de S. Laurentio, ejus gener, versus Ecclesiam Clun. moverant, occasione occisionis filii dicti Pagani; cujus judicii fidejussores fuerunt ex parte Ecclesie Clun. Jofferannus de Marziaco Miles. Durannus Præpositus de Blavaſco, Gaufridus ejus frater. Ex parte Pagani de Petra-clausa & suorum, Dominus Majolus de Vinzelles, Dominus Guygo de Brueria, Dominus Hugo de Chaintrié Miles, & Guygo de Vinzelles Domicellus. Actum A. Domini 1229. mense Augusti.

CXXIII. Venditio, Hugoni Clun. Abbati facta per Andream de Vers, Domicellum, Helizabeth uxorem suam, & Beatricem Matrem suam, de Manso suo, qui dicitur Martelon, situm juxta villam de Brey, 1238. mense Majo.

CXXIV. Literæ Sacramenti Hominum de Charitate, de non inferendo damno, aliquo tempore Ecclesie Clun. præstiti in civitate Nivernis, in præsentia Domini Comitis Wilelmi, & Domini Hugonis Episcopi Altisiod. & Domini Fremundi Episcopi Nivernensis, & Domini Anthonis Episc. Trecentis, & Gervasii Abbatis S. Germani.

CXXV.

CXXV. Carta Guillelmi, Cabilonensis Episcopi, ad Nobilem Virum, Petrum d' Escrille, qua ei significat, Nobiles Viros, Wilelmum Dominum de Digonia, Ansellum de Peureria, & Gualterium de Salviangiis Milites, testimonio veritatis confessos fuisse, quod Wilelmus de Rosfillon, Domicellus frater dicti Episcopi, dedisset Ecclesie Cluniaci decem solidos Cluniac. sub Sigillo dicti Episcopi 1233. mense Decembri.

CXXVI. Werpitio Wilelmi de Chivnon, Matris suæ & fratrum suorum, Deo & Ecclesie Clun. de omni jure, quod habebant in præposito de Barchasere, & in omni progenie ejus, sub Sigillo Wilelmi Comitum Cabilonensis, sine data.

CXXVII. Carta Aymerici, Alvernorum Episcopi, super compositione pacis, nuper inter ipsum & Ecclesiam Clun. & Canonicos Claromontenses initæ, super quibusdam Ecclesiis, 1131. Anno I. Pontific. Domini Papæ Innocentii II. regnante Rege Francorum Ludovico in die festivitatis S. Matthæi Apostoli. Testes Rogerius Abbas S. Genesii, Hubertus Prior Celsiniac. Stephanus Prior S. Flori, Hildinus Prior de Volta, Eustachius Prior de Rivis, Petrus Prior de Amberta, Petrus Prior de Bort. Hugo Prior de Nigrostabulo.

CXXVIII. Carta Petri Diaconi Cardinal. super querela, quæ vertebatur inter Ecclesiam Clun. & Capitulum Claromont. assidentibus Archiepiscopo Bituric. & Episc. Antissiodor. & Nivern. sine data.

CXXIX. Notitia Hugonis, Domini Breccarum, de rebus, quas Domus de Mosteret habebat in Castro suo, d' Arcy 1177.

CXXX. Carta Controversiæ inter Simonem Priorem de Marmessa, & Ricardum Capellan. de Castro-Villano. Actum in præsentia Walteri Lingonenf. Episcopi, A. V. Incarn. 1173. regnante Ludovico Rege, Odone Duce Burgundiæ, Hugone Breccarum Castrum Villanum viriliter regente.

CXXXI. Judicium Roberti, Cabilonenf. Episcopi, & Gualterii, Abbatis S. Petri, super querela supradicta. A. D. 1180.

CXXXII. Confirmatio Abbatie S. Stephani de Braunia, Ecclesie Clun. facta, a Petro Sanctonenf. Episcopo MCX. apud S. Eutropium, in præsentia Domini Petri Abbatis, Anno I. ordinationis Domini Petri Episcopi.

PARIDIS CRASSI
BONONIENSIS
APOSTOLCARUM SUB LEONE PAPA X.
CEREMONIARUM MAGISTRI AC EPISCOPI
PISAURENSIS
DIARIUM CURIÆ
ROMANÆ,
CUM
DISSERTATIONE
DE
AUTORE DIARII, EJUSVE VITA
NEC NON
DIARIIS ET LIBRIS CEREMONIARUM
CURIÆ ROMANÆ
PRIMA VICE EX MANUSCRIPTO
EDITUM.

Romanæ constitutis, rerum ipsarum, quas consignarunt & Spectatoribus & quandoque Moderatoribus, quorum testimonio ut fidem habeamus, gravissimæ movent rationes, literis mandata sunt, non quidem eorâimo, ut divulgarentur, sed ut arcanorum instar, in futurorum casuum præjudicium assererentur.

§. II. Primam edendis scriptis hujus generis impendit operam Vir nunquam sine elogio nominandus, LEIBNITIUS, qui anno M DC XCVI. emisit *Specimen historiae arcanae de Vita ALEXANDRI VI. Papæ, ex Diario JOH. BURCHARDI, Ceremoniarum Magistri*. Continet autem hæc editio tantummodo excerpta, quæ ad manus Leibnitii pervenerant. Integrum vero diarium in *Codice Berolinensi* sibi visus est reperisse VIR CELEB. JO. GEORG. ECCARDUS, illudque *Tomo secundo Corporis Historici Medii ævi* inseruit. Ast non sine ratione suspicamur, id quod in publicum produxit opus Vir CL. minime integrum exhibere Diarium a Burchardo collectum, cum jam obeunte SIXTO IV. officio Ceremoniarum Magistri functus fuerit, ad quod pertinuisse videtur gesta in romana curia consignare: Hinc vix verosimile est, *Burchardum* a temporibus Alexandri demum diario conscribendo initium fecisse. Nam, quæ sub titulo Diarii Burchardiani prostant, ultra Pontificatum Alexandri non assurgunt, & desinunt ad annum MDV. qui penultimus vitæ fuit Burchardi. Erat autem BURCHARDUS patria Argentinensis, Magister Ceremoniarum in aula Romana & Ecclesiæ Hortanz a *Julio II. Papa* præfectus. Ab eodem Autore habemus *Ceremoniale antiquum Sedis Romane vacantis a morte Sixti IV. usque ad ingressum novi Pontificis in ecclesiam Lateranensem*, quod iterum debemus illustri LEIBNITIO, qui illud mantissæ *Codici juris gentium diplomatici* adjecit, quod tamen, ni fallor, pro fragmento quodam ipsius diarii, ab hoc Autore conscripti, haberi poterit. Cæterum eidem Burchardo adscribendus est tractatus, qui

qui *Roma anno* 1509. prodiit sub titulo: *Ordo Missæ pro informatione Sacerdotum*, recusus Venetiis anno 1572. Meminit etiam *Diarii-Ceremoniarum curiæ romane* a Burchardo conscripti ODORICUS RAYNALDUS ad annum 1484. §.28. & ad annum 1485. §.42. De quo tamen, cum inter arcana Vaticani Archivi premetur, nihil certi proferre possumus, exceptis, quæ §. VIII. ex verosimilibus adducuntur conjecturis.

§. III. Ante Burchardum non defuerunt, qui pari sinceritate æque ac libertate historiam urbis curiæque Pontificiæ posteritati scriptis tradiderunt. Hicque rursus nominandus est Celeberrimus ECCARDUS, qui Tomo II. collectionis suæ Scriptorum mediæ ævi numero XVII. ex Codice Berolinensi & Hanoverano *Diarium urbis Romæ* recensuit, quod ab anno MCCXCIV. incipit, & ad annum M CD XCIV. progreditur. Opus, quod diversos Autores expertum est, inscriptum quidem STEPHANO INFESSURÆ, quem Codices manuscripti *Scribam Senatus Populi Romani* appellant, sed sine omnino dubio diversorum Autorum studio compilatum, prout evincit testimonium ab illustri ECCARDO ex *Honorati NICQVETII Avenionensis S.J.* libello de *cruce* adductum, quo loco Autores hujus diarii LÆLIUS PETRONIUS, PAULUS DE MAGISTRIS & STEPHANUS INFESSURA nominantur. Imo latent in Bibliothecis atque Archivis plura hujus generis scripta, cum ad tempora antiquiora, tum ad recentiora respicientia, ex quibus, ut quæ mihi innotuerunt, referam, nominanda sunt, *Diaria urbis & aulæ romanz ab anno* M CCC XXVII ad annum MCD. Autore LUDOVICO MONALDESCO DE ORVIETO, & ab anno MCCCLV. autore FRANCISCO VARONCELLI, Cive Romano & Tribuno Patriæ suæ, ab anno M CD XXXI. ad annum MCDLXXXIV. autore BENEDICTO di COZA, qui se appellat *Maestro dello Rione di Ponte*, & ab anno MDXXI. usque ad annum MDLXII. autore COLA CALLEINE

Romano: ut silentio præteream illos, qui singularium factorum recensionem sub titulo diariorum instituerunt, inter quos memorari meretur scriptum, cui titulus: *Diario d'alcune attioni più notabili nel Pontificato di Paolo IV. P anno M.D. LXXXV. fino alla sua morte*: aut qui, sub ANNALIUM titulo, idem tentarunt, ex quibus nominandi mihi videntur *Annales MATTHEI* di GIOVENAZZO, ab anno MCCXLVIII. ad annum MCDLVII. & ANTONII de AFELTRO, ab anno MCDXXXIV. usque ad annum MCDXCVI. Quamvis autem hi scriptores minime æquali studio ac fide in consignandis rebus versati, potius non raro partium, quibus favebant, amore abrepti videantur: nullum tamen est dubium, quin illa scripta sæpius arcanos recessus curiæ Romanæ, quæ illo ævo rotius pene Christiani Orbis negotia moderari ambiebat, recludant, omnibusque illis inservire possint, qui ad intimiorem cognitionem cum secularium, tum Ecclesiasticarum rerum istorum temporum aspirant. Nam non vulgaria & trita in illis leguntur, quæ omnium in ore versabantur, sed anecdotæ pleraque, & sine simulandi vel dissimulandi studio observata, quibus quantam habere queamus fidem, illi judicent, qui verum discrimen inter historiarum scriptores quodam stipendio conductos, aut ad suscipiendum opus aliis allectos argumentis, & quos nulla ambitio vel extranea causa ad conservandam rerum gestarum memoriam fideli consignatione auctorum irritavit, facere noverunt.

§. IV. Sed progredimur ad PARIDEM CRASSUM, Diarii illius autorem, cujus insigne fragmentum jam in lucem producimus, quodve ab ipsius Autoris celebritate commendatur. PARIS CRASSUS, aliis PARIS de CRASSIS vel GRASSIS, dictus, minime autem, prout a quibusdam allegatur, *Grassis von Paris* appellandus, *Bononiensis*, in aula Romana splendidissimum munus Magistri Ceremoniarum subiit: quod circa annum M.D. suscepisse videtur, prout ex epistola ipsius

ipſius Paridis patet, quam anno MDXVII. Pontifici LEONI X. inſcripſit, & quam MABILLONIUS Tom. II. Muſei Italici *pagina 588.* imprimi curavit. Proſitetur in ea, quod inter ſacras ſolemnesque Romanæ Eccleſiæ ceremonias a ſua juventute verſatus, illis, LEONIS ac ejus Prædeceſſorum beneficio, jam per XVI. prope annos præfectus fuerit. Promoveo ſtudio, diligentia & alacritate, quibus Ceremoniarum Antiquitatis officio deſunctus, ut Anno MDXIII. die 4. menſis Aprilis a Pontifice *Episcopus Piſaurenſis* declaratus fuerit, referente UGHELLI tomo ſecundo *Italia ſacra pag. 863.* qui addit, eum inauguratum fuiſſe in Eccleſia S. Laurentii in Lucina ab ACHILLE fratre de GRASSIS, aſſiſtentibus Episcopis Treviſiano, Romæ Gubernatore, Dyrrachiensique Sacriſta Pontificis, ſexta die Maji, altero die poſt Pentecoſten, & ſoleni demum rita pompæque poſſeſſionem Episcopatus iniſſe die 18. Januarii MDXV. Diem ſupremum obiit Romæ Anno MDXXVIII. die 10. Junii, cum ſe antea munere ſuo Magiſtri Ceremoniarum abdicaret. Sepultus apud S. Petrum, memoriæ ejus ſequens inſcriptio poſita:

Paris de Graſſis Episcopus Piſaur.

Apoſtolice Sedis

Ceremoniarum Magiſter

Colleg. hujus capelle

A. B. M.

Cæterum pauca ſunt, quæ de vita Paridis Craſſi reperire potui, quamvis ejus mentionem fecerint JAC. A. S. CAROLO in *Bibliotheca Pontificia*, ALIDOSIUS de *viris illuſtribus Bononiensibus*, aliique. Singulare tamen & lepidum eſt, quod ex MABILLONII *itinere italico pag. 174.* retulit BAYLIUS in dictionario ſub voce GRASSIS, acerba admodum cenſura contra Paridem uſus, quem inter eruditos impoſtores referre non dubitat, quamvis Paridis factum, prout obſervavit Mabilionius,

magis

magis ad jocum accedat, quam ut decipiendi aliisque imponendi animum referat. Res ita narratur: Confinxerat Paris de Crassis epitaphium mulæ inscriptum, quod sic incipiebat: DIS PEDIBUS SAXUM &c. sculptum illud ex marmore in quadam ejus vinea sepultum fuit: postea fingens se velle quasdam arbores plantare, jussit foveam & scrobem eo in loco fieri, ubi marmor abditum erat. Cum vero fodiendo illud esset inventum, id de sua mula prædictum fuisse dixit. Addit *Mabillonius*, marmor illud multos annos ut derelictum ibidem restitisse, cum res per jocum acta fuisset: deinde autem antiquitatis specie multos decepisse, opinantes, id esse antiquum marmor, & a P. Crasso mulæ suæ inscriptum: THOMAM PORCACCHIUM inter alios hoc epitaphium pro gemine & antiquo habuisse in libro funeralium: immo ALEXANDRUM VII. in adversariis suis notasse, id repertum fuisse prope S. Petram. Quæ tamen omnia citra mentem & votum Paris de Crassis accidere potuerunt.

V. Hæc de Autore Diarii: jam quædam de ejus scriptis dicenda sunt. Prostant ejus libri duo de *Ceremoniis Cardinalium & Episcoporum in eorum diœcesibus*, opus quod multis post obitum Autoris annis emisit FRANCISCUS MUCANTIUS, Jctus Romanus, illudque OTHONI TRUCHSESSIO S. R. E. Cardinali Augustano, Episcopo Albanensi dedicavit. Ad manus est editio Romana apud Bernardinum Donangelum in campo Flore. Anno 1587. in forma 8. excusa, quæ secuta est Venetiis anno 1582. in 4to procuratam editionem. Antiquiorem non vidi, neque ab aliis observatam deprehendi. Quam enim nonnulli citant editionem, Romæ autoritate PII IV. anno 1546. procuratam, nemo viderit & errorem & falsitatem relationis produnt, quod PIUM IV. anno demum quinquagesimo nono in Pontificem electum fuisse, constat. Opus hoc, referente *Mucantio*, scripserat PARIS de CRASSIS in gratiam *Joh. Stephani Ferrerii*, Cardinalis Ecclesiæ Bononiensis

sis perpetui tunc administratoris, ad ipsius Bononiensis Ecclesie usum imprimis accommodatum, desumpta pleraque ex usu capellæ Papalis. Delituerat libellus in *Joannis Baptistæ Offii*, Episcopi Reatini, seriniis, quem olim ab ipso *Paride* acceperat editoris avus maternus, *Blasius Baronius Cesennas*, Apostolicarum ceremoniarum magister. Commendaverat jam opusculum PAULUS III. & demum PIUS IV. omnium Cardinalium assensu confirmaverat. Cæterum ille libellus omnia minutatim recenset atque disponit, quæcunque per Cardinales & Episcopos in suis diocesis morantes, circa divinum cultum observari debent. Diversum ab hoc opere est libellus, quem ex MS. Codice *Petri Mercardi Civis Turanensis*, edidit Celeberr. EDMUNDUS MARTENE, atque Tomo secundo præstantissimi operis *de antiquis Monachorum ritibus pagina 595.* sub titulo ORDINIS ROMANI auctore *PARIDE CRASSO sacrarum ceremoniarum Præfetto*, communicavit. Confecerat illum in usum *Guilielmi* Episcopi Albanensis, Cardinalis. Institutum referunt sequentia præfationis, ad dictum Cardinalem directæ verba: *quam strictissime, licuit, inquit, sub compendio rerum sacrarum celebritates omnes Pontificias, numerosque ac vices & loca, quæ, qualiterve, ac ubi & per quos intra totum annum solemniter agantur. Cultus quoque cum sacris paratibus: quibus tam Pontifex Maximus, quam Patres amplissimi ad rei divinæ celebrationem proficiscentes, eidemque presentes, tuo jussu, Pater Reverendissime, collegi.*

VI. Tertium, quod ab illustri hoc Præfato habemus monumentum, est DIARIUM CURIAE ROMANAE, cujus partem jam in publicum producimus. Non enim integrum esse opus, docent fragmenta hujus diarii ab aliis allegata. FRANCISCUS SESTINI in libro *Moderno Maestro di Camera*, citat quædam acta ad Annum MDXIII. ex hoc diario: In rarissimo opere, quod P. PETRO MONOD Soc. Jesu tribuitur, & cui titulus: *trattato del titolo, Regia donato alla serenissimo*

ma casa di Savoia, impresso Taurini Anno 1633. in folio, pag. 57. & 67. nonnulla excerpta ex hoc diario ad annum MDXV. leguntur, quæ sub acrem censuram vocantur a GRASWINCKELIO in *dissertatione, de jure præcedentiæ inter Serenissimam Venetam Rempublicam, & Serenissimum Ducem Sabaudie Cap. XXXI. & XXXVIII.* MABILLONIUS Tomo secundo *masæi Itælici pag. 587.* aliud fragmentum, quod ad annum MDXVII. referendum edidit, in quo recensetur actio a PARIDE contra MARCELLUM, Electum Corcyrensem, instituta. Quæ sane testimonia abunde evincunt, diarium Paridis Crassi non paucis quibusdam foliis absolutum fuisse, acta potius plurium annorum complexum esse. Operæ tamen pretium fuit, & illa fragmenta publicæ exponere luci, partim cum vix aliqua spes superfit, fore ut integrum diarium typis excudi possit, partim cum vel hæ rarissimi operis reliquæ in unum collectæ non sua destituantur utilitate æque ac jucunditate, de quibus in subsequentiis plura dicemus. Autor summa libertatæ usus non pauca memoratu digna prodidit, adeo ut hujus diarii quoque usus aliquando insignis in illustribus de ceremoniis atque inprimis Principum inter se de præcedentiâ controversiis agnitus fuerit.

VII. Plura ac certiora de PARIDIS CRASSI scriptis invenire haud potuimus. Sed gravior restat inquisitio. Communis & a multis magna cum fiducia tradita est fabula: Paridem Crassum LIBRUM quendam CEREMONIARUM in publicum emisisse. Nominatur annus impressionis, nempe Seculi XVI. quartus: nominatur locus impressionis, *Roma*, imo nonnulla ex eo recitantur. GABRIEL NAUDÆUS in *biographia politica §. 26.* inter scripta, quæ de ceremoniis publici juris facta sunt, refert PARIDIS de GRASSIS CAEREMONIALE, cujus autoritatem secutus est BAELIUS in dictionario *sub voce GRASSIS*, qui non tantum impressum esse hunc libellum, verum etiam æstimari, asseverat. Admo-
dum

dum fallitur PLACCIUS de *Scriptoribus anonymis num. 671. § 1071.* cum MASTRICHTIO, quando pro Autore libri *Ceremoniarum* habet *Paridem Crassum*, eumque Cardinalem dicit. ZACHARIAS ZWANZIG in *Theatro præcedentiæ* frequenter ad *Paridis de Crassis* ceremoniale de anno 1504. provocat, ejusque autoritate nititur. Sileo alios scriptores, qui eundem errorem erraverunt. Ego certe omnem in querendo hoc opere frustra collocavi operam, eoque adductus sum, ut talem librum a Paride Crasso editum fuisse, mihi non persuadere possim, imo plane dubitarem, tale opus unquam ab hoc Autore compositum esse, nisi scrupulum moveret MABILLONIUS, qui in commentario suo in *Ordinem Romanum pag. V. § VI.* Ceremoniale Paridis ab ejus Diario distinguit, quamvis Mabillonii verba ita sint comparata, ut non sufficienter differentia utriusque operis ex iis pateat. Id interim pro certissimo habeo, *Ceremoniarum librum ab hoc Autore conscriptum nunquam produisse.*

§. VIII. Facile erit asserti veritatem sufficientibus demonstrare argumentis, quæ in primis vera historia LIBRI CEREMONIARUM suppeditat, quam cum a multis minus recte traditam animadverterim, paucis exponam, quo vulgares traditiones de hoc libro evidentius explodantur. Primus CEREMONIARVM LIBRI, qui sub hoc titulo circumferitur, Autor fuit AVGVSTINVS PATRICIVS PICOLOMINEVS Episcopus Pientinus, Ceremoniarum sub Pontificatu INNOCENTII VIII. Magister, annis supra viginti in capella Pontificia versatus, non confundendus cum AVGVSTINO PATRICIO FRANCISCI PICCOLOMINEI Cardinalis Senensis, in conventu Ratisponensi Secretario, qui acta ejusdem conventus literis mandavit, prout refert MABILLONIUS in museo iralico *Tom. I. p. 2. pag. 255.* cui etiam sequentia de AVGVSTINO PATRICIO Pientino Episcopo debemus. Memorat enim AVGVSTINVM PATRICIVM antea PICCO-

LOMINEUM appellatum per adoptionem, ex magistro ceremoniarum Innocentii VIII. renunciatum fuisse Pientis Episcopum anno MCCCCLXXXIII. & obiisse anno MCCCXCVI. Ad conficiendum opus de Ceremoniis Romanae Ecclesiae AUGUSTINUM PATRICIUM excitavit Innocentius VIII. cujus iussu emendationem LIBRI PONTIFICALIS suscepit: Testatur illud ipse AUGUSTINUS in epistola, qua ad finem perducto ceremoniarum libro illam INNOCENTIO VIII. prævia censura Senatus Apostolicæ Sedis obtulit. Adjutorem habuit JOHANNEM BURCHARDUM, de quo superius §. II. dictum fuit, cujus opera imprimis in condendo secundo libro usum se fuisse, fatetur. Constant hæc ex Epistola allegata, quam laudatus MABILLONIUS *Tomo secundo Musei Italici pag. 584.* integram recensuit, & quam huc transcribere, cum Ceremoniis in aula Romana conditionem, qua illo tempore erant, luculenter descripsit, non piget.

AUGUSTINI PATRICII PICOLOMINEI,

Episcopi Pientini, epistola ad Innocentium VIII. in librum sacrarum Ceremoniæ, quibus Romani Pontifices uti consueverunt.

SANCTISSIMO Domino nostro INNOCENTIO VIII. universalis ecclesie summo pontifici, Augustinus Patricius Picolomineus, indignus Episcopus Pientinus, felicitatem. Absoluta nuper satis feliciter divino munere emendatione libri Pontificalis, explicationem ordinationemque sacrarum ceremoniarum, quibus Romani Pontifices uti consueverunt, tuo iussu, tuisque auspiciis, beatissime Pater, aggredior. Certamen profecto priori laboriosius, longeque difficilius, cum propter incertam ejus rei disciplinam, lateque per multa capita vagantem, tum etiam ob frequentem ceremoniarum additionem, diminutionem, variationem, ac pro tempore multiplicem mutationem. Cogitavit sane circumspexitissima beatitudo tua, & recte quidem, plurimum ad divinam clementiam nobis propitiandam pertinere, si puris, castis, congruisque ceremoniis illa colatur:

latur: Nec minus spectare ad Majestatem Apostolicam, sacrique senatus auctoritatem venerationemque preservandam atque augendam, si suo ordine, rituque decenti omnia peragantur; si rerum, compendiorum personarum ratio habeatur; si cuique reddantur debitus honor, & propria reverentia: quæ quidem omnia hæc una disciplina continentur, suggestantur administranturque. Quanta fuerit apud omnes gentes, apud omnes populos, apud omnes nationes sacrorum cura, nimis longum esset enarrare. Prætermittam Eleosini Cereis, vana atque abdita sacra; fusiola, pudendaque Dionysii orgia; Ægyptiorum irridenda, & portentuosæ mimica, & Romanorum superstitiosam religionem: apud quos nulli magistratus legitimi putabantur, nullæ expeditiones, sive mari, sive terra suscipiebantur, nihil a senatu populove statuebant, nisi prius iustis cærimoniis, superum voluntas explorata esset. Sacra certe Prætorum historia tota fere in tradendis divinis ritibus versatur; ita ut nihil magis Moysen, imo ipsam Deum curasse constet, quam ut statuta congruisque cærimoniis divina majestas ab hominibus coleretur: ubi eodem tenore servari mandantur præcepta, cærimoniæ atque iudicia.

Majores vero nostri, Duces & Doctores Christiani populi, ab initio nascentis ecclesiæ, sacros ritus divino afflati numine nobis tradiderunt; quos deinde crescente fidelium multitudine, illorum successores Romani pontifices, salva rerum substantia, auxerunt, atque mirum in modum ampliaverunt, adduntque indies: mutantur & variantur permulte; quæ non tam prisca institutionibus adversa sunt, quam temporibus, & rebus quæ aguntur, accommodata, atque decora. Quæ sit, ut cum propter rei vetustatem, pauca admodum ex priorum observantiis reperiantur, & quæ deinde a posteris litteris mandata exsint, tum propter Romanæ curiæ crebras apud exteras gentes peregrinationes, tum etiam propter varias confusasque scribentium sententias, parum usui & utilitati nostris temporibus esse videantur; cærimoniis non tam scriptis, quam jam pridem consuetis hæcenus magna ex parte usi fuimus. Hinc variæ aliquando inter patres de peregrinandi sacris opinioniones, hinc contentiones indecentes interdum, inter ministros cærimoniarum: cum memoria hominum labilis sit & fluxa, sæpeque alia pro aliis suscitantur; & quid certi tenendum sit, fixa regula offendi non possit. Hæc igitur, ut reor, provide considerans Sanctitas tua, beatissime Pater, cupiens quæ, ut in omnibus robus, tam divinis, quam humanis, locus & ordo debentur servetur; atque sine tumultu, quiete, tranquille cum gravitate, & digni-

gnitate omnia persurgant : injunxit mihi, ut tam ex libris majorum, quos ex archivis Romanæ ecclesiæ complures deprompsi ; quam ex quotidiano usu capellæ apostolicæ, in quo annis supra viginti, non sine labore assiduo versatus sum ; caerimonias omnes, quibus nostro tempore uti consueverunt Romani pontifices, prætermisissis superfluis, & antiquatis, in ordinem redigerem. Devisissem recusassemque hoc munus perlibenter, & sarcinam humeris meis omnino imparem excussissem, si licuisset Pontifici maximo non obtemperare. Sed sciens obedientiam victimis præstantiorem esse, & reum esse mortis, qui summo Pontifici non parerit : malui rudis ac ignarus judicari, quam protervus ac inobediens. Erexit, & mirum in modum confirmavit mihi labentem animum, in primis summa tuæ pietatis in omnes benignitas atque clementia, quæ non tam ineptitudinem meam, quam optimam mentem, & parandi promptitudinem metietur, tum illorum reverendissimorum patrum, quos hujus nostræ lucubrationis recognitores revisoresque constituisi, prudentia, diligentia, acerrimum integrumque judicium, & omnium rerum divinarum, atque humanarum summa doctrina : qui profecto nihil admittent, quod gravitati ac dignitati Apostolicæ Sedis, & tanti Senatus non conveniat. Quorum exactissimæ censuræ hos libros, per multos dies libentissime submissi, ratus, ut si a tantis viris approbarentur, fore ut a nemine merito possent damnari.

Totum opus in tres libros divisimus. Primus & major ea continet, quæ ad summum Pontificem, & sacrum senatum pertinent, extra ordinem divini officii, ut puta electionem, & consecrationem Romani Pontificis, Cæsaris coronationem, canonizationes Sanctorum, creationes Cardinalium ; & cætera hujusmodi. Secundus ordinem & ritum celebrandi sacras solennitates, per totum anni circulum complectetur ; & quæ ad divinum officium spectant, tam in Vesperis, quam in Missis, & aliis horis. Et in hoc quidem libro secundo, quoniam minutiora multa insunt, quibus sine continua exercitatione nemo facile meminisse posset, adhibuimus nobis adiutorem Johannem Burcardum Argentinensem, Præpositum Haselatensem, & sacrarum caerimoniarum ministrum : cujus selecta opera etiam usi sumus in emendatione libri Pontificalis, qui omnia quam diligentissime collegit, & accuratissime annotavit, ut parvo labore indigerendo libro opus fuerit. Tertium librum addidimus generalia quædam, normas, atque cujusque officii summarias instructiones continentem, præposuimusque cuique libro capita rerum, quæ

quæ in eo continentur : ut facilius quid quisque desiderat, invenire queat. Admiscebuntur fortasse complures disertæ & latinæ linguæ cæsores, quod vim proprietatemque verborum latinorum non usquequaque servaverimus : quodque plura admiscuerimus nova vocabula, quæ latinus dici potuissent. Quibus ingenue fatebimur ignorantiam nostram, & tamen multa ibi esse affirmabimus, quæ si aliter dicerentur, non facile ab omnibus intelligerentur. Secuti sumus in his terminos, a superioribus harum rerum scriptoribus usurpatos, & qui hodie etiam sunt in usu apud sacrorum ministros : arbitrati Sanctitatem tuam, & sacrum senatum non tam verborum lenocinis, quam rerum ordinem, & explicationem a nobis exacturos. Quibus si satisfecerimus, Deo O. M. bonorum omnium largitori, qui unde satisfacere possemus, clementissime tribuit, gratias agimus immortales : sin minus ut imbecillitati ruditateque nostræ ignoscas, & obtemperandi studium benigne suscipias etiam atque etiam supplices exoramus. Vale Romæ, Kal. Mart. anno salutis MCCCCLXXXVIII.

Compilavit hoc opus Episcopus Pientinus, in secessu Senensi, ad quem vocatione a magistratu Cæremoniarum impetrata, ab Innocentio VIII. dimissus erat, libroque conficiendo triennium impendit; quem tandem perfectum, Pontifex in palatii sacrum ac interiorem bibliothecam reponere iussit. Ab eodem AUGUSTINO PATRICIO habemus vitam FABIANI BENECII *Politianensis*, sacrorum canonum Professoris; quam ex manuscriptis eruit laudatus MABILLONIUS, in *Museo Italico* tomo I. p. 2. pag. 251. qui etiam descriptionem adventus FRIDERICI III. Imperatoris ad PAULUM Papam II. AUGUSTINO PATRICIO Autore, eodem libro pagina 256. exhibuit; opusculum lectu dignissimum, cum ipse *Augustinus Patricius* enarratis solennitatibus interfuerit.

§. IX. Anno MDXVI. Venetiis prodit Opus, sub titulo : SACRARUM CEREMONIARUM, S. S. ROMANAE ECCLESIAE LIBRI TRES NON ANTE IMPRESSI in folio. Subscriptio habet: GREGORII de GREGORIIS *excusare Leonardo Lauretano, Principe optimo: Venetiis*

netius MDXVI. Mensis Novembris. Instituti rationem refert
 præfamen, operi præmissum, quod cum non in omnibus sub-
 securis editionibus legatur, hic referre placet. *Habes, inquit*
Editor, optime Lector, rituum ecclesiasticorum, sive sacrarum Cæ-
remoniarum S. S. Romane Ecclesie, libros tres. Opus cum non ante
 formis excusum, tum vero argumento suo, & jucundum tibi & uti-
 le. Nam que ratio creandi Pontificis, que reliquorum Antistitum,
 qui modus admittendi Imperatoris, cum urbem invisit, que Divo-
 rum nostrorum Apotheoses; exin qui pietatis ordo, dum divinus
 Pontifex operatur a Kal. Januarii ad anni finem, postremo veluti
 coronis ac fastigium operis; summa quedam ad institutam rem
 pertinentis explicatio personarum ac officiorum, que operanti Pon-
 tifici adsunt, hæc libris continentur. Est & in fronte operis Reve-
 rendissimi & Doctissimi Corcyrensis Archiepiscopi CHRISTO-
 PHORI MARCELLI, ad Sanctissimum D. N. LEONEM X.
 Epistola curæ Indica. Divi Pontificis interdictum, ne non prædi-
 ctum dicas manere librariæ; ne quis infra quinquennium præter
 vos excudit. Quare caveas, ne lucri cupiditas transversum te
 absumat, & graviore pena viventem afficiat, & mortuum barathro
 æternum addicat. Munita hæc est editio privilegiis LEONIS
 X. nec non serenissimæ Reipublicæ Venetæ, quæ in recentio-
 ribus editionibus omissa, hoc loco repetenda nobis visa sunt,
 cum ad operis hujus historiam non parum faciant.

PRIVILEGIUM PAPÆ LEONIS X.

LEO PAPA X. C. O. S. P. A. P. A. S. I. S. T. I. N. O. S.

Universis & singulis, ad quos hæc nostra littera pervenerint, sa-
 lutem & apostolicam benedictionem. Cum dilecti filii Antonius &
 Sylvanus Capelli, cives Veneti, Librum Rituum Ecclesiasticorum ede-
 re in manus hominum statuerint, ut propterea in eo imprimen-
 do non parvos sumptus fecerint; & labores subierint, uterentur
 que, ut qui fructus ex illo percipi possent; & interciperentur ab aliis,
 qui nihil impederent ea in re labores; nos adducti editioni præci-

bus

bus inhibemus mandamusque omnibus & singulis, ne per spatium quinque annorum, jam nunc incipiendorum, librum ipsum imprimere, aut imprimi facere, impressumve venundari aut vendendum tradere, ullis in locis audeant, Antonio & Sylvano non permittentibus. Qui contra inhibitionem mandatumque hoc nostrum fecerit, admiserit, cujuscunque nationis & dignitatis, a universe Dei ecclesie expers excommunicatusque esto. Datum Romae apud Sanctum Petrum. Sub annulo Piscatoris. Die XVII. Decembr. MDXVI. Pont. nostri anno III.

Tenor privilegii Veneti sequens est:

BEMBUS.

Exemplum Senatus Consulti Veneti, quo cavetur, ne quis infra decennium opus hoc imprimat, impressumque alibi huc importet, sub multis ut in eo.

Die VII. Junii MDXVI. In Rogatis vadit pars, quod cum Nobiles Viri Antonius & Sylvanus Capelli a Bancho imprimi intendunt quoddam opus Ceremoniarum Ecclesiasticarum, cautum auctoritate hujus Senatus, & statutum sit, quod per decennium nemo ipsum opus imprimi facere possit, tam in hac civitate nostra Venetiarum, quam in alio aliquo loco, dominio nostro subjecto, aut alibi impressum vendere, tam latino, quam materno sermone, praeterquam impressum cura & impensis ipsorum nobilium Antonii & Sylvani Capellorum, sub poena amittendi ipsa volumina, & aureorum decem, pro quolibet volumine, qui reperirentur, cujus poene tertia pars sit eorum judicum seu officialium, quibus primum denuntiatum fuerit, alia tertia pars detur Hospitali pietatis, & alia sit Accuratoriis, seu inventoris

Laurentius Quartus.

§. X. Ex his documentis discimus, opus hoc demum prodiisse anno MDXVI. proinde eos falli, qui ad annum quartum, aut sextum istius seculi editionem libri referunt, v. *Attes & Memoires des negociations de la paix de Nime-*

gue Tomo I. pag. 423. Docent porro adducta privilegia, opus publica Pontificis & Senatus Veneti approbatione editum. Editorem prodit epistola ad LEONEM X. directa, & in frontelibri posita. Fuit ille CHRISTOPHORUS MARCELLUS, *Archiepiscopus Corcyrensis*, qui etiam aliis scriptis polemicis de jure & auctoritate Pontificis, favorem curiæ Romanæ aucupari voluit, referente DUPINIO in *Bibliotheca Ecclesiastica Tomo XIII. pag. 131.* Sed vix prelum exierat liber, cum Romam perlatum gravissimam indignationem Magistri Cæremoniarum PARIDIS de GRASSIS, in se concitatum sentiret. Ægre ferebat opus hoc publicis litteris exscriptum: querelas primum Cardinalibus exponebat, a quibus ad ipsum Pontificem delata. Acta retulit ipse PARIS in suo diario: suppeditavit ea MABILLONIUS in *Museo Italico Tom. II. pag. 587.* Ex eo ad finem fragmenti hujus diarii jam editi illa retulimus. Factum etiam in cæremionali suo sequentibus narravit. PARIS de GRASSIS verbis: *Reverendus, inquit, electus Corcyrensis hoc anno, cum librum cæremonialem imprimendum Venetiis tradidisset, vel potius, ut ita dicam, in vulgus prostituisset, forte (quod pace sua dictum sit) quia rituum ecclesiasticorum admodum ignarus est, quippe qui per pauculos ante dies clericali professione ex mercatore Veneto additus fuerat, nec dum forte talium dogmatum capax: eosque libros sic impressos ad diversos Italiae locos & extra eam, ut mos est mercatorum, etiam ad urbem vendendos transmisisset: ego ubi id intellexi, ilico ad Pontificem accedens condolui, supplicavique, ut pro justitia tanto sacrilegio occurrere dignaretur, ne sue sacrosanctæ Sedis Apostolicæ cærimonias, quæ semper in secretiori bibliotheca palatina custoditæ fuerunt, nunc suo sub pontificatu contaminari, per illarum divalvationem pateretur. Cumque Sanctitas sua juste benigneque annuisset; forte nonnulli ipsius Corcyrensis compatriotæ tum præsentis, quia in mercatura damnum cederet, e contra intercedere ausi, perierunt, quas ob causas etiam cærimonialia*
sacra

sacra non possent sicut Missalia & Pontificalia publicari, quibus, quia tunc in paucis non licuit, tandem in hunc, qui sequitur modum prolixiorum tam scilicet præfata rationi, quam illorum petitioni satisfacisse puto. Sed & ipse quoque mihi satisfecit, pro honore collegæ, inq; magistri mei Episcopi Pientini (i. e. Augustini Patricii Piccolominei) veri ipsius libri ceremonialis auctoris, cujus abrafo nomine & titulo, iste Corcyrensis falsè sibi titulum & nomen auctoris vindicare non erubuit. Hactenus PARIS in suo ceremoniali, reliqua ex Diario ejus suplevit MABILLONIUS, in quo legitur prolixa PARIDIS epistola ad LEONEM Papam, qua gravissime MARCELLUM accusat.

§. XI. Tria autem sunt accusationis capita, quæ contra Archiepiscopum Corcyrensem movit. *Primo* plagii arguit editorem, qui suppresso vero auctoris nomine, opus hoc quasi a se confectum in publicum protrusit. *Secundo* corruptiones allegat, quæ manu Marcelli in hoc opere alieni Auctoris factæ fuere, quarumque numerum ad mille & supra ascendere conqueritur. *Tertio* taxat imprudentiam in divulgandis his ceremoniis commissam, quarum arcana sanctius custodienda fuissent. Ad primum quod attinet, ostendit PARIS de GRASSIS opus hoc, quod astute sibi adscripserat *Marcellus*, cum illud in epistola ad Leonem præfixa, lucubrationem suam appellasset, esse librum quem AUGUSTINUS PATRICIUS PICCOLOMINEUS, *Episcopus Pientinus*, jussu INNOCENTII VIII. conscripserat, quem igitur ex sacris penetralibus furto furreptum, suspicatur. Abunde veritatem hujus gravaminis probavit PARIS DE GRASSIS. Immemorem plagii sui aliquoties deprehendit Marcellum. Miranda est Editoris oscitantia, quando verba, ex quibus verus operis Autor cognosci potest, non delevit. Sui oblitus est, quando prætervidit verba, *ceremonias in coronandis Regibus servandas in LIBRO PONTIFICALI, QUEM NUPER EMENDAVIMUS, plene conscripsimus.* Conferenda hic sunt, quæ superius §. VIII. prolata sunt.

ta sunt. Produunt plagiarium verba, quæ tempus scripti opusculi indicant, sequentem in modum: *Hoc juramentum Fredericus III. Imperator, qui adhuc regnat, dum senis esset, præstitit.* Ita extra controversiam esse credimus, librum hunc minime fœtum Marcelli, verum opus ab *Augustino Patricio*, Magistro olim Ceremoniarum productum esse: in quorum tamen numerum, nescio qua fide, referre nonnulli voluerunt MARCELLUM, quem Paris ab omnibus ceremoniis alienum imo vix ante pauculos dies clericali professioni ex mercatore Veneto addictum fuisse memorat. Proinde etiam opus hoc a recentioribus Scriptoribus genuino ac vero Autori vindicatur & *Patricio* adscribitur, prout nuper idem egit DOMENICUS GEORGI in tractatu Romæ anno M DCC XXIV. excuso: *gli Abiti Sacri del Sommo Pontefice Paonazzi e Neri. vid. pag. 19.* Alterum accusationis membrum, quod jejunas & ineptas corruptiones concernit, quas MARCELLUS eum in finem commisit, ut impudentius pro operis Autore jactere se potuerit: non paucis neque obscuris exemplis actionem suam probavit PARIS DE CRASSIS, ita ut nullum reliquisse videatur dubium, quin MARCELLUS tantæ imposturæ reus declaretur: quæ luculentius ex ipsa epistola patent, ad quam nos remittimus, contenti illo specimine falsitatis, quam sequentibus narravit PARISIUS verbis: *Exsequias, inquit, jussu emendavit, albam, album; genuflexum, supplicandum; officiales, magistratus; pileum, galerum concinnavit. Pro lignis tignis supposuit; pro cusino pulvino; pro bacili, vase; pro perfectis, perfecta; pro platea, aream; pro armis, insignia; pro rubeo purpureum inseruit.* Restat ultima contra Marcellum prolata querela, quæ Paridi de Grassis quam maxime cordi fuisse videtur. Nihil enim gravius tulit, quam quod ceremoniæ sacræ & mysteria divulgata fuerint. Prolixus est in proferendis argumentis, quibus Marcelli facinus execrabile reddere voluit. Provocat ad experientiam, quæ docet sacras ceremonias evulgatas

gatas ad profanas manus in sacerdotii contemptum, & ad alienas sectas in suæ religionis irrisionem devenire. Petiit, ut liber ceremoniarum cum ipso autore comburatur, aut ille corrigatur & castigetur. Neque negandum hanc Paridis petitionem insignem habuisse speciem. Hinc refert: Papam prima facie turbatum fuisse, ex quo hæc actio ad eum delata: *Cardinalem tamen sanctæ crucis*, quem causam fuisse suspicatur, ut liber imprimeretur, pro Marcello perorasse: rem vero primo commissam fuisse fratri Paridis de Grassis, Cardinali ACHILLI DE CRASSIS Protectori officii ceremoniarum, ut simul cum auditore Cameræ provideret, ne amplius aliquod volumen venderetur usque ad diem consistorii, postea autem in ipso consistorio tribus cardinalibus D. ANTONIO DE MONTE, *tit. S. Praxedis*, D. PETRO DE ACCOLTIS, *S. Eusebii Anconitano* & D. ACHILLI de GRASSIS, *S. Sixti Cardinali* demandatum, ut petitiones Paridis de Grassis intelligerent, & eum, prout juris fuerit, ac ipsis videretur, tam super libro comburendo, quam auctore castigando expedirent.

§. XII. Hæc quamvis a PARIDE de GRASSIS magna cum animi contentione facta fuerint, eventus tamen ejus votis minime respondisse videtur. Non enim legimus, vel contra librum vel libri Editorem decretum aliquid fuisse: testantur potius frequentiores libri editiones, tanti non habitas esse Paridis querelas, ut opus supprimeretur. Forte deerat etiam opportunum consilium, cum non facile damnari potuerit libri editio, quæ cum amplissimo Pontificis privilegio in publicum emissa erat. Sane, quæ a nonnullis de raritate libri prolata sunt, vel suo destituuntur fundamento, vel accipienda forte sunt de prima operis editione, quam rariorem factam non miramur, cum jam duo effluerint secula, ex quo typographyam exiit. Plures vidimus & oculis usurpavimus editiones, quas referre operæ pretium erit.

Nam præter primam illam Venetam, aliam paulo post excusam in BIBLIOTHECA PAULINA inter pretiosos antiquitatis librariæ thesauros, qui illo loco deprehenduntur, observavimus. Excidit tamen memoria annus & locus, quo illa editio in publicum emissa. Tertia ad manus est, eaque nitidissima multisque figuris æneis ornata. Prodiit Venetiis apud Juntas in 4. Maj. anno M D LXXXII. Titulus est: *Sacrarum Cereemoniarum sive rituum Ecclesiasticorum S. Rom. Ecclesie libri tres: hac postrema editione magno studio ac vigilantia recogniti, aucti & locupletati. Univerſis Ecclesiasticis non tam jucundi, quam utiles & necessarii.* Præstat hæc editio reliquis splendore ac typorum elegantia, cui etiam nonnulla accesserant, quæ in aliis editionibus frustra quærentur: inter alia enim libro secundo recensentur, *preces decantatae & ceremonie observatae aperiendo portas sanctas quatuor ecclesiarum urbis Romæ, pro anno Jubilei. M D LXXV.* Prima in Germania editio Coloniae Aprippinae apud Heredes Arnoldi Birckmanni, Anno MDLVII. emissa, quam ab iisdem procurata anno MDLXXII. in octavo secuta est. Aliam memorat Vir illustris de LUDEWIG *tomo sexto reliquiarum mediæ ævi pag. 368.* multo ære a se redematam, quæ Romæ anno 1560. typis Valerii Dorici exscripta. Forte plures operis erunt editiones. Cogitavit etiam de opere recudendo MABILLONIUS, sed consilium mutavit, prout in *Commentario in ordinem romanum* pagina X. narrat, *Omnino vero locum, inquit, in his ritualibus libris merebatur CEREMONIALE ROMANUM AUGVSTINI PATRICII ad INNOCENTIVM VIII.* *Verum quia jam ab electo Corcyrensi episcopo, PAUCIS MUTATIS editum est, SÆPIUSQUE recusum, aliis novæ hujus editionis curam permittimus.*

§. XIII. Cæterum non vanus fuit PARIDIS de GRASSIS timor promulgationem hujus operis. exiguam utilitatem polliceri curiæ Romanæ, potius metuendum, ne in ejus detrimentum cedat. Cum enim libellus ille omnium oculis exponat,

ponat, quæ principia aula romana foveat ratione cultus Pontifici & Cardinalibus exhibendi, & quo honorum temperamento ipsi Imperatores, Reges & Principes sint excipiendi, facile prævidere poterat, ea vel indignationem vel censuram eorum excitatura, qui forte de hoc in decernendo ceremoniarum imperio & arbitrio a romana curia affectato non plene persuasi essent. Id enim vix negari poterit, si omne partium studium exuamus, durissima nonnulla in Principum Secularium jura & honores statuta esse, quibus excusandis vix sufficiunt artificiosa & ingeniosa argumenta, quibus vicium nimie ambitionis dissimulare solent rerum harum defensores. Vix enim cum apostolica illa non dicam humilitate, sed tantum humanitate, qua ipse Salvator prævit, conciliari possunt, quæ *Libro tertio, sectione prima, capite secundo* leguntur: *Romanus Pontifex nemini omnino mortalium reverentiam facit assurgendo manifeste, aut caput inclinando seu detegendo. Romanorum vero Imperatori, postquam illum sedens ad osculum pedis & manus suscepit, aliquantulum assurgit ad oris osculum, mutuo charitatis amplexu illum benigne recipiens: idem aliquando facit & magnis regibus. Cæteros omnes tam principes, quam prælatos, cujuscunque dignitatis sint, cum ad oris osculum eos recipit, non assurgit, sed sedens recipit. Consueverunt tamen Pontifices Cardinalibus & maximis Principibus privatim adventantibus & reverentiam facientibus, cum non sint in Pontificalibus, aliquantulum caput inclinare, tanquam reverentiam reddentes. Et hoc non ex officio sed ex laudabili humanitate. Quid dicendum de ceremoniis, quæ in convivio solenni Pontificis cum Cardinalibus & Prælatibus observanda recensentur libro primo, sectione tertia.* Ita enim sentit Ceremoniale de ordine Regum & Principum inter Cardinales. *Stabunt, inquit, ante mensas lavantes eo ordine, quo sedere debent in mensa, prior Episcoporum in capite ad dextram, si aderit REX aliquis, erit in secundo loco: si plures Reges mixti, erunt cum primis Cardinalibus*

nalibus, primo Cardinalis, deinde Rex successive, si erunt mixtim Principes aut filii vel fratres Regum, debent sedere inter Diaconos Cardinales, vel post eos, pro eorum dignitate & conditione; primogenitus autem Regis, quia Rex futurus putatur, post primum Presbyterum Cardinalem erit. Sed nullo modo inter Episcopos. Singularia prorsus sunt, quæ eodem capite de ferculis ad mensam Papalem portandis referuntur. Primum ferculum portabit Nobilior Princeps, sive Imperator, sive Rex sit. Secundum alius dignior post eum, & sic successive: & si erunt ex illis, qui debent sedere in mensa, portato ferculo sedeant in loco suo. Et notandum, quod Imperator, Rex, seu Maximus Princeps capit ferculum, quod portare debet ad Pontificem extra portam aule convivii, ab aliquo familiari Pontificis illuc apportatum. Alii inferiores pro ferculo ad coquinam vadunt &c. Quæ specimina abunde de stylo atque contentis libri Ceremoniarum testantur, & ita comparata sunt, ut applausum subsecutorum temporum vix mereri potuerint. Ea quidem olim fuere tempora, in quibus honor Principum Secularium, dignitas & existimatio a beneficio & nutu Curie Romanæ dependere solebant. Sed multo abhinc tempore Principes, pro ea quæ ipsis competit, Majestate jura sua & prærogativas non ex traditionibus Curie Romanæ neque Ceremoniarum disciplina Romæ effecta æstimari voluerunt. Hinc jam Seculo XVI. ortis de præcedentia litibus inter Legatos Franciæ & Hispaniæ, Venetiis commorantibus, cum Hispani ad decisionem ex Ceremoniali Romano petendam provocarent, Gallicus Legatus respondit: *se parum de eo sollicitum esse, quod in Ceremoniali Romano definitum fuerit, sibi sufficere possessionem.* WICQVETORIS in *Tractatu de l'Ambassadeur Lib. 1. Sect. 24.* Ex his patere poterit, an prorsus inanis fuerit PARIDIS de GRASSIS sollicitudo. Præbuit liber ille occasionem factum Curie Romanæ depingendi & invincibili testimonio oppugnandi. Primus, qui his artibus usus est, WENCESLAVS LINCK Theologus refor-

reformatis sacris addictus fuit. Primus Altenburgensis emendatæ religionis Pastor, postea Norimbergam evocatus, ubi anno MDXLVII. diem supremum obiit. Edidit Anno MDXXXIX. libellum Germanico idiomate conscriptum, sub titulo: *Bapsts Geyreng aus dem Cerimonien-Buch*: excerpta sunt ex hoc Cæremoniarum libro, quædam ex Pontificali Romano desumpta. Inscriptus est libellus SIBYLLÆ, Electoris Saxoniz JOHANNIS FRIDERICI *Magnanimi* uxori. Pari consilio fragmenta quædam ex dicto libro *Tubingæ Anno MDLVI.* evulgavit PAVLVS VERGERIVS, sub titulo: *Ordo eligendi Pontificis, & ratio de ordinatione & consecratione ejusdem, de Processione ad Ecclesiam Lateranensem, de solenni convivio, quo Cardinales, Episcopus atque alios excipit, tum de pallio de corpore Beati Petri sumpto, in quo est plenitudo Pontificalis officii.* Notus satis est Editor opusculi, qui primis vitæ suæ temporibus aulæ Romanæ fuit addictissimus, & pro ea amplissimas obiit legationes, nempe anno MDXXX. iterumque anno MDXXXVI. in Germaniam missus, ut gravissimum negotium componendi dissidii religionis perficeret. Proximus summis à Pontificatu honoribus in aula Romana fuit, factus enim primo Episcopus Justinopolitanus, aditum sibi ad cardinalitiam paraverat dignitatem, qua tamen spe vel sua vel malevolorum culpa excidit; tandem inter maximos apparatus, quibus protestantium dogmata impugnare minabatur, ut se a suspicionem protestantismi liberaret, ad ipsa protestantium castra transit, posteaque multis scriptis odium in Romanam curiam prodidit. Minutiora sunt pleraque hujus Autoris scripta, quorum nonnulla conjunctim Anno 1563. Tubingæ prodierunt, quo loco ultimam vitæ suæ periodum absolvit. BÆLIVS in dictionario, sub voce VERGERIVS citat ejus editionem *libri Cæremoniarum Romanæ Ecclesiæ, cum præfatione & scholiis*, quam tamen prodiisse vix credo. Non ignoro VERGERIVM hujus editionis spem fecisse. Nam in illo libello, cujus titulum superius recensuimus, in fronte ipsius tituli hæc

leguntur: *omnia excerpta verbum verbo ex libro, cui titulus: S. Rom. Ecclesie Cerimoniarum libri sex, qui in vaticana secretiore Bibliotheca magna religione & reverentia conservatur. Addit: reliqua etiam, quæ illic in hoc genere latebunt, brevi evulgabuntur.* Idem promisit ab initio capitis quinti, quo de pallio agit. *Similes, inquit, stultitias aut incantationes videbis plurimas, quum integrum Ceremoniarum Papalium librum emittemus.* Hoc consilium executioni datum, nullibi legimus. Prodiit interim hoc fragmentum, quod priora libri primi capita ex LIBRO CEREMONIARVM exhibet, quæ de electione, ordinatione, consecratione & coronatione, nec non convivio Summi Pontificis agunt, quibus adjecta sunt, quæ eodem libro primo capite vel sectione decima, *de pallio & quomodo tradatur*, referuntur. Cæterum quo animo hæc Vergerii cura fuerit recusa, docet opusculi dedicatio ad ALBERTVM Marchionem, Ducem Prussie directæ. Inter alia enim, hunc in modum disserit: *Patefeci ego, inquit, hætenus libris editis, quam plurima ex illis tam horrenda, quam stulta: atque opera me pretium facturum puto, si in hoc instituto, ut cæpi, perrexero, ac reliqua, quæ sunt generis ejusdem, per omnem Europam ac cæteras (si possim) orbis partes veluti circumduxero, in hoc ut rideantur atque exsibilentur, ut luto ac lotio aspergantur, tum omni ludibriorum genere, quibus digna sunt, excipiantur.* Porro de Ceremoniarum libro sequentia refert: *cum in Papatu inter innumeras alias, hæc quoque sint sentina putidissima PONTIFICALE nimirum, & CEREMONIALE (libros sic vocant) multique quid posterius sit, paucissimi, quid in priore contineatur, norint, vix enim alibi quam Romæ hoc ipsum reperias: quin Romæ quoque pauci sunt, qui norint, quod nimirum ejus pudeat, ac proinde celare quantum possint, conentur.* Interea miramur, quod VERGERIVS hujus operis libros sex numeraverit: quem numerum quoque tenuit in præfatione libelli, hac inscriptione insigniti: *cur & quomodo Christianum Concilium debeat esse comparatum*, referente CL. SCHELHORNIO in amanitatibus

literarius, tomo quinto pag. 243. Meminit quoque illo loco Veneræ editionis anno MDXXVI. a prædivite ex Capellorum familia, avaritiæ causa mercatore, cui nomen fuisset Sylvano, procuratæ: addit CLEMENTEM Papam VII. id valde iniquo animo tulisse atque supprimenda ea exemplaria, ac ne deinceps excuderentur, severissime imperasse. Ast qua fide hæc relata fuerint, ex adductis dijudicari facile possunt.

§. XIV. Dubium igitur manet, an MARCELLVS de Romana Curia editione LIBRI CEREMONIARVM multum fuerit meritus. Nam cum non prorsus liberant, quæ pro ipso allegavit MABILLONIVS *commentario in ordinem Romanum, pagina VIII.* Neque consilium PARIDIS DE GRASSIS, si nimiam acerbicatem excipias, a prudentia fuit alienum. Interim tanta illo ævo Romanæ Curie de sua fortuna ac eminentia erat persuasio, ut nesciam, quo imminentis periculi & decrementi indicio sibi omnia licere crederet. Res jam eo devenerant, ut neque avaritia neque ambitio ulterius diffimulanda crederetur. Testantur illud duo scripta, quæ pene eodem tempore in lucem prodibant, quorum alterum avaritiæ insatiabilis, alterum ambitionis immensæ signum evidentissimum præbebat: cujus posterioris testimonia prodit liber ille Ceremoniarum, de quo hætenus egimus. Paulo ante Romæ *Cancellariæ Taxa* excusa fuit. Operis titulus erat: REGVLÆ, CONSTITVTIONES, RESERVATIONES, CANCELLARIAE SERENISSIMI DOMINI NOSTRI LEONIS PAPAE X. NOVITER EDITAE ET PVBLICATAE. Pagina 67. legebantur sequentia: *Taxa Cancellariæ per MARCELLVM SILBER, alias FRANCK. Romæ in Campo Floræ anno MDXIV. die XVIII. Novembris impressæ, finiunt feliciter!* En duos Marcellos, duorum operum celebritate claros, & pari ratione de Romana curia promeritos. Et quidem, quod ad TAXAM CANCELLARIAE attinet, habuerunt certe multas rationes Romanæ curiæ Patroni, ut librum illum nunquam typis exscriptum esse, aut ejus jam

deleri posse memoriam, optent. Historiam libri, præter LAVRENTIVM BANCKIVM, Jctum Franeckeranum, cujus cura *Franeckera* anno MDCLI. recusus, multa cum diligentia conquistam dedit BAELIVS in *dictionario Tom. I.* sub nomine *Laurentio Banck*; nec non Autor præfationis, quæ editioni novissimæ *Sylvæ Ducis* anno MDCCVI. apud *Stephanum Dumont*, prout fert inscriptio, præmissa. Quantum enim hujus scripti Romanam curiam pudeat, docent Indices Romani expurgatorii, qui hoc opusculum expungendum quoque censuerunt, quæsito colore in addita clausula: *ab hereticis depravata.* v. DAN. FRANCVM in *disquisitione Academica de Papistarum indicibus librorum prohibitorum & expurgandorum*, pag. 114. seq.

§. XV. Hæc, ni fallor, sufficere possunt ad omnem convellendam verosimilitudinem, a PARIDE CRASSO unquam CEREMONIARVM ROMANARVM librum publicæ luci expositum fuisse, cum tanta cum sollicitudine & vehementia contra Marcelli imprudentiam egerit. Omni certe tempore ceremoniarum disciplina inter arcana insigni cum religione fuit relata, quod etiam ratione non destituitur. Præterquam enim, quod ritus & Ceremoniæ in vulgi notitiam prolapsæ sensim evilescant: accedit etiam illud, quod ita invidiæ, censuræ, ac indignationi eorum exponantur, quorum privatæ rationes vel leviter tactæ esse videntur. Et hæc erat aliquando Romanæ aulae autoritas, ut ab ejus Ceremoniarum Magisterio, quasi ex infallibili oraculo omnes ritus, omniumque honorum ipsis Principibus exhibendorum regula peteretur. Sed quantum hac hominum facilitate & cæca obedientia Romani fuerint abusi, historia infinitis exemplis probat, & ipsa inconstantia docet, qua in mutandis rebus illis versati fuerunt, quæ clarissime conspicitur in collatione antiquorum Ceremoniarum librorum, aliorumque monumentorum, cum recentiori rituum disciplina. Ex antiquis hodie adhuc superest LIBER DIVRNVS, forte ita appellatus,

latus, quod eorum formulas contineret, quæ in usu fere quotidiano apud Romanam Ecclesiam erant, epistolarum a Pontificibus ad Principes atque ad Episcopos scribendarum, & cum his ritus ordinandi Summi Pontificis, Episcopî cum omnibus earum ordinationum adjunctis ætates, professiones fidei, privilegia, præcepta, concessiones, aliaque hujusmodi non pauca, prout libri contenta recenset **DOVJATIVS prænotionum Canonicarum Lib. II. Cap. LXVIII. pagina 386.** Prodiit tandem, superatis insidiis, quibus premebatur Lutetiis, anno MDCLXXX. cura **JOANNIS GARNERII.** Fata libri recensuit **STEPHANVS BALVZIVS** in notis ad **PETRI DE MARCA** librum *de Concordia sacerdotii & Imperii, Lib. I. Cap. IX.* quæ cum multum faciant ad declaranda ac confirmanda hætenus dicta, non piget hic referre; **LIBER DIVRNVS**, inquit, Pontificum Romanorum diu latuit, quamvis olim multus cognitus & frequenti in usu fuerit. Illum vir recolendæ memoriæ, **LVCAS HOLSTENIVS**, edere voluerat, & jam typis Romanis mandaverat, (nempe anno MDCLX.) paulo ante quam ex vita decederet, non ex Bibliotheca Vaticana, ubi compertum est illum non extare, sed ex veteri eoque optimo Codice, quem ei subministraverat **HILARIO RANCATVS**, monachus Cisterciensis. Ego testari possum, illam Diurni editionem factam esse. Etenim cum **MARCA** ad **HOLSTENIVM** scripsisset [Kal. Jan. anni MDCLX. cogitare se de scribendo tractatu speciali de exemptionibus monachorum, ille ad eum rescribens sequentibus Kal. Martii simul misit duo priora folia, itemque postremum libri Diurni, quod in illis extarent antiquæ formulæ privilegiorum monasteriis concessorum a Pontificibus Rom. Hæc tria folia, seu potius osterniones, si novo vocabulo uti licet, ego communicavi cum **R. P. PHILIPPO LABBEO**, qui ea per satis longum temporis spatium retinuit. Interim e vivis excessit **HOLSTENIVS** initio anni sequentis. Et mox **COELIVS PICCO-**

LOMINEUS, apostolicæ tum Sedis Nuncius in Gallia, occultans haud dubie consilium suum, uti postea patuit, ea folia recuperavit e manibus illustrissimi Archiepiscopi, neque illa unquam ei restituit. Post mortem itaque HOLSTENII, cum recuperata essent folia illa, cum certum jam esset, nihil ex illa editione extravagari, vel alibi extare, quam Romæ, libri Diurni editio omnino suppressa est, PRUDENTI CONSILIO, ut ait FRANCISCUS MARCHESIUS, juxta cujus verba explicandus est Vir clarissimus JOANNES MABILLONIUS, scribens in itinere suo Italico *Diurni impressionem prohibitam fuisse*. Impressio siquidem facta fuit & perfecta; sed non emissa, quia suppressa. Tandem anno MDCLXXX. R. P. JOANNES GARNERIUS, *librum Diurnum* heic Lutetiæ edidit, suis commentariis illustratum. Nos vero, si Deus nobis vitam otiumque concesserit, novam illius editionem daturi sumus, & integriorem & meliorem, emendatam videlicet, secundum fidem vetustissimorum exemplarium. Hactenus BALUZIUS, qui plura de codicibus hujus libri memorat in notis ad ANT. AVGVSTINI tractatum *de emendatione Gratiani*, ad pag. 335. Crediderat Antonius Augustinus, hunc librum non amplius extare: refert autem BALVZIVS, etiamnum hodie superesse exemplar Romæ in bibliotheca Vaticana, alterum Lutetiæ in bibliotheca Collegii Claromontani Societatis Jesu: & alium Codicem etiam vidisse JOH. LAVNOJVM, in CAROLI MONTCHALLI, Tolosatis Archiepiscopi, bibliotheca. Interim BALVZIVS promissa non explevit. Plura præstitit MABILLONIVS, qui magno studio, & primo quidem frustraneo conatu exemplar hujus libri quæsit, tandem illud ipsum nactus, quo usus est LVCAS HOLSTENIVS in adornanda editione, quodque annorum octingentorum æstimavit. Idem collationem instituit exemplaris sui cum GARNERIANA editione, ex qua nonnulla supplevit capita in hac editione omissa, eaque parte secunda tomi primi Musei italicici pag. 32. imprimi curavit. Pervetustus ille liber majorem
sim-

simplicitatem, modestiam ac humilitatem Curia Romanæ spirat, ac quidem in libro Cæremoniarum deprehenditur: stylusque prorsus diversus est ab illo, qui sequiori ævo invaluit. Exemplo esse poterit relatiyo, de electione Pontificis ad Principem, sive Imperatorem Constantinopolitanum, quæ capite secundo, titulo tertio legitur, in qua præceptum Principis de ordinando electo his verbis submisit sollicitant: *ideoque lacrymabiliter cuncti famuli supplicamus, ut dominorum pietas servorum suorum obsecrationes dignanter exaudiat, & concessa pietatis suæ iussione petentium desideria, pro mercede imperii sui ad effectum de ordinatione ipsius præcipiat pervenire.* Idem jam observavit BALVZIVS in *notis ad Anton. August.* quando suppressæ editionis rationes hariolatur: *Fortassis, inquit, quia in initio nimium multa circa electionem Romani Pontificis tribuuntur Imperatori, & Exarchæ apud Ravennam commoranti.* Et antecum LAVNOJVS in variis epistolarum locis, quæ TENZELIVS in *schediasmate de natalitiis Episcoporum*, exercitationibus ejus selectis inserto, repetiit, de incarcerata Romana hujus libri editione conquestus est. Cæterum hoc est antiquissimum Cæremoniarum Romanarum monumentum, cujus ætatem, gravissimis rationibus suffultus, ad seculum octavum, & verosimiliter ad annum DCCXIV. retulit eruditus editor, usus in primis illo argumento, quod in Codice fiat mentio literarum ad Exarchum, quos constat anno DLXVII. institutos, & anno DCCLII. pulsos, ita ut necesse sit fateri, collectum esse eo temporis intervallo, quod ab anno DLXVII. ad annum DCCLII, effluxit. Neque huic conjecturæ obstat, quod in professione fidei ex hoc libro desumpta apud IVONEM CARNOTENSEM, Pontifices cum superioribus œcumenicis conciliis, etiam octavum, nono seculo habitum, servare promittant: hæc enim facile addi potuerunt, pro more librariis exscribentibus talia communi & solenni. Præter hunc librum diurnum, memorandi quoque sunt ORDINES ROMANI, qui de divinis ecclesiæ officiis & ministeriis, per totius anni circulum agunt, atque

atque de Processionibus, celebratione missæ, ejusque officii, ac librorum, qui in Romana Ecclesia leguntur, orationibus, sive precibus cujusque festi, ritibus ac cæremoniis, cuique ministerio aptis, denunciationibus quatuor temporum, dedicandæ ecclesiæ, consecrandi Episcopos, benedicendi Imperatorem, Abbatem, & aliis hujus generis tractant. Diversi a diversis autoribus, diversis quoque temporibus prolati. GEORGIUS CASSANDER primus typis excudi curavit ORDINEM ROMANVM, Colonia, anno MDLXI. Idem prodiit cum variis de *divinis catholicæ ecclesiæ officiis ac ministeriis*, cura MELCHIORIS HIDDORPII, Colonia apud Gerwinum Calenium, & heredes Johannis Quentel, anno MDLXVIII. Recentior & locupletior est editio GEORGII FERRARII, anno MDXCI. Romæ excusa, ac GREGORIO XIV. dicata. Omnium tamen in his scriptis edendis studium superavit MABILONIVS, qui tomo secundo Musei Italici, antiquos libros rituales, plerosque nondum editos complexus est, quos beneficio illustriſſimorum Virorum TELLERII, CASANATAE, COLLOREDI, JOHANNIS CIAMPINI, JOSEPHI MARIAE THOMASII impetraverat. Huic editioni commentarium multifariæ eruditionis, atque antiquitatis ecclesiasticæ plenum præmisit, inspersis etiam operi doctissimis notis ac observationibus. De aliis rituum libris nihil addimus, cum ad præsens nostrum institutum ii tantum faciant, qui cæremonias simul descripserunt, ad statum & dignitatem Principum inprimis & Laicorum pertinentes. Reliquorum enim vix numerus iniri potest, otiumque nobis fecerunt Viri doctissimi, in illis recensendis occupati, quos nominasse sufficiat. Ita enim de libris ecclesiasticis Græcorum duas scripsit dissertationes LEO ALLATIVS, quas cum notis, supplemento & indice edidit Vir de re literaria meritissimus Jo. ALBERTVS FABRICIVS, Volumine quinto Bibliothecæ græcæ, quibus addenda sunt, quæ Vir celeberrimus in *Bibliographia antiquaria pag. 117.* attulit. GVILIELMVS CAVE dissertationem

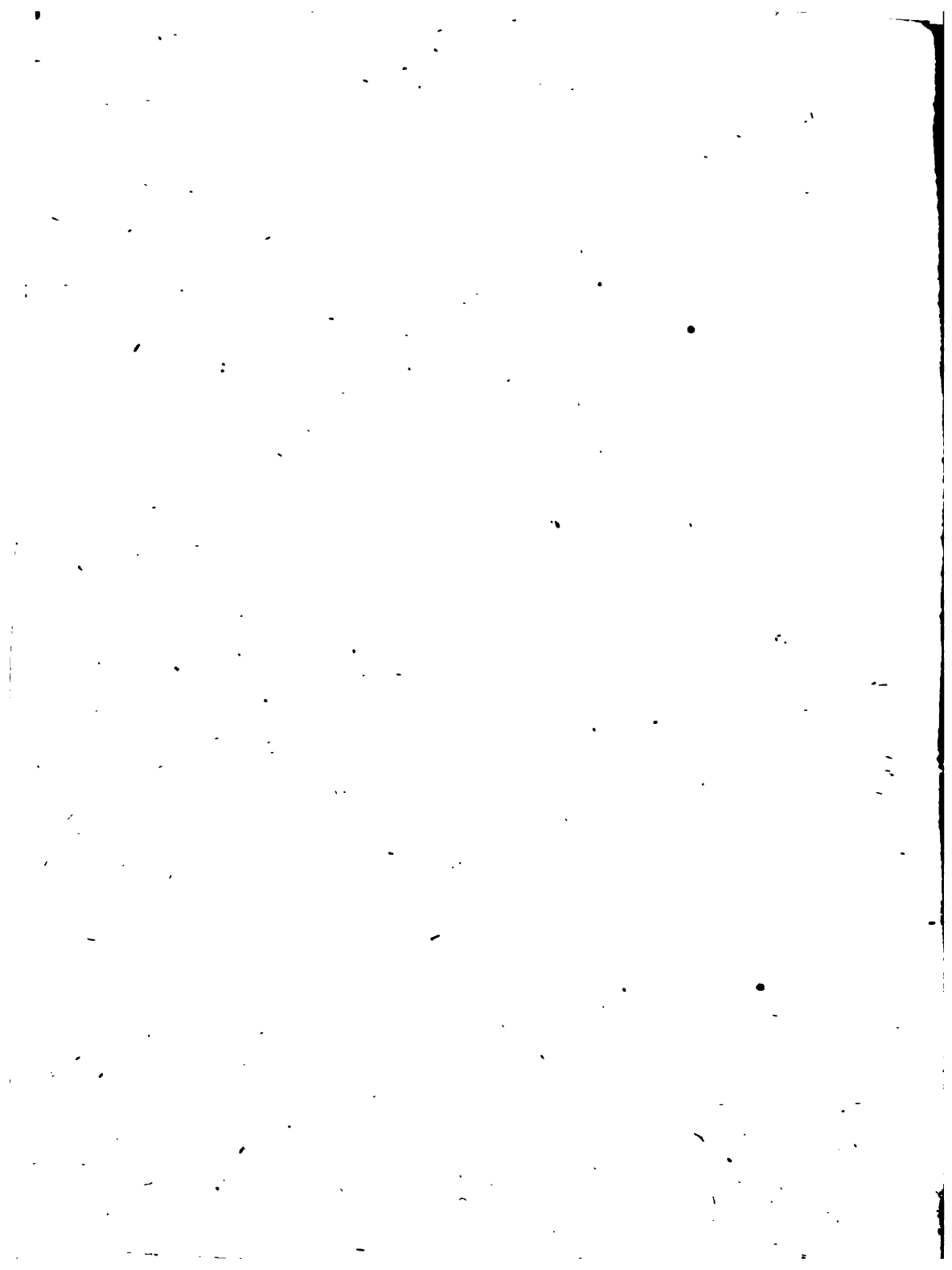
de libris & officiis ecclesiasticis Græcorum, Historiæ literariæ scriptorum ecclesiasticorum numero secundo subjunxit. De libris LATINORUM ecclesiasticis elegans schediasma Vitembergæ anno MDCCVI. edidit NICOL. PETRUS SIBBERN, in quo ingens copia Agendorum, Antiphonariorum, Breviariorum, Calendariorum, Ceremonialium, Gradualium, Hymnariorum, Lectionariorum, Liturgiæ, Manualium, Micrologorum, Missalium, Officiorum, Ordinalium, Pœnitentialium, Pontificalium, Ritualium, similibusque scriptorum recensetur. Novissime Theologus Tubingensis celeberrimus, CHRIST. MATTH. PFAFFIUS in Dissertatione Academica de *Liturgiis Missalibus, Agendis & libris Ecclesiasticis Ecclesiæ Orientalis & Occidentalis veteris & modernæ*, Tubingæ MDCC XVIII. pretiosum horum scriptorum thesaurum exhibuit. In Gallia inter plures insigniter de hoc literarum genere meritus est Reverendus D. EDMUNDUS MARTENE, qui editione insignium monumentorum præfens & futurum seculum sibi multis obstrinxit nominibus. Viro huic doctissimo debemus vasta de antiquis Ecclesiæ, nec non Monachorum ritibus, elegantissimo ordine disposita opera, quæ laudibus nostris minime indigent.

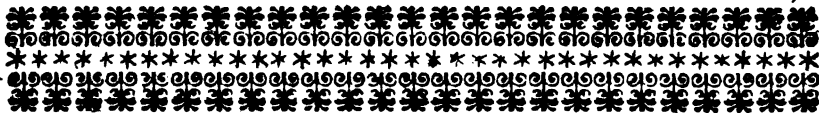
§. XVI. Tantus est disciplinæ de CEREMONIIS Ecclesiasticis ambitus. Romana igitur Curia, quæ illarum magisterium sibi a pluribus seculis vindicare tentavit, ab experientia didicit, cautius in illis formandis atque secretius in tradendis versari. Quantam hujus rei curam agat, non solum ex eo patet, quod in illa Curia diversi CEREMONIARUM MAGISTRI in magnifico ceremoniarum ministerio constituti sint, quorum ordinarie quatuor in Pontificis aula hoc munere defungi retulit LUNADORO in *relatione de Curia Romana* Italice scripta, ac Romæ anno MDCXCVIII. publicata: verum etiam docet celebris CONGREGATIO RITUUM, a SIXTO Papa V. instituta, cujus officia refert CONSTITUTIO LXXIV. dicti Pontificis,

quæ legitur in BULLARIO ROMANO, Tomo secundo pag. 669. Inter illa vero non ultima sunt, ut libros de sacris ritibus & ceremoniis, in primis PONTIFICALE, RITUALE, CEREMONIALE, prout opus fuerit, reforment & emendent, ut Reges & Principes eorumque Oratores, alique personæ, etiam Ecclesiasticæ, ad urbem, curiamque Romanam venientes pro Sedis Apostolicæ dignitate honorifice excipiantur, cogitationem suscipiant seduloque provideant: controversias de præcedentia in processionibus aut alibi, cæterasque in hujusmodi sacris ritibus & ceremoniis incidentes difficultates cognoscant. Ast quicquid Roma moliatur, præterierunt illa secula, quibus supremi terrarum Principes honorum suorum mensuram ex loco, qui illis in Pontificis capella assignabatur, judicare volebant. Hinc non sine voluptate libros illos ceremoniarum, nec non Diaria curiæ Romanæ legimus, quæ principia atque regulas illo ævo observatas, multis docent exemplis.

§. XVII. Talia, ni fallimur, suppeditabunt illa fragmenta DIARII, a PARIDE de GRASSIS conscripti, quæ jam publicæ luci committimus, quo rem iis non ingrati a nobis factam esse confidimus, qui studio ac cognitione Ceremoniarum & rituum Curiæ Romanæ delectantur. Quamvis autem illarum auctoritati ratione publicorum inter Principes solennium multum derogaturæ, neque facile quis crediderit ad officium Romanæ curiæ pertinere, ut ab ea honores & dignitates Principum liberarumque gentium dispensentur: non tamen prorsus omni utilitate caret, hanc ceremoniarum disciplinam in antiquo suo habitu conspici, indeque non paucas eruere observationes, quæ originem multarum rerum nostra ætate adhuc obtinentium declarent. Facile esset ex illis libris integrum Ceremoniarum Systema delineare, & quam sententiam amplexa sit Romana curia in controversiis præcedentiarum similibusque, quæ inter Christianos Principes sæpius agitatur, enarrare: Sed hæc ad præsens institutum minime faciunt, & forte alio tempore & loco commodius fieri poterunt, imprimis cum novam LIBRI DIURNI nec non CEREMONIARUM libri editionem meditemur, variisque observationibus multo studio collectis illustrare, facta etiam diversorum exemplarium inter se collatione, eam brevi, cum jam omnia prelo parata sint, exhibere nobis sit constitutum.

EXCERPTA
EX
PARIDIS DE GRASSIS,
EPISCOPI PISAURIENSIS ET MAGISTRI CEREMONIARUM
SUB
LEONE X. S. P.
DIARIO CURIÆ
ROMANÆ,
AB ANNO MDXVIII. USQUE AD MDXXII.
QUO SE HOC MUNERE ABDICAVIT
OPUS
QUOD PLERUMQUE SUB TITULO
CEREMONIALIS ROMANÆ
CITATUR
NUNC PRIMUM EX MANUSCRIPTO
EDITUM.

CONTENTA

DIARII PARIDIS DE GRASSIS.

Ad Annum M D XVIII.

1. Rixa Paridis cum Oratore Hispano Episcopo.
2. Creatio quatuor Legatorum.
3. Missa in anniversario coronationis LEONIS X. pro anno VI.
De prærogativa Conservatorum. An Duces & Principes Romanos præcedant?
4. Missa Dominicæ de Passione.
Lites de præcedentia inter Oratorem Rhodianum & Feftriensem.
5. In die Palmarum. Recessus Legati conducti a collegio.
6. Mors & funeralia *Cardinalis de Saulis*.
7. Sabbato in albis.
Accedente Legato, suscepturo legationem, cessat rota.
8. Recessus trium Legatorum.
9. Mandatur procedi ad privationem Cardinalis Adriani.
Processus contra Cardinalem Adriani.
10. Creatio alterius Legati ad Germaniam, loco Cardinalis Farnesii infirmi.
11. Consecratus fuit Cardinalis in Episcopum.
12. An novus specialis Legatus in unam Provinciam, in qua est alius generalis antiquus Legatus, cedere debeat antiquo, vel non, & qualiter?
Competunt de præcedentia Cardinalis de Lucemburgh & Cardinalis S. Mariæ.
13. Recessus reverendissimi Domini Legati, Cardinalis Sancti Sixti, ad Imperatorem.
14. An Rota cesset in discessu Legati & qualiter.

15. In vigilia & festo Corporis Christi, Papa præsentē.
16. Renovatio capellæ papalis in die S. Joannis Baptistæ.
17. In Vigilia & festo S. S. Petri & Pauli.
An Subditi Pontificis possint Legatos agere in aula pontificia?
18. Privatio Cardinalis Adriani.
19. Baptizatus est filius Dispoti, præsentibus multis Cardinalibus, & quare.
Locus Dispoti inter Cardinales disputatur. Cur Pontifex com-pater esse nequeat.
20. Matutinæ in nocte nativitatē, absente Papa.
21. Missa in die Natalis.

Reconciliatio Pontificis cum Cardinale S. Georgii.

Ad Annum M D XIX.

1. Redintegratio Cardinalis S. Georgii ad votum integraliter & consistorialiter.
2. Pro Maximiliano Imperatore electo mortuo Missa ex-qualis in capella Papæ.
An oratio funebris haberi possit in capella Pontificia? An Missa a Cardinali haberi debeat? An coronatio Imperatoris necessario Romæ fieri debeat?
3. Electio novi Regis Romanorum & Imperatoris.
An Imperator teneatur Pontifici notam facere electionem suam?
4. De ostentatione lætitiæ, per Papam & romanam curiam facta in creatione novi.
5. Reditus Cardinalis de Campeggio ex legatione sua Anglicana, & consistorium publicum.
6. Mors sororis Papæ, videlicet Domine Magdalene, matris Cardinalis *Cibo*.
7. Missa in vigilia nativitatē celebrata.
8. Qui Barones procedente Papa ad capellam inter Papam & Collegium ire debeant, aut ubi.
Locus Principum præsentium.
9. In nocte natalitia matutinæ absente Papa, & non celebrante in crastino, & in quo habitu veniat ad eos & quid ageret.

10. In die Natalis missa major, præsentè Papa non celebrante.
 Consecratio & donatio spathæ benedictæ.
11. In vigilia circumcissionis & mandante Papa, quod nullus
 tanquam Baro ad gradus solii accedat aut stet.

Ad Annum MDXX.

1. Missa habita die novi anni.
2. In vigilia Epiphaniæ.
3. In die Epiphaniæ.
4. Baptizatur orator infidelis Regis Numidarum.
5. Consistorium publicum pro Cardinale S. Mariæ in Porti-
 cu Legato ex Francia reverso.
 Receptio Legati ex Gallia redeuntis.
6. In die purificationis.
 Distributio candelarum a Pontifice facta. Prærogativa gene-
 ralis humiliatorum.
7. In Dominica de Passione; festum annunciationis & profectio
 Papæ ad Minervam.
8. In die Paschatis VIII. Aprilis.
9. Vesperæ in Vigilia Ascensionis & missæ in die 1520.
 Dux Albanie vult sedere apud Cardinales. Utrum missa ab
 Episcopo Cardinali, an Presbytero celebranda.
10. De Processione in die corporis Christi.
 Lites de prærogativa inter officiales curiæ Romanæ.
11. Consistorium publicum pro obedientia Regis Scotiæ.
 Dux Albanie, tutor Regis Scotiæ, præstat sedi pontificiæ obe-
 dientiam: an cum Cardinalibus sedere debeat.
12. An Papa in Consistoriis & congregationibus respondere
 debeat per se ipsum Oratoribus proponentibus, sicut
 usque modo: an verò per interpretem sicut mos est
 aliorum Principum Christianorum.
13. De Missa S. Johannis Baptistæ.
14. De dignitate, officio & jurisdictione præfecti urbis, & qua-
 liter & ubi investiri debeat.
15. Missa in die omnium defunctorum.
 Lites inter Legatum Ducis Sabaudie & Legatum Ducis Venetiarum.
16. Mors Cardinalis S. Mariæ in porticu.

17. Ingressus Excellentissimæ Ducissæ, olim Mediolanensis, nunc Barrensis.

An Cardinales Ducissæ obviam ire debeant? An Legatis Cæsareis? An Ducissa intrare possit capellam papalem?

Ad Annum MDXXI.

1. In die annunciatæ, quæ venit intra hebdomadam sanctam.
Controversia inter cubicularios & Equites S. Petri.

2. In festo Ascensionis.

An Gubernator in mantello rosato comparere possit.

3. In festo Pentecostes.

Ritus ex alto dimittendi columbam, abrogatur.

4. Reformatus ordo processionis corporis Christi.

5. Ordo Processionis.

6. Mors Cardinalis S. Georgii, Decani Collegii, Camerarii & Episcopi Ostiensis.

7. Sex Episcopi jurare tenentur ratione suarum Ecclesiarum.

An Cardinales Episcopi jurare teneantur.

8. Camerarius novus deputatus & acceptatus.

Investitura Camerarii.

9. Jurarunt reverendissimi Cardinales Ostiensis & Sabinensis Episcopi pro Ecclesiis suis.

10. Missa solennis in die assumptionis habitæ, propter fœdus initum inter Presbyterum Joannem Egypti atque Indiæ Regem ex una parte, & Portugalliæ Rege ex altera, contra Turcam.

11. De infirmitate Papæ Leonis X. & subita ejus convalescentia.

12. Captura Mediolani & lætitia facta per Papam in curia.

13. In die S. Andreæ missa in prima Dominica de Adventu.

14. Mors inopinata Leonis X. ejusque exequiæ.

EXCERPTA ex Diario PARIDIS de GRASSIS *ad annum MDXVII.* apud MABILLON. *in Museo Italico Tom. II. p. 587.*

DIARIVM PARIDIS GRASSI PISAV-
RIENSIS TEMPORE PONTIFICATVS
LEONIS X.

Anno 1518. Mense Februarii.

I. *Rixa mea cum Oratore Hispano Episcopo
super nonnullis abusionibus ejus.*

Diebus præteritis cum vidissem R. Patrem Dominum Legatus Hisp
PETRVM, alicus vult pra
Episcopum Sinacusanum, natione Catalo cedere Cardi
num, Oratorem Regis Hispania, per urbem equitan nales.
tem sine capello Episcopali, & cum mantello brevi
totaliter ante pectus aperto, sine etiam capuccio lato hume
rati, ac quod plus est, ducentem secum duos Episcopos post
se, tanquam duos capellanos, & quod multo majus est,
quando cum Cardinalibus duobus in via esset, pedester vel
equester volebat ire tertius, junctus cum duobus illis Cardi
nalibus, quod non decet, & aliqui Cardinales de hoc me
cum conquesti fuissent, dixi primo placide, quod non rite id
faceret, præter ea, quæ supra dixi; sed omnino admonuis
sem, cum non curavit. Ac cum eum iterum in via inve
nissem, firmavi me ante conspectum Cardinalium duorum,
tum quibus ipse erat tertius in læva junctus duobus Cardina
libus, ut sic non procederent, sed junior ex eis esset in sinistra
senioris: orator vero, qui non erat in gradu par eisdem, se
queretur eos post terga, sicut alii Oratores Prælati. Ille
autem Orator elevata superbia non voluit sequi, sed ivit ad
dexteram Cardinalis senioris; quod videntes omnes riserunt,
& irriserunt ipsum. Ego autem, cum essem in Castello
cum Papa, & multis Cardinalibus ibi præsentibus, conquestus
sum de hoc Oratore tam superbo, ut ambiret, par esse Car
dinalibus in via. Ipse autem multo magis audiente Papa,
& omnibus, conquerebatur de me, qui talia fuerim ausus,
Ego respondi, quod si Rex suus personaliter in aliquo derogaret

Ecc

Mais-

*Majestati sedis Apostolicae, ipsum corrigerem, & non solum Ono-
torem ejus.* Et cum Papa intellexisset causas, quibus motus
eram, turbatus est, & imposuit Cardinali sanctae Crucis Hi-
spano, ut eum placide admoneret de observandis ritibus, &
usibus Romanae Curiae, & etiam de parendo mandatis ma-
gistri, qui non nisi iusta & honesta monet. Sed ille ibidem
hoc ad partem audiens, multo magis clamare contra me
coepit a longe & alte, a me quarens, *quis ego essem, qui talis
ausus sum.* Ego benigne respondi, tanquam Episcopum esse
filium, & servitorem suum, tanquam Magistrum Ceremo-
niarum esse Imperatorem suum, qui sibi imperarem, esse
non obediret, imperarem Papae & universo Senatui, ut il-
lum vel abjiciant de Curia, vel corrigant insolentia sua
ipse subjunxit, velle scribere Regi suo de praesumptione mea:
& ego, ut prius, audiente Papa, respondi, me etiam scriptu-
rum de fatuitatibus suis, quia nec Papam, nec Cardinales,
nec se ipsum aestimet in vituperium Regis; & quia iste quasi
vellet minari, Papa imposuit Cardinalibus, ut illum increpa-
rent, me autem inde licentiarent, ne haberem verba cum
illo, & sic discessi. Mox illuc reversus, & petii a Papa, an
sua Sanctitati displicuisset, quia illum correxi, & Papa me
laudabiliter commendavit, qui animose dixerim, & quod
haec ipse faciet omnia nota Regi de homine isto tam superbo.

II. Creatio Legatorum quatuor.

Quatuor Lega-
ti a Latere crea-
ntur.

Die Mercurii 4. Martii Papa ingrediens Consistorium,
mihi ad se vocato dixit, qualiter hodie proponere & creare
intendebat LEGATOS *quatuor* DE LATERE suae Sanctitatis
ad diversas nationes pro expeditione habenda contra Turcas,
& nominavit eos quatuor ad effectum, ut eos informarem
super agendis, & ut Palatinos ac alios omnes Cardinales, qui
eos Legatos conducere deberent, auxilium super agendis,
praesertim super equitatione & conductione ipsorum Lega-
torum

torum ad zdes suas. Hi Legati fuerunt, *Cardinalis de CAM-
PEGGIO ad Regem Angliae, Cardinalis AEGIDIUS ad Carbo-
licum Regem Hispania & Portugallia, Cardinalis de FARNESIO
ad Imperatorem, Cardinalis SANCTAE MARIAE IN POR-
TICV ad Regem Francia.* Et cum dicerem Papæ, quare etiam
non faceret alium Legatum ad Regem Hungariae & Poloniae;
respondit mihi, quod ibi esset Cardinalis Strigoniensis, ut Le- Cardinalis
Strigonicensis
mores.
gatus destinatus jam dicitur ab ipso super hac materia. Repli-
cavi, per ipsum Strigoniensem non esse utilem Legatum,
quia cum sit de natione, & tanquam Regis Hungariae crea-
tura, non se gerit *tanquam Legatum, sed tanquam Capellanum
Regis*: nam cum deberet esse tanquam Legatus Apostolicus
supra Regem, non solum non est supra Regem, sed sub illo;
sicut in omnibus Regi deservit tanquam minor, sed & minister
ejus, quia lavanti manus Regi ministrat mappam, & in missa
pacem & librum, quod non debet facere, & propterea in Legatorum
prærogativa
affectata in
Legat.
his & in aliis ipse Legatus detrahit honori sedis Apostolicae,
*quia semper Legati debent esse supra Reges quos-
cumque.* Et Papa respondit, quod hoc idem a quibus
aliis de hoc *Strigoniensi Cardinali* intellexit, qui se male habet
cum honore, imo cum dedecore sedis Apostolicae, & quod
ille esset male aut parum nationi acceptus, & parum existi-
matus, unde volebat providere. Desuper dixi bonum fore,
si Sanctitas sua etiam illuc destinaret unum Praelatum tan-
quam Nuncium, qui simul cum Legato provideret, ut Reges
illi duo potentissimi venirent ad expeditionem istam contra
Turcas; & Papa mihi respondit, quod non esset de his duo-
bus Regibus dubitandum, quia ipsi quotidie Papam inter-
pellabant, cum diversis nunciis & litteris super hac expedi-
tione, quia in primo periculo sunt, si Turcus Christianitatem
petit: & sic consulit, quod tamen pro istis quatuor Lega-
tis pararem, prout paravi, & ducti sunt a Collegio, ut mo-
ris est.

Nam primo in Palatio ad Cameras suas ductus est *Cardinalis* SANCTAE MARIAE IN PORTICV, id est, ad primos gradus scalarum, & ibi osculatus est Cardinales, & licet multi dicerent, istos legatos esse debere in ordine legationum, & non in ordine Episcoporum Cardinalium, scilicet ut primo & primus esset, qui iret ad Imperatorem, secundus, qui iret ad Regem Francia, tertius, qui iret ad Regem Hispania, ultimus, qui iret ad Regem Anglia, habita ratione legationum, ad quas proficiscebantur, & non habita ordinis ipsorum ratione. Tamen ego non volui nisi respicere ad ordinem, quo ipsi Cardinales sedent, & sic fuit bene factum. Ducti autem fuere ad aedes juxta commoditatem ipsarum aedium. Primo enim SANCTAE MARIAE IN PORTICV in Palatio, deinde FARANESIVS, tum CAMPEGGIVS, ultimo AEGIDIVS; Alia ut alias.

III. *Missa in Anniversario Coronationis*

LEONIS X. pro anno VI.

De prerogativa Conservatorum, an Duces & Principes Romanos praecedant?

In hac Missa CONSERVATORES noluerunt cedere Duci GRAVINAE, quia dicunt, Barones Romanos subesse Conservatoribus. Respondi ego, Cardinales Romanos subesse Conservatoribus, necesse est. Dixerunt, de Baronibus intelligi debere. Respondi iterum, hoc, utique verum, exceptis Ducibus, & Praefecto, & Confalonerto ac Capitaneo Ecclesiae, & similibus. Et cum adhuc mihi non crederent, consului Papae, qui aperto judicio arguit Conservatores, ut nimis multa arrogant; mandavitque, quod Dux esset supra Conservatores, prout fuit.

IV. *In Missa Dominica de Passione.*

Lites de praecedentia inter Oratorem Rhodianum & Ferrariensem.

Verba altercatiora fuerunt inter Oratorem RHODIANVM & FERRARIENSEM, quia Rhodius non voluit cedere Ferrariensi, & Papa in me respiciens dixit, ut eam differentiam per sententiam diffinirem. Et illud elevata voce dixi

dixi

dixi *Rhodiano*, quod aut ille omnino cederet: tanquam digniori, aut omnino accederet, & ipse vellet mecum desuper contendere. Dixi, quod non esset *Orator*, sed *Cancellarius Magistri Rhodiorum Fratris & Religiosi, qui non habet de jure Oratores in Romana Curia*; & sic tacuit ac cessit. Veruntamen dixit postea, quod volebat melius intelligere a me causam decisionis, & obruli me dicturum iterum, prout jam dixeram.

V. In die *Palmarum*;

Recessus Legati conducti a Collegio.

Post Missam Papa reversus ad lectum paramenti, ex-
tusque omnibus paramenti, circumstantibus in gyrum Car-
dinalibus, & ante se habens crucem, inter quam & Papa genu
flexo *Reverendissimo Cardinali de FARNESIO, Legato ad Cæsarem*, legit ex libro, Antiphonam, Psalmum & versiculos, ac
Orationes consuetas, & ille osculatus manum, pedem & os
Papæ abiit, ductus a Collegio ad portam, quæ est ante Tur-
rionem plateæ Sancti Petri, ubi extra eam Cardinalis Legatus
osculatus est omnes & singulos Cardinales, & sic vale dicto
abiit versus *Crucem Montis Marii*. Alia ut alias.

VI. *Mors & Funeralis Cardinalis de SAULIS.*

Die Lunæ XXVIII. circa solis occasum, tandem infelix
BANDINELVS *Cardinalis de SAULIS* mortuus est, qui post
Carcerationem suam, & semiprivationem, ac multarum pe-
cuniarum solutionem usque modo infirmus fuerat, & quan-
doque dictus mortuus, & quandoque vivus, tandem requievit
in pace. Quod ego intelligens non prius accessi, quantum-
cunque pluries & instanter requisitus ab affinibus, quam ac-
cesserim ad Papam, & intellexerim, an placuerit, quod de
ipso sepeliendo, & honorifice ac solenniter id facerem, quod
de aliis solet. Et Papa in me conversus, quali admiratus,
quid hoc peterem; Petii causam admirationis hujusmodi,

& rursus Papa a me quaesivit, *quare hoc peccarem, & causa mea dubitationis*, cum ipse jam prius mihi dixerit, quod si contingat hunc mori, quam honorifice faciam eum sepeliri. Respondi, me id quidem recordari, *sed cum sint horæ XII. in die, & Sanctitas sua poterit Variari in voluntate sua circa liberationem ejus.* Nam quandoque dictum est, esse liberatum ac restitutum voto, interventione solutionis pecuniarum multarum, & quandoque dictum est, asperius multatum, sicut ego etiam variatam habeo opinionem faciendi. Itaque res in risum desit, & mihi impositum, ut id exequeretur, quod de aliis Cardinalibus defunctis solet, quod & feci in omnibus & per omnia, ut alias, licet paucius propter exhaustam hereditatem, cum fratres & affines dicebant, nihil sibi amplius superesse ad victum eorum. Cardinales adfuerunt XXX, & mandatum factum est parte fratrum heredum.

Fata Cardinalis,
Cardinalis de
Saula.

Bone DEUS! quid vident oculi nostri in seculo nostro? iste BANDINELLVS, *Cardinalis de Saula, juvenis, simul cum* Cardinale PETRUTIO, *Scheni* juvene, nuper strangulato, ac aliis complicibus, non cedebat alicui in fastu & pompa, & gratia Papæ LEONIS, quem in despectum tantorum Patrum fecit Papam, & ex illo in tanta superbia crevit, ut ipse Papa sibi videretur esse. Tandem quia Papa LEO non forte retribuit ei, ut sperabat, versus est in ultionem, & voluit Papam venerare, ac in manibus FRANCISCI MARIAE Urbinae tradere; ipse fuit traditus ac carceratus, ac privatus Cardinalatu, ut *supra latius suo loco scripti*, & tandem mortuus infeliciter & sepultus in Ecclesia Sanctæ Sabinae, quia ab initio illum titulum habuerat, licet nunc esset sine titulo, & sine beneficio, & sine honore, & quantumvis Cardinalis diceretur, tamen domum nunquam exiit, & semper sine voto fuit.

VII. * * *

Sabbato in Albis Papa multo citius solito paratus venit ad Missam, quia dicebatur, quod die Lunæ proxima, quæ esset XII. Aprilis, Cardinales tres Legati accessuri. Dixi Papæ, quod ea die solet cessare Rota, quando unus Legatus accedit ad insignem Legationem, præsertim extra Italiam; tunc autem, quia quatuor recessuri sunt, tanto fortius debet cessare. Et cum Papa supra hoc quasi dubitaret, respondi, hoc idem servatum fuisse pro Sanctitate sua, quando erat Cardinalis, & fuit Legatus Bononiensis sub Julio. Et tunc memor factus iussit mihi, ut Auditoribus tunc presentibus intimarem, quod & feci, licet ego dixerim, quod ipsi quidem irent ad Rotam, & quod ipsis ibi sedentibus in tempore mitterem unum Cubicularium Papæ, qui significaret eis, ut facta conclusione causarum, quas inter se proposuissent, non aperirent audientiam, sed exirent simpliciter, & associarent Legatos, quod Papa auscultavit, & approbavit. Verum Decanus Mercurius dixit hoc esse in damnum, sed melius fore si omnino Auditores non intrent Rotam propter expensas, quas cum Advocatis & procuratoribus facerent litigantes. Et sic Papa habito consensu Cardinalium, qui fuerant Auditores, prius voluit, quod Auditores omnino cessarent ab accessu Rotæ, prout cessarunt, sed conclusionem aliam Consistorialem factam, vide infra die Mercurii V. Maji & etiam infra 258.

VIII. *Recessus trium Legatorum.*

Die Lunæ XII. Aprilis tres Legati simul recesserunt ex Consistorio, videlicet primus de CAMPEGGIO, secundus AEGIDIUS, & tertius SANCTÆ MARIÆ IN PORTICU, & cum diceretur, quod quartus superioribus diebus recessit ex urbe, non esset progressus ad ulteriora, tanquam infirmus; quasi a Papa, an quartum alium vellet credere; & respondit, quasi

Accedente Legato, ut suscipiat legationem, cessat Rota. v. infer. n. XIV.

Abitus trium Legatorum.

quasi quod iste non beneficeret simulando se egrotum, quia non est, & in fine nullum verbum de eo fecit. In fine, Consistorii hi tres Legati, genu flexi fuerunt cum lectione solita per Papam licentiati, & a Collegio ducti ad diversorium solitum circa angulum viae de populo & abierunt in nomine Domini.

IX. *Mandatum procedi ad privationem*
Cardinalis ADRIANI.

Processus con-
 tra Cardina-
 lem Adriani.

Hodie intra Consistorium fui per Procuratorem fiscalem requisitus, ut secum intrarem, quoniam me oportebat esse testem, prout fui, & ipse Procurator Fiscalis simul cum Advocato, & Notario dixit processum fuisse executum contra Cardinalem Adrianum, & quia non comparuerat, petebat ipsum citari debere in valvis aedium ejus, & procedi usque ad privationem; Et Papa respondit, *mandamus, procedi & citari:* & sic ego cum Domino Philippo simul Aldinari, & Domino Guidone Medico fuimus testes.

X. *Creatio alterius Legati ad Germaniam loco*
Cardinalis FARNESII infirmi.

Cardinalis de
 Farnese crea-
 tur Legatus.

Cum Reverendissimus D. Cardinalis de FARNESIO Legatus ad Germaniam, prout supra latius scripsi, ex Consistorio associatus a Reverendissimis DD. Cardinalibus recessisset, & ad sua Castra divertisset, & uti melius se ordinaret, prout dixit, sive quod a suis ita persuasus fuerit, ut non iret, sive in veritate infirmus fuerit, tandem quia non ibat, & iter suum nimis tardaret, Papa hodie, quae est XIII. Aprilis, Reverendissimum Dominum, THOMAM *Cardinalem Sancti Sixti*, sive de *Minerva* nuncupatum, Legatum fecit ad Germaniam, loco Cardinalis FARNESII, & fuit, finito Consistorio, a toto Collegio ad aedes suas juxta *Sanctam Mariam* in via lata associatus; cum illico ego de mandato Papae, dedi instructiones, quibus

Singularis,
 quae in habitu
 affectavit.

quibus in sua legatione regularetur, licet ipse multa a se
 petiit, quæ ridens negavi, tanquam nimis exorbitantia; ut est,
 quia volebat quatuor *Mazzeros*, quatuor, *Martelletos*, equum
 vel *Chineam albam*, cum phaleris ex velluto Cremesino, &
 paratum Cameræ suæ de raso Cremesino, & alia, quæ non
 sunt visa convenire Legato Cardinali novo, & præsertim re-
 gulari. Omitto quod voluit etiam habere *birretum rubrum*,
 & *cappam* ad minus de *Zambelotto nigro* superius, & interius
 de *Zambelotto albo*, si non posset habere de *Zambelotto pa-*
vonatio, & rubeo, sicut alii Cardinales Legati saculares.

XI. *Consecratus fuit in Episcopium Cardinalis*
Sancti SIXTI.

Ille Reverendissimus D. Cardinalis, postquam fuit Car-
 dinalis, habuit Archiepiscopatum Panormitanum, & quia vo-
 lebat, ac vult nominari Archiepiscopus, & non electus voluit
 primo consecrari, deinde habere pallium. Et quidem Car-
 dinalis de FLISCO die prima Maji in domo sua solenniter
 (eum) consecravit, assistente me a dextris, & Episcopo de
 ROSA, sive *Castrensi* a sinistris fecit, quod habuit sedem sicut
 celebrans, & quod non sit osculatus manum post examen,
 sed faciem, & quando obtulit post offertorium, non genu
 flexit, sed stans cum mitra, obtulit Cardinali stanti, & in fine
 oblationis osculatus est eum in facie. Ego in principio dixi:
Reverendissime in Christo pater & Domine! Postulat Sancta Ve-
stra Ecclesia Catholica, ut Reverendissimum in Christo patrem,
Dominum Romana Ecclesia Presbyterum Cardinalem Sancti
Xisti tituli, in ordinem Episcopalem consecret Dominatio Vestra
Reverendissima, ex quo habet mandatum a Sanctissimo Domino
nostro Papa vixæ vocis oraculo sibi factum. Et ipse nihil aliud
 dixit, nisi DEO gratias, & fuit benefactum & dictum.

XII. *An novus specialis Legatus in unam Provinciam, in qua est alius generalis antiquus Legatus, cedere debeat antiquo, vel non, & qualiter.*

Competunt de
prærogativa
Cardin. de Lu-
cemburg & Car-
dinalis S. Ma-
riae.

Cum diebus istis Papa Legatum Cardinalem Diaconum SANCTAE MARIAE IN PORTICV ad Galliam destinaverit, ubi jam diu *Cardinalis* DE LVCEMBERGHO sive Cenomanensis Gallus est Legatus non revocatus, & Episcopus Tusculanus uterque ad me scripsit, ut diffinirem, quis eorum præesse, & quis subesse alteri debeat: & re cum multis in genere examinata, cum iste casus potius sit terminandus per Juristas, quam per Ceremonistas, cum materis sit juris, & de jure; tandem proposui casum in Consistorio coram Papa & Cardinalibus XXXV, ubi re multum in utramque partem examinata, cum videretur multis, quod Diaconus Cardinalis novus Legatus deberet præesse tanquam specialis, & alter tanquam generalis debeat subesse speciali; ego a simili dixi, me secus credere, nam Oratores, qui etiam Legati sunt, hunc habent inter se ordinem, & si unus Orator sit a suo Principe ad Papam missus, & alius ab eodem Principe mittatur, quod inter hos erit ille ordo, qui etiam esset coram Principe suo, & non aliter; unde ego putarem, quod Cenomanensis, qui est Episcopus Cardinalis, debeat eodem modo in Gallia præesse Diacono Cardinali SANCTAE MARIAE IN PORTICV, sicut si uterque esset in urbe Roma, ex qua non est ille revocatus. Tandem mihi imposuit, ut utrique scriberem sic videlicet, ut Cenomanensis licet sit Legatus, solum ad visitationem Monasteriorum in Regno Franciæ, & per consequens ipse deberet cedere semper, & ubique novo Legato, tamen quod in isto primo ingressu novi Legati, id est, donec ipse novus Legatus bis posset agnosci & videri tanquam LEGATUS Apostolicus DE LATERE, & possit dare benedictionem, & deferri ante se facere crucem, quo facto per aliquod tempus

tempus tunc Cardinalis DE LVCEMBERGO, si ibit simul cum novo Legato, quod novus Legatus cedat antiquo ob reverentiam ordinis Episcopalis & antiquæ dignitatis Cardinalatus, ac etiam ad nobilitatem generis sui. Quæ decisio omnibus Cardinalibus valde placuit, & Papa mihi commisit, ut hanc decisionem utrique Legato ex parte sua significarem; quod & feci.

XIII. Recessus Reverendissimi Domini Legati Cardinalis SANCTI SIXTI ad Imperatorem.

Die Mercurii, quinta Maji, Reverendissimus Dominus Discessus Legati de Latera ad Imperatorem, THOMAS Cardinalis DE MINERVA, sive Sancti Sixti DE LATERE, destinatus ad Cæsarem, fuit benedictus, & lectus Psalmus super eum cum versiculis & orationibus per Papam, hæc mortis est, & denique ductus a Sacro Senatu, non per eam viam, qua fuerat Cardinalis DE FARNESIO, id est, per portam guardiæ Palatii, sed usque ad ædes Archiepiscopi Nicolsiensis versus ad Populum: nam cum usque ad eum locum etiam tres ducti simul fuissent, placuit Papæ & Legato, ut similiter Senatus eo accederet, prout fuit.

XIV. An Rota cesset in discessu Legati, & qualiter.

Superius scripsi de discessu trium Legatorum & qualiter Nova questio de Rota cessante, dum Legatus discedit. Rota de toto cessavit, tam a propositione causarum, quam de observatione terminorum; imo quod Auditores non ivenerunt ad Rotam ea die. Quod cum inter Patres diceretur male, & præter antiquum ritum fuisse, Papa mihi imposuit, ut desuper providerem. Itaque cum modo recessuro hoc Legato Auditores intellexissent, forsan ut liberius vacarent, habito exemplo prioris actus de tribus Legatis, quia modo ivenerunt ad Rotam, & jam nunc ire noluerunt, prout non ivenerunt; neque Procuratores neque Advocati informarunt in causis, quod fuit nimis licentiose factum, & arbitraliter:

Propterea ego dixi Papae, ut provideret, ne Curia in hoc pate-
retur. Et sic Papa in hodierno Consistorio, vocatis ad se
quatuor Cardinalibus, qui prius fuerant Auditores Rotae, cum
Vice-Cancellario, intellexit, qualiter antiquitus, & usque
modo in discessu Legati non cessare deberet Rota, sed non
generi, & Auditores congregari ac ipsas suas causas propo-
nere, & resolvere debere. Sed Papa solet mittere unum ex
suis Cubiculariis ad Rotam, & intimare Auditoribus disces-
sum Legati ad effectum, ut ipsi Auditores, qui sunt Capellani
Papae, associent & comitentur Legatum, sicut etiam faciunt
omnes Cardinales, & nullo modo sedent in Audientia pro-
nuntiaturi aliquid. Et cum hoc Papa intellexisset, manda-
vit Reverendissimo Vice-Cancellario, ut de cetero hoc idem
servari faciat, & non plus, vel minus, & mandavit, quod in
Constitutionibus Rotae scribatur, & mihi, ut annotem, quod
propterea hic notavi de mandato suae Sanctitatis.

XV. In Vigilia & Festo Corporis Christi,

Papa praesente.

Cum diebus istis Papa aegrotasset ex sua diuturna fistula,
dicereturque gravius aegrotare, quam veritas esset, & Vesperae,
& Processio & Missa absque ejus praesentia fore putarentur,
ecce Papa exivit ad Vesperas sanus, & rubicundus, & quia die-
bus istis non fecit aliqua negotia, propterea a diversis Car-
dinalibus XXX. & duobus tantum assistentibus Praelatis. Et
cum ego proposuissem, ut Vice-Sacristam, qui apud altare
sedet, in assistentiam vocaret, non voluit, dicens, ipsum non
esse Sacristam.

In die hora X. Papa exivit, licet fuisset intimatum pro
hora IX. & facta sunt omnia more solito. Et Papa mihi ex-
presse mandavit, quod in mandatis quae sunt officialibus, ut
veniant, & interfiant cum Torciis, quod addatur, & non disce-
dant de Basilica cum Torciis, ibidem imo permaneant omnes,
donec

donec Sacramentum expositum fuerit super altare Sancti Petri, & hoc ideo, quia ipsi officiales cito circuierunt Processionem, & illico extinxerunt Torcias, & abierunt præter solitum, & præter decorem Processionis.

Itaque & insuper ego querelam feci Papæ primo, deinde Vice-Cancellario, audientibus omnibus Cardinalibus, videlicet, quia Scriptores Apostolici non voluerunt Bullas meas expedire, quoniam ego in Processione, quæ fuit habita diebus præteritis pro expeditione contra Turcas, vocavi *Magistros* utriusque *Registrari* super ipsos Scriptores, & in digniori loco; & quia ego male feci, ut ipsi iudicarunt, propterea de hoc meo malo iudicio voluerunt me impugnare, quia non voluerunt meas Bullas gratis expedire. Et quia ego sciebam, me benefecisse, cum ex jure Ceremoniarum, prout in Libro scriptum est, fecerim, & etiam sic consuetum est a SIXTO & INNOCENTIO, citra prout rotulos & libros prædecessorum meorum super hoc exhibui. Propterea petebam a Papa & Vice-Cancellario ipsos scriptores corrigi debere, cum non debeant esse officiales Papæ proprii iudices in causa propria. Secundo dicebam, quod si ego malefecissem, volebam me simul cum libris meis comburi; sed si benefecerim, quod de cetero Bullæ meæ expediantur abaque manu Rescribendarii; præsertim *de uno, qui est una be-
stiola, & nesciat, quid dicat, aut quid faciat.* Vnde Papa mandavit Vice-Cancellario, quod faciat Bullas meas expediri omnino, & mandavit Cardinali FARNESIO, quod ponat in Processione Magistros prædictos supra Scriptores Apostolicos, non obstante quacunque querela Scriptorum, prout fuit factum. Item Registratores Bullarum in Processione iuerunt immediate infra Abbreviatores de minori parte alia.

Gubernator habuit curam Processionis officialium, *Ca-* Directores
merarius habuit de Clero, & Magister Domus de Baldachino *Processionis*

portando, & D. Johannes de sede Papæ æqualiter & modeste portanda.

An Papa cum
mitra incedere
debeat?

Papa, quia annis præteritis voluit esse in Processione propter devotionem Sacramenti *sine Mitra*; ego hoc anno dixi, non bene esse sine Mitra, ex quo est sedens; sed processionaliter semper itur cum Mitra in Capite, prout omnes Prælati & Cardinales mitrati incedunt. Et Papa videns, etiam Cardinales mecum sentire, annuit, & accepit Mitram pretiosam, quam per totam Processionem portavit, id est, eam accepit, postquam fuit sedens, & compositus, quod fuit bene factum.

Missam cantavit Cardinalis de VIGH, *Catalanus*, dixit se nunquam aliam missam cantasse, quæ fuit satis bene, licet cum multo tremore vocis. In fine publicavit Indulgentiam decem annorum.

Et quia nullus alius assistens Prælatus interfuit, præter me solum, fui coactus petere a Papa, ut vel Vice-Sacristam mihi pro ista vice socium daret, qui me adjuvaret, vel saltem unum assistentem novum constitueret, qui me adjuvaret.

Petiit a me, quis mihi videretur ex multis vocandus? ego quia diligo Episcopum *Casertanum*, dixi Papæ, injuriam fieri sibi, quia cum tempore SIXTI Episcopus *Alavenfis*, qui habebat signaturam supplicationum, non fuisset vocatus ad assistentiam simul cum duobus aliis tunc creatis assistentibus, doluit dicens, sibi injuriam factam, cum esset *primus Referendarius*, & *supplicationum Signator*; & Papa SIXTUS fecit eum assistentem, & deinceps ab aliis successoribus semper conservatus. Itaque Papa ne faciat isti Episcopo *Casertano* injuriam, qui habet signaturam, quod potest eum vocari facere ad assistentiam. Et sic Papa ridens mihi iussit, si sic videretur, quod hunc vocarem, & sic vocari feci, & ambo *duo nos servivimus*, ego de libro, & ille de lumine. Et licet deinde instituerim pro Episcopo *Nepesino* Vice-Sacrista, tamen
ridens

ridens non voluit audire, quia adhuc non est Sacrista, ut dicebat ridens.

XVI. Renovatio Capella Papalis in die Sancti Joannis Baptista.

In die Sancti Joannis Baptista Papa semper solet velle Capella ordi- Missam cantatam audire aliquando in Capella minori, ubi naria in die S. Cantores quotidie faciunt officium, & aliquando in Capella Joannis Bapti- sua majori Papali, quam aliquis Prælatus Palatinus celebrat, sa instituitur. præsentibus omnibus Cardinalibus, & Prælati non utique cappatis, sed mantellatis, ut supra successive scripsi. Vnde ego videns, hanc devotionem Papæ, quæ eo major in ipso est, quo ipse Joannes vocatur & Florentinus: nam natio Florentina hunc sanctum celeberrimum veneratur, præter cæteros, ut gratificarer Papæ, dixi in Consistorio audientibus Cardinalibus, quod antiquitus sic dare scriptum est in libro nostro ceremoniali ordinario; *hoc festum habeat Capellam Papalem in Vigilia & die, nam & Vespera solebant, & in die Missa solennis, quam celebrabat Presbyter Cardinalis, & etiam fiebat Credo; sermo non dicebatur, nisi festum caderet in Dominica.* Itaque hoc festum sit celebre in Ecclesia; nam testimonio ipsius Domini nostri Jesu Christi, inter natos mulierum non surrexit major, quod verbum etiam infideles & Mauri, & fere omnes nationes omnium sectarum hunc diem præ cæteris colunt, venerantur, & adorant: nos vero Christiani omittimus celebrare in Capella Papali, quod in veritate non bene est. Bene igitur esset, ut in Vigilia, Vesperæ præsentem Papa & Cardinalibus cum Cappis, & etiam Prælati cappatis, ac etiam in die fieret capella ordinaria, ex quo omnino Papa & Cardinales simpliciter adsunt, & solus Papa ex hoc gravari posset propter pluviale & mitram, quam gestat. Itaque si suæ Sanctitati placeret renovare antiquam intermissam consuetudinem, de isto festo bonum esset, quod **confi-**

consistorialiter decernat, & mandet uni Cardinali, ut celebret. Et Papa hoc intellecto contentus fuit satis, & conversus ad Cardinales dixit, se sæpe admiratum de hoc fuisse, quod hoc festum non habuisset Capellam ordinariam, & quidem fuisse credidit propter calores, qui hoc tempore vigent; si tamen placeret eis tolerere calores pro ista die vel Vigilia, nam in mane diei non essent calores, quod etiam sibi placeret. Et sic omnes per verbum placet responderunt, & Papa imposuit, ut unus Presbyter Cardinalis de natione Florentina cantaret *Missam*, sed non fiat sermo, & dicatur *credo*, propter devotionem, & sic factum est in omnibus, & per omnia, sicut in Capella ordinaria, & fiet sequentibus annis in perpetuum, & Cardinales erunt in Cappis Rubeis.

XVII. *In Vigilia, & Festo S. S. Petri & Pauli,*

Papa impeditur missam celebrare.

Per dies aliquot ante dixit Papa se in hoc festo non celebraturum propter calores, quos sentit nocentes corpori & naturæ suæ: est enim *grassus & grasso corpore, ita ut nunc semper sudoribus sit repletus, & nunquam intra rem divitiarum aliud facit, quam aliquo linteolo caput, faciem, guttur, & manus sudore madentes abstergere.* Itaque mihi imposuit, ut proderem. Et sic Cardinali Sancti Georgii, Decano Collegii, ut præpararet se, prout se præparavit pro missa, quam in die cantavit bene more solito, sicut etiam Indulgentia plenaria. Omnia alia fuerunt more solito, sicut etiam Vesperæ pridianæ in Vigilia.

An subditi Pontificis possint Legatos agere in Aula Pontificia.

In Vesperis interfuit ORATOR quidam JANVENSIS, quia sua sponte se in loco Oratorum posuit audaciter & animose. Ego prius intelligens, quem ille se gereret, quæsi, quid ibi faceret? Et dixit, *se Oratorem Januensem.* Respondi, *non esse Oratores in Romana Curia, & in conspectu Papæ, qui est subditus alterius Domini.* Iste accessit ad *Cardinalem de*

FLISCO,

FLISCO, natione Januensem, & narravit talia. Ille subdens in me dixit, *an propterea hac objecerim, ut aliquid nobis propinquaret.* Respondi, *me facere officium meum, & me scire, quod subditi in conspectu Papa non habent locum honoris, nisi de gratia, sicut Bononienses, & aliqui alii.* Respondit, *Januenses esse in hoc liberos, & se habere Ducem.* Dixi, *Ducem habent Urbinate, habent Sorani, Cabres & Mediolanenses, non tamen hi habent in Curia Oratores.* Itaque, si iste vult ibi esse, faciat Papam contentum. Ille mihi dixit, quod talia ego proponerem. Ego dixi, *querat ipse, si vult, & sic quæsitivè a Papa, qui annuit, & me commendavit, quod facerem officium.* Et sic ego dedi illi *Oratori Januensi caudam portandam Papa in Vesperis, quia alius non aderat major eo.*

Hodie post Missam Papa mandavit baptizari quosdam ^{Nonnulli Ju-} Judæos cum filiis & uxoribus suis, & post Missam duo vene- ^{dæi baptisati.} runt, pater & filius, ad osculum pedis Papæ cum multis parabolis, quia prius fuit, narramus; & Papæ ad Palatium redeunti, Orator Hispanus equum album pro censu obtulit, verbis Hispanis satis, & Papa Latine accepit, & commendavit.

XVIII. *Privatio Cardinalis* ADRIANI.

Die Lunæ, *VI. Julii*, qua fuit Consistorium secretum, ^{Causæ, cur} Papa privavit Cardinalem ADRIANVM *Cardinalatu, &* ^{Adrianus Car-} ^{dinalatu fuerit} ^{privatus,} beneficiis, ex eo, quia, ut Papa mihi in scriptis ostendit, *ipse ADRIANVS pluries sub Julio aufugit ab Vrbe, contra voluntatem Papa, & non resedit in titulo suo, sicut de jure debuit, & nunc de jure aufugit inlicentiatus, & vocatus non voluit venire, & etiam, quia in processu Cardinalis quondam DE PETRVTIIS fuit consors ipsius Cardinalis PETRVTII, in propinatione veneni contra Papam, cum FRANCISCO MARIA, olim Duce Urbini, & nonnulla alia fecisse dicebatur, propter quæ hac die fuit privatus, ut dicunt in Consi-*

torio secreto, in quo ego non interveni, quia non bene sanus fui. Attamen audio, lectam fuisse sententiam privationis contra ipsum, & fuit privatus ob crimen *lesa Majestatis*, dignitate Cardinalatus, omnibus Ecclesiis, Monasteriis, feudis, & bonis Ecclesiasticis, ac etiam sacerdotio, & omni gradu, & honore Ecclesiastico, & excommunicati omnes illi, qui cum pro Cardinale aut Ecclesiastico reputantur.

XIX. *Baptizatus est Filius DISPOTI, * praesentibus multis Cardinalibus & quare.*

Locus *Dispoti*
inter Cardina-
les disputatus.

Cum magnificus & illustris Dominus DISPOTVS multis occasionibus quaesivisset per diversa tempora, nunc a Papa, nunc a Cardinalibus, prout sub Sixto alius DISPOTVS habuerat, nec potuerit affectum assequi, me semper dextro modo Cardinalibus, & Papae hoc factum dissuadente, ac etiam novissima cum de partibus Turcarum contra Christianitatem rumor frequentissimus esset, ipse DISPOTVS, aliquos caute misit, qui dicerent, nunc tempus esse, quo Domino DISPOTO gratificandum esset omnibus modis tam in augmentatione provisionum, quae illi pro alimentis suae familiae consignantur, quam etiam in aliis honoribus personae suae, ut esset, dari illi *locum & sessionem cum Cardinalibus*, sicut olim alteri DISPOTO, & neque hoc illi multum profuisset, me Cardinalibus, & ipsi Pontifici suadente in contrarium. Tandem cum nuper natus sit illi filius, & hinc forte gratiam inveniret, si posset tanquam affinis spiritualis Papae, & multorum Cardinalium gratiam suae intentionis ac-
quire-

* PIETRO ARETINO nella *Cortegiana Atto primo, Scena Nona: Ma sbi è piu nobile cho 'l Signor Costantino, che fu Dispoto de la Morea, e Principe di Macedonia, ed homo, e governar di Fano?*

quirere. Itaque invitavit Papam in compatrem, & X. Cardinales, qui omnes, ut audiui, acceptarunt, & quod plus est, præparavit solennitatem in hoc baptismo habendam. Sic olim sub ALEXANDRO *Papa Sexto* factum fuit de filio nato ex Lucretia, filia ejusdem Papæ.

Cui baptismo interfuit totus Senatus, & Decanus Collegii baptizavit, cum pluribus triumphis, quam si Imperator Christianorum fuisset baptizatus, quæ fuit mera amentia, secundum quod legi potest ex Annalibus JOANNIS BURCHARDI, tunc *Magistri Ceremoniarum*. Has itaque Pompas cum præparasset nuper ipse DESPOTVS in Ecclesia Sancti Marci, & me invitasset, ut ceremonias desuper facerem, increpavi eum modeste de ausu excessivo superbiæ suæ, & me ire nolle respondi, ac etiam me prohibere, *ne quis Cardinalis personaliter accedat, sed si quis velit, Prælatum suum, aut Secretarium suum eo destinet. Dixi etiam Papa, ut nullo modo acceptet Compaternitatem, quia ipse est pater generalis omnium.* Tandem hic DISPOTVS scivit facere cum Cardinalibus, ut decem ex eis personaliter accesserint ad Ecclesiam Sancti Marci, videlicet duo Episcopi, duo Diaconi, & quinque Presbyteri, inter quos fuit *Cardinalis* noster de GRASSIS, quem ego sum derisurus sequutus, imo reprehensurus facilitatem Cardinalium, prout feci: nam cum ipsi me vocassent & invitassent, ut nomine omnium irem ad puerperam facto Baptismo, & congratularer cum ipsa de sospitate & partu & baptismo, & compaternitate, acceptavi quidem commisionem, sed damnavi facilitatem eorum in personaliter veniendo, cum satis fuisset, unicuique Cardinalium mittere Prælatum aut Capellanum. Nam *ex ista tali & tanta facilitate comparendi in actibus levibus & publicis, attenuatur magna in parte Majestas Sacri Senatus; quod verbum meum omnes in se respicientes approbarunt, sicut mihi dixerunt, quod in primo Consistorio hoc idem dicerem, audiente Papa, &*

Cur Pontifex
compater esse
nequeat?

omnibus Cardinalibus, ut aliquam legem seu modum inter sese super hoc ordinarent.

Cæterum Baptismum fuit sic: nata finita parva Missa, *Archiepiscopus Nazarenus* paludatus in porta catechizavit infantem, quem Secretarius, tanquam Vicarius Cardinalis Sancti Marci, in ulnis portavit, inde ad Tribunal, ubi erant Cardinales sedentes, & ibi in medio baptizavit cum Cardinalibus respondentibus per verbum, *volo & credo*, ac etiam puerum tangentibus, tanquam compatribus. Nomen infantis fuit JOANNES MARTINVS LEONHARDVS. Post discessum Cardinalium, ego simul cum Reverendo Domino Episcopo de PORCARIIS accessimus ad puerperam, & iussa sumus executi ambo. Nam ego dixi Cardinalibus, bonum esse, si mihi adjunctos duos Prælatos, aut saltem unum darent, & visum est, sufficere unum, qui fuit de *Porcariis*.

XX. *Matutina in nocte natiuitatis,*
absente Papa.

Matutinae celebrantur absente Papa.

Ego cum vidissem Papam graviter dolentem de frigore propter ventum aquilonarem, ei suasi, ut in nocte non discederet, sed se ipsum custodiret, & visus est aliquantulum acquiescere consilio meo, sed dixit omnino velle venire, sed tamen non venit ex causa prædicta: nam vicum quasi invitum tenuerunt, & sic factæ sunt Matutinae absque præsentia Papæ. Cardinales XVI. interfuerunt, & *Cardinalis ARMELINVS*, ut audivi, fecit officium ridentibus omnibus, quia sic se habuit, ut nunquam visus sit vidisse aliquod officium Divinum. Nam ita cantabat, ut nullam formam cantus fervaverit. Et inchoatum est officium hora V. & finitum hora octava, vel circa.

XXI. *Missæ in die Natalis.*

Mos benedicens.

Papa venit, cum prius benedixisset *spacium* in camera sua.

sua. Ego dixi sibi, non bene fuisse, quia Papa id facit in camera sua, quando ipse non venit ad Missam, aut quando non celebrat. Ipse dixit se solitum benedicere in nocte. Respondi, non bene esse, *nisi quando aliquis Princeps est presens, qui debeat cantare lectionem cum ense nudo*; quia tunc Papa benedicit in nocte, alias Papa regulariter semper debet in die benedicere apud lectum paramenti, cum primum ipse paratus est totaliter absque regno; & dixit Papa, *ut de cetero sic faciam servari.*

Hora XVII. descendit processionaliter, presentibus XXV. Cardinalibus, & cantavit Missam solitis ceremoniis in omnibus, ut moris est. Cardinalis S. GEORGII fuit assistens, de ARAGONIA cantavit Evangelium, & Dominus MARCELLVS Epistolam, qui heri etiam intonavit antiphonas, ut omnes riserint, quia nihil bene dixit.

In hac Missa Papa fecit quid singulare, & vere opus pietissimum. Nam cum ipse habuerit semper coleram contra Cardinalem SANCTI GEORGII, quem, ut supra dixi, æstate præterita prius privaverat, & postea restituerat ipsum absque ullo voto Consistoriali, tamen hodie, cum intra Missam esset, & daturus esset pacem eidem Cardinali, qui erat Episcopus assistens, Papa tum prius clam & secrete paucis verbis allocutus est, nemine audiente, & ego vidi ipsum Papam præ nimia pietate flevisse, & Cardinalem nescio quid in aure murmurasse, tandem ambo citissime conciliati sunt, & Papa cum osculatus est pace missali. Ego illico dixi Cardinali, *quod profic sibi de gratia Papa sibi restituta.* Ipse quasi flens dixit, *fuisse voluntatem DEI*, & nihil aliud mihi dixit; nisi, quod res illico divulgata est cum benedictione Pontificis, quem omnes mirum in modum laudarunt. Et finita est Missa in omnibus, ut alias, & hora fuit XXI. quando Papa reversus est ad Palatium. Item dixi, verba Papæ neminem audivisse præter me, & Papa mandavit

Reconciliatio
Pontificis cum
Cardinale S.
Georgii.

mihî, ut nihil dicerem, propterea illa non scripsi. Postea vero, cum Papa a se ipso rem cum Oratoribus propalasset, videor posse illa etiam ego scribere. Nam hæc præcise fuerunt, REVERENDISSIME DOMINE, *ut Dominatio Vestra habeat veram pacem, plenam atque perfectam, tam in facie, quam in corde, ego vobis illam annuncio, & dono præsentem hic Domino nostro JESU CHRISTO in carne & sanguine, cujus gratia ego remitto Dominationi Vestre Reverendissima omnem injuriam, si quam ullo casu aut tempore contra me fecistis. Et versa vice similiter per ipsum Dominum nostrum JESUM CHRISTUM hic præsentem rogo & peto, ut contra me omnem malum animum remittatis, si quem habetis.* Et cum hæc diceret, flevit, ut supra dixi. Cardinalis autem in aure ei respondit, & ego non potui intelligere perfecte omnia, quæ dixerit, licet pauca dixerit.

Finitum 1518.

DIARIUM CURIÆ ROMANÆ, DE ANNO MDXIX,

I. *Redintegratio Cardinalis SANCTI GEORGII,* *ad votum integraliter & Consistorialiter.*

Sicut supra die Natalitio scripsi, Pontifex in datione Osculi pacis SANCTI GEORGII *Cardinali*, dixerat illa verba, per quæ ipsum redintegravit, & illi in totum pepercit ac restituit in votum active & passive. Tandem hac die Luna X. Januarii cum Consistorium teneretur, idem Reverendissimus Dominus Cardinalis, ad Constitutionem venit, & a me petiit, an ego dixissem aliquid de se Papæ, aut aliquid de se a Papa habuissem in mandatis super redintegratione realiter facienda. Et quia in veritate nihil habueram in mandatis, ipse Cardinalis mihi caute indicavit, ut procuratorem

rem effectum rei. Itaque ingressus ad Papam, cum adhuc se vestiret, indicavi Cardinalem SANCTI GEORGII ad Consistorium venisse, & an propterea Sanctitas sua cogitavit, aliquid super eo dicere aut facere, qui mihi dixit, an aliquid ipsum oportet facere nisi signum crucis, & declarare consistorialiter ipsum habere de cetero vocem activam, & passivam. Respondi: hoc quidem Sanctitas posset facere: sed recordetur, quod sicut in Interdicto voti Consistorialiter sibi facto olim, voluit Notarium Cameræ esse præsentem, & coram testibus esse rogatum, ita etiam nunc in revocatione dicti Interdicti bonum esse, si idem vel alius Notarius Cameræ coram testibus adsit rogatus. Et Papa mihi dixit, quod hoc in principio Consistorii faciet coram Notario, sed coram Vice-Cancellario, & Consistorialiter, ac etiam Bullam desuper mandaret expediri, quod propositum suum voluit per me intimari eidem Cardinali, qui postea ingressus Papa Consistorium osculatus est, egit gratias & acceptavit.

II. Pro MAXIMILIANO Imperatore electo mortuo, Missa exequialis in Capella Papæ.

Hac die *XXIII. Januarii*, cum in Consistorio Patres federent, venerunt nova de MAXIMILIANO, electo Imperatore mortuo die XI. mensis, hora quasi tertia noctis. Et Papa a me quæsit, *quis modus servandus esset in exequiali memoria ejus ad DEUM.* Respondi, me hanc materiam notasse ac diligenter examinasse, quid & quantum antiqui Patres observaverint ad honorandam memoriam tanti viri, qui simul cum Papa sunt duo Luminaria Mundi: & sic videlicet, qui antiqui Pontifices faciebant novendiales exequias in Capella Papali, ac primam & nonam Missam cantabant duo Presbyteri Cardinales præsentem Papa, & toto reliquo Senatu, absque tamen sermone, qui omnino nullus fiebat: imo cum aliquando præparatus per nescio quem Generalem ordinis Prædi-

Ceremoniæ in exequiis Imperatoris observandæ.

An oratio funebri haberi possit in Capella Pontificia.

Prædicatorum fuisset, qui ob particularem servitutem, quam cum illo defuncto Imperatore habuerat, præparasset; se ad orandum, omnino rejectus fuit, nec permissus est orare, præsertim in Capella ac conspectu Papæ, & Senatus; quod tamen non probaretur in Missa, si Ecclesia nationi dicata celebraretur, prout hodie etiam est Ecclesia, quæ *Hospitale Alemannorum* vocatur. Itaque absque sermone fiebant duæ Missæ, in prima, & nona die Septembris, verum mediis diebus, per aliquem Prælatum Palatinum de natione defuncti, quæ antiquissima fuit observantia. Verum in generali ceremoniarum reformatione sub INNOCENTIO *Papa octavo* modo facta, hoc capitulum simul cum aliis reformatum ac correctum fuit; videlicet, ut unica sola Missa per Prælatum in Capella Palatina fieret præsentem Pontifice, & absolvente, sic etiam in anniversariis defuncti Pontificis fieri præscriptum est, prout in ipso Ceremoniarum Volumine plenius continetur. Et subinde Cardinalibus Papam incitantibus, ut me interrogaret, & quod consilium sive iudicium meum quæreret, quid ego censerem in casu currenti respondi, quod cum Sanctitas sua, non obstante lege in Ceremoniali Volumine data, super Missis exequalibus statuerit, quod non amplius pro Pontifice defuncto Missa exequalis in Capella cantetur per Prælatum quantumcunque Oratorem, sed per Cardinalem, ac etiam quod anniversarium defunctorum Cardinalium fiat per Cardinalem, & non per Prælatum, nunc vero per Cardinalem Missa cantetur, ut supra plene notavi, sic etiam mihi videretur, & censerem bene factum ac pie, & quasi fraterne, *ut ex quo Papa & Imperator sunt duo luminaria Mundi, & pro Papa Missa fiat per Cardinalem, quod etiam pro Imperatore similiter quasi pro fratre fieret Missa per Cardinalem, & non per Prælatum*, attento nunc, quod Cardinalis de COLVMNA sponte se offert, ut inter loquendum audiui, ad ipsam Missam celebrandam, etiam ut dixit ad duas, quatenus placeret Papæ, anti-

An Missa a
Cardinali ha-
beri debeat?

antiquam & veterem consuetudinem per me jam dictam servare, quæ sententia sive censura mea sic Pontifici placuit, ut eam absque consultatione Cardinalium, ut semper solet, absolute approbaverit, & acceptaverit; illico mihi imponens, ut sic omnino, sicut dixeram, executionem facerem, ac Cardinali prædicto de COLVMNA indicerem ex parte Sanctitatis suæ, ut se præsentem præpararet se, & cantet. Omitto, ut aliqui Cardinales, ut videbam, se disposuerunt ad proponendum, ut non alias quam in Ceremoniali contentum fieret, videlicet per Prælatum, attento, ut inter labra dicebant, quod *non Imperator fuerat, sed tantum Rex Romanorum, & diu ac semper cum isto titulo esse voluit, non curans Imperatoris titulum habere, ne sedis Apostolica in aliquo teneretur, tanquam parum ejus amicus, & parum de illa curans habere coronam a Pontifice, quem semper parum curavit, ac saepe dispexit: imo etiam nunc in hoc instanti querebat coronari, sed volebat, quod Papa iret illi obviam usque ad Tridentum, sicut Papa Regi Francia obviavit personliter usque ad Bononiam.*

Et hæc materia vera est, quoniam Papa mihi eam significaverat per multos jam effluxos dies; licet caute hoc mihi dixit, ut studerem, quid & qualiter fieri cum honore suæ Sanctitatis, & Sedis Apostolicæ, quod omnino prima facie, & deinde pluries consultissime dissuasi, quod id fieret non bene, neque posset, aut deberet, tum maxime, quod iste actus coronandi Imperatorem non alibi fieri solitus est, quam Romæ, imo, si Papa in eadem provincia esset cum Imperatore, etiam in eadem civitate aut Castro Alemanniæ, ubi residet Imperator, vellet coronari, quod Papa mitteret Imperatorem ad urbem Romam, & simul cum eo duos Legatos, aut saltem unicum Episcopum, Cardinalem Legatum, qui ipsum Romæ, Romæ inquam, coronaret, & non alibi;

An coronatio
in Imperato-
rem necessario
Romæ fieri
debeat?

Hhh

quia

quia alibi non potest, nec unquam lectum, aut intellectum; aut factum alias, nisi de quodam, qui coëgit Papam, ut ipsum coronaret in Galliis, sed postea reversus Papa in urbem Romam, & Imperator reversus in gratiam Papæ repetiit, & habuit coronam Imperialem Romæ, & non alibi, & prima coronatio tanquam nulla irritata fuit, ut in legendis historiisque plenius continetur, ad quas me remitto. Sed hæc incidenter, & extra propositum dicta sunt.

Ceterum, ut supra dixi, Papa mihi mandavit, ut Missam hanc expediri facerem, die, qua supra. Tamen postea Papa mihi mandavit, ut nihil facerem, nisi aliud mihi mandaret. Hoc autem factum fuit ad requisitionem & preces Oratoris *Regis Hispania* juvenis, & Nepotis Imperatoris, ac etiam *Oratoris Regis Portugallia*, qui rogarunt Papam, ut nihil faceret, de istis exequiis, donec, & quousque ipsi scripserint, & responsum habuissent, an *aliquid plusculum fieri juberent Reges prædicti in Capella Papali pro ipso Imperatore, quam pro aliis Regibus fieri solitum sit*, quibus Papa credens bene facere indulgit. Et quia publice dicebatur ipsum Imperatorem non esse mortuum, quasi a Papa, an id verum esset, quia malum fuisset publicare exequias, si adhuc viveret. Et Papa subridens dixit, levitatem Oratorum esse, quibus tamen complacere voluit, expectando aliquos dies, prout fecit. Ego etiam subjunxi Papæ, quod Capella suæ Sanctitatis nunquam aliter facere debet, verum *si homines de natione voluerint pompam facere illam, faciant in Ecclesia nationi dicata*. Et Papa mihi iussit, ut hæc dicerem Oratoribus prædictis, ac etiam Oratori POPOLO, qui se agit pro Oratore Cæsareo, quod feci; & ipsi cum lætitia acceptarunt meum consilium, & obtulerunt se omnino, pompam maximam velle facere.

Exequiarum
solemnitas.

Itaque hæc die, quæ est *Veneris XI. Februarii*, facta est Missa exequialis in Capella Papæ pro anima MAXIMILLANI, *electi Imperatoris, per Cardinalem de COLUMNA*, more solito

solito, præfente Papa & Cardinalibus XXV. Ex Oratoribus Laicis solus Venetus interfuit: Orator *Polonus*, Episcopus Plo-
censis, interfuit vestitus de nigro. In fine Papa absolvit mo-
re solito, & alia ut alias.

III. *Electio novi Regis Romanorum, & Imperatoris.*

Tandem hac die *Martis*, quinta Julii, venerunt certa nova de electione novi Imperatoris, celebrata die *vigesima octava* præteriti mensis. Qui Imperator est CAROLVS, Rex *Hispaniarum*, nepos MAXIMILIANI defuncti nuper Imperatoris, pro qua novitate multa per homines de natione Hispanica facta sunt signa lætitiæ in particulari. Verum cum Papa a multis suaderetur, ut idem faceret pro mutua gratulatione, ego dissuasi, non quia non sit lætus, aut lætus esse debeat Papa de electo novo Imperatore, qui sit futurus *Advocatus Ecclesie Romanæ*; sed quia non consuevit Papa facere aliquod signum lætitiæ publicæ aut privatae, nisi prius novum habeat ab ipso novo electo Imperatore de tali electione facta, quam ipse electus Imperator solet & tenetur significare Papa, & universo *Senatui Cardinalium*, sicut etiam quisque novus Papa significare solet Imperatori electionem ad Papatum. Et isto casu Papa & populus Romanus tunc facit signa & argumenta lætitiæ, quanta potest, & qualia vult. Quæ mea censura sic Papæ & Cardinalibus placuit, ut omnino, quod dixi, servare omnes statuerunt, & fecerunt. Verum aliqui Cardinales Hispani petierunt, se posse privatam lætitiæ ostentare, quod Papa eis concessit.

Carolus elig-
tur Rex Roma-
norum.

Imperator te-
netur Pontifici
notam facere
electionem
suam.

IV. *De ostentatione lætitiæ per Papam & Ro- manam Curiam, facta in Creatione novi Imperatoris.*

Sicut supra dixi, cum primo venissent nova ad diversos

semper Oratores & Cardinales in Romana Curia existentes, qui Pontifici rem significarunt. Papa, ut erat cupidus lætitiæ declarandæ in populo, a me coram se, & universo Senatu convocato, petiit, quid per suam Sanctitatem ac Collegium commode & congrue fieri posset, & deberet. Quæsi, *an sua Sanctitas certa nova de hoc haberet.* Respondit, *rem certam esse, licet ipse litteras non habuerit.* Quæsi iterum: *an ipse electus Rex Romanorum, sic enim appellari debet, miseret aliquod mandatum sive instrumentum suis Oratoribus, ut hoc sua Sanctitati significent.* Papa dixit, quod non; *licet ipse litteras ab eodem electo desuper habuerint.* Subjunxit Papa, a me quærens, *quare ego talia quærerem tam distincte.* Respondi, *audientibus omnibus Cardinalibus, Reverendissimos Dominos non admirari debere, propterea, quia iste actus lætitiæ per Papam exhibenda respectivè agendus est, sicut legimus sub NICOLAO V. factum fuisse.* Nam cum FRIDERICVS, tunc electus Romanorum Rex, postea Imperator, misisset nuntios ad Romanam Curiam, significantes electionem de se in Regem Romanorum factam, subjunxit, *nescio quæ verba perplexa, per quæ quodammodo ipsi Papa NICOLAO mordacia verba per Papam contra se in ipsa electione de se facta habita exprobrabat, quod esset factus Imperator, & quod cognosceret de Juribus Imperii, & an, quæ Papatu usurpabat tot seculis, sic tenere, & occupare, de jure posset, & deberet.* Quæ verba per Oratores prædictos sic divulgata per urbem fuerunt, ut non solum Papa non fecerit aliqua signa lætitiæ, sed agre forebat ab his, qui signa lætitiæ, aut publice, aut secreta faciebant. Et cum postea successu temporis odia mutua inter Papam & Romanum Regem FREDERICVM Imperatorem sic crederent, ut quasi aliquo scandalo dubitatum manifeste, aut saltem verisimiliter fuerit, tandem res composita est, & facti sunt amici Papa & Imperator, & compositum inter eos præcisè fuit, ut Imperator significaret, Papa electionem de se factam, & quod ipse ratam habeat. Et quia

quia Rex Romanorum, id est, Imperator, solet, & debet esse Advocatus, & defensor Ecclesie Romanæ, Papatus ac Papæ, ut Jesu Christi Vicarii, & successoris pro tempore existentis; propterea ipse novus Electus per suas litteras significans prædicta Papæ, & subdit, quod intendit, promittit & offert se perpetuo facturum pro posse suo, omnia, quæ DEI & Ecclesie Romanæ, ac Sanctitatis suæ honoris, & commodi essent, ac perpetuum fore earundem defensorem atque Advocatum. Quo casu Papa habens istiusmodi litteras ab Imperatore, faciet signa lætitiæ in urbe Roma tam per se ipsum, quam per sacrum Collegium, & universum Populum Romanum.

Itaque hac conciliatione & compositione habita, servatum est ad unguem per Papam & Cardinales ac Populum, & curiam Romanam, videlicet habitis litteris ab Imperatore, & non prius. Si igitur Sanctitas sua vult hoc idem servare, ego multum laudarem, quia licet iste quidem *electus Romanorum Rex, futurus Imperator sit delicatissimus Juvenis, & totus Ecclesiasticus*, id est, bene in disciplinis Ecclesie nutritus & imbutus, tamen posset esse, quod mutaret animum, si peristeret in arbitrio suo, id est, nisi promittat Papæ, se futurum Advocatum & defensorem Ecclesie Romanæ; forsitan non volet esse Advocatus Ecclesie; forsitan acceptavit electionem de se factam sub aliqua conditione, puta quia vult experiri, *de jure an patrimonium Patri jusse per Romanos Pontifices possidentur*. Item sub conditione aliqua alia acceptavit, quia forsitan vult venire contra urbem Romanam armata manu, aut quia non tenet Papam pro Vicario Jesu Christi, & similibus casibus. Ergo mihi videretur, quod sua Sanctitas alloqueretur Oratores istos, & persuaderet eis, ut quam citissime possent, scriberent hæc, & quæ desuper placerent suæ Sanctitati, & Sacro Collegio, ad ipsum electum, rogantes, ut laudabilem consuetudinem, & introductionem hanc honestam

Cardinales Imperatori obitum Pontificis nunciare solent.

servare velit, videlicet sicut mortuo Pontifice sacrum Collegium significat illo Imperatori mortem Pontificis, & propterea quærun eum, ut in casu necessitatis, si qua necessitas forsan interveniat in tali vacatione Papatu, quod velit officium suum facere, id est, protegere ac defendere Ecclesiam Romanam, quo casu licet Imperator forsan prius ab aliis fide dignis similem notitiam de obitu Papæ habuerit, non tamen facit signa mœstitiæ, priusquam habuerit tales litteras a Sacro Senatu. Similiter & creato novo Pontifice, Imperator licet habuerit aliunde forsan etiam ab aliquo Cardinali nova certa de creato Pontifice, & publice, ac palam talis fama pro re certa habita prius fuerit, & signa lætitiæ ab amicis creati Pontificis facta publice fuerint, non tamen Imperator ali-quod signum lætitiæ facit nec in publico, nec in secreto, nisi postquam ipsemet Papa per Masserium suum cum litteris plumbatis significat. Nam quisque Papa hoc facit, & tunc Imperator, & non prius, facit signa lætitiæ & gaudii consueta, & plura pro qualitate conceptæ lætitiæ ex particulari amicitia; conclusivè itaque ego sentirem ac censerem, quod Papa hoc idem Oratoribus indicaret, ut scriberent hæc omnia Imperatori novo electo, ut scribat per suas litteras Papæ, & Sacro Collegio electionem de se factam, & quod se offert, & commendat suæ Sanctitati. Quo casu sua Sanctitas tunc poterit signa lætitiæ, quæ, qualia ac quanta velit, exhibere, & non prius ex ratione prædicta.

Papa meo, ut supra, consilio sic acquievit, ut mihi sit visus, ita de meo consilio lætari, quod nihil supra, & vidi ipsum cum Cardinalibus, non solum meum iudicium probare, sed me multum commendare. Quod etiam postea ab ipsismet Oratoribus Hispanis intellexi, qui etiam valde opinionem & suasionem meam laudarunt, & secuti sunt, aut scripserunt electo Romanorum Regi, qui tandem ista die Luna XVIII. Julii præsentarunt Papæ litteras, ab Imperatore desti-

destinatas, in omnibus, & per omnia formatas, ut ego dispo-
fueram.

Et Papa ipsa die a me petiit, quid modo sentirem, Signa lætitiæ,
quæ Pontifex
de electione
Imperatoris
novi edere te-
netur. laudans iterum meum consilium, quod optimum sibi vi-
sum fuit, & respondi sic videlicet: Sanctissimus Dominus
noster Papa omnia lætitiæ argumenta exhibeat, se conten-
tum esse demonstrans de electione novi Regis Romanorum,
ac Imperatoris futuri, tam in suo Palatio, & toto Vaticano,
ac in Castro Sancti Angeli, quam in universa urbe Roma,
hodierno sero, & crastino cum sclopis, ignibus, vaporibus, gi-
randulis, sonis & tympanis, ac bombardis. Basilica Sancti
Petri in luminaribus & campanarum sonitu festivo idem fa-
ciat, & similiter Hospitale Sancti Spiritus in Saxia; sed præ-
cipue Palatium Papæ in Vaticano, aut in omnibus, festivita-
tes Castri Sancti Angeli adæquet, aut superet.

Omnes urbis Ecclesiæ, inchoando a Basilica Lateranensi,
similiter lætitiæ proferant in omni sorte, tam in campanis,
quam in hymnis, & gratiarum actionibus apud DEUM &
mundum.

Omnes urbis Principes, Barones, Cives, Magistratus,
tam publice, quam private lætentur, per omnia lætitiæ ar-
gumenta de novo Rege Romanorum creato, & Imperatore
futuro, Campanæ Capitolii simile officium festiviter faciant,
Senator aliquos carceratos liberet. Et idem ab omni curia
urbis pro festivitate fiat.

Mercatores, ex omni natione in urbe commorantes,
invitentur, & mandetur, ut Collegium festificent, ac priva-
tim exultent, sicut & quantum viderint Castrum Sancti An-
geli facere.

Per publica bannimenta, omnibus Collegiis, artificibus,
operariis, mercatoribus, & mercenariis festum hoc celebrari
mandetur, sub pœna arbitraria, & ab opere servili hoc biduo
cessetur, ac festivitatibus publicis intendatur.

Sua

Sua Sanctitas illico Reverendissimis omnibus Dominis Cardinalibus ad se convocatis electionem annunciet, cum exultatione manifesta per omnes fienda, ipsosque etiam collegiatim & privatim invitet, ad omnem lætitiæ exhibitionem peragenda tam in hodierno, quam crastino sero.

Sed & gratias agant DEO de miti Rege, & dolci Principe electo Romanorum Imperatore futuro, & Missa per aliquem insignem Prælatum de natione Hispano, aut saltem subdito Regno ipsius Regis Romanorum, cantetur quam sollemnissime in Capella Palatii, præsentem suam Sanctitatem, & omnibus Cardinalibus rubeo colore indutis, ac omnibus aliis lætitiæ signis apparentibus. Missa autem sit de Virgine Maria, cum commemoratione de novo Imperatore, quæ oratio incipit: *DEus regnorum omnium, & maxime Romani Protector Imperii*, & alia, pro Ecclesia videlicet: *Ecclesia tua, quaesumus Domine, preces placatus admitte.*

Intimetur Vicario Papæ in urbe, ut omnes Basilicas & Ecclesias urbis respectively idem fieri faciant sub pœna, tam in simili celebratione, quam in campanarum sonitu, & illuminationibus, & splendoribus nocturnis, & festivitatibus diurnis, nulla excepta, quantumcunque privilegiata.

Mandetur Senatori, Conservatoribus, Capitibus regionum ac Marecallis omnium Curiarum, & Tribunalium urbis, ut cessent a foris eorum. Sed & signa lætitiæ faciant, ac fieri mandent ab omnibus sub pœnis. Et similiter mandetur omnibus officialibus de *bussula*, ut idem in omnibus & per omnia faciant.

Et super præmissis deputentur, simul cum Governatore, aliqui officiales Superintendentes, ut omnia quam lætissime fiant, quoniam sic est voluntas Sanctissimi Domini nostri Papæ.

Hec

Hoc meum memoriale cum Pontifici dedissem, ita placuit, ut illico omnia servari mandaret; & pro Cardinalibus omnibus misit, & Collegium desuper habentes omnia probarent. Veruntamen Missam non per Prælatum, sed per Cardinalem placuit celebrari, videlicet per *Cardinalem de COLUMNA*. Et ea Missa fuit de *Spiritu Sancto*, sic volente ac petente Cardinale Sanctæ Crucis Hispano. Cum illi voluissem dicere, non esse ad propositum, ut *Spiritus Sanctus nunc invocetur, cum jam effectum suum fuerit impertitus, sed potius regratiandus*, Papa in me subridens dixit, ut acquiescerem, quoniam sic volebat in festivitate illi Cardinali, & omnibus complacere. Et sic dicta *die Lune XVIII. Julii* habita est Capella Pápalis, & Missa ipsuper festivissima celebrata, & omnia, ut supra in schedula mea Pontifici data fuerunt, diligentissime servata, ita, ut omnes, & qui pro electo Imperatore novo agunt, mihi summas gratias egerunt etiam cum propina.

V. Reditus Cardinalis de Campeggio ex Legatione sua Anglicana, ad Consistorium publicum.

Die Lunæ, XXVIII. Novembris, Reverendissimus *Dominus* *Ritus in recipi-*
minus Cardinalis de CAMPEGGIO ex sua Anglicana *Legatione* reversus, pridie aut nudius tertius, quo tempore in *audis Legatis*
gatione reversus, pridie aut nudius tertius, quo tempore in *recedentibus.*
 domibus suis secreta latuit, hodie summo mane ad sanctam Mariam de Populo, ut fieri per omnia solitum est, & ibi a Collegio sacro receptus est, & visitatus, ac inde cum solitis ceremoniis conductus ad publicum Consistorium, in quod Papa venit, & servatis servandis, ac duobus propositionibus per Advocatos factis, ipse Legatus ingressus est, & admissus a Papa cum hilari facie, & in sine familia Legati osculata est pedem Papæ. Finito Consistorio, Collegium duxit Legatum ad ædes suas, ut moris est, licet aliquibus videbatur,

ut ipse Legatus debuisset eligere in Palatio pro isto die, & pro isto actu, aliquam mansionem, donec Collegium ex Camera paramenti ad ipsam mansionem eum conduxisset, non autem per urbem equitasset, sicut dicebat, fuisse factum in reditu duorum Legatorum, ultimo loco, id est, hæc ætate, sicut supra, associatorum & conductorum. Sed ego non volui, quia illud fuit propter immensos, & insupportabiles calores & æstus, quod nunc cessat, & Papa approbavit dictum meum. Deinde ipse Legatus visitavit Papam una die, & alia visitavit Cardinales, incipiens a Decano Collegii, & inde per suam commoditatem illa die & alia, & postea Palatinos.

VI. Mors sororis Papæ, videlicet Domine MAGDALENÆ, Matris Cardinalis Cibo.

Die *Veneris 2. Decembris* in trespulculo mortua est soror Papæ, *Donna MAGDALENA*, Mater Cardinalis *CIBO*, & altera die sepulta, simpliciter quidem, quod fuit mirum mihi & aliis. Quin etiam Papa nullum moestitiæ signum præbuit, prout debuit. Imo Sabbatho, cum adhuc ipsa esset insepulta, tenuit signaturam publicam in majorem omnium admirationem, ut fuit, ut Papa distraheretur a cordolio lugis tamen.

VII. Missa in Vigilia Nativitatis celebrata.

In Vigilia Nativitatis, cum Papa statuisset Missam celebrare in hoc festo Nativitatis, & jam omnia de ejusdem mandato preparata fuissent, tamen non celebravit, excusans se propter bella, quibus nunc incipit implicari. Et sic Vesperæ fuerunt simpliciter, ut alias in Sancto Petro, ad quas Papa venit, dejectus in sede, ut alias. Cardinales fuerunt tot, ita, ut vix in sedibus suis sedere potuissent.

VIII. *Qui Barones precedente Papa ad Capellam inter Papam & Collegium ire debeant, aut ubi.*

Et quoniam ob benignitatem Sanctissimi Domini nostri ^{Ordo processus} tot & tam multi Equites, Barones, Nobiles ac Domicelli ante ^{solennis,} Papam incedere usque modo soliti, ut *Cardinales nimis a persona Papae distare cogentur*, ego prius habito verbo cum Papa, exclusi dictos Barones a conspectu Papae. Et cum ipsi quasi aegre ferrent, non discedere: nam iussi Maffetiis, ut illos omnes ante cruce[m], & sic ante Collegium praecedere facerent. Sed cum adhuc obedire non vellent iussi Cardinalibus, ut remanerent, & non praecederent, quia esset eorum dedecus talibus subesse. Ipsi Reverendissimi Domini Cardinales multum contenti remanserunt inter viam, & quidem sic manserunt, donec Papa hanc causam intelligens commendavit factum, & sic, ut servarem de caetero, iussit mihi & Gubernatori, ac Capitaneo. Et sic solus Capitaneus ante Papam processit cum suis ad latera procedentibus, non ^{Locus Princi-} tamen per mediam viam, sed per latera, & ^{pum praesen-} *si adsint aliqui magni Principes, qui alioquin soleant stare ad latera solii Papae, ipsi simul cum Capitaneo veniant & vadant, ac in loco Capellae stent aut sedant, prout soliti sunt.* Et quia aliqui in gradibus Sancti Petri ad dexteram solii se locaverant, propria auctoritate, nos nostra auctoritate eos removimus cum vituperio suo; imo cum supervenisset quidam *Nobilis de Francia* totus auratus, putans, se debere ac posse sedere apud Papam, non volumus eum audire, nec admittere, quod videns Papa probavit, & voluit eum recipi mandare, nisi ego dixissem. Et voluit dicere pro illa vice aliquid, ut alii praesentibus ^{scirent,} quid de caetero acturi essemus de ipsis.

IX. In nocte Natalitia Matutina absente Papa, & non celebrante in Crastino, & in quo habitus veniat ad eos, & quid ageret.

Pridie Papa a me petiit, an ipso nodente in die *Natalis* celebrare, teneatur ad Matutinas noctis venire, & in quo habitu, & quid cantare, aut quid facere, vel non facere ipse possit, & debeat, vel an remanere in suis Cameris debeat. Respondi, in Cereimonialibus nostris hoc non contineri tanquam præceptum, sed quod satis manifestum est, ipsum non debere ad matutinas venire, quia officium Vesperale, & Matutinale ac Missale solenne esse debeat, & per Papam cantari, nam Cardinales cum ipso cantare debeant antiphona in Vesperis, & matutinis, etiam lectiones, sic etiam in Missa Evangelium etiam si Papa præsens est Matutinis, & officium faciat, necesse est, quod Cardinales cantent lectiones; alias sequeretur, quod Cantores cantarent illas, & Papa cantaret ultimam, quod non convenit, ut Papa chorum habeat cum cantoribus, sed cum Cardinalibus; quæ censura optime a prædecessoribus semper fuit sic observata a CALIXTO & EVGENIO, usque ad nostrum tempus. Si tamen Papa ex devotione velit interesse, quod utique potest; sed sit in habitu simplici, id est sine cappa, sed cum sola stola super capucino, & sedens non in solio, sed in sede camerale & simplici, quo casu celebraturus Missam, totum faciat officium matutinale, cantans ipsam lectionem ultimam. Quo audito, Papa acquievit, & sic non venit illa nocte ad Matutinas, quæ habitæ sunt in parva capella, præsentibus decem Cardinalibus & paucis Prælati, qui tamen venimus, ut potius riderent ex malo cantu celebranti, quam ut rei divinæ interessent. Ipse celebravit suis Cardinalibus. Artachinus.

X. *In die Natalis Missa Major presente Papa non celebrante.*

In die Natalis Papa mihi prius commiserat, ut eam ^{Cardinalis Farnesius missam celebrat.} Missam alicui darem, qui libenter esset celebraturus, cum ex quatuor Cardinalibus Episcopis presentibus unus, id est, primus, esset semiinfirmus, secundus in die omnium sanctorum celebravit, tertius pridie ex peregrinatione Parisiensis redierit satis fessus, quartus vix ipsa die in Urbem sic ingressurus, ex peregrinatione Januensi. Et cum dixissem hanc mihi curam admitteret, quia confidebam, quod FARNESIVS libenter quasi gloriosus id faceret, remansit contentus. Et sic hortatus sum ipsum Cardinalem FARNESIUM, ut celebraret primam suam Missam in hac die Natalis, ^{Confecratio & donatio spiritus benedicti.} quæ est prima Papalis, & sic fecit, & omnia placuerunt Papæ. Et Papa benedixit ^{spiritum} in Camera sua. Et cum peterem post Missam, an vellet illam hodie donare alicui, qui conducens esset ille a familia Palatina, & ab Oratoribus, dixit adhuc habere illam de anno præterito apud se, & velle illam donare ^{vero} Imperatori in publico Consistorio.

XI. *In Vigilia Circumcisionis & mandante Papa, quod nullus tanquam Baro ad gradus solii accedat, aut stet.*

Fuerunt Vesperæ Papales, ut alias in Capella præsentibus ^{Barones a gradu solii pontificalis remouentur.} Papa cum Cardinalibus decem, & mandavit Gubernatori & Capitaneo Guardiz, ut nullos ingredi faciant ad gradus solii, nec aliquos ante se tanquam Barones ante se euntem, & redeuntem, nisi quos ego, & Magister Ceremoniarum iudicaverint, quoniam non solum verecundia est, quod unusquisque pro arbitrio suo antecedit Papam supra Cardinales, condoluerunt de submissione sua sub illis, & illa die multi repulsi fuerunt, & per me publicatum ibi, quod de cetero nullus accedat, nisi de expresso Papæ mandato.

DIARIUM CURIÆ ROMANÆ, DE ANNO MDXX.

I. *Missæ in hac die novi anni.*

Cardinalis de
Grassis Missam
celebrat.

Hodie celebravit Cardinalis de GRASSIS, frater meus, licet tarde inchoaverit propter tarditatem Papæ: nam Papa ex dolore suarum hæmorrhoidum est diu tardus, & cum ego dicere, suadens ut remaneret, dixit se velle audire sermonem hujus fratris, qui sibi semper placuit: sed quia requisitus fuit, ut militem creet, quod differret in Epiphania. Sermo ipse satis doctus & bonus fuit, sed ipse Frater sancti Dominici nomine - - - quasi arroganter, & superbe propter doctrinam suam differuit.

II. *In Vigilia & die Epiphania.*

Papa fistula la-
borat.

In *Vigilia Epiphania* Papa non venit ad Vesperas propter dolorem fistulæ, qua continue laborabat in natibus, & nihil novi evenit, nisi quod crastinam Missam celebraturus, videlicet Cardinalis *Sanctæ Crucis* hodie non venit, sed in Capella ipsa celebravit Cardinalis FARNESIUS, Episcopus *Tusulanus* satis bene, cum sit novus.

III. *In die Epiphania.*

Hodie Papa semisanus de sua fistula venit ad Basilicam, & delatus in sede, ubi *Cardinalis Sanctæ Crucis*, licet pluries recusaverit propter catharrum, celebravit, sermonem fecit *Prior serbarum* satis doctum & elegantem, ac non nimis prolixum, ut multi solent.

IV. *Baptizatur Orator infidelis Regis Numidarum.*

Legatus Regis
Feciarum Chri-
stianam Reli.

Cum mensibus elapsis capta fuisset in mari a nostra classe, classis - - - venientium a Magno Turca, etiam in

in ea captus fuisset Orator Regis FECIARVM, velut ve-
 rius appellatur, *Siphacis*. Nam sicut nos Regem nostrum
 Romanorum, Cæsarem dicimus, sic ipsi Regem Numidarum
 Siphacem appellant, sed corrupto vocabulo communiter
 Pheciarum dicunt. Itaque, cum iste Orator multo tem-
 pore stetisset in Castello Sancti Angeli, tandem *vel sicut pru-*
dens, ut liberetur a carceribus, vel ut vero instinctu ductus,
dixit se optare fieri Christianum. Pro qua re Papa cum in
 primo quæri fecit, qua de causa dimissurus esset fidem suam,
 & alienam desideraret, quam non cognosceret? Ipse ut verè
 doctus, nam in lingua sua peritissimus esse dicitur in Philoso-
 phia, & Medicinis, prout multi Philosophi & Medici cum
 eo disputarunt, & ipse textus de Arabica lingua in multis
 male interpretatos, & inaniter & false, correxit cum laude
 universali. Itaque cum iste Orator diceret, me examinante
 simul, cum aliis duobus Episcopis, quibus Papa examen hoc
 commisit, fidem Mauritanæ non habere velle, propter va-
 rietatem, & confusionem suam, ac in se ipsam multipliciter
 contrariam, quia Mahumetus, ut potius vir desperatus, illam
 fidem seu sectam introduxit, in despectum Christi & Chri-
 stianorum, male contentus de ipso & ipsis sic confusam, &
 dicebat multas confusiones ejus legis, quæ propterea non
 sibi placebat. Sed cum intellexerit aliqua capita de nostra
 lege Christiana, in tantum sibi omnia placuerunt, ut omnino
 illam desideret habere. Verum est, quod in aliquibus dubi-
 tabat, tanquam parum introductus, & cum super istis, de
 quibus dubitabat, a nostris Doctoribus informaretur, facile
 adductus, & tandem examinatus de articulis fidei respondit,
 in omnibus credere. Et sic *Sacrista Palatinus & Episcopus*
Casertanus, & ego *Episcopus Pisarenensis,* quibus Papa hoc ex-
 amen commisit, catechizavimus ante fores Capellæ Papalis
 primo, & deinde introductus fuit, factus Catechumenus.
 Reservavimus in hac die *Epiphaniæ* Baptismum, ut si Papa
 Ceremoniæ in
 baptizando
 velit, observatæ.

gionem ample-
 ctitur.

Causæ, ob quas
 Christianæ Re-
 ligioni se de-
 dit.

velit ipsemet facere, faciat, prout fecit in ipsa die Epiphania. Pro quo actu ceremonialiter fiendo, ego vocato Magistro domus Papæ, dedi sibi hanc schedulam, ut omnia in ea contenta præparet, prout præparata fuerint, videlicet nomen & cognomina baptizandi sciat a Papa: Papa præmoneatur de agendis & dicendis, videlicet in medio Basilicæ ante Crucifixum perveniens genu flectat, & oret, provideat textum Libelli pro Baptismo conferendo. Baptizandus similiter præmoneatur, ut sit ante fores cum candela in manu, medius inter duos Pœnitentiariorum. Patrini, qui & quot, Magister domus Papæ adfit: locus in Basilica designetur, ante altare Crucifixi mensa paretur cum suis requisitis, Tacea crystallina, vel Bocale Fontesium, mica, panis, mappulæ Papæ, Gromiale, candelabra, Liber, Christma, candela pulchra, sedes Papæ, duo Tapetia, vel unum magnum, Concha magna argentea, Parella cum accensis prunis, Barbitonsor aliquis cum panniculis, Ministri aliqui, ut Credentarii Papæ, & Scutiferi, ac etiam aliqui scopatores, Altare cum pannis, & omnibus festivis ornamentis, & candelabris, & aliis requisitis. Itaque omnia benefacta fuerunt, & Papa baptizavit me assistente. Patrini tres fuerunt, videlicet, *Cardinalis SANCTAE CRVCIS, Cardinalis SANCTORVM QVARTOR, & Cardinalis AEGIDIVS, ac Castellanus, qui Episcopus est Salutarum, pro quo ego supplevi. Nomen fuit JOANNES LEO de MEDICIS. **

V. Chri-

* Is est JOANNES ille LEO, Auctor descriptionis Africae, toties & tot lingvis editæ, quemadmodum & Tractatus ab HÖTTINGERO editi, de viris quibusdam illustribus, qui apud Arabes floruerunt. Rediit LEO in Africam ad suos, teste non solum WIDMANSTADIO, sed etiam AMBROSIO THESEO.

V. *Consistorium publicum pro Cardinale SAN-
CTAE MARIAE IN PORTICV, Legato
ex Francia reverso.*

Die Luna, nona Januarii, fuit Consistorium publicum pro admissione Reverendissimi Domini Cardinalis SAN-CTAE MARIAE IN PORTICV, ex sua Gallica Legatione reversi, & licet ante festa natalia fuerit in urbe, tamen quia Consistorium fieri non potuit, usque modo dilatum fuit. Et ipse fuit a principio palam & publice visus & visitatus, quod cum esset male factum, reprehendi eum, & monui, ut secretius maneret, aut ex urbe recederet. Et sic fuit: Cardinales eum hodie ex Monasterio de Populo confluerunt ad Palatium, ut moris est. In Consistorio duae propositiones habitae sunt: prima per Dominum IUSTINVM brevis; alia longa elegantissima, per Dominum MARCHIONEM, quem Papa laudavit satis mecum. Nos habuimus mantellum, & etiam capucinum de zambellotto pavonatio, ac etiam biretum rosatum satis bonum.

Receptio Lega-
ri, ex Gallia o-
stentis.

VI. *In die Purificationis.*

Hac die Papa tardiuscule venit, & lento, dedit candelas multis cum delectatione, & risu, & aliquibus plures quam peterent, & omnia fuerunt, ut alias. Conservatores voluerunt venire, sed ego memor discordiae, quam habent cum Oratoribus, persuasi ut abstinerent, quod Papae placuit, & obtinui, quod mitteret ipsis candelas tres albas, quas dedit *Cardinali* CIBO assistenti. Ego habui duas albas, ut alias. Cardinalis SANCTORVM QVATVOR celebravit. ORATOR CAESARIS tenuit unam faculam magnam Papalem a dextris, & *Senator* a sinistris, alia ut alias, & officium finitum est hora XXI. pulsata, & post officium venit ad Castellum, visurus masculuras.

Distributio
candelarum a
Pontifice facta.

Prærogativa
Generalis Fla-
miliatorum.

GENERALIS HVMILIATORVM multis diebus apud me institit, ut sederet in Capella supra omnes *Generales*, quod mihi nunquam placuit; tamen hodie sedebit & sedit in banco *Abbatum* sine præjudicio, & sic, donec de suis privilegiis, quæ dicit habere, sic Papa annuente, Pontificem certiore reddat.

VII. *In Dominica de Passione, Festum Annuntiationis, & Profectio Papa ad Mineruam.*

Papa vult di-
scribere elec-
mosynas inter
puellas.

In *Dominica de Passione* fuit Festum Annuntiationis, pro quo Papa petit a me, an posset fieri de *Festo Virginis*, omiſſa Dominica, & qualiter fieri posset, quoniam libenter iret ad Ecclesiam de *Minerua*, invitatus a Societate, ut det Eleemosynam puellis. Respondi utique posse, quoniam sic tempore Alexandri, & Julii factum fuit: videlicet Missa diceatur de Dominica, quæ prætermitti nullo modo potest, & debet, & addatur unica alia Oratio de Virgine, & sic duas tantum Orationes sub una conclusione, & paramenta sint violacea celebrantis, & cappæ similiter Cardinalium violaceæ, & non fiat sermo. Et sic Papæ placuit, & facta sunt omnia ut supra. Eam Missam cantavit *Episcopus Salamantinus*, & Papa usus est mitra pretiosa, & paramentis novis rubeis, & in fine Missæ Papa dedit eleemosynam puellis, quæ fuerunt numero LXVIII.

VIII. *In die Paschatis VIII. Aprilis.*

Hac die Papa celebravit, qui cum vellet descendere ad Basilicam, intellexit januam, quæ est sub porta Basilicæ, clausam esse, & non reperiri claves. Doluit, & cum a me interrogaretur, an placeret per plateam descensus, ire ad Basilicam noluit, sed potius iussit frangi januam; & post morulam intellexit fractam esse januam, cepit descendere, quæ janua non fuit fracta, quia non erat clavibus obserata, sed tamen
vecti-

veſtibꝫ clauſa. Itaque contra illum, qui mendacium dixerat, turbatus, tandem lætus fuit, & ſic ad Baſilicam perveniſſe proceſſionaliter, & Miſſam celebravit devoto, & rite. *Cardinalis* de CAESIS cantavit Evangelium, & quidem bene ac modeſte omnia fecit & dixit. D. cantavit Epiſtolam Latinam, & Evangelium Græcum *Episcopus Scalenſis*. Papa communicavit, uſque ad finem hoſtiarum patienter & devoto, & in fine Miſſæ venit ad Logias per ſcalas ſtriſtas, quæ ſunt apud Cameram plumbi, per quas cum non poſſet commode tranſire propter anguſtiam earum, juſſi pridie ejus dici rumpi perticas ſedis geſtatoriar, & abbreviari, ut ſic per illas tranſiri, & revolvi poſſet, prout optime fuit factum. Intra Miſſam ego juſſi ter oſtendi vultum ſanctum populo, qui tantus erat, quantus a triginta annis non fuit judicio omnium, & Papa admiratus fuit vehementer, ac quaſi, cum Populo benediceret, flevit pientiffime. Hora fuit quaſi decima nona, cum finitus eſt actus. Cardinalis SANCTAE CRVCIS, qui eſt *ſecundus Episcopus*, hodie adſtitit Papæ, licet Cardinalis SANCTI GEORGII intereſſet, ſed nunquam debilis fuit excuſatus.

IX. Veſpera in Vigilia Aſcenſionis, & Miſſa
in die 1520.

In *Vigilia Aſcenſionis* fuerunt Veſperæ in Capella, more ſolito, Papa præſente cum Cardinalibus, & nihil novi evenit, niſi quod quidam Dux *Albanie* Gallus, frater olim Vxoris *Magniſci* JULIANI, fratris Papæ, venit, & a ſuis perſuaſus eſt, ut ſederet cum Cardinalibus, quod ego audiens excluſi illos de Capella cum ſuis vanitatibus, & ipſum Ducem ſedere cum ſcutiferis Papæ, donec Papa re intellecta mandaret, quid agendum, & ſic Papa juſſit, ut illum ponerem apud Diaconum Cardinalem aſſiſtentem. Ille autem *Gallus Gallice ambiens poſuit ſe in ſcabello Cardinalis cum riſu multorum.*

Vtrum Missa
ab Episcopo
Cardinali, an
Presbytero ce-
lebranda?

In die fuit Missa in Sancto Petro, quae cum fuisset assignata Cardinali Aegidio, ultimo Presbytero Cardinali, ego clamavi, quod esset male factum, quia solet, & debet esse Episcopus Cardinalis. Episcopi omnes contra me acclamantes dixerunt, quod tempore Alexandri erat Presbyteri, & non Episcopi. Ego in Consistorio, audiente Papa, dixi Episcopis, quod si Papa ter in anno celebrat, ipsi, qui sunt sex, possunt semel quilibet celebrare, & maxime quando est Missa celebranda in Sancto Petro, & si tempore Alexandri Presbyter celebrabat, ideo erat, quia Episcopi, partim profugi, partim infirmi, & partim senes decrepiti erant: Quae cum Papa audisset, dixit, benefaciant Episcopi, si servant legem sibi iunctam. Et sic Cardinalis de FLISCO Episcopus celebravit. Et in fine ostensum est ferrum & vultus sanctus, & data est benedictio in Logiis per Papam tiaratum, & alia ut alias.

X. De Processione in die Corporis Christi.

Lites de pro-
rogativa inter
officiales Cu-
riae Romanae.

Hoc Anno 1520. praecedentes Vesperae fuerunt ut alias, ad quas Papa venit cum Cardinalibus non multis, propter labores crastinae processionis. Pro qua in die Vigiliae fecimus solitas diligentias de mandatis in Cancellaria per cursores praesentantes, & de aliis omnibus & singulis diligentis, ut in Ordinario. Sed quoniam multi Officiales etiam solito plures videbantur inter se ipsos super praecedentia discordare, ego cogitavi bonum esse, si semel unico actu materia omnis ista tolleretur; videlicet, quod Papa mandasset priori Diaconorum Cardinali CORNELIO, nam nunc iste prior est, ad quem pertinet ordinare Processiones Papales, ut infra mensem, vel aliquod spatium omnes discordias decideret, vocans omnes urbes officiales ad se, & cogat singulos singulorum officiorum respective, ad docendum de prioritate ac dignitate sua, ut alias de privilegiis suis, secundum quae unumquodque officii Collegium procedere debeat, ita ut omnes

omnes officiales in perpetuum sciant, & habeant ordinem, gradum & locum suum, in quo processionaliter ire & esse debeant, & quod facta hac decisione, Papa desuper Bullam expediat, confirmans, ac sub poena pecuniaria, tam Collegio quam Officiali infligenda, mandans, qui non observaverat, Et desuper deputetur Gubernator Urbis exequutor, qui inremissibiliter. Quod cum prius praedicto Cardinali Diaconorum priori, praesentibus & audientibus multis Cardinalibus, dixissem, ita eisdem ac aliis omnibus visum fuit non solum utile, sed etiam necessarium, ut omnes confirmaverint, & demum Papam induxerint ad hoc Decretum faciendum perpetuo duraturum. Quod cum Papa audisset, primo Cardinali eadem referente summarie, & me demum ad longum explicante, illico approbavit, & sic viva vocis oraculo: idem Cardinalis simul cum Gubernatore, & duobus Magistris ceremoniarum ivit ad Portam Palatii, ut ordinaret Processionem, sed propter praedictas differentias tartadum fuit, usque ad horam undecimam, antequam Papa esset extra Palatium, quae res omnibus displicuit, maxime propter pluviarum suspensionem, quae imminebant, ita, ut pluries iusserit procedi, sed cum difficultate & fastidio itum fuit. Et cum vix effemus in platea, pluviae licet exiles supervenerunt, & Papa mandarit, non procedi ulterius, usque ad diverforium ante aedes Cardinalis Cornelii, ubi olim habitavit Arragonensis, quae erat via jam solita, & pro hoc anno disposita, & parata, sed diverti ante aedes prioris urbis, quae sunt in ipsa platea Sancti Petri, & sic ego iussi omnes illo divertere adversus Sanctum Petrum per Burgum, & Cardinales & Praelati reversi sunt, qui jam praecesserunt, & properatiuscule ivimus ad Basilicam, licet pluviae non venerint, sed tamen non usque quaque cessaverint. Confusio fuit propter *delatores Baldarbins*, qui erant dispositi in diversis & pluribus locis, alia omnia ut alias, nisi quod Papa voluit de palatio descen-

dere per scalas latas prope Paradisum, & ante mansionem Cardinalis *Cartonenfis*, & inde in Cortile magnum Palatii, & voluit ipse esse semper in processione mitratus, quod iudicio meo bene fuit. Missam cantavit Cardinalis de JACOBACCIIS, & alia ut alias facta sunt.

XI. Consistorium publicum pro obedientia

Regis Scotiae.

Dux Albanie,
Tutor Regis
Scotiae, praestat
Sedi Pontificiae
obedientiam.

Reverendissimus Dominus Cardinalis ANCONITANVS, tanquam *Protector Regis Scotiae*, dixit mihi ex parte Papae, ut praepararem Consistorium publicum, quia *Illustrissimus Dominus Dux ALBANIAE*, tanquam Tutor Regis, vult illud praestare, ex quo est nunc hic praesens a Papa vocatus ex aliis causis. Quaesivi, an iste habeat mandatum sufficiens, & videatur, an vero litteras patentes, & similiter exhibeat, ut videantur, & an litterae istae sint Latinae vel vulgares, quo casu reducantur in latinum, ut in publico consistorio legantur & intelligantur: an sciat ipse latinum, an ipse sit dicturus, vel quis, an habeat jam compositam Orationem, & exhibeat eam Secretario Papae, an de novo velit urbem ingredi, sic ut solenniter a Curia & familiaribus Papae, & Cardinalibus velit comitari, & quando, & qua die, an habeat Araldum, an familiam, an Tubas, quis est Protector, & quando debeat fieri Consistorium pro hoc actu. Et talibus a me quaesitis & intellectis, praesertim quod iste Dux est Tutor Regis Scotiae, & generalis Administrator & Governator legitimus Regni, & talis, ut si Rex moriatur, ipse sit ipso jure Rex, & propterea quasi admirabatur, quod in Capella Papa non habuerit locum cum Cardinalibus, sicut quatuor Duces habuerunt, quando Papa & Rex Franciae Bononia fuerunt, nam tales habuerunt locum, quia ipsi fuerunt electi, vacante Regno, successores Regis Franciae; ipse vero non fuit a quoquam electus successor Regis, sed taliter Regi conjunctus, ut, si moriatur Rex, ei succedat tanquam

An cum Cardinalibus sedere debeat.

quem legitimum successorem ipse iure. Item, si ipse penes se non habeat mandatum, ipsemet est mandatum, cum habeat sigillum Regium majus apud se, & Araldos possit & soleat, ubicunque ipse sit, facere simul cum Tubicinibus, & aliis insignibus Regiis. Item habet jam orationem conceptam, & habet Secretarium suum ad hoc idoneum & præparatum, ut eam recitet.

Quæ omnia cum Papæ retulissim, & iudicio meo iste Dux videretur mereri, sedere cum Cardinalibus, sicut illi tres Galli Barones sederunt Bononiæ. Papa remisit primo arbitrio meo, deinde melius visum est sibi, ut in secreto Consistorio proponerem, præsertim de loco cum Cardinalibus, & de mandato suo hujusmodi, & si casu sunt de novo litteræ concipiendæ, qualiter concipiantur, attento quod Rex est *puer quinquennus*.

Itaque in Consistorio secreto his propositis, tandem conclusum fuit, ut *sub ultimo Cardinali Diacono* sedeat, & quod formam litterarum concipiamus Reverendissimus Antonianus, & ego. Itaque omnibus expeditis, & litteris conceptis sub nomine Regis, ac etiam nomine hujus Ducis tantquam Tutoris, & Generalis Gubernatoris Regis & totius Regni, ac reformata aliquali oratione, qua obedientia præstabitur Regis & Ducis simul; ut infra dicam.

Consistorium fuit habitum *die Lune XVIII. Junii* in Aula Regia, ubi duæ Commissiones propositæ fuerunt, prima per Dominum *Joannem Baptistam de Senis*, in cujus medio Dux ingressus est, Consistorium cura multis familiaribus suis, & amicis Gallis suis, & præcedente Araldo, & quatuor Maseriis. Quatuor Prælati assistentes, videlicet Archiepiscopus Spalatenis, & ego, habuimus eum medium in veste aurea longa, & post nos duo alii assistentes, videlicet Casertanus, & Tudorensis, sequuti sunt omnes Barones, præcesserunt in Consistorium ad sinistrum latus Papæ. Et Dux dixit Papæ

Locus ipsi assignatur sub ultimo Cardinali Diacono.

in

in vulgari suo duo verba, & præsentavit litteras. Secretarius ejus post eum fuit tanquam familiaris, non tanquam Orator. Et hoc factò, nos assistentes reduximus eum ad Postergale Presbyterorum, ubi stantibus ipsis finita est propositio Advocati. Deinde litteræ Regis per Secretarium Papæ lectæ, tum Secretarius recitavit Orationem, & præstitit obedientiam; & Papa eidem elegantissime & commodissime respondit: Quo factò, fiscalis protestatus est de more, & Cardinalis Anconitanus Protector venit ad Papam, & petiit à Papa, ut juxta Decretum Consistoriale ipse Dux duceretur ad sedendum post ultimum Cardinalem Diaconum, & sic nos quatuor eodem ordine ipsum Ducem solum accepimus, de loco illo stantem, & duximus ad sedile Diaconorum, ubi sub ultimo illum fecimus sedere. Et proposita est alia integra commissio per Dominum Marium Salomonem, licet abusive dixerit, & novum modum invenerit, in ipsa propositione, quæ nulli visa est placuisse. In fine Cardinales duo Diaconi, & Protector venerunt, & Dux ductus a nobis, qui petiit osculum pedis pro familia & Baronibus suis. Et ipse Dux in fine *sustinuit eandem Papam ad Cameram revertentis.*

XII. *An Papa de cætero in Consistoriis, & Congregationibus publicis respondere debeat, per se ipsum Oratoribus proponentibus, sicut usque modo: an vero per interpretem, sicut mos est, aliorum Principum Christianorum.*

Quæstio in
Consistorio
publico propo-
nitur.

Diebus istis cum simul Papa cum aliquibus Cardinalibus; & multis aliis colloqueretur de Consistorio publico tenendo, & me præsentem quæreretur a quibusdam: *an conveniret Majestati sedis Apostolicæ, quod in publicis Consistoriis, & Congregationibus, & similibus actibus Papa respondere debeat per se ipsum, personaliter loquendo Oratoribus Principum, ibidem propo-*

proponentibus; an vero quod Papa faciat, sicut alii Principes faciunt, respondentes per Interpretem. Papa qui super hac quaestione a me alias fuerat interpellatus, & non concluderat, sed ad primum Consistorium publicum deliberationem hanc distulerat; nunc demum mihi commisit, ut privatim prius vota Patrum, maxime seniorum perscrutarer, quid sentirent, & referrem, ac etiam quid ego ipse censerem. Dixi, quod iudicio meo laudabiliter fieret, si Principi per se ipsum personaliter proponenti, Papa similiter per se ipsum personaliter respondeat, Oratori vero Principis nomine, ipsius Principis proponenti, similiter Papa, non per se ipsum, sed per Interpretem suum, sive Secretarium, sive quemvis aliam quasi Oratorem respondeat, qui mos servatur, ab omnibus aliis Principibus, adversus etiam quoscunque Oratores Apostolicos, & Legatos Papales. Quod cum Papæ visum fuisset non displicuisse, quia in veritate sic Majestati sedis Apostolicæ convenire videtur, præsertim quia in maximo periculo constituitur, quisque Papa responsurus personaliter, *nam si Papa benedicit, facit procul dubio debitum suum; si autem in uno verbo solum inter orandum deficiat, vituperium ingens sequitur, & Papa quodammodo irridetur, & Majestas sua dimittitur, sicut aliquando contingit, & sic contigit PAVLO secundo, qua in creatione Ducis FERRARIAE dixit: ag-*

gregamus cum consortio aliorum Ducorum, cum Ducum dicere debuisset, & sicut vidimus INNOCENTIUM OCTAVUM, nam ipse nunquam publice aliquid dixit, quin in parte vel toto defecerit, cum risu totius Senatus & Curie; & sicut vidimus ALEXANDRUM Primum, qui in Consistorio publico, ubi Suetonius tam magnus Orator defecit inter orandum, & Papa ALEXANDER, volens quodammodo supplere defectum illius, animose incepit orare, & respondit ad aliqua, qua fuerant per illum oblata, & non proposita, quod cum Papa advertisset, soluit se ipsum corrigere, & non ita

Exempla Pontificum in dicendo errantium.

potuit aut scivit, ut non cespitaverit, aut balbutierit; sicut etiam tempore JVLII sæpissime contigit: nam ipse ita timide dicebat, sicut puer sub disciplina Pædagogii tremebundus facere solet, & aliquando verba imperfecta, ac bis ac tertio eadem repetita corrigebat, quod erat valde inconueniens. Itaque ut tanta indecentia de cætero evitetur, non disconuenire videretur, si modus supradictus introduceretur; maxime quia dicunt multi, quod iste mos respondendi per ipsum Papam non antiquus est, sed tantum a PIO *secundo* introductus, qui erat vir eloquentissimus, & in orando primus suo seculo Orator fuit; postquam alii Pontifices quasi reliquis Pio æquales idem facere voluerunt, prout faciunt, & nullus post Pium prædictum ita eleganter, facunde, & docte dicit, sicut nunc *Sanctissimus Dominus noster* LEO.

Definitio qua-
sionis.

Itaque his per me suæ Sanctitati relatis, & ex parte sua diversis Patribus expositis, placuit tandem suæ Sanctitati, ut ego in Consistorio secreto proponerem, causasque allegarem motivi mei, prout feci pridie, in ultimo Consistorio. Sed demum mihi rursus in Consistorium reuocato, Papa dixit, Patribus non placere, quod usus renovetur; sed quod a PIO *secundo* usque modo seruatam fuit, seruetur deinceps. Et sic Papa in Consistorio publico per se ipsum respondit Oratori sive Secretario proponenti.

Intellexi autem ab aliquibus Patribus, quod res ista multum diuque inter ipsos discussa fuit, & quasi placuit majori parti, ut illud seruetur, quod ego proposueram propter illud periculum, quod evenire facilliter solet, & potest. Verum quia de Sanctissimo Domino nostro LEONE non dubitatur, quia facundissimus & elegantissimus Orator est, & semper bene dixit, & dicturus speratur; propterea, quod non innovetur usus. Verum, si quis successor hoc Decretum vult facere, poterit semper, & quoties sibi videbitur, quia erit in arbitrio suo.

XIII. *De Missa Sancti Joannis Baptista.*

In Vigilia non fuerunt *Vespera Papales*, quia ante diem *Missa S. Joan-*
illum fuerat longum Consistorium. Propterea Papa non *ni Baptista.*
voluit Cardinalibus in æstu, & labore esse: sed in die fuit
Missa solennis in Capella magna, ad quam Papa paludatus,
& mitratus venit summo mane.

XIV. *De dignitate, officio & jurisdictione Praefecti urbis, & qualiter, & ubi investiri debeat.*

Diebus præteritis cum Papa creasset *Excellentissimum*
Dominum Ducem CAMERINI Praefectum Urbis in suo secreto
Consistorio, me de tali actu faciendo non admonito, idem
Dominus præfectus ad me misit, ut ipsum informarem de
agendis per eum in Investitura sua, quoniam intendebat se
in civitate *Camerini* per aliquem Commissarium Apo-
stolicum investiri facere, prout etiam in eodem loco de *Du-*
catu Camerinesi similiter investitus fuerat, existimans ipse
simili modo hoc posse, sicut etiam illud fieri potuit. Ego
autem, cum dixissem suis agentibus, quod non eadem ratio
esset, sed longe diversa hæc Præfecturæ investitura ab illa
Ducali, quasi de me vel conquesti sunt, vel irriserunt, pu-
tantes, me talia dicere, ut investitura non in Camerino, sed
in urbe fiat, ut officiales Papæ, & nos cum eisdem, propi-
nam capiamus; de qua re etiam cum nonnullis Cardinali-
bus, consanguineis, affinibus & amicis verbum fecerunt, ac
etiam cum ipso summo Pontifice; qui etiam mihi verbum
fecit, præsertim a me petens, quod istud officium quæque di-
gnitas ac jurisdictio esset, & an in urbe Roma, vel in Came-
rino de Jure investiendus esset novus Præfatus. Itaque ego
in hunc modum scripsi, videlicet:

De dignitate & officio Praefecti urbis.

Dignitas, officium & potestas Praefecti urbis antiqua est, Origo Praef.
LII 2 utpote *æorum urbi;*

utpote a TARQVINIO, Romanorum Regè, instituta, cum ampla jurisdictione, de qua *in libro Digestorum de Officio Praefecti* expressa mentio fit. Praesertim quicquid intra urbem admittebatur, ad Praefectum Urbis pertinebat: quicquid praeterea intra certissimum lapidem admissum fuisset. Audiebat servos, ad statuas confugientes, item Dominos agentes, & filiorum implorantes auxilium. Relegandi deportandique in Insulam potestatem habebat, de adulteriis servorum cognoscebat, & Tutores remittebat, ac Curatores, eorumque rationes & acta revidebat, mancipia tuebatur, de injuriis, per eos Dominis illatis judicabat, curam numulariorum gerebat, disciplina etiam spectaculorum ad Praefectum pertinebat, & ut res omnes justo pretio venderentur. Hinc forum Boarium, Suarium, Piscarium, Olitorium ad Praefectum urbis pertinebat. Hinc oportebat dispositos stationarios milites ad tuendam populorum quietem curare, ut quicquid ubique de praedictis ageretur, ad aures suas per delatores veniret, & hanc jurisdictionem Praefectus urbis in urbe tantum, & infra certos terminos habebat.

Inter omnes autem alios Praefectos, qui in urbe erant, videlicet Praetorii, equitum, annonae, & Vigilum, & si qui alii, ipse urbis Praefectus prior & dignior erat, cui etiam omnes Cives & Collegia, ac Magistratus urbis, multo tempore supposita fuerunt. Verum cum postea ea dignitas successu temporis intermissa videretur, *Caesar AVGUSTVS* auctore Tranquillo eam restituit. Refert enim *AVGVSTVM*, ut plures partem administrandae Reipublicae caperent, nova officia excogitasse, & inter alia Praefecturam urbis longo intervallo desitam restituisse.

Conditio hujus
dignitatis sub
Imperatoribus.

Dignitas haec diu sub Imperatoribus permansit cum jurisdictione sua, ita, ut nemini cederet, praeter *Caesari*, ob quod Praefectus Praetorio in emulationem cum ipso super praecedentia devenit, pro qua emulatione tollenda, Imperator

JVSTI-

JVSTINIANVS titulum in Libro *decimo secundo* Codicis addidit, statuens, ut si Præfectus Urbis cum quocunque alio Præfecto concurrat, is præferatur, qui primus in officio creatus fuerit.

Ex hac ratione existimo, quod, cum Præfectus Prætorii is hodie censeatur, quem Capitaneum Custodiæ Palatii, alii vocant Populi Romani Confalonarium, & iste Capitaneus sive Confalonarius forte vigore legis prædictæ voluerit Præfectum urbis tempore SIXTI *quarti* præcedere, tanquam dignior, utpote in officio prior & senior, quod idem SIXTVS nepoti suo Præfecto dignitatem majorem, videlicet Ducalem adjecerit; quippe eum tunc Ducem SORAE creavit, & sic non tanquam Præfectus, saltem Dux Capitaneo seu Confalonario præesse possit, siquidem hodiernus usus Ducem Præfecto majorem existimat.

Hæc autem Præfectura urbis nostro tempore nullam, Hodiernus status Præfecturae. aut pusillam in urbe Jurisdictionem habet, respectu illius antiquæ de qua in libris Digestorum, & Codicis, ut dixi, mentio habetur, sed tantummodo titulo tenus dignitatem suam retinet, ut sit supra omnes urbis Magistratus. Nam & Præfectus iste cum investitur, dignitate sua equitat per urbem cum pompa & solennitate, comitantibus omnibus urbis Magistratibus ac Senatore, Conservatoribus, Confalonario, Regionariis, Proceribusque & civibus Romanis. Equitat autem ipse veste indutus senatoria, id est primo, Tunicella longa, & quasi subdiaconali, & paludamento desuper holerico ad manum dextram aperto, quod antiquitus latus clavus dicebatur, limbis circumquaque contextis, gestatque capite infulam concolorem, pendentibus utrinque vittis, qui habitus ejus proprius, & singularis est, nec cum aliquo communis.

Quoties Imperator ad urbem venit, & per illam sive pedester, sive equester incedit, a Præfecto urbis in eo, quem

dixi habitu sic vestito ducitur, prout novissime sub PAVLO secundo Præfectus Urbis vestitus equitavit ante FRIDERICVM Imperatorem, auctore PATRITIO, tunc *Ceremoniarum censore*, qui eum Cæsaris ingressum pene triumphalem descripsit, uti de Præfecto sic, videlicet:

„Incedebat Cæsar medius inter duos Legatos Apostolicos pullis vestibus indutus, sequentibus prælatis suo ordine, & aliis togatis. Præcedebant nobiles Romani Barones, Conservatores, Cancellarii cum suo ornatu, deinde Oratores, postremo Præfectus urbis, rubro paludamento, quod pluviale vocant, indutus, apertura tamen supra dextrum humerum existente, pileum in capite gestans oblongum, vitis ab aure pendentibus, in modum tiaræ Pontificalis, coloris autem rubei, ac signis quibusdam in longum porrectis distinctum, vehebaturque equo, sericeo panno ejusdem coloris tecto. Inter Præfectum vero & Imperatorem equitabat *Cæsareus armiger*, nudum ensam manu præferens. Hactenus PATRICIVS.

Et quia dicunt, Excellentissimum Ducem, Camerini nunc Præfectum designatum, optare, ut Investitura Præfecturæ hujusmodi ad se in Civitatem Camerini, ubi ipse residet, per Commissarium Apostolicum transmittatur; ego, quod cum venia dictum sit, censeo, hoc fieri legitime non posse, neque debere, cum urbis præfectus non nisi in urbe, in qua præficiatur, investiri debeat, quoniam in *Digestorum eodem libro* expressè cavetur: cum Præfectus urbis terminos urbis exit, potestatem nullam habet, neque illi extra terminos suos ulla potestas aut jurisdictio demandari potest. Iraque non nisi in urbe investiri debet, sicut ipsemet Imperator, non nisi in urbe per Pontificem; aut ejusdem Legatos investitur, & coronatur.

Ipsa autem Investitura Præfecti nihil aliud erat, nisi, ut dixi, mera quædam obequitatio per urbem alioquin solennis & pomposa cum Magistratibus & Proceribus Romanis, ipsum

ipsum Præfectum, sicut supra dixi, paludatum, & insulatum festiviter comitantibus, quæ obequitatio, si in *Camerino*, & non in urbe fiet, profecto non urbis, sed Camerini Præfectus vocari poterit, & erit.

Et hanc formam investituræ, tam simplicis & nudæ, cum idem SIXTVS notasset, reformavit, sive potius de novo composuit, qualis est in *libro Papali*, quamvis reformatio, salvo tamen Pontificis honore, mihi non placet. Nam sicut ego existimo, aliquantulum corrigi potest.

XV. *Missæ in die omnium defunctorum.*

Hanc Missam celebravit Cardinalis SANCTORVM Missæ in die quatuor, novus Pœnitentiarius, satis competenter, licet multum laboraverit studendo in hoc cantu emortuali, qui sibi omnino novus & inusitatus est. Papa fuit præsens, & multi Cardinales. Missæ in die omnium defunctorum.

Hodie cum supervenisset novus Orator *Ducis Sabaudia*, Lites inter Le- qui semper fuit in lite super præcedentia cum Oratore *Ducis Venetiarum*, & ne in præcedendo contenderent, ego feci, gatam Ducis Sabaudia, & Legatum Ducis Venetiarum. quod Sabaudus portavit caudam Papæ in via. In Capella autem cum Orator Venetus staret, junctus cum Hispano, non cedens illi, facta est rixa, quod ego videns significavi Papæ, qui a me petiit quid videretur faciendum. Dixi, quod alias in simili casu factum fuisset, sic ut Papa illum Oratorem, qui conqueritur, vocet ad se, & *faciat eum esse cum assistentibus in dextro latere solii, cum Senatore pro illo actu*, & illa vice, & quod de cætero inhibeat illis, ut concordent venientes alternis capellis, ne habeant ulterius litigare, quod Papæ placuit, & mihi imposuit, ut exequerer, quod effeci, vocavi enim Sabaudum ad latus Papæ, & feci eum ibi stare per totam Missam. Alia, ut alias. Papæ in fine absolvit, & post officium ivit spatium extra urbem, rediturus sub Adventum.

**XVI. Mors Cardinalis SANCTÆ MARIÆ
IN PORTICV.**

Obitus & fu-
nus Cardinalis
S. Mariæ in
Porticu.

Die Veneris, nona Novembris in sero mortuus est bonæ memoriæ *Bernhardus de BIBIENA*, *Diaconus Cardinalis SANCTÆ MARIÆ IN PORTICV*, antiquus familiaris Papæ, qui multis diebus fuit infirmus ex incognita infirmitate, & hodie, quæ est decima, fuit, priusquam sepeliretur, exenteratus, & viscera ejus inventa sunt livida, quasi ex veneno corrupta. Hic cum in Palatio Papæ mortuus fuit, nec habuit propriam domum, ad quam possit deferri, mendicavimus domum in Burgo veteri Sixtino, ubi olim Cardinalis Alariensis habitavit, & ibi melius, quam potuimus, fecimus paratum pompæ, & Vigiliarum, & in aula quantumlibet angusta fuit, lectus funebris, & Torciæ 28. ad latera ex bombyce; sed non accedimus, nisi quatuor propter fumum. Cardinales interfuerunt XVIII, Prælati autem pauci. Et fuit inchoatum officium hora decima nona propter adventum *Ducissæ Mediolani, sive Barenfis*, quæ hoc sero licet sine pompa nostra ingredi voluerit. Torciæ fuerunt centum, & libræ candelarum centum, conventus diversi decem cum Clero urbis. Fratres receperunt corpus ex Aula & lecto, & detulerunt ad Aram cœli, ubi depositum jacebit, quousque sit resolutum, ut deferri possit ad Beatam Mariam de Lauro: ibi enim sic statuit: Habuerunt Parasfrenarii Tapete Cusinos & flabella, quæ dixerunt ad ipsos pertinere, sed & pannum de rascia, & voluissent rapere, asserentes, similiter ad ipsos pertinere, quod non est verum: nam nihil horum habere debent, quod, cum ego indicarem, ut abstinerent, fecerunt in me impetum.

XVII. Ingressus Excellentissima Ducissa, olim Mediolanensis, nunc Barenfis.

Ceremonie in
Ducissæ ingres-
su observandæ.

Nuper Sanctissimus Dominus noster ex *Cornetto*, ubi solatiatur, ad me misit, committens, ut cogitarem, qualiter hono-

honorifice posset recipi ingressura urbem *Excellentissima Domina* ELISABETHA, *Ducissa BARI*, quæ olim fuit filia ALPHONSI, *Regis Neapolitani*, & soror alterius *Regis FERANDINI*, olimque *Ducissa Mediolanensis*, & nunc *Mater REGINAE POLONIAE*. Qui omnes gradus simul in dignitate conjuncti, maxime illustrent ipsam Dominam Ducissam, unde vellet sua Sanctitas respective ipsam honorifice recipi facere. Super qua re ego revisis omnibus codicibus ceremoniarum, & annalibus a multo tempore habitis, rescripsi, me non invenire verbum disponens de admissione Ducissæ, nisi tantum *Imperatricis & Reginae*. De Ducibus autem abunde constat. Itaque nescirem, quid aliud fieri posset, nisi simpliciter mittere obviam familiam suam Palatinam, Oratoresque & Prælatos Curie, ac familias Cardinalium. Verumtamen, si placeret, destinare aliquas Matronas usque ad Pontem Milvium, sive ad aliquod spatium extra mœnia, & extra Portam de Populo in curribus & carretis, videlicet aliquas consanguineas, & affines suas, ac conjuges aliquorum Principum ac Baronum Romanorum. Ad quæ mea motiva Papa replicavit, an bene vel male esset, mittere obviam aliquos Cardinales. Respondi, quod sicut duo Cardinales obviant Duci ingredienti, eumque ducunt ad Consistorium publicum, sic respective nunc posset agi, habita consideratione ad conditionem istius Ducissæ, quæ in quantum est *Ducissa BARI*, non debet recipi a Cardinalibus. Item in quantum *DUCISSA MEDIOLANENSIS* minus, quia est extra statum suum, & in quantum *filia Regis*, & soror similiter Regis non illustratur, quia *Reges illi amplius non sunt in rerum natura*. Quod autem sit *Mater Regina*, similiter propterea non illustratur, quia fulgor ille Reginalis non tangit eam. Verum tamen posset, si placeret suæ Sanctitati, sic fieri, ut duo Cardinales, unus Presbyter & unus Diaconus, qui suæ Sanctitati viderentur, obviarent Ducissæ usque ad Pontem Milvium, per aliam

M m m

viam,

viam, quam per viam de Populo, & illam ibi salutare nomine Papæ & Sacri Senatus, & per aliquos paucos passus comitari versus urbem, donec inciperent approximare familiaritatem Cardinalium, & Curie versus eam per viam rectam de populo, & tunc ipsi duo Cardinales per aliam viam in urbem reverterentur, aut vestatim procederent per aliam viam, sed quod Cardinales illi neque ex equis, seu mulabus descenderent, neque caput denudarent, sed tamen Capellum deponerent, sicut hoc modo factum fuit *Episcopo CVRSENSI*, quando tanquam *Legatus Imperatoris* ad urbem venit, tempore *JVLII* nondum creatus Cardinalis. Quæ mea censura visa est Papæ non displicere, & me ad seniores Cardinales remisit, quorum consilio facerem. Ex sic consultis Cardinalibus senioribus visum est, omnino sic fieri debere, sicut ego censebam, & placuit, quod *Præbiter Cardinalis* esset *Cardinalis de GRASSIS*, qui est *Prorektor Regis Polonie*, & *Diaconus* esset *Cardinalis CIBO*, nepos Papæ, in cujus ædibus ipsa habitura erat. Nam & Papa ipsam ibidem excipi iussit, eidemque cum omni comitatu suo, qui fuerunt ultra quatuorcentum equi, victum paravit, & ipsi duo Cardinales libenter se disponebant ad obviandum, & cum misissent aliquos ad perscrutandum qua hora diei hæc obviatio fieri posset, quæ sibi Ducissæ placeret; Respondit, *nullo modo velle cum pompa intrare, & sic in sero hujus diei 9. Novembris simpliciter cum suis ingressa est*, & Cardinales aliqui bini, & terni postea visitarunt illam in ædibus, & depositis mantellis amplexati sunt eam. Similiter, ut audio, omnes alii fecerunt. Hanc autem visitationem fecerunt omnes non quia tenerentur, sicut si *Dux* aliquis esset: sed quia Papa significavit ex recessu suo, sibi gratum fore, si ipsa Ducissa a Cardinalibus honoraretur, sicut ipse etiam honorabat eam, quanquam absens esset. Nam & ei, & universo comitatu suo expensas fecit lautas & abundantes, sibi que in omnibus, quantum potuit, grati-

Cardinales Legatis Cesaris obviam sunt.

Ducissa deprecatur omnem solennem receptionem.

gratificavit, & inter alia cum ipsa desideraret videre Capellam Papalem illiusque ornatam & paratam, ac ibidem Missam ex devotione audire solennem, & in cantu, nos inhibuimus, quia mulieribus ingredi, & Missæ ibidem interesse non licet. Sed Papa supplicationem signavit, & dispensavit cum Indulgentia plenaria, cum omnibus presentibus; sitque capella parata sicut in die natalis fuit, etiam quoad solium, & sedilia, & altare ac omnia alia sollemnissime, & cantata Missa est per *Episcopum Casertanum* in die Dominica, quæ fuit *Dedicatio Basilicæ Apostolorum Petri & Pauli*. Non volui, quod Cardinales aliqui essent presentes, sed tantum *Cardinalis CIBO Diaconus*, qui eam post Missam per totum duceret Palatium, & ad Basilicam, ubi videret *vultum Sanctum*. Ipse Cardinalis cum audisset aliquos Cardinales venisse in Palatium, forsitan, ut in Capella Missæ presentes interessent, ego suasi, ut ipse Cardinalis CIBO personaliter usque ad portam obviaret, & dissuaderet, ne intrarent, prout factum fuit, & bene.

Obtinet licentiam frequentandi Capellam Papalem.

Et Cardinalis ipse sedit in loco suo ordinario, & pro ipsa ego paravi quasi in medio Capellæ juxta sedile Episcoporum, ante gradus solii unum scabellum, cum cussinis rubris, & quatuor, ita, ut ipsa esset distantior altari, quam Cardinalis. Prælati circa decem fuerunt in sedili longo primo, & in reliquis sedibus fuerunt reliqui familiares sui. Magister Ceremoniarum inter transeundum soli Cardinali reverentiam faciebat, nisi quando incensum & pacem dedit, qui aliquid caput inclinabat. Pacem autem instrumentalem obtulit Cardinali & Ducissæ, ac aliis omnibus etiam Prælati. Missa per cantores & mirabilis fuit, per convivia vel corliva musicalia, quæ divina videbantur, ita, ut omnes de novo miraremur, & stuperemus.

DIARIUM CURIÆ ROMANÆ.

DE ANNO MDXXI.

I. *In die Annuntiata, qua venit intra hebdomadam sanctam.*

Festum annuntiatæ celebratur a Pontifice.

Eleemosynas Papa distribuit inter puellas. Controversia inter cubicularios & Equites S. Petri.

Festum annuntiatæ hoc anno venit in die Luna septimana sancta, & Papa aliquatiter dubitavit, an possit rite ire ad Ecclesiam de Minerva illa die, an vero transferre post Pascha; Dixi, rite posse hac die ire, & solennia facere, sed si venisset in quarta feria aut octava, aut deinceps, quod nequaquam, & ita factum est. Papa cum Cardinalibus ivit ad Ecclesiam; & interfuit Missæ per *Casertanum* cantatæ, & circuli non sunt facti. In fine LXX. puellæ ductæ sunt ad Papam, quibus Papa solito more donavit eleemosynam, & in eundo fuit controversia inter cubicularios, & equites sancti Petri de novo creatos Papa remisit ad me: ego census, quod si in Bulla creationis equitum sit facta mentio de loco equitum, quod fervetur Bulla; sin autem, quod cubicularii sint in loco digniori, tanquam vetustius officium, & quia ipsi Cubicularii sunt, & habent sacerdotium annexum officio suo, quod Papa approbavit, & sic dixit fieri; dum tamen audio, ab aliquibus equitibus non fuisse observatum.

II. *In Festo Ascensionis.*

Papa interfuit Missæ.

Cum diebus istis post festa Paschalia Papa spatium ivisset, tandem heri rediit ex venationibus suis, & hodie *Vesperis* interfuit, quæ more solito habitæ sunt in Capella. Missa autem fuit in Ecclesia *Sancti Petri*, quam *Cardinalis Anconitanus* Presbyter celebravit. Papa venit cum mitra pretiosa, sed non voluit portare Regnum sive Tiaram tundo ad Ecclesiam. Verum inde ad benedictionem portavit illam.

Barones prohibentur inter

Hodie Papa mandavit, quod dum ipse vadat ad capellam sive Ecclesiam, nullus Baro, quantumcunque grandis, vadat

vadat inter ipsum, & Cardinales, sed quod Papa & Collegium simul sint juncti, & nullus omnino intermedius sit, nisi solus Capitaneus guardiæ, & Gubernator ac ego. Itaque alta voce dixi omnibus voluntatem Papæ, quæ exequuta fuit.

Pontificem & Cardinales ire.

Item etiam, quia Gubernator venerat ad Palatium cum mantello rosato, aliqui Cardinales conquesti sunt cum Papa, quod nos non facimus debitum nostrum, & Papa mihi vocato dixit. Ego respondi, *hoc minimum esse peccatum per Gubernatorem commissum, respectu eorum, quæ in hoc committuntur Cardinales: & Papa risit.* Ego dixi, vidisse Gubernatorem in mantello rosato, non rosato, tamen quod ego ei dicerem, prout dixi, & se excusavit, quod *putarat sibi hoc licere, tanquam Vice-Camerario.*

An Gubernator in mantello rosato comparere possit.

Sermonem poeticum fecit quidam *Spoletinus Scholaasticus*, & barbatus tanquam Parthus, aut Turcus. In fine Missæ vultus sanctus ostensus est, & post omnium benedictionem Papa in camera sua creavit duos milites, qui erant primi conductores Suevorum nuper conductorum in Italiam ad summam decem millium.

III. In Festo Pentecostes.

In die *Missæ* in Sancto Petro, quam cantavit de FARNESIO, ut alias Papa voluit, pro genuflexione sua post Epistolam adversum, *Veni Sancte Spiritus*, descendere, & postea reversus legere Graduale, & interim Cantores cantarent sequentiam, quam longam tenerent, & fuit benefactum.

Celebratus Missa.

Item ego sic consentiente Pontifice ordinavi, quod Canonici Sancti Petri non amplius in futurum dimitterent illam columbam ex alto ad altare, quando cantatur versus ille, *Veni Sancte Spiritus*, quia ille actus sapit idololatriam, & est ruditer factus per Romanos rudes & derisorios, & sic hoc anno dimissus est actus ille.

Ritus ex alca dimittendi columbam abrogatur.

Item *Abbas SANCTI ANTONII Generalis* cum diebus habitus Abbatibus *S. Antonii* istis venisset in urbem cum *Cardinali Lotbaringo*, & per urbem vituperatur.

hem iret quasi unus Auditor Rotz, & in Capella etiam sic vellet esse, non accepto habitu, capellæ prohibui, nec sic amplius veniret, sed mihi daret in scriptis nomen & cognomen, & ordinem suum, quem profiteretur, quibus per me intellectis, ordinavi, quod ipse per urbem iret cum manto amplo nigro, sicut Protonotarii habent: in Capella autem esset cum cappa longa caudata capuciata de Soia nigra, non autem de Ciambellotto nigro, sicut ipse voluisset. Et cum hæc Papæ prius dixissem, Papa confirmavit, ut non peteret Rocchettum, sicut alii forsan Canonici Regulares habent, de quibus ipse se dixit caput & Primatem. Et sic fuit contentus, & est.

IV. *Reformatus ordo Processionis Corporis Christi.*

Ordo processionis definitur & reformatur.

Sicut anno præterito feci, dixi & scripsi, ita etiam hoc anno dixi Papæ, bonum esse, quod ordo Processionis *Corporis Christi* reformaretur per suam Sanctitatem, ita, ut omnes scirent locum suum, absque contentione mutua, & quod omnes Officiales totius Curia, qui perpetui sunt, includerentur, nomine excepto, quantumcunque privilegiato. Quæ mea propositio placuit multum Papæ, & illico iussit Cardinali CIBO, qui erat, & est Prior Diaconorum, ad quem spectat ordinare processionem, licet Cardinalis CORNELIVS esset ipse prior, sed absens. Et etiam iussit Cardinali SANCTORVM QVATVOR, ac etiam ARMELINO, ut ii tres, & ego cum illis, desuper provideremus, quia hac provisione facta, desuper Bullam expediret, quæ esset ad perpetuam rei memoriam. Itaque *die Luna* hoc ego feci prius, in mane congregari simul, coram quibus retuli ordinem per multos annos servatum; & retuli, qui essent discrepantes inter se super præcedentia, & etiam, qui essent alii non volentes comparere ad officium, ut omnes vocarentur & audirentur, quare recusarent venire ad honorandum Sacramentum,

nam, ad quod Papa & Cardinales, ac Prælati omnes Curie tam devote conveniunt. Itaque citati omnes per cursores comparuerunt in Aula Innocentiana, ubi habitat *Cardinalis CIBO*, quoniam est ampla & capax omnium officialium. Et facta propositione per Cardinalem SANCTORVM QVATVOR, fuit primo quidem multa confusio, quia infirmi allegabant majoritatem supra alios; sed ego proposui, in talibus hoc servari debere, *ut illud Collegium habeat locum sua institutionis ante aliud Collegium, quod postea institutum fuit, & sic juxta tempus sua institutionis ante Collegium sui officii, & sic Cardinales tres concluderunt, & facillime res decisa fuit, licet aliqui aliquid reclamaverint, ut Custos, Notarius Cancellariæ, & Notarii Cameræ, & Registratores Bullarum, ac multi alii; sed, ut dixi, res facillime sic decisa, & composita est. Quod cum Papæ postea retulissem, in signatura existenti laudavit factum, & mandavit fieri Bullam ad perpetuam rei memoriam.*

Item persuasi suæ Sanctitati, ut similiter mandaret fieri de omnibus Collegiis Cleri Romani, tam Regularibus, quam secularibus, & nullo excepto omnes venirent, maxime Monachi Sancti Pauli, & Canonici Regulares Sanctæ Mariæ de pace, qui cum non veniant, irrident alios venientes, & cum vana gloria manent deridentes nos alios. Quod Papæ similiter placuit, & mandavit observari.

V. Ordo autem Processionis Officialium *talis fuit.*

Præcedentibus religiosis, & Clero per ordinem suum, Portionarii Ripæ, Præfidentes annonæ, Notarius Turris Nonæ, Notarius, Protonotarius participantium, Notarii Vicarii Papæ, Notarii Vice-Camerarii, Scriptores Archivii, Scriptores Brevium, Collectores plumbi, Solicitatores Apostolici, Notarii Auditoris Cameræ, Notarii Auditorum Rotæ, Notarii Cameræ

Ordo processionis definitus.

meræ Apostolicæ, Scriptores & Clerici Registorum, Bullarum, Procuratores Pœnitentiariæ, Procuratores contradictarum, Corrector minoris Justitiæ, simul abbreviatores de Majori, Regens Cancellariæ, Plumbatores, Magistri plumbi, Equites Sancti Petri, cum scutiferis, scutiferi Papæ & Soldanus, Procuratores ordinum, Procuratores Principum, Procurator fscalis, Advocati Consistoriales, Clerici Collegii, Summista, Secretarii simul Cubicularii extra Cameram, Nobiles qui sedent in gradibus, Conservatores Urbis, Oratores Principum, Senator, ORATOR CAESARIS, nobiles & Barones, & supra Senatorem, & post prædictos sunt superpelliceis indulti, ut Cantores Papæ Acolyti.

Qui ordo fuit servatus, licet aliqui aliquid reclamarint, tamen Papa sic voluit, & sic factum fuit, exceptis Notariis Cameræ, qui voluerunt esse in loco digniori supra Notarios Rotæ, & fuerunt, sic persuaso Papa, & sic mandante, quamquam meo iudicio non bene. Processio fuit solita, & solitis ceremoniis observata. Papa portavit Sacramentum in sede delatus, cum mitra semper in capite.

Finita processione, & reposito Sacramento, inchoata est Missa per *Cardinalem de JACOBACIIS*, ut alias.

VI. *Mors bona memoria Cardinalis SANCTI GEORGII, Decani Collegii, Camerarii, & Episcopi Ostiensis.*

Cardinalis S.
Georgii vita &
honores.

Die nona Julii mortuus est *Cardinalis SANCTI GEORGII, RAPHAEL RIARIUS, Sabonensis Decanus Collegii, & Episcopus Ostiensis*, qui, cum esset ætatis suæ anno decimo nono, creatus est a SIXTO Cardinalis, demum in XXII°. factus Camerarius, in quo mansit annos XXXIX, & sic anno nunc LXI. vel circa, obiit in Neapoli, cujus anima requiescat in pace. Hic elegit sibi sepulcrum in Ecclesia colle-

collegiata *Sancti Laurentii in Damaso* de urbe & executoribus testamenti facti, cum alter videlicet Cardinalis de *MEDICIS Vice-Cancellarius* abesset, & alter nepos ejus esset, videlicet Patriarcha, quorum nomine nihil pro paratu sepulchralis pompæ fieri poterat, nec minus pro exequiis, petii a Papa, ut saltem unum executores præsentem mihi daret, cujus nomine ista solennia pararentur, & fierent, quoniam *nec nomine Cardinalis absentis, neque minus nomine Prælati Collegium convocari potest.* Nominavit mihi *Cardinalem SANCTORVM QVATVOR.* Deinde, cum *Execuoribus* proposuissem, quali cum pompa placeret, ut in urbem *cor-*pus ex Neapoli efferretur, subdens ego quæcunque in funere aliquorum Decanorum & Camerariorum repererim, ac viderim, videlicet *Rbotomagensis* sub SIXTO, aut *Neapolitani* sub JULIO; item *Conchensis* sub EVGENIO, ac *Niceni* sub SIXTO prædicto. In quorum duorum ultimorum exequiis Pontifex personaliter interfuit, honoraturus actum, licet hic actus per me fuerit taxatus coram Papa LEONE in Consistorio, ubi hæc acta fuerunt, ac suasi Papæ, ut nullo modo exemplis illorum inniteretur, ex causis & rationibus, quas diffusius in libro meo *de Funeribus & Exequiis*, sub Rubrica: *An Pontifex Maximus exequiis funeralibus, & exequialibus interesse soleat, explicavi.* Quibus intellectis, Papa substitit, quasi admiratus, quia aliunde forte audiverat, eum interesse exequiis oportere. Itaque Papa, quid mihi in hac causa funeris illatione videretur, exquirens, cuncta approbavit mecum, dispensans, ut non obstante prohibitione *Concilii Lateranensis*, quo pompæ hujusmodi modificatae fuerunt, quam maxime pompam ipsam ampliarem, & facerem, ut mihi melius visum fuerit, sic annuentibus & audientibus Cardinalibus. Ego autem proposueram, quod corpus de nocte in urbem portaretur, ac in Ecclesia Sancti Georgii, unde ipse, dum vixit, denomi-

nationem habuit, deponeretur, familia sua equestri tota subsequeute, ac quod in mane omnis Curia iret ad Ecclesiam Sancti Laurentii, & quod omnes ordinum officialium Curiae, ac quod omnis Clerus, exceptis Canonicis Patriarcharum Basilicarum, obviaret, & ibi facerent vigilias, absque eo, quod Cardinales sibi interessent Vigiliis personaliter, sed tantum familias mitterent, quod Papae placuit. Sed *Cardinalis* SANCTAE CRVCIS, qui nunc Decanus est, & in demortui locum *Episcopus Ostiensis* successus, aliter censuit, videlicet, ut corpus de nocte in domum defuncti portaretur inclusum, ut erat capsa, nigro veluto tecta, & de mane Collegium Cardinalium adiret; Vigiliis interfuturum, perinde ac si eadem nocte ibidem Cardinalis ipse defunctus fuisset, nec propterea Patres ex eo turbari, quod calores aestivi, aut labor intolerabilis esset propter aestum, quoniam, ut dixit Cardinalis iste, multum honorem ab omnibus promeritus est, tum quia Decanus, tum Camerarius, tum etiam Episcopus Ostiensis, & si alii adire non vellent, ipse solus adiret, & interesset. Quo audito, Cardinales omnes se quoque ituros, pariter cum eo dixerunt. Itaque de mane summo factae sunt Vigiliae, praesentibus Cardinalibus, & universa Curia, & inde corpus per Canonicos Sancti Laurentii levatum est, & in gyrum domus circumquaque delatum per plateas & vicos, & in Ecclesia locatum ac depositum, populo subsequente, Patribus interea expectantibus, donec familiares redissent, alia ut alias.

VII. *Sex Episcopi jurare tenentur, ratione suarum Ecclesiarum.*

An Cardinales
Episcopi jurare
teneantur?

Cum diebus istis *Cardinalis* SANCTAE CRVCIS, qui erat Episcopus Sabinensis, translatus fuisset ad Ecclesiam Ostiensem, absente tunc *Cardinali* GRIMANO, *Episcopo*
Portu-

Portuenſi, & Cardinalis de MONTE SANCTI VITALIS factus fuiſſet Episcopuſ Albanenſis, ego dixi Papæ: Quare iſti Cardinales ſic ad iſtas Eccleſias ſex privilegiatas promoti non jurant, prout de jure jurare tenentur, ut in C. antiqua de privilegiis, & ibi per Doctores latiſſime, maxime per OSTIENSEM, & JOANNEM ANDREAM, & aliquos Doctores. Imo, quando Papa JVLIVS promovit Cardinalem Alexandrinum ad Eccleſiam Albanenſem, dixit ei, me præſente, ut juraret, ſubdens per riſum, ut ſolveret mercedem mihi Magiſtro Ceremoniarum. Ad quod Cardinalis Alexandrinus reſpondit, non ſolere nec debere jurare, cui Papa replicavit, dicens, quod tempore, quo ipſe factus fuit Episcopuſ Oſtienſis ſub SIXTO, erant in Collegio Doctores ita ſubtiles & ſingulares, ſicut eo tempore, & omnes tunc dixerunt, quod Episcopuſ Cardinales debent jurare, ſicut alii Prælati electi Episcopuſ; licet Cardinales non jurent in manibus Diaconi Cardinalis, ſicut Prælati, ſed in manibus Papæ tantum, propter quod JVLIVS Papa, tunc Episcopuſ Oſtienſis, allato libro in Conſiſtorio juravit. Quo audito, Cardinalis ALEXANDRINVS reſpondit, verum eſſe de jure, ſed quia non erat in uſu, quod non credebat, ſe teneri. Tamen petiit a me librum, & ſic illico juravit in manu Papæ JVLII. Itaque cum hæc Papæ dixiſſem, juſſit mihi, ut informarem Cardinales, qui etiam ſtuderent de jure, quid & qualiter de cætero faciendum eſſet de iſto Cardinalium juramento. Et ſic ego in Conſiſtorio Papæ ad mentem reduxi, audientibus aliquibus Cardinalibus, qui etiam ſimiliter, cum ipſo Cardinali SANCTAE CRVCIS, hunc transferendo ad Eccleſiam Oſtienſem, dixerunt Cardinales, ſex Episcopos debere jurare in manu Papæ. Et ſic Papa ſtatuit, ut de cætero præſati Cardinales ſex jurent, ut ſupra, etiam, quoties & quando translati ſunt.

VIII. *Camerarius novus Deputatus,
& acceptatus.*

Cardinalis de
Cibo constitui-
tur Camera-
rius.

Die *octava mensis Julii*, proxime præteriti vocavit per obitum bonæ memoriæ RAPHAELIS de RIARIO, *Savenensis Cardinalis Sancti Georgii, & Episcopi Ostiensis, Decanique Collegii Reverendissimorum Cardinalium* Camerariatus, quem ipse per annos XXXIX. tenuerat, a vigesimo secundo ætatis suæ anno, usque in annum LXI. vel circa, & sanctissimus Dominus noster LEO hodie, quæ est *septima mensis Augusti*, contulit *Reverendissimo Domino INNOCENTIO CIBO Diacono Cardinali*, nepoti suo ex sorore, in XXXI. anno constituto, & sic hodie possessionem adeptus est, ut infra.

Verum est, quod aliquali eam, ut fama fuit, contulit, propter aliquos divites competitores *Cardinales*, qui, ut dicitur, multa millia, quod difficulter crediderim, circa sexaginta millia obtulerunt, præsertim Cardinalis ARMELLINVS. Vnde Papa forte propter bella, quæ nunc ei incumbunt, necessitate coactus assensisset oblationibus istorum, & præsertim Cardinalis ARMELLINI; nam & ea ex causa ab ipso jam, ut dicitur, aliquam summam perceperat, & quasi in illum inclinare res ipsa videbatur, donec *Cardinalis CIBO* ab amicis adjutus, & sic Papæ Avunculo suafusus, ut subveniret in necessitate constituto, obtulit, ut dicunt, XXX. millia, quibus Papa ipsum Camerarium fecit. Ego opinor, quod iste *Cardinalis CIBO* aliquando fuit male contentus nunquam cogitasse de habendo hoc officio propter hanc solutionem maxime, quia non libere, ut antiquitus solitum erat, & integre gubernare Camerariatum, sed hodie tantum percipere salarium solitum suum. Sed quia jam primo cum diceretur, ipsum esse creatum *Camerarium*, omnis Curia omnium ordinum ad ipsum accessit congratulans, & ipse hujus-

hujusmodi congratulationes admittebat indifferenter, tanquam jam esset plenus, & perfectus Camerarius, & postea non fuit propter hoc male contentus, ut famam suam redimeret, obtulit dictam summam XXXV. millium Ducatorum, & Papa benigne in reliquum admisit. Quicquid fit, tandem admissus est, pro qua admissione cum multis multas ceremonias somniarent, ego suasi sic faciendum, videlicet, quod ipse Cardinalis Cappatus sua cappa solita pavonata iret ad Papam, & juraret in forma, cui Papa daret anulum sigillatorium in digito, & etiam baculum jurisdictionis daret in manu sua. Quibus habitis ipse Prælati amicis suis, iret ad Cameram Apostolicam, ubi omnes officiales illius adesse monuisset, & cum aliquantulum in audientia sedisset, audiens similiter cum aliis propositiones ingrederetur, & ibi omnibus audientibus diceret aliqua verba per modum simplicis ordinis, in fine concludens se admitti juxta tenorem Bullarum suarum, quas exhiberet, & data responsione per Decanum Clericorum, quod Bullæ legentur, & quod Clerici illis lectis attingerent, & ipsum amplecterentur, & oscularentur, tanquam suum Dominum Camerarium, & ipsis denuo sedentibus omnes alii excluderentur, & per ipsos Decreta interponerentur, super præpositis, quæ per Cardinalem suo novo sigillo sigillarentur, & in fine quod ipse Camerarius discessurus daret baculum *Gubernatori*, quem sic Vice - Camerarium suum designaret, & quodammodo subdelegaret, & sic recederet ad Cameras suas, quem omnes officiales comitarentur. Quæ mea opinio Papæ placuit, & sic mandavit fieri. Verum cum multi multa dicerent, videlicet, ut prætermisso juramento iret ad Cameram, & ibi faceret se admitti, sic fecit, sed vadens misit ad Papam, qui tunc erat in Arce sancti Angeli, consulturus de modo supra dicto, Papa ad eum misit nuntios, ut primitus juraret, prout ego jam prius consulue-

Investituræ solemnitas, qua Camerarius dignitas conceditur.

ram, sed tarde nuntii supervenerunt. Itaque ipse sedit in Audientia aliquantulum, tum ingressus Cameram in paucis se absolvit, & *Reverendissimus Dominus* de SENIS, tunc Decanus, elegantissime ipsum accepit in Camerarium. Deinde lectæ litteræ, tunc omnes Clerici ei ad osculum venerunt, & Notarii ad manum osculandam. Hinc exclusis omnibus aliqua fuerunt Decreta, tum itum est ad Castrum ad Papam, qui recepit juramentum, de quo ego & socius meus rogati fuimus, præsentibus infinitis, sed in testimonium rogatis *Episcopo Marianensi & Cervienti*, ac PANDVLPHO DELLA CASA, & aliis. Lecto juramento, imposuit Papa annulum; & deinde baculum dedit, dicens simpliciter: *Accipe baculum jurisdictionis & auctoritatis in nomine &c.* Et surgens dedit ipse Camerarius baculum illum Governatori, dicens, audiente Papa: *Et vos accipite baculum istum, & estote Vice-Camerarius de consensu Sanctissimi Domini nostri Papæ, cui Papa benedixit; & sic finis.*

IX. *Jurarunt Reverendissimi Cardinales, Ostiensis & Sabinensis Episcopi pro Ecclesiis suis.*

Die octava Augusti, cum Papa esset in Consistorio in Arce Sancti Angeli, accesserunt ad eum *Reverendissimus BERNARDVS GARVAIAL, Cardinalis SANGTAE CRVCIS, Episcopus novus Sabinensis*, & petierunt a Papa, ut pro præstatione hujusmodi Sacramenti, quod quisque Cardinalis de cætero præstare intendebat, talis modus servaretur, videlicet, quod semper in primo Consistorio, postquam factus esset aliquis ex eis Episcopus, juraret in forma, quod juramentum ad longum legeret non ipsemet Episcopus Cardinalis, sed *Magister Ceremoniarum* genuflexus, ipse autem Cardinalis esset stans apud Papam, & finita lectio-

lectione Cardinalis genu flecteret, & juraret dicens: *Sic me DEUS adjuvet &c.* super libro ad genua Papæ pro ceremoniarum appposito, & quando per translationem alicujus, etiam aliquis transferri contingeret, quod tunc ille translatus, similiter veniat, & stet, & lecto juramento per ceremoniarum pro una vice tantum similiter genuflectat, & dicat sic videlicet: *Et ego Cardinalis de FLISCO, Episcopus Sabinensis, juro in omnibus, & per omnia, ut supra, pro Ecclesia Sabinensi mihi commissa: sic me DEUS adjuvet.* Et similiter idem dicatur, & fiat pro alio seu aliis, quoties translatus fuerint. Ceterum Papa audiens formam illius juramenti, quæ est libro nostro communi, ex qua omnes alii Prælati regulariter jurant, quia in ea forma aliqua essent non pertinentia ad Episcopos Cardinales jurantes, mandavit mihi, ut reformarem illam formam, cassans illas particulas, quæ Cardinalibus non conveniunt, ut est illa, *Legatum Apostolicæ sedis in eundo & redeundo &c.* item, ut est illa: *Vocatus ad Synodum &c.* item illa *Apostolum singulis annis &c.* usque ad illa, *videlicet possessiones ad mensam Ecclesie mee Ostiensis &c.* Et sic eam formam reformavi ego, & in libello ad partem scripsi, quæ Cardinalibus Episcopis tantum conveniat, quæ est illa, videlicet:

Forma Juramentorum, quæ sex Episcopi Cardinales præstant Sanctissimo Domino nostro Papa.

„Ego BERNARDVS, *Cardinalis Sanctæ Crucis, Episcopus* Juramentum Cardinalium.
 „*scopus Ostiensis, ab hac hora in antea fidelis & obediens*
 „*ero Beato Petro Sanctæque Romanæ Ecclesiæ, & Vobis*
 „*Sanctissimo Domino meo LEONI Papa X. vestrisque Suc-*
 „*cessoribus Canonice intrantibus. Non ero in consilio,*
 „*aut consensu, vel facto, ut Sanctitas Vestra fidem per-*
 „*dat, aut membrum, seu capiatur mala captione, aut vi*
 „*can-*

„ eandem vel successores vestros lædant, aut violentes manus
 „ ingerantur, vel injuriæ aliquæ inferantur, quovis quæstio
 „ colore. Consilium vero quod Sanctitas Vestra mihi cre-
 „ ditura est, per se aut Nuntios suos, seu litteras, ad ejusdem
 „ vel illorum damnum me sciente nemini pandam. Papa-
 „ tum Romanum, & regalia Sancti Petri, adjutor Sancti-
 „ tatis Vestræ & illis ero ad retinendum, & defendendum salvo
 „ ordine meo contra omnem hominem, jura, honores, &
 „ privilegia, & auctoritatem Romanæ Ecclesiæ, ac Sancti-
 „ tatis vestræ, & successorum prædictorum conservare, de-
 „ fendere, augere & promovere curabo, nec ero in con-
 „ silio, vel factio seu tractatu, in quibus contra Sanctitatem
 „ Vestram, vel Romanam Ecclesiam aliqua sinistra, vel ali-
 „ qua præjudicialia personarum, juris, honoris, status, &
 „ potestatis Sanctitatis Vestræ, vel successorum vestrorum
 „ machinentur, & si talia a quibuscunque tractari vel pro-
 „ curari, novero, impediam hoc pro posse, & quanto ci-
 „ tius potero, significabo eidem aut illis, vel alicui alteri,
 „ per quem possit ad Sanctitatis Vestræ, vel illorum no-
 „ titiam pervenire. Regulas Sanctorum PP. decreta, ordi-
 „ nationes, dispositiones, reservationes & mandata Aposto-
 „ lica totius urbis observabo pro viribus, & faciam ab aliis
 „ observari. Hæreticos, schismaticos, & rebelles Sancti-
 „ tati Vestræ, vel successoribus prædictis pro posse profe-
 „ quar, & impugnabo. Possessiones ad mensam ecclesiæ
 „ meæ Ostiensis pertinentes non vendam nec donabo, neque
 „ de novo infeudabo, vel aliquo modo infeudabo, Sancti-
 „ tate Vestra, aut Rom. Pontifice pro tempore existente, in-
 „ consulto etiam cum consensu Capituli Ecclesiæ meæ Ostien-
 „ sis. Qua juramenti forma per ceremoniarum lecta Car-
 „ dinalis genuflexit, & extendens ambas manus super in-
 „ libro in genibus Papæ aperto jurat, dicens: *Sic me DEUS*
adjudet, & hac Sanctæ DEI Evangelia, & si plures tunc
 intersint

interfint Episcopi Cardinales, unusquisque successive genu
flectens, similiter jurat, dicens: *Et ego N. Cardinalis N.
Episcopus Portuensis, juro in omnibus, & per omnia, ut supra,
pro Ecclesia Portuensi mihi commissa, sic me DEUS adjuvet,
& hac Sancta DEI Evangelia.*

*X. Missa solennis, in die Assumptionis habita propter
fœdus, initum inter Presbyterum Joannem Egypti atque India
Regem ex una parte, & Portugallie Rege ex alia,
contra Turcum.*

Pridie Papa mihi ad se vocato narravit, qualiter ha-
buerat nova a REGE PORTUGALLIAE super fœ-
dus initum inter se ex una parte, & ex alia inter Presbyte-
rum JOANNEM, *Aethiopum atque Indorum ac Abassiorum*
Regem, super eo, quod ipse Presbyter volebat esse omnino
Christianus, & quod erat Christianus jam a multis annis
citra, sed nesciebat adorare *JESVM CHRISTVM* debe-
ret in Ceremoniis & cultu Catholico, & quodsi Rex ipse
Portugallie vellet, quod ipsi duo simul essent pugnaturi
contra Turcos, & alios infideles, pro nomine *JESV
CHRISTI*, & multa alia, quæ latius in literis ipsius Por-
tugallie ad ipsum Papam missis continentur, & quod has
litteras sua Sanctitas recitavit in externo Consistorio, ut ha-
beret vota Cardinalium super gratiis DEO agendis, cum
lætitia & festo convenienti tantæ novitati; sed quod multi
Cardinales aliter senserunt, ita, ut non conclusum fuit per
Consistorium, quod gratiæ DEO agerentur, nec solenni-
tas aliqua in publico fieret, nisi alia certiora nova habeantur.
Verum cum Papa iterum atque iterum relegisset lit-
teras Regias, omnino statuit, ipsas gratias agere sollemniter,
ut fecit, & mihi imposuit, ut iterum ego Cardinales se-
niores adirem, exhortans, ut etiam ipsi litteras ipsas bene ac

Fœdus Regis
Lusitaniae cum
Rege Habissi-
norum recen-
setur.

cordate cogitant, examinent, atque interpretentur; quoniam, si bene notabunt, praefecto, & ipsi quoque censebunt, festum esse faciendum pro tanto novo, & pro unitate duorum Regum, animatorum contra Turcam, & alios infideles pro nomine *JESU CHRISTI* ampliando. Et cum talia dicerem, quod etiam dimitterem unicuique copiam litterarum Regis Portugalliae, scriptarum ad Papam; & sic ego Cardinales seniores adiens, cuique iussum Papae exposui, & copiam litterarum dimisi, quam copiam etiam ego hic allegavi. Itaque, cum adissem Cardinales, parum profeci quoad votum eorum habendum, nisi, prout in Consistorio dixerant, expectandam esse secundam novitatem a Rege. Tamen omnes sex Papae remisissent, ut faceret, prout sibi placeret. Alii suaserunt orationem sive collectam in Missa dicendam esse, ut *DEVS* aperiret melius praecordia ipsius Presbyteri Joannis, & suorum Pupulorum, ad perseverandum in eo, quod primo jam promiserunt, & ad assumenda arma bellica contra Turcum, & cum Papa vellet intelligere, quae forma esset talis collectae, mihi imposuit, ut eam formarem taliter, quod possem ipsis Cardinalibus satisfacere, prout satisfeci, nam quisque approbavit tenorem & formam collectarum; sed in fine Papa non acceptavit eam formam: nam dixit Papa, quod sic injuria fieret Presbytero Joanni, qui se Christianum profiteretur, tum dicimus, quod *DEVS* illuminet cor ejus ad fidem capessendam, quam ipse eam accepit, & professus est, si verum non accepit fidem, quod parum rogamus *DEVM* pro infideli. Itaque Papa visum fuit, quod omnino Missa dicatur de assumptione in ipsa die assumptionis, cum unica collecta de Spiritu Sancto sub una conclusione, & quod Missam caneret unus Praelatus Palatinus, qui fuit *Episcopus Scalensis Hispanus*, & quod Papa veniret cum pluviali & mitra presiosa, & Cardinales cum cappis rubeis, & omnes Orato-

Oratores Carit̃e inter sint, prout hæc omnia facta sunt. Cõpia litterarum videlicet hic impressa, & copia collecta hæc etiã requiritur, videlicet.

**XI. De infirmitate Papa LEONIS X. & subita
ejus convalescentia.**

Die XXV. Augusti Sanctissimus Dominus noster ex subita agrotatione, & gravi, subito similiter reconvaluit, præter spem omnium, præsertim suorum, qui in tantum dubitarunt timentes mortem ejus, ut ipsi, nonnulli ex eis levitates publicas fecerint. Ipse etiam Papa maxime timuit, ut, sæpe dixerit de se actum esse, sed, ut dixi, subito reconvaluit, & subito ad Ecclesiam de Populo equitavit, omni populo admirante.

**XII. Captura Mediolani, & lætitia facta per
Papam in Curia.**

Die XXIV. Novembris, hora quasi prima noctis, audivi Gallus Mediolani bombardas in signum lætitiæ ex Castro Sancti Angeli Mediolani eiec-
tus. Gallus Mediolani eiec-
tus. Mediolanum captum a nostris militibus cum nostro Legato Reverendissimo Cardinali de Medicis, qui in Civitate Mediolani cum exercitu Apostolico ingressus esset, direptis Gallorum castris, & cum vix crederemus, quia sic publicè per urbem ferebatur, Papam ex hac captura multum lætitiæ esse, tum quia ex favore suo Galli essent ex Italia pulsi, etiam quia dicebatur, ipsum Reverendissimum Cardinalem de MEDICIS futurum Ducem Mediolani pro Duce BARI, qui in Ducem Mediolani suffecturum se putabat: sed quia Cardinalis iste de MEDICIS dicebatur cum Imperatore & ipso Duce BARI sic composuisse, ut ipse Cardinalis cederet Cardinalatui ac Cancellariæ, ac omnibus beneficiis suis, quorum omnium simul valor L.

millia Ducatorum in favorem *Ducis BARI*, qui *Dux BARI* cederet juri suo, super Ducatu Mediolanensi, in favorem *Cardinalis Legati*, & quod sic propterea Papa tantum lætabatur, ut nunquam plus lætatus fuerit intrinsecus vel extrinsecus, ita & aliter, quod ex *Magliana*, quo erat profectus solatii causa, plures ac plures singulis horis per nuncios festivitatis signa fieri mandaret, quæ signa per triduum continuuum durarunt, diebus & noctibus. Quin imo cum ipse ex prædicta *Magliana* rediisset, die 25. quæ fuit dies *S. Catharine Lune*, fuit a populo quasi cum jubilo excep-

Papa meditatur
solennitates
publicas.

Quando pro
victoria gra-
tia DEO agen-
da fiet in Cu-
ria Romana?

tus, & a multis cum olivarum ramis obviantibus, & cum plausibus, & tubis ac sclopis, similibusque lætitiæ signis, & insuper a me etiam fuit requisitus, an placeret ex tanta lætitiæ aliquas gratias DEO reddere, & Papa quæsit judicium meum. Ego respondi, quod, quando bellum est inter *Principes Christianos*, ex victoria salè non solet *Ecclesia congratulari*, nisi *Ecclesia* habeat aliquod interesse sui, quo casu pro qualitate & respectu interesse sui, quod ipsa *Ecclesia sive sedes Apostolica*, aut *Papa* facit signa lætitiæ pro modo victoria acquisita. Itaque si *Papa* habet aliquod interesse magnum, similiter & lætitiæ faciat, & etiam gratias DEO reddat, *Papa* ad hoc ridens, & totus festivus dixit, quod bonum magnum in manibus haberet. Ego replicavi, quod ergo & magnas gratias DEO redderet, & respondit velle omnino, & quod die *Mercurii* teneret *Consistorium*, & quod ego reducerem sibi ad memoriam hoc totum, quia cum *Cardinalibus* volebat factum totum, & lætitiæ totam significare, & sic cum hæc diceret, cubiculum ingressus est, ubi cum aliquas horas quievisset, dictus est non bene se habere.

Morbus Pon-
tificis.

Et sic die *Mercurii* non tenuit *Consistorium*, nec equitavit ad *Ecclesiam de Populo*, ad quam se dixerat ire velle redditurus ibi gratias DEO.

XIII. *In die Sancti Andreae Missa in prima*

Dominica de Adventu.

Hanc Missam celebravit Archi-Episcopus Nicosiensis, ^{Missa in die} assistens, presentibus 26. Cardinalibus, absente Papa, qui ^{S. Andreae.} dicitur aliquantulum egrotare *ex superflua latissia, quam concepit ex captura Mediolani.* In ipsa Missa omnia sunt servata solita, ut alias.

XIV. *Mors inopinata Papae Leonis X.*

Die *Dominica*, quae fuit *prima mensis Decembris*, hora ^{Obitus Papae.} quasi septima mortuus Papa LEO X. ex catarrho superfluo, absque eo, quod aliquis praevideret casum suum, nam Medici ipsum leviter egrotare dicebant ex catarrho concepto in villa *Magliana*.

In effectu ego interpellatus fui, media nocte quasi ^{Dicitur vene-} nona, ut irem ad parandum funus ipsius, & sic ivi, & in- ^{no interemptus.} veni cum mortuum, & jam frigidum quasi nigrum ex tumore catarrhi, licet aliqui dixerint ex *veneno*, ut infra dicam latius.

Omnia feci fieri, quae sunt solita in paratu funeris Pa- ^{Apparatus fu-} palis, quo facto feci significari Collegio, ut de mane veni- ^{nebris.} rent, prout omnes venerunt, qui erant tunc in urbe, videlicet XXIX. numero, & cum tanta esset multitudo populorum in Palatio, ut vix Cardinales ingredi possent, tamen ingressi sunt in Aulam solitam paramenti inferioris, ubi iusseram poni funus, & inde Cardinales in Aulam ulteriorum, quae fuerat Papae Alexandri ingressi; congregati sunt, & me ibidem proponente definita sunt, videlicet:

Vbi placeret sepulcrum ejus facere, ac ponere corpus, & placuit, quod in capella per ipsum designata deponeretur, donec fieret sepultura arbitrio affinium supremum.

Item, quod aliquis *Prelatus unus vel duo praeficerentur pompa, & curarent, ne quicquam diriperetur*, praesertim a Clero Sancti Petri, prout semper solitum est fieri, & placuit, quod *Episcopus Casertanus, & Episcopus Nepesinus* essent praefecti.

Item, quod *rumperetur plumbum, & annulus piscatoris*, prout in praesentia Collegii plumbum ruptum fuit, & similiter annulus piscatoris ruptus.

Item, quod praeficerentur aliqui *Cardinales super inventariis thesauri, Ecclesiae facientes; & tres Cardinales, videlicet, Sancti Vitalis Episcopus Senensis Presbyter, & de Castis Diaconus* fuerunt deputati simul cum *Camerario*.

Item, fiant duo *Gubernatores, videlicet unus urbis, & alter Palatii, & placuit eligere Archiepiscopum Neapolitanum*, urbis Gubernatorem, qui illico juravit in manibus prioris Episcoporum, videlicet *Sanctae Crucis*, a quo etiam habuit baculum Jurisdictionis, & huic Gubernatori additus fuit *Capitaneus Urbis, Dominus CONSTANTINVS COMNENVS*, ex Principibus *Macedonia*, qui etiam juravit.

Et *Gubernator Palatii* fuit *Episcopus Spolitanus*, & illi adjunctus est *Capitaneus* custos Palatii, & sic etiam ambo similiter jurarunt.

Item, quod *Capellanus Sancti Angeli*, similiter deputaretur, cum *juramento, ut Castrum custodiret, pro collegio, & placuit, quod illi tres Cardinales irent ad Castrum simul cum Camerario, simul & ab eo juramentum acciperent.*

Item, quod duo eligantur *Secretarii collegii, qui nomine collegii significarent absentibus Cardinalibus obitum Papae, sicut de more erat, & placuit, quod duo Clerici Collegii hoc facerent, & cum ego replicassem non esse confectos*

super Clericos Collegii hoc exercitium facere, sed quod omnino duo Secretarii eligerentur, præter Clericos Collegii, placuit, quod ipsi duo Clerici Collegii sufficerent, atque tenta eorum sufficientia, præsertim *Dominus* BLASII, & casu quo iste simul cum IOANNE MADRIGALI non sufficerent, vocaretur Dominus VINCENTIVS PIMPINELLA, *Cancellarius Lateranensis*.

Item, quod vocarentur Conservatores, & Capuriones, quibus imponeretur cura quietis urbis, & sic vocati sunt, & eis impositum, ut cum magna cura providerent. Inde dixi, ut ipsi inter se ipsos colloquerentur super pecuniis inveniendis & habendis, pro usu necessario exequiarum & conclavis, prout simul diu loquuti sunt, & concluderunt.

Item petii, qua die placeret exequias inchoare, & placuit, quod die Jovis, quæ erit *Quinta*, nisi aliud obster. Et, an placeat quotidie congregari, & placuit, quod quotidie in Palatio in aula paramenti Papalis hora XX. congregentur.

Ultimo admonui *Nepotes Cardinales* Papæ defuncti, ut funus ad Basilicam comitarentur, qui essent quatuor, aut sex: sed multi alii ab ipso LEONE creati Cardinales simul cum aliis inferant, & quia exequiæ bonæ memoriæ *Cardinalis* SANCTI GEORGII, hac æstate defuncti, usque modo fieri non potuerunt, propter absentiam Papæ, & die Mercurii proxima, quæ erat quarta præsentis, ordinata erant, quod omnino differantur, usque ad novum Papam creatum.

Sciendum autem, quod hora noctis tertiæ, vel circa corpus fuit: sed ego prius videns illud multum tumefactum, & obscurum præter solitum admiratus proposui in Collegio, an placeret, quod ex ista causa facerem exenterari, & placuit. Et in sine illo aperto, inventum est cor-
macu-

maculatum, & splenis partem corrosam; & lienis similiter partem vitiosam, quæ cum Chirurgi ac Physici viderent, cum stupore admirati dixerunt, pro certo illum fuisse toxicatum, & maxime, quia ipse infelix Papa ante obitum sæpe doluerit sentire, intercõxa sua quasi ex igne comburi.

Suspicio de venenata Leonis morte.

Itaque manifeste compertum est, *Papam LEONEM* venenatum periisse, quæ res illico credita est, quoniam per aliquos paucos ante dies quidam ignotus, *in habitu servulato ivit ad fenestram unam* Monasterii Sancti Hieronymi, & inde vocato certo fratre, dixit ei quod cras, omnino iret ad Papam, & significaret ei, qualiter venenum paratum erit sibi de proximo a quodam ejus intrinseco, non in cibo aut potu, sed aut in nasitergio, aut in Camisiæ mappula.

Et cum iste frater non vellet ire ad *Maglianam*, ubi tunc Papa sollaciabat, ivit ad Palatium, & dixit *Datario*, qui illico ivit ad *Maglianam*, & retulit hoc Papæ, qui illico misit pro isto fratre, ut ad se in *Maglianam* veniret, & sic ivit, ut rursus idem sibi dixit, quod prius *Datario* dixerat. Quo audito Papa stupefactus est, & dixit: *Si voluntas DEI esset, quod pateretur, sed quod caveret quantum posset.*

Itaque inde ad paucos dies veniens Romam ægrotare cœpit, & cum ægrotaret, sæpe dicebat, solens quod interius ardebat, & in finalibus suis verbis dixit, quod verum erat, *se occisum esse*, & mox moritur. Doluit autem, quod *Cardinalis* suus dilectus de *MEDICIS* superesset, in multis ærumnis, & fastidiis bellicosis.

Camerarius Pocillator capitur.

Et quia suspicio omnino fuit de veneno propinato in vino, fuit captus quidam *Camerarius* pocillator sive pincerna Papæ, simul cum *Canappario* a furore Populi, a suspicione, quia iste visus est, urbem exire, & captus est, & ductus in *Capellam*, sed postea examinatus, & inquisitus fuit libera-

beratus tanquam innocens, & conclusum fuit, Papam non venenatum, sed ex catarrho, ut supra.

Congregationes quotidie a prima die, id est, *Lune*, usque ad alium diem *Lunæ*, quo exequiæ inchoatæ sunt, in Capella Sixtina, ut infra dicam. Interea supervenerunt aliqui Cardinales, *Vulturnus*, & CORNELIVS, & multa per diversos in congregationibus istis proposita fuere, quæ per neminem nostrum, nec aliquem notata fuerunt, licet pauca notatu digna facta sint, nisi super paratu & expeditione exequiarum, quæ paucissimæ in omnibus factæ sunt, tum quia Camera & sedes Apostolica dicitur exhausta, & debita in summa octo millium Ducatorum, & ultra, Debita Camera Apostolica. quasi 50. quatuor mill. aut LX. mil. tum etiam ob rapinam officialium deputatorum a Cardinale Armellino, & aliis deputatis, nam quasi omnes *officiales* isti fuerunt *mercatores Florentini acutissimi*.

Exequiarum LEONIS prima dies.

Die Lune nona Decembris inchoatæ sunt exequiæ in Capella Sixtina, ut sic Cardinales propter hyemem melius starent tuti a frigoribus. Exequiarum modus. Ut dixi, paratus iste fuit miserimus in omnibus, videlicet in vestitu familiæ: nam cum essent familiares numero supra mille, vix ducenti fuerunt vestiti. Item in cera miserior fuit paratus, nam prima die prædicta solum libræ mille & centum fuerunt adhibitæ cum summa miseria & neglectu.

In dicta Capella feci, quod celebrans esset versa vice ad parietem, ita, ut Episcopi & Presbyteri Cardinales necessario essent in sinistra ingredientium, & Diaconi in dextra. Imago Sixti fuit cooperta cum cœnotaphio & veluto, & bene fuit cum armis LEONIS defuncti.

Oratores cum Senatore in fine sedilis Diaconorum,

Ppp

Prælati

Prælati in cancellis hinc inde, ut alias, *Cardinalis SAN-CTAE CRVCIS Episcopus Ostiensis*, *Decanus Collegii*, celebravit & salutavit Collegium sine mitra. & nudo capite, similiter & quatuor Cardinales Episcopi depositis mitris salutarunt, quando ipsi ierunt ad absolvendum apud castrum. Missæ per Presbyteros & fratres religiosos in Ecclesia nullæ dictæ fuerunt, nisi ordinariæ, & similiter nullæ eleemosynæ datæ sunt pro anima defuncti, omnia enim cum miseria & tumultu, & sine ordine ullo facta sunt. Ex causa prædicta sermo hac die non est habitus, quia tarde demandatus fuit, & reservabitur habendus in ultima die, Cardinales omnes se per ordinem obtulerant.

Item in congregatione hesternæ *Reverendissimi Domini* omnes fecerunt me vocari ad se, quia ego jam quasi fessus & senex, ac videns *hunc pessimum ordinem, sequestraveram me ab exercitio ceremoniarum, quia ipsum officium jam resignaveram, & propterea, cum mihi reservassem emolumenta, non curabam amplius me ingerere;*

Quod audientes Cardinales rogarunt me, ut vellem eis servire in hoc officio, donec novus Papa factus esset, qui postea ageret, ut vellet, & sic mihi omne onus imposuerunt, ut essem præsidens Magistris, sicut etiam eram tempore LEONIS, & sic onus libenter acceptavi, & incepti servire, ac exequias, ut melius scivi, & potui, composui, licet cum miseria, ut jam dictum est.

Itaque post Missam hanc hodiernam ingressi sunt Cardinales Capellarem locum in Basilica, & ibi me proponente lecta fuit *Bulla sanctæ memoria JVLII super Papa legitime, & sine simonia eligendo.* Bullam hanc legit prius BLASIVS, *Secretarius Collegii* solus, absque ullo teste, qua lecta, vocavit Oratores, si qui essent in Basilica, alioquin Prælatos sex: unus autem ex eis ego fui, & *Episcopus Imo-*
lensis,

depho, Signinus, Spalitanus, Tiferus & Alcinensis, rogati, qualiter omnes ipsi Reverendissimi Cardinales tunc numero 28, jurarunt tactis scripturis ipsius Bullæ, quod servarent tenorem ipsius Bullæ. Et quia non omnes Cardinales, qui sperabantur interfuturi electioni Papæ, erant præsentés, ego dixi, bonum esse, si adhuc eadem Bulla semel atque iterum legeretur coram Oratoribus, & omnibus Custodibus futuri Conclavis, & etiam, quando ipsi Cardinales in procinctu eligendi Papam novum, quod omnibus placuit.

Successive quotidie facta est Missa exequialis per Episcopos, deinde per Presbyteros cum absolutionibus apud Castrum more solito.

Et quia pompa videbatur esse admodum vilis ob defectum ceræ, dedignantibus Cardinalibus præsertim affinibus defuncti, ego consului, quod deputaretur unus Cardinalis particularis affinis pro expeditione exequiarum, & fuit deputatus *Cardinalis de SALVIATIS*, qui honorem communem curavit, & posuit in tertia super Castro 40. & ad latera 50. & super sepulcro 4, & faculæ super Castro pro medietate primæ diei, & sex Torcæ super cancellis capellæ Sixtine, ubi celebrarunt, & feci cooperiri de panno velluto sepulcrum Xisti.

Item, ego etiam feci deputari unum Cardinalem conclavi faciendo, qui fuit *Cardinalis de CAESARINIS*, qui animose incepit.

Item etiam feci fieri duos caminos in duabus salis, Conclavo ex-
& feci fieri 40. cellas, videlicet 31. in Capella, & novem truitur.
extra tam æquales omnes longitudinis a pariete usque ad listam albam utrinque, quæ longitudo est palmorum 23. & latitudo fuit palmorum 10. & modicum plusquam tertia pars, & feci super solari fieri tabulatum, & similiter feci cooperiri cellas ex tabulis subtilibus, quod omnibus pla-

cuit, & feci claudi fenestras cum telari, ~~et~~ tela ~~capata~~
supra fenestras vitreas.

Item proposui, quod propter multas fraudes, quæ committuntur in aperitione portellæ, quando introferuntur fercula, bonum esset, quod una rota apud portam fieret more Monialium, & placuit omnibus & commiserunt, quod fieret omnino cum duabus portis hinc inde, ut custodes unam clavem haberent, & aliam Magistri Ceremoniarum.

Item, proposui de custodibus & conclavistis, & variaz opiniones fuerunt, ut res fuerit indiscussa.

Die *Martis X.* Cardinalis CORNELIVS ex Venetiis supervenit, & die Mercurii XI. quinque alii Cardinales supervenerunt, videlicet, SEDVNENSIS, SVEVVS, de MEDICIS, *Vice-Cancellarius*, de PETRUVCCIIS, SENENSIS, CORTONENSIS, FLORENTINVS, & GIBO *Januensis*.

Die Jovis duo Cardinales supervenerunt, videlicet GERMANVS & MANTVANVS, ambo infirmi, quotidiè habita est Missa exequialis, cum absolutione per Presbyteros cum Presbytero celebrante, & per Episcopos cum Episcopo celebrante.

Cera data est Cardinalibus & Prælatibus præsentibus cum miseris, & super Castro raræ faculæ, & rariora Intorticia, & nisi Cardinalis SALVIATVS deputatus providisset, forsan nulla facula, nec nulla intorticia posita fuissent, & tamen computata fuissent in expensis, ex causa ejus, quem supra dixi, paucissimi vestiti sunt.

Die Luna venerunt nova cum literis ex *Papia* allatis per servitorem transfugam Cardinalis Hiporigiensis, qui significabat interceptum se *Papiaz* a quodam SVEVO. servitore *Cardinalis*, qui, ut scripsit, habuit in mandatis a Dominis

minis suis non relaxandi eum, donec Papa creatus esset, ex qua novitate totum Collegium maxime commotum est, & cum jam omnia parata essent pro ingressu in conclavi, die Mercurii proxima statuerunt, quod omnino expectaretur ille Cardinalis per octo dies, & sic vocato Oratore Ducis Mediolani, qui die præcedenti urbem per Staffettam ingressus fuerat, imposuit Collegium, ut omnino scriberet Duci super liberatione prædicti Cardinalis, alias procederetur contra, prout de jure, & sic prorogatus est ingressus in conclave per octo dies.

Eadem die unus *Cardinalis* ex multo odio, quod, ut credo, ille habet, dixit mihi, quod Cardinales aliqui, qui noviter urbem advenerant, mirabantur, quod ego Prælatum Episcopum auderem me intromittere in officio Cæmoniarum, cum me egomet ipse proposuissem, quod Prælati non possent esse Conclavistæ Cardinalium, & quod propterea abstinerem, quasi ipse non vellet, quod ego ingrederer, ut forsan possem servire in aliquo fratri meo *Cardinali de GRASSIS*.

Ego conversus ad seniores, dixi totum illud, quod mihi dictum fuerat, & subdidi, quod ego innitebar decreto eorum in congregatione facto, per quod ipsi omnes, nemine discrepante, non solum me deputaverant, sed etiam me rogaverant, ut eis servirem: quin etiam dixi, quod habebam super hoc Bullas meas, quibus Papa LEO mihi reservavit præter omnes fructus officii etiam locum in Capella, & extra eam, & titulum Magistri, & præminentiam ubique, sicut habebam antequam resignassem, & quando intendebam illum locum habere, quo audito seniores cognita malignitate subfriserunt, dicentes, velle, quod ego serviam eis, qui me de consensu universali omnium elegerant,

rant, & sic me confirmarent præter Bullas meas, quas ego ostendi, sed eas noluerunt aliter videre.

Die *Martis IX.* exequiarum *Cardinalis* SANCTAE CRVCIS iterum cantavit Missam, quia *Cardinalis* de GRIMANIS, cui fuerat ea Missa reservata, graviter infirmus erat. Intra Missam conservatores supervenerunt, & voluerunt sedere supra Oratorem Bononiensem, non voluit eis cedere, licet ipsi quasi per vim vellent ejicere.

Et tandem ipsi Conservatores fecerunt aliud Caput Sessionis suæ, id est, versus Cardinales, ut sic ipsi omnes viderentur esse supra Oratorem Bononiensem. De qua re omnes riserunt, licet in veritate ego demandati Collegii jam prius dixeram Conservatoribus, ut non comparerent in talibus, ne propter rixam de præcedentia hujusmodi inter eos oriretur scandalum, sed non voluerunt obtemperare. Aliqui Cardinales adversum me respiciebant, quasi ego componerem differentiam talem.

Ego respondi, Oratores dicere, paratos esse deferri Senatori, qui est primus Magistratus Romanorum, quia forsitan est, etiam vellent ipsi Conservatores, quod ad aliquos dies postea etiam cederetur Capurionibus, & sic omnes tacuerunt.

Finita Missa, habitus est sermo per Dominum ANTONIVM de SPELLO, *Acolytum* & *Rochetto*, & cappa vestitum; ipse sermo fuit brevis, compendiosus & accommodatus, & in fine facta absolutio fuit per quatuor Cardinales Presbyteros, licet ipsi jam surrexerant ante sermonem, ut absolverent, sed ego feci ad loca sua redire.

Canonici *Sancti Petri*, officio finito, acceperunt panum, ex velluto nigra, qui erat superpositus sepulcro Sixti,

Sixti, licet Cardinalis ARMELLINVS clamaverit, se illum habere velle.

Ego respondi, ad Canonicos pertinere, quicquid Ecclesiæ & sepulcro oblatum fuisset, nisi ab initio facta fuisset protestatio de repetendo, quo casu, si Canonici acceptassent protestationem, restituere tenerentur ipsum pannum aliter nequaquam. Et sic Canonici pro se tenuerunt pannum.

In fine absolutionis habita est congregatio brevis, ubi Collegium decrevit, quod de cætero fieret congregatio in domo *Decani Collegii*, quando intimaretur eis ex mandato ipsius Decani.

Orator *Venetus* conquestus est, quod Caballarii intercepti sunt quotidie inter vias.

Item *Orator Mantuanus* exposuit, quod *Vrbini* FRANCISCVS MARIA erat in via versus statum suum, ex quo fuerat per Papam LEONEM ejectus, & quod veniebat cum manu forti & gentibus in exercitu magno &c. Et ambo prædicti petierunt, ut supra per Sacrum Senatum provideretur.

Ego habui ab initio exequiarum Ducatos auri in auro pro me, & totidem pro socio meo per manus PHILIPPI *de STROCIIS*, & centum alios etiam habui pro emtione suppellectilis necessariæ in Conclavi, sicut de more est.

Et sic finis exequiarum bonæ memoriæ LEONIS *Papæ X.* in pace cujus anima requiescat, Amen.

F I N I S.

EX

EX DIARIO PARIDIS DE CRASSIS.

Contra electum Corcyrensem, qui prædictum Augustini librum sub suo nomine vulgavit.

Vid. MABILLONII *Museum Italicum Tom. II. p. 587.*

Hodie, nempe XI. Martii, anno MDXVII. cum mihi dictum esset, librum ceremoniale nostrum, quo respublica nostra Ecclesiastica regitur & gubernatur, fuisse Venetiis impressum, & ad Urbem remissum omnibus venalem: dolui vehementer, & priusquam aliquid dicerem Pontifici, super hoc conquestus fui cum Cardinalibus, qui in die creationis annuæ papalis expectabant Pontificem venturum ad Missam. Et aliqui, imo multi ex eis commoti, scandalizati sunt, quod Ceremoniæ sacræ & Mysteria eorum divulgata fuerint: sic ut ceremoniæ nostræ, quæ erant quid sacrum, fiant quid publicum &c. Et in fine dixerunt Papæ dolentes, Papa autem prima facie turbatus, dixit se facturum quid Cardinalibus placeret. Et quia Cardinalis SANCTAE CRVCIS forsitan fuerat causa, quod imprimeretur liber ille; dixit *non malum esse*. Tandem Papa commisit Cardinali de GRASSIS, *protectori officii ceremoniarum*, ut simul cum auditore Cameræ provideret, ne amplius aliquod volumen venderetur usque ad diem consistorii: quia tunc exquisitis votis omnium Cardinalium concluderetur. Et sic factum est.

Deinde cum collatione facta de illo impresso cum nostro, inuenissem, multa fuisse ad libitum addita, & plura similiter cassata; retuli Papæ præsentibus Cardinalibus in consistorio sequenti: *ac Papa vidit ac magis commotus est*. Et vocato iterum Auditore cameræ, mandavit, ut omnia volumina impressa apud se habeat & sic retineat, donec aliud sibi dixerit. Sicut supra dixi, XI. Martii scripsi, *electum Corcyrensem* publicasse librum ceremoniale contra jus fasque, & Papa mihi commisit, ut ipsum librum diligenter viderem ac colla-

collationarem cum *originali*, si quid esset additum vel immi-
nutum, quod illud signarem ac referrem. Itaque eo totali-
ter viso & signato, feci hanc meam epistolam, quam præmissi
quasi invektivam contra ipsum Corcyrensem temeratorem
libri sacri, & eam Papæ dedi in manibus: & legit & approba-
vit, mandans mihi, ut in primo consistorio recitem causas, qui-
bus motus fui; & exaudiret, præsentem senatu petitiones meas,
quæ sunt, ut ipsa epistola de verbo ad verbum hic posita, sic
videlicet:

Epistola

PARIDIS DE CRASSIS AD LEONEM X.

SANCTISSIMO D. N. LEONI PAPÆ X. PARIS DE
GRASSIS, *Episcopus Pisaurensis, ceremoniarum magister*. Inter
sacras solemnesque Romanæ Ecclesiæ ceremonias, *beatissime*
Pontifex, a juventute mea versatus tuo ac tuorum beneficio
prædecessorum, illis jam ad XVI. prope annum præfectus, pia-
culum ingenis, & id quidem calumniæ & ignominia plenum,
facturus videor, si transeat sub silentio, & conniventibus ocu-
lis patiar, illas per libros sacrorum rituum nuper sub nomine
cujusdam falsi & temerarii auctoris impressos, corrumpi, ac
in contemptum Apostolicæ Sedis divulgari; atque anteces-
sores meos, qui eisdem præfuere ceremoniis, illasque mihi
tanquam per manus dedere suis laboribus, suis vigiliis ac stu-
diis, contra jura legesque defraudare æquo animo feram sub
felicissimo Sanctitatis vestræ Pontificatu, cujus ingenii dotes
ita longa experientia omnes didicimus, ut jam non dubitemus
eam (si qualia hæc sunt, intelligat) pro sua erga Deum
pietate, pro sanctæ Sedis Apostolicæ majestate ac innata justi-
tia, non solum non passuram; sed, sicut ego ea pro criminis
magnitudine sine hac verborum detestatione præterire non
possum, ita illam acriter vindicaturam. Nam quemadmo-

dum iusti cujusque principis est curare, ne quisquam suo jure fraudetur: ita, si diligenter inspexerimus, ad quempiam alium non magis spectat, quam ad Romanum Pontificem, ne factæ suæ ceremoniæ maculentur, neve aliqua in parte alterentur, ac præsertim, ne corrumpantur: sed & quod omnium Principum est, ne prolata in vulgus, velut prostituta, pontificalium sacrorum existimationem minuant, flocci faciant, & contemnantur. Quod si in primis tua ac sacrosanctæ Sedis Apostolicæ res agitur, B. P. ne pigeat obsecro, hæc, qualicumque sint, quæ temporis angustia cursim collegimus, perlegere. Inveniet profecto in his, non quæ verborum contextu auribus grata & jucunda; sed quæ ad rem tuam maxime pertinentia sint & necessaria. Verum antequam ab eo exordiar, quod hæc sacræ ceremoniæ in vulgus minime prodendæ sunt: respondebo illorum opinioni, qui existimant, religionis Christianæ ceremonias ad publicam mortalium utilitatem esse divulgandas, moti forsitan vel eo argumento, quod ipsa divini Numinis deductio & cetera Ecclesiæ sacramenta, libris Pontificalibus impressa & publicata sunt. Quippe illa ad omnes Ecclesias & singulos quosque sacerdotes pertinent, nec omnino recondi poterant. Hæc ad Romanam Ecclesiam tantum, ejusque Summum Pontificem, suosque circumtaxat ad id operis vocatos ministros. Sed utinam etiam & illa, quæ dixi, secretiora forent & magis recondita. Non enim ea quotidie ad *profanas manus in sacerdotii contemptum, nec ad alienas sectas in nostræ religionis irrisionem devenire videremus.* At quoniam reprehendi magis possunt, quam corrigi, revertamur ad rem nostram integram adhuc, ne hoc malo exemplo & ipsa labefactetur. Novit jam pridem S. T. omnem Romanorum Pontificum auctoritatem, omnem majestatem hujus sacrosanctæ Sedis pendere *ex animis opinionibusque Principum & Prælatorum.* Dum enim illi Summos Pontifices

non tamquam mortales homines, sed tamquam Deos in terris existimant & credunt: illis se sponte sua subjiunt, illis parent, illos suspiciunt ac venerantur, & etiam adorant; incredibile quaedam afficiuntur admiratione, cum aliquando audiunt aut vident supra humanum opus ab illis per eas, de quibus agimus, ceremonias in sanctorum numerum quempiam referri; Pontifices tanta solemnitate tantaque observatione eligi atque sanctificari, Imperatores coronari, Reges ungi, Cardinales assumi, Patriarchas, Archiepiscopos Episcoposque consecrari, ac cætera effici, quæ tum rerum magnitudine, tum varietate divinitatem quandam præ se ferre videntur. Quod si sacrorum arcana pandantur, & sacræ publicentur ceremoniæ, illico futurum est, ut omnis opinio minuat, ut pontificia auctoritas elanguescat necesse est. Suberit extemplo Summus Pontifex vel uniuscujusque plebeji hominis censura. Alius ritus non recte a majoribus ordinatos redarguet: alias non observatas traditiones objiciet: alius morem cultumque sacrorum perperam interpretabitur: alius gestus deridebit & subsannabit. Et cum antecessores tui consueverint, *pro tempore, pro loco, pro necessitate ceremoniæ quandoque mutare*, non erunt Summi Pontifices sui arbitrii, neque sine vulgi murmuratione id exequi poterunt, utrumque res familiari cognitione in contemptum adducant. Quod ne fiat, non minus curandum a Nobis, qui vero lumine fidei illustramur, quam curatum sit olim a gentilibus in suis superstitionibus, quibus quasi peculiaris nos, omnibus arcana ceremoniarum nec velle, nec audere in vulgus edere, asserentibus non licere profanis nosse deorum mysteria, semper fuit: in quibus nulla major quam fides silentii deberetur. Quod ut cætera innumerabilia taceam, quæ circa hæc a Macrobio, Apulejo, Valerio, Plutarcho, ac cæteris antiquis auctoribus referuntur; memoriæ traditum est, Tarquinium

Regem, M. Tullium quod librum secreta civilium sacrorum continentem, cuidam Sabino describendum dedisset, Collo insulam in mare abjici jussisse. Quod si apud eos tanto supplicio libri sola descriptio vindicata est, qua pœna apud Nos erit afficiendus, qui non solum sacra descripserit, sed etiam descripta corruperit, ac corrupta divulgaverit? Adde quod ille triumvir illis eisdem sacris præerat, licebatque illi eundem librum legere & attrectare; hic noster ab omnibus ceremoniis alienus, ex sacris penetralibus furto librum hunc surripuisse facile credi potest. Nam cum INNOCENTIUS VIII. summa industria collectas in hunc librum ceremonias, non ignorans quam retinenda & occultanda forent sacrorum arcana in palatii sacrario, ac interiori Bibliotheca magna cum diligentia observanda reposuisset, ut inde per illos tantum, qui præessent, quando opus esset, incorrupte haurirentur, idque hucusque observatum fuisset: quomodo ad hujus manus pervenerint, non liquet satis. Illud certissimum est, quod hic novus homo, & modo sacris initiatus, unus inventus est, qui quod nemo alius etiam inter sacras ceremonias educatus unquam ausus fuisset, auderet non solum librum hunc in profanas manus edere, sed etiam multa subtrahere, nonnulla addere, quæ plurima immutate & corrumpere. At dicat ipse obsecro, ubinam istas ceremonias, quas immutabat, didicerat? quo auctore, quo magistro, qua facultate nitebatur? nam si liber ipse ceremonialis a Sede Apostolica approbatus jus & legem facit, ut in *Clementinis tit. de jurejurando* sancitum est, & nulli præterquam Principi licet, ea quæ juris sunt, immutare: quâ audacia hunc impulsus disemus, ut cum secundum constitutiones nomen adhuc suum nesciret (appellavit enim se ubique electum Archiepiscopum, cum electum tantum appellare debuisset, nec licebat ante pallii assumptionem quemquam Archiepiscopum nominari) hanc
 juris

juris mutationem sibi licere putaret? Describebat profecto bonus vir, quod minime intelligebat. Si enim eadem non ignorasset, neque ambulasset in tenebris, non posuisset *sinistram* pro *dextra*, non *fidelem* pro *filialem*, non particulas *negativas* aut *disjunctivas* aliquando omisisset, quæ sensum perverterent aut depravarent: non præterisisset *fanones*, *vexilla*, *colores*, collegia, nec immutasset *juramenta*, *benedictiones*, *unctiones*, & cætera quæ de substantia sunt, & characteres imprimunt, quæ nullo pacto immutari debent aut possunt. Sed quid in his moror, *ad mille & supra*, B. P. *corruptiones* enumeravimus in libro hoc suo nuper impresso, dum illum cum exemplari protocollo *Pientini præsulis*, veri auctoris, contulimus. Nec verbis nostris fidem habeat S. V. librum ipsum quem protuli intueatur. Signata sunt loca aut asterisco, aut linea, aut litura. *Nulla prorsus pagina errore vacat.* Quæ omnia non minus pro pietate tua erga Deum reprobare & repellere debet S. T. quam pro tua justitia curare, ne defuncto eidem præsuli Pientino, viro doctissimo, ac de Sede Apostolica bene merito, vis & injuria inferatur, suisque vigiliis, suo nomine spoliatur, ac suo honore privetur. Is cum plures annos magistratum ceremoniarum egregie & scite exercuisset, ab INNOCENTIO VIII. prædecessore & affine tuo ab hujusmodi magistratu vocatione accepta, eisdem tamen stipendiis *Senas*, tamquam in secessum literatorium, *ad Romanæ Ecclesiæ ceremonias in librum* hunc colligendas missus est. Laboravit *triennio* vir gravis & summæ experientiæ: demum incredibili studio, & exacta diligentia absolutum librum ejusdem Pontificis nomini antepositis suis epistolis dedicavit, contentus vel eo nomine, quod apud posteros non auctor, sed quasi collector aut compilator sacrarum ceremoniarum diceretur. Nec existimavit bonos pater aliquem suo tantum nomini invi-

furum. Sed o mores hominum! non erubuit sub tuo Pontificatu electus ille Corcyrensis ejus patris, cujus potius debuisset observare memoriam, abradere nomen & epistolas, ac suas ita inferere, ut se libri hujus ceremonialis auctorem credere securura posteritas crederetur. Quis enim in hoc libro nuper impresso praetenquam unus CHRISTOPHORUS MARCELLUS nominatur? Quodnam Pientini praesulis auctoris, aut alterius cujusvis legitur nomen? Quin etiam subtraxit iste, qui tam impudenter alienos sibi labores vindicat, verba illius optimi patris, quibus in capite de clericis ceremoniarum imperfectionem suam excusabat; dicentis inter alia: *utinam tam bene officium meum sustinere scivissem, cum in eo fui, quam bene imperfectum meum cognosco.* Est igitur, etsi non dolo, non fraude id fecisse autumer, dicat se suas epistolas ad ornamentum tantum apposuisse, non ut laudes alienas usurparet. Sed interrogetur obsecro, cujusnam sit illa lucubratiō, quam adeo efficacissimis verbis a S. T. accepi in prima epistola efflagitat? utrumne intelligat brevis epistolae suae, an totius operis lucubrationem? Interrogetur, inquam, a quo absoluta maxima pars operis videri poterat, cum tot & tanta priore libro peregerit, ut ipsa altera epistola ampullarum, vel a quo ultimus absolvitur liber, ut ejus verbis utar. Putabatne simplex vir, dum opus alienum ad verbum transcribebat, futurum, ut nunquam in furto deprehenderetur; an id magis ingenium fortasse opinabatur, quam mutum reddere, vel fateri, per quem profecisset? An existimabat potius tantum opus, paucis admodum immutatis verbis & rubricis, ita suum fieri, ut veri auctoris nomen penitus aboleretur; Primum se omnium haec ad usum & voluptatem communicasse commemorat. O egregium opus! o laboriosam concidnationem.

Exequias juste emendavit; *albam*, album; *genus flexum*, supplicandum; *officiales*, magistratus; *pileum*, galerum concinnavit. Pro *lignis*, tignis supposuit; pro *cusino* pulvino; pro *bacili*, vase; pro *perfectis*, peracta; pro *platea*, aream; pro *armis*, insignia; pro *rubeo*, purpureum inseruit. Hæc & huiusmodi sunt frivola quidem & inania, quæ iste suis sesquipedalibus verbis se concinnasse jactat; ac si pura, nuda, clara & simplicia non magis religio exposceret, quam ista verborum lenocinia. At si concinnaturus erat, cur non omnia concinnavit? cur non eodem ubique modo, pro Papa; Pontificis; pro professionibus supplicationes subegerit? modo easdem dictiones reliquit intactas; tanquam pertæsus etiam longam concinnationem eorum librorum, quorum auctor haberi volebat. Quid? quod ubique nomen & excusationem ac epistolæ auctoris delevisset. Non delevit etiam hoc iramamentum FRIDERICUS III. Imperator, qui adhuc regnat; dum *Senis* esset, præstitit. Quid & illud intactum reliquit? Ceremonias in coronandis regibus servandas in *libro Pontificali*, quem nuper emendavimus, plene conscripsimus: ut in altero scilicet dolus & mendacium appareret, defuncto jam diu imperatore; in altero furtiva conficeretur. Nisi mallet geminare Pontificalem librum illum, ita ut hos fecit sibi attribuens. Præterit ultra hæc multa his non minora sive negligentia, sive ut omnia pariter confunderet. Nam & se inseruisse coronationi ejusdem imperatoris, & vidisse Cardinales *Nicenum* & *Atrabatensem*, ac servisse PLO II per annos plurimos, & suo tempore nullum Romanum Pontificem præter SIXTUM IV. consecratum satis impudenter assumat, ac si dicat nec PLUM III, nec se LEONEM X nostro tempore fuisse consecratos. Quæ cuncta ut primò auctori apprime conveniebant; ita huic supposititia & ejus libro omnem fidem adimunt. Aut enim illa non erant

amovenda, aut hæc quoque cum illis abradenda fuerunt, ut concinnatum undequaue opus videretur. Ast o si ipse Pientinus auctor revertatur, & nunc sua jura reposcat, nonne iste opexosus concinnator, tamquam Horatiana cornicula, alienis omnibus pennis deplumatus, cum suis tantum corruptionibus remansurus esset, futurusque omnibus ludibrio; At putabit forte ea sibi licere, si epistolas suas cum se concinnato opere ad S. T. direxisset, ejusque sacratissimo nomine culpam suam pertexisset, eos imitatus, qui ut impune furati sint, furta magistratibus largiuntur. Sed non vidit ingeniosus in alienis operibus auctor, quantum Beatitudinem tuam offenderet, dum tanquam inanis gloriæ nimis appetentem eam in locum abrasorum nominum ingerit, sui que criminis participatione coinquinare contendit, non solum invidis & malevolis causam contra eam inverhendi præbet, sed etiam ejus successoribus abradendi LEONIS sanctissimum nomen cum tua ignominia, & cum laude sua auctorum nomina restituendi materiam relinquit. Quod si his, quæ maxime Sanctitatem tuam movere deberent, non moveris, *sanctissime Pontifex*, nec afficit te contemptus Apostolicæ Sedis, ac Pontificiæ dignitatis, qui ex hac arcanorum invulgate illico irrepturus est, moveat te quæso tua erga Deum pietas, nec eam una cum ipsis ceremoniis ab isto insolenti jactatore corrumpi patiaris. Moveant te *Pientini Episcopi* labores, suæ vigiliæ jura reposcentes. Moveat te demum INNOCENTII VIII. prædecessoris tui æfinisque memoria, cui tu tantum debes, ut fortasse nemo magis. Is enim suum abs te, tum jure affinitatis & gratitudinis, tum æquitatis & justitiæ reponi petitis librum suum integrum & incorruptum desiderat, & in arcanis reservari, ut vivens instituit, efflagitat.

Obse-

Obsequere eorum umbris, *beatissime Pater*, tam iusta, tam pia, tam sancta, postulantibus; & quæ tua iustitia est, rejecto & expulso etiam sub anathemate, isto impudenti usurpatore cum suis corruptionibus, libros suis auctoribus restitue. Futurum est enim, ut plus veræ laudis, plus gloriæ adeptura sit S. T. in eorum nominibus reponendis, quam si quodlibet egregium opus a verò auctore sibi dicaretur.

Hanc epistolam cum in manibus Papæ dedissem, legissetque libenter & avide, & acceptasset rationes & argumenta, in ea per me allegata; versus ad Cardinales aliquos, qui sibi forte adhærebant, dixit, me rationem habere super petitionibus meis: & librum ceremoniarum nuper *impressum omnino comburi, simul cum falso auctore*, sicut postulassem, aut saltem ipsum auctorem corrigi & castigari omnino debere, prout præsentibus videretur. Itaque ad primum consistorium rem & causam differre, ut in ipso Consistorio proponerem, prout proposui audientibus omnibus; & tandem Papa mandavit tribus Cardinalibus, videlicet R. D. ANTONIO DE MONTE, *tit. S. Praxedis*, & D. PETRO DE AC-COLTIS, *S. Eusebii Anconitano*, & D. ACHILLI DE GRASSIS, *S. Sixti Cardinali Bononiensi*, protectori officii ceremoniarum, fratri meo, ut petitiones meas ad partes plenius intelligerent, & me, prout juris fuerit, ac sibi videretur, expedirent, tam super libro comburendo, quam auctore castigando, & ad Urbem citando personaliter & comparando. Itaque quid sequetur, hic etiam successive adnotabo.

EXCERPTA

Ex

PETRI MONNODI *trattato del titolo Re-
gio dovuto alla Ser Casa di Savoia, insieme con un ristretto
delle revolutione, del Reame di Cipri. Tor. 1633. fol.*

Pag. 57.

Anzi ne' registri di Papa BENEDETTO XII. si trova una Bolla data alli sei di Aprile del 1339. in favore del Conte Aymon, Padre del Conte Verde, nella quale dichiara il Pontefice, che trovandosi il Conte di Savoia presente alla coronatione del Papa dovrà egli tenere il primo luogo dopo li Rè e se non vi serà che un Rè, bara questi alla dritta, & il Corte di Savoia alla sinistra. *Ipsum D. Papam cum de coronatione exhibet per Franum, ducet Comes Sabaudia, nisi Reges ibidem fuerint cum ducentes; unico tamen Rege ad hoc presente & ducente, idem D. Comes ab altero latere Papam ducere debebit.* In fatti che i Principi di Savoia havessero la precedenza in Roma sopra tutti gli altri d'Italia, ne fanno fede i Registri autentici delli Maestri di ceremonie ne' quali si trova l'ordine de' Duchi. Nella libreria del Cardinale SIRRETTO, vene suo due assai antichi. PARIDE de GRASSIS Maestro di ceremonie di Papa GIULIO II. e LEONE X. nel suo diario lo mette parimente nel modo che segue:

ORDO DUCUM.

Dux Britannia.

Dux Burgundia.

Dux Bavaria, Comes Palatinus.

Dux Saxonia.

Marchio Brandenburgensis.

Dux Austriae.

Dux Sabaudiae.

Dux Mediolani.

Dux Venetiarum.

Dux Bavariae.

Duces Franciae, Lotharingiae.

Dux Borboniae.

Dux Aurelianensis.

Dux Genuae.

Dux Ferrariae.

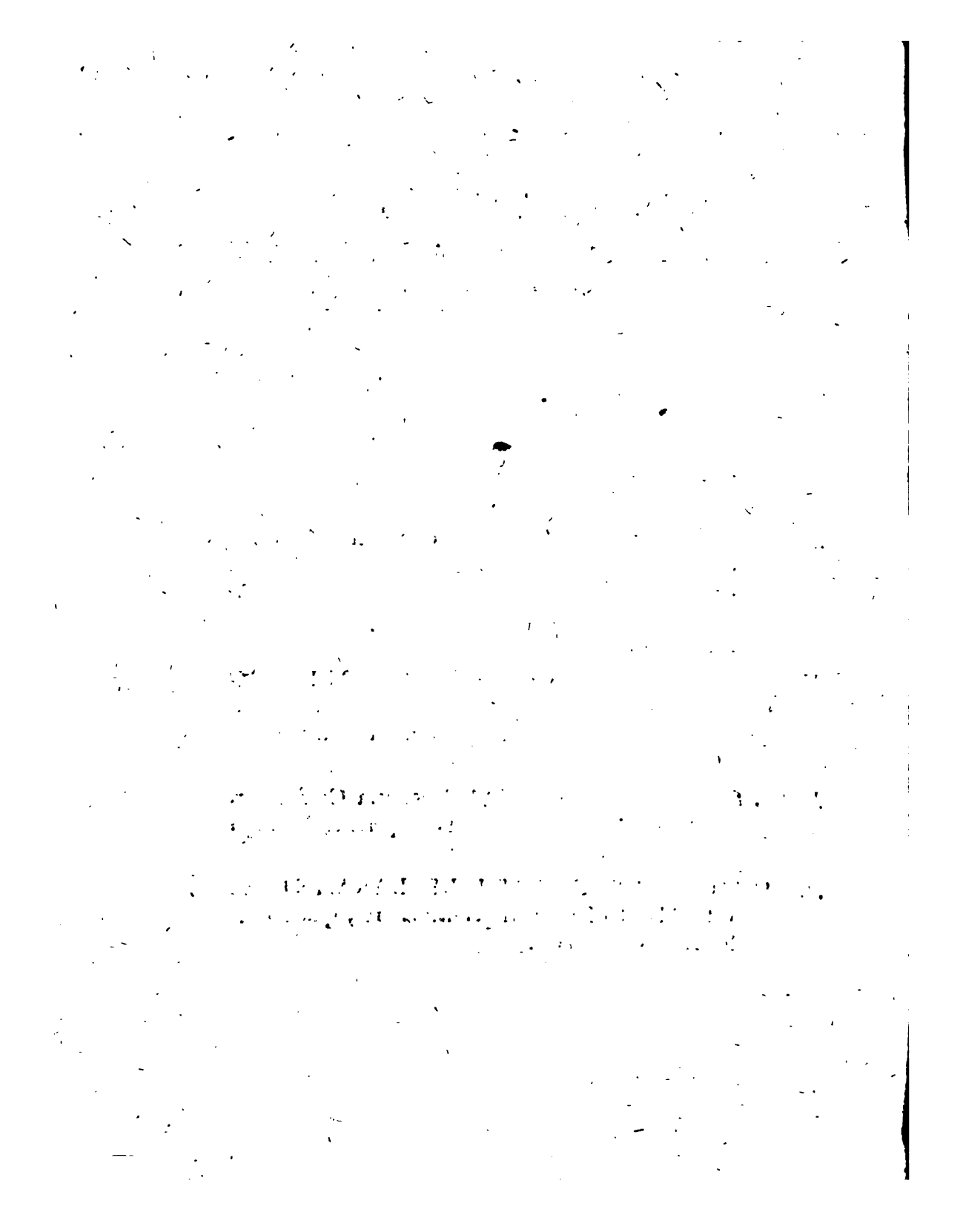
Pag. 67. ad Ann. MDXV.

Sessione decima in Lateranensi concilio dixit Papa LEO X. quod vellet intelligere de Sabaudis & Venetis ac Mediolanensibus, quis esset tam de jure nostro, quam de consuetudine major, & quid faciendum mihi videretur, ut omnes isti Oratores simul in Sessione essent, & sine controversia manerent. Respondi, de jure nostro esse, prout patet in *libris Camerae ac Cancellariae, & nostris libris, quod DUX SABAUDIAE*, esset *primus* in ordine, & *DUX MEDIOLANI* esset *secundus*, & denique *DUX VENETIARUM* esset *tertius*. Quod cum novum ac mirum videretur Papae prima facie, non credidit mihi, sed ego allatis libris ostendi sic esse in ordine scripturae, quae in talibus decisionibus attendenda est. Verumtamen addidi, aliter in observatione esse, videlicet, quod *DUX MEDIOLANI* sponte olim cessit *VENETIS*, sed non vult deferre & cedere Sabaudiae Duci, nec minus Venetorum Dux, unde controversia semper fuit, & est, inter hos, & ne scandala intervenire possent inter eos consuevisse Pontifices aliquo

modo obviare, ut est, quod Papa rogari faciat hunc & illum ad non comparandum tali die in tali actu, quia alter cum altero Oratore non habet causam rixæ. Quod ego sæpe feci tempore JULII; & legi, sic etiam factum fuisse sub ALEXANDRO & PAPA; voluit videre tales libros, quos ego ostendi sibi præsertim de simili casu an. 1493. *die prima Januarii in vigilia S. Trinitatis*, quia ibi ALEXANDER rogare fecit Oratorem Venetum, ut tunc abstineret, quia Sabaudix Orator paucis diebus esset in urbe mansurus &c. Et sic fuit, & propterea mihi imposuerat, ut idem dicerem Oratoribus, Veneto & Mediolanensi, qui erant parati obedire, sed tandem conclusum fuit, quod omnes Oratores simul irent in loco solito, sed Sabaudi essent facientes medium magnificum Julianum Papæ fratrem, & tunc Capitaneum Ecclesiæ, quasi essent una copia, & placuit omnibus, & ita factum fuit, quoad eundem, in sedendo vero in loco sessionis in latere dextro, inter omnes Oratores alii sedentes more solito, sed quatuor Sabaudi essent in latere sinistro socii, quod si Conservatores ibi venissent, Papa vocaret eos ad gradus solii sui, sed ego providi: quia posui duo sedilia longa, & in uno, quod esset propinquius Diaconis Cardinalibus, sederunt Sabaudi, & in alio sederunt Conservatores cum Baronibus Romanis, & sic omnia bene facta sunt. PARIS de GRASSIS in diario LEONIS X. *ad ann. 1515. pag. 105.*

FASCICULUS
RERUM HISTORIAM AC STATUM
CURIAE ROMANAE,
QUI IN PRIMIS SEculo XVI. FUIT, ILLU-
STRANTIUM, CONTINENS

- I. **LUCÆ HOLSTENII**, notas ad Pontificale Romanum.
- II. **EXCERPTA**, quæ a summis Pontificibus, aut sacris conciliis decreta sunt circa vitam ac mores Romanæ Ecclesiæ Cardinalium.
- III. **NARRATIO HISTORICA**, quo pacto urbs Roma 6. d. Maj. anno MDXXVII. ab exercitu *Caroli V.* oppugnata, capta, direpta & vastata fuit, cum **ORATIONE** habita in Senatu Romano, prælectis literis a *Carolo V.* ad eundem scriptis.
- IV. **INSTRUCTIO PAULI III.** data **THOMÆ CAMPEGIO**, Episcopo Feltrensi, & aliquibus doctis Viris, cum eo in Germaniam ituris. Romæ 5. *Octobr.* MDXL.
- V. **EXTRACTUS PROCESSUS**, contra Cardinalem **CAROLUM de CARAFA**, imperante Pio Papa IV. institutus.
- VI. **MEMORIALE CARDIN. BELLARMINI**, ad **CLEMENTEM VIII.** continens res, quæ Pontifex reformare debeat.

AD LECTORES.

Rimum in præfenti fasciculo locum dedimus *observationibus ac lectionibus variantibus*, quas ex PONTIFICALI ROMANO eruit LUCAS HOLSTENIUS, prout testatur exemplar manuscriptum, ex quo hæc excerpta deprompsimus. Videbantur ea ad præfens institutum, versantibus nobis in recensione præcipuorum aulæ Romanæ ritualium librorum, bene referri potuisse. Non ultimus inter illos est PONTIFICALÈ, qui liber ceremonias ac ritus in Præsulum Ecclesiasticorum muneribus servandas exhibet, magnique semper in Romana Ecclesia æstimatus est. Jam INNOCENTII VIII. ætate emendatio hujus libri ab AUGUSTINO PATRICIO suscepta fuit, de quo superius, in *dissertatione præliminari de Autore Diarii & libri ceremoniarum* §. 8. pluribus actum. Revisio ejusdem Pontificalis facta auctoritate CLEMENTIS VIII. qui singulari constitutione Romæ anno MDXCVI. edita, cavit, nullo unquam tempore in toto, vel in parte mutandum, vel ei aliquid addendum, aut detrahendum esse, ac quoscunque, qui pontificalia munera exercere, vel alias, quæ in dicto Pontificali continentur, facere, aut exequi debent, ad ea peragenda, & præstanda ex hujus Pontificalis præscripto & ratione teneri. Repetuit hanc sanctionem URBANUS VIII. anno MDCXXXIV. lata nova constitutione, in qua a nonnullis Cardinalibus, & aliis Viris doctis accuratiorem recensione libri factam fuisse refert, addita lege, ne extra urbem Pontificale aliquis typis excudere, aut evulgare audeat, nisi facultate in scriptis accepta ab Inqui-

sito.

ditoribus hæreticæ prauitatis, vel a locorum ordinariis, addita comminatione excommunicationis ecclesiasticæ, a qua nisi a Romano Pontifice absolutio impetrari queat. Interim plures Pontificalis habemus editiones, inter quas antiquissima, quam vidimus, prodiit *Florentiæ* apud *Ludovicum Antonium de Giunta*, anno *MDXX*. sub titulo : **PONTIFICALIS, seu ritus S. S. Romanæ Ecclesiæ, cum multis additionibus opportunis, & aptissimis figuris, gestus & motus personarum ex officiorum decoro exprimentibus.** Novissima prodiit *Romæ*, ex typographia Vaticana, apud *Joannem Mariam Salvioni*, anno *MDCCLXXVI*. cura **ANNIBALIS S. CLEMENTIS, PRESB. CARD. ALBANI, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Camerarii, & Vaticanæ Basilicæ Archiepiscopi**, cui editioni, si splendorem & elegantiam consideres, nihil deesse videtur. Cæterum, quantam autoritatem in Ecclesia Romana hic liber habeat, quantamque ejus curam agat Curia Romana, docet Constitutio **LXXIV. SIXTI** Papæ **V.** qui factorum rituum congregationi, emendationem & observationem Pontificalis Romani injunxit. Interim nonnulla observavit **LUCAS HOLSTENIUS**, prout erat in his literis sagacissimus, quæ in editione Romana anno *MDXCV*. censuram merebantur, quorum nonnulla in subsequendis editionibus correctæ, pleraque vel in ipsa novissima adhuc deprehenduntur. Quibus addenda sunt, quæ **MABILLONIUS** in itinere *Italico pag. 162.* ex Codice Bibliothecæ Florentinæ *S. Crucis* recensuit, quæ suo loco videri possunt.

II. Sequuntur *Excerpta nonnulla, quæ a summis Pontificibus, aut sacris Conciliis decreta sunt circa vitam ac mores Romanæ Ecclesiæ* **CARDINALIUM.** Desumpta ea sunt ex **MARTINI V.** decretis, reformatione **SIXTI IV.** **ALEXANDRI VI.** **JULII III.** **CONCILIO BASILEENSI** ac insequenti **LATERANENSI.** Quamvis autem pleraque his constitutionibus contenta hodierno Cardinalium statui ac conditioni parum

rum respondeant : nihilominus jucundum erit, priscam hujus dignitatis simplicitatem ac ordinem intueri.

III. Exhibemus tertio loco, *Narrationem historicam expugnata ac direpta urbis Roma ab exercitu CAROLI V.* Triste ac lugubre factum, cujus vix recentiora secula simile viderunt aut memorant. Reperiuntur tristissimæ hujus cladis variæ relationes. Duas inseruit SIMON SCHARDIUS *tomo secundo collectionis sue Scriptorum Germanicorum.* Altera edita a JOACHIMO CAMERARIO, quæ ab *A. Paleospyro* ipsi transmissa erat : altera etiam a Schardio producta, eodem volumine legitur. Alias lingua Italica scriptas, recensuit *Celeberrimus FABRICIUS in centifolii Lusherni parte altera pag. 58.* Germanico idiomate conceptam, & a reliquis variis modis diversam conservavit GOLDASTUS (*in politischen Reichs-Händeln, Parte XII. num. VIII. pag. 44.*) quam ex biographia GEORGII FRUNSBURGII erutam suscipiamur. Ea vero, quam hoc loco exhibemus, & reliquis circumstantiarum narratarum copia præstare deprehendimus, primum in lucem protraxit CASPAR BARTHIUS, atque cum *Petri Aretini Borvodidascalo, Francofurtian. MDCXXIII. impresso publicavit.* Scorsim excusa est *Francofurti, sumptibus Joannis Ammanni, anno 1627.* ex qua editione præfens quoque descripta. Adjecimus orationem, quæ in Senatu Romano habita fuit, occasione literarum, quas CAROLUS V. ad Senatum Romanum scripserat, ut culpam direptæ urbis a se declinaret. Habita illa fuit sine dubio a Viro maxime apud Romanos autoritatis; ex ea patet enim, autorem brevi ante illud excidium publico nomine ad Casarem in Hispaniam missum fuisse. Cæterum acerbissimum dicendi genus, inventivæ injuriæ, quam late spargit; immemor reverentiæ Casari debet, ab editione nos detertere potuissent: nisi condonandum aliquid esset dolori, qui in eam animam abripuit impo-

tentiam, ut sui oblitus tam virulenta verba in Imperatorem, Nationemque evomeret Germanicam, quæ tamen ab homine privato, & in furorem quasi acto dicta, Majestati Cæsaris, & Gentis gloriæ nihil derogare possunt. Interim cum calamitates & circumstantias istius temporis vivide exprimat, variâ singularia, & hæcenus incognita referat: operæ pretium omnino videbatur, eam publicæ exponere luci. Non confundenda autem hæc est oratio, quam ex manuscripto damus, cum JOANNIS STAPHYLABI *Sibariensis Episcopi* oratione, quam ad Rotæ Auditores d. 15. Maj. anno MDXXXVIII. direxit, a JOH. WOLFIO *tom. 2. lection. memorabil.* SCHARDIO *tom. 2. Script. German.* GOLDASTO in *politica imperia- libus Part. 22. pag. 1026.* recensita, nec cum alia oratione, quæ ab iisdem autoribus P. M. Professore publico adscribitur, in quibus æque modestiam ac animi moderationem desideres, nihiloscitius aliquoties in Germania recuz fuerunt.

IV. Comparet sub quarto numero INSTRUCTIO PAULI PAPÆ III. THOMÆ CAMPEGIO, *Episcopo Fel- trentis, Legato Pontificio* in Germaniam cum aliquibus doctis Viris ad Colloquium, ex decreto Convenus Haganoici Wormatiæ habendum, iuro. Quam ægre huic colloquio annuerit PAULUS III. refert SARPIS, in *historia Concilii Tridentini Lib. I. p. m. 81.* neque dissimulavit PALLAVICINI in *historia Concilii Tridentini lib. 4. cap. 12.* Sunt autem ejusmodi instructiones, sive mandata, genuini indices animi, desiderii ac votorum mitrentium, & quandoque arcana recludunt consilia. Sunt & alia similia scripta ad manus, quæ recentiora respiciunt tempora. Inprimis instructio Cardinali CARAFFÆ, Nuncio Pontificio anno MDCXXIV. data, Coloniæ tunc petenti nec non instructio Cardinali GINETTI, anno MDCXXXVI. Coloniæ, pacis universalis tractandæ causâ, missa tradita, quæ non parum ad illustrandas res germanicas

nicas istius ævi faciunt: sed ab illis divulgandis, variis moti rationibus, abstinuimus.

V. Ordo tangit aliud monumentum Historiæ Romanæ, nempe **EXTRACTUM PROCESSUM**, contra **CARDINALEM CAROLUM de CARAFFA**, cujus tristia fata satis nota sunt. Accusabatur gravissimorum delictorum, inprimis quod dolo ac fraude **PAULUM** Pontificem ad belli consilia induxisset, imo belli ipsius occasione, ad quosdam invisos sibi, insontes abusus esset. Numerantur in præsentî scripto undecim crimina, quorum Cardinalis reus agebatur, in quibus diluendis atque refellendis occupatur Autor hujus libelli, Cardinalis defensorum agens. In illo non tantum multa leguntur, quæ ad historiam Pontificatus **PAULI IV.** faciunt, verum etiam procedendi ac inquirendi modum contra Purpuratos in Curia Romana degentes egregie illustrant. Non enim ab inquisitionis infamia, neque poenæ immunes esse Cardinales, minime obstantibus eximiis privilegiis, quibus a Pontificibus ornati, plurimâ testantur exempla, inter quæ **Processus contra CAROLUM & ALFONSUM, Fratres de CARAFFA**, auctoritate **PAULI IV.** instituta referri meretur. Id unicum cardinalitæ dignitati concessum, ut de illorum capite Cardinales inquirent, quorum octo nominati, qui quæstioni præsiderent. Lethalem tulit sententiam **CAROLUS**, ab ipso Pontifice decretam. Executionem funesti decreti reulit sequentibus **GRATIANUS** in libro *de casibus Virorum illustrium*, quæ hic excerptæ non piget. Ad **Carolum**, inquit, dormientem in tempeste nocte, patefactis repente cubiculi foribus, adierunt ministri rerum capitalium, atque ipso ingredientium strepitu expergesto, & quid hoc rei esset, querenti mortem indicant, duabus modo horis ad componendam animum concessis. Securus de salute, ac tantum de libertate atrox **Carolus** fuerat, cum inexpectata res vehementius percudit. Fertur pri-

mo atroces edidisse clamores gemitusque, & Philippi perfidiam Cosmique incufans, proditores eos suæ salutis appellasse. Deinde sumptis vestibus, & corpori circumdatis, exiliens lecto, inambulare coepisse, vultu oculisque adeo tracicibus, adeoque inhumane gomens fremensque, ut, qui circumstantabant, magnopere terrentur. Pluribus per iram & crebros questus confectis, & repetitis spatiis demum deservescente paulatim, ac residente animi æstu, & uno ministrorum abeuntis temporis, quod breve præfinitum esset, receptum animum tandem morti accommodavit. Admisso Sacerdote, delicta ei suo ex more est confessus, veniaque accepta, rite eo se sacro procuravit. Sumpto inde quotidianarum precationum libello, abiciens se in terram, ad dimidium horæ tacitus legens, ac sæpe pectus suum pugno pulsatis, signa dedit placantis ac propitiantis Deum. Postremo allata in sella consedit, seque justæ mortis exactoribus permisit. Tum carnifex propere laqueum collo iniecit. Verum dum constringere, ac peragere rem æquo plus festinat, seminecato jam eo, frangitur laqueus, qui dum nequitur iterum, componiturque, audita Caroli vox, scelestum increpantis, atque haud dubie eo casu commotum obluquantemque cum morte, sudario in os injecto, faucibus obstructis laqueo, manu linteo ægre confecit. Ita Carolus iterato supplicio, duplici pene morte est necatus. Corpus mane summo in D. Mariæ Transpotinæ fanum illatum ac terræ mandatum est.

VI. Addimus MEMORIALE Cardinalis BELLARMINI ad CLEMENTEM VIII. cum ejus Responcionibus: in quo non pauci abusus curiæ Romanæ notantur. Illud nondum typis exscriptum observavimus, dignum quod imprimatur. Hisque finem præsentis collectioni imponimus, reliqua, quæ in hacem quæque produci merebantur, in aliud tempus reservantes.

II. LUCÆ

L
**LUCE HOLSTENII NOTÆ AD
 PONTIFICALE ROMANUM, ROMÆ
 ANNO MDXCV. EDITUM.**

Pag. 2. Ad verba: *Nullus presentes nisi unum aut duos, non plures.* Quid in villis oppidisve?

- 5. Oratio, *Deus, qui Apostolis tuis dedisti Spiritum, &c.* dirigitur ad Christum, ut ex conclusione patet, *qui cum Patre &c.* at in missali & breviario feria II. Pentecostes tribuitur Deo Patri.

- 10. Ordinandi debent se presentare cum candelis accensis, *dele* accensis.

ibid. de ordinatione extra tempora, *adde*, in dominicis & tempore paschali non dicitur *flectamus genua.*

- 11. Legitur mandatum apostolicum, *an sufficiat ante primam ordinationem?*

ibid. *adde*: si in sabbatho quatuor temporum fiat officium de festo duplici, missa ordinationum erit de feria sine commemoratione festi.

- 14. Oremus fratres carissimi &c. oculos eorum *aperiat* an legendum *eripiat.*

De Exorcistis.

- 26. In oratione, Deum precemur omnipotentem &c. per unigenitum filium *suum*, lege *ejus.*

- 36. In fine Litaniarum, an super unum Subdiaconum dicantur tres illæ preces, ut hunc electum benedicere, sanctificare, consecrare &c. Vide benedictionem Abbatis *pag. 146. ed. pr. & pag. 118. ed. nov.* ubi duplex †.

- 38. In imagine demendæ sunt stolæ diaconales a tangentibus calicem delende.

- Pag.227. Inculcabilis. An conculcabilis 258.
- 243. In imagine deest corona capiti regis.
 - 255. Et debet velari regina.
 - 259. In imagine regina a Siniftris fit.
 - 266. In imagine male Episcopus ungit.
 - 281. In imagine Episcopus fit sine paramentis sacris.
 - 284. An mittatur sal ter in aquam?
 - 285. In imagine ministri non sint in Albis, & in sequentibus imaginibus, ut in dedicatione Ecclesiæ.
 - 286. Quam dilecta, ut in Breviario.
 - 289. Nisi Dominus ædificaverit &c. ut in Breviario.
 - 290. Miserere mei Deus &c. ut in Breviario.
 - 293. Fundamenta &c. ut in Breviario.
 - 288. Sculpsit signum crucis in nomine Patris &c. notandum est semel signum crucis. *vide Rituale Rom.*
 - 293. Flectamus genua; adde: nisi sit Dominica vel tempus Paschale, quod in sequentibus observa.
 - 295. Lætatus sum &c. ut in Breviario.
 - 297. Sane sero, sane vesperi.
 - 298. Ad caput cuiuslibet crucis. An ad pedes?
 - 299. Quid si servire Ecclesiæ non possit?
 - 300. In imagine an Crux deterenda? *vide 342. & Rit. Rom.* nulla mentio in præparandis.
 - 302. Flectamus genua, adde nisi sit Dominica vel tempus Paschale.
 - 312. Benedictus D. Deus Israel &c. ut in Breviario.
 - 314. In imagine debet Episcopus scribere Græcas litteras.
 - 315. An necessario cum Ecclesia sit Altare consecrandum?
 - 318. Commissio salis & cineris &c. an ibi notandæ 3. Cruces, vel una?
 - ibid.* Commissio vini &c. eadem quæstio. filium suum, lege ejus.
 - ibid.* Judica me Deus &c. ut in Breviario.

Pag. 322. Sanctificetur † &c. in fine nomine Patris † adde, & de manu benedicat.

ibid. Quid si altare circumiri non possit.

- 327. Miserere mei D &c. }
- 328. Latatus sum &c. }
- 329. Exurgat Deus &c. } ut in Breviario.

- 330. Qui habitat &c.

- 346. Imago est diversa a rubrica. vide 409.

- 349. Subdiaconus sit sine stola in imagine.

- 357. Cantate Domino &c. ut in Breviario.

- 359. In nomine Patris &c. an Crux unica?

ibid. Consecratus &c. Unica crux pingenda. Imago ibi non est ad rem.

- 360. Consecratur &c. ut in folio precedenti.

- 363. Signetur &c. unica Crux.

ibid. Ab illo benedicaris. An trina Crux?

- 364. In imagine deest mitra capiti Episcopi.

- 366. Quam dilecta &c. ut in Breviario.

- 367. Sanctificetur &c. unica Crux.

- 369. Bonum est confiteri &c. ut in Breviario.

- 370. Sanctificetur &c. unica †

- 371. Eructavit &c. ut in Breviario.

- 373. Sanctificetur &c. ut supra.

- 374. Deus noster refugium &c. }

- 375. Fundamenta &c. } ut in Breviario.

- 376. Lauda Jerusalem &c.

- 379. Sanctificetur &c. ut supra.

- 391. In nomine Patris &c. an tres cruces?

- 393. Chrismati Chrismate, uti 434.

- 398. Deus Deus meus &c. ut in Breviario.

- 400. Ipsam visitantibus. Ipsum vis.

- 410. Consecratur &c. ut in precedenti.

- 412. Signetur &c. ut 363.

Pag. 414. Sanctificetur &c. ut 367.

- 416. Idem.
- 418. Idem.
- 419. Corde. Corda.
- 432. In nomine Patris &c. ut 391.
- 433. Imago non est ad rem.
- 441. Imago continet superflua.
- 442. Imago debet habere Aram portatilem.
Sanctificetur &c. ut supra.
- 443. Imago non est ad rem.
- 445. Sanctificetur &c. ut supra.
- 446. Et ipse perventis. Cum pervenerint.
- 447. Imago non est ad rem.
Sanctificetur &c. ut supra.
- 448. Sanctificetur &c. ut supra.
- 449. Consecratur &c. ut supra.
- 453. Metalli materiam. Lapis est.
- 454. Lapideum metallum.
- 455. Quid quando plures aræ consecrantur?
- 456. Imago habet Diaconum a Sinistris cum stola male induta.
- 464. Et Lux honor. Lux & honor.
Pares & lux & auctor.
- 477. Expectantissimus judicatur.
- 492. Consecrat &c. unica Crux.
- 494. Consecrare &c. ut supra.
- 501. Agno † vincente. Cur Crux?
- 504. Cur in benedictione Crucis ministri cum Dalmaticis in imagine? In præcedente benedictione calicis sine eis?
- 505. Pluviali alba.
- 511. In imagine desiderantur Dalmaticæ ministri.

- Pag. 513. In qua urna autem Manna caeleste cum tabulis testamenti &c. Vide an.
- 514. Virga Aaron in arca testamenti.
 - 522. Commixtio falis & aquæ ut 284.
 - 525. Sanctificetur &c. ut alias.
 - 529. Ante Sonitum, ad Sonitum.
ibid. Cum Jordanis retroacta fluente.
Pars cum Jordane retro & fluente fluent.
 - 537. Ante Sonitum, ad Son. &c.
Evangelium secundum Lucam ut in Missali.
 - 550. In imagine stola deest Confessariis.
 - 551. Imago non concordat cum rubrica; dentur candelæ; ponit esse extinctæ.
 - 556. Infra ostium. Intra ostium.
 - 565. In imagine Episcopus debet junctis manibus stare.
 - 570. Imago non habet mensam, ut in rubrica, & ibi posita non est ad rem.
 - 572. Imago reformanda ut precedens.
 - 573. Calicem seu vasculum, dele seu vasculum.
 - 575. Thuriferarius in imagine debet precedere, neque debent videri tria vasa.
 - 581. Imago deficit in multis.
 - 585. Complacuisse, an complacuisses?
 - 586. Cum oleo. Eum oleo.
 - 594. Dele. Denunciant indulgentiam &c. Signat altare, adde, non.
 - 600. Dele, tempore convenientibus, seu Evangelium secundum Lucam, ut in Missali, & 608 611.
 - 602. In imagine sedere debet Episcopus ad altare &c.
 - 610. Per patres confirmantur non in diocesim, & 603. ibidem nota.
 - 621. Officio, beneficio, lege, & beneficio, de quo convictus est &c. utrum suo loco dicatur?

Pag. 628. Non est etiam vis. Obscura locutio.

- 640. Excommunicatus non est in suo habitu.
- 643. Cogitavit, an Cognovit?
- 662. Cantat orationem; adde cum Dominus vobiscum.
- 663. Quem Ecclesiz. Huic Ecclesiz.
- 668. Erit justus; cur non ut supra: Erunt iusti?
- 669. Pervento, cum pervenerit.
- 684. Tertio quamlibet lecti partem, an 12, uti dicitur a parte sua dextera incipiens. Cerem. Episcopus a parte dextera lecti, cap. 38. sed cap. 11. concordat cum Pontificali.
- 692. Scrutinium. Scrutinium non est in usa.
- 704. De barba tondenda.
- 705. De officio Psalmistarum.

II.

EXCERPTA

QVAE A SVMMIS PONTIFICIBVS, AVT SACRIS
CONCILIIIS DECRETA SVNT CIRCA VITAM AC MORES
ROMANAE ECCLESIAE CARDINALIVM.

*Ex MARTINI QVINTI Decretis, Anno
sui Pontificatus octavo.*

CARDINALES munditia vitae alios praecellant, ac sobrie, iuste, pieque vivant; non solum a malo, sed a specie mali se abstineant, poenam in aliorum exemplum subituri, si vitam suo statui minime congruentem ducere comperti fuerint.

Humilitatem continue exercent, Praelatosque benigne ac honorifice pertractent secundum diversitatem statuum eorumdem. Domui suae se bene praesse ostendant, familiamque tam Clericorum, quam Laicorum, honestam, honestisque

que vestibus incedentem nutriant, Sacerdotesque ac Levitas, in testimonium bonum secum habeant.

Protectiones Regum, Principum, Comitum, aliarumque personarum secularium non assumant: assumptasque non exercent, ut liberius ipsi *Sanctissimo* in conciliis ac aliis actibus valeant assistere.

Pro ordinum Religionum quorumcunque, aut personarum partium protectione nihil pecunie percipiant, etiam a sponte offerentibus.

Nullas supplicationes ipsi *Sanctissimo* presentent, nisi pro pauperibus, vel pro persona sua, servitorum, consanguineorum vel affinium, vel familiarium suorum.

Non ducant secum ultra XX. familiares Equites Clericorum, & Laicos continuos commensales, cum ad Palatium equitant, vel se ipsos visitant, aut alio in loco conveniunt.

Non portent in presentia Papæ *Cappam*, vel aliam vestem superiorem coloris rubri.

Procurent reparationem Ecclesiarum suorum titularum juxta posse suum in iis, quæ divinum cultum per Religiosos, devotos, ac honestos clericos perfici ac augeri faciant, ne sanctorum loca, in quibus ipsi commode residere nequeant, per negligentiam deserta retineant.

In Ecclesiis ac Monasteriis sibi commendatis absque excusatione congruum numerum Canonicorum, vel Monachorum pro divinis officiis celebrandis habeant, adificiaque, possessiones, & jura in statum convenienti conservent.

Ex Reformatione SIXTI III.

Cardinales dum sunt in Capella, abstineant ab indecenti risu, & immodesto motu; contrafacientibus sit poena sola erubescencia.

ROY.

Cardinales munditia vitæ, morum honestate, ac gravitate alios præcellant, habentes ælum Dei, fideles ac liberi in consilio sint, exemplares, vigiles; solliciti in divinis officiis peragendis, ac Missarum celebrationibus in cappellis eorum separatis a locis communibus orationibus tantummodo dedicatis cum Dei timore in bonum exemplum, ac doctrina aliorum.

Familia, mensa, suppellex rerum & equorum numerositate, pompis, vel aliquo excessu irreprehensibilis sit, domusque, & quæ in domo sunt, ita moderate sint composita, ut alii non scandalum, sed frugalitatis exemplum ab eis capere possint, illisque contenti sint, quæ sacerdotalem modestiam redolent.

Non permittant eorum lectos pannis sericeis, vel lanceis pretiosis circumornari, neque utantur mulierum figuris contextis.

Præsentes Cardinales per se: absentes vero per Vicarium idoneum singulis annis titulos suos, clericosque, ac populum Ecclesiarum titulo suo subjectarum visitent, & cum diligentia inquirent, & provideant pro cultu divino, bonisque ipsarum Ecclesiarum vitæ ac moribus clericorum, & parochianorum, eosque dirigant, ac hortentur ad bene honesteque vivendum.

Pro augmento cultus divini, ac salute animarum Cardinalium quilibet Cardinalis in vita vel in morte tantum titulo suo relinquat, ut ex eo saltem unus Presbyter commode sustentari possit, conferatque in reparationem tituli sui ruinosi, quantum & facultate possunt, & liberalitate valent, pro cuius rei adjumento Pontifex ipsi titulo uniet aliqua beneficia ruralia, in terris Ecclesiæ consistentia.

Non mittant suos familiares ad nuntiandum promotiones factas Prælati provisis, nec pro commissionibus Ecclesiarum, aut fœderatis aliquid recipiant præter esculentia & potentia, secundum juris dispositionem.

Pro promotionibus Ecclesiarum non faciant relationes in Consistorio, nisi assumendi ad Ecclesiam sint illis qualitatibus dotati, quæ a sacris Canonibus, & præcipue a constitutione Concilii Auctore ALEXANDRO III. requiruntur.

Cum ad Palatium equitant, aut se ipsos visitant, vel in alio loco conveniunt, non ducant secum ultra XXX. equites familiares continuos commensales, quorum XII. ad minus sint in sacris constituti.

Bene præsent domui suæ, familiamque honestam habeant, honestis vestibus ornati, præstantque habentes beneficia Ecclesiastica, si usi fuerint vestibus frappatis, & virgatis, neque protendentibus usque ad genu, & ultra.

In conviviiis sint sobrii, ac modesti, illisque cibis utantur, qui sine luxu & pompa ad refectiorem magis, quam ad gulam sint aptiores.

In mensa audiant lectionem verbi divini, non sonos musicos, non cantus seculares, nec fabulas histrionum, ut spirituali ac corporali cibo refecti glorificent Deum.

Abstineant a venationibus clamorosis ac accipitribus alendis, ac fonitu cornuum, ac latratu canum, quæ non sine scandalo a secularibus videri possunt, cum Deus non in ferarum venatores, sed in hominum piscatores honestæ vitæ exemplo, & divini verbi prædicatione illos elegerit.

Observent constitutionem B. GREGORII, editam in generali Synodo, ut scilicet clærici habitu togati, & conversatione modesti, seu religiosi viri cameræ eorum præsent.

sint. Orationi & lectioni vacent secundum PASCHALIS verba.

Esequiz Cardinalium moderate fiant, ita, ut omnis impensa non excedat summam mille florenorum.

Cardinales in capella, quando divinis officiis interfunt, silentium fervent, sineque risu aut inanibus sermonibus contemplantur, quæ dicuntur in Missa. Non habeant paramenta tam pretiosa, ut æquari, aut superari videantur paramenta Pontificis.

In ædificiis fabricandis fervent modum convenientem dignitati suæ, non sumptuose, vel superbe, sed pro necessitate sua & familiæ suæ.

ALEXANDER VI. *super reformatione* *Cardinalium.*

Cardinales sint contenti una tantum Ecclesia, Episcopali, vel Metropolitana, cujuscunque valoris sit.

Cardinalibus, qui ex Ecclesia, quam habent, aut ex ea, aut aliis beneficiis Ecclesiasticis, vel ex pensionibus summam sex milium ducatorum annuatim pro reditu recipiant, & nihil amplius possit eis commendari, aut concedi; habentes autem ultra dictam summam, teneantur dimittere infra sex menses in favorem personarum qualificatarum, quibus eis videbitur.

Dimittant ac libere renuntient in manibus Papæ, & sacri Collegii omnes terras, & arces, ad vitam eorum obtentas, ut temporalibus curis exonerati liberius ad regimen universalis Ecclesiæ cum Pontifice insistant.

Legati

Legati ne ad pompam & lucrum, sed ad tertiarum Ecclesiæ tranquillum statum electi videantur personaliter, & continue in loco suæ legationis resideant, quod si non fecerint, careant emolumentis, gesta que per ipsos, vel officiales suos nullius sint momenti.

Nulla legatio ultra biennium prorogari possit, statimque peracto biennio vacare intelligatur.

In electione Pontificis pro voto suo nihil temporale, vel ecclesiasticum possint recipere; quod si acceperint aliquid temporale, teneantur inter pauperes distribuere, & si illud fuerit aliquod Beneficium Ecclesiasticum, in eo nullum titulum, neque jus acquirant, & in poenam erroris in sequenti electione Pontificis, quoad vocem activam & passivam sint inhabiles, nulla dispensatione Pontificis, vel permissione, & licentia Collegii profutura.

Subditi alicui Principi, vel habentes in ejus terris redditus mille Ducatorum, vel ultra, cum tractatur in consistorio secreto aliqua materia, quæ pertineat ad eum Principem, dummodo illa etiam concernat Pontificem, vel Ecclesiam, intrent in cubiculum Pontificis, donec materia discutitur.

Abstineant ac omni ludo illicito, ac a jure prohibito, a venatione clamorosa, & ab aucupis a sacris canonibus veritis.

Prohibeantur ab ingressu consistorii, qui bis a Pontifice admoniti de dictis ludis, & venatione non se correxerint.

Cardinales qui tanquam cardines, & Ecclesiæ columnæ cum Pontifice totius Ecclesiæ regiminis pondus sustinere debent, non frequentent curias seculares Principum sine licentia, in scriptis a Pontifice obtenta, neque eorum sint Secretarii, aut protectores, ne misceant secularia cum Ecclesiasticis, memoresque sint verbi Evangelici: *Que sunt Cæsaris, Cæsari, & que sunt Dei, Deo.*

Prohibeantur quoque ab ingressu Consistorii bis admoniti, qui nocte sine lumine per urbem, incedunt, vel interfunt

haſtiludiis, vel larvis, comœdiis, aut actus gentilitatem imitantes, ante ſe fieri conſentiunt: Hoc enim, *teſte Concilio Naneteni*, diabolicum eſt, & ſacris canonibus prohibitum. Numerus familiarium non excedat octuageſimum, inter quos XII. ad minus ſint in ſacris conſtituti, equitatura ſint XXX. præter mulos clitelarios.

Pro relatione in conſiſtorio facta, vel facienda, vel præſententia lata, Cardinales ſint contenti muneribus a jure permiſſis, eſculentis ſcilicet, & poculentis, quæ paucis diebus poſſint conſumi.

Relationes ſuper proviſionibus faciendæ, iſtis Cardinalibus, per --- tertium, unum, juxta laudabilem morem committantur.

Tibicines, & Muſici, Buffones & Hiſtriones, non ingreſſantur domos Cardinalium, neque in cubiculis eorum ſerviant pueri, vel adoleſcentes, juxta illud *Bernardi ad Eugenium tertium*: *Discant a te Coepiſcopi tui, comatulos pueros, & comptos adoleſcentes ſecum non habere.*

Reſideant in Romana Curia, & qui ſunt extra Italiam, redeant infra quatuor meſes, qui in Italia, infra duos meſes; alioquin amittant fructus beneficiorum, & emolumenta officiorum ſuorum, ac privilegia iſtis conceſſa, exceptis illis, qui ob officium a Sede Apoſtolica ſibi injunctum, vel de licentia Pontificis abſentes erunt.

Exequiæ Cardinalium computatis omnibus, non excedant Summam mille quingentorum florenorum.

Cardinalibus non dentur in Commendam Beneficia, non excedentia valore centum Ducatorum, exceptis vacantibus per obitum ſuorum familiarium, quæ retinere poſſunt ad unum meſem, ut aliis pro ſuo arbitrio poſtea conferant.

Ex JULII III. Reformatione non publicata.

In Collegium Cardinalium non ſunt cooprandi niſi viri
gra-

graves, docti, modesti, quique in disciplina ecclesiastica cum laude versati fuerint, neque eorum numerus nisi ex maxima & rationabili causa augeatur, in eorumque creatione canones quoad aetatem uniuscujusque ordinis sunt observandi. Frater germanus Cardinalis viventis sit inhabilis ad dignitatem cardinalatus, ita ut eodem tempore duo fratres germani in collegio nullo modo esse possint. Qualitates Cardinalium sunt hæ: bonum de se exemplum hominibus præbere, domum ac familiam suam bene disponere ac regere, pauperes amare, fovere, oppressos sublevare, atque defendere. Pontificem maximum in administratione officii pontificalis prudenter atque amanter adjuvare, eique cum honore ac fide, omni metu ac temporali favore seposito, consilia dare, aulas Principum vitare. Titulorum suorum Ecclesias frequenter visitare, ac tam in temporalibus, quam in spiritualibus, si opus fuerit, reparare, Ecclesias, eorum administrationi commissas, per idoneos vicarios, ac suffraganeos regi & gubernari facere. Beneficia præsertim curata bene meritis conferre, privilegiis suis minime abuti, omniaque alia facere domi & foris, quibus ostendant, se merito cardines orbis christiani appellari.

Non habeant nisi unam Ecclesiam in titulum vel commendam, vel administrationem, & si plures habuerint, teneantur dimittere, & unam retinere, exceptis Cardinalibus Episcopis.

Non gaudeant privilegiis Cardinalium, nisi apud Pontificem resideant, vel de ejus licentia in Ecclesiis sibi commissis maneant, vel aliqua rationabili causa, per Pontificem in scriptis approbata, absentes sint, & super hoc observetur Decretum PAULI III. in Consistorio XVIII. Februarii MDXLVII. promulgato; visitent aliquo tempore anni per vices Ecclesias sibi commissas, ita ut munus suum in Ecclesiis particularibus obeant absque detrimento universalis Ecclesiæ regiminis.

In propositionibus Ecclesiarum referendis in Consistorio,

maximam diligentiam adhibeant in requirendis vita, & moribus promovendorum, processumque super hoc cum depositione testium factum tribus Cardinalibus ex quolibet ordine antiquioribus mittant, unaque cum eis summum Pontificem ante relationem de contentis in processu informant.

Ex Basiliensi Concilio.

Numerus Cardinalium sit adeo moderatus, quod nec sit gravis Ecclesie, nec superflua numerositate vilescat. Non excedant numerum XXIII. urgente tamen magna Ecclesie necessitate, vel utilitate, possint adjici duo viri insignes, in quibus vitæ Sanctitas, & eximia virtutes resplendant.

Assumantur Cardinales ex omnibus Christianitatis Regionibus, sint viri in scientia, moribus, ac rerum experientia excellentes, non minores XXX. annis. Magistri, Doctores, seu Licentiati, exceptis filiis, fratribusque ac nepotibus Regum, & magnorum Principum filiis, quibus cum circumspectione, & maturitate morum sufficit competens literatura.

Non sunt assumendi Cardinales nepotes, ex fratre vel sorore Romani Pontificis, nec alicujus Cardinalis viventis, non illegitime nati, non corpore vitiati, aut aliquo crimine, seu infamia notati.

Electio Cardinalium non per vota auricularia solum, sed per scrutinium fiat, illeque intelligatur electus, in quem Cardinales per subscriptionem manus propriae collegialiter consenserint, cumque suæ dignitatis insignia receperint, juramentum præstet, si præsentibus fuerint in publico consistorio, si vero absentes, in manibus alicujus Episcopi.

In vita vel morte relinquunt propriis titulis tantum, unde communiter una persona sustentetur Ecclesiastica.

Munus proprium Cardinalium Episcoporum sit indagare, quæ regione hæresibus, erroribus, superstitionibus infecta sint; Presbyterorum vero, ubi mores & disciplina Ecclesiastica deficiat. Diaconorum autem, qui Reges & Principes, seu populi bellis infestentur.

Visitet quilibet Cardinalis, si præsens sit, singulis annis propriam civitatem; & Absens, per idoneum vicarium.

Si inspexerint Papam negligentem, ~~non~~ remissum, aut agentem, quæ ad statum illius non decent, filiam reverentia, & charitate tanquam Patrem obsecrent, ut officio pastoralis, honorique ac debito suo satis faciat; si vero Pontifex aliquem ex Cardinalibus reprehensione dignum cognoverit, paterna charitate, & juxta Evangelicam Doctrinam corrigere studeat.

Benigne ac honorifice tractent Prælatos, ad Romanam curiam venientes, eorumque negotia apud Pontificem gratis ac liberaliter expediant, ac foveant, non præbeant manus ad osculandum, nec patiantur fieri coram se genuflexiones Sacerdotum, quos in famulatu non retinent, nec aliquem Prælatum in domo, nisi a propria sede expulsum, vel pauperem, vitæ necessaria non habentem, & tunc cum charitate & honorifice eum tractent.

Non sint personarum acceptores, vel advocati, nec sint Principum, aut aliorum contra quemcumque cum pretio, vel sine, partiales protectores vel defensores.

Principum autem, aut Religiosorum gratis, & sine ullo quaestu justa negotia promoveant,

Gravitatem ac modestiam cum affabilitate servant, pietatem autem ad omnes.

Affines suos, præsertim bene meritos, aut pauperes negligere non debent, non tamen ipsos opum aut beneficiorum multitudine ita accumulent, ut aut alii scandalum patiantur, aut bona ab Ecclesiis profecta, in carnem & sanguinem, ultra quam necessitatis ratio postulat, effundantur.

Familia, Mensa, supellex rerum, & equorum, ne numero sitate, fastu, aut pompis sit aliquo modo reprehensibilis.

Cardinales non leuiter utique rubeis vestibus non utantur, neque ut ornent serico vel auro.

Non habeant pueros ministerio cubiculi, sed Clericos, vel quosdam ex Monachis electos, qui testes sint in secretis suæ conversationis.

Cardinalibus non alia causa, quam cathedrarum Ecclesiarum, aut Monasteriorum, aut Principum, aut Communitatum, seu similes per Papam delegentur.

Familiares suos ad Prælatos provisos non mittant, ut inde munere accipiant.

Post mortem ipsorum nihil pro annulo in assignatione tituli ipsis traditi exigatur, cum labores eorum pro Ecclesia id mereantur.

Ex Lateranensi Concilio.

Cardinales sobrie, caste, ac pie vivant; sint vigiles divinis officiis, Missarumque celebrationibus intenti, habeant Cappellas in loco honesto domus, familia, mensa, supellex non fastu aut pompa sit reprehensibilis.

Prælatos, & insignes Viros ad Romanam curiam venientes, benigne ac honorifice pertractent; eorum negotia apud Pontificem gratiose liberaliterque commendata suscipientes.

Non habeant in domibus suis indecorum ministerium Episcoporum, Prælatorumve, ne dignitas in vilia descendat exercitia.

Non suscipiant partialitatem aliquam, neque protectores

res fiant Principum, aut communitatum, aut aliarum personarum contra quemque, nisi pro iustitia, aequitate, ac pro conditione suæ dignitatis, vacentque omni diligentia in sedandis ac componendis inter quoscunque litibus, oppositosque & injuste gravatos pro viribus suis, & officii debito adjuvent.

Visitent, si præsentés sint, personaliter, si vero absentes, per idoneum vicarium, loca suorum titulorum saltem singulis annis semel, invigilantes circa cultum divinum & Bona Ecclesiarum, explorantesque vitam & mores Clericorum, aut Parochianorum, quos ad honeste vivendum debeant.

Donet quilibet Cardinalis in vita, vel in morte relinquat suo titulo, quantum sit satis ad Presbyterum unum commode sustentandum, & si Ecclesia reparatione indigeat, donet vel relinquat quantum sibi videbitur.

Bona Ecclesiarum temere non effundant, sed ea in sanctis & piis operibus exponant, quorum causa permagni & optimi redditus per sanctos patres ordinati fuerunt, Ecclesiis sibi commissis de idoneo ac sufficienti Vicario, seu suffraganeo cum mercede competente provideant.

Procurent Ecclesias sibi commendatas, vel Abbatias, sive Prioratus debite inserviri eos familiares, equosque suis impensis alant, quos sua facultas conditioque ac dignitas patitur, ne luxus aut avaritia vitio notari possint.

Ostendant se optimos Rectores esse suæ Domus, quæ debet esse patens hospitium, portusque ac refugium proborum, & doctorum maxime virorum, & pauperum nobilium, honestarumque personarum; sintque de qualitate familiarium suorum curiosi, ne ex alienis vitiis turpem sibi contrahant infamiam notam.

Habeant Sacerdotes & Levitas honestis vestibus, usque ad talum demissis, indutos, habentesque in cathedralibus dignitates, ac canonicos, ac primam dignitatem in collegiatis habentes, qui suis servitiis insistant. Cardinaliumque Cappellani

lani caputium, in publicum deferre teneantur, scutiferis vero supra talos vestes concedantur.

Parafretarii vero, qui in continuo motu sunt, expeditis vestibus uti possint.

Curent scire quæ regiones hæresibus, erroribusque infectæ sint, ubi divinorum mandatorum ecclesiastica deficiat disciplina, quique Reges, Principesque ac populi bellis infestentur, aut infestari timeant. Hæcque omnia Romano Pontifici referre audeant.

Legati personaliter in suis legationibus adesse teneantur, nec per locumtenentes eas exercere possint, nisi de Mandato Pontificis, pro aliquibus gravioribus negotiis in Romana curia retineantur, vel ad alia loca mittantur, sub poena amissionis emolumentorum.

Omnes Cardinales in Romana Curia resideant, exceptis iis, qui ratione sibi officii inuncti, a Sede Apostolica, vel mandato & licentia Pontificis, vel iusto metu, vel alia rationabili causa abfuerint.

Expensæ funebres Cardinalium, computatis omnibus, non excedant, Summam mille quingentorum florenorum.

Non revelent Cardinales vota data in Consistorio, aut quæcunque ibi gesta sunt, quæ in odium, præjudicium, aut scandalum alicujus redundare possint, sub poena perjurii, ac inobedientiæ; si autem aliquis in hoc, vel cum a Pontifice fuerit sibi super aliqua re silentium indictum, contrafecerit: ultra inobedientiam, ac perjurium latæ etiam sententiæ excommunicationem incurrant.

III.

Αλωσις Romæ, sive narratio Historica, quo pacto urbs Roma sexto die Maji Mensis, Anno a nato bono publico MDXCVII. ab exercitu CAROLI V. Imperatoris, Duce Carolo Burbonio, oppugnata, capta, direpta vastataque sit, ex fide dignis exemplaribus Italico, Hispanicoque idiomate scriptis fideli opera, studioque in linguam latinam translata, ut fusius pluribusque circumstantiis, ad res gestæ veritatem pertinentibus, pertractata vix usquam reperitur, Historia admiranda nec inanis miraculorum Dei.

Historia direptionis urbis Romæ.

ANNO MDXXVII. summa penuria rerum necessararum, tam quoad administrationem belli, quam victus & stipendiorum procurationem, Cæsaris Caroli V. exercitum Bononia cedere coegit, & iter versus Romam instituere. Quo in itinere copię parum, aut nihil comœtus habuere, ut, quam ad Placentiam egestatem famemque perpessæ fuerant, ne comparari quidem cum ista indigentia posset; quæ causâ exercitum rapido agmine Urbem petere adegit, ubi vi aut bonis verbis remedium malorum inventurum miles sperabat. Hoc studio Monasterium Sancti Onofrii prope mœnia Urbis appulere, ubi aliquot dierum fame sitique confecti, nonnihil vini offendere, reficiendis viribus oppido opportune. Eo loci inter medios hostes positi periculis undique imminentibus patebant. A fronte Pontificis legiones cum *Ursinorum* copiis, totaque Romana potentia infesta omnia faciebant. A tergo magnis itineribus sequebatur, cum reliquo exercitu Pontificis, Dux *Urbini*, sane robur ipsum nervusque Papalis potentię: quippe ex copię amplius triginta millibus facere dicebantur, collectæ ex veteranis Gallis, Venetis, Italisque. Præterea omnes circum Principes Civitatesque hostili in Cæsarem animo erant, solis *Senæ* exceptis, quæ civitas Imperatoris majestatem,

tem, quantum in se erat, egregie servabat. Princeps *Borbo-*
nius, Cæsarei exercitus summus Dux, bis feciali misso in Ur-
 bem nomine *Caroli*, primum petiit, apertis portis Imperato-
 rium militem per urbem aliorum iter facere sinerent, qua-
 que com meatui opus futura essent, argento commodo solu-
 to, impertirentur; id quod contemptui habitum, fannisque
 insuper irrisum negatumque fuit. Secunda dehinc postu-
 latio Borbonii fuit, Urbem Imperatori ejusque militi nulla
 conditione patefacerent, aut quæ expugnationem mala secu-
 tura essent, obstinationi ipsorum propriæ accepta ferrent.
 Ad hoc *Rencius*, Pontificii præsidii Præfectus, fecialem muro
 abscedere jussit, neque unquam redire, aut suspendio vecor-
 diam mandatorum luiturum. Ea responsione recepta, incli-
 tus Dux Cæsareæ militiæ convocatis exercitus primoribus,
 signiferis, quique auctoritatem longis stipendiis habebant,
 consilium iniit, quid facto opus foret, deliberans. A fronte
 a tergo, circumque undique hostibus incincti impeditique
 erant, imminebant ingentes *Urbini* Principis copiæ, quæ vel
 solæ delendis ipsis satis erant, nec longe jam aberant aliæ et-
 iam vicinarum Civitatum. Conclusum eo consilio est sub-
 urbium, quod *Burgam Novam* vocant, summo mane sequen-
 tis diei, quoquo modo fieri posset, injectis scalis penetrandum.
 Parati ad id equites ne calcaribus quidem positis summa ala-
 critate peditem sequebantur. Deerant idonea murorum
 demolitioni tormenta, & suburbio expugnato, intra quod
 communire se posse, sperabant, facilius com meatum & pe-
 cuniam a Pontifice obtenturi erant. Neque ad audaciam
 augendam parum faciebat dissidium intra mœnia Italarum &
 Germanorum prædiariorum, quod ipsis incognitum non
 erat. Capiendum certe ex re ipsa consilium, militem, hoste
 fameque pressum, mirifice inflammabat. Res non prom-
 ptius conclusa, quam audacius feliciterque patrata est. Ne-
 bula, Sole oriente, densior altero mane insurrexerat, quæ
 com-

commodè incurrentem militem tegebat. Veles primum nullo tumultu, injectis muro scalis, eos tenuit; sequuta mox gravis armatura uno impetu moenibus transcens, Armamentarium Pontificis occupavit, ubi ingens copia muralium manualiumque tormentorum inventa, hostem armis spoliavit, incurrentique militi subsidio fuit. Levis Germanorum armatura portam S. Spiritus pari successu expugnavit, quam sequutum robor exercitus ante medium diem Palatium Papale, totumque suburbium, tenuit. Caesa eo incurfu quinque amplius Italorum praefidiariorum millia, stipendio Pontificis merentia. Caesareo exercitu trecenti, fere omnes Hispani, desiderati sunt; inter quos fortissimus Princeps Dux ipse *Borbonius* dum scalam animando militi promptius inscendit, globo manualis tormenti trajectus occubuit. Ita suburbium totum brevissimi temporis spatio direptum est, paucis captivitati servatis, cum furens periculo & successu exercitus nemini parceret. Pontifex ipse tam inopinata rerum alteratione percussus, cum omnibus suis stipatoribus, Cardinalibus, Episcopis, aliisque magnatibus, cognatis partim suis, Castrum sancti Angeli praepete fuga petiit. Ea fuga supra pontem S. Angeli plurimi de plebe, viri, foeminae, puerique, Equitum, militum, civiumque concursu elisi extinctique imminentem urbi direptionem fato praevenerunt. Proinde metu consternatus populus, unde vel quorsum fugiendum foret, non poterat perspicere, pars manus infestas hostium dum vitare studet, incurrit. Summa, maxima pars palantium a duobus Hispanorum signis, quae ad id destinata, miseros sequebantur, interempta atque deleta est. De Castello nulli ictus tormentorum audiebantur, licet oppido omnis generis machinis instructum esset, cum praecipiti Romanorum fuga hostes ab civibus urbanoque populo discerni minime possent. Cum jam ergo Romani, qui tali periculo tam prope esse minime credere potuerant, Pontificis pollicitationibus alia omnia

persuadentibus, extrema verum perpeffi, in resistendo nullam spem haberent, victore pro lubitu per omnes angulos grassante; *Albertum* Marchionem Brandeburgensem summis precibus eo tandem commovere, ut, velut Germanici sanguinis Princeps, & ob hoc exercitu gratior, furentem militem alloqueretur, & ad inducias pacemque hortaretur. Facturos quæ placuissent Romanos, quæque possibilis sint omnia, modo de reliquo direptionibus cædibusque abstineretur. Non defuit *Albertus* petitioni, ut qui tot miserorum hominum infantiumque sanguini interitum bonis verbis amoveri posse crederet, quin ad exercitus Cæsarei præfectos de accipienda ingenti pecuniæ summa, & sanciendo aliquot dierum induciis verba faceret. Verum furibundus miles vix Principi ipsi pepercit, quia futuras cædes ipsius sanguine auspicaretur, ut ægre elapsus ad mortem poscentibus omnia bona, quæ in urbe tum habebat, diripienda reliquerit. Quin & postea captus Germani cujusdam tribuni versutia Hispanorum manibus subductus est, aliòquin certo certius periturus. Recente adhuc furore in aliam quoque urbis partem per Pontem Sancti Pancratii victores irruerunt; servatis ordinibus omnia obvia ferro flammisque prosternentes, spoliis, cædibus, direptionibus, captionibus, omnia late vastantes. Quos captos habebant quemque secundum censum censebant, neque ulla spes effugii erat, donec a quoquo exacta auri summa coram deponeretur. Tota Roma supra ætatem trium annorum nullus mortalium inventus est, qui non pro capite suo certam pecuniæ summam dependere coactus fuerit. Nonnullis accidit ter cenferi, aliis tertio amplius quam solvere poterant, quibus non credebatur illico gladiis transacti vitam precio mutabant. Pauci elapsi turbis sunt. Viginti amplius millia facultatibus exactiõne perditis, Urbe, in exilium, solo corpore non spoliati, excessere, ut fide digni homines sopito tumultu, rationem postea iniverunt. Neminj omnino homi-

hominum poena ista pepercit. Non Hospitali ipsi sive Nofocomio Germanorum. Adeo furor militaris omnia pervagabatur. Eodem deinceps die per pontem Sixtinum summo fortunæ favore ipsum caput urbis irrupere. Id vi statim occupatum exemplo suburbiorum & ipsum tractavere. Aliquot Cardinales, Episcopi, Mercatores, prædivites, Monachi, Vestalesque capti, occisi, censiti, spoliati: Virgines sacrae stupris corruptæ. Libri magnarum opum rationes, redditus, expensasque continentes, discissi disjectique numquam post usui dominis suis fuere. Bullæ Papales, Chartæ sigillis Pontificiis munitæ, vetera magnatum Privilegia conscissa, pedibus proculcata, dentibus etiam disrupta sunt. Ingens malum miles mercatoribus & saneratoribus dedit, Sygraphis Chirographisque pessumdatis quibus maxima pecuniæ summa credita debitaque continebatur. Nec ulla res major auri vis periisse tum putanda est, stabula Equorum, Asinorum, mularumque Papalibus bullis, literisque magnatum, Negotiatorumque opplebantur, ne quis stramentorum inquirendorum labor esset. Tempia etiam Sanctorum, Petri, Pauli, Laurentii, &c. omnibus parietum & Secretariorum, sacellorumque & altarium ornamentis nudata & spoliata sunt. Reliquiæ omnes si quæ auro argentove aptæ erant, detractometallo, sparsæ humi conculcatæque; Infusæ, Calices, immo quicquid auro argentove inductum indutumve erat, raptum, profligatum, perditumque est. Adeo ut tota urbe nullus calix ulli templo superfuerit, unde divinæ res procurarentur. In ipso sancti Petri fano, ad gradus altaris, & in ipsis penetralibus sacrae ædis supra bis centum homines trucidati sunt; inter quos spiculatores non pauci Helvetii, ex iis qui corporis custodes Pontifici semper adsunt. Direptio tantæ tamque opulentæ urbis quatuor decemque integros dies Hispano & Germano militi satis fuit, caesis, spoliatis, direptis omnibus, unde spes lucri affulgebat. Inerant civitati non pauci mili-

tes, qui animo semper in Cæsarem propenso fuerant; neque unquam Pontificis partibus contra ipsum favere voluerant; verum his fides servata nullo emolumento fuit; cum contra victor clamaret; quid ita non muros accesserint, immittendis urbi sociis, si constanti in Imperatore fide fuerint? His tot arummarum exandatio nequam contra sævitiam prædatorum profuit. Neque sexus, natio, aut dignitas ulla jam reperiebatur, quin mulieres, viri Græci, Judæi, Barbari, Principes, Cardinales, Episcopi, Laici, Clericique eodem omnes pondere æstimarentur. Genus tormenti apud Italos increbuit, quod ipsis barbaro vocabulo *Strapacorda* vocatur; hoc affici dum vitæ parceretur, tum beneficium erat, tamen usu compertum est plures negatam pecuniæ summam eo cruciatu coactos, pendisse. Nonnullos qui, quod exigebatur, tergiversando exire moti essent, milites testibus fune colligatis sublimes ab ipsis suspendere. Novi cruciatus, nova suppliciorum genera inveniebantur, ut rapinis prædisque dudum concepta ex fame & penuria rerum necessariarum rabies apud victorem militem sedaretur. Uti semper inexpectata post enormem egestatem abundantia feroces efferosque reddit mortalium animos, ut vindictæ cupidi etiam innocentibus immineant. Inter Hispanos fuere, qui, (ut gens ea belluinæ libidinis est, neque ullis legibus tenetur, quoties licentiâ explendæ voluptati non deest,) pueh-
 las nondum puberes, neque decimo ætatis aano completos, ad stuprum rapuere, tamque horrendis modis hinc inde divulsas tractavere, ut major earum pars spiritum foedissimæ hostium libidini contradiderit. Ea res Germanorum nonnullis in exercitû potentibus, nunciata, ita eos commovit, ut immania facinora manu ulci sint, interfectis qui pessimo exemplo disciplinam militarem temeraverant. Episcoporum Procerumque Ecclesiasticorum aliqui, cum præscriptum auri pondus non exemplo penderent, instar furum crucia-
 rio

riorumque manibus post tergum revinctis manipulatim per exercitum, post vicatim per urbem, traducti sunt, ut spectaculo cæteris essent, ne quod victores exigebant, quisquam persolvere detrectaret. Plurimas sacrarum virginum, ut quæque forma & familia conspicuæ erant, Hispani abductas concubinatui servaverunt; Nonnulli Romanorum post vitiatum corpus filias ab iis suas redemerunt, vel & redimere coacti sunt, pretio XX. XXX. vel plurimum aureorum, ex placito eorum, quorum voluntas imperium erat. Inter hos reperti sunt, qui pretium redimendorum liberorum, cum exactio-ibus militum depauperati prorsus forent, per exercitum commendaverunt. In eo rerum statu Roma XV. dies sine magistratu, ordine, justitia, imperio, disciplinaque fuit, præterpotens erat, quoque jus manu sibi faciente; nihilque libidini avaritiæque suæ negantibus, qui, cum semper magna victus angustia fuissent, tum ex voto, licet fere præter spem, prædicitum hominum facultatibus imperabant. Civium multa millia corpore solo salvo, cum redemptis ex incestu, adulterio, stuproque, conjugii liberisque, nihil superesset, unde viverent, Anconam, Venetias, Neapolim, in exilium abiere. Urbe adeo vastata atque diruta, ut ægre integram vel unquam aliquam domum invenisses; nec species tantæ majestatis restabat, quanta ante paucissimos dies Terrarum Orbis Imperii fundatricam conservatricemque etiamnum restabat. Cardinalium nonnulli capti, domibus direptis luxuriæ diu congesta instrumenta palam fœdari videre. Cardinalis *Sonia* Palatio suo extractus magno auri pondere vitam redimere compulsus est. Ipsæ ades vestibibus dolabrisque effractæ, portæ combustæ, thesauri ingentes elati, rapinæ furentibus, ut quæque manus militum confidentior intraverat. Hispanorum globus Cardinalis *Poncetii insignes*, & celebres divitiis diripuit, auro argenteoque servato, pretiosis vasis, suppellectili, lectis, pulvinaribus, & quicquid hujus census erat, per vicus disper-

lit,

sis, quæ meliorum cupidine & abundantia avaritia militis contemnebat. Duo alii purpurati Patres *Ara Celi*, qui Ordinis S. Francisci fuerat, Cardinalisque *Minerva*; Dominici quondam monachus, censiti, exacto auro persoluto, dimissi sunt, nec cognitum est nisi perpaucis, quo pretio captivitatem redemerint. Dominici Maximi summæ inter Romanos nobilitatis viri duo filii, major annorum sex & viginti, veteri profapia sua digno obitu parentem antevertere; irrupentibus enim latronibus senemque vinculis constricturis obvii ambo eousque dimicando obstitere, donec uterque confossum morte ad patrem aditum patefecit. Insignis hic astutia Hispanorum fuit; exploratoribus enim præmissis ditissimas quasque domos potentiorum civium cognitatas habebant, quas postea velut forte fortuna oblatas, dum in acie stans Germanus miles hostem operitur, ipsi primi diripuerunt, spoliisque præsignibus aliorum periculo potiti sunt, dominos ædium indicta capibus pecunia multavere, sine damno postea futuros ipsorum defensione tutos, dejerantes. At Germanorum manipuli fortiores, ubi res ab aliquot diebus cognita fuit, furentes deceptione, globatim Hispanorum domicilia irruerunt, quodque illi dolo præceperant, isti vi rapuerunt, non sine cadibus mutuis, Victoria tamen Germanorum partibus favente. Nec fando legendove perceptum est, mille retro annis exercitum aliquem tot pretiosis spoliis ditatum fuisse, nec ullis tanti temporis historiis compertum tantillas copias tot præditarum Principum Civiumque fortunis direptis adeo locupletem prædam fecisse. Quæ celeberrima Annalibus veterum expugnatio Hierosolymorum fuit, eam ne minima quidem parte cum ista direptione comparari posse, Romanorum foeminae filiaque arbitratae sunt. Earum nulli fere quovis genere libidinum & crudelitatum patebatur. In oculis maritorum dilectissimæ conjuges ab Hispanorum litibus constupratae sunt, clamantibus utrisque tolerabiliorẽ vel crudelis-

delissimam mortis speciem esse, sed furore hostico parum animam advertente. Filia neptesque Magnatum Procerumque, summis familiis thoro destinatae, spem conjugii sobolisque nobilissimis juvenibus debitam, incesto concubitu spurcorum praedonum perdidere. Neque tam immania facinora humano more perpetrabantur, divulsae disruptaeque impuberes puellae execrabili exitu florem aetatis posuerunt. Ut in his acrior & fœdior Hispanorum furor fuit; Ita Germanorum in vexandis Sacerdotibus magis improbus. Nihil ludibriorum plebs militaris omittebat, quin sacrificis omnique Clero vicatim prodiens & gesticulando ceremonias templis solemnes exprimens, ægre, prout poterat, faceret. Præcipue duo urbis loca iis ludis velut destinata erant, area Templi Petri, & Campus Floræ, quibus singulis diebus insultabatur, moleste ferentibus Hispanis tantam, ut putabant, impietatem: neque semel res ad manus venit; cædibusque ludis tam frequentibus plerumque litabatur. Supellex pretiosa, gemmas aliaque cimelia tam vilia copia ipsa fecerat, ut quæ X. viginti que aureis parata non fuerant, uno dimidiove venalia haberentur. Vici omnes oppleti pretiosi operis & materiae utensilibus, quæ magni olim constiterant, pedibus præeuntium supposuerunt. Intexta auro tapetia, lecti bombyce texti, vestes argento ductæ, lino pretiosissimo facta umbracula & mille luxuriæ instrumenta cæno lutoque oppleta passim proculcabantur. Cadavera occisorum, quorum supra decem millia numerata sunt, paucis tamen e Cæsariano milite inventis, quatuor aut quinque diebus sepulcris caruere, tandem constituta & acervatim congesta obruta potius humo, quam sepulta, fœdissimo fatore omnia turpaverunt. Unde post orta pestilentia crudelitatem Victoris cæсорum hostium tabo ulta est. Sacrarum ædium thesauris adeo privilegium nullum erat, ut effosso B. Petri Conditorio aurum in eo quaesitum perhibeatur. Crucis species quæ ejusdem Apostoli aureæ portæ affixa

erat, detracta est; nihil sanctitatem tot seculorum habens non violatum & profanatum. Decem diebus inter hæc elapsis, urbem appulit Dux Venetæ legionis Alexander de Vitela, Imperatori stipendia facere cupiens. Is cum mille peditum equitumque agmine in fidem Cæsaris præstito sacramento receptus est. Plurimi alii hujus exemplo idem ambibant, sed nemini eo pervenire consensus est, licet undique magnis manipulis milites convolarent. Alexandro custodia corporis Cardinalis *Columne* commissa est: Taceri non debet, quod nonnulli Germanorum militum globi ludibrio circumfessi in arce Pontificis, facinus exhibuerunt. Ii mulabus equisque catervatim infidentes cum omnem urbem spectaculo ridicularum gesticationum, opprobrio sacerdotum fictarum, attraxissent, prope Castrum S. Angeli tandem constituere. Tum unus inter eos vultus majestate & corporis proceritate paullum cæteris conspectior, induto habitu Pontificali, Corona triplici capiti imposita, infulis stolisque pretiosissimis involutus, pompa Papali, equo se generosissimo collocari fecit. Aderant non pauci magnatum Cardinaliumque vestimentis exornati, pars Episcopalibus mitris, pars cocco, albisque tunicis, pro se quisque sacerdotum Proceres exprimens: neque non satellites hinc inde equitantem circumcursabant, tympanis tibiisque undique perstreptentibus; plane ut Summi Pontificis agmen, ipsum stipans proequitantem, videre dixisses. Cum Castellum vel & aliam aliquam domum accessissent, qua Procerum captivorum aliquis obsidebatur, porrectis digitis benedicebat populum. Ubi lassus equitandi fuerat, sella parata humeris satellitum imponebatur; nonnunquam grandi poculo correpto, Captivo Pontifici propinabat, salutis ipsius & perpetuæ custodiæ. Secuti ficticium Papam omnes Cardinalium, Episcoporumque, instar fidorum filiorum, patris haustum exceperunt; simul juramento se agmenque omne devincentes præeunte verba Præsule; nulli se unquam templo adi-

ædificando affuturos, Cæsari tamquam legitimo solique ipsorum Principi, obtemperaturos, fidemque servaturos; nullis umquam dolis insidiisve Romanum Imperium, quod nunc esset, infestaturos. Verum quod ex præscripto Apostoli Pauli ipsis conveniret, obedientiam Magistratibus, instar Christi, Petri, & omnium vere Christianorum, cum ipsius vitæ periculo firmam conservaturos. Quod contra Pontifices Romani cum omni Cardinalium suorum choro semper senserint, Excommunicatis Reipublicæ Christianæ necessariis Imperatoribus non alia de causâ, quam quod horribili & inaudito ipsorum fastui regia capita submittere detrectarent. Hinc orta innumerabilia mala adeo Divinam iram in genus mortalium exacerbasse, ut nulla non ætas, dum Papæ rerum potiti sint, civilibus, parricidalibus, sacrilegisque bellis fas fere omne piumque tradiderit. Jam respexisse miseros a tanto tempore Deum, ultriciaque ipsorum arma sedi omnium scelerum intulisse, ut videre tandem possint, quid meriti sint, qui Religionem voluptatibus suis constrinxerit. Esse nimirum penes Cæsarem virtutem animosque vindicandorum majorum præcessorumque suorum, quorum capitibus sceleratos pedes Pontifices imposuerint. Se quidem (ea proclamatio militaris Papæ tum fuit) ut antea juramento sanxerit, Imperatori fidem obedientemque dum vita suppetat, futurum; Ab obitu vero suo jus omne Pontificiæ dignitatis testamento, (consentientibus quos penes ejus negotii cardo verteretur,) *Martino Luthero* transcripturum; ut is pro lubitu & usu publico Sedi Apostolicæ tot vitia, jam præsulum libidine, & annorum serie contracta, extirparet, novisque velis, rudentibus, remis, & magistris navem Petri instrueret; quæ palaret modo velut ludibrio ventorum & æquoris exposita, insciis regimibus incuriosisque qui ad clavum sedentes noctu diuque pergræarentur, parum de tempestate solliciti. Addidit his magna voce. Cui ea res placeret, quique arbitrium suum

in ea exsequenda secuturus esset, manu sublata clarum consensui signum daret. Compositi ad id milites, toto agmine manibus porrectis vociferati sunt. *Viva Luthero Papae. Viva Luthero Pontifex.* Ea omnia in oculis Clementis Septimi gesta, quo vultu excepta ab ipso universoque comitatu fuerint, in facili est conjectari. Nullo momento ab interitu securi esse poterant, qui neque spem vitae ullam habebant, cum victorem tanto jam tempore omnia vastantem, ipsisque insuper insultantem, audire & videre cogebantur, neque ratio componendæ pacis erat; tanta obstinatione furor militaris inarserat. Fuit inter Germanos Veteranos nomine *Grunvaldi* celebris virtute, sed & mire procax; nulli non facinori exsequendo habilis habebatur. Hic clara voce prope mœnia Castelli iactavit: paratum se membratim discerpti Pontificis viscerum partem deglutire, modo ut certus interempti nuncius Luthero venire posset, cum tot jam annis, Verbum Dei Papæ obfuscarint, quantumque in ipsis fuit, pro regimine injustæ injuriosæque potentia, contra piorum omnium sententiam, habuerint. Cætera quæ petulantia inaudita furibundus miles Pontificiis auribus occinuit, tam varia, partim fœda & dira dictu sunt, ut melius omnino silentio prætereantur; cum alioquin etiam exemplis acuenda gens ea non sit, per se suosque mores inveniendis patrandisque injuriis fatis superque ingeniosa. Vetustissimam ædiculam Palatii, in qua solemniter plurimis retro Pontificibus sacra peracta fuerant, stabulo equino asinarioque lixæ commutare. Bullæ Papales, indulgentiarum testimonia, Rescripta Antistitum straminis loco jumentis cubilia præbuerunt. Ingentium Regionumque reddituum & thesaurorum instrumenta irrecuperabili damno instar putris fœni consumpta sunt. Principem Borbonium, Ducem exercitus Imperatorii, fato in expugnatione suburbii functum, in S. Sixti sacrario, quo Pontifices cum omnibus Cardinalibus suis magna pompa sacra face-

facere soliti, contumulaverunt; ense principali, de more familiarum talium, brachio supposito. Ne scilicet etiam post discessum exercitus, qui tanto eum honore affecerat, Pontifici deesset, quod memoriam perpefforum malorum redintegraret. Octavo die ab expugnatione cum spoliis omnia etiamnum ferrent, qui Caesarearum partium semper fuerat, metuque Clementis Urbe excefferat, in eam rediit mille circiter equitibus peditibusque stipatus, Cardinalis *Columnesius*, plerisque Papalium partium afeclis extreme exosus, Imperatori vero ejusque ducibus acceptissimus Princeps. Visu dignissimum id agmen fuit insigniter ornatum, & quod armis, equis, militumque egregia specie animum potentiamque Cardinalis bene commendaret. Is foedissimo rerum statu conspecto, cum a tantillis copiis tam munitam instructamque urbem in id loci redactam videret, ut prudentissimus quisque multis ad tantæ rei effectum annis opus fuisse putasset, non potuit quin testaretur, non Imperatoris aut militum ipsius hoc opus esse, sed Dei omnipotentis, qui perspicue aliquando mortalibus ostendere vellet, parva vi magnarum rerum expeditiones in sua manu esse. Annus is, quo hæc gesta sunt, alter ab eo fuit, quo, licet non direpta adeo, occupata tamen Roma fuit a minori etiam exercitu. Cum enim Caesaris copiaz Neapoli decederent, Vice-Rex ejus Regni & *Hugo de Moncada*, Hispanorum ductor, itinera omnia versus urbem tam arcte exploratoribus & militum cohortibus infedere, ut de adventu ipsorum minimo minus Pontifex resciscere potuerit. In eo exercitu quatuor non amplius millia peditum, & mille levis armaturæ equites fuisse perhibentur. Ii nullo rumore ad urbem delato, subito in portis apparuere, quarum quamque ducentorum equitum turma infessam, tutam ubi fecissent, rapido agmine mediam urbem invaserunt. Ad Colonam tertiam amplius horam dimicavere, donec repulsis præfidiariis Palatium Caesareo nomine

occuparunt, ipsumque mox sancti Angeli Castrum, in quod Pontifex confugerat. Palatio vi effracto, neminem qui resisteret offendentes, omnia dispoliarunt, ingenti pecuniæ pretiosarumque rerum summa in potestatem redacta. Id quod Pontifici nunciatum certum eum fecit, secus atque persuasum habebat, *Moncadam* nihil non armis tentaturum obtenturumque. Itaque legatis ad eum missis rem eo reduxit, ut *Cæsar* Dux proclamari per urbem iusserit, nemo sibi rebusque suis de cætero metueret; non enim animo esse Imperatori quæquam injuria afficere, præter eos, quibus cum de pace jam ipsius nomine transactum esset. Itaque continerent arma, si clemente *Cæsare* uti vellent. Multis ea res amissam jam pene securitatem restituit; prudentiores eventum alii tam inopinato exemplo non credere, sed quæ in urbe habebant exportare. Iis sequenti anno metus iste plurimum profuit, salvis extra muros conservatis iis, quæ *Borboniana* expugnatione haud dubio perissent. Idem iste *Moncada* Vice-Rege Neapolitano comitatus tum quoque Romam venit, cum jam urbis sextum decimum diem in potestate *Borbonianorum* fuisset. Erant in copiis ipsius tria millia peditum Germanorum, septem Hispanorum; multaque tormenta; neque adventus ejus parum misero rerum omnium statui profuit. E vestigio enim, ut tot malorum finis tandem aliquis esset, licentiaque penitus omnia perdendi militi dederetur; tres nomine Imperatoris civitati Rectores dati sunt, quorum suum cuique imperandi spacium assignatum, ut cohiberi duarum, metu peccatura tertia pars posset. *Cæsariarum* etiam partium erat præter *Columnesium*, Cardinalis *Encefordius*; in ejus domum multi Episcoporum, Procerumque & nobilitatis urbanæ omnia sua bona constipaverant, arbitrati, quoniam nota ipsius in exercitu erga Imperatorem fides erat, tutiore se loco non posse fortunas suas collocare. Verum spes eos sua prorsus decepit; Hispanorum enim cohortes cum ejus rei notitiam haberent, non destiterunt, quin obsessum Cardinalem in potestatem

statem redigerent; qui initio quidem ut se suasque, quæque penes ipsum essent, facultates rapinæ eximeret, triginta aureorum millia persolvere coactus est. Mox vero cum Germanorum celeberrimi ductoris *Fronspergii* filius, *Melchior* nomine, familiaritatis gratia domum Principis ingressus esset, eaque res ad Hispanos enunciaretur; veriti, ne quod divitiarum ibi congestum noverant, in Germanorum manus veniret; ipsi prævenire; fructumque laboris percipere voluerunt.

Nocte igitur concubia domum expugnant, arcas, cistasque omnes effringunt, quodcumque ferri agique poterat aurum argentumque exportant. Immensa pecuniæ preciosarumque rerum vis tum direpta est; quantam scilicet credibile est tot opulentissimos Præsules civesque in tuto deponere voluisse, cum spoliari suas domus metueret. Summa festinatione direptio hæc perpetrata est, in vicinas quasdam ædes raptim opibus congestis, altera die vacuis iis relictis, quæ quod efferrî posset, jam non habebant. Neque Cardinali integrum erat ea de re apud exercitum ducesve conqueri, quin metu mortis miffare & consentire velut damnis suis cogebatur. Postridie cohors Germanorum Cardinalis custodiæ inani domui immiffa est. Jam victualium quæque ad edendi bibendique luxum faciebant, tanta ubique copia adfluebat, ut omnibus cellis, tabernis, culinisque magnatum patentibus, potius qui pararent & mensis epulas inferrent, deessent; quam qui parta & præposita consumerent. Stans ad signa in formidinem hostium miles undique comportatis vini doliis, diem potando ducebat; domus post stationem ingressus noctem pergræcando jungebat: neque erat quod quis metueret, vel de qua re sollicitus esset, nisi quo pacto immensam vim auri argentique, quam prædatus fuerat, servaret, aut tandem urbe relicta, secum asportare posset. Tantæ tamque immani Urbis quodam Orbis dominæ vastationi & direptioni sua prodigia non defuere. Vivebat tum etiam Romæ fatui quidam capitis hominum-

muncio, Senis oriundus, extrema paupertate, *Johannes Baptista* nomine, adeo indigens, ut semitectus, inferiori corporis parte vili panno circumvoluta, per vicos sæpe incederet. Is, nemine ejus cœpta curante, Jovis die Paschati proximo, quem viridem vulgo appellant, Anni M. D. XXVII. quo ipso hæc gesta sunt, cum Sacramento solemni Domini memoria recoleretur, magnæ ceremoniarum pompa Bulla, quæ Cœnæ Domini dicitur, populo prælegeretur, in Templo Petri, magnæ se ejus Apostolici statuz imposuit; Ibi cum paulum consedisset, magno clamore Pontificem, Cardinales, Episcopos, universamque Curiam Romanam allocutus est: Verterent dudum aliena ad Deum pectora, luxu, libidine, avaritia, desisterent. Quæ mala omnes & pro se quisque animo haberent, eo egerent, tempus ipsum retrocedendi arcto limite contineri: Imminere Vindicem sceleribus Deum, qui pati jam non possit amplius tam immanium facinorum tam diuturnam continuationem. Quod si contemtori, adjecit, hos meos monitus estis, neque illico parituri; scire vos volo pro certo, brevi urbem hanc evertendam, hostiumque potestati tradendam in consilio Dei omnipotentis conclusum esse. Tu vero, qui Pontificem Vicariumque Dei te consalutari jubes, neque Pontifex, neque Vicarius Dei es. Tunc loco pulso Christo, potentiam tibi vindicare impune audeas? Imminet commoti vobis Numinis ira; desistite maleficiis, quodque rectum justumque esse non ignoratis, id sequimini. His pluribusque in hanc sententiam aliis homo, quem pro fatuo omnes contemserant, quasi pro concione universum Senatam Romani Antistitii increpavit. Neque quisquam, præcipue magnatum erat, qui illius ullam rationem habendam censeret; quoque risu rem sequente; & fatuorum privilegia esse, ut, quæ velent, impune loquerentur dictitante. Ea opinio sane misero alioquin homini præsidio fuit; cum fortasse, si secus fuissent, supplicium vel carcerem non effugisset. Cum in ipso templo
ad

ad ipsum talia de eo verba deferrentur, illico, nequaquam in his se fatuum esse proclamavit, sed mandata Dei exsequi, cui si parere nollent, periculo ipsorum rem gererent, sese quæ certo ventura sciret, prænucciasse. Sequenti mox Paschatis die cum ingenti pompa sacra solemni ritu peracta forent, denuo velut subfellium suum incendit; majoreque, quam antehac, vocis contentione eadem aliaque insuper verba declamavit. Desistite, ait, superbia malisque moribus vestris, denuo moniti; quod si neglexeritis, prædico, universa urbe pium impiumque eadem poena hostium potestati subji-ciendos. Addidisse non pauca contumeliosa in Pontificem ejusque natales & stirpem dicitur; quibus a satellitibus auditis, cum templo exire vellet, comprehensus, fustibus pugnisque casus, & in Castrum S. Angeli in carcerem raptus est. Inter vapulandum subridens nequaquam illibenti animo se pro Domino suo ista ferro confessus est, quin & majora sponte perpeffurum; sufficere enim conscientiam sibi suam, qua nosset Dei mandata pronunciasse. Ductus mox in carcerem; at vos, inquit, non diu me isthic tenebitis, majoris potentia, vindex veniet, qui hinc me brevi omnino invitis vobis educet. Stetit fides vilissimi homunculi prædictis.

Paucis enim post eum diebus; sexto videlicet Maji; Caesareanus miles urbem expugnavit, miserumque carcere liberavit. Exiens custodia, cum omnia alia facie & in pejus versa conspiceret, silentio rem tantam secum admiratus est: Cumque omnia ferri atque agi videret: Boni, inquit, viri, agite, rapite, vertite omnia, quippe tempus hoc vobis destinatum est; verum scitote, omnia revomituros, quæ jam tanto furore deglutitis. Eo audito, duo tresve Hispani milites obrorto collo hominem abstrahunt, eadem minitati, nisi quæ deinceps futura essent, ipsis prædiceret; respondit ut timore percussus: nihil se prædicendum habere; neque quæ ventura imminerent, scire suum esse. Ea de responsione plurimi hinc

inde per exercitum sermones nati sunt. Fuit dehinc ad discessionem usque copiarum in exercitu, & hinc inde commens cibo potuque a militibus sustentatus est. Prædictiones certe ipsius tam quæ Urbis direptionem, quam quæ exercitus infortunium tetigere, nequaquam irritæ fuerunt.

De Urbis quidem vastatione hætenus auditum est: Copiæ vero spoliis & divitiis supra vota onustæ, pessime quoque pleræque interiere; adeo ut miles ne centesimus quidem quisque patriam suam quicquam de eo intulerit, quod tanto pondere ferebat. Orta namque subito pestilentia adeo crebros eos confecit, ut instar culicum muscarumve in publico, perque vicos spoliatæ urbis, aut regionum civitatumque, per quas iter faciendum erat, conciderent. Si cui furor mortiferæ tabis pepercerat, is nullo modo quod partum habebat, Italia efferre quibat. Ingens multitudo ab insidentibus viam latronibus, eo sine in insidiis latentibus, trucidata est; qui miseri precium cædium suarum quisque penes se habebant. Quæ res, per universam Italiam notæ, infesta iis omnia faciebat. Qui redire ad suos, veteri suo artificio victum parare coacti sunt, h. e. mendicando per pagos incedere, vilique pane & aqua de profuente hausta contenti, divitiarum tristem memoriâ, nullum vero fructum, usumve, reportare. Fuerunt nonnulli, qui Deo persequenti, hostibusque insidiantibus elapsi, alea ingentes opes perdiderunt; Adeo certum est male parta male dilabi, fructumque opum ex causa acquiratarum semper pependisse. Ita & hac parte, quid vilis ille homuncio prædixerat, secundum verba ipsius cecidit. Qui bellis rapinisque ditescere posse sperant, nesciunt quam viduarum, pupillorumque, & contemti bellatoribus populi clamores cælum penetrent, quæque pœna horum violatores sequi divinitus soleat, nisi cum, exemplis non credentes, damno, detrimento, quin & excidio suo veritatis regulam contestantur. Durante Castri S. Angeli obsessione, Pontifex, qui pluri-

plurimis tormentis, sed parvo comœatu instructus inibi erat, nihil non moliri, conari, tentare, dolo & ex animo, ut inducias aliquot dierum impetraret, deditionem etiam spondens. Verum omnibus irritis, tandem bona fide Victori- bus se tradere coactus est, istis potissimum conditionibus, quarum series ita brevissime contrahi potuit. Quoniam Fortuna adversa vel justa, potius ira Dei eo res redactæ essent; ut Pontifex Romanus GLEMENS *Septimus*, ditione Urbis Ro- mæ ejectus, in castroque suo S. Angeli a Caroli Quinti Impe- ratoris copiis obsessus, ferro fameque ad deditionem com- pulsus sit; affirmat, juramentoque saneit ipse Clemens Papa septimus, se corpus & omnia sua bona Cæsareæ majestati dedere, ut arbitrio suo de ipsis disponere Imperator possit. Speciatim vero ipsius potestati tradere, quoniam Neapolita- num regnum jam occupasset, *Parmam, Placentiam, Modolam, Bononiam, Ostiam, Vozam, Castellanam*; Quodque de stipen- dio veteranis in exercitu Cæsaris reliquum insolutum sit, hoc de sua pecunia Pontificem numeraturum. Quæ summa sit aureorum CCCC. millium. Ita mutua fide data & accepta, Pontifex de Castro S. Angeli decedens, potestati se Cæsareo- rum Ducum dedit. Idem facere Cardinales, Episcopi, & quicquid Procerum captivum Principem non deseruerat. Qui præsidio arci milites fuerant, ab iis juramentum exactum est, contra Cæsarem numquam merituros. Eorum vicem signa duo, alterum Hispanorum, Germanorum alteram custo- dia castri data sunt. Pontifici aulaque ipsius licet expositis militari petulantia, omnis tamen a ducibus honos habitus est, quorum plerique mira urbanitate quem captivum ha- bebant, adulati sunt; culpa ab se in militem semota, qui fame penuriaque & stipendiorum mora efferatus, cum a suis quo opus erat, nancisci non potuerit, vi extremæ egestati consuluerit, & inde subsidium petierit, ubi summa omnia abundantia esse notum habebat. Quod si omnino sanctissi-

mus Princeps irasci & ductoribus ipsis vellet, videret ceteros ipsius causa omnia quæ possent & facere & facturos esse; Summum vero malorum auctorem poenas conatum in ipsa scalis expugnandæ urbi dedisse. Sine cuius imperio si fuisset, res alio omnes ordine procul dubio gestæ forent. Ita tum quisque quod egerat, cuique consilio atque opera adfuerat, minime egisse videri volebat. Dediti Pontificis nuntius illico ad Cæsarem missus est. Pauci interlapsi dies erant, cum nescio quorum clandestinis in exercitu consiliis destinatum erat liberatum Papam ab inimico milite, clam Urbe aliorsum educere, non quomodo usus & consuetudo poscebat, congregatis copiarum præfectis, sed uno alteroque rem sua auctoritate gerente. Verum forte fortuna de eo negotio Hispanus gregarius inaudiverat, is nulla mora indicium tribuno suo fecit, qui nequaquam cunctandum ratus, impigre cum cohorte sua, ubi congregatos hujus consilii auctores noverat, irrupit, disiectosque & hinc inde diffugientes tanto metu opplevit, ut numquam postea ad exercitum redire ausi fuerint. Poterat emolumento Clementi esse, si urbe tum exire potuisset, verum detecta re, miles in dies magis magisque exacerbatus, extrema omnia comminatus est. Eoque iracundiæ veniebant copiar, ut nullo modo pacari posse perhiberent, nisi stipendia integra ipsis a Pontifice, etiam quæ a decem annis Imperator debebat, solverentur. Plurimum in exercitu fuisse dicuntur, quorum portio mille aureos excesserit, ut infinita hæc pecuniæ copia fuerit; quam nullo modo tamen milites quin poscerent tumultuabundi, persuaderi poterant. Diximus antea de Urbinatè, qui Pontificis reliquas copias ad urbem ducebat. Is successu rerum audito hæsit aliquandiu, incertus utram fortunam sequeretur, cum & fallere felix posset, & adversa præsentis essent periculi. Tandem cum universo, cui præerat, milite, ad Cæsaris partes concessit, septem milia in armis tum habuit, reliquis

quis dilapsis aut aliorum concedentibus; nam, ut initio quoque dictum est, ad triginta millia sub signis ipsius fuisse fama erat. In urbe cadavera hominum & jumentorum terra obiter injecta semisepulta manserant. Ea res funestam pestilentiam tabem dedit, adeoque precipitem, ut memoria hominum par lues exstitisse non credatur. Itaque milite jam semoto, nemo fere in urbe manere poterat, ita vacua habitatoribus domicilia miserrimam faciem tam opulentæ florentique paullo ante Civitati dabant. Altera hæc strages Romanos premebat, verum non postrema. Sopitis enim morbidæ luis incendiis, tanta annonæ caritas successit, ut multis retro seculis major comperta non fuerit. Quicquid frumenti horreis principalibus sustinebatur pascendæ plebi fame furibundæ, effusum est; parvo vero tempore & penuariis omnibus exhaustis, inusitata ciborum genera miseros consolata sunt. Ita factu ante unum mensem turgida civitas, & cacuminibus cœlum pulsare visa, ad inferos usque paucis diebus dejecta est; Neque qui auctores malorum fuerant, tanta præda gavisi sunt; cœlitus pestilentia ærumnis innumeris in externa regione oppressi; fame tandem refundere coacti, quod avaritia inexpleta velut ingurgitaverant. Hæc consilio omnipotentis Dei ita gesta sunt, ut posteritas velut in speculo coram videre possit, Providentiam divinam criminis hominum genus, facinorosis aliis ulcisci & punire solere. Neque tamen ideo malis parcere, quod contra malos ipsi servierint; sed expleto usu, pœnaque exacta, & iis imminere, qui pessimos pessime tractarunt. Quæ res documento & consolationi nobis esse debet, cum gnari peccatorum contra sancta Dei præcepta, bacchari in supplicia nostra hostem efferum videmus. Non enim & ipse meritas pœnas effugiet, cum non sentiens majori manu se torqueri immittis frenis velut sua virtute nos prosternens nihil omittat, quo pressos plane proterat.

Hic ordo divinæ vindictæ ab initio rerum cõditarum ad nostra usque tempora per omnia Imperia & regna processit; nec credibile est tam diuturno ævo servatum, hoc ultimo iri immutatum. Licet securitas mortalium successu rerum immanes animos sumat; hæret tamen male gestorum in penetrabilibus conscientiæ perpetuum opprobrium, quod sterili timore florentes prosperæ fortunæ stimulos comprimat; donec revoluto tempore & maxime felices, testimonio proprio meritum, sequantur interitum.

O R A T I O

HABITA IN SENATU ROMANO PRÆLECTIS LITERIS
A CAROLO V. POST URBIS DIREPTIONEM
SCRIPTIS.

Solebam antea P. C. nonnunquam Diis immortalibus gratias agere, quod orbata Rep. tantis luminibus ipse superstes adhuc essem; cum tamen amissis omnibus ornamentis, maxima etiam vitæ pericula adissem. At postquam recitari audiui literas, quas CAROLUS, *Cæsar designatus*, ex Hispania VII. Cal. Augusti ad Nos dedit, maximo in dolore sum, vel mœrore potius, quod ut periculi tot amplissimorum Civium, clarissimorumque Virorum, quos desideramus, fui, ita etiam fortunæ, acerbissimique fati particeps non fuerim. Etenim, ut infinitas alias omni in genere miseras, quas ferre coactus sum, præteream, hanc saltem nunc miserrimam turpissimamque indignitatem, ut quo primum die post patriæ excidium convocati sumus, sententiam ipse dicerem, quemadmodum ad Cæsar's litteras respondendum esset, qui *nulla sua voluntate* nos afflictos esse testatur; cum tamen paucas ante horas, quam everteremur, sententiam quoque dixissem de ratione agendi cum BORBONIO, *Duce Cæsariani exercitus*, vel potius Furia, ac face humani generis, qui

qui nomine ejusdem Cæsaris, certaue auctoritate in Nos invadere probabat, & jussu, imperioque illius, nisi deditio- nem faceremus, se Urbem inflammaturum; Cives trucidatu- rum, omnia deleturum, minabatur. Quin etiã, si ille ipse sceleratus Dux revivisceret, atque hæc cognosceret, non dubito, quin fortunæ Populi Rom. miseretur, etiamsi ab omni humanitatis sensu alienus esset, quod cum tantis ma- lis in Nos importandis audiens fuisset Cæsari; intelligeret, mox ipsum Cæsarem velle sui teterrimi facti invidiam alio derivare, & culpam tantarum ruinarum in alium, quam in auctorem conferre. Itaque rectius fecissent Principes Civi- tatis, si Nos huc convenire jussissent ad lugendas miseras nostras, non ad deliberationes habendas. Quod si hoc tempore quidquam Nos deliberare optassem, voluissem potius, ut deliberandum Nobis censuissent, non de respon- dendo ad litteras Cæsaris, sed ad verba profligatissimorum Cæsaris latronum, qui post Concordiam cum CLEMENTE Pontifice Maximo institutam, post societatem nobiscum ini- tam, post omnia amicitie jura sancita, semper a Nobis pecuniam efflagitant, semper rapiunt, semper fortunis no- stris insidiantur, semper jugulant, semper diruunt; nec Urbe se excessuros denunciant, nisi inflammata, eversa, disturbata, excisa, & solo penitus æquata. Hæc tam hor- renda suorum facta, hanc tam contumeliosam verborum acerbitatem, hanc tam arrogantem & foedam crudelitatem Cæsar excusare debet litteris mittendis? Verbis speciosis usurpandis? suis familiaribus allegandis? Non audit, in- quiunt: At audivit direptiones; audivit neces civium; au- divit cruciatus & carnificinas Sacerdotum; audivit expila- tiones Templorum, & demolitiones, audivit ruinas tecto- rum, qui tam immania maleficia vindicavit? qui tanta mala sedavit? qui tam incredibiles calamitates levavit?

Nihil

Nihil unquam ab eo allatum cognovi P. C. nisi nuntios, si verba respicias, jucundos, si facta, tristes & acerbos. Nunc has litteras accepimus, quibus multa nobis significat de suscepto consilio propagandi *Imperii Romani*, cum primum Cæsar salutatus est; & Ducibus suis obstitentibus, nos percussos, conqueritur; ad extremum miseras nostras se levaturum pollicetur. Et certe, cum has ipsas legerem litteras, me ita varie affectum fuisse fateor, ut modo non satis constituere possim, quid agendum suadeam, quid respondendum decernam, quid denique consultandum censeam, quod vel hominem Romanum deceat, vel hujusce Ordinis auctoritate dignum judicetur. Sed tamen, ne vanus fuisse tantus labor Primorum Civitatis, in nobis convocandis, & frustra suscepta de mea sententia expectatio videatur; dicam omnino, quid censeam, P. C. istis litteris respondendum. Qua in re illas per capita primum nobiscum recognoscere necesse est; ut facilius Principes Civitatis in rescribendo nostræ causæ satisfacere possint.

Primum igitur CÆSAR ait, *Illustres*, & recte quidem *Illustres*. Nam e nomine Romano splendorem Imperio Romano, quod gerit, oriri judicat, idque prudenter. Nihil enim in terris unquam nomine Romano fuit illustrius, nihil acceptius, nihil omni mortalium generi gratius. Quandoquidem armati, qui tum summæ Reipublicæ præerant, potius orbis terræ patrocinium habere videbantur, quam imperium. Contra, modo nihil infelicius nobis, nihil afflictius, nihil miserabilius, cum qui armati præsunt, crudelitate & spe noyarum rapinarum omnia fœdare videantur. *Illustres* autem quonam modo esse possumus testimonio Imperatoris Romani? cum in tenebris omnia jaceant. Nobilitas enim ab illius exercitu deleta; juventus occisa,

artes,

artes, disciplinæque extinctæ; Sacerdotes, quorum auctoritate ipse Cæsar Imperium obtinet, dissipati fugaque distracti; opes omnis generis ablatae. Hæc si essent, illustrare nos possent, ut alias illustrare consueverant. At Cæsariani latrones vere illustres & splendidi, quippe qui omnem supellectilem, omnem mundum muliebrem, omnem rerum pretiosarum apparatus, omnia domestica ornamenta eripuerunt; atque his non contenti, sacras etiam Divorum ædes donis spoliarunt, quibus nunc clypeos, loricas, galeas, decorarunt; atque ita armati, ut per Urbem illustres incedunt, ita Illustres appellandi videntur.

MAGNIFICI. Si Cæsar superiora respicit tempora, jure quidem nos Magnificos vocat; cum præsertim illius milites urbana opera, quæ nostram testabantur Magnificentiam, vix per annum demoliri potuerint. At si præsentem intelligit statum, ut omnino intelligit, derideri nos puto. Nam spoliati iis fortunæ sumus, quæ ad magnificentiam declarandam per necessaria sunt. Itaque nullas posthac divitias, vel in publicorum operum ornatum, vel in amplitudinem, vel in materiæ præstantiam, vel in ætænitatem conferemus. Nihil etiam solliciti erimus de ludis faciendis, de spectaculis edendis, de Regibus publico hospitio excipiendis. Quocirca nec ipse mirabitur, cum huc venerit, ut Imperii insignibus honestetur, si nec suo hospitio ullam dignam domum invenerit, nec in se excipiendo quidquam magnifice a nobis agi viderit.

SPECTABILES. Non satis constitutum habeo, utrum Cæsar Nos spectabiles vocet, quod nostræ jam miseræ spectaculo omnibus sint; an quod spectata sit nostra constantia in tot acerbissimis injuriis ferendis. Constantiam, dico? nescio an melius patientiam possem dicere; vel ut erumpat ex me vera vox, & dicam sine cunctatione, quod sentio, in gravissimis maleficiis tolerandis remissionem animi, ac dissolutionem. Quotus enim istud quisque populus fecisset, ut am-

plius Imperatorem eum vel appellaret, vel ferret, qui infinitam crudelissimorum Barbarorum manum armasset in perniciem sui populi; in quibus ad omne facinus immanis esset audacia, præcipuaque rapiendi, & cædis faciendæ cupiditas.

SINCERE DILECTI. Exhilarat servitutem nostram Cæsar tam blandis verbis. Et certe eximie nos diligit, dulcemque suum erga nos amorem, his litteris scribendis, atque ex animo loqui existimo. Tantus enim Rex, & quidem noster, nihil simulate, nihil ficte, vel loqui, vel agere potest. Verum immanes hi Barbari, vita, moribus, institutis, natura, consuetudine efferatioris, quam veræ unquam belluæ, si hilaritatem in nobis ullam perspicerent, aut stultos, aut nimis credulos, nimisve ad fidem faciles iudicarent, quoniam sua importunitate, omnes hilaritatis, lætitiæ, voluptatis, & jucunditatis causas e nobis sublatas voluerunt; dum nos ita misere affligunt, & omnes fortunas nostras, suam ad libidinem, vel partas, vel reservatas dicitant.

Romani Imperii dignitas hac a nobis Lege suscepta est, ut, quantum per Nos fieri posset, sarcinam hanc, non tam pro nostra, quam pro Reipublica Christiana ipsiusque Romani Imperii gloria suscepisse videremur.

Oneratus quidem Cæsar fuit ista sarcina, quæ Romani Imperii honos atque dignitas est, cum par fuisset, quantum cura, labore, vigiliis, facultatibus, auctoritate, consilio, opibus Imperii eniti, atque efficere poterat, nihil prætermittere, quod ad Romanorum libertatem, ad Italiæ incolumitatem, ad omnium denique Christianorum, felicitatem, pertinere arbitraretur. Onera enim hæc maxima fuerunt Principum Romanorum, qui humano generi salutare habiti sunt. Sed nihil prorsus tale a Cæsare factum videmus. Honoratus ergo
Caro-

Carolus fuit Cæsaris nomine, & decoratus gloria. Nos onerati sarcina laborum, vigiliarum, arumnarum, sollicitudinum, quibus tamen resistere non potuimus furiosæ immunitati incredibilique ferociæ tot sicariorum, & parricidarum, quos in nos excitavit. Nullam autem Reipublicæ Christianæ Romanoque Imperio gloriam partam fuisse illius Principatû cernimus, nisi forte ille gloriam eam existimat, quam, qui latine loquuntur, ignominiam & exitium appellant. Siquidem Hispani & Germani, quibus ille imperitat, finitimos Gallos semper haberunt; Britanni, occasione temporum, modo Gallos, modo Germanos bello persecuti sunt. Pannonii Jaurinum, invictum fere propugnaculum, quo fines suos ab excursionibus Turcarum, & atrociniis tuebantur, amiserunt; ad extremum casu *Aloy-
sio* LUDOVICO Rege, qui sororem ipsius Cæsaris duxerat uxorem, a Solymano Rege Turcarum, libertate, una cum Regni honore spoliati sunt. CHRISTIERNUS Rex Cimbricæ Cheronesi, cui altera soror nuptui tradita est, Regno opulentissimo, & maximo excidit, & vagus exulque diu erravit, ac undique exclusus, vix in FERDINANDI Fratris Aulam recipi potuit. Rhodus, transmarinarum Provinciarum robur atque firmamentum, longa obsidione fatigata, cum ab eodem Cæsare frustra opem & auxilium implorasset, tandem armis Turcarum cessit. Nulla vero Italiæ regio vastitate, & quidem miserabili, vacat. Nulla est pars, in quam Cæsariani suæ rapacitatis, suæ libidinis, suæ nefandæ crudelitatis, vestigia non impresserint. *Laus enim Pompeja* atrociniis divexata; *Genua* direpta est; *Ticinum*, quod Regis Gallicæ obsidionem pertulerat, suæ constantiæ hos fructus tulit. Commisso enim prælio, & capto Rege, *Carolus Lanous*, quem Cæsar & suo exercitui, & Regno Neapolitano præfecerat, prædæ reliquit Germanis militibus stipendium efflagitantibus. *Cremona* incendiis, ruinis, rapinis miserabiliter afflicta est. *Mediolanum* fere disturbatum. Cuncta *Æmiliæ* oppida omni

genere calamitatum percussa sunt. Urbs autem quid non acerbum? quid non miserum? quid non tetrum? quid non funestum perpeffa est? quotidieque perpetitur? Videmus has sedes sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput orbis, aram Christianorum, portum omnium gentium, inflammari, excindi, funestari. Quid postea Cæsar? Parere se voluisse nostris utilitatibus.

atque ut Romanorum nomen, temporum injuria fere extinctum, in pristinum statum erigere, idque, rursus per uniuersas Orbis nationes clarissimum ac celeberrimum reddere liceret,

Expectabamus quidem Romani, omnia hæc tam præclara beneficia a Cæsare; tum quod crebris ipse litteris suam hanc voluntatem nobis significarat; tum etiam, quod maxima ornamenta, quæ Pontifices Romani in eum congesserant, adducere eum posse videbantur, ut erga Romanos gratus esset. Nec opes illi deerant, ut auo, proauo, & reliquis majoribus ejus deesse vidimus, ad res tam illustres, & memorabiles gerendas; cum ille unus propemodum plus posset, quam uniuersi christiani generis Reges, & Populi; quanquam certioris nostræ spei illa etiam causa videri poterat, quod maleficia, & tetra scelera, quæ complures Germani Cæsares, Pontificum Maximorum hostes, per summam impietatem olim ediderunt, sperabamus ab hoc ipso Cæsare, ob miram pietatem, quam præ se fert, compensari debere, reparandis templis, magnificis ædibus extruendis, viis muniendis, ornandis publicis ædificiis, exhaustis domibus replendis, civium celebritate augenda, & aliis pulcherrimis monumentis, quæ tum ad famæ claritatem, tum ad memoriæ æternitatem, insignia, & admirabilia essent, ut Romanorum nomen temporum injuria fere extinctum, in pristinum statum erigeretur. Verum suppetet dicere, Germaniæ clarissimæ Provinciæ causa
nulla

nulla P. C. aliorum temporum injuria magis pernicioſa, magis funeſta, magis tetra, atque magis Romanorum nomen extinxit, quam præſentium non injuria, ſed atrocitas quædam & diritas. Nunc P. C. filios antè conſpectum noſtrum jugulari vidimus: Nunc ipſi etiam Parentes, affecta ætate, ſummaque ſenectute, per exquisita tormenta vexati, ad mortem compulſi ſunt: Nunc bona noſtra expoſita diripi, occultata erui, & diſſipari cognovimus: Nunc Pontificem maximum in cuſtodiam haberi: Nunc cujuſque ordinis Sacerdotes necari doluimus: Nunc religionis dignitatem violari, & in Dei Majeſtatem illudi perſpeximus. Hoc fuit per univerſas orbis nationes clariffimum ac celeberrimum nomen Romanum reddere, hoc eſt, clariffimos & celeberrimos reddere excurſores, & carnifices, illos qui in Nos immiſſi ſunt, ut ſua barbara crudelitate tetram omnem barbariem ſuperarent.

Ut, qui in Chriſtianorum Provincias Religionis Principatum obtinent, quorumque religioſis legibus a Chriſtianiſ ubique obtemperatur, eorum etiam religioſis & profanis juribus Chriſti nominis hoſtes colla ſubmitterent.

Judicium hoc a gravitate & ſapientia Cæſaris Romani non alienum erat. Talis quoque voluntas decebat eum, qui Carolum illum, graviffimum & ſanctiffimum Imperatorem, inter imagines Majorum ſuorum haberet, eundemque primum e Tranſalpinis ampliffimi Cæſaris nomine ornatum. Decebat quoque eum, qui ſemper armatus, Pontifici Maximo, tanquam advocatus aſſeſſe; qui ſemper inunctus patrociniũ Sacerdotum, contra Sacerdotum hoſtes profiteri; qui etiam ſemper religioſus, deſenſionem religionis ſuſcipere debeat. Chriſtiani quidem religioſis Cæſaris Legibus obtemperant, ſi eæ leges Chriſti præferant religionem. At quid lege Chriſti præſcriptum habemus? Nempe benefi-

centiam studere, honestate gaudere, mansuetudinem præstare, pacem servare, simplicitate & constantia uti, alieno abstinere, a parricidio abhorre. Sed qui apud Cæsarem auctoritate nunc valent, in nos Christianos, & religiosarum legum non violatores, nec Christi legibus uti, nec ejusdem instituta servare, visi sunt. At dicebat, se ea velle in Christi nominis hostes inferre, ut suis religiosis, & profanis juribus colla submitterent. Sed Cives Romani, miseri, colla submissimus non ejusmodi legibus Cæsaris, verum impiis securibus Cæsaris; totum etiam corpus tormentis, cruciatui, trucidationi, obtulimus eorum, quia nostris a civibus, nec religionis cultum, nec studium parendi legibus Cæsaris exigebant; sed magnam pecuniam, majorem etiam patientiam efflagitabant, cum libertate privarentur, cum cruorem profunderent, cum vitam amitterent.

Simulque & Christi, & Romani Imperii gloria, beneficio nostro restitueretur.

Christi nimirum gloriam restituisset Cæsar, si perpetuo suo Principatu Vicarium Christi incolumi dignitate esse permisisset, atque illius causam, omnibus suis studiis, laboribus, vitæ periculis complexus, sociis armis, sociisque viribus, bellum in oppugnatores Christianorum intulisset, non in defensores, acerrimosque propugnatores. Quin etiam restituti Romani Imperii decus cum quærere voluisse, statueremus, si diuturna pace Italiæ populos recreasset; si curasset, ut Roma staret; ut opes Civium Romanorum integræ essent; ut ordo Romanorum Sacerdotum vigeret; ut Pontifex ipse Romanus, quemadmodum honore clarissimus est, ita etiam opibus, auctoritate, gratia, splendore, & potestate floreret. Sed Cæsar valentissimos Fabros, robustissimasque operas adhibuit ad di-ruendam Romam, ut aliam fortasse Romam in orbe alio ædificaret, sibi que pararet. Verum hi fabri demoliri optime sci-unt,

unt, ædificare autem architectarique nesciunt. Itaque non alibi restituetur Imperii Romani gloria, si Roma nulla sit, ubi Romani Imperii domicilium haberi debeat.

Verumtamen a vicinis nostris ad bellum provocati, civilia arma tamdiu exercere coacti sumus.

Quæ nunc tempora designet Cæsar, ignoro. Siquidem post obitum *Maximiliani*, usque ad extremum Pontificatus *Leonis* annum, Italia pacata fuit, Transalpinæ autem provinciæ pacatiorēs; Sex ante obitum *Leonis* mensibus, in Italia ipse Cæsar, junctis armis cum Leone, *Prosperum Columnam*, cum maximis Germanorū, Hispanorū & Italorum copiis, in Insubres, ac Transpadanos misit, qui *Odetum Lautrethium*, Præfectum Regis Galliæ, ex Cisalpinis Galliæ urbibus exterminaret, in Regnumque Mediolanense *Franciscum Sfortiam* restitueret. Victor *Prosper* auspiciis Cæsaris, ac Leonis, Sfortiæ suum reddidit Regnum, atque illud pacatum tamdiu obtinuit, quamdiu *Prosper* vixit. Summo enim, & singulari illo Duce vita functo, Cæsariani modo hujusce rei, modo illius suspitione percussis; ac de novi Dynastiæ potentia, communibusque fortunis, amplius extimescere nolentes, eum e Regno exturbarunt. Ergo finitimos Cæsar in Italia bello laceffit, armis vexavit, innumerabilibus ferarum gentium copiis invasit. Quid? quod ipse *LEO Julium Medicem* Legatum, cum immensa pecunia e Florentia, ubi publici consilii auctor erat, in exercitum, ad Parmæ mœnia sedentem, transire jussit, tum ut certior victoria referretur; tum etiam ut armorum susceptorum fama clarior, & ut ita dicam, augustior belli illati auctoritas esset. At quam gratiam Cæsarianus ille exercitus, quem per magno stipendio affecerat, eidem *Julio*, qui nunc Pontifex Maximus est, retulerit, nisi cum maximo gemitu dicere non possum; ita misera, & omni ex parte luctuosa est ipsius Pontificis fortuna.

Quousque in potestate nostra fuit, labantem Remp. restaurare.

Instaurare fortasse Cæsar ex Hispania collapsam Remp. volebat in Italia; sed qui in Italia Cæsariani Duces erant, volebant collapsam calcare, prosternere, & penitus atterere. Nec omnino Cæsar exultantium istorum prædonum audaciam contundere, ac frangere, nec tantis malis occurrere potuit. Itaque ut ex disjunctissimis terris, ac remotissimis locorum spatiis fieri solet, consilia post res afferri sentimus.

Restitutoque pristina libertati Gallorum Rege, maluimus inquam pacem amplecti, quam bellum acquisissimum prosequi.

Non contenti Cæsariani Gallos citeriore e Gallia expulisse, in ulteriorem etiam, superatis Alpibus, gravem armorum tempestatem immiserunt; dumque *Massiliam* obsident, sentiunt fortunam cursum suarum victoriarum nonnihil interpellare. Siquidem Urbs ea, *Laurentii Urfini Cæritis* industria egregie defensa, idem erga suum Regem fidei, & constantiæ exemplum retulit, quod erga populum Rom. bellis civilibus prodiderat. Nec multo post affuit Rex Galliarum, qui obsidentes obsedit. Soluta igitur obsidione, cum hostes fugientes infectaretur, nullum infectandi finem fecit, quoad uterque exercitus in Circumpadanis Campis in Italia constitit. Tum Rex, cum in aciem omnes copias eduxisset, communem Martis casum, ancipitemque belli fortunam tentaturus, nihil Cæsariani potius & antiquius habere visi sunt, quam in oppida confugere. Itaque dum Rex *Ticinum* obsidet, Cæsarianus Exercitus majoribus, ex Germania copiis augetur, tum universi e Galliarum urbibus erumpentes impetu, in Regia castra facto, Rex infeliciter capitur. Cæsar captivum Regem ad se in Hispaniam adductum liberat, imperatis obsidibus duobus grandioribus natu filijs, & fide accepta, eum quasdam Belgicarum Galliarum

Galliae urbes redditurum. Egit quidem Caesar, quod contentaneum erat virtuti, fidei, & magnitudini animi Regis Christiani, ut Regem, qui Christianissimus appellatur, perditum servaret, jacentem sublevaret, captivum dimitteret, & pristinae libertati restitueret. Verum iudicio bonorum, & sapientum hominum magis Regio animo & more Christiano fecisset, si eandem dimisisset, non dico, quemadmodum alii Caesares, qui Romae rerum sunt potiti, captivos Reges & liberarunt, & dimiserunt; sed quemadmodum *Philippus Vicecomes Mediolanens.* Dynasta, *Alphonsum* Regem dimisit. Huic enim, cum in faucibus Cajetani Portus: navali praelio captus esset, ad eundemque Mediolanum adduceretur, in primis Regni finibus praesto fuit, nec illum, ut captivum, sed ut hospitem, magnanimus hospes tractavit; deinde infinitis muneribus ornatum abeuntem, usque ad ultimos fines est prosequutus. Monumenta enim salutis, & clementiae, si in privatis gloriosa sunt, multo magis commemorantur in Regibus. Quamquam nunc quaerendum non est de captivo Rege Galliae, sed de nobis Romanis captivis, calamitosis, abjectis, & misere percussis. Quid, Captivis? immo servis afflictis, & tumiosis, atque e sedibus ac foribus nostris ejectis, impulsis, elatis, inductis, in fraudem coniectis, & simulatione officii, summaeque benevolentiae, omni cum perfidia falsis, turpiterque deceptis. Nec sane (quantum conjectura auguror) unquam fuerit Caesari gloriari liberasse Romanos, uti licere sibi persuadet gloriari, Galliae Regem liberasse; cum amplior atque illustrior omnino futura fuisset ejus gloria, si, ut Caesar Romanus est, ita etiam Romanum servasset Populum.

Ut pote qui longe majora pro Christi gloria perficere posse sperabamus.

Utinam Patrocinii isti & furiae, quas Caesarianorum Ducunt inmanis imperunitas, incredibilisque furor rapinis, it-

cendiis & omnibus exitiis publicis pavit, aliquando hanc Cæsari operam præstent, ut pro Christi gloria bellum adversus transmarinos ejusdem hostes gerant: quod alias se sperasse ait Cæsar, & nunc quidem sperare & velle confido, idque cum aliis de causis, tum maxime, ut suorum militum animos expiet tam impunis sceleribus & maleficiis, quæ in hujus Civitatis disperditiõne commiserunt. Quamquam spero, & quidem propediem ex hoc loco nos spectatores fore justissimæ ultionis nostrarum injuriarum. Coguntur enim multa Latii Castella, atque adeo Regnum ipsum Neapolitanum, defendere adversus Britannos, Gallos, Helvetios, & alios Barbaros; qui, etsi eadem crudelitatis rabie in bellis, qua Cæsariani, commoveri solent, tamen ipsam nunc eo vehementius incitabunt, quo majorem gloriam sibi paratam cernunt, & monstris istis confectis, quæ invictum robur ad dimicandum se afferre jactant.

Dumque ad eam Provinciam accingimur.

Mari? an terra? an utrobique? Mari navalis apparatus nullus visebatur. Etenim Siciliæ Portus, qui semper in aliis hujus generis bellis receptacula fuerunt Classium, quæ in Asiaticos hostes ducebantur, toto Cæsaris Principatu semper Classibus, semper militaribus stationibus, semper classariis, semper remigiis, nauticaque omni turba, nudatos vidimus. Ad littora Hispaniæ paucæ quædam celeres erant, quæ nuntios Cæsarianis in Italia latrocinantibus afferebant; nec unquam classibus, aut firmis præsidiis, adornata fuerunt. In Germanico Oceano vix dum sex, aut septem naves onerariæ navigabant, quæ merces ex Britannia, Gallia & Hispania ad maritimas Germaniæ Urbes importabant. Superum Mare & inferum, quatenus Regnum Neapolitanum alluit, nec navibus, nec classibus, nec Præfectis maritimis unquam custoditum est: cum tamen Cæsar, ut Rex Neapolitanus, suo ex officio,

scio, veterique instituto classem, & quidem permagnam instructamque habere debeat ad Italiae tutelam, & mare piraticum liberum reddendum. Terra maximum ferocissimarum gentium in Insubribus exercitum sine stipendio sub signis habebat suis. Quamobrem illinc modo Bojos vexabat, modo Cermanos populabatur; modo in Venetos excurrebat; hinc Aemiliae vicos exurebat, Etruriaeque populis imminebat. Atque ut majorem Italiae terrorem incuteret, quotiescumque solemnijurejurando quippiam confirmare volebat, per sacram Florentinorum Civitatis direptionem jurabat. Ubique autem greges armentorum caedebantur; reliqui pecoris, quodamque Barbari isti nacti erant, epulabantur; Cives necabantur; agri vastabantur; Villae diripiebantur & urebantur; matres familias, virgines, pueri ingenui, abripiebantur; omnia privata & publica urbium ornamenta asportabantur; denique atrocissimae fiebant strages, ubicumque illi vestigia posuissent. Haec tam impudica flagitia, non solum odia finitimorum, sed etiam arma omnium Regum & populorum in auctores excitarunt. Itaque Caesar eo progreditur, ut dicat:

Ecce, Summum Pontificem arma in Nos, nostramque dignitatem movere sentimus.

Ceteros quidem suos hostes tacitus praeiit Caesar, non oblivione, sed consilio: existimavit enim, non mediocrem invidiam in se concitari posse, si quot fuissent, nominasset, partim Reges, qui uno tempore ad salutem Italiae afferendam conspiraverint; partim populos, qui ad libertatem Christianorum afferendam focia arma induerint: & eo quidem magis, quod Caesariani latrones, ac eorum latronum Duces ejusmodi fuerint, ut solum Pontificem arma sibi inferri sentire non debuerint, quae tamen postrema, illata sunt. Primum, Helvetii, & Britanni; mox Veneti & Florentini; tum Galli, ob conditiones in recipiendo suo Rege parum aequas, ut illi:

ferunt, impositas, in Caesarianos foedissimis & crudelissimis
 atrociniis omnia infestantes, irruerunt. Ad extremum Pon-
 tificem ipse Maximus, cum illorum militum nefarias & con-
 sceleratas voluntates precibus & admonitionibus tollere, aut sa-
 nare non potuisset, experiri statuit, an vi de illorum manibus
 faces eripere, & gladios extorquere posset. Qua quidem in
 re magnanimos constantesque Pontifices imitatus est, quo-
 rum omne studium omniaque voluntas eo spectare visa est,
 ut miseræ Italiae urbes funditus non everterentur, etiam illi-
 larum cives aliquando nefarias & impuras Barbarorum con-
 tumelias, turpitudinesque subiissent. Hominem igitur vo-
 luntatis nunquam poenitebit, consilii fortasse poenitebit, quod
 bellum victor administrans, & in magna fortunæ bonificio
 sibi ipsi defuerit, atque fidem iis habuerit, sicut paulo post
 docebo, qui omni fide carere deprehensi sunt. Censebat
 autem foedissimos illos excussores, teterrimos parricidas, scer-
 rimos insidiatores bello persequendos, quoad e servitibus
 Insubrum, & Transpadanorum depellerentur, Galliaque Cis-
 alpina excederent, & in avito paternoque Regno esse sine-
 rent *Sfortiam*, quem ipse alias Pontificii Caesarianique exerci-
 tus Legatus ex auctoritate etiam Caesaris, Dynastam Medio-
 lani constituisset. Ab ipso Caesare nunquam animo fuit alie-
 no, a Caesariana pestium colluvione animo semper fuit alie-
 nissimo. Caesarem enim amplissimis honoribus ornavit, au-
 ctor etiam fuit *Leoni* Patrueli suo, ut Regnum Neapolitanum
 eidem illi concederet, quod quidem *Julius* Pontifex Max. de-
 creta veterum Pontificum sequutus, ea lege *Ferdinando* avo
 materno ratum fecerat, ut, qui successor illius futurus erat,
 Caesar non designaretur. De eodem item multa ac honori-
 fica iudicia fecit, quae publicis omnium gentium literis mo-
 numentisque consignata sunt: denique illos nunquam audi-
 endos putavit, qui in summo belli ardore, Imperium, & ma-
 ximum honorem Caesari abrogandum suadebant, quod alios
 omnes

omnes Pontifices Caesarum hostes fecisse accepimus. Caesariana autem monstra e possessione Cisalpina Galliae detrahenda, venanda, affligenda, discrucienda, trucidanda, & perpetuis inferorum suppliciis devovenda judicabat.

Ita ut, qui nuper civilia arma posueramus, plus quam civilia reassumere.

Non plus quam civilia, sed plus quam capitalia, consecrata, impia. Et certe non arma, sed funera, tempestates, ruinas, fulmina, faces nobis intenterunt Caesarianae istae furiae, & secum mutarunt: armis enim arma opponi queunt: armorum vis, armorum etiam praesidio frangi solet: arma item auctoritati gravissimorum virorum interdum cedunt: arma semper, quae spe victoriae adipiscendae suscipiuntur, adepti victoria deponuntur. In nostra autem causa vis armorum ducem perfidia habuit, quae perpetua fuit incendiorum, minarum, cladum, trucidationum, & acerbissimorum luctuum.

Novasque copias in Italiam mittere coacti fuerimus.

Quanto ad publicas & privatas Caesaris rationes magis contulisset, si has novas, quas ait, copias contra novos hostes Turcas, in Pannoniam misisset, non contra veteres in Italiam amicos. Hoc enim affinitas, quam cum Ludovico Pannoniae Rege contraxerat, hoc propinquitas Germaniae; hoc fides necessitudinis; hoc denique auctoritas Caesaris postulabat. Accedit etiam, quod Regem illum omni humana ope destitutum, a crudeli nece vindicasset, incolumique propterea nunc fama cum salute viveret, atque religiosissimos illos & optimos viros Pannonios a caede, urbes ab incendiis, agros a vastitate eripisset. Quod si minus tot & tanta commoda finitima Pannoniae asserre potuisset, Turcas saltem Pannonia excedentes ob intolerandam vim frigoris graviter afflixisset. At nova-

istâ copiaz, quæ circiter XVI^m. Cimbrum ac Teutonum fuerunt, miserrimam quidem pestem nobis importarunt; sed talens omnino exitum eos habituros prospicimus, qualem habuisse legimus veteres illos Cimbro ac Teutones, ex quibus isti procreati sunt, atque adeo omnes Barbaros, qui tam tetri, tam horribiles, tam nostri generis hominibus infesti, Italiam sibi opprimere posse visi sunt.

Ni cum maxima ignominia nostra, Reipublicaque jactura ei cedere vellemus.

Ecquæ fuisset Cæsaris ignominia, Reipublicæque jactura? si pestiferi milites illius, Galliam Cisalpinam vastare, & Sfortiam in Arcem Mediolanensem inclusum continere desissent; si etiam pacato agmine in Regnum Neapolitanum reversi, cunctæ Italiæ benevolentia, omniumque Regum gratia florerent: Illa fuit summæ ignominia, illud fuit sempiternum dedecus, & non contemnenda jactura, quod violenta urbium deditione extorta, qui in Cisalpinis remanserant, Cæsariani interfecti sunt. *Laus enim Pompeja* primo belli motu intercepta, *Cremona* expugnata est, *Genua*, præsidio occiso, ad Regis Galliarum fidem & amicitiam se contulit. *Nouria, Dertona, Alexandria* ad *Aquas Statiellas*, oppressis, qui eas custodiebant, Cæsarianis, *Sfortie* cum aliis restituta sunt. Quid de *Ticino* dicam? quod singularem, eximiamque illam Victoriam superiore bello Cæsarianis attulerat, & tamen sue fidei, & constantiæ erga Cæsarem hos percepit fructus, ut capto statim Rege Galliarum, Germanis stipendia efflagitantibus diripiendum a *Carolo Lanajo* datum sit. At nunc a Gallis demolitione moenium afflictum, & funditus prope excisum est. *Mediolanum* & *Novum Comum* adhuc in fide Cæsaris sunt: Illi cum legione una præstantissimorum Hispani generis carnificum, *Antonius Leva* præest, huic - - - cum non contemnenda manu semilixonum, & prædonum quorundam, egestate

itate & scelere perditorum. Utraque autem urbs multis operibus ac munitionibus clausa est, semidiruta, exhausta opibus, exhausta civibus, exhausta com meatibus; & a Venetis, Gallisque, & Helvetiis ita obsessa, ut jamjam in deditio- nem compulsa Sfortiam Dynastam suum complexura sit. Quid deinde Cæsar?

Quo factum est, ut, dum Pontifex oblationi- bus nostris sæpius spretis, induciisque violatis, una cum aliis Christianis Principibus arma in nos, ni- hil tale ab eo sperantes, mordacius continuare studet.

Docebo, docebo nunc, P. C. planumque faciam, quam improbi, perfidi, impuri, fallaces, arrogantes, & fraudulentum Cæsariani Duces in Italia fuerint, qui sane cum diu facilitate Cæsaris abusi essent, multaque illi a veritate abhorrentia penitusque falsa significassent, coegerint nunc illum etiam falso hæc ad Nos scribere. *Lanojus* quidem pridie Cal. Decembris *Cajetam* pervenerat, cum firmissimo Hispanorum & Germanorum peditatu; quem per annum Cæsar in Hispania armarat, ut in Italiam missus, quidquid inviolati fortuna superioris belli reliquum nobis fecerat, miserabiliter vastaret. Itaque *Lanojus*, cum in Latium irrupere ad interitum nostrum, Urbisque excidium conaretur, a tanto impetu ab- stractus est copiis Pontificiis, quæ prope *Frusinum* confederant; quod oppidum oppugnare adorsus, eruptione defensorum, & interventu hostilis exercitus, profligatus est. Interea Pontifex *Amiternam*, totumque fere *Sannium* Cæsari adimit, & classe *Salerno* expugnato, *Neapolique* iusta obsidione circumfessa, & Hispaniis; qui presidio Urbi erant, circumvallatis, propediem Regnum Neapolitanum ad imperium suum adjuncturus videbatur. *Lanojus*, cum a fronte victorem exercitum se persequentem, & a tergo omnia ab hostibus teneri videret;

videret; per *Cesarem Feromuscum*, & *Nicolaum Schombergium*, cum Pontifice egit de pace, aut certe de induciis faciendis; quæ post longam disceptationem, his conditionibus pactæ sunt: *Ut Cesar & Pontifex ab armis discederent, ipsique Pontifex omnia ex urbibus devictis præsidia removeret; Grandem præterea pecuniam Borbonio persolveret, in stipendium Combrum & Teutannum, quos cum lectissimâ Hispanorum legione, & Italo equitatu in Bononiensi agro habebat.* Venit in Urbem *Lanojus* X. Cal. Aprilis, ut Pontifex ab eo præsentis ignominiosas inducias & infidiosas emeret; atque eo ipso die hominem, ad pedes admisit; tum cum eodem omnia transegit, quæ ad fidem induciarum faciendam pertinerent, non solum Jove tonante, quo tempore cum Populo Rom. agere apud veteres nefas erat; sed Diis etiam omnibus reclamantibus, & prope coelesti clamore prohibente, maximo imbre, tempestate, ventis, procellis, turbinibus, inter fulmina ac tonitrua, gementibus omnibus ac timentibus, ne talis ingressus *Lanoji* in Urbem perpetuum nomini Romano exitium, ipsique Pontifici famestam aliquam calamitatem apportaret. Accedebat etiam, quod *Borbonius*; cum semper dissensisset ab rationibus *Lanoji*, novas inducias, ex auctoritate tamen *Cæsaris* factas, non probaturus videbatur; cum ille etiam in rebus Italiae, vel perturbandis, vel componendis, pari *Cæsaris* auctoritate uti posset. Contra *Lanojus*, & Pontificem, & Nos, qui periculi cum admonebamur, quod insolens *Borbonii* animus, facile consistere posse videbatur, bene sperare jubebat, asseverans, nisi *Borbonius* pactas confirmasset inducias, se Hispanos & omnem equitatum ab eodem illo abducturum, & affigendum Venetis & Gallis traditurum, qui in *Amelia* *Borbonium* frequentibus præliis exercebant. Equidem quum de homine ipsi sum in curia audirem, tacitus mirabar, quod tantum adhibiturus esset constantiæ, & diligentia, ad honorem *Cæsaris* in Italia tuendum, & fidei laudem integram præstandam. Quod ipsum

ipsum ille conjectans, idem rursus mihi affirmavit, cum nobilissimi & honoratissimi plerique adessent Viri, imprimisque *Hieronymus Monopolitanus*, Pontifex Tarentinus, qui hujusce rei testis locupletissimus & religiosissimus semper est futurus, quemque ille delegerat ob excellentem recentioris Theologiae cognitionem, qui exiando animo suo praeset. Vivit, vivit hic, P. C., & ad Minervæ quotidie cum audimus de rebus divinis concionantem. Illum ipsum de horum verborum quasi religione quadam consulere is poterit, qui me fortasse propter singulare odium in perfidiam istorum Barbarorum & fraudes mentiri suspicabitur. Atque hoc quidem ipsum mihi & aliis abs se fieri posse persuaserat, quod eundem equitatum, & Hispanorum peditatum in Gallos Cisalpinos ipse duxisset. Spondebat praeterea, si contra nos *Borbonius* movisset, se Urbem omnino junctis iis copiis defenditurum, quarum paulo ante in Regno Neapolitano Imperator fuisset. Itaque *Lanojus* cum L - - Pontificio *Diaceto* Florentiam transit. Utrique autem Pontifex mandata dederat omnium rerum, quas agi & curari cum *Borbonio* volebat. Ad radices Appennini cum homine in colloquium venerunt; ambos ille contempsit, rejecit, repudiavit, illiusque pecuniamque ita grandem postulavit, ut vix totius Italiae facultates pares esse potuissent ad eam pendendam. Addidit praeterea, sibi ex Caesaris quoque auctoritate jus esse ad bellum, contra quem voluisset, in Italia vel excitandum, vel sedandum. At *Diacetes*, cum ex Caesaris voluntate pactas Romae inducias cum *Lanojo*, Duce summæ auctoritatis Caesariano, affirmaret, quas illum quoque Caesarianum magnæ auctoritatis Ducem ratas facere oportebat, in eum Cimbrorum concitavit: quorum impetum cum longe prospiceret, vix equi celeritate adjutus, incolumis, vulnere tamen accepto, evasit. *Lanojus* autem primo congressu, cum audiret, se a militibus proditorem inelamatum, nulla amplius ratione ad-

duci potuit, ut ea cum *Borbonio* curaret, quorum gratia missus fuerat, & quae se confecturum omnibus roceperat. Nec interim Romam rediit, quam se omnino propugnaturum pollicitus fuerat adversus *Borbonium*, si copias suas, non confirmatis induciis, contra eam duxisset: Quocirca Neapolim non iter fecisset, sed volasset, nisi opportunitas *Sene* illum retardasset. Inde enim quasi e specula tutissima, qui armorum apparatus exitio nostro imminabant, cognovit, & quae capibus nostris incidebant ruinae, prospexit. Nullum quoque Hispanorum peditatum, nullum equitatum absternit ab exercitu *Borbonii*, & Gallis Venetisque affigendum dedit, ne ita mutilatus *Cæsarianus* exercitus impar esset ad id conficiendum, quod ex auctoritate quoque *Cæsaris*, alter Dux *Cæsarianus* se confecturum asseverabat. Pridie *Nonas Majas* Urbs miserum ac sanctum fatum subiit; quo etiam die *Borbonius* mortem appetiit; idque non modo summa, sed etiam expectata Deorum providentia, ne vivus latari aliquando posset, a se devictam principem orbis Civitatem; quae tamen sociis *Cæsaris*, & fide ac amicitia cum Ducibus *Cæsarianis* conjuncta, & contra omnem belli impetum imparata esset; quaeque tempus & spatium vix dum habuisset ad collectitias quasdam copias comparandas, ut ei, quem nunquam putasset hostem, resisteret. Haecenus a Pontifice quidem nullae sunt violatae induciae; cum tempus illud interjectum inter *X. Cal. Aprilis*, & pridie *Nonas Majas* plenum curae & sollicitudinis fuerit, quo etiam tempore ipse Pontifex arma sua abjecerat salutaria, ut inermis perniciosa *Cæsaris* experiretur. Constat quoque, P. C. uter Pontifex, an *Cæsarianus* exercitus, non dico inducias illas pestiferas, sed omnia vitae salutisque communis atque etiam humanitatis, jura violaverit? uter fidem non servaverit? uter ad poenam ruptarum pactionum deposcendus sit? uter tollendus tanquam piaculum oppressorum sacerdotum? uter is fuerit, ob cuius delictum

delictum ab eo Dii poenae omnino expeterent, uter denique Dii invisus, & hominibus execrabilis sit futurus. Verum tamen Caesar, ut verisimilius efficeret id, quod dicturus erat de induciis violatis, ante scripserat, Pontificem conditiones a se oblatas sapius sprevisse, cum priusquam Pontifex cum Gallia, Britanno, Florentino, Veneto, Helvetiis foedus percuteret, illi bellum Caesariani iam indikerant. Nec conditiones in Hispania ullae unquam Legatis Pontificiis declaratae sunt; nemo item huc missus ad pacem deprecandam quoad huc venerunt ad bellum denunciandum. Unum est cetero *Ugum Moncadium*, qui in medio animorum ardore & armorum intolerabilia Caesaris postulata attulerat, & nescio quas proposuerat conditiones Pontifici armorum abjiciendorum, ut fidem illius attentaret, suspectumque sociis redderet. Atterant, credo, Caesariani in Italia Duces, a quibus sequi, & boni quidquam sperare aut impetrare possent. Nihil illis unquam fuit in terris B. C. asperius, nihil minacius, nihil concitatius, nihil trucius, nihil violentius, nihil superbius, nihil rapacius, nihil fallacius. Tertium abhinc annum *Lanajus*, capto Rege Galliae, cum *Ticini* esset, pacem, & quidem perpetuam, ut sebat, cum hoc ipso Pontifice; Caesar etiam in Hispania sanxit. Interim *Lanajus* magnam auri vim ex foedere ab eodem Pontifice extorsit, pollicitus se suis armis *Regium Lepidi*, & quaedam *Aemilia* Castella nobis redditorum, quae *Alphonsus* Dynasta Ferraricensis, nuntiata *Hadriani* morte, in ditionem suam redegerat: sed ea pecunia usus dicitur ad illustriorem captivi Regis, quem in Hispaniam adducebat, pompam efficiendam: nec Caesarianis militibus ullum stipendii genus persolutum est, quod ille petierat, ut contra *Alphonsum* exercitum duceret; imo vero eidem etiam *Alphonso* multam pecuniam imperavit, ut *Ferrariensem* agrum, ab omni belli injuria vacuum praestaret; ac interim quantacunque valebat auctoritate, & *Regium Lepidi*

de Amilii Casella eidem Dynastæ rata fecit. Nec in *Italia* unquam apparuit, nisi eo tempore, quo illum venientem ad Pontificem opprimendum, & Urbem delendam, tanquam pestiferam flammam, *Frusinates* copię arcuerunt. Addit præterea Cæsar Pontificem, cum aliis Principibus Christianis, arma in se, nihil tale ab eo sperantem, mordicus continuare stultuisse. Utinam P. C. utinam Cæsar vera diceret! nulla quidem nunc imposta nobis esset necessitas communium calamitatum deplorandarum: nulla item justa causa conquerendæ de Cæsare, aut de ejusdem Ducibus. Pontifex quidem, pactis Romæ cum *Lanojo* etiam victo induciis, confectisque armorum depositendorum pactionibus, victorem exercitum dimisit; victricem quoque classem a Campaniæ litoribus revocavit: expugnata Regni Neapolitani oppida Cæsari reddidit, ut intelligeret Cæsar recentis concordie fidem nullo genere retentorum armorum a Pontifice posse labefactari. At eo tempore non solum Principes civitatis testificabantur, Duces nostri denunciabant, milites prædicabant; sed etiam hi parietes Urbis loquebantur & personabant, alterum exercitum, qui Borbonius præerat, connivente etiam *Lanojo*, Pontificem incautum; imperatum, increment, everfurum; Civitatem omni presidio destitutam ad nihilum redacturum; Rem publicam deleturum; omnia conculcaturum. Et tamen Cæsar, inquit, Pontificem mordicus perpetuis usum in se armis, eum ipse Pontifex arma posuerit, & Cæsariani, ut experti sumus, si omnino fuerint, qui in nobis delendis, tanquam bellis, acerrimis morsibus, intolerabili impetu, vehementissima rabie, summo furore, gravissimo incurfu, feritatem exasperant suam. Adjungit item Cæsar,

Nosque pro nostra ac subditorum nostrorum, & Romani Imperii salute ac dignitate, copias nostras manutenere, Nosque a tot hostium injuria defendere curamus.

O felices orbis prædones ! Cæsarem quoque, Pontificis Advocatum, nasci sunt Advocatum & Patronum suum, iis in lærociniis, quæ vel in ipsum Pontificem commiserint. Equidem P. C. existimabam, Cæsarem tristissimum hoc tempus, quo ipsius milites in Gallia fuerunt, si e rerum natura non posset evellere, & animo saltem excidere; & eo quidem magis, quod ille pro proxima sua animi moderatibne, incredibilique pudore, & singulari integritate ea conficere debebat, quæ Pontifex volebat. Subalpini enim Populi *Insubres, Baij, Cænoniæni*, omnes *Transpadani*, atque adeo ipsius *Æmilie* Populi, in gremio Imperii nostri positi, cum miserabilem in modum quotidie magis atque magis necarentur, dissiparentur, fame, morbo & vastitate consumerentur, ipsum Pontificem ad arma sumenda compulerunt, qui tamen maturus etiam compulsi-
sent Thracium Turcarum Regem; nedum Pontificem Romanum, qui Italiæ magna ex parte Princeps est; quique pro officio suo, cum omnes Christianos, tum vel maxime, qui in Italia nascuntur, perditos excitare, erigereque debet. Verum Cæsar Gallos Cisalpinos, omni genere calamitatum pressos, subditos, hoc est, vectigales; & stipendiarios suos appellat. Qua in re omnino statuere possumus, illum si iniquo animo suorum vectigalium querelas audiebat, multo iniquiore nostras, qui liberi sumus, auditurum; atque etiam si leniter ferebat, ut dedititii sui, hostilem in modum a suis militibus vexarentur, lenius quoque, & facilius laturum; eosdem milites, & militum Duces, qui nihil aliud agere didicerunt, quam publicas alienorum Populorum pestes alere, civium clades inferre, Sacerdotum ruinas moliri, civitatum vastitates importare. Norat tamen Cæsar . . . vulnera, viderat dedititiorum calamitates, querimonias audierat, pro sociis contra hostes exercitum mittere putabat; imo potius hostium simulatione contra socios atque amicos. Cæsar præterea Romanæ Imperii salutem, & dignitatem, & copias suas, per id genus

latronum se conservare voluisse ait; cum illi propalam dictitarent, se a Cæsare annuo stipendio fraudatos, & militiæ suæ præmia sibi petenda e Templorum expilationibus, e Civium carnificinis, e nundinationibus juris, e fortunarum direptionibus, ex agrorum populationibus, denique e sedissima Italiæ servitute. Nec iis lætronibus se defendebat, aut contumelias a se propulsabat Cæsar, in quem nemo contumeliosus erat, cum tamen cuncta Italia, universus terræ orbis exarsisset ad eos latrones tollendos, ut eversores Imperii Romani, proditores dignitatis Cæsaris, hostes bonorum omnium, & plæbe natos ad extinguenda omnia jura humana, & vitæ communis instituta delenda. Causam tamen nostri exiti demonstrat.

Milites nostri Pontificem ad honestam pacem nobiscum componendam, compellere volentes.

Ergo *Lanojus* fide reconciliata cum Pontifice gratia, in Urbem venerat, ut illum, & nos omnes proderet; aut quas cum eodem Pontifice inducias fecerat, honestæ non erant. Sed cur ex Hispania Cæsar, scriptis ad nos litteris, *Lanojum* mirifice laudavit, quod primo quoque tempore ad auctoritatem Pontificis se contulisset? Cur illas ipsas inducias, ut nobis honestas, & sibi honestiores sanxit? Cur Neapolitano in Regno, quod paulo ante gravi belli motu concussum fuerat, pax ab omnibus Regni primoribus colebatur? Cur in Latio, & tota Campania, nullus armorum strepitus audiebatur? Cur utrinque arma non solum posita, sed etiam abjecta? Cur etiam Cæsar, *me causam Pontificis captivi agentem*, in Hispania libenter audivit? Cur denique mihi probanti, illum amicum & socium, ut hostem habitum fuisse assensus est? & *Franciscum Angelum* in Italiam misit, qui cum *Lanojo* certis rebus imperatis, eundem Pontificem e *Mole Ælia*, ubi custodiebatur, emitteret? At nunc scribit, illos voluisse compellere Pon-

tifi-

tificem ad honestam pacem secum componendam; cum potius vellent sanguinem nostrum haurire, nos a nostrorum complexu distrahere, tecta disturbare, bona diripere, spoliare patria, ex altissimo dignitatis gradu præcipitare. Illorum mendicitas aviditati conjuncta, salutis, vitæ, fortunisque nostris imminabat. Quid deinceps Cæsar?

Ducibus nequidquam prohibentibus.

Lachrymis, lachrymis, P. C. nunc agendum, non verbis, ad probandum dolorem, cujus sensum Cæsar's oratio in nobis, vel acerbissimum excitat; quanquam turpe est, Viro forti lachrymas emittere. Qui prohibuerunt Duces? Nemo, nemo, P. C. prohibuit eorum, qui jus habebant prohibendi, quo minus invaderemur. Nec enim prohibuit *Lanojus*, quod se cum suo exercitu facturum in induciis paciscendis pollicitus est. Nec prohibuit latronum Princeps *Borbonius*, idemque omnium Ducum longe maximus, imo vero tantum odium in nos præ se tulit, ut etiam moriens milites cohortatus sit ad irrumpendum, & victoria utendum, nec *Urbina*, nec *Nazara*, nec *Maramaus* prohibuit, nec tot importuni & impuri parricidæ prohibuerunt; qui, etsi in Italia nati erant, tamen Barbarorum Duces libenter se profitebantur, ut miseram Italiam exteris gentibus referatam, conculcandam etiam darent. Nec prohibuerunt tot Tribuni militum, tot Centuriones, Hispani & Germani generis pugnaces, lacertosi & rapacissimi.

Nobisque inconsultis.

Quid necesse erat Cæsarianis consilio Cæsaris, nisi in nobis evertendis, si auctoritate nitentibus? Consilio ad hæc opera tetra & funesta edenda, satis per se quidem vigeant, auctoritatem a Cæsare exoptabant, quam ille non modo liberalissime tribuit, sed etiam viribus eisdem instruit, & firmissimis præsidiis munivit. Verum Cæsar negat, se nominatim hoc illis mandasse; propterea se imprudente nos afflictos inquit.

Inquit. At non imprudens generatim mandarat *Lanuzo* & *Borbonio* omnia in Italia conficienda; quæ alterutri placuissent. Flagrante præterea bello, si uterque eodem imperio, eadem auctoritate in Italiam a Cæsare missi fuerant, nonne sperabat, nos, vel ab utroque, vel ab altero opprimi posse? sed nimirum id evenit, quod nunquam eventurum cogitabat, ut alter proderet, alter everteret. O singulares & admirandos Duces! O fatalia portenta, prodigiaque Christianorum! Diversæ illorum erant voluntates, distractæque sententiæ; nec enim consiliis solum & studiis, sed armis etiam, & castris dissidebant in oppugnando Pontifice Maximo, socio, populoque Romano conjunctissimo delendo: inter se induciis, voluntate, sententiis, & fortuna congruerunt. Ergo, quod Cæsar nunquam futurum in Italia sperasset, evenit; ut qui Pontifex, hostis non suus quidem, sed suorum invictus alteri Duci fuisset; mox amicus, ab eo specie amicitia, alteri Duci proderetur; ut victus, percussus, captivus, & in perpetuum calamitosus esset.

In Urbem istam, quam nos inter cæteras ab omni molestia præservatam optabamus, eum impetum fecerunt, quem si fieri posset, nos, vel sanguine nostro, redimere vellemus.

Quæ tam stupida unquam fuerit posteritas, & nihil de officiis vitæ cogitans, aut rerum usu carens, quæ putaverit Cæsarem voluisse ante nos expertes fuisse tantarum miserrimum, cum nunc vel maxime nos miseros, ac perditos velit? ut statuere liceat, miserrimas nostras illi si non probatas, ac gratas tamen esse. Ac hujusce quidem rei hinc documentum possumus capere, quod Cæsariani a Pontifice in conditionibus deditiois Centumcellas, & Ostiam extorserunt, ut, si opus foret, maritimis interclusis com meatibus, Civitatem fame necarent. Nec septimum post mensem liberari eum prius voluit,

voluit, quam Hispanis, Cimbris & Teutonibus magnum dinumeraverit stipendium. O infelicem hominem! O miserandam Pontificis Romani conditionem! Cū immanissimis Barbaris optima fide egisti. Illi singulari perfidia Te affligerunt; Urbem disturbarunt; in caedes Sacerdotum & civium furiose debacchati sunt; & tamen illis tanquam hostium tuorum, non Tui, victoribus, & gloriosa aliqua malitia pro Te perfunctis, commodatribuisti, honores detulisti, præmia concessisti, pecuniam in stipendium representasti. Coactus, dicit aliquis. Hoc ipse quoque non ignorabam. Sed nunquam P. C. existimassetm, usque ex Hispania Cæsarem ad suos latrones in Italiam scripturum, ut Pontificem, & quidem Socium, non ante dimitterent, quam illius pecunia satisfactum rapacissimis & avarissimis suis militibus esset, qui eundem oppræsserant. Placet igitur hoc Cæsari stipendium, placet Ostia, placent Centumcellæ, placuissent quoque credo, Veji, placuissent etiam magis Parma, ac Placentia; quas item urbes Pontifex in conditionibus deditiois Cæsarianis tradiderat: sed illarum cives nec gloriæ, nominisque Italiæ, nec libertatis suæ obliti; Cæsarianis portas clauserunt, testati se potius in Solymanni Turcarum Regis aut Mauro-rum potestate futuros, quam Cæsaris aut Cæsarianorum. Laudem præterea fidei, constantiæ, & sapientiæ suæ magis etiam iidem cives augere visi sunt, quod affirmarent Pontifici captivo nullum in se jus esse. Quid de obsidibus dicam? quos in liberando Pontifice quinque summi Ordinis Antistites imperarunt, *Trivultium, Pisanum, Gaddium, Ursinum, Cæsium*. E quibus tres primos *Alarchon, Hispanus Dux, Cajetanus* deportavit, quos culeo insutos, in mare se demersurum minatur, nisi Pontifex conventionem steterit; id quod fortasse fuerit; sed tum demum, cum ab illis, ut dicitur, Sacerdotibus, magnam auri vim expresserit. Duo alii Pompejo Columæ dati, quos tamen ille fide ac humanitate præstantissi-

mus, ut Collegas & amicos singulari fide præditos, libere per *Imbriq̄na* oppida vagari permittit. Nostras etiam clades & ruinas Cæsar vocat impetum; ego, & qui me prudentiores sunt, P. C. vocare solemus feritatem, idque aptissime arbitrator. Impetus enim aliquando residet, feritas, cum nativa sit, nunquam residet, & remittit, nec item extinguitur, nisi extincta fera. Siquidem non aliter quam feras Cæsarianos in nos irruisse sensimus. Nec mirum: tanta enim aviditate sanguinis nostri exorbendi tenebantur, ut, quamvis densior caligo per matutinam nebulam oborta esset, tamen quasi cœlo sereno atque illustri in nos invaserunt: atque hoc ipsum, quod tamen duos circiter menses cœlum obduxerat, reliquum earum nubium fuisse suspicari lubet, unde tanti imbres demissi sint, qui fatalem exitio nostro *Lanojs* in Urbem ingressum prænuntiabant. Et sane, quemadmodum illius tempestatis vis, cœlique perturbati obscuritas, animos nostros offusos habuit, quo minus veritatis lucem, ac tantas proditorum insidias dispiceremus; ita hujus novæ caliginis facies conspectum lucis subitis illis propugnatoribus nostris in omnes partes ademit. Quid item Cæsar addit? illum impetum, si fieri posset, vel sanguine suo se redimere velle. O Dii immortales! quæ de Cæsare Romano audio? quæ, Romanus, illi respondere cogor? Non redimit calamitates nostras edicto ullo humano, & æquo, vel potius, quod necesse esset, minaci & contumelioso in tales prædones, omnium scelerum maculis notatissimos; & redemerit sanguine suo? Auctoritate P. C. illius opus est nobis ad exturbandas pestiferas illas belluas, non sanguine. Sanguinem autem ipse suum reservet ad bella, quæ contra Christi hostes se suscepturum confirmat. Adversus enim illos Imperator Christianus sanguinem omnino suum profundere debet.

Nostro

Nostroque mœrori ac luctui, nec modum ullum, nec finem certe videreimus, nisi malum hoc majus bonum sequi posse speraremus.

Nullam P. C. vaticinandi artem nec in me unquam fuisse sensi, nec in aliis esse posse judicavi; sed providentia animi; usu rerum, cognitione casuum humanorum, aliquando solemus eventus futuros ita animo prospicere, ut presentes cernimus. Itaque hujus generis augurii laude fretus, videre mihi videor, Cæsarem perpetuo mœrore afflictum, perpetuque luctu profligatum fore, quia hoc malum nunquam majus bonum sequetur: quod tamen idem Cæsar sperat sequi posse. Ecquando enim ex malis bona dimanarunt? Cogitationes quoque nostræ in eos, qui tam luctuosam pestem nobis moliti sunt, quo unquam tempore lenes, placidæ, quietæ, humanæ esse poterunt? quis item sollicitudines consolabitur nostras? aut dolores absterget? aut animos a molestia vindicabit? quæ nationes exteræ, qui Reges nobis miseris optulabuntur? cum sentiant Imperatorem Romanum fraude suorum militum, Romanorum desertorem esse; Unde commoda emanare incipient, quæ ad afflictam nostram fortunam aliqua ex parte sublevandam idonea sint? Quis etiam civis existimabit sibi lætandum hoc nuncio & significatione literarum Cæsaris, ubi spes commodorum proponitur, nec unde fructus colligi possint, ostenditur, luctus autem causa semper suboritur? Itaque vereor, ne Cæsar in perpetuo, ut nos, luctu futurus sit; eum præsertim, quam lætitiæ affert causam, nunquam esse posse judicemus.

Aperta via, tum ad pacem universalem, tum ad arma in perfidos Religionis nostræ hostes conver-tenda.

Imo clausa, obsessa, & obstructa via ad pacem commu-

nem; & aperta, patefactaque ad bellum communiter adversus eum gerendum. Ex pace enim propemodum communi, cum a Cæsarianis bellum excitatum sit, bellum quoque contra Cæsarianos, & Cæsarem communiter fiet. Siquidem Britannii, Galli, Helvetii, Allobroges, Subalpini omnes populi, Veneti, Florentini, Ferrarienses, Mantuani, tota denique Italia erecta, concitata, parata, armata animis, ad spoliandum Cæsarem Imperio, auctoritate, copiis. Concurritur undique ad commune incendium restinguendum: Omnes propemodum Christiani, ad publicas injurias vindicandas, mente, voluntate, studio, virtute, voce consentiunt. *Odetus Laurentius*, Gallicus Dux, in *Triuentum* amnem transgressus est cum innumerabilibus Barbarorum copiis, ut bellum Neapolitano in Regno administrans, Cæsarem tandem aliquando armis expellat ex ea Italiae parte, quam jure amittere debet, ob atrocitiam, caedes, & sacrilegia, quae Cæsariani Romae commiserunt. *Juliani*, & *Augustani* in convallibus Pyrenaeorum montium magna ex parte ab ipso Galliae Rege in potestatem suam redacti sunt. *Belgae* armis Gallicis & Britannicis urgentur. Nec desiderant hi Reges & Populi alios perfidos nostrae Religionis hostes, quibus bellum inferant, quam Cæsarianos, omnis perfidiae Duces, ac magistros, omnibusque religionibus infectos, & vitae bonorum hostes acerrimos. Horum jugula petunt milites Barbari: horum sanguinem se item exsorbere velle dicuntur efferatae gentes, quae propinquos sacerdotes in urbe amiserunt; hos confodere nostri avertunt, ut injurias ab eis sibi factas ulturi; in quibus nec famae pudor, nec supplicii humani, aut divini metus inerat. Non igitur bellum restinctum, ut Cæsar scribit, sed inflammatum est potius, atque sic inflammatum per totum illius Imperium pervadit.

Idque tandem in vestrum, ac Reip. honorem & commodum facturum vobis pollicemur.

In expectationem novae fortunae nos erigit Cæsar; sed
tem-

tempus beneficiorum suorum non praesbuit. Satis quidem haec scite; nam enim illud facile incidere posse arbitrabatur. Sentiant alii, P. C. de magnificis hujusce Caesaris pollicitationibus, quidquid aut pro libidine animi velint, aut pro studio partium sentiendum judicent. Ego illum erga nos talem futurum suspicor, quales C. D. abhinc annos, Caesares alios Germanos fuisse legimus. Hi enim omnes magna ex parte, si hostiliter ingressi sunt urbem, quae mente scelerata, ac nefaria cupiverunt, adepti: haec omnia loca tum acervis cadaverum, tum magnificentissimorum operum ruinis complerunt. Sin autem amice excepti sunt, de pernicie civium, & exitio urbis tam acerbe, tamque crudeliter cogitarunt, ut necesse fuerit illos amice exceptos, tanquam hostes expellere. In honorem etiam Reip. nostrae & commodum ait fructus suorum bellorum redundaturos. Quam Rempubl. nostram intelligat, ignoro. Remp. paulo ante tenebamus, cui praeerat Pontifex Max. Hanc video, oppressam, everfam, perditam, & pene delectam. Nostri modo nihil sane video, praeter vitam hanc miseram atque miserandam. Nostrum quoque dicerem solura hoc, ubi vestigium imprimimus, nudum & desertum, si per Caesarianas belluas liceret; quae quidem nulla ratione patiuntur, ut quidquam nostrum dicamus, quod extra nostra corpora sit.

Denique Epistolam concludit suam Caesar his verbis:

Quare vos, ut omnem praeterita calamitatis dolorem deponatis, bonoque animo sitis, hortamur.

Augetur quotidie magis atque magis dolor a Caesarianis. Et tamen Caesar nos cohortatur, ut dolorem deponamus. Praesentes quoque calamitates graviore, acerbiores quotidie praeteritis insiguntur, & praeteritas oblivione conterendas suadet; imo praesentium calamitatum sensus memoriam veterum reserit. Hic quoque status miser proximum

num magis miserum cogitatione reddit. At quanto satius fuisset, Cæsarem suis militibus per litteras persuasisse, ne novum calamitatum dolorem nobis afferrent, quam ad nos scribere, ut haustarum calamitatum dolore liberaremur; cum, si retineatur dolor, animus noster magis sollicitus nunquam reddetur, qui omni sollicitudinum ac molestiarum genere obrutus, nunquam emerferit; si abjiciatur, deformata patriæ aspectus abjectum dolorem, & quidem vehementiorem, revocare coegerit.

Speretisque, incommoda hac multa cum dignitate & gloria vobis resarcienda esse.

Speremus, P. C., quando Cæsar ita vult, & vivimus. Nam vitæ propria est spes. Verum Dii meliora! ut ita nunc speremus, quemadmodum ante excidium speravimus. Etenim induciis pactis, maximam speravimus futuram pacem; sentimus deinceps maximum fuisse bellum, & in bello luctuosissimas calamitates. Per quos igitur certa tantorum commodorum affulserit spes, & spei fructus, amicitizque comoda? An per Cæsarem? Minime vero; cum rebus, quæ in Italia geruntur, non intersit: An per Casarianos milites? cum multa ipsi agant, quæ per Duces agenda essent. Malam illis pestem! clamori enim vestro assentior, & eo quidem magis, quod tales se esse profitentur, ut militiæ finem, non victoriam, sed sanguinem judicent; sanguinem, inquam, non solum hostium, verum etiam amicorum, atque adeo ipsius Cæsaris, si in illo hauriendo spes auri esset. An per Casarianos Duces? O certas spes, quibus aluerunt Pontificem & Nos ipsos; dum quotidie pollicentur, eductis istis latronibus, magnam & perniciosam Urbis sentinam se exhausturos? O fidas dextras, quibus plurimos sacerdotes, & sacerdotum Antistites trucidarunt! O fatum religiosumque fœdus, quod cum istis fecimus! Hoc si Duces Germani violare conati

conati sunt, Ducum credo Hispanorum sanctitas a scelere revocavit. At Cæsar pollicetur, tanta incommoda multa cum dignitate & gloria se velle refarcire. Quo quæso pacto tanta bona, tanta fortunæ, tanta belli subsidia, tanta pacis ornamenta dissipata iterum colligentur, & suis reddentur Dominis? Sed dixeris: Cæsar per æstimationem pecuniam pendet. Vix, P. C., totius Hispaniæ, & Germaniæ, totque Insularum, quibus ille imperitat, factæ actiones dimidium privatae jacturæ refarcire poterunt. Tot quoque magnificas ædes, tot Divorum templa ac delubra, quibus funestos ac nefarios ignes Cæsariani intulerunt, qua memoria Cæsar ex Hispania missa pecunia reficiet, ac instaurabit? Ut præterea civium profusus sanguis eluatur, num elui prædicatio crudelitatis, in sacerdotes editæ, poterit? Quæ item vetustas tollet operum circa *molem Æliam*, quo Pontifex confugit, tetra monumenta, sceleris indicia, latrociniique vestigia? Aliorum denique maleficiorum, quibus commemorandis nemo exitum inveniret, quo beneficiorum genere compensatio fuerit, aut esse poterit. Sed ipse adscribit, qua ratione nos felices sit redditurus.

Nos enim Imperium, Regna, Dominiæque omnia, sanguinem denique ac vitam ipsam nostram nunquam non sumus exposituri, ut Carolo V. imperante, pristinum Romana dignitatis, gloriæque incrementum assequantur.

Quinque ad nos defert Cæsar, ut dignitatis & gloriæ Romanæ accessio afferatur: Imperium, Regna, Dominium, Sanguinem & Vitam. Magna hæc quidem præsidia sunt ad omnem amplitudinem vel assequendam, vel confirmandam. Sed ego unum de iis opto, quod fortunæ nostræ opportunum, Cæsari gloriosum, Italiæ gratum erit. Hoc autem Imperium

perium est. Illius enim auctoritate cuperem, ut prius Nos Cæsar vivos vellet, quam mortuos; prius liberos, quam honestos; prius salvos, quam florentes; prius domi nostræ tenues, quam alienæ locupletes, & omni copiarum genere abundantes. Invita in hoc loco versatur oratio P. C. quoniam nonnullorum civium perversa iudicia damnare oportet, qui existimabant, summo veri oportere ex Urbe sacerdotes, quod superbia, rapacitate, religionis simulatione nulloque mandatorum sacerdotiorum iudicio vivi, ac mortui æternis suppliciis mactandi essent. Recipiendos autem Cæsarianos, qui, etsi pessimi ac teterrimi essent, multo tamen commodiores sacerdotibus viderentur. Ingressus Cæsarianorum in Urbem P. C. & commoratio omnem subtulit admirationem. Siquidem publice aut religiosa fana diruerunt, aut in illis non dirutis, præter vestigia violata religionis, nomenque Divorum nihil reliquerunt. Hostium spolia, monumenta Imperatorum, decora atque ornamenta templorum in posterum, his præclaris nominibus amissis, in instrumento, ac suppellectile Cæsariani exercitus nominabuntur. Privatim nimirum tales & Hispanos, & Germanos experti sumus, ut nec pudor a turpitudine, nec metus a periculo, nec ratio a furore, nec fides a crudelitate revocaverit. Imperet igitur Carolus V. & locupletissimum teneat Imperium; sed quemadmodum Cæsares alii Germani imperare consueverunt: de iis loquor P. C. quorum Principatus orbi salutaris fuit. Hi enim omnes Urbis imperio abstinuerunt, Pontificemque Maximum dignitatis suæ ducem agnoverunt, honorem principem coluerunt, amplificatorem gloriæ experierunt, rerum gerendarum favorem habuerunt, denique auctorem ornamentorum Imperii sui retinuerunt. Gravent præterea tēstem amoris sui, & egregiæ erga nos voluntatis dat,

Proci.

Prout, inquit, hac latius Nobilis, fidelis, Nobis dilectus Petrus a Verei, Baro S. Juliani, Camerarius, ac Dapifer noster, vobis nostro nomine referes.

Præclaram iste faciem Aulæ Cæsarianæ, & auctoritatem Purpuratorum ejus, secum attulit; atque nos, credo, a morte ad vitam, a desperatione ad spem, ab exitio ad salutem excitavit. Nam missus est in Italiâ a Cæsare, ut Reipublicæ subveniret, Italiâque fractam malis, mutam, debilitatam, abjectam metu, ad summam libertatis, pristinaque dignitatis spem erigeret. O sapientem Legatum, & magnæ industriæ virum, præsentisque auxilii hominem! Tribus mensibus post suum in Urbem adventum, litteras Cæsaris nobis reddidit, & illius nomine hæc nuntiavit. Nec id sane mirum P. C. Dapifer enim cum iste Legatus sit, simul ac nos Senatores, non commessatores offendit, non nihil perturbatus est, & gravate, tardeque Cæsaris mandata confecit. In extremis demum litteris Cæsar scribit:

Cui vos fidem habebitis.

At majorem fidem Cæsarianis militibus habemus, qui impiis suis latrociniiis & cædibus exultantes, nunquam sermonibus suis cædes superstitum Civium, & templorum ac tectorum incendia, eructare desinunt; nec quæ eructant in evomendo tardiores sunt. Ita enim compositis rebus nos affligunt, ut quotidie graviora ac tetriora timeamus, quam eo die, quo primum in Urbem irruperant, & timuerimus, & experti simus.

Recognovi singula capita P. C. epistolæ Cæsaris, & simul demonstravi, quantum vel ipsius dignitati, vel nostræ fortunæ conveniret, ut ea hoc tempore ille ad nos scriberet.

Reliquum est, ut idem quoque ipse nostris e litteris cognoscat, qua ratione tantis, quibus oppressi sumus, ruinis nos levare posset, id quod sine controversia se facturum affirmat, & pollicetur.

Summa autem eorum, quæ rescribere mea sententia debeant Principes Civitatis, hæc sunt:

Gratas illius quidem litteras nobis fuisse; sed longe gratiores futuras fuisse, si ad nos id attulissent, quod tantis in acerbitatibus omnino expectabamus, ut arceret ab aris, templis, tectis, mœnibus Urbis istos optimi cujusque carnifices, latrones Ialiæ, scelerum fœdere inter se ac nefaria societate conjunctos; eriperet quoque conjuges, ac liberos nostros e cæde miserrima; Virgines, quæ exemplo Vestalium sanctissimæ sunt, ex acerbissima vexatione; templa atque delubra, hanc communem omnium gentium deformatam patriam, patriam tamen ex fœdissima flamma ac vastitate; redderet *Ossiam*, redderet *Centumcellas*, ut maritimæ commeatus libere ad Urbem importarentur; redderet fortunas ablatas, quæ colligi possent; quæ non possent, æstimatione solverentur, idque per possessiones militum ipsius & Ducum nobis assignatas. Ita enim, si amissarum omnium fortunarum compensatio non fiet, earum saltem fiet, quæ ad vitam tuendam aptæ fuerint: diruta templa e censibus sacerdotum, qui in toto illius Imperio sunt, curaret instauranda: mitteret honestissimos quoque e Sicilia, Sardinia, Regnoque Neapolitano, qui Urbem incoherent, ut domus, civibus nobilissimis interfectis, exhaustæ, a nobilissimis quoque replerentur, & quæ everstæ sunt, ab locupletissimis reficerentur; pateret nostris exterisque gentibus tutus ad Urbem accessus: postremo in id toto animo incumberet, ut Pontifex Maximus, qui simul ac custodia liberatus est, Urbem veterem secessit, in Urbem reverteretur,

rever-

reversus eam potestatem obtineret, ut intelligeretur, non modo jacens fuisse excitatus, sed dignitatem etiam nullis spoliata ornamentis recepisse. Itaque, si tales scripsisset litteras, quibus hæc beneficia in nos contulisset, illum calamitates nostras levaturum fuisse. Orare interim per nomen Romanum, quo ille Augustus est, & per fidem, Tapatiamque ejus obtestari, ut primo quoque tempore servitute a nobis repellat, hostesque nefarios, nostræ vitæ ac sanguini imminentes, hinc extrahat; quia, si locus illis hæc in Urbe fuerit, Urbi ipsi locus non erit: Sacerdotibus succurrat; quod quidem tum ad Reipublicæ summam, tum ad illius gloriam & dignitatem maxime pertinere videatur.

Rogatus, P. C., sum sententiam; Dixi saluberrimam Reipublicæ ac necessariam. Nec ignoro, me liberius dixisse, quam vel temporum conditio, vel Civitatis status, vel Cæsarianorum effrenata immanisque crudelitas postulet. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus omnibus, rationibusque subductis, summam feci cogitationum mearum omnium; nihil aliud mihi vim importunitatemque istorum Barbarorum afferre posse, quam mortem. Et hanc quidem ego, moribus meis & his calamitosi temporibus parens, nunquam refugi, nunquam deprecatus sum, nunquam alienam a viro forti constantique homine judicavi, modo tormenta abessent & cruciatus. Quanquam fortunatum in primis genus mortis illud semper statui, quod, si optatum esset, gloriosum quoque esset futurum. Tale autem mihi contingeret his præsertim temporibus, quibus tot circa me jactis fulminibus, ambustus, idem quoque exitium mihi impendere auguror. Et certe subturpe aliquando putavi, superstes esse tot præstantissimis Civibus, tot principibus cujusque ordinis Viris, tot amplissimis Sacerdotibus, tot sanctissimis Pontificibus, qui universi

uno Urbis fato corruerunt. Atque hi quidem, P. C., si viverent, rogatique nunc sententiam essent, eam sine dubio dixissent, cujus invidiam capitis periculo sibi præstandam judicarent. Itaque ego, si non virtutis & eloquentiæ horum sapientissimorum hominum, at constantiæ magnitudinisque animi hæres, eodem item animo in dignitate nominis Romani servanda, & libertate civium defendenda esse debeo, quo illi essent, si viverent. In tantis igitur Reipublicæ malis, vehementissimo in optimum quemque vento excitato, mortem malorum portum inveniam, quam eo illustriorem etiam fore spero, quo pulchriori meæ conscientiæ testimonio nitetur. Atque nimirum tale felicitatis genus cives, quos desideramus, consequi non potuerunt. Alii enim a Cæsarianis, quos comiter exceperunt, incauti intra suos penates occisi sunt: Quidam captivi inter tormenta; nonnulli mœrore animi, ob publicas & privatas calamitates, interierunt. Qui omnes nullam fere vocem, homine libero dignam, emiserunt. Ego vero in communi servitute dedi operam, ut agendo, & dicendo liber viderer. Quam libertatem vos etiam P. C., omni vitæ periculo neglecto, retinere debetis; cum iis majoribus orti sitis, qui non modo ipsi libertatem experere, sed aliis etiam populis afferre soliti sunt.

D I X I

IV.

Instructio PAULI III. data Domino THOMÆ,
Episcopo Feltrensi, & aliquibus doctis Viris, cum eo in Ger-
maniam ituris, Romæ V. Octobris MDXL. qui discesserunt
postridie VI. Octobris.

PAULUS PAPA III.

Cum e pluribus literis Legati, & Nuntii nostri apud Cæs.
Majestatem, vel alterius item Nuntii apud Serenissimum
Ferdinandum, Romanorum Regem, nostro nomine agendum,
esset nobis significatum, fuisse in Conventu nuper *Hagenoe*
celebrato decretum, ut *unleicim docti & prudentes Viri Germani*,
pro parte Catholicorum illius nationis, & totidem pro parte
eorum, qui se Protestantes appellant, ad quoddam inter se
colloquium, die XXVIII. hujus Mensis, *Wormacie* convenien-
tes habendum pacate, & absque ullis contentionibus, aut di-
sputationibus, ac etiam citra eorum, quæ illic tractabuntur, de-
cisionem, aliquas honestas vias rationesque excogitent, per
quas ad compositionem dissidii, quod in Religionis causa, do-
dum apud Germanos ortum, in dies crescit, authore Domino
postea deveniri potest, optareque prædictos Imperatorem &
Regem, atque adeo Nobis filiali reverentia supplicare, ut ali-
quem Prælatum ad supra dictam Civitatem *Wormaciam* mit-
tatur, qui una cum suis Oratoribus, quos illuc missuri sint,
causam orthodoxæ fidei procurent, & Catholicorum deputa-
tos consilio & doctrina dirigant, & jurent; Protestantium
vero, si qua fieri possit, in rectam viam reducere nitantur;
hos licet ex eo quod istos super Religione tractatus absque
auctoritate nostra, & hujus sanctæ Sedis factos non solum im-
probare, verum etiam damnare, & quoad ejus fieri possit, pro-
hibere deberemus; tamen exemplum Domini, cujus vices, li-
cet immeriti, in terris gerimus, quantum per ipsius gratiam
possumus, imitari cupientes, sicut illi ob salutem humani ge-
neris,

neris, ex supremo cœli folio in infimam terram descendere, & immensam Divinitatem suam modicæ humanæ carnis imbecillitate vestiri, contemptui haberi, & tandem acerbissimam mortem pati dignatus est; Ita nos officii nostri esse ducimus, non solum exteriorem gloriam, verum etiam ipsam vitam propriam salutis ovium nobis creditarum omnino posthabere.

Hanc ob causam, & præsertim precibus præfatorum Imperatoris & Regis invitati, aliquem nostro nomine ad prædictam civitatem mittere deliberantes, Te Venerabilem Fratrem nostrum, THOMAM, *Felsrensensem Episcopum*, ob tuam egregiam doctrinam, vitæ integritatem, & in rebus tam aulicis, quam Germanicis experientiam præ cæteris idoneum judicavimus, quem ad tam sanctum & laudabile opus tractandum immitteremus. Verum quia materia ipsa, de qua agitur, admodum ardua & difficilis est, & plus vident oculi, quam oculus; & sicut Sapiens non semel dixit: *Eris salus, ubi multa consilia sunt.* Accedit ad id, quod a prædictis Imperatore & Rege, qui & ipsi cum suis Oratoribus, ad prædictum Colloquium alioquos diversarum disciplinarum, & præsertim sacræ Theologiæ, Professores se missuros significarunt, ut itidem nos faceremus, commoti & rogati sumus; unde nostri, una cum suis conjuncti, multo melius negotium fidei promovere possint; Idcirco & nos tibi nonnullos pios, probos, & in variis scientiis, & linguis peritos Viros ad hoc iter, & ad eopium negotium, cum Dei auxilio capeffendum, adjunximus. Quorum tu consiliis, & ipsi te duce, & hujus negotii moderatore, mandata nostra, quæ sequuntur, fideliter & diligenter pro viribus exequi studeatis.

1. Ut omnem spem & fiduciam vestram in Domino ponentes, sincero corde & devota mente ejus infinitam bonitatem precemini, id quod nos, cum ipsius auxilio facturi sumus, ut gressus vestros in viam pacis & prosperitatis dirigat, & eorum, ob quæ pro honore suo, & salute Ecclesiæ suæ sanctæ

Et vos in Germaniam mittimus, felices vobis successus concedat.

2. Ut Familiares vobis conducatis bene moratos, pios & catholicos, & qui suorum morum, quocunque vos ire contigerit, bonum & gratum Deo & hominibus odorem diffundant. Hoc autem, ut vos faciatis, superfluum existimamus vos commonefacere, quos longa experientia nobis notos, & hac de causa gratos, in primis aptos judicaverimus, quibus hæc sancta provincia demandaretur.

3. Ut tam eundo quam redeundo apud quoscunque vos versari, & cum quibuscunque loqui, usu eveniat, in victu temperantiam, in sermone modestiam, & humanitatem erga omnes semper præferatis.

4. Vobiscum hæc, quæ sequuntur, scripta habeatis.

Edictum Wormatiense, hac de causa ab Imperatore, & ab universo Imperio, ad executionem sententiæ Apostolicæ, contra *Lutherum* & complices, Anno Domini MDXX. editum.

Recessum Imperialis Conventus, Anno MDXXX. Augustæ celebratum.

Tractatum quatuordecim deputatorum, ibidem super hac materia habitum.

Confessionem Lutheranorum, ibidem exhibitam.

Confutationem Catholicorum, eodem in loco compositam, sed nondum editam.

Apologiam Lutheranorum, contra eandem non multo post divulgatam, & typis excusam.

Edictum Induciarum Norimbergense, An. Dom. MDXXXII. Ratisbonæ publicatum.

Impium Recessum Francfordiæ, An. Domini MDXXXIX. conclusum, sed nequaquam ab Imperatore, pro ejus pietate comprobatum.

Responsionem Protestantium, datam Comitibus de Mader-scheyd, & Novæ Aquilæ.

Articulos eorundem, datos Cz. Majestati, Gandavi, hoc Anno MDXL. Martii.

Denique *Convēntus Hagenoæ*, hoc eodem Anno habiti, *Recessum XXVIII. Julii* conclusum.

Ex quibus omnibus, una cum his, quæ Episcopus Mutinensis, Nuntius noster, qui & ipse ex mandato nostro Wormatiam, hac de causa se confert, vobiscum communicabit, amplam & facilem eorum, quæ in hujusmodi negotio tractare habet, doctrinam & institutionem capiatis.

Omittimus hic eos libros, quibus ad reddendam rationem ejus, quam profitemini fidem, & ad reductionem errantium in testimonium acquisitæ jam per vos doctrinæ vobiscum esse optime nostis.

5. Quia tempus breve est, necesse est, ut, quanto citius fieri potest, habita tamen bonæ valetudinis conservandæ ratione, iter vestrum peragatis.

6. Cum autem duo itinera perceperimus esse *Wormatiam* eundi, alterum per *Mediolanum*, *Suitenses*, & *Basileam*, unde secundo flumine brevi, & commodissime Wormatiam descenditur multo brevius; & per quod non tamdiu in terris suspectis sit immorandum: Alterum per *Tridentum*, & longius, & pluribus suspectis locis, non tamen per *Suitenses*, quod ad Montes ita asperos, & quod ad populos adeo infensos interjectum, per vitium ætatis vobis est bene considerandum, & per quod elegeritis caute ambulandum. Non enim dubitamus, multos in hac Urbe esse Germanos, qui de vobis, & credita Provincia scripturi sint in Germaniam, aut Florentiam jam scripserint, propterea ab his, qui utriusque itineris periti sunt, tum hic, tum Senis, & Florentiæ, & Bononiæ, per quas Civitates omnino vobis transeundum est, informationem capiatis, & modum, viamque salvi conductus, quo possitis Deo auxiliante, iter vestrum tuto peragere; & si forte ad iter per *Suitenses* faciendum salvus conductus vobis deesset, per

per Tridentum, & Serenissimi Rom. Regis terrarumundum esset. Tridenti enim capto consilio, a Vener: Fratre nostro, Episcopo ejus Civitatis, vel si ipse abesset a dilecto filio, Nobili Vicario *N. Castellalzo*, primo Civitatis pro Romanorum Regis Praefecto. Quos ambos, ut in rebus gerendis prudentes, ita etiam in fide Catholicos, & huic sanctæ Sedi affectos esse plurimum gaudeamus, & volumus, ut eis optimum nostrum animum, hac de causa in ipsos affectum significetis. Iter vestrum, quod illinc duplex scinditur, prosequi poteritis, & si per *Oenipontum*, prædicti Romanorum Regis peculiarem Regionem, magis consulerem, illic a Regio Senatu salvi conductus diplomata, una cum ductore itineris impetretis, id quod facile, & libenter Legatis Nuntiis nostris id petentibus, pro bonitate illius Principis, semper concedi consuevit. Licet autem intellegamus, Cæs. Majest. publicasse jam a die salvi conductus omnibus dicto Colloquio *Wormat.* accessuris, profecturum, tamen non possumus non vos monere, ut omne studium adhibeatis, quo tuto ad locum vobis decretum perveniatis, in quo præter salvos conductus procurandos, & proderit plurimum si prudenter, & tacite, & absque ulla ostentatione iter vestrum faciatis. In hoc autem Articulo Propterea multo sumus immoratus, quia non parum Reipublicæ interest, ne quid sinistra in via, quod Deus avertat, patiamini.

7. Cum *Wormatiam*, auxiliante Deo, incolumes perveneritis, nihil vobis antiquius, quam ut, significato adventu illuc nostro Domino *Episcopo Mutinensi*, consilia vestra, & commissionem vobis datam, cum illo libere communicetis; deinde una secum Colloquium procuretis *Oratorum Cæs. & Regiæ Majestatum*, eorumque Doctorum, qui cum illis eo accesserint; & inprimis Vener. Fratris *Epis. Arrebatens.* & dilecti Filii *Alberti Pighii*, quos & ipsos vobiscum illi Conventui interesse volumus, e quibus status Religionis, & Collegii deputatorum etiam inceptus fuerit, intelligentes inter vos consilium

ineatis, quando & quomodo vobiscum Deinceps aliquid negotiari inchoandum sit.

8. Sed illud præcipue memineritis, ut vos præsertim in principio magis audiendi, & quæ ab aliis dicuntur observandi, quam nostra consilia aperiendi studiosi sitis; audiens enim sapiens, sapientior erit, ut inquit *Salomon*, & juxta Divi Jacobi præceptum, *emnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram*, de quo quamvis vos commonefacere superfluum sit, non abs-re fuerit indicasse.

9. Sicut & illud necessario vobis observandum omnino censemus, ut non solum mutuo inter vos amore conjuncti, sed sententiis & doctrina concordés sitis, & tales vos esse tant publice quam privatim ostendatis.

10. Nullus item per se, vel cum Catholicorum, vel eorum Adversariorum deputatis, aut aliis quibuscunque, quicquam tractare audeat, nisi prius re tecum, & cum cæteris, quos tecum hac de causa commisimus, communicata.

11. Quod si quis vestrum forte aliquid foris intellexerit eorum, quæ ad rem facere videbantur, ad eos quam primum referat, & ad te in primis, quem hujus negotiationis Gubernatorem instituimus, cæteros vero tibi consiliarios adjunximus.

12. Et quoniam ad aures nostras pervenit, a nonnullis etiam fide dignis subdubitatum esse, ex aliquibus indicis facile fieri posse, ut aliqui ex eis, quos *Catholici* suo nomine deputaturi sunt, partim non bono in hanc Sedem nostram animo sint affecti, propterea omnem adhibebitis curam, ut si qui sint tales, & quinam illi sint, intelligatis, id quod ab *Episcopo Mutinensi*, in istis Regionibus diu versato facile percipere erit.

13. Aliorum autem non sincerorum colloquio & consue-

suetudine, sic uti omnino non adeo consultum esset, uti cum detrimento causæ publicæ, & ipsi, si qui erunt tales, & si a quibus deputati fuerint, imitentur, parcius & cautius cum illis negotiari vos oportebit, & quando una cum alijs vere Catholicis ad vos ibunt, generalibus verbis & causæ fidei minime præjudicialibus tunc utendum erit.

14. Eisdem vobis observandum erit, cum alijs omnibus sive palam, sive clam non bene sentientibus, cujusque gradus sint aut conditionis, quibuscum necessario esset aliquid vobis tractandam.

15. At cum deputatis vere Catholicis, quoties vel per se ipsos, vel a vobis pro loco, & tempore invitati fuerint, omnia quæ agenda essent, liberius & accuratius conferentes non solum doctrinæ & consilio, si opus fuerit, eos juvabitis, sed etiam ad pietate, prudenter & pacate, cum adversariorum deputatis tractandum negotium religionis instruetis, & quodammodo dirigetis, commonendo eos, ut a rixis, contentionibus, & ostentationibus abstineant, & zelo fidei, pacis & caritatis omnia pertractent.

16. Si vero forte contingeret, ut deputati Protestantium, vel sponte sua, vel aliquibus alijs honestis personis inducti, vel alia quavis bona occasione oblata, colloquium vestrum quærerent, eos benigne & amice accipiatis, & cum eis loquendo, vel negotiando, non minus prudentia, humanitate, & dexteritate, quas in vobis novimus esse summas, quam doctrinæ utemini, significantes eis, nos esse maxime promptos unitatem fidei, in omnibus quidem omnibus nobis commissis; sed præcipue illius inclytæ nationis provocare, ad quod exequendum nos boni Parentis omne officium impleturos dicetis, modo illi se obedientes filios exhibeant.

17. Commemorabitis etiam dextro quodam modo, quot quantaque damna passa sit Ecclesia Dei, & præsertim Ger-

manica Natio, ex istis in Religione diffidiis, quantaque majora pericula immincant non solum ex intestinis, verum etiam Infidelium bellis, quæ omnia haud difficulter tollerentur, si velint ad Ecclesiam Dei redire.

18. Quod si aliqua in Ecclesia reformari, aut sibi concedi putant, ea certa, & clara; scriptisque commendata vobis exhibeant, ad Nos quamprimum transmittenda, quæ si talia erunt, ut salvo Dei honore, & conscientia nostra concedi possint, & vos istic eos bona spe favebitis assequendi quæ perant, & nos reipsa ostendemus esse nos & benignos, & pacis, & charitatis, & unitatis maxime cupidos.

19. Si vero iidem Protestantium deputati pertinaces in suis opinionibus perseverent, & nos verbis modisque subasperis tractarent, vos tamen a vestra solita loquendi, & agendi modestia nequaquam recedatis, quinimo tam apud ipsos, quam apud alios quoscunque, ubique juxta animi nostri desiderium singularem charitatem, unitatem & pacem semper profiteamini; sed in hoc necesse est eo utamini temperamento, ut tam Protestantium Deputati, quam alii quoscunque cognoscant, vos ex animo agere; nec quia causæ nostræ diffidatis, sed e bonitate naturæ vestræ, & Apostolorum doctrina, qui contentiones ab Ecclesia Dei ehmant, modestiam & civilitatem vestram procedere.

20. Non deprecamur autem, si res ad istos terminos mutui inter vos, & Protestantium Deputatos Colloquii, ut alicujus honesti tractatus, reducatur, & vos cum modestia, humanitate, prudentia & charitate, sicut confidimus, rem hujusmodi tractetis, quin istud in Religione diffidium ad aliquam bonam & certam viam dirigi possit; unde mox unitas & pax Ecclesiæ loco & tempore, & debitis modis perficienda, authore, fautore Domino subsequatur. Quod si Deus nondum

dam concedere nobis dignabitur, nos tamen & datæ nobis commissionis, & vos suscepti laboris nequaquam poenitere debet; Cum actiones nostras pro officio & ratione, & implorato Numine dirigere, illarum vero successionem a Domino expectare debeamus.

21. Et hæc prope sunt, quorum in genere, & veluti quadam forma vos componefaciendos existimavimus; cæterum quia non pauca pro mutabilitate rerum de novo emergere facile possunt, ea tam ex his regulis per nos datis, quam ex prudentia vestra gubernanda, & quod dicitur, consilium capientidum vobis relinquitur.

22. Quæ vero ad merita hujus causæ & articulos controversos atinent, non est quod vos instruamus, cum incertum sit, quibus potissimum tunc insistere adversarii velint, & consummata doctrina vestra alterius instructione non indigeat.

23. Illud tamen in hac re certius explicandum vobis jam nunc duximus; Quoniam cum Lutherani multa errata falso imputant Sedi Apostolicæ, contra quæ postea scribentes, & ea refellentes, si aures populi captant & animos eorum, idcirco maxime profuturum putamus causæ nostræ fidei, si vel cum protestantium deputatis loquentes, vel etiam cum aliis hominibus, qui ubique fere hac fraude sunt seducti, detegentes & redarguentes hos malos dolos; observata tamen super ea, quæ vobis toties inculcavimus, modestiæ & prudentiæ regula, ut ne propter ea ad contentiones & rixas deveniatis, cum vos nos non ad disputandum, aut ad altercandum, aut aliquid in eo Colloquio tractandum, probandum, dicendum, aut concordandum illuc mittimus, sed pro satisfactione officii nostri, & ad Cæs. Majestati & Serenissimo Romanorum prius assistendum, & consulendum deputatis Catholicorum, ad mandandum adversariis reductionem & pacem, si minus ad ex-

598 INSTRUCTIO PAULI III. DATA DOMINO THOME, ETC.

plorandam & intelligendum eorum consilia, & ad quæ tandem tendere videantur, perscrutandum, in quæ non solum summa diligentia, sed & maxima prudentia, & cautela vobis utendum erit, ne forte detectum propositum vestrum majorem conciliet perturbationem.

24. Si aliqua vobis spes, & via pacis & reductionis eorum illucesceret, de ea & omnibus aliis, quæ illi dicent, facient, aut consignabunt notatu digna, ad nos per literas, quam primum referatis, congruum & opportunum a Nobis quam celerissime accepturi responsum.

25. In summa autem ita pro virili vestra cum Dei auxilio agere studeatis, ut si fidei, & hujus Sanctæ Sedis causa ex vestra negotiatione melius promoveri non possit, saltem ad deteriore[m], quam in quo nunc est statu vestra culpa, de quo tamen nequaquam timeamus, perducatur. Poteritis autem sæpe & copiose scribendo facile nos de omnibus certiores reddere per Tabellarios, qui vigesimo quoque die ultra citroque hinc in Flandriam, & illinc Romam commeare per Spiram, Wormatiæ admodum vicinam consuevere, sed & ubi res postulare[t], etiam proprium Curso[re]m ad nos illinc expedire poteritis. Dominus noster Iesus Christus consilia & actiones vestras gubernet, & vos incolumes illuc ducere, & cum laborum vestrorum optatis fructibus ad nos reducere, & Ecclesiam suam pacare, & ampliare dignetur, qui & super omnia Deus benedictus in sæcula sæculorum Amen.

Datum Romæ apud Sanctum Marcum, sub Annulo Piscatoris, die quinta, Octobris, M D X L. Pontificatus nostri Anno sexto.

V.
EXTRACTUS PROCESSUS

contra
CAROLUM CARDINALEM DE CARRAFA
intentati.

*Illustrissimus & Reverendissimus Don CAROLUS Cardinalis CAR-
RAFA de infra scriptis per Fiscum S. D. N. PII Papae IV.
imputatur.*

In primis sunt decem & octo anni, vel circa quod intervenit
cum Hieronymo Conturberio in Territorio Cirignole Regni
Neapol, ad occidendum quendam Thomam Pennachionem de
Benevento, qui antea occiderat Sylvium fratrem Germanum,
praefati Conturberii. Et quod hoc praefatus Cardinalis fecit
mediante pecunia.

Super praedicto delicto sunt examinati pro parte Fisci
XXIV. Testes, prout apparet in processu fol. 154. & a fol.
213. usque 224. quorum 22. Testes deponunt se audivisse,
qualiter dictus Carolus Carrafa, tunc secularis existens, inter-
venerat in praefato homicidio propter amicitiam, quam habe-
bat cum praefatis de Conturberis & non propter pecuniam.

Pro Illustrissimo Cardinali dicimus de praedicto delicto
non posse inquiri, nec molestari. Primo quia non constat
de corpore delicti. Secundo, quia praedicti Testes pro infor-
matione Curiae tantum, ipso Cardinale non citato, fuerunt
examinati. Et quia deponunt, de auditu nullum faciunt in-
dicium.

Sed dato, quod plene probaretur dictum delictum, huc
usque dicimus, de eo non posse inquiri stante amplissima ab-
solutio in utroque foro sibi facta de omnibus commissis an-
te Cardinalatum per motum proprium f. 2. Pauli Papae IV.
registrat. in processu f. 415.

Nec

Nec obstant objectiones fisci, dicentis, quod debebat fieri specialis mentio qualitatis Assassini, quod tanquam delictum exceptuatum non venit sub generalitate verborum, & quod non fuerit in specie derogatum Clementiæ contra homicidas, & quod ex depositione Episcopi Reatini tunc Datarii constat, præfatum motum proprium fuisse signatum post assumptionem ipsius ad Cardinalatum, & tamen apparet, data per aliquot dies ante Cardinalatum, nam præfatis objectionibus facilis est responsio.

Et primo non obstat illud, quod dicitur de omiſſa expressione qualitatis Assassini, nam de ea non constat hæcque & Constantius Colatia, qui fol. 226. deponit audivisse quod D. Carolo pro causa prædicta data fuerunt D. 400. a præfatis conturberiiis, nullum facit indicium, quia ultra quod patitur illoſmet propter defectus in facie secundi folii p. -dicit se esse de contraria parte, & esse inimicum *Conturberiorum*, & quod erat amicus dicti *Pennachioni*, & tunc, quando fuit occisus, associavit usque ad terram Paduliæ, & similiter eodem defectus patitur Joannes de Bloſio, qui dicit tantum audivisse, quod receperat 300. scutorum, nec dicunt a quo audiverunt, & sic non potest fieri fundamentum super depositionibus illorum, stante maxime depositione tot testium, pro parte fisci examinatorum, dicentium quod propter amicitiam, & non propter pecuniam intervenit in homicidio, & sic quando potest conjecturari causa excludens, vel minus delictum est illa præsumenda, & accipienda, quanto magis in casu nostro debet cessare suspicio assassini, cum constet per prædictos testes de causa prædicti homicidii, quæ fuerat amicitia Conturberiorum, & non pecunia.

Et ulterius dicimus, eundem Pennachionem tempore suæ mortis fuisse banditum, & forojudicatum pro assassino, & de robatione stratarum publicarum, quo casu ex forma Constitutionum illius Regni potuerat impune occidi, & qui jure
licito

licito potest aliquem occidere, illud etiam potest facere, mediante pecunia, prout in jure demonstrabimus.

Dicimus etiam, quod propter prægnantissimas clausulas in dicto motu proprio contentas, censetur remissum & assassinium, prout in jure demonstrabimus, maxime, quia Papa ex certa scientia, & de plenitudine potestatis ad finem promovendi ipsum ad Cardinalatum voluit omnino esse absolutum, & ab omni macula purgatum, prout erat tempore suscepti baptismatis, etiam si commisisset crimen læsæ Majestatis in primo capite & alia majora, & quod crimen potest inveniri quod sit majus criminis læsæ Majestatis in primo cap. quod est pessimum & sceleratissimum omnium delictorum, ut jura testantur.

Et propter easdem clausulas dicimus non obstare omissionem specialis derogationis Clementiæ prædictæ, quia in secunda parte dicti motus proprii dicitur, quod possit expediri facere literas iteratis vicibus cum quibuscunque derogationibus cum expressione aliorum criminum & qualitatum, & quod possit mutari narrativa, adeo quod nunc etiam possumus expediri facere literas cum præfatis derogationibus.

Et ulterius est considerandum, quod præfata Clementina habet locum in homicidiis, commissis in statu temporali Ecclesie, & istud de quo agitur, fuit commissum in Regno, ut supra dictum est. Nec etiam obstat depositio Episcopi Reatini, qui ultra, quod est notorius inimicus Carrafe, oppositio illius, data in motu proprio, ut ipsemet deponit, fuit facta de expresso ordine Pontificis, qui sciebat, quando Cardinalem absolvit, & de stylo, & de jure Papa potest hoc facere, maxime in his dispensationibus, facultate sua dependentibus, & nemini præjudicantibus.

2. Inquiritur super eo contra Dominum Cardinalem, quod de Anno 1558. mense Octobr. sive Novembris mandavit Petro Cascon, & Antonio Cammillo de Urbino, ut occiderent

mediante pecunia *Dominicum de Maximis*, tunc Neapoli degentem.

Super hoc crimine Fiscus producit tantum processum de partibus fabricatum in Vicaria in processu registrat. fol. 2160. in quo adest prima depositio predicti *Dominici de Maximis*, qui dicit non credere quod Carrafa hoc mandarat, sed suspicabatur de aliis suis inimicis, & quod illi assassini volebant sub nomine Carrafæ dare auctoritatem negotio, quod est magis verisimile, considerata persona ipsius Illustrissimi Domini Cardinalis, cui non opus erat hoc negotium committere predictis vilibus personis, & ab eo penitus incognitis, cui in civitate Neapol. non deficiebant personæ, & consanguinei majoris auctoritatis.

Sed quidquid sit, depositionibus predictorum infamium non est danda fides. Primo quia examinati cum juramento negaverunt, licet postmodum affirmaverint in tortura; 2) quia invicem sibi contrariantur: nam Petrus dicit fuisse promissa eis 200. D. in presentia Antonii, & Antonius dicit quod in absentia Petri sibi promissum, quod Carrafa haberet eum pro carissimo familiari, & servitore, & in multis aliis sibi ipsis invicem contradicunt, & convincuntur de mendacio. 3) quia sunt examinati per judicem secularem incompetentem, & ipso Cardinale non aliter citato.

Et licet præfata imputatio sit falsissima, attamen ex quo non fuit deventum ad actum proximum respectu mandantis etiam Clerici, non esset nisi pœna pecuniaria, prout in jure demonstrabitur.

3. Imputatur de occisione quorundam Hispanorum in Insula Corsica tempore belli, in quo serviebat Regi Gallorum. Super quo examinati fuerunt pro parte fisci *Hieronymus Episcopus, Dominicus de Asculo, & Capitaneus Balestra*, qui in effectu deponunt contra Carrafam, imo predictus Balestra fol. 72. dicit, quod Carrafa noluit in dicta factione intervenire. Sed, dato

dato quod intervenisset, dicimus sibi licuisse jure belli, & contra hostes sui Principis, a quo merebatur stipendia, & quia non constat de corpore delicti, nullum adest indicium, & comprehenditur in dicta absolutione generali ante Cardinalatum, ideo contra eum non potest procedi, neque inquiri.

4. Inquiritur, quod tempore Pauli IV. impulit, & cadere fecit in terram quondam fumantem Bernardinum banderarium, ex quo casu & impulsu mortuus fuit.

Super quo facto pro parte Fisci fuerunt examinati *Franciscus Porta* fol. 117. qui dicit audivisse, quod Carrafa impulit eum, sed fol. 112. dicit, quod mortuus fuit ex bile, & quia tempore inundationis urbis ivit per aquam *Mr. Sebastianus* alter testis fol. 129. Magister *Sylvester de Bonsignoribus*, & *Joannes Baptista Ramoratus*, & *Petrus Pengiburi* fol. 122. & fol. 231. dicunt, quod mortuus fuit ex Catarro, prout medici dicebant, quia ivit per aquam ad salvandam uxorem & bona. Et ulterius deponunt, quod nulla percussio visa fuit in ejus corpore, adeo quod deponunt pro Carrafa concludendo, eum mortuum ex morte naturali, & non violenta.

5. Inquiritur, quod tempore Pauli IV. carcerare fecisset quosdam familiares, seu famulos *Flaminii de Lausa*, quorum unus, vocatus *Spica de Spoleto*, fuit transmissus ad triremes.

Super quo non est plurimum insistendum, quia ipsimet testes Fisci videl. *Ventura Barigellus* fol. 138. & *Episcopus Clusinus*, tunc urbis Gubernator, & *Petrus Bellus*, Judex malefactorum, deponunt contra predictos rite, & recte fecisse etiam, quia confessi fuerunt, se esse mariolos, & capegiatores, unus fuit banditus, alter fuit transmissus ad triremes, prout apparet in processu. Et in omnem eventum cum non constet de aliqua commissione vel mandato Carrafa, Judices de tali condemnatione reddere debent rationem.

6. Inquiritur, quod in principio Pontificatus Pauli III. fuerunt capti quidam, *Cesar Spina* Calaber, qui cum confessus fuisset se venisse ad Urbem pro occidendo ipso Illustrissimo *Carrasa*, vel Illustrissimum *Farnesum*, de mandato Serenissimi Regis *Philippi*, etiam mediante pecunia, & similiter quidam Abbas *Nanus*, qui confessus fuisset se veneno voluisse, & procurasse necare Pontificem, & *Carrasam* ad instantiam præfatorum Ministrorum ultimo supplicio ambo traditi fuerunt.

Fiscus prætendit, quod præfati fuerunt injuste traditi morti, & quod præfata crimina contra eos conficta fuerunt ad hoc, ut *Carrasa* irritaret Paulum III. ad movendum bellum contra Imperiales.

Et super hoc facta est pro parte fisci magna diligentia, examinando Judices, Notarios, delatores, confortatores, reorum considerando merita processuum, & alia, quæ ad propositam omittenda censentur.

Breviter dicimus, quoad primum caput injustitiæ, nos credere, & pro certo tenere, ex tenore processuum constare, iuste eosdem morti traditos, maxime quia Dominus *Cesar Brancatius*, tunc Governator Urbis, ad Fiscus instantiam examinatus deponit fol. 2032. in causa præfata cum magna maturitate fuisse processum, & per plures Judices ex rescriptis Papæ delegatos, videlicet ipsum tunc D. Governatorem, D. *Sylvestrum Aldobrandinum*, Advocatum Consistorialem, dominum *Paulum de Tarano*, tunc Vice-Legatum Romandiola, Dominum *Julium de Spiritibus*, tunc locum tenentem Auditoris Camera, Dominum sancti *Cavallionem*, tunc locum tenentem Governatoris prædicti, qui sæpius causam discusserunt, & præcedente longo studio, auditis Advocatis reorum in præsentia, & ad instantiam Domini *Alexandri Pallanteri*, tunc, & etiam nunc Procuratoris fisealis resolverunt, votaverunt, & sententiaverunt illos debuisse mori.

Sed

Seti dato, quod aliter fuisset processum, dicimus hoc nihil pertinere ad Carrasiam, quia præfati Judices fuerunt deputati per rescriptum Papæ, & Dominus *Julius Spiritus*, deponit, ante fol. 2631. quod Carrasa sibi dixit ut bene adverteret, & *Che trouasse la Verità, & Che facesse la giustitia.* Et ultimum, quando dicti fuerunt condemnati, & mortui, Carrasa erat in Gallia, adeo quod non videmus, de quo super causâ prædictâ Carrasa possit imputari.

Quo vero ad caput secundum figurate propter has causas inflammationis ad bellum, dicimus, quod data veritate, & iustitia prædictæ sententiarum, prout pro eis transactis, in rem iudicatam, & pro tot magnis & consummatissimis Viis est præsumendum jure licito, & potuerat & debuerat Papa irritari contra Imperiales, & suæ parti adhærentes, & authores tanti sceleris, licet in rei veritate Papa per multum spatium temporis ante capturam præfatorum declarayerat animum suum contra Imperiales, & suæ parti adhærentes; constat enim in processu fol. 2609. quod Abbas *Namus* fuit captus post carcèrationem Illustrissimi de *sancta Flora*, & occupationem Status Columnensium, & arrestationes illis adhærentium, & Papa publice & palam loquebatur, prout est notorium, & manifestum, & dicebat habere plures causas contra Majestatem *Caroli V.* glor. mem. & Serenissimi Regis *Philippi*, ejus filii, quas non est nostrum recensere. Unum tamen non omitimus, quod est notorium, conditionem & naturam *Pauli III.* fuisse, & nullus penes eum fuit tantæ auctoritatis, ut eum a suo proposito, & deliberatione diverteret, & in tantum hoc est verum, quod in dictis temporibus, cum Rev. Dn. *Johannes della Tolfa*, nunc Episcopus sancti Marci voluisset ei persuadere, ut bene se gereret cum Imperialibus, & cum eis non veniret ad roturam, eum quantumcunque suum ex sorore nepotem a suo cubiculo ejecit, & privavit sua familiaritate, & similiter Dux *Paliani* deponit fol. - quod donec se declaravit

contra Imperiales, Papa namque eum vidit grato vultu, & bono oculo, adeo quod concludendum est, cum Paulo III. parum aut nihil prævaluisse consilia & verba Nepotum, sed omnia quæ fecit, ex sua propria voluntate fecit.

Nec obstat depositio *Alexandri Marfii*, quia ultro, quod est notorius inimicus *Carraxæ*, qui eum per multos menses detinere in carceribus fecit, cedula, de qua ipse deponit, erat directa Domino *Matheo Stendardo*, & de ea conquerebatur, nec lamentationibus reorum standum est, qui si aliquid contra veritatem confessi essent, habebant juris remedia, & poterant revocare eorum confessiones, & docere de errore, vel purgare per torturam, & non perseverare, prout perseveraverunt in eorum confessionibus usque ad finem.

Et similiter non obstat depositio *Theodori Rubei*, qui erat præfatus *Nanus* a *D. Garzia de Avofalaribus*, prout ipsemet Dominus *Garzia* deponit fol. 2457. cujus *Theodori* depositio ex alio *Carraxæ* non nominat in hoc facto, sed dicit pluries vidisse *Matthæum Standardum*, loquentem cum carceratis.

Nec etiam obstat depositio præfati Domini *Garzie*, quia tractat de se ipsum exculpando, licet, si bene ejus depositionem considerare velimus ex sua fuga quam ipse fatetur, & ex certa locatione, quam per medium Abbatis *Nani* fecit cum *Joanne Maria Caritufio Scalco*, secreto *Carraxæ*, magna fuit orta suspicio contra dictum *Nanum*.

Nec obstat depositio *Comitis Sarai*, dicentis, vidisse *Nanum* loquentem cum *Carraxa*, & quod prædictæ tentaram & procuratam venenationem sibi revelavit, quia hoc deponit de auditu, & relatione ipsius Abbatis *Nani*, quæ relatio non videtur verisimilis, nam si revelationem fecisset Abbas *Nanus* ne ostenderet esse duplicem *Spiam*, illam utique non communicasset dicto *Comiti*, qui, ut notorium erat, & est *Vasallus*,

lus, & feudatarius prædicti Regis Philippi, nec prædicto Comiti *Sarai* contra *Carrasam* in aliquo est credendum, quia, ut notorium est, strictissima consanguinitate, affinitate, & amicitia cum Dominis *Columnensibus* est conjunctus.

7. Inquiritur de inflammatione vel sollicitatione mortis Ducissæ *Palliani* prægnantis &c. Super quo facto pro parte filii examinatur *Sylvius Gorius*, qui fol. 44. deponit, quod veniens ad urbem tempore sedis vacantis *Carrasa* petiit ab eo quid factum erat de Ducissa *Palliani*, & quod ejus frater ipse respondit, qualiter Comes *Aliffi* & *D. Leonardus de Cardine* ejus consanguineus determinaverat in nocte tunc proxime sequenti ipsam mori facere, & *Carrasa*

se ne mostrava contento,

& conquerebatur, quod propter ejusdem Ducissæ impudicitæ dolorem mortuus erat *Papa*, & Comitissa ejus mater; hæc verba, ut clare patet, de se nullum delictum important; deponit etiam prædictus *Sylvius* in fol. 45. qualiter audito postmodum, quod Ducissa non erat mortua, indignatus est *Carrasa*, dicens sibi, quod non volebat reputare Ducem pro fratre, donec suo honori satisfaceret, intendendo

della morte della Duchessa,

& quod nolebat sua nec suæ familiæ negotia pertractare, & quod ipse *Sylvius* præfata omnia scripsit Duci, subdens & per questa lettera il

Duca si risolve a far l'effetto, come si fece, & fol. 46. subdit: Io credo, che questa lettera mia dell' avviso del Cardinal Carrasa fosse causa della morte della Duchessa. & in eod. fol.

quod, postquam audivit *Carrasa*, Ducissam fuisse occisam, ordinaverat sibi,

che facesse intendere al Duca, che lodava quanto si era fatto, subdens, ex se ipso volendo intendere per quanto io credo della morte seguita della Duchessa.

Super

Super qua depositione est considerandum, quod *Sylvius* fatendo, prout fatetur, scripsisse prædictas litteras, quæ ut ipse dicit, fuerunt causa mortis Ducissæ, facit se delinquentem, non enim sibi licebat illa verba referre nec scribere, maxime quia non erat Secretarius *Carrasæ*, & sic tanquam socio criminis sibi non est credendum, imo ex confessione sua potest & debet puniri, & tamen liber vadit per Urbem, & tanto magis non est credendum, quia tractat de se ipsum exonerando, & exculpando sub prætextu mandati *Carrasæ* a scriptura præfatarum litterarum, & Dux deponit fol. 60. non recepisse prædictas litteras, & Comes *Aliffi* fol. 52. dicit, prædictas litteras *Sylvii* Duci directas pervenisse in manus suas, & illas aperuisse, & quod in illis nulla erat mentio de Cardinale *Carrasa*, & propterea est verisimile, quod *Sylvius* ex capite suo prædictas litteras scripsit, nec est credendum, quod *Carrasa* persona judiciosissima & prudentissima negotium tantæ importantiæ committeret personæ sibi vix cognitæ.

Nec etiam obstant depositiones ejusdem *Sylvii* fol. 40. *D. Leonardæ de Cardine*, fol. 140. & 141. & Comitissæ *Aliffi*, 166. & 167. circa relationes nomine *Carrasæ*, ut asserunt, factas Capitaneo *Vico* de Nobilibus ad sollicitandam mortem Ducissæ, quia Dux eis contradicit, & fol. 48. deponit, non habuisse litteras neque nuncium ab aliquo pro acceleranda vel danda morte Ducissæ, & quod Capitaneus *Vicus* nunquam talia sibi retulit, & fol. 63. dicit:

Che in caso d' honore lui non haveva bisogno di ricordo, ne del Cardinale ne di nessuno;

Et ulterius, præfati sunt varii, & mendaces principales delinquentes, qui sponte confessi sunt occidisse Ducissam, & sic dictis illorum non est credendum, quia non sumus in casu, ubi ex juris dispositione de Sociis posset interrogari, & est verisimile, quod vellent proprium eorum delictum alleviare, vel diminuerè, & præscriptæ literæ credentiales in persona Capitanei

tanei vici eisdem, ut ipsi asserunt, directæ, non sunt productæ per fiscum, & dato, quod essent vere per eas, namque præsumitur data commissio ad explicandum delictum, quia per mandatum quantumcunque generale censetur data facultas ad delinquendum; maxime, quia prædictus *Vicus*, ubi nunc est, publice dicit, & facit fidem, se nunquam a *Carrafa* habuisse in commissis, ea, quæ istis deponunt, fuisse relata.

Nec obstat depositio præfati Comitis fol. 3. ubi dicit, quod fuerat instigatus a *Joanne de Nepe*; in sua depositione dicit totum contrarium, & quod nunquam habuit talem commissionem a *Carrafa*, & sic quemadmodum dictus Comes reperitur mendax in hoc, ita & in particulari *Capiranci Vici*, præsumendus est mendax, ultra quod inter eos est magna contrarietas & varietas.

Et in omnem eventum dicimus, quod verba, quæ prætenduntur prolata per *Carrasam*, non important mandatum; sed tantummodo inflammationem quandam illis, qui ut ipsi fatentur, etiam in literis per eos subscriptis Illustrissimo Cardinali Neapolitano, determinaverant jam per prius Ducissam mori facere, & omnino erant alias facturi, quo casu inflammans non tenetur pœna homicidii.

Nec est in casu omittendum, quod de morte prædictæ Ducissæ nulla deberet haberi consideratio, attentæ ignominia, quæ ex ejus adulterio & incestu obrinuerat Illustrissimæ familiæ de *Carrasis*, & causa honoris & vitæ æquiparatur, & injuria facta fratri suo, eidem censetur facta. Et quis in similibus casibus justum posset temperare dolorem.

8. Inquiritur, quod *Carrafa* fuit origo & principium ad invocandum cum diversis dolis & fraudibus *Paulum IV.* fel. rec. ad faciendam Ligam offensivam, & defensivam cum Rege Gallorum, contra clar. mem. *Carolus V. Imperatorem* & Serenissimum Regem *Philippum* ejus filium, & ad movendum bellum contra eos, & eorum status, ex quo bello tot homicidia,

incendia, rapinæ & invasiones procefferunt, & discordia inter omnes Principes Christianos, quorum malorum Carrafa, tanquam origo & causa, debet luere pœnas.

Fiscus ad verificandum præmissa, primo dicit mentem Papæ a principio sui Pontificatus paci deditam propter ejus conditionem, & religiosam naturam, & ob Jubileæ concessa ac Processiones factas pro pace inter Principes Christianos, prout est notorium. 2) Producit instructiones, quas Carrafa dedit summo Duci de commissione Papæ, eunti ad Gallorum Regem, quæ registrantur in Processu usque ad fol. 447. & a præfato fol. usque ad 858. registrantur multa, in quibus Carrafa in effectu dicit & scribit ad diversas personas, quod laboravit pro servitio Regis Galliarum cum eminenti periculo suo, suorum fratrum & etiam Sanctitatis suæ, pro conducendo illa negocia ad finem, & quod a principio prædicti Pontificatus habuit intentionem volvendi animum suæ Beatitudinis ad favorem Regis Gallorum, prout fecit, & quod a principio, quando Sanctitas sua beatæ memoriæ posuit negotia publica in manu sua, procuravit ponere suam Beatitudinem in necessitate, mediantribus rigorosis executionibus, factis contra Reverendissimum *D. de Sancta Flora*, & Dominos *Columnenses*, & alios factioni Imperiali ad hærentes, & quod omnia scienter fecit cum periculo suæ Sanctitatis & suo proprio, solum pro servitio Regis Galli. Et in alia Instructione dicit, se esse in pessimo pavitu, videns se decepisse patrum suum, qui pluries dixerat ei, si *se declarabat contra Imperiales: quid facient isti tui Galli?* Et sic in conclusione, & in summa reperiuntur in suis scripturis multæ instructiones & literæ, per quas probatur, ut fiscus prætendit, quod Carrafa procuravit, ut Papa faceret prædictam ligam, & successive bellum.

Prætendit etiam fiscus, quod facta Treuga inter Regem *Gallie & Imperatorem*, ac Serenissimum Regem *Philippum*, licet

licet Pontifex per multa signa declarasset Treugam prædictam sibi placuisse, & per illam venisse in spem concludendi pacem inter Principes Christianos, & propterea misisset eundem Carrafam ad Christianissimum Regem, *Domini vero de Pisa ad piissimum Carolum gloriosissime memorie, & Serenissimum Regem Philippum*, de latere Legatos ad componendas prædictas discordias, & tractandam inter eos pacem, & concludendam, prout extant multæ literæ Carrafæ, scriptæ ad omnes Nuncios Apostolicos in diversis mundi partibus, & suæ publicæ Instructiones cantabant productæ, & registratæ per fiscum fol. 1268. & seqq. & propterea omni conatu Carrafa tractare & concludere pacem prædictam debebat; attamen ut ipse in suis constitutis fatetur, operavit, quod Rex Gallus frangeret Treugam, & moveret bellum contra *Carolus & Philippum*, & quod pejus est, procuravit, ut in dicto bello gerendo adesset Classis Turcarum, & consequenter fecit, ut Rex *Philippus* ex amico inimicus fieret Papæ. Et hæc sunt in summa prætensiones fisci circa materiam belli contra Carrafam.

Quibus & aliis, quæ in hac materia per fiscum adduci, & considerari possent, non obstantibus, dicimus Carrafam in prædictis nullum commisisse delictum ex infra dicendis, & breviter repetenda historia.

Prætendebat Pontifex in persona sua privata, suorumque consanguineorum a *Carolo V.* gloriosissimæ memoriæ, & successive a Serenissimo Rege *Philippo*, ejus filio, multas recepisse offensiones, quas particulariter non decet recensere, sed in parte narrantur in quodam Memoriali, dato Annibali *Ducellajo*, registr. f. 867. & propterea etiam antequam fuisset assumptus ad Pontificatum, multoties declaravit animum suum contra prædictas Majestates Catholicas, prout est notorium, & clare probant literæ *Illustrissimi Ducis Albe* ad prædictum *Paulum IV.* in modum protestationis directæ, sub datò

Neapoli d. 21. Aug. 1556. in quibus, postquam narravit causas, propter quas contendebat movere bellum contra Statum Papæ, dicit hæc verba, videlicet:

nel che si da ad intendere apertamente che il disegno non è ad altro, che ad offendere sua Maetà, come ancora lo dimostro prima che fusse fatto summo Pontifice, quando in tempo delli tumulti di Napoli non manco di consiglar Papa PAOLO III. al invasione del Regno, persuadendo gli che non perdesse una tale occasione &c.

prout etiam hæc sua voluntas & intentio ante Papatum per infinitos testes probari potest, propter quas causas ipso ad Pontificatum assumpto, licet forsitan Papa post ejus assumptionem voluntatem invadendi Regnum non haberet propter prædictas suspiciones, & magnas partes, quas habebat in Regno, Imperiales de ejus invasione & dubitare, & suspicari cœperunt, prout clare apparuit, quando Civitas Neapol. Legatos & Oratores suos ad se congratulandum cum Pontifice de sua electione transmittere vellet, prohibita fuit ab Illustrissimo Domino Bernardino de Mendoza, tunc prædictarum Majestatum locumtenente in dicto Regno, & postmodum quando ex abrupto de ordine ejusdem locumtenentis ob præfatas suspiciones fuerunt captæ, & apertæ omnes literæ, quæ ab Urbe transmittabantur Neapolim, per *Pracacium*, & multi Consanguinei Papæ propter hanc magnam & notoriam diffidentiam non ausi fuerunt venire ad videndum Pontificem, prout cupiebant facere in tanta lætitia, quæ omnia notoria sunt.

Displicebant Pontifici hæc gesta per locumtenentem præfatum, tamen sufferebat patienter. Evenit postmodum, quod Papa ex justis, ut prætendebat, causis ob fugam tiremum a portu civitatis veteris, carcerare fecit *Lottinum*, & eodem tempore interceptæ fuerunt quædam *Instructiones*, in quibus tractatur de Concilio congregando, & de multis aliis rebus,

rebus, quæ multum offenderunt animum & mentem Pontificis, de quibus Instructionibus fit mentio *fol. 830.* & in Processu *Lottini* possent videri, & successive propter certam congregationem, factam per adherentes parti Imperiali in domo præfati Illustrissimi de *Santa Flora*; Idem *Paulus* eundem carcerare fecit, & occupavit statum dominorum *Colummensium* ex causis in sententiâ contra eos per prædictum Pontificem prolata, & impressa contentis, quæ gesta, ut idem *Dux Alba* testatur in prædictis literis, omnia fuerunt capta, & sumpta ad offensam Catholici Regis, sub cujus protectione erant prædicti *Illustrissimi Domini*, & propterea ex utraque parte in confinibus Regni missæ fuerunt gentes armorum, unusquisque tamen stabat in terminis & confinibus suis cum magna suspicionem & diffidentia.

Quod videntes *Domini de Avanzon, & Lansach*, pro Rege Gallorum in urbe existentes, non prætermiserunt occasionem, sed cœperunt loqui, & habere practicam cum Pontifice, cui ex parte Regis multa & magna pro defensione & exaltatione, ac amplificatione status Ecclesiæ offerebant, prout apparet in dicto Processu *fol. 822.* ubi in quadam instructione dicitur,

*Il Re cominciò a sollicitare N. S.^{re} per me d' AVANZON
& di LANSACH, con largissime offerte, essortando sua
B.^{re} che non sopportasse l'insolenza degl' Imperiali.*

Et omnia hæc offerebantur ad hoc, ut faceret Ligam & confederationem cum Rege Gallo contra Cæsarem & Regem Philippum, & ad hoc, ut præfatum negotium cum aliqua protectione & favore penes Pontificem tractare, & concludere possent, usi sunt justo favore, & protectione *Carrase*, prout videmus fieri quotidie per illos, qui cum Summis Pontificibus magna negotia tractant, & qui, ut notorium est, semper habent mediatorem & protectorem aliquem nepotem Pontificis ad hoc, ut possint bonam & celerem expeditionem obtinere, & quod

præfatis Dominis de Avanzo & Lansach per hunc modum licitum & honestum penes Pontificem Carrafa præstitit favorem, & protectionem, apparet in eadem Instructione, ubi dicitur:

Mi sforzai di operare che sua Beatitudine desse all' offerte di sua Maestà Christianissima & in' alia Instructione Domino Cesari Brancatio

data, quam fiscus pro se producit, narratur:

Et allhora MONS. DI LANSACH & gli altri Ministri del Remi sollicitavano, & m' instigavano con gradissima istanza che io provocassi S. Srà contra gl' Imperiali, in che io m' adoprài & cominerai a ridurre à memoria a S. Santità l' offese che haveva ricevute dall Imperatore & dalli suoi per ogni tempo, & massime nell Conclave ultimo; & andai introducendoli, & ponendoli in gratia Monf. d' AVANZON ET DI LANSACH, li quali gli fecero molte larghe offerte da parte del Re, canto che finalmente si concluse la Lega.

Et sic expressis per fiscum apparet modus licitus & honestus, quo usus est Carrafa ad favorem Gallorum sine aliqua fraude, & dolo, imo ut ipsemet dicit in prædicta Instructione Dui declarat intentionem suam fuisse directam in prædicta Instructione & negotiatione ad reputationem, & servitium Sanctæ Sedis Apostolicæ, ibi dum dicit,

Et io giudicando, che non si potesse mantenere, anzi recuperare la riputatione di questa Santa Sede, che era assai diminuita per la negligenza passata, altramente che con l' armi, & con la potenza del Re mi Sforzai di operare, che sua Beatitudine desse orecchie all' offerte di sua Maestà, &
fol. 867.

in literis Credentiz Regi directis,

Gli darà conto di quanto hò procurato a beneficio di questa Santa Sede, & gloria di V. Maestà,

& fol. 817. in aliis Instructionibus in fine dicitur:

Racellai ho conferito tutto con N. Signore come potete pensare.
Appa-

Apparet ergo, quod Legati & Oratores prædicti Regis Gallorum tractabant & negotiabant cum propria persona Papæ, a facie ad faciem, mediante tamen introductione Carraræ. Ex quibus evidenter apparet, quod Liga fuit conclusa cum præfato Pontifice per dictos Oratores ex mera ejus voluntate, & sine aliquo commento fraudis, & illam Papa sua propria manu subscripsit, prout apparet in processu fol. 2123. & quod Carrara verbis, & rationibus, modo licito, honesto & aperto operam suam præstitit introducendo præfatos omnes ad Papam, & reddendo eos illi gratos, quæ prætenfa persuasio tali modo facta non fuit dolosa, nec in perniciem Principis vel ejus Status, immo ad ejus necessariam defensionem & conservationem. Videns enim Carrara diffidentiam natam inter Pontificem & Imperiales, & quod omnes habebant arma in manibus, & quod non inveniebatur modus invicem se affecurandi, ex quo unusquisque volebat, ut alter primo arma deponeret, ut est notorium, consideransque vires Ecclesiæ non sufficere ad stipendia militum, quibus in magno numero egebat Pontifex pro defensione sui Status undique ab Imperialibus circumdatus, rationaliter potuit & debuit considerare bonum, utile & expediens, ac necessarium fuisse Pontifici oblatam Ligam & confederationem ex parte Gallorum Regis non refutare, ad hoc, ut in casu necessariæ defensionis personæ & status Papæ tueri & defensari posset adversus cum offendere volentes.

Et quia ut plurimum, uti experti in bello sciunt, pro defensione est necessaria offensio, & melius est prævenire quam præveniri, & magis expedit facere bellum in statu alieno quam in suo, ideo fuit conclusa præfata Liga etiam ad offensam, in qua est considerandum quod Papa dicit, illam facere ex justis causis per eum suo tempore exprimendis, quæ causæ semper in Principe supremo justæ præsumuntur. Est etiam considerandum, quod Summi Pontifices tanquam supremi Principes
de

de jure & consuetudine possunt & soliti sunt facere Ligas & confederationes, nec eis hoc adscribitur ad peccatum sive delictum.

Si ergo Principalis & contrahens præfatam confederationem & Ligam non deliquit, quomodo in persuadente & sibi consulente ligam & confederationem præfatam, posset considerari delictum non video, cum deficiente principali, corruat etiam accessorium, quod tanto magis affirmandum est, quia respectu Carrasæ, & etiam, quod nulla esset justa causa contrahendi Ligam, & faciendi bellum, attamen quia omnia hæc fiebant ex auctoritate & voluntate supremi Principis, licita censenda erant, & sunt. Bellum enim gestum respectu Ministri & exsecutoris, justificatur & redditur licitum ex sola auctoritate Principis, cui ipse Minister, ut Carrasæ, parere, & obedire tenebatur.

Apparet itaque ex prædictis vera & firma conclusio, quod usque ad tempus Ligæ prædictæ nulla in Carrasæ culpa reperitur. Successive deveniendo ad discussionem Treugæ, & illius rupturæ, dicimus, quod, postquam per præfatam ligam Papa & ejus status fuerat assicuratus, venerant Nuncii ex Gallia notificantes, inter Christianissimum & Catholicum Regem factam fuisse Treugam, in qua ex parte Regis Gallorum tanquam confederatus expresse nominabatur Summus Pontifex, nec propterea Imperiales a confinibus discedebant, nec arma deponebant, adeoque Papa iterum de statu suo dubitare coepit, ut dicitur in pluribus Instructionibus, in dicto processu registratis, quia non confidebat de *Colummensibus*, & Imperialibus, quos ob præfatam Treugam videbat viribus auctos in Regno, cum non esset eis amplius necessarium cum Gallis pugnare in Regione Pedemontium, volensque rei suæ providere, inprimis Statum *Paliani*, ex cujus partibus nasci poterat offensio, concessit suo confidato & nepoti, & ad hoc ut illos populos tenere posset in fide, fortificare fecit *Palianum*,
& his

& his non contentus, misit Carrafam hac de re ad Christianissimum Regem; ut confirmaret Ligam, & non permitteret ipsum & ipsius Statum ab Imperialibus opprimi. Et quia Liga non erat hucusque publicata, ne videretur partialis & majorem de se suspicionem dare, misit etiam Reverendissimum de Pisa ad prædictos Carolum V. & Regem Philippum, ejus filium, cum publicis Instructionibus ad tractandam pacem inter illas Majestates, quam si concludere non potuisset, & sic per istum modum res suas assecurare, est verisimile, quod, ne remaneret solus sine auxilio, & ne de facili posset opprimi a prædictis Imperialibus, quod Carrafa dederit in commissis, ut confirmaret prædictam Ligam, & procuraret, quod in casu offensionis ex parte Imperialium, & invasionis Status Ecclesiæ, Rex Gallus sibi non deficeret, & ad dividendum vires dictorum Imperialium, & divertendum bellum a Statu Ecclesiæ, etiam & ipse Rex Gallus movere deberet bellum in partibus Pedemontium, & rumpere Treugam; & quod hæc fuerit Pæpæ intentio, apparet in Memoriali secreto, in scripturis Carrafæ reperto in Processu existente, scripto manu Joh. della Casa, Secretarii tunc Pontificis, qui illum non scripsisset, nisi esset certificatus de mente Pontificis, & quod præfatæ Instructiones secretæ circa rupturam Treugæ & bellum ex voluntate Pontificis processerit, apparet in alio Memoriali, Annibali Ducellajo facto, per dictum Carrafam in Gallia, & dato eidem Annibali fol. - - in quo principio dicit:

farrai intendere, a S. Santetà,

& ponuntur omnes resolutiones, concernentes bellum, & rupturam Treugæ, factas inter ipsum & Regem Christianissimum; & in eodem memoriali dicitur:

Il Re all' Istruttiopi publiche risponde pubblicamente,

adeo quod videtur expresse firmare habuisse & publicas & secretas instructiones, quarum resolutiones non mandasset per me-

dium dicti *Ducellai* dicto Pontifici denunciari, & notificari, nisi omnia tractasset de scientia & voluntate Pontificis; nec est verisimile, quod Carrafa voluerit tractare in scio Pontifice ea, quae de sui natura in illius executione & perfectione occultari non possunt, prout est ruptura Treugæ & belli. Conjecturatur etiam, quod talis fuerit mens & voluntas Pontificis, quia, quando misit præfatos legatos, non deposuit arma, quæ erant in confinibus Regni, imo *Palermum* fortificare fecit, ex qua fortificatione major suspicio orta & data fuit Imperialibus invasionis Regni. Nec etiam Ligam contra prædictas Catholicas Majestates contractam revocavit, imo in ea semper duravit & perstitit.

Sed esto millies, quod a principio Carrafa habuisset in commissis, ut tractaret pacem, & non bellum, adhuc dicimus ipsum non deliquisse, nam constat in processu *fol. 407.* ab Urbe sibi in Gallia scriptum fuisse, quod Dominus *Marcus Antonius Columna* faciebat expeditiones belli:

Et che voleva far da dovero,

& quod propterea Papa faciebat etiam & ipse expeditiones pro sua, & suæ urbis securitate & defensione. Et *Reverendissimus de Pisa* deponit, rupturam belli fuisse causatam in Urbe in absentia Carrasæ *fol. 464.* & quod ipse a sua Legatione fuit revocatus de Ordine Sanctissimi Papæ, propter detectos tractatus *Garcilassi*, & illius carcerationem, & apparent multæ literæ de Ordine Papæ sibi scriptæ, ut procuraret rupturam Treugæ, & quod moveretur bellum, per Regem Gallum contra Imperiales, & quod invocaret Regem, ut haberet in ejus auxilio & servitio in dicto bello gerendo Classem Turcarum, quas literas *Dux Paliani*, qui tunc nomine Papæ scribebat *fol. 148.* deponit fuisse scriptas per Secretarios Papæ, & de illius commissione & ordine, quæ literæ & ordinationes tanquam ultimo loco sibi data, debebant per eum observari, & ipsum penitus innocentem

tem reddunt & excusant a prostratione belli & invocatione Classis Turcarum tanto magis, quia pro defensione Status licet fidelis Principi habere in servicio infidelas, prout clarissime in jure demonstrabitur & probabitur publice, Paulum IV. hæc dixisse, & quod volebat vindicare se de inimicis suis cum inimicis suis. Imò ex depositione Reverendissimi Domini Fantucii apparet, Carrafam semper etiam, quando erat in Gallia, desiderasse pacem.

Et licet ex prædictis appareat, de innocentia Carrafæ propter ordines prædictos, sibi datos in Gallia, attamen si ipsos non habuisset, dicimus, eandem rem illicitam non tractasse; constat enim ex responsione Regis Gallorum, & conclusionibus & resolutionibus, inter ipsum & Carrafam factis, & in processu registratis, & ex literis Carrafæ, ex Gallia scriptis sub dato 17. Julii 1556. fol. 1506. quod Papa pro tunc debebat stare in terminis sine defensionis, & quod Rex Gallorum moveret bellum, & rumperet Treugam, in eventum, quod Imperiales invaderent Statum Ecclesiæ, & sic ipsi per prius Treugam frangerent, & quod per hanc causam scilicet ruptæ Treugæ ex parte Imperialium Rex Gallus transmiserit exercitum in Italiam, constat ex literis Brancatii, registratis fol. 1093. in quibus dicitur, quod Rex Gallorum notificaverat Legato Regis Philippi penes eum existenti, ut scriberet suo Regi, ut faceret quod Dux Albe deberet se retrahere ab invasione Status Ecclesiæ, & restituere occupata, & quod postmodum loqueretur, ut se interponeret cum Papa de pace; & post dicit, quod Rex Gallorum dixit, etiam in suo Consilio, quod cognoscebat Treugam esse ruptam ex parte Ducis Albe, & quod propterea volebat etiam ipse rumpere & facere bellum, & transmittere exercitum in subsidium Ecclesiæ, & quod ex defectu Imperialium Rex Gallus rupit Treugam, & misit exercitum propter defensionem Status in monte Alcino, & non propter Ligam prædictam, quæ nullum fuit sortita effectum, apparet ex discursu desuper impresso Romæ apud Antonium Bladum 1557. adeo, quod Carrafa con-

clusit rem licitam, & iustam, & propterea non potest considerari in aliquo deliquisse.

Non obstant ex aduerso per fiscum allegata; nam consideratis præcedentibus & subsequenter verbis dictarum scripturarum, per eum productarum, & ut ipsemet Carrafa bene declarat in suis Constitutis illa verba :

per mia opera, per mia colpa, per mio mezo,

sunt verba exprobratoria seruitiorum erga Regem, ad hoc, ut demonstraret illum esse sibi obligatum, ut in tanta necessitate Papam protegeret, & Ecclesiæ succurreret; & ad hunc finem omnia illa dicta tendunt, & quam operam ipse præstiterit, jam superius est declaratum, quod fuerat licita & honesta ad finem assecurationis Status ecclesiastici, & assertiones ad alium finem factæ sibi non præjudicant. Et ulterius objectis per Fiscum dicimus, prædicta verba continere quasdam assertiones, & confessiones extrajudiciales, jam per *Carrafam* reuocatas, tanquam erroneas, & ad alium finem prolatas, adeo, quod ex eis nulla potest capi probatio, vel coniectura contra Carrafam, cum de contrario ejus quod dicitur in dictis literis, & Instructionibus constat per verba gesta, & scripturas etiam manu propria ipsius Papæ, vel de ejus mandato signatas.

Ex alio etiam præfatæ assertæ confessiones extrajudiciales nullum faciunt indicium contra Carrafam; quia nugæ generales nullum factum particulare continentes, ex quo de fraude Carrafæ constet, & ex juris dispositione, etiamsi fuissent factæ in iudicio, sibi non nocerent, & non docto de errore, nam si quis vel confessus fuerit se commisisse homicidium, vel furtum, vel prodicionem, nisi venerit ad particularia, & illorum circumstantias, designando loca, tempora, personas, & facta, & illorum circumstantias præfatæ confessiones ei non nocent, prout in jure demonstrabitur.

Nec etiam obstat quoddam folium, quo dicitur:

accon-

acconcia permostrare al Papa per ordine del Cardinal Carrafa, registrat. fol. 977.

Nam ut est videre, in errore præfatarum literarum nihil est immutatum in substantialibus, nec potest dici, quod propter illas bellum Papæ persuadebatur, ex quo istæ literæ fuerunt scriptæ ab *Antenore*, ut ex scriptura illarum apparet, per plures menses post motum bellum, & occupatum Statum ecclesiasticum, a Duce *Alba*: & posset etiam esse, quod fuerit error, nec constat, quod illa verba fuerunt subscripta de voluntate Carrafæ, & commissione, nec probatur, quod illæ literæ fuissent ostensæ Pontifici, & illa verba non concludunt, quia dicunt

per mostrarla al Papa,

& non dicunt, quod fuerunt demonstratæ Papæ, & multa sunt in intentione, quæ postea non ponuntur in executione, nec est bonum argumentum: Voluit demonstrare, ergo ostendit Papæ.

Quibus omnibus bene consideratis, non obstant literæ scriptæ ad præfatos Nuncios per Carrafam, nam illæ scribebantur ad conservandam reputationem Pontificis circa Religionem, & ne cum scandalo Populi Christiani videretur tractare bella, & etiam, quia si per Imperiales non fuisset rupta Treuga, & invasus Status ecclesiasticus, utique procurasset concludere pacem, & Rex Gallus non transmisisset exercitum; & debemus attendere rei veritatem, & substantiam negotii, de qua veritate *Carrafa* est credendum, quia inter ipsum & Pontificem, non opus erat Testibus & Notario, & negotia status secreto tractantur, prout bene sciunt, qui illa quotidie tractant.

Nec etiam obstat illa Capitulatio registrata in *fol. 9095. & 9096.* circa traditionem fortalitorum in posse Gallorum, pro securitate exercitus; nam ut apparet in literis ejusdem

Carrax fol. 9088. & per alias directas a *Monf. di Sancto Fermo*, constat contenta in dicta Capitulatione fuisse desiderata & petita Domino *Davanzone*, sed non acceptata, imo repulsa & rejecta per *Carraxam*, & dicta Capitula per eum non fuerunt firmata, neque conclusa, & hæc omnia tractabantur cum scientia Papæ, imo *Carraxa* majori diligentia præfatam petitionem usus fuit in custodiendis ipsis fortalitijs, & in illorum custodia posuit *Vasallos & fideles ecclesie*, & non Gallos, prout experientia demonstravit, & notorium est, omnia fuisse fideliter custodita & conservata futuro successori, & sic de bono opere non deberet lapidari.

Et ad illud, quod dicitur, procuravit, ut Rex *Philippus ex Amico* inimicus fieret Papæ; dicimus quod est contrarium in jure, & in facto; nam de jure hoc procederet, quando procurasset & tractasset cum Rege *Philippa*, ut ex Amico inimicus fieret, non autem cum Papa; & in facto est contrarium; nam si vera essent prætenfa per fiscum, potius censeretur operasse, ut Papa ex Amico sit factus inimicus Regis *Philippi*, ut apparet ex tenore Capitulorum Ligæ prædictæ.

Et hæc sunt, quæ breviter circa factum *Ligæ, Treuge, & belli* justificant actiones *Carraxæ fideles*, & honoratas, erga S. R. E. & suum Principem, nec video, in quo possit circa prædicta negotia argui de peccato.

9. Fiscus non contentus inquirere contra *Carraxam* de bello, quod, ut ipse dicit, notuit omnibus, insurgit etiam sibi ipsi contrarius, & inquit contra eum de pace inter dictum *Carraxam, & Ducem Albæ* facta, ob quam debet & commendari, & remunerari, cum ex ea tot boni fructus pervenerint, quos per unum diem recensere non possem.

Super quo facto prætendit fecisse quandam Capitulationem secretam cum *Duce Albæ*, registratam *fol. 1506.* in qua in effectu concludit *Palianum*, quod per Capitulationem se-
cre-

cretam existentem fol. 1516. poni debebat in posse confidentis, cum toto statu suo, & debere cedi per Ducem, cui Rex Catholicus mandaverit, dummodo non fuerit contumax, & rebellis ecclesiæ, & illud detinuerit, habita recompensa ad arbitrium *Illustrissimæ Reipublicæ Venetæ*, in casu discordiæ in sex menses, & in eventum non datæ recompensæ restitui debere eidem Duci *Paliani Smantellatum*; & sub prætextu, quod dicta Capitulatio secreta non fuerat postmodum Papæ notificata, fiscus occupat membranas, & dilatat fimbrias, & dicit esse *crimen lese Majestatis*, & ad probandum, quod Papæ non fuerit notificata, multa adducit, quæ in effectu non concludunt prædictam, quæ cum non coarctetur loco & tempore, de sui natura est improbabilis.

Sed his non obstantibus, huc usque dicimus, Carrafam in hoc, sicut & in aliis, esse innocentissimum, præfatamque Capitulationem secretam & potuisse, & debuisse facere, & post factam dato, quod illam Papæ non notificaverit, aut notificasset, probare non poterit, nullum per hoc delictum commisisse.

Quod autem hoc potuerit facere, probatur ultra auctoritates suas generales, per particulare Breve ad concludendam dictam Pacem, a Sanctitate sua sibi concessum, sub Dato *Romæ die VIII. Septembr. 1557.* per quod pro concludenda dicta Pace datur ampla & libera facultas faciendi quæcunque capitula cum conditionibus sibi bene visis; Et quia optime mentem Serenissimi Pontificis noverat, quod posset circa negocium prædictum facere omnia, quæ ipsemet, si præsens esset, facere possit, quæ libera & ampla potestas ultra Breve prædictum probatur ex dispositione *Domini Patriarchæ Hierosolymitani*: tunc Secretarii summi Pontificis, registrata usque ad fol. 1261. ubi inter cætera dicit, quod missus in Civitate a Carrafa, in Civitate *Prænestina* commoranti ad Paulum III. eidem nar-

narravit difficultatem Pacis, & quod opus erat in *Paliano* ponere confidentem; quo audito sua Sanctitas:

mi disse va dal Cardinale che lui fa l' animo mio, che faccia il meglio che può.

Habuit etiam Carrafa ad faciendum & concludendum contenta in dicta Capitulatione secreta specialissimum mandatum, prout constat ex depositione Illustrissimi *Vicellii*, conjuncta cum Instructionibus & depositionibus Domini Episcopi *Cesenensis*, nomine Sanctissimi ad dictum Cardinalem Carrafam ultimo loco missi, pro resolutione & conclusione Pacis.

Videns enim Carrafa, quod Dux *Albe*, sine prefata Capitulatione pacem concludere volebat, non ad recipiendum aliquod aliud mandatum a Pontifice, quia illud, quod habebat, erat sufficientissimum, sed quia tractabatur de particulari interesse Ducis *Paliani*, voluit etiam ab eo perscrutari ejus voluntatem, licet hoc etiam sibi non esset necessarium, quia ipse nomine Principis pro bono Pacis, etiam non data recompensa, potuerat jus privatorum tollere, & bona subditorum concedere, ut notissimi juris est. Illustrissimus itaque *Vicellius* allocutus est Ducem in Ecclesia *sanctæ Crucis Hierusalem*, & omnia contenta in dicta Capitulatione nomine Carrafæ exposuit, prout ambo testantur, & deponunt, qui Dux licet sibi durum videretur Statum *Paliani* cedere; & propterea responderit *Vicellio*, quod nullo pacto consentire volebat, attamen postmodum communicando omnia hæc suæ Sanctitati, considerando tam Sanctitas sua, quam ipse Dux *Paliani* periculum in quo erant, si pacem non concludebant; Dux enim *Ghise* omnimodo cum suo exercitu discedere volebat, & ire ad succurrendum Regi Gallorum, cujus Exercitus ruptus fususque fuerat a Rege Philippo, apud *S. Quintinum*, determinaverunt transmittere Dominum *Episcopum Cesenatenses*, ad dicendum &

& resolvendum Cardinali Carrafæ, ut non obstante quacunque illicita conditione, per Ducem *Alba* proposita, vel proponenda, pacem firmaret, & concluderet.

Præmissa omnia probantur ex dispositione Episcopi Cæsenatensis, & ex literis, & ex Instructionibus sibi nomine suæ Sanctitatis datis fol. 641. & seqq. in quibus inter cætera scribebat Dux Cardinali, quod, postquam intellexerat a *Vitellio* difficultates impediennes conclusionem pacis, ivit ad Pontificem, & dixit hæc verba:

Idio m' inspiro di dover dire il fatto così nudamente come stà, & ho trovato dispositissimo questo santo Verbio alla Pace, M. Odoardo vi dirà quanto da sua Beatitudine mi è stato ordinato;

Et in Instructionibus datis dicto Domino Episcopo, dicit exposuisse Pontifici omnes difficultates, sibi ab Illustrissimo *Vitellio* relatas, circa pacis conclusionem, & dicit hæc verba:

Il Papa ha preso ogni cosa in bene;

& post transmissionem dicti Episcopi ad Civitatem *Prænestinam*, sub die X. Septembris, per litteras registrat. fol. 648. Idem Dux scribit Carrafæ de discessu exercitus Gallorum, & eidem exponit extremam necessitatem concludendi pacem, dicens hæc verba:

Et il Papa dice il medesimo, & rimette ogni cosa alla prudenza di V. S. Illustrissima.

Et sub die 12. Septembris, per alias suas registraturas fol. 649. sollicitat conclusionem pacis, narrando necessitatem illius concludendæ celeriter, ponendo infra scripta verba:

Il Duca di Glisa si è risoluto partire, & tutte le catene del Mondo non bastarebbono a tenerlo;

confirmatur etiam per depositionem Ducis fol. 619. in quo dicit,
Kk kk quod

quod, postquam audiverat pacis necessitatem, & discessum Gallorum :

S^a Sta stette un poco pensando, & poi mi disse, vorrei che mandassi uno subito a tuo fratello ad avvisarlo di quanto havemo ragionato, & dirgli in ogni modo che concluda la pace d'ogni modo che à lui & a quelli Cardinali che sono seco pare, & se fosse ben bisogno darla meta dello stato Ecclesiastico io ne le do auctorità & faccia il meglio che si puo.

Ex quibus etiam lippis omnibus & tonsoribus patet, Carrafam habuisse plenissimam auctoritatem, & specialissima mandata a summo Pontifice ad faciendam, & concludendam prædictam Capitulationem secretam. Nam ex quo Papa audiverat, quod nulla alia remanebat difficultas pro concludenda pace, nisi cessio status *Paliani*, cum recompensa, respondendo postmodum, & iteratis vicibus mandando, quod omnimodo, non obstante quacunque difficultate, concluderet pacem, non potest negari, quin dederit specialissimum mandatum Carrafæ ad concludendam pacem, etiam cum dicta conditione, & promissione cessionis dicti status cum recompensa, quia generalitas, quæ non potest verificari nisi in uno particulari, habetur pro specialitate, ut in Jure demonstrabitur, licet hæc omnia dicantur ad abundantio rem cautelam, nam virtute primi mandati omnia potuerat facere, & in specie cessionem, & restitutionem dicti status *Paliani*, ex cujus causa principaliter ex parte Imperiali fuit motum bellum, ut est notorium; non potest ergo imaginari delictum, faciendo ea quæ auctoritate Principis fecit, tanto magis, quia utiliter Papæ, & ecclesiæ negotium gessit; recuperavit etiam pro Ecclesia omnem Provinciam *Campaniæ*, & *Maritimæ* per dictum Ducem *Albe* occupatam, & discedente exercitu Gallorum, prout jam discedere inceperat, *Palianum*, quod undique erat oppugnatum, de necessitate per vim brevi tempore erat perventurum ad manus, & posse dicti

Ducis

Ducis *Albæ*, qui de facili cum illo exercitu victorioso potuisset continuare victoriam, & occupare totum statum Ecclesiasticum, & utilitatem Ecclesiæ in hoc negotio demonstravit exitus, cum biduo post factam pacem tota Urbs fuit aquis inundata, adeo quod nec muri poterant defensari, nec alter alteri auxilium præbere, & sine aliqua difficultate Dux *Albæ* potuisset illam capere, & oppugnare, & conquerere; omnis itaque utilitas prædictæ pacis fuit Ecclesiæ, & per *Carrasam* fuit proposita utilitati fratris sui, adeo, quod de hoc sancto opere deberet & laudari, & remunerari.

Præsupposita itaque prædicta auctoritate & facultate, ac utilitate in negotio gesto, nulli dubium est, quod Papa efficaciter obligatus erat, observare nomine suo promissa, & conventa per *Carrasam* cum Duce *Albæ*, & stante prædicta necessitate, dato, quod sibi prædictam Capitulationem non notificasset, nec damnum propterea evenit Ecclesiæ, nec utilitatem aliquam perdidit, & ubi non potest considerari aliquod præjudicium, nec respectu damni emergentis, nec respectu lucri cessantis, clarum est, nullum posse considerari delictum in illo facto, prout in jure clarissimum est. Licet in rei veritate per *Carrasam* omnia fuerunt communicata Pontifici, quod conjecturatur ex multis; *Primò*, quia in Capitulatione publica, de qua tamquam notoriissima, non potest allegari ignorantia, disponebatur, ut in *Paliano* poneretur confidens, qui juraret & Papæ & Regi fidelitatem, & de eo disponeret juxta conventa per *Carrasam* & Ducem *Albæ*, & in nulla parte dictæ Capitulationis de *Paliano* fiebat mentio, & sic de necessitate referebat se ad Capitulationem secretam, quæ videbatur pars istius capitulationis publicæ, quia relatam semper est in referente. Colligitur etiam ex alio, quod Papæ omnia fuerunt communicata, nam de *mensē Julii* MDLVIII. post reditum *Carrasæ* a Curia Regis *Philippi*, Dux & Dominus *Ferdinandus de Sangronia* manifestaverunt Pontifici, ut ipsi deponunt,

nunt, & Papa non se alteravit, imo benigne respondit, & per plures menses in eisdem favoribus & administratione totius status Ecclesiastici, prout per prius Carrafa retinuit, nec est verisimile, quod si sine voluntate sua negotium prædictum tantæ importantiæ tractasset, contra eum signum aliquod alterationis non demonstrasset.

10. Fiscus prætendit, quod Carrafa commisit crimen læsæ Majestatis, quia ipse & fratres cum a Paulo III. ab urbe fuissent expulsi, transmiserunt Paulum Filonardum ad Regem Philippum, ut rogaret eum, quatenus eos reciperet in potestate, & protectione, & intercederet pro eis ad placandum Pontificem, qui sine justa causa ad falsas suggestiones æmulorum contra eos iratum, & quia recompensa Paliani per verba tantum Duci fuerat oblata, supplicabatur suæ Majestati, ut illam sibi realiter concederet, prout promiserat in dicta Capitulatione offerendo se, Dux etiam promissa ex parte sua observare, videlicet cedere statum Paliani, prout erat conventum in dicta Capitulatione secreta, per eundem Ducem jam ratificata.

Et super hoc fiscus registrat Instructiones Filonardi, examinari fecit Testes, & alia produxit ad probandum, in summa, quod Carrafa procuravit, & tractavit, ut status Paliani cederet prædicto Regi pro recompensa obtinenda extra statum Ecclesiæ.

Quibus tamen non obstantibus, hucusque dicimus etiam in hoc Carrafam non deliquisse, nec aliquem minimum errorem fecisse; nam ultra quod in prædictis Instructionibus fol. 1007. dicitur:

per che si trovi modo che non caschiamo in maggior disgratia del Papa,

& paulo inferius:

che si trovi modo, che à noi non noccia,

ex quibus verbis colligitur, quod, quando volebat effectuare dictam cessionem, intendebant facere cum bona gratia suæ Sanctitatis, & cum modo eis non nocivo, qui erat assensus Papæ; & paulo inferius etiam dicunt:

Noi faremo quello ch' e in nostra facultà,

adeo, quod nihil de jure Domini directi, quod non erat in facultate eorum, nec poterant, nec intendebant detrahere ac disponere.

Dicimus etiam, jure licito potuisse prædicta tractare, & concludere, quod clare demonstrabitur, quia Dux virtute prædictæ Capitulationis de mandato & auctoritate Pontificis factæ, & per eum ratificatæ tenebatur, & obligatus erat servare contenta in dicta Capitulatione, & sic cedere statum *Paliani*, cui Dux mandabat, nec opus erat alio assensu Pontificis, quia sufficit in alienatione feudi assensus Domini directi, sive præcedat, sive subsequatur, tanto magis, quia *Palianum* est feudum francum & liberum; sic ergo Dux, qui erat principalis, cedendo statum *Paliani* pro recompensa, non delinquebat, sed faciebat illud ad quod de jure erat obligatus; inauditum est, quod *Carrafa* per hoc dicatur deliquisse, qui illud forsitan consuluit, persuasit, & procuravit, maxime, quia omnia tractabantur cum catholico & piissimo Rege *Philippo*, sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientissimo filio. Et quid aliud procuravit *Filonardus* in Curia prædicti Regis *Philippi*, nisi illud idem quod Dominus *Fabritius de Sangro*, nomine Serenissimi D. N. *Pii* Papæ IV. & pro illius clementia & benignitate tractavit & procuravit, & tanto magis de dispositione *Paliani* Papa etiam, si nunc viveret, non posset conqueri, quia requisitus a Domino *Joanne Bernardino Carbono*, qui *Palianum* in confidentia tenebat, ut contribueret in stipendiis militum custodiæ dicti loci juxta conventa, & promissa per eum, illud habuit pro derelicto,

dicens se amplius in eo nolle intromiscere, nec in stipendiis contribuere; & illud idem respondit Domino *Camillo Ursino*, & aliis de suo Consilio, nomine Ducis voluntatem Papæ circa hoc perscrutantibus; Et cum omnia prædicta concernentia Ligam, rupturam Treugæ, bellum, & postea pacem per Carrasam fuerint tractata cum auctoritate, & voluntate Papæ pro securitate, conservatione, & utilitate status Ecclesiæ, non in perniciem Domini sui, nec cum intentione, voluntate aut proposito Dominum suum damnificandi, inauditum est, quod per tales actus committeres crimen læsæ Majestatis, quod sine voluntate & proposito Domino suo, vel ab eo se rebellandi, nunquam censetur commissum, prout in jure clare demonstrabitur, nec de *Carrasa* hoc potest imaginari, aut suspicari, considerata fide, quam retroactis temporibus semper Dominis suis observavit, & cui Pontifex Cardinalatus dignitatem concesserat, & etiam reservata Principi ex sua super intendentia, & facultate administrare Papa permittebat, & tolerabat, & in ejus Carrasæ & fratrum suorum utilitatem non parvam Papa tractavit, ut est videre in Capitulis dictæ Ligæ. Absit itaque de tanto viro de Ecclesia benemerito aliquod sinistrum, & non generoso ac Illustrissimo nomine dignum cogitare.

11. Inquiritur de *Heresi*. Super quo limine ex quo nullum apparet indicium, non habeo quid dicere, & *Archiepiscopus Constanus*, qui facit fidem tantummodo de quadam figurata diffatione in Curia glorios. memoriæ *Caroli V.* tempore, quo ipse Cardinalis serviebat Gallis inimicis Hispanorum, nulla habenda est consideratio, ex quo facta sine juramento, & ut ipsemet demonstrat, processit ab inimicis, & dicit se offensum esse a Carrasa, & in istis delictis debet videri, quis sit zelus accusantis.

Nec obstat, quod inter scripturas suas fuit reperta Capitulatio, quam ALBERTUS, *Marchio deBrandenburgh*, volebat facere cum Papa & Romana Ecclesia, quia Reverendissimus de Augusta deponit etiam, & per plures probabitur, quod Colonellus *Federicus* a D. Alberto missus, cum Papa fuit locutus, & cum eo negociaverit, & Capitulatio prædicta per Carrasam non fuit acceptata nec conclusa, nec firmata, imo ut ipse Augustus deponit, postquam Papæ & Carrasæ notificavit, conditionem & qualitatem dicti Federici subito ipsum ejecit ab urbe.

Ultimo inquiritur de crimine *Peculatus*, & quod fraudavit Cameram in stipendiis militum, & super hoc fiscus registrare fecit infinita mandata Capitaneorum militum. Super quo breviter dicimus, non posse hoc modo procedi, sed offerimus computa prædicta solidare in Camera, & omnibus ostendere, nullam fraudem fuisse commissam, ex quo semel fuerunt solidata, & declarata, & super eis lata sententia, quæ fecit transitum in rem judicatam, super dictis computis amplius molestari non deberet.

Nec obstant depositiones multorum Illustrissimorum *Cardinalium*, & aliorum, deponentium de verbis Pontificis irati contra suos nepotes post illorum exilium, sive violentam expulsionem, quia ultra quod notorie constat, illa ab irato Principe fuisse dicta, & facta, injuste levato velo de facto, & ad suggestionem suorum æmulorum, etiam contra mulieres & infantes, qui in nihilo peccaverant, & *Carrasa* per medium Illustrissimorum *Sabelli & Alexandrini*, & aliorum S. R. E. *Cardinalium* se ponere in carcere & sui rationem reddere volebat, nec potuit hoc obtinere.

Dicimus prædicta pro nobis facere. Nam ex quo in Principe omnis poena est arbitraria, & Papa Carrasæ injonxit exilium pro omnibus præmissis, omissis, & commissis tempore

pore prædicti Pontificatus, Fiscus Serenissimi D. N. ejusdem Papæ successoris non potest iterato de eisdem confectis criminibus inquirere, cum Deus non iudicet bis in id ipsum, & peccata semel punita, & remissa, amplius in ultionem redire non patitur.

Nec est omittendum, quod contra dictum Cardinalem nulliter fuit processum, quia ante capturam nulla præcessit diffamatio, nec aliquod minimum quidem indicium, nec erat de sua fuga timendum, cum omnis ejus status in obedientia S. R. E. consistat, nec de prædictis prætensis delictis erat inquirendum, neque loquendum stante ipsius allegata sæpius gratia, & Privilegio & Indulto per Papam *Pium*, quo conceditur, *contra personas Cardinalium non posse procedi nisi in criminibus hæresis, læsæ Majestatis in prædicto cap. & schismatis*, & sic in istis casibus certa forma servata, per quam gratiam & pactum de non procedendo respectu præteritorum criminum omnia, si qua erant, delicta intelliguntur extincta, nec postmodum per quodcunque rescriptum Principis possunt revivisci, prout in Jure clare demonstrabitur, tanto magis, quia similes gratias respectu præteritorum criminum Papa Conclavistis concessit, & observavit, quanto magis decens est illas observare in personis Cardinalium, quæ tanquam pars corporis Papæ, & membra principalia S. R. E. debent majori prærogativa frui, unde ad condemnandum *Diaconum* Cardinalem *requiritur numerus XXVI. Testium*, qui debent esse omni exceptione majores. Et quia nullus adest testis, qui aliquid contra eum deponit, nisi patiatur multos defectus, & qui non possit ex pluribus causis legitimis reprobari, stante maxime tanta rigorosa diligentia capiendi proprias scripturas a domo rei, & pene omnes ejus familiares carcerando, & aliquos torquendo, & cum tortura terrendo. Et quia in tam rigorosa inquisitione huc usque nullus apparet accusator, aut qui ququam querimoniam contra

tra ipsum Cardinalem porrexerit, humiliter supplicatur *Serenissimo & Clementissimo Domino nostro* PIO Papæ IV. ut eundem Cardinalem suum humillimum servum absolvat, & a carceribus relaxari mandet, quod justum piumque erit.

Protestamur autem, quod restitutis nobis scripturis, & facta nobis copia videri processus mentionatos indiciorum Carrasæ, quos hucusque habere & videre non potuimus, luce clarius demonstrabimus ejus innocentiam.

Nec copia Processus formati contra Cardinalem Carrasam, reducta in summa cum imputationibus Fisci, earumque reprobationibus perfecta fuit, die XX. Novembria 1560.

Memoria, quod idem Cardinalis Carrasa cum Cardinale, Neapolitano ejus ex fratre nepote, & Dux *Paliani* carcerati fuerunt omnes in Arce Sancti Angeli die eodem.

VI.

Memoriale
CARDINALIS BELLARMINI
ad
CLEMENTEM OCTAVUM

Pontificem maximum,

continens

Res, quæ Sanctitas sua uti bonus Pastor reformare
debebat, si absque scrupulo gregem suum
gubernare volebat,

cum

Responsionibus ipsiusmet Pontificis.

Summus Pontifex triplicem gerit in Ecclesia Dei personam,
est enim Pastor, est Rector Ecclesiæ, unicusque Episco-

pus Urbis Romæ, proprius & princeps Ecclesiæ Siccionii, sed inter omnia ejus officia primum locum tenet sollicitudo omnium ecclesiarum. Hoc enim est primum singulare maximum. Primum quidem Apostolus Petrus multo ante factus est Pastor totius Dominici gregis, quam Episcopus Antiochenus vel Romanus. Singulare autem, quoniam multi sunt alii Episcopi nobilissimarum civitatum, multi quoque Principes temporales. Sed Pontifex orbis Terrarum Vicarius generalis, Pastor universalis Ecclesiæ solus ipse est; Denique maximum, quia Episcopus Romæ Urbis suos habet definitos limites, eosque satis angustos, ut etiam Principatus Ecclesiæ temporalis. At summus Pontificatus nullos habet in orbe terrarum limites, nisi quos ipse terrarum orbis habet.

Porro hoc officium tam antiquum, tam magnum, tam singulare, tam propriam sibi, tam necessarium Ecclesiæ, facile poterit summus Pontifex implere, si Ecclesiis singulis bonos Episcopos præficiat, eosque suo muneri satisfacere curet, & si opus sit, edgat; siquidem boni Episcopi bonos eligent Parochos, bonos Concionatores, bonos confessarios, totaque animarum salus, nisi per ipsos steterit, in tuto erit. At si forte negligentia Episcoporum seu Parochorum aliquæ pereant, sanguis earum de manu Pastorum particularium requiretur. Summus autem Pontifex animam suam liberabit, quippe qui fecit, quod suum erat, ne perirent; Sin autem summus ipse Pastor ecclesiis particularibus Episcopos dederit vel minus idoneos, vel qui munere suo fungantur, operam non dederit, tum sane animatum illarum sanguis de manu Pontificis requiretur.

In Concilio Tridentino Sess. 4. C. 1.

Postremo eadem sancta Synodus, tot gravissimis Ecclesiæ incommodis commota, non potest non commemorare, nihil magis Ecclesiæ Dei esse necessarium, quam ut
Beatis-

Beatissimus Romanus Pontifex sollicitudinem, quam universæ Ecclesiæ ex munere sui officio debet, eam hic potissimum impendat, ut lectissimos tantum Cardinales sibi adsciscat, & bonos maxime ac idoneos Pastores singulis Ecclesiis præficiat, idque eo magis, quod ovium Christi sanguinem, quæ ex malo negligentium & sui officii inmemorum Pastorum regimine peribunt. Dominus noster Iesus Christus de manibus ejus requisiturus.

A. Hæc consideratio ita vehementer me deterret, ut nullo homini magis compatiar, quam summo Pontifici, cui plerique omnes invidere solent, quod enim Sanctus Johannes Chryostomus Homil. 3. in Acta Apostolorum magno cum animæ sensu scribit:

Paucos ex Episcopis salvari propterea, quod difficillimum sit tot animarum sibi creditarum bonam rationem reddere.

Multo magis in summis Pontificibus locum habere dubitari non potest, neque blandiri nos debemus de bona conscientia, de recta intentione, de sanctis operibus, cum Apostolus Paulus dicat: nihil mihi conscius sum, sed in hoc justificatus non sum. Cum & Apostolus Jacobus terreat nos illa formidolosa sententia: Quicumque totam legem servaverit, & offendat in uno, factus est omnium reus. Unum autem in quo facillime peccatur, & difficillimum remedium adhibetur, est hoc, de quo agimus. Quare Apostolica benignitate deponam in sinu Potentissimi Principis, seu potius ad pedes ejus scrupulos meos, qui me, ut fatear, quiescere non sinunt. Videntur igitur mihi sex quædam res esse, quæ reformatione indigent, nec sine periculo negliguntur.

B. Prima res est diuturna vacatiò Ecclesiarum. De qua re existat Epistola sancti Leonis ad Anastasium Episcopum

pum Theſſalonicenſ. in qua jubet ſine mora providere Eccleſiis, ne gregi Domini deſit cura Paſtoris. Exſtat etiam Decretum Innocentii III. in Tit. de electione, ubi dicit: ne pro defectu Paſtoris gregem Domini lupus rapax invadat, aut facultatibus ſuis eccleſia viduata grave diſpendium patiatur: Volentes etiam in hoc occurrere periculis animarum, & eccleſiarum indemnitatibus providere: ſtatuiſmus, ut ultra tres meſes cathedralis Eccleſia vel regularis præſtatio non vacet. Eſtque hoc decretum cum multis aliis maturo conſilio in Synodo generali ampliſſima conſectum. Exſtant quoque plurimæ apud Sanct. Gregor. Epistoſæ, in quibus admonentur ii, ad quos ſpectat electio, quam citiſſime Paſtorem eligere. Et ſi forte neceſſaria fuiſſet aliqua mora, conſueverat vacantem Eccleſiam commendare vicino Epicoſpo, non ut ſit ad fructus hoc tempore percipiendos, ſed ad ſollicitudinem ejus Eccleſiæ interim gerendam. Itaque ſtudebant Sanctiſſimi prudentiſſimique Pontifices, continuo vacantibus Eccleſiis providere, ne rei efficerentur animarum, quas ob defectum Paſtoris perire contingeret. Diſcile enim eſſet paucis explicare, quantum detrimenti capiant Eccleſiæ viduata, in qua vitiorum abrupta ſe grex præcipitet dum caret Paſtore, quantum ſylveſcat vinea, dum caret agricola.

C. Secunda res eſt promotio minus utilium Prælatorum. Debet enim prævideri optimam illam eſſe præviſionem, cum ſimul utrumque fieri poteſt, ut perſonæ bene merenti & vacanti Eccleſiæ utile provideatur. Sed prima & maxima ratio habenda eſt Eccleſiæ. Scribit enim Sanct. Gregorius Lib. 6. in Lib. 1. Reg. cap. 3. In aliis multis rebus ſalubrem eſſe diſpenſationem. Et ipſe S. Gregorius Lib. 2. R. cap. 65. dicit, ſe ob metum peccandi in electione omnino decreviſſe non ſe admittiſcere in electionibus Epicoſporum. At ut alia nunc præteream, Concil. Trident. Seſſ. 24. c. 1. diſertis verbis affirmat, peccare mortaliter eos
omnes

omnes, ad quos quocumque modo spectat Episcoporum promotio, nisi præficiendos curaverint.

D. Quos digniores & Ecclesiæ magis utiles ipsi iudicaverint, quæ est communis Doctorum sententia. Expavifateor, cum bis terve in sacro Consistorio vidi ad Episcopatus Cardinalitios promoveri aliquos, qui ob nimiam senectutem, vel ob aliam corporis debilitatem, vel ob defectum Episcopalem virtutum, tales erant, ut non modo non utiliores, sed vix utiles, vel apti ad regendas animas iudicari possent: At consuetudo id postulat, ut antiquioribus Presbyteris Cardinalibus, quicumque illi sint, Ecclesiæ illæ committantur. Non opinor, ulla consuetudine unquam effectum esse, ut corpora nostra curanda medicis antiquioribus committamus, sicut decrepitam senectutem (ætatem) vel ob aliam causam minus idonei sint ad curandum, quod ergo facimus ob salutem æternam animarum.

E. Omitto, quod hoc tempore plurimi ambiunt Episcopatus, vel potius non ambiunt, sed aperte quærunt, & flagitant nescientes omnino, ut Dominus ait, quid petant. Si enim iudicio civilium Legislatorum non est dignus sacerdotio nisi qui ordinatur invitus, quomodo non sit indignus, qui ultro se ingerit.

F. S. Gregor. Lib. 6. in princ. & Sanct. Bernhard. Lib. 4. de Confid. Cap. 5. qui pro se rogat, inquit, iam iudicatus est, & inter cunctatores & renuentes compello intrare.

G. Tertia res est absentia Pastorum ab Ecclesiis, quid enim prodest idoneum eligi, si non resideat? At ut cætera præmittam Conc. Trid. Sess. 23. c. 1. declarat præcepto divino teneri Pastores animarum, oves suas agnoscere, verbi divini prædicatione, sacramentorum administratione, & bonorum omnium operum exemplo pascere, quæ omnia implere

non possunt, qui gregi suo non assistunt, & per se notum est, & per eandem Session. explicatum. Ex quo Concilio idem quoque Cardinalis colligit: si forte Episcopi sint Ecclesiarum ab urbe remotarum, teneri ad residentiam personalem illis Ecclesiis.

I. Atque hoc est præcipuum, in quo vehementer timeo, ne offendantur ii, ad quos pertinet dare operam, ut Episcopi resideant.

L. Video enim in Ecclesiis Italiæ desolationem tantam, quanta ante multos annos fortasse, ut jam neque divini Juris, neque humani residentia videatur. Numerantur hodie Cardinales Episcopi non residentes XI. 1. Genualdus, 2. Florentinus, 3. Veronensis, 4. Asculanus, 5. Gallus, 6. Borromeus, 7. Senensis, 8. Brandinus, 9. Vice-Comes, 10. Tuscus, 11. Ossanus.

M. Secundo, plures adhuc numerantur Episcopi, qui nuntios Apostolicos agunt, qui per multos annos Ecclesias suas non viderunt. Tertio nonnulli, relicto ministerio pascendi animas sibi creditas, magistratum publicum gerunt, id, quæ ratione justificetur, ignorare me fateor.

N. Nam Apostolus prohibet eos, qui Deo militant, implicari negotiis secularibus. Et Greg. Lib. 7. Reg. C. 9. acriter reprehendit Basilium quendam Episcopum, qui veluti unus de laicis in causis forensibus, & prætoriiis occupabatur. Olim ex iudicibus seculi assumebantur aliqui ad solium Episcopale, quod de Ambrosio, Macario, Chrysofomo, Gregorio, legimus. Quod vero ab Episcopali fastigio descenderint aliqui ad politicum Magistratum gerendum, apud veteres, quod sciamus, non legimus. Nec immerito. Quale enim est, ut proprium munus est ministrare verbo & oratione, & quorum manus ad benedictionem consecratæ, ii satellitibus stipati esse non possunt torquendis & necandis hominibus.

O. Quam

O. Quam multi, relictis ovibus, Romæ vel inutile tempus terunt, vel iis in rebus occupantur, quæ per alios commode fieri possent. Fateor quidem aliquos Episcopos a residentia per obedientiam excusari. Neque illud inficior, posse summum Pontificem certis de causis ad tempus Episcopos aliquos a residentia eximere, sed nescio an Deo placeat, ut tantus numerus Episcoporum tam longo tempore tanto cum animarum detrimento a propriis Ecclesiis absit? Quos certe suo muneri satisfacere non posse perspicuum est: Nam si illi Episcopi, qui assidue resident, & totis viribus in curam animarum incumbunt, neque suscipiunt talia tractanda negotia, vix tamen onus regiminis ferunt, & cum ingenti periculo præsumunt, ut de iis S. Augustinus Lib. de Confess. C. 4. loquitur? Et notum est ex Apologetico S. Gregor. Nazian. Diat. 54 S. Chrysof. de Sacerdotio, & libro S. Gregorii. Quomodo non falluntur, qui longe a suis ovibus absunt, & alienis multis negotiis implicantur, & tamen muneri suo Episcopali satisfacere confidunt.

P. Quarta res est Polygamia spiritualis, videlicet cum uni Episcopo plures Ecclesiæ committuntur. S. Bernard. in Epistola ad Comitem Theobaldum rem totam tribus verbis absolvit, cum ait: Id non esse licitum, nisi dispensatione ob magnam Ecclesiæ necessitatem. S. Thom. lib. 9. art. 15. scribit: Beneficiorum præsertim Curatorum multiplicationem non solum contrariari Juri Canon. sed etiam juri Nat. non quod ita sit intrinsece mala, ut nullo modo honestari possit; qualia sunt adulteria, mendacia, & similia; sed quod absolute mala sit, posset tamen ob certas circumstantias honestari, & ob ecclesiæ necessitatem, ex quo colligit idem Sanctus Thomas, cum qui dispensatione duas habet Ecclesias, non esse tutum in conscientia, nisi causa illa adfit Ecclesiæ necessitatis; vel saltem majoris utilitatis, quam dispensatio non tollit, nisi vinculum juris Pontificii. Et hanc S. Thomæ doctrinam
omnes,

omnes Theologi probant. Quare timendum est, ne forte non fiat in conscientia tuta, qui duas Ecclesias habent, unam Cardinalitiam, alteram non Cardinalitiam. Causa enim, cur Episcopis Cardinalibus duæ permittantur Ecclesie, non videtur esse necessitas, vel utilitas Ecclesie, sed major personæ dignitas vel commoditas, quas causas S. Thom. omnino repudiatur. Neque sufficienter excusari videntur ex eo, quod unam Ecclesiam in Diaconiam, alteram in administrationem habere dicantur, vel quod hanc Polygamiam spirituales usus a multis annis introducens admittat: Nam ut omittam, quod Episcopi Cardinales hodie se non administratores, sed Episcopos utriusque Ecclesie dici nolunt. Certe Concilio Trident. a Sede Apostolica approbatam distinctionem illam omnium aperte committi debere, neque in titulaturam, neque in commendam, neque alio quovis nomine, & Sess. 24. Cap. 17. Duo Beneficia præsertim curata ne ipsis quidem Cardinalibus concedit. Usus autem illum a multis annis introductum eadem Tridentina Synodus abrogavit, ut omittam, quod ea, quæ mala sunt, nisi certa quædam circumstantia adsit.

Q. Quinta res est facilis translatio Episcoporum de una Ecclesia ad alteram, quæ maxime cernitur in sex Episcopatibus Cardinalitiis & in Episcopatibus Hispaniæ. Translatio enim Episcoporum secundum Canones atque usum veteris Ecclesie non debet fieri, nisi ob Ecclesie necessitatem, vel majorem utilitatem, neque enim institutæ sunt Ecclesie propter Episcopos, sed Episcopi propter Ecclesias. Nunc autem quotidie translationes fieri videmus ea sola de causa, ut Episcopi vel honore vel opibus augeantur, propterea notum est ex cap. corpora &c. de Translat. Episc. Vinculum matrimonii spiritualis esse aliquo modo majus, quam vinculum matrimonii corporalis. At propterea non posse solvi, nisi a Deo, vel a Vicario Dei, declarante voluntatem Domini sui. Quis autem credat velle Deum, ut ob solum temporale lucrum, vinculum

vinculum sancti hujus conjugii dissolvatur, præsertim cum sine detrimento animarum fieri nequeat, ut experimentum ipsum docet; Atque Episcopi ecclesias diligunt, quas brevi deserere sperant, ut ad alias commodiores transeant. Certe intra paucos menses misera Albanensis ecclesia quater mutavit Episcopos. Et ecclesie sex Cardinalitæ, quæ omnibus aliis dignitate præstant, cura & diligentia pastoralis omnibus aliis cedunt, præsertim hoc tempore, quo tres illarum sponfos habent Polygamos, & in alterius sponsæ ditioris amplexibus occupatos; tres vero reliquæ sponfos habent ita confectos ætate vel morbis, ut de bonâ educatione filiorum, ne dicam generatione, omnino desperent.

R. Sexta res est. Episcoporum resignatio sine legitima causa: Nam si tam est arctum & pene insolubile vinculum inter Episcopum & Ecclesiam, ut Canones docent. Unde fit, ut tam facile vinculum istud quotidie solvi videamus. Alii retentis fructibus Ecclesiam resignant, ac si quis uxorem repudiat & dotem retineat. Alii divites ex redditibus Ecclesie jam effecti, Episcopatu renunciant, ut ad majora sibi viam aperiant. Alii nepotibus sedem renunciant, & specie renunciationis hæreditate possident sanctuarium Dei. Alii malunt in Romana curia Referendarii esse vel Clerici, quam extra curiam Sacerdotes magni. Alii denique mutant aëris insalubritate. Alii ob proventus exiguos. Alii ob populi proterviam. Sed Deus novit an istæ sint justæ causæ resignationis, & an Episcopi ejusmodi quarant, quæ sunt sua, aut quæ Jesu Christi.

Hæcque sunt Beatissime Pater, quæ mihi hoc tempore suggerenda Sanct. Vestræ esse videbantur, ut conscientiam meam hac in parte exonerarem, quæ sicut a me sincero animo scripta sunt, ita benigno vultu, ut a Beatitudine Vestra legantur, cum omni reverentia & demissione etiam atque etiam precor.

S. V.

Servus humill.

Rob. Cardinalis Bellarminus.

Mm mm

RE-

RESPONSUM SUMMI PONTIFICIS.

A.

HOc me quoque terret; sed cum corda hominum soli Deo pateant, nec possimus nos nisi homines eligere, duo exempla aliquando Nos consolantur. Primo, quando Dominus noster Iesus Christus elegit XII. Apostolos prævia pernoctatione in oratione, quod nescitur an in alia actione fuerit, & nihilominus inter illos electos unus fuit Judas. Aliud exemplum est, quod XII. Apostoli pleni omnes Spiritu Sancto septem elegerunt Diaconos, inter quos unus fuit Nicolaus, tam insignis postea hæreticus. Quæ exempla pro sua infinita bonitate putamus Deum omnipotentem pro consolatione eligentium in Ecclesia reliquisse.

B. In hac prima re, sicce in hoc primo capite fatemur, Nos peccare; sed plerumque in causa est difficultas inveniendi personas idoneas, & quamvis sæpe multi proponantur, cum per Nosmet ipsos non steterit summare informationes, & aliquando experti sumus illos, quibus hanc causam demandavimus, Nos vel decepisse, vel ipsos ab aliis deceptos fuisse. Denique putavimus memores sententiæ S. Pauli: Cuique manus non imponas, & ideo differre, ne decipiamur. Nec non recordamur, tempore etiam Magni Gregorii ecclesias, quæ diu vacabant, & hac de causa Pontificem solitum fuisse uni Episcopo aliam commendare, ut interim curam illius haberet.

C. Scimus hoc, & quantum in Nobis est, semper præ oculis habemus providere Ecclesiis, non autem personis, nisi quando & Ecclesiæ & personæ æque providere putamus.

D. Hæc sententia recta est, sed hodie, si de dignioribus est agendum, nunquam providebitur ecclesiis, quia nescimus modum, quem tenere debemus, ut sciamus qui dignior sit.

E. Quoad Episcopatus &c. inferius dicemus.

Hoc

Hoc etiam torquet Nos, quia si volumus dare Episcopatus petentibus, vel iis, qui Nobis ab aliis proponuntur, nescimus, quomodo poterimus ecclesiae providere, praesertim ecclesiis non ita magnis, & parvi redditus. Et si D. V. sciret aliquem modum, libenter audiremus & amplecteremur.

F. Ista possunt dici, sed cum ad praxin devenimus, in magnas incidimus difficultates.

G. In hoc fatemur peccare, quia nimis facile indulgimus Episcopis, ut possint Romam venire, & difficile Roma expelluntur.

I. Antea si D. Vestra vult recordari, fortasse unus, ut dicitur, pro mille non residebat. Gervaldus occasione litium; & fortasse scit D. V. si magis expedit, ut resideat, nec ne.

3. Veronens. habet Coadjutorem.

4. Tractat de resignatione, & est Theologus.

5. Venit occasione anni Sancti.

6. Scit D. V. quas habet in sua Diocesi.

7. Infirmitas est in causa.

8. Residet, quia Ecclesia est in Provincia, quam regit & saepissime est in Ecclesia.

9. Nunc redit & paucos habet Parochianos.

10. Residet, qualibet hebdomada potest esse in sua ecclesia.

11. Optatus ad negotia Regia.

M. Quoad Nuntios putamus decentissimum esse, ut Nuntii sint Episcopi, quia Episcopi imperant, ac majoris auctoritatis sunt apud Principes ac populos, & nisi tanta hominum penuria laboraremus, citius mutaremus.

N. Quoad eos, qui politicos Magistratus gerunt: Si agitur de his, qui in statu ecclesiastico gerunt. Magistratus non est in toto statu ecclesiastico, nisi in Romandiola unus.

Alter est Episc. Camerin. Prolegatus in Provincia Marchiæ, ita ut in singulis diebus, nedum singula hebdomada possit esse in ecclesia sua, & quasi singulo sero in sua Diocesi.

O. Revera nos nisi nuncios absentes non retinemus, quorum mutatio non ita facile ob magna & principalia negotia fieri potest.

P. Quod ad istam Polygamiã; nisi in istis sex Episcopatus Cardinalitiis circa nihil immutandum duximus; jam a prædecessoribus nostris etiam post Concil. Trident. res hæc examinata fuerat, & ita constituta, & non sine Ordine Collegii: Et redarguere facta prædecessorum nostrorum, & tot Cardinalium, non visa fuit Nobis res, quæ sine scandalo fieri posset, quomodo cognoscet D. V. si mature super hoc considerabit.

Q. Nos autem difficultate transferimus: Quoad Episcopatus Cardinalitios diximus supra: Quoad Hispaniæ Episcopatus cogitet D. V. si nunc Regi hæc facultas tolleretur, in quantas incideremus difficultates. Circa tamen hoc non defecimus monere Regem, & per Nos, & per Nuntios nostros.

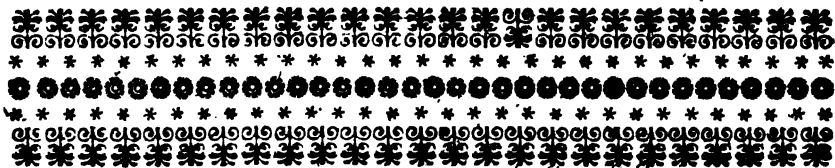
R. Has resignationes difficillime admisimus, & regulariter non nisi examinatis causis, & congregatione rerum Consistorialium, & aliquando ob incertitudinem resignantium.

Hæc pauca ita cursim diximus, tum ad excusandas excusationes in peccatis, tum ob miseriarum difficultates, quibus impliciti in has ærumnas incidimus. Fatemur enim nedum in istis, sed in aliis multis, imo in omnibus peccare, & in nulla re muneri nostro satisfacisse, nec satisfacere. Roget ergo Deum omnipotentem, vel quod sua divina, & efficacissima gratia Nobis opituletur, vel quod magis optamus, Nos ab hoc mortali viaculo absolvat, aliumque subroget, qui omnibus numeris officium sibi injunctum

perficiat.

F I N I S.

INDEX

I N D E X

VERBORUM ET DICTIONUM, MEDII ÆVI BARBARIEM REDOLENTIUM.

A.		<i>Carra</i>	312	
A	<i>Albergaria</i>	131. 139	<i>Casalia edificia</i>	75
	<i>Albergum</i>	259	<i>Casamentum go. ligium</i>	288
	<i>Aldio & Aldia</i>	153. 318	<i>Castellani</i>	107
	<i>Allodum</i>	146. 150. 312	<i>Cellarini</i>	48. 144
	<i>Allodium</i>	76. 206. 242. 265. 276	<i>Chacipolli</i>	107
	<i>Aloidi</i>	101. 257	<i>Concambium</i>	310
	<i>Alotum idem ac terra dominata</i>	85	<i>Condamina</i>	195
	<i>Apostolatus</i>	322	<i>Consuetudines</i>	77. 81. 130. 210
			<i>Constabularius</i>	47. 79
			<i>Corticala regni</i>	318
B.		<i>Cortis</i>	152. 183	
<i>Baillivi</i>	107. 243	<i>Crasiacum. Cressicu.</i>	151	
<i>Bajuli</i>	58 143 269			
<i>Bannum</i> 97. 184. <i>imperiale</i>	306	D.		
<i>Baro</i>	53. 242	<i>Dapifer</i>	47. 182	
<i>Battidorium</i>	122	<i>Devestire</i>	300	
<i>Bebcharia</i>	193	<i>Dies consuetudinales</i>	257	
<i>Beneficiare</i>	191	<i>Districualis persona</i>	295	
<i>Bladum</i>	249	<i>Domicellus</i>	54	
<i>Burgenses</i>	53	<i>Dominicatus</i>	65	
<i>Busicularius</i>	79. 182	<i>Dominici majores & minores</i>	192	
		<i>Dominium vel quasi</i>	167	
		<i>Dominium Directum</i>	334	
C.				
<i>Caballata vini puri</i>	60			
<i>Calderia</i>	261	E.		
<i>Capucia rubra</i>	38	<i>Enganno</i>	63	
		N a n n	<u>F. Feo.</u>	

INDEX I.

<i>Palificatura</i>	183	<i>Sponsaliticium</i>	88
<i>Pariatus</i>	133	<i>Stabilium</i>	43
<i>Paroda</i>	184	<i>Studentes in monasterio</i>	220
<i>Patrizare</i>	219		
<i>Pedagium</i>	82. 94. 164	T.	
<i>Pedagiatores</i>	244	<i>Tabernagium</i>	263
<i>Pedesticum</i>	275	<i>Taschia</i>	131
<i>Pincerna</i>	47	<i>Temporalitas</i>	233
<i>Placitum</i>	66	<i>Tenementum</i>	70
<i>Portinaticum</i>	183	<i>Treugarum carta</i>	224. 332
<i>Potestas pro villa 99.</i>	jurisdictio 257	<i>Tricamerarius</i>	232
<i>Prastaria</i>	61. 75		
		V.	
R.		<i>Vasallus</i>	66
<i>Rauba</i>	295	<i>Vassi</i>	192
<i>Reclamationem habere</i>	216	<i>Verberia pro dote</i>	71
<i>Refrigerium</i>	75	<i>Verpitio</i>	66. 89. 95. 195. 210. 326
		<i>Vestiaria</i>	221
S.		<i>Viarus</i>	71
<i>Savogenfis-ager pro Sabaudiensf</i>	65	<i>Vicarius</i>	294.
<i>Seneschallus</i>	99. 284	<i>Vice-Dominus</i>	36
<i>Senior</i>	50. 65	<i>Usagium</i>	81
		<i>Usaticum</i>	37

) o (

INDEX II

**INDEX
PERSONARUM RERUM VERBORUM
ET MATERIARUM COPIOSISSIMUS.**

A.			
A bbatisville	38	<i>Antelmus, Episcopus Bellicensis</i>	44
<i>Abundantia monasterium</i>	31	<i>Antigny familia</i>	165
	157. 176	<i>Aquitania Duces</i>	242
<i>Adalbertus Italia Rex</i>	182	<i>Arbostum oppidum in Comitatu Burgundia</i>	179
<i>Adelama, Vidua Lotharii Regis, Osbornis Alemannorum Regis Soror, & Conradi Regis Uxor</i>	47	<i>Archi-Cancellarius in Germania</i>	315
<i>Adelbeida, filia Regina Bertha</i>	27	<i>Archi-Cancellarius Regni Burgundia</i>	150
<i>Adelheid uxor imperatoris Ottonis</i>	50	<i>Archi-Cancellarius regni Italia</i>	187
	322		302. 304
<i>Adrianus Papa</i>	322	<i>Archi-Capellanus</i>	248
<i>Advocatus ecclesie</i>	38. 45. 123	<i>Arduinus Rex</i>	323
<i>Advocatus Friburgensis</i>	40	<i>Arclatense regnum</i>	332. 317
<i>Advocatus causa</i>	59	<i>Arclatensis Archiepiscopus</i>	67
<i>Aganense monasterium</i>	33 38. do-	<i>Arragonum Rex Petrus</i>	294
<i>natur spina de corona Domini</i>	54	<i>Astenses Episcopi</i>	182
	61. 94. 249. 262. 323	<i>Asylum</i>	49
<i>Agnes uxor Henrici IV. Imperatoris</i>	136. 237. 304	<i>Avancy, vicus</i>	280
		<i>Augustodunenses episcopi</i>	99
<i>Alamandorum familia</i>	44	<i>Azano monasterium</i>	182
<i>Alexander Pontifex</i>	236		
<i>Albonenses Camises</i>	161.	B.	
<i>Hugo</i>	208	<i>Balmense canobium</i>	241
<i>Alingiorum familia</i>	271	<i>Bannum regale 57 240. grossum & minutum</i>	118
<i>Alsacia territorium</i>	308	<i>Baptismi & sepulchrius 123. Dispositus Roma baptizatus 418. Legatus Regis Numidarum baptizatus</i>	438
<i>Amalricus, Narbona Dux</i>	73		329
<i>Amberta Prior</i>	79	<i>S. Barbara ecclesia</i>	329
<i>Ambrosiata Abbatia</i>	222. 225		Bar-
<i>Anno Archiep. Colonienfis</i>	136. 237		
<i>Ansa oppidum</i>	222		

I N D E X II.

<i>Barcinonenses Comites</i>	63. 172	<i>Burgundia Comites</i>	Joannes 38. Jo-
<i>Basileensis Episcopus</i>	57		anna 39. in notis Otto Guiliel-
<i>Bauciacus (Ulricus de) Sebustiana Pro-</i>			mus 146 297. Stephanus, Guili-
<i>vincia Regulus</i>	283		elmus 196. Hugo 252. Joannis
<i>Baugiaci Domini</i>	214. 287. 328		291. Stephanus 327
<i>Baucio Domini</i>	63	<i>Burgundia Duces</i>	48 Odo 71. Hu-
<i>Raynovicus</i>	280		go 98 208
<i>Bellucenses episcopi</i>	68	<i>Burgundia Reges</i> ,	Bertha 25. Con-
<i>Belna urbs Burgundia</i>	297		radus 47. 191. 214. Rodolphus
<i>Berengarius Italia Rex</i>	182 246		26 50. 323
<i>Bernardus Comes Plantapilosa</i>	66	<i>Burgundia Rector</i> ,	<i>Ceringia Dux</i>
<i>Berno Abbas Gigniacensis</i>	66		290
<i>Berta regina Burgundiae fundat mo-</i>		<i>Burgum Imperatoris</i>	32
<i>naferium Paterniaci</i>	25	<i>Buticularius</i>	79
<i>Bisuntinus Archiepiscopus</i>	227. 240		
	286 293		
<i>Bonifacius Montisferrati</i>	Marcbio		
	162	<i>Cabillonenses Comites</i>	145 278. 291
<i>Bononienses Comites</i>	46	<i>Ceremoniarum Romanarum liber</i>	370
<i>Boscaudunensis Abbatia</i>	144	<i>vera de illo historia</i>	371. autor ib.
<i>Boso Rex Provincia</i>	66. 295	<i>editiones</i>	382 verso 385
<i>Bouligneux civitas</i>	214	<i>Calamonte familia</i> ,	<i>Chalamont</i> 253
<i>Bracon feudum ecclesia Agaunensis</i>	38	<i>Camberiaci domini</i>	156
<i>Possessores castri</i>	39. in Notis.	<i>Camerarius</i>	79
<i>Brancheduni Domini</i>	114. 195. 271	<i>Camerarii Pontificii inauguratio</i>	469
	282. 288	<i>Campegius (Thomas) Legatus Pauli</i>	
<i>Briatensis ecclesia</i>	100	<i>III. in Germaniam</i>	506. instructio
<i>Brixiani episcopi</i>	168	<i>ei data</i>	589
<i>Brueria Priorissa praestat obedientiam</i>		<i>Campum-munitum Prioratus Bene-</i>	
<i>Abbati Ambroniaci</i>	222	<i>dictinorum</i>	97
<i>Bulbinche</i>	279	<i>Cancellaria Romana Taxa</i> ,	<i>edita</i>
<i>Burchardi Ceremoniarum Magistri</i>		<i>Roma</i>	387
<i>scripta</i>	365. <i>diarium curia Roma-</i>	<i>Cancellarius Poncho</i>	30. <i>Anselmus</i>
<i>na.</i>	ib.	<i>almi Mauricii & Domini Regis</i>	
<i>Burchardus Episcopus Lausanensis,</i>		<i>Cancellarius</i>	34. <i>Arnulphus</i> 56. <i>Ul-</i>
<i>filius Bertha Regina Burgundia</i>		<i>ricus Ar. bi-Cancellarius Rodulphi</i>	
<i>Transjurana</i>	27. 51	<i>Regis</i>	76 <i>Hugo Cancell. Regis</i>
			<i>Fran.</i>

C.

I N D E X II.

<i>Francia</i> 79. <i>Baldoinus</i> 147. <i>Boso</i> 154. <i>Eribertus</i> 161. <i>Conradus Metensis & Spirensis Episcopus, imperialis aula Cancellarius</i> 167. <i>Cadelous</i> 170. <i>Vido</i> 183. <i>Oddo-Bani</i> 198. <i>Henricus</i> 248. <i>Ducis Narbonensis Cancellarius</i> 268. <i>Günterus, Cancellarius Henrici II. Imperat.</i> 301. <i>Guido, Cancell. Ottonis Imper.</i> 319. <i>Episcopus Vercellensis</i> 322	<i>Carolus III. Imperator</i> 323
<i>Caprariorum familia</i> 132	<i>Carolus Constantinus, Viennensis Princeps</i> 191
<i>Capucia rubea, qua Canonici S. Mauricii Agaunensis gestare solent</i> 38	<i>Cartusia repausatorium fundatum</i> 40
<i>Caraffa (Carolus) Cardinalis fata</i> 507. <i>extractus ex processu contra illum.</i>	<i>Cartusienfis ordinis privilegium</i> 244
<i>Cardinales vult precedere Legatus Hispanicus</i> 401. <i>ritus funebres</i> 405. 436. <i>puniuntur</i> 409. 417. <i>in Episcopos creantur</i> 409. <i>reconciliatio voti</i> 422. <i>Dux Albania apud eos vult sedere</i> 443. <i>an Ducissa bviam ire debeant</i> 457. <i>Episcopi jurant</i> 471. <i>officia</i> 508. 517	<i>Cassania monasterium</i> 78. 256. 325. 331
<i>Cariloci monasterium (Charlieu) in pago Matiscon.</i> 179. 295	<i>Castella Reges. Ferrandus</i> 241
<i>Caroli IV. Aurea Bulla pro Ecclesia Ebrudunensi</i> 232. <i>pro Comite Valentinenfi</i> 317	<i>Cavaniacum, vicus ad Vela fluvium</i> 122
<i>Carolus V. electus Roman. Imper.</i> 427. <i>Solennia ob hanc electionem Roma celebrata</i> 427. <i>delicatisimus Juvenis & ecclesiasticus</i> 429. <i>Romam occupat</i> 529. <i>litera ad Senatum Romanum</i> 550	<i>Cavariacum, vicus Sebusia</i> 210
<i>Carolus V. Rex Francia</i> 133	<i>Celestinus III. Pontifex</i> 162
	<i>Cenomanenses Vice-Comites</i> 52
	<i>Chaponay familia</i> 204
	<i>Charitatis Abbatia</i> 291
	<i>Cimeterii concessio</i> 52
	<i>Clavimontis Comites</i> 182
	<i>Clavium</i> 231
	<i>Cluniacense monasterium</i> 46. 47. 52. 61. 95. 98. 105. 112. 114. 120. 122. 128. 130. 136. 140. 145. 191. 196. 199. 204. 208. 214. 235. 237. 241. 248. 253. 255. 261. 265. 268. 271. 278. 282. 288. 290.
	<i>Coloniaci familia</i> 91. 117
	<i>Columbam dimittendi ritus abrogatus</i> 461
	<i>Comes ex officio</i> 57
	<i>Compromissum inter Priorem Nantuacy, & Stephanum Dominum de Thoyre</i> 332
	<i>Condatiscense Monasterium</i> 184
	<i>Condominium de Contamine</i> 35
	<i>Confirmatio privilegiorum & pactorum</i> 132. 147
	<i>Conradus Imperator</i> 167. 301
	Con-

INDEX II.

<i>Conradus Rex Burgundia</i>	26. 27. 33.	<i>Decima monasterio de Six data</i>	70
	47 52. 62. 65. 108. 312	<i>Delegatorum judicum sententia</i>	237
<i>Conradus Romanorum Rex</i>	56	<i>Diariorum Curia Romana Scriptores</i>	
<i>Consecratio Ecclesia S. Pauli de Boravilla</i>	115	363. diversorum recensio	365
<i>Constabularius Regis Ludovici</i>	79	<i>Dispotus baptizatur</i>	418
<i>Contaminensis ecclesia</i>	59	<i>Divionensis ecclesia</i>	310
<i>Costonay familia</i>	286	<i>Divina, castrum in Gestii Ballivatu</i>	76
ACHILLIS CRASSUS Cardinalis	381	<i>Dominum altum & bassum</i>	148
PARIS CRASSUS , ejus diarium curia Romana 361. officia 367. obitus ib. epitaphium ib. an inter impositores literatos referendus ib. scriptum ejus de caeremoniis Cardinalium 368. autor Ordinis Romani 369. autor diarii curia Romana 369. falso dicitur, eum edidisse librum caeremoniarum Curia Romana 371. non fuit Cardinalis 371. conqueritur de editione libri Ceremoniarum 378. actio contra Marcellum	487	<i>Dominii Directi translatio</i>	118
		<i>Donationum singulares clausula</i>	76.
		255. juramento firmata 80. facta ob mala antea patrata, 82. excommunicati illarum violatores 87. confirmata a Pontifice ib. execrationes adjecta 97. 101. 111, 121. 150. 156. 195	
		<i>Dos dicta apud Allobroges Vercheria</i>	73. ecclesia constituenda 115
		<i>Dotalistium</i>	98
		<i>Ducum Ordo in Curia Romana</i>	499
		<i>Durannus Abbas Saviniacensis</i>	65
		E.	
<i>Cremaiaci monasterium</i>	218	<i>Ebredunensis Archiepiscopus</i>	56 73.
<i>Cretenfis insula venditio a Bonifacio Marchioni Montisferrati</i>	162	141. 172. S. I. Romani Triscamerarius	232
<i>S. Crucis monasterium in Jaresio</i>	117	<i>Ebredunensis Comitatus</i>	141
<i>Cuiselli Domini</i>	77	<i>Edelgardis, Comitissa Gebennensis</i>	74
<i>Culcha monasterium</i>	142	<i>Eduense monasterium</i>	72
		<i>Emenda in pacto constituta</i>	281
		<i>Engolismensis Comes</i>	110. <i>Gaufredus</i>
			115
			<i>Epi-</i>
D.			
<i>Dalchini Comites</i>	73. 107. 209. 215. 218		

INDEX II.

<i>Episcoporum juramentum in curia Romana</i>	<i>466</i>	<i>clesia Condominii 35. Raymundus de Fulniaco</i>	<i>60. 103</i>
<i>Eporediæ Marchiones</i>	<i>192. 198</i>	<i>Fundatio monasterii Paterniaci</i>	<i>29.</i>
<i>Ermengardis Regina filia Ludovici II. Imperatoris & Regis Provincia</i>		<i>Carusæ repausatorii 40. Abbatia S. Victoris Genevensis</i>	<i>49</i>
<i>Bosonis uxor</i>	<i>66</i>	<i>Furti pana</i>	<i>43</i>
<i>Execratio fundationi monasterii Paterniaci adjecta</i>	<i>27. donationibus</i>		<i>34</i>

F.

<i>Feudum, ejus concessio a Monasterio Agaunensi, Matisonensi Comitii facta</i>	<i>61. Ecclesia Lugdunensi prestatur a Domino de Turve</i>
<i>90. ab Abbate Cluniacensi Raymundo Duci Narbona concessum</i>	<i>268</i>
<i>Fidejussionis contractus</i>	<i>64</i>
<i>Focignis familia</i>	<i>125</i>
<i>Forcalcar'ii Comites</i>	<i>142. 185</i>
<i>Forisenses Comites</i>	<i>93. 99. 113. 237. 325</i>
<i>Foucigny Comites</i>	<i>40. 69. 103. 200</i>
<i>Friburgensis Advocatus</i>	<i>40</i>
<i>Fridericus I. Imperator</i>	<i>59. 105. confirmat privilegia Carthusiæ Majori</i>
<i>147. 158. 177. 185. confirmatio privilegiorum ecclesiæ Genevensis</i>	<i>239.</i>
<i>Fridericus II. Imperator</i>	<i>166. 314</i>
<i>Fruaruariense monasterium</i>	<i>136. Abbatia in diocesi Eporediensi</i>
<i>137. 138. 146. 230. 236. 245. 297. 298. 299. 304. 305. 306</i>	
<i>Fulciniaco Domini sunt advocati ec-</i>	

G.

<i>Galcherus Salinensis Dominus</i>	<i>31</i>
<i>Gebennenses Comites</i>	<i>85. 94. Aymo 97. 124. 196. Wilelmus 201. Hugo 243. Amadeus</i>
<i>Gebennenses Episcopi</i>	<i>103. 150. Humbertus 200. Henricus</i>
<i>Genevenses Comites</i>	<i>74. 259. 270. 293</i>
<i>Genevensis Episcopus Hugo</i>	<i>49. 88. 184. confirmatio privilegiorum</i>
	<i>239</i>
<i>Gex Domini</i>	<i>258</i>
<i>Gigniacum monasterium</i>	<i>66. Berno ejus abbas</i>
	<i>102</i>
<i>Golliana Abbatia fundatio</i>	<i>31</i>
<i>Gralliorum familia apud Gestios</i>	<i>70</i>
<i>Grandis-vallensis Abbatia fundatio</i>	<i>175. 177</i>
<i>Grassani monasterium</i>	<i>170</i>
<i>Grossus Jofferanus</i>	<i>60. Bernardus</i>
	<i>195</i>
<i>Guichenonius (Germanus)</i>	<i>5</i>
<i>Guichenonius (Samuel) vita & scripta</i>	<i>1. seqq.</i>
<i>Guido Genevensis Episcopus</i>	<i>35</i>
<i>Habesfinorum Regis fœdus cum Rege Portugallia</i>	<i>473</i>

Halo-

INDEX

<i>Halecum distributio in monasterio</i>	<i>ma celebranda</i> 427.	<i>an electionem Romano Pontifici significare</i>
<i>Cluniacensi</i> 336		<i>debeat</i> 428.
<i>Harberg (Hartmannus. do.)</i> 38		<i>Advocatus est Sedis romanae</i> 429
<i>Henricus Imperator</i> 36. 123. 134. 193. 245. 296. 316		<i>Imperatrix consors imperis</i> 318. 322
<i>Henricus IV. Impet. donatio ejus monasterio Fruiliariensi</i> 296. 303. 305		<i>Impignoratio castri de Rocca - Tailla</i> 284
<i>Henricus VI. Imperator</i> 124		<i>Indictionum usus</i> 66
<i>Henrici Regis bellum cum Rodulfo Duce</i> 199		<i>Inoffensa Steph. Scriba S. P. Q. R.</i> 365
<i>Hierosolymitanus Patriarcha</i> 298		<i>Ingenui homines servis oppositi</i> 110
<i>Holfstenius (Lucas) observationes ejus in Pontificale Romanum</i> 507		<i>Inimicitia ecclesia</i> 80. 279. 316
<i>Homagium ligium pro feudo de Braccon</i> 38. <i>Remardi Domini de Turre</i> 44. <i>Amalrici, Narbona Ducis, Ebrodunensi archiepiscopo prestitum</i> 73. <i>Amadei de Jas, monasterio Jurenfi factum</i> 76. <i>cum reservatione prestitum</i> 280. <i>ecclesia Bisuntina a Domino de Coffonay</i> 286. 336		<i>Innocentius VIII. emendavit ceremonias</i> 423
<i>Homicidii pena</i> 53		<i>Inquisitio quando locum habeat?</i> 209
<i>Hominis proprii manumisso</i> 55		<i>Intermontium Abbatia in provincia Genevensi</i> 156
<i>Hugo, Italia Rex</i> 152		<i>Investitura</i> 69. <i>terra & ramum arboris traditione</i> 155. <i>cum baculo</i> 159. <i>Comitatus Forcalcheriensis</i> 185. <i>per annuli traditionem</i> 217 <i>per sceptrum</i> 239. <i>donationis</i> 253
		<i>Joannes, Prior Carsusie, Repausatorii miraculis clarus</i> 41. 44
		<i>Joinville Domini</i> 81. 258
		<i>Inoricensis ecclesia pro Eporediensi</i> 192 <i>monasterium S. Stephani de Eporedia</i> <i>ibid.</i>
<i>Imperator: exequia ejus in aula romana</i> 423. <i>an in ejus memoriam oratio haberi possit</i> 424. <i>an pro eo missa per Cardinalem fieri possit</i> 425. <i>qua differentia inter Imperatorem & Romanorum Regem</i> 425. <i>an coronandus Romae</i> <i>ibid.</i> <i>quanam ob illam electionem Roma</i>		<i>Ismengardis Regina</i> 82
		<i>Italia Reges: Hugo</i> 152. <i>Berengarius & Adalbertus</i> 182. <i>Ardoinus</i> 197
		<i>Juliani martyrii corpus</i> 100
		<i>Juramentorum solennia</i> 207. <i>super captam Apostolorum Petri & Pauli & Andrea</i> 213. 282. 338

INDEX FL.

<p><i>Jurense castrum</i> 32. <i>monasterium</i> 68 76. 150</p> <p><i>Jurisdiclio civilis in urbe Savona</i> 139</p> <p><i>Jurisdiclio criminalis reservata donatori</i> 32. <i>in monasterii feudo</i> 53</p> <p><i>de adulterio, homicidiis & furti</i></p> <p><i>Banno</i> 124. 131. 171. <i>omnimoda</i></p> <p><i>mixtum & mixtum imperium</i> 118</p> <p>148. <i>ordinatio</i> & <i>civiliter punire</i> 149. 209. 211. <i>medietas</i> 266</p> <p><i>Jurisperitorum consilium</i> 178</p> <p><i>Jus Civile</i> 55. <i>Juris Civili Professor</i></p> <p>209. 222</p>	<p><i>Leopoldus de Austria</i> 170</p> <p><i>Leges Alamannorum vivere</i> <i>ibid.</i></p> <p><i>Leges romane vivere</i> 155</p> <p><i>Lex Babica</i> 28. 188</p> <p><i>Liber Diurnus</i> 389</p> <p><i>Linck (Worcesters) Theologus</i> 385</p> <p><i>Lingonenses Episcopi</i> 253. 306</p> <p><i>Liuncella Abbatia</i> 57. 58. 88.</p> <p><i>Livron familia apud Gessos</i> 260</p> <p><i>S. Loci Abbatia, hodie Sept-Fons</i></p> <p>48</p> <p><i>Longohardia provincia</i> 138</p> <p><i>Loras familia</i> 207</p> <p><i>Lothariense regnum</i> 311</p> <p><i>Lotharingia Dux Mattham</i> 150</p> <p><i>Lotharius, Francia Rex</i> 235</p> <p><i>Lotharius, Italia Rex</i> 152</p> <p><i>Ludovicus filius Bosonis, postea Imperator & Provincia Rex</i> 66</p> <p><i>Ludovicus Rex Francorum</i> 78</p> <p><i>Ludovicus, Rex Francorum, domat monasterio Agaunensi spinam de corona Domini</i> 54</p> <p><i>Lugdunensis Archiepiscopus est Praepositus abbatia Augaunensis</i> 33</p> <p><i>Burcbarthus fundat Abbatiam S. Victorii Genevensi</i> 49. <i>Robertus</i> 90</p> <p><i>Rynaldus</i> 92. 237. <i>Eraclius</i> 102</p> <p><i>Amblardus</i> 108. <i>apostolica Sedis Legatus</i> 276. 331. <i>Amadeus</i> 288</p> <p><i>Lugdunenses Comes</i> 83 113</p> <p><i>Lugdunensi Ecclesia praestatur feudum a Domino de Turre</i> 90. <i>Lugdunensi Decanus Guillelmus</i> 204</p> <p><i>Lugny familia in Comitatu Masti-</i></p> <p><i>comensi</i> 283</p>
<p>K.</p>	
<p><i>Karlomanus, Francorum Rex, ecclesia Carilofensi confert privilegia</i> 179</p>	
<p>L.</p>	
<p><i>Lausana civitas</i> 30</p> <p><i>Legati munere in aula romana an fungi possit subditis Pontificis</i> 417</p> <p><i>Legati a latere quomodo creandi</i> 402</p> <p><i>debent esse supra Reges</i> 403. <i>ceremonia in illorum abitu</i> 405. <i>in novis specialis Legatus cedere debet antiquo Legato</i> 411. <i>reditus ad Consistorium publicum</i> 435. 441</p> <p><i>Lemenfis ecclesia</i> 293</p> <p><i>Leo (Joannes) autor descriptionis Africa, Roma baptizatus</i> 440</p> <p><i>Leo IX. Pontifex</i> 249</p> <p><i>Leo X. Pontifex</i> 395. <i>eruditio</i> 449</p> <p><i>morbus</i> 475. <i>mors</i> 477. <i>exequia</i></p> <p>481</p>	
<p>Lumi-</p>	

I N D E X I I I

Luminaria ad ea concionanda mona-
chi Paterniacenses Romam quo-
tannis X solidos solvunt. 28

Lusejaci & Castellionis domini 20

M.

Magdeburgensis Burggravius Magister
curia imperialis 235

Majolus, Abbas Cluniacensis. 27

Majorevi monasterium 106. privile-
gium a Friderico I. 147. 196. 201
327

Manfredus Marchio 326

Manumissionis formula antiqua 54

Marcellus, Episcopus Corcyrensis 370.
ad librum ceremoniarum 378

Massileensis civitas 295

Maticonenses Comites 61. 95. 128
130. 140. erectio Comitatus in pa-
riatum 133. Leotaldus 189. 235

Genealogia 190. 196. Girardus 256
Wilelmus 261. 293

Maticonenses Episcopi 121. 287. 326

Maticonensis Ecclesia 195

Matricularius S. Anatholii 32

Maurianenses Episcopi 64

Maximilliani exequia Roma celebra-
tur 424

Mediolano Galli ejecti 475

Metenses Comites 138. 310

Ministri & Dapiferi 104

Miratorium monasterium, Miroir
102

Missae in vigilia nuptiarum 431. in
die novi anni 438. in vigilia &

die Epiphaniae ibid. in dominica

de passione 442. in die Paschalis

ibid. in festo S. Joannis Baptista

459. in die cinerum defunctorum

459. in festo ascensionis 460. in

festo pentecostes 461. in festo

Moguntinensis Archicancellarius im-
perii 241. 315

Monasteriorum privilegiorum confir-
mationes 119. Priorissa Brueria

praeerat obedientiam abbati Ambro-
niensi 222. subjectio 229. 263. 306

Moneta cudenda juxta Cluniacensi mo-
nasterio concessum 278. monaste-
rio Paterniaci 312

Monstroliensis Comites 36. 136

Monte Moreto familia 176

Montisferrati Comites 152. donatio

Marchionatus Theodoro Paleologo
facta 158. vendam Insulam Cre-
tam 162. Fridericus II. Imper.

Guilielmo Marchioni donat qua-
dam castra 166. Guilielmus Mar-
chionis 170. Bonifacius 175

Montisupelli domini 96. 117. 125. 215
280. 329

Mora, Comitissa Salinensis 31

Mosia familia, la Muffe 121

N.

Nantelmus Episcopus Bellicensis 147

Nantoni familia 89

Natuaci monasterium 81. 352. 334

Narbona Ducis 73. 268

Nidernensis Comites 112. 120. 248

INDEX II.

<p><i>Notarii subscriptio de anno</i> 943. 62 189</p> <p><i>Notarius aula</i> 159</p> <p><i>Novalicensis Ecclesia</i> 59. 154</p> <p><i>Numidarum Reges</i> 439. <i>Legatus baptizatur Roma</i> 439</p> <p style="text-align: center; margin: 10px 0;">O.</p> <p><i>Obstagium</i> 63</p> <p><i>Odo, Dux Burgundia</i> 71. 141</p> <p><i>Officialium curia romana ordo</i> 463</p> <p><i>Ordines Romani</i> 392</p> <p><i>Osculum pacis ad confirmandum pactum</i> 144. <i>in investitura</i> 218</p> <p><i>Osella dynasta v. e. Uzelles</i> 114</p> <p><i>Otto Imperator</i> 141. 318. <i>Otto III.</i> 159. 320</p> <p><i>Otto Rex, maritus Adelheida, vidua Lotharii Regis Italia</i> 27</p> <p style="text-align: center; margin: 10px 0;">P.</p> <p><i>Palatium Papae</i> 161</p> <p><i>Paleologus (Theodorus Comnenus) investitur Marchionatu Montisferrati</i> 159</p> <p><i>Palatini titulus</i> 218</p> <p><i>Palatinus miles</i> 334</p> <p><i>Pallavicinorum Comitum origo</i> 139</p> <p><i>Patudana familia</i> 257</p> <p><i>Parriatus iura, in Comitibus Mariconensibus collata</i> 433</p> <p><i>Pascui concessio</i> 375</p> <p><i>Paterniacum monasterium fundatum 25. privilegia</i> 308. 312. 314</p>	<p><i>Augustinus Patricius Picolominens</i> 371. <i>Autor libri Ceremoniarum</i> 372. <i>emendat librum Pontificalem</i> 375</p> <p><i>Paulus II. pro Ducum, dicit Ducorum</i> 449</p> <p><i>Pedagogii immunitas</i> 256. 331</p> <p><i>Peloniacensis ecclesia (Pellionex)</i> 89</p> <p><i>Perogiarum civitatis privilegia</i> 209</p> <p><i>Philippus Augustus, Francorum Rex</i> 179</p> <p><i>Pistavienses Comites</i> 68</p> <p><i>Plantapilosa</i> 66</p> <p><i>Poliniaci Comites</i> 100</p> <p><i>Pomerii Caribusia</i> 201. 202</p> <p><i>Pontifex an possit esse compater</i> 419</p> <p><i>an possit spatam benedicere in suo conclavi</i> 421. <i>qui Barones precedente Papa ad Capellam, inter Papam & Collegium ire debeant</i> 435. <i>candelarum distributio a Pontifice</i> 441. <i>elemosynarum inter puellas</i> 442. <i>Dux Albania sustinet caudam vestimenti pontificii</i> 448. <i>an Papa ipse respondere debeat Oratoribus</i> 449. <i>an exequiis funeralibus interesse debeat</i> 465. <i>quando solemnitates pro vicariis celebret</i> 476</p> <p><i>Pontificale Romanum</i> 507</p> <p><i>Pontificii Comites</i> 37. 136</p> <p><i>Portarum monasterium</i> 96. 279</p> <p><i>Portitorum diplomatum fides habenda</i> 103</p> <p style="text-align: right;">Præ-</p>
--	--

INDEX II.

<i>Præcedentiarum lites in curia romana</i> 444.	<i>ratione Ducissarum</i>	<i>Riarii (Raphaelis) Cardinalis Decani obitus</i>	464
457.	<i>ratione Baronum</i>	<i>Robertus Rex Francia</i>	112. 146
<i>Præfæti urbis dignitas</i>	451	<i>Roccataillia, Castrum</i>	275. 284
<i>Primogenitura jus</i>	217	<i>Rochibarone</i>	208
<i>Principatus Imperii jura, Ebredunensi Archiepiscopo concessa</i>	235	<i>Rodolphus I. Rex Burgundia Transjurana</i>	66 76
<i>Processio corporis Christi reformata</i>	463	<i>Rodolphus Dux, filius Rodolphi II. Regis Burgundia Transjurana</i>	26
<i>Procuraciones episcopales</i>	95. 269	<i>Rodolphus III. Rex Burgundia</i>	33.
<i>Protectionis litera, monasterio Liuncelli concessa</i>	57.	<i>uxores ejus</i>	30. 65. 91. 105
<i>Ambertæ Prioratus data</i>	78.	<i>Rojani Dynasta</i>	69
<i>monasterio Cluniacensi</i>	106	<i>Roma totius orbis magistræ historia ejus direptionis, Caroli V. temporibus facta</i>	322. 505. 529
<i>Provinciæ Comites</i>	172	<i>Romana lege vivere</i>	155
<i>Pulliacum, Pouilly, vicus in Vanuatibus, ad lacum Lemanium</i>	73	<i>Romans, monasterium apud Sebustianos</i>	212
R.		<i>Rossilonis Comes Richardus</i>	67
<i>S. Ragniberti Jurensis monasterium</i>	119	<i>Rostagni de Agoudo familia</i>	164
<i>Raimondus, Dux Narbona, Comes Tbolosa &c.</i>	37	S.	
<i>Regalia, ecclesiæ Ebredunensi concessa</i>	56	<i>Sabaudia Comites, Amedeus</i>	38
<i>Regum obedientia, Pontifici præstanda</i>	446	<i>Sabaudia Episcopi Principes Imperii</i>	239
<i>Renunciatio exceptioni non numerata pecunia, & omni legum & canonum auxilio</i>	276. 330 334	<i>Sabrana familia</i>	267
<i>Repausatorium, i. e. Reposoir, monasterium in Fulcinsiæ montibus</i>	41	<i>Sabrano, Guilielmus & Rostagni</i>	63
<i>Rhodiani an Oratores mittere possint</i>	45	<i>Salica lex, usitata in Comitatu Marchionensi</i>	89
		<i>Salinenses Comites</i>	31. 38
		<i>Sariniati ecclesiæ</i>	74
		<i>Saulæ Cardinalis fata</i>	407
		<i>Savinianense monasterium</i>	64
		<i>donatio Araldi & omnia</i>	83.
		<i>Comite Foresti</i>	99.
		<i>decretum Conradii</i>	
		O o o o 3	

INDEX II.

<i>Vercellensis ecclesia.</i>	322	<i>Volubricis insula Vallabregues, in</i>	
<i>Vergerius (Paulus)</i>	385	<i>Rhodano</i>	63
<i>Verpilio monasterii Gigniaci, facta</i>		<i>Usuarium de bestis</i>	123
<i>a Comite Bernardo</i>	66		
<i>Viarü jura & potestas</i>	91	W.	
<i>S. Victoris Martyris ossa inventa</i>	50	<i>Warasum, pagus</i>	61
<i>Viennenses Comites.</i>	142 291. 293	<i>Wulpiani Comites</i>	246
<i>Villars, Domini</i>	205. 224. 274. 276	Z.	
	284. 331. 332. 335	<i>Zeringia Dux, Bersoldus, Burgundia</i>	
<i>Vifilia, castrum in Delphinatu</i>	37	<i>Reſtor.</i>	290 297 303.

Errores Typographicos, quos loci distantia neque corrigere, neque jam annotare permisit, B. L. pro humanitate sua corriget: eorum vero, quos observavimus, indicem subsequenti volumine adjiciemus.

